Vladimir Nabokov
CURSURI DE LITERATURA

Traducere Cristina Radulescu, **2004**
Editura THALIA Str. Av. Petre Cretu 71, Bucuresti Tel 2246419 www.thalia.ro

Prefata editorului Fredson Bowers

În 1940, inainte de a-mi incepe cariera universitara in America, intamplarea fericita a facut sa-mi dau osteneala sa scriu o suta de prelegeri - in jur de 2000 de pagini - despre literatura rusa si, mai tarziu, alte o suta de prelegeri despre mari romancieri, incepand cu Jane Austen si pana la James Joyce. Acest lucru m-a facut fericit la Wellesley si Corneli timp de 20 de ani universitari (Strong Opinions (New York: McGraw-Hill, 1973), p.5).

Vladimir Nabokov a ajuns in America in mai 1940. Dupa ce a tinut un curs de proba pentru Institutul de Educatie internationala si un curs de vara despre literatura rusa la Universitatea Standford, a predat la Colegiul Wellesley din 1941 pana in 1948. La inceput a lucrat la Catedra de rusa de la Wellesley si a predat cursuri de rusa si gramatica; apoi a creat cursul Rusa 201, un studiu al literaturii ruse in traduceri. in 1948 Nabokov a fost numit profesor asociat de literatura slava la Universitatea Corneli, unde a predat cursul Literatura 311-312, Maestrii ai prozei europene, si Literatura 325-326, Literatura rusa in traducere. Descrierea de catalog a cursului Literatura 311-312 a fost aproape sigur scrisa de Nabokov : "Vor fi citite romane englezesti, ruse, frantuzesti si germane si nuvele din secolele XIX si XX. Se va acorda atentie in mod special geniilor individuale si problemelor de structura. Toate operele straine vor fi citite in traducerea lor engleza". Acest curs includea *Ana Karenina, Moartea lui Ivan llici, Suflete moarte, Mantaua, Tati si fii, Doamna Bovary, Mansfield Park, Casa umbrelor, Ciudatul caz al doctorului Jekyll si al lui Mr. Hyde, Swann, Matamorfoza si Ulise (*Doamna Nabokov este sigura ca Cehov facea parte din cursul Literatura 311-312, dar notitele de curs pe care le-am consultat nu-1 includ si pe Cehov. Probabil nu era predat in fiecare an). La Corneli i s-a interzis lui Nabokov sa tina cursuri despre opere americane, pentru ca nu era membru al Catedrei de engleza. in primavara lui 1952 a fost profesor suplinitor la Universitatea Harvard.

Dupa ce a abandonat cariera profesorala in 1958, Nabokov si-a propus publicarea unei carti bazate pe cursurile sale, dar nu a inceput niciodata acest proiect. (Cursurile despre *Suflete moarte* si *Mantaua* au fost incluse in *Nikolai Gogol* [1941]) Aceste volume pastreaza cursurile in forma in care erau ele predate. Nu numai ca este un mare noroc sa aveam un mare scriitor comentand capodopere din patru literaturi, cursurile lui merita sa fie oferite publicului larg pentru ca sunt un ghid durabil pentru intelegerea artei literare. Dispretuind scolile si miscarile literare, ca si criticii care tratau literatura ca pe un mediu pentru mesaje socio-politice, Nabokov a incercat sa demonstreze cum functioneaza capodoperele : „in anii mei universitari m-am straduit sa ofer studentilor la literatura informatii exacte despre detalii, despre combinatii de detalii care duc la sclipiri senzuale fara de care o carte este moarta. in acest sens, ideile generale nu au nici o importanta. Orice idiot poate invata care sunt principalele aspecte ale atitudinii lui Tolstoi fata de adulter, dar pentru a se bucura de arta lui Tolstoi, un cititor bun trebuie sa-si doreasca sa vizualizeze, de exemplu, felul in care era amenajat un vagon din trenul de noapte Moscova Petersburg acum o suta de ani. Desenele pot fi foarte folositoare. in loc sa persevereze in prostia pretentioasa a titlurilor homerice, cromatice, viscerale, profesorii ar trebui sa pregateasca harti ale Dublinului, si sa deseneze itinerariile intretesute ale lui Bloom si Stephen. Fara o perceptie vizuala a labirintului de larice din *Mansfield Park*, romanul isi pierde din farmecul stereografic, si daca fatada casei doctorului Jekyll nu este reconstituita cu grija in mintea studentului, bucuria pe care ne-o aduce povestea lui Stevenson nu poate fi perfecta" (Strong Opinions, pag 156-157).

Aceste doua volume contin cursurile predate de Vladimir Nabokov la Wellesley si Corneli - la care se adauga patru prelegeri tinute cu ocazii speciale. Cursurile au fost impartite in doua volume: 1.Scriitori britanici, francezi, germani; 2.Scriitori rusi.

La primul curs Literatura 311 din 1953 Vladimir Nabokov a cerut studentilor sa explice in scris de ce s-au inscris la acest curs. La urmatoarea intalnire Ie-a transmis cu satisfactie ca unul dintre studenti a raspuns: „Pentru ca imi plac povestile".

Metoda editoriala

Nu putem si nu trebuie sa ascundem faptul ca textele acestor eseuri reprezinta notitele scrise ale lui Vladimir Nabokov, care urmau sa fie prezentate la curs, si ele nu pot fi privite ca o opera literara finita, ca aceea pe care a produs-o cand a revizuit prelegerile despre Gogol in vederea publicarii lor intr-o carte. Cursurile exista in diverse stadii de pregatire si cizelare, si chiar de structura finita. Majoritatea sunt scrise de mana, cu rare sectiuni dactilografiate de sotia sa, Vera, pentru a-i usura predarea; dar alte cursuri sunt in totalitate in forma autografa, cum este cazul celor despre Stevenson, Kafka si o mare parte a cursului despre Joyce. Cursul despre *Casa umbrelor* este in parte dactilografiat, dar partea autografa predomina. De obicei in paginile autografe gasim semne ale compunerii initiale, brute, si Nabokov a trebuit sa le rescrie in nare parte, nu numai in timpul primei redactari, ci si cu ocazia corecturii, cand i revazut in unele cazuri si stilul si continutul. in orice caz schimbarile, fie ele inlocuiri sau adaugiri, nu se incadreaza intotdeauna sintactic in context, si corecturile care ar fi fost necesare si care erau facute in timpul lecturii, nu au mai fost facute si in text. De aceea, cand textul a fost revizuit intens, partea ologrofa a textelor a cerut interventia frecventa a editorului, pentru a da o forma gramaticala unor formulari care ar fi fost usor de corectat sau care ar fi trecut neobservate intr-o exprimare orala.

Pe de alta parte, paginile dactilografiate reprezinta o mare parte din cursul despre *Mansfield Park*, dar mai ales despre *Doamna Bovary*. Contrastul evident dintre stadiul neprelucrat al textului olograf, chiar cand este corectat, si cursivitatea relativa a paginilor tiparite sugereaza ca in procesul de dactilografiere al unor parti din cursurile sotului ei, doamna Nabokov a facut o munca editoriala discreta pregatind paginile pentru curs. Chiar si in aceste cazuri, Nabokov putea reveni asupra unor pagini dactilografiate pentru a adauga comentarii proaspete sau pentru a desavarsi forma frazelor.

In general, ar fi nepractic si din punct de vedere structural si din punct de vedere stilistic sa oferim aceste manuscrise marelui public, in forma bruta. Eseul despre Stevenson exista numai in forma bruta; de aceea ordonarea materialului sau a cazut in intregime in responsabilitatea editorului. in celelalte cursuri, totusi, ordinea generala a prezentarii nu a fost afectata, pentru ca avem o abordare cronologica a cartilor. Totusi pot aparea probleme care cer din partea editorului eforturi de sinteza si redactare. Diverse grupuri separate de pagini din dosare sunt simple notite generale facute in primele etape ale pregatirii, care fie nu au fost folosite, fie au fost revazute si incorporate mai apoi in cursuri. Alte parti din aceste sectiuni independente sunt mai ambigue, si nu se poate intotdeauna demonstra daca ele reflecta etape de extindere a cursului sau forme de prezentare din ani diferiti sau insemnari care ar fi putut fi folosite in versiunile ulterioare ale cursurilor. Unele probleme de organizare par sa fi fost rezultatul adaugarii sau schimbarii unor parti din cursuri, care ar fi putut fi folosite pentru un alt gen de public. De cate ori a fost posibil editorul a recuperat acest material, daca nu facea parte din notitele preliminarii, si l-a inserat in curs acolo unde parea potrivit. Au fost omise in special pagini de citate din critici, in cursurile despre Proust, Jane Austen, Dickens si Joyce, pe care doamna Nabokov Ie-a dactilografiat pentru sotul ei, ca si

cronologiile actiunii din romane, pe care Nabokov Ie-a scris pentru propria orientare.
Totusi, problema structurii merge mai adanc decat aceasta incorporare a materialului gasit in ceea ce am putea numi dosarele lui Nabokov. in unele din cursuri, Nabokov a intercalat in naratiunea sa cronologica paragrafe despre tema sau stil sau influente. Nu este deloc clar unde intentiona sa plaseze aceste intercalari; ele sunt deseori incomplete si pot reprezenta chiar mai mult decat niste notite, desi unele din ele ar putea forma minunate eseuri individuale. A cazut in sarcina editorului sa insereze intre aceste sectiuni, acolo unde ;., fost posibil, simple pasaje de legatura sau, acolo unde materialul era fragmentat, sa le imparta in elemente separate pentru a f. inserate in discurs in alta parte. De exemplu, relatarea intrevedem dintre Stephens domnul Deasy din partea intai, capitolul 2, din cursul despre *Ulise* a fost asamblata din trei parti distincte ale manuscrisului. Principalul citat (oferit in cazul acesta de editor)' nu pare sa fi fost citit in clasa, dar studentii, cu cartile deschise, erau indrumati spre pasajele corespunzatoare despre scoicile Sfantului Jacob. Restul textului, totusi, este compus din doua parti provenind din paragrafe diferite, care incep cu observatii despre structura, trec la diverse comentarii despre frumusetile si defectele romanului, la teme paralele, si apoi la notite ca aceea despre conversatia cu Deasy, ca o exemplificare a contrapunctului flaubertian, si alta nota despre stilul parodic al lui Joyce, in care este citata scrisoarea lui Deasy. Prin astfel de mijloace, de cate ori a permis materialul, editorul a putut sa reduca partea narativa si sa pastreze cat mai mult din comentariul pe care il face Nabokov despre autori, operele lor si arta literaturii in general.
Citatele erau folosite intens in metoda de predare a lui Nabokov ca ajutor in efortul de a-si transmite ideile despre arta literaturii. in compunerea acestei editii a cursurilor, metoda lui Nabokov a fost urmata cu foarte putine abateri, cu exceptia celor mai lungi citate ilustrative. Citatele sunt utile pentru readucerea unei carti in memoria cititorului sau pentru prezentarea cartii unui cititor nou sub indrumarile expertului Nabokov. Deci citatele urmeaza instructiunile specifice ale lui Nabokov pentru citirea anumitor pasaje (subliniate de obicei si in exemplarul din care preda) cititorul putand savura discursul ca si cum ar fi prezent ca ascultator. Uneori exista paragrafe subliniate in cartile pe care le folosea la curs, dar acestea nu se regasesc in textul cursului. Citatele au fost adaugate in text acolo unde ar fi putut fi de folos cititorului. in plus, unele citate au fost alese de editor, chiar daca ele nu erau incluse in manuscris si nici nu erau subliniate in cartile pe care le folosea la curs, acolo unde se cerea o exemplificare a unei idei enuntate de Nabokov. Studentilor lui Nabokov li se cerea sa-i urmareasca cursul cu cartile deschise n fata lor. in felul acesta ei puteau fi indrumati spre unele aluzii din text, intr-un mod imposibil de transmis unui cititor, caruia trebuie sa i se ofere, in compensatie, citate. Un astfel de exemplu este monologul final al lui Moly din *Ulise.* Un exemplu unic apare la sfarsitul cursului despre Proust. Nabokov a ales pentru curs *Swann,* primul volum din *in cautarea timpului pierdut.* Ultimul curs despre Proust se termina cu un citat lung din meditatiile lui Marcel din Bois de Boulogne despre amintirea trecutului. Este un sfarsit bun pentru roman, dar il lasa pe Marcel (si pe cititor) la inceputul drumului spre intelegerea functiilor si modului de operare al memoriei ca o cheie a realitatii, care este semnificatia intregii carti. Meditatiile din Bois sunt doar unul din diferitele moduri de a privi trecutul, care construiesc treptat iluminarea la care ajunge Marcel si il pregatesc pentru experienta finala care ii reveleaza realitatea pe care a cautat-o in volumele precedente. Acest eveniment are loc in importantul capitol trei *Printesa de Guermantes primeste,* din ultimul volum, *Trecutul Regasit.* Si pentru ca revelatia la care ajunge in acest capitol este cheia intelesului cumulativ al intregii serii de romane, orice comentariu al lui Proust care nu o analizeaza explicit, pentru a ilustra diferenta dintre inflorirea completa si samanta incipienta plantata in Swann, si-ar pierde scopul principal. Desi cursurile lui Nabokov despre Proust se termina cu un citat din episodul din Bois, una sau doua propozitii intamplatoare, fara o legatura directa cu cursurile, sugereaza ca a abordat acest subiect cu studentii sai, cu atat mai mult cu cat citatele luate din cartea lui Derrick Leon despre Proust tind sa se concentreze pe acest ultim episod si pe explicarea lui. Observatia lui Nabokov, fara legatura cu restul textului, „un buchet de sensuri in prezent *si* viziunea unui eveniment sau a unei senzatii din trecut, iata locul in care se intalnesc sensul si memoria si timpul pierdut este regasit" este cat se poate de adevarata si o incapsulare a temei lui Proust; dar ea nu ar fi foarte clara cuiva care nu a citit acest volum final, fara explicatia completa pe care a dat-o Proust insusi in *Trecutul regasit.* in acest caz extraordinar editorul s-a simtit indreptatit sa extinda sfarsitul cursului lui Nabokov, intarind cu citate din ultimul volum al seriei *in cautarea timpului pierdut* notitele incomplete ale lui Nabokov, intr-o incercare de a concentra mai acut esenta revelatiei care ii apare lui Marcel, oferind citate din relatarea pe care o face Proust despre transformarea memoriei in realitate si in material pentru literatura. Extinderea facuta de editor urmeaza spiritul insemnarilor lui Nabokov si are ca scop desavarsirea intelegerii primului volum, *Swan.*
Cititorul cursurilor trebuie sa observe cu atentie ca in cazul citatelor din Flaubert, Nabokov a modificat frecvent traducerea in romanul dupa care preda, in timp ce in Kafka si Proust astfel de modificari apar mult mai putin sistematic.
S-au pastrat toate aceste romane pe care le folosea la curs. Asa cum am mai spus, in cartile traduse au fost uneori intercalate sau adaugate pe margine propriile traduceri ale cuvintelor si frazelor. in toate aceste carti sunt subliniate citatele si ele contin observatii despre context, majoritatea acestora regasindu-se si in notele de curs, altele ajutandu-l sa comenteze oral stilul sau continutul unora dintre pagini. De cate ori a fost posibil, am introdus in textul cursurilor comentariile din exemplarele adnotate.
Nabokov era acut constient de nevoia de a se incadra in timpul alocat, si deseori gasim notat pe marginea notitelor repere de timp pentru anumite bucati ale cursului. in textul prelegerii cateva paragrafe si chiar propozitii si faze separate sunt incluse in paranteza. Unele dintre aceste paranteze par sa indice subiectele pe care le putea omite daca era presat de timp. Altele sunt subiecte care puteau fi omise mai degraba din motive de continut sau exprimare decat din motive de timp; si intr-adevar, nu arareori aceste pasaje incadrate in paranteze sunt mai tarziu sterse, iar altora li se schimba statutul prin inlaturarea parantezelor. Tot acest material in paranteze care nu a fost sters, a fost redat cu grija in carte, dar fara paranteze, care ar fi nedumerit cititorul. Pasajele sterse au fost ignorate, cu exceptia catorva cazuri in care editorul a considerat ca au fost sterse din necesitatea de a se incadra in timpul alocat cursului sau pentru ca textul nu isi avea locul in acel punct, si in acest ultim caz textul sters a fost mutat intr-un context adecvat. Pe de alta parte, unele din comentariile lui Nabokov care se adresau strict studentilor si care au valoare pedagogica, au fost omise sistematic ca fiind nepotrivite in editia aceasta, desi altfel ar fi avut avantajul de a pastra parfumul cursului lui Nabokov. Printre alte omisiuni pot fi mentionate explicatiile mult prea evidente, cum ar fi "Trieste (Italia), Zurich (Elvetia) si Paris(Franta)" din cursurile lui Joyce, sau sfatul de a folosi dictionarul pentru a cauta cuvintele neobisnuite, si alte comentarii asemanatoare, facute pentru urechile studentilor si care nu este necesar sa fie tiparite. Diverse adresari de genul *voi* nu au fost retinute, considerandu-se ca nu-si au locul intr-o editie scrisa, si ele au fost transformate in forme de adresare neutra.
Din punct de vedere stilistic majoritatea acestor texte nu sunt reprezentative pentru limbajul si sintaxa lui Nabokov, in cazul in care ar fi apucat sa le dea forma unei carti, pentru ca exista o diferenta intre stilul general al notelor de curs si cizelarea pe care o au cele cateva cursuri tiparite. Cand a scris aceste cursuri Nabokov nu a avut in vedere publicarea lor fara prelucrare, si ar fi extrem de pedant sa incercam sa transcriem *ad literam* fiecare detaliu al acestei forme primare pe care o gasim in manuscris. Editorului trebuie sa i se dea libertatea de a interveni asupra inconsistentelor, greselilor datorate neglijentei, adnotarilor incomplete, inclusiv libertatea de a

scrie pasaje noi pentru legarea citatelor. Pe de alta parte, nici un cititor nu si-ar dori sa citeasca un text care sa fie o „imbunatatire" inoportuna a unora din paragrafele mai putin cizelate ale lui Nabokov. De aceea a fost respinsa ideea unei abordari sistematice, si limbajul lui Nabokov a fost reprodus fidel, cu exceptia cuvintelor care lipseau din greseala si al repetitiilor care sunt deseori rezultatul unor corecturi incomplete.

In unele locuri un limbaj alambicat sau greseli de sintaxa au trebuit sa fie limpezite, mai ales in cazul intercalarilor sau omisiunilor sau neglijarii stergerii unor parti din manuscris, pentru a le face consistente cu textul corectat. in cateva cazuri constructii sintactice care ar fi trecut neobservate intr-o prezentare orala au fost modificate pentru a le adapta cerintelor unui text scris. Mici scapari, cum ar fi folosirea nepotrivita a singularului in locui pluralului, greseli de ortografie, omisiuni in deschiderea sau inchiderea ghilimelelor, lipsa punctuatiei, scrierea numelor proprii cu litera mica, repetitii verbale neintentionate si altele asemanatoare au fost corectate discret. Pentru aceasta editie, cele cateva probleme de punctuatie si ortografie britanica ale lui Nabokov au fost modificate pentru editia americana: oricum ele nu erau totdeauna corecte. De foarte putine ori au fost corectate expresii englezesti, dar cazurile limita au fost pastrate, cum ar fi folosirea idiosintactica a verbului *grade.* in majoritatea cazurilor, expresiile care ar ridica un oarecare dubiu se vor regasi in dictionar, pentru ca Nabokov era un scriitor atent. Titlurile cartilor au fost scrise cu italice si citatele scurte au fost incadrate intre ghilimele. Ar fi neplacut pentru cititor sa vada scrise cu italice toate cuvintele subliniate de Nabokov, majoritatea fiind indicatii pentru sublinierea verbala, pe care ar fi inutil sa le transferam pe pagina tiparita. Aceste sublinieri care ii erau necesare pentru o prezentare orala au fost inlocuite cu o punctuatie conventionala.

Corecturile si modificarile au fost facute fara prevenirea cititorului. Nu ni s-a parut practic sa informam cititorul ca, in cursul despre Joyce, Nabokov a scris „Irishman" in loc de „Irishmen", si a uitat ca Bloom a locuit la „City Arms" si i-a spus „King's Arms", ca scria de obicei „Blaze" in loc de Blazes Boylan si de multe ori „Steven" in loc de Stephen Dedalus. Astfel, singurele notite din subsol ii apartin lui Nabokov sau sunt rare interventii ale editorului sau adaugarea unor notite disparate din cartile adnotate sau din manuscris. Observatiile facute de Nabokov pentru uz propriu, deseori in rusa, au fost omise pentru ca au fost considerate insemnari pentru pronuntia corecta a vocalelor si accentuarea silabelor anumitor nume si cuvinte neobisnuite. De asemenea notitele din subsol incearca sa nu intrerupa prin adaugarea unui paragraf conex ceea ce speram ca este fluxul discursului.

Eseul de inceput despre „Cititori buni si scriitori buni" a fost reconstituit din parti ale primului curs, inainte de inceperea prezentarii despre *Mansfield Park,* prima carte a semestrului. Ultimul eseul „L'envoy" este compus din ultimele sale observatii, de la sfarsitul semestrului, dupa terminarea ultimului curs despre *Ulise,* inainte de a trece la explicatii legate de examen.

Editiile cartilor pe care le folosea la curs au fost alese ca fiind ieftine si usor de procurat. Nabokov nu respecta traducerile, pe care se vedea obligat sa le foloseasca, asa cum observa, cand dadea citate din autori straini, si le modifica in timp ce le citea cu voce tare. Textele din care sunt luate citatele sunt urmatoarele: Jane Austen, *Mansfield Park* (Londra: Dent, New York: Dutton, 1948), Everyman's library #23; Charles Dickens, *Casa umbrelor* (London: Dent; New York: Dutton, 1948), Everyman's library #236; Gustave Flaubert, *Doamna Bovary,* trad. Eieanor Marx Aveling (New York & Toronto: Rinehart, 1948): Robert Louis Stevenson, *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde and Other Stories* (New York: Pocket Books, 1941); Marcel Proust, *Swann's Way,* trad. C.K. Scott Moncrieff (New York: Modern Library, 1956); Franz Kafka, *Selected Short Stories* of Franz Kafka, trad. Willa and Edwin Muir (New York: Modern Library, 1952); James Joyce, *Ulysses* (New York: Random House, 1934).

Multumiri

Sprijinul primit in timpul pregatirii acestei carti de la sotia lui Nabokov, Vera, si fiul sau Dimitri, a fost inestimabil. inca de la inceputul acestui proiect, Nabokovii au investit nenumarate ore sfatuind editorul asupra fiecarui aspect al procesului editorial. Ei au raspuns cu rabdare, neobosit, la numeroasele intrebari legate de structura cursurilor lui Nabokov si de preferintele sale stilistice. Ajutorul lor neprecupetit a facut acest volum mai bun decat ar fi putut fi fara ei.

Aducem multumiri si urmatorilor: Else Albrecht-Carrie, drepturi de autor, New Directions Publishing Corporation; Alfred Appel, profesor de engleza, Universitatea Northwestern; BrianBoyd, profesor de engleza, Universitatea Auckiand; Donald D. Eddy, profesor de engleza, Universitatea Corneli; Richard Ellman, profesor de engleza, Universitatea Oxford; Paul T.Heffron, sef operativ al departamentului manuscrise, Biblioteca Congresului; Cathleen Jaclyn, Biblioteca Universitatii Corneli; Joanne McMilIan, Centrul medical spitalul copiilor; Nina W. Matheson; Myra Orth; Stephen Jan Parker, editorul cartii *Vladimir Nabokov Research Newsletter,* si Stephanie Welch, Universitatea Wellesley.

Introducere de John Updike

Vladimir Vladimirovici Nabokov s-a nascut in aceeasi zi cu Shakespeare, in 1899, la Sankt Petersburg, intr-o familie nobila si bogata. Se pare ca numele sau de familie provine din cuvantul arab *nabob,* adus in limba rusa in secolul XIV de printul tatar Nabok Murza. Nabokovii s-au distins inca din secolul XVI in cariere militare si politice. Bunicul autorului, Dmitri Nikolaevici, a fost ministrul justitiei pentru tarii Alexandru al II-lea si Alexandru al III-lea; fiul sau, Vladimir Dmitrievici, a abandonat cariera juridica pentru a imbratisa, ca politician si jurnalist, lupta pentru democratie constitutionala in Rusia. Liberal curajos si combativ, inchis pentru trei luni in 1908, el s-a bucurat fara indoiala, in sanul familiei, de o viata pe drept cuvant luxoasa, impartita intre resedinta construita de tatal sau in moderna zona Admiralteiskaia din Sankt Petresburg, si cea de la tara, Vira, adusa prin dota de mama sa, care apartinea extraordinar de bogatei familii Rukavisnikov. Primul lor copil supravietuitor, Vladimir, a beneficiat, parca pentru a suplini pierderea primilor nascuti, de o deosebit de generoasa dragoste si atentie parinteasca. Era precoce, la inceput bolnavicios, apoi robust, cu un ascutit simt al umorului. Un prieten al casei si-l aminteste ca pe "un baiat bine proportionat, cu o figura vie, expresiva, cu ochi inteligenti, atenti, in care stralucea uneori ironia".

V.D. Nabokov era intr-o oarecare masura anglofil, iar copiii sai au invatat engleza si franceza. Fiul sau ne povesteste in cartea lui *Vorbeste, memorie:* "Am invatat sa citesc in engleza inainte de a putea citi in rusa" si isi aminteste o "serie de bone si guvernante engleze", ca si o intreaga suita de produse anglo-saxone: "tot felul de lucruri moi, delicioase soseau intr-o procesiune neintrerupta de la magazinul englez de pe Nevski Prospect: torturi de fructe, saruri mirositoare, carti de joc, puzzle-uri, jerseuri cu dungi, mingi albe de tenis". Dintre autorii tratati in acest volum, primul cu care a facut cunostinta a fost probabil Dickens. "Tata era un expert in Dickens, si odata ne-a citit cu voce tare noua, copiilor, bucati intregi din Dickens, in engleza bineinteles". Nabokov ii scria lui Edmund Wilson, la patruzeci de ani de la acest eveniment: "Probabil faptul ca mi-a citit, intr-o seara ploiasa, la tara, *Marile Sperante...* cand aveam numai doisprezece sau treisprezece ani, m-a impiedicat mental sa-l recitesc pe Dickens mai tarziu". Wilson avea sa-i recomande *Casa umbrelor in* 1950. Dintre lecturile sale timpurii Nabokov mentiona unui ziarist de la Playboy, ca intre zece si cincisprezece ani, la Petersburg, a citit mai multa proza si poezie - engleza, rusa si franceza - decat in oricare alta perioada de cinci ani a vietii. "Am savurat in special operele lui Wells, Poe, Browning, Keats, Flaubert, Verlaine, Rimbaud, Cehov, Tolstoi si

Alexander Blok. La alt nivel, eroii mei se numeau Scarlet Pimpernel, Phileas Fogg si Sherlock Homes". Acest din urma nivel de lectura poate explica surprinzatoarea includere in cursul de clasici europeni, a piesei de sfarsit de era victoriana, invaluita in ceturi gotice, care este relatarea despre Jekyll si Hyde a lui Stevenson.

O bine amintita voinica Mademoiselle, a preluat postul de guvernanta in casa Nabokov pe cand tanarul Vladimir avea sase ani, si *Doamna Bovary* exista fara indoiala in biblioteca familiei, cu toate ca lipseste din lista romanelor frantuzesti pe care le parcurgea cu voce tare ("vocea ei subtire se auzea mereu, mereu, fara sa slabeasca, fara nici cea mai mica ezitare") in virtutea obligatiilor sale - "Le-am ascultat pe toate: *Les Mahleurs de Sophie, Le tour du monde en quatre vingts jours, Le petit chose, Les miserables, Le Comte de Monte Cristo,* si multe altele". Dupa asasinarea stupida a lui V.D. Nabokov, pe o scena din Berlin, in 1922, "un coleg al sau cu care fusese intr-o excursie cu bicicleta in Padurea Neagra i-a trimis mamei mele vaduve cartea *Doamna Bovary,* pe care tata o avusese cu el atunci si pe care scrisese Inegalabila perla a literaturii franceze', apreciere care mai este inca valabila", in alta parte, in *Vorbeste, memorie,* Nabokov scrie despre entuziasmul cu care a citit opera lui Mayne Reid, un autor irlandez de western-uri americane, si isi aminteste de binoclul uneia din eroinele asediate ale lui Reid, "Binoclu pe care l-am gasit mai tarziu in mainile doamnei Bovary, mai apoi in ale Anei Karenina, si care a trecut in posesia doamnei cu catelul, a lui Cehov, care l-a si pierdut in portul din Yalta". Ce varsta avea cand a parcurs atent clasicul studiu al lui Flaubert despre adulter? Nu putem decat sa banuim ca una precoce; a citit *Razboi si pace* pentru prima data cind avea 11 ani, "la Berlin, pe o canapea turceasca, in apartamentul nostru sobru, in stil rococo, de pe o strada linistita, care dadea in spate spre o gradina intunecata, umeda, cu larice si pitici, care au ramas in acea carte pentru totdeauna, ca o veche ilustrata".

Tot la varsta de 11 ani, Vladimir, care fusese educat numai acasa, a fost inscris la scoala relativ progresista Tenisev din Sankt Petersburg, unde a fost acuzat de profesori "ca nu se conformeaza mediului; ca isi da importanta (mai ales pentru ca imi condimentam lucrarile in rusa cu termeni englezesti sau frantuzesti, care imi veneau firesc); ca refuzam sa ating prosoapele murdare de la toaleta; ca ma luptam cu incheietura degetelor, in loc sa folosesc arcuirea ca de palma a pumnului obisnuita in Rusia". Un alt absolvent al Scolii Tenisev, Osip Mandestam, i-a numit pe elevii de acolo "mici asceti, calugari in propriile lor manastiri puerile". Studiul literaturii ruse se axa pe perioada medievala, de influenta bizantina - vechile cronici. inainte de a-l studia in profunzime pe Puskin, se studiau operele lui Gogol, Lermontov, Fet si Turgeniev. Tolstoi si Dostoievski nu se regaseau in programa. Cel putin unul din profesori, Vladimir Hippius, "un poet de prima mana, intr-un fel ezoteric, pe care l-am admirat mult", l-a influentat puternic pe tanarul elev Nabokov. La virsta de 16 ani a publicat un volum de poezii, iar Hippius "a adus un exemplar in clasa si a provocat o ilaritate deliranta printre majoritatea colegilor comentand cu sarcasm (era un om aspru, cu parul rosu) cele mai romantice versuri ale mele".

Educatia liceala a lui Nabokov a luat sfarsit o data cu colapsul tarii sale. in 1919, familia sa a emigrat. "S-a stabilit ca eu si fratele meu vom merge la Cambridge, pe baza unei burse acordate mai mult pentru a compensa inconvenientele politice decat ca o recunoastere a meritelor". A studiat literatura rusa si franceza, la fel ca la Scoala Tenisev, a jucat fotbal, a scris poezii, a trait cateva idile si nu a vizitat niciodata biblioteca universitatii. intre amintirile sale razlete din anii de colegiu, una ne spune cum "P.M. a navalit in camera mea cu un exemplar din *Ulise,* adus in mare secret de la Paris", intr-un interviu pentru *Paris Review,* Nabokov isi numeste colegul, Peter Mrosovski, si recunoaste ca nu a citit cartea decat 15 ani mai tarziu, cand "i-a placut enorm". La Paris, la mijlocul anilor '30 s-a intalnit de cateva ori cu Joyce. O data Joyce a asistat la o lectura facuta de Nabokov. Rusul fusese usor ironizat de un prozator maghiar, enervat din senin, in fata unei audiente pestrite si nu prea numeroase: "O sursa de consolare pe care n-o s-o pot uita a fost aparitia lui Joyce, stand cu bratele incrucisate si ochelarii stralucind, in mijlocul echipei de fotbal a Ungariei". Cu o alta ocazie nefericita, in 1938, au luat masa impreuna cu prietenii lor comuni Paul si Lucie Leon. Nabokov nu-si amintea nimic din conversatia lor, dar sotia sa, Vera, isi amintea ca "Joyce a intrebat din ce este facut miedul rusesc, si fiecare i-a dat un raspuns diferit". Nabokov nu gusta aceste intalniri conjuncturale intre scriitori, si intr-o scrisoare catre Vera relata o versiune a intalnirii inutile dintre Joyce si Proust. Cand I-a citit Nabokov pe Proust pentru prima data? Romancierul englez Henry Green scria in memoriile sale de la Oxford, *imi fac bagajul,* pe la inceputul anilor '20, ca "oricine pretindea ca-i pasa de cum se scrie bine, si care stia franceza, il citise pe Proust". La Cambridge nu pare sa fi fost altfel, desi ca student Nabokov era atent pana la obsesie la rusa sa - "frica de a pierde sau deforma, prin influente straine, singurul lucru pe care-l salvasem din Rusia - limba ei -devenise morbida..." in orice caz, la data la care dadea primul interviu, in 1932, unui corespondent al unui ziar din Riga, el era in masura sa declare, respingand ideea unei influente germane din timpul anilor de la Berlin: "Se poate vorbi mai degraba de o influenta franceza: imi plac foarte mult Flaubert Si Proust".

Desi Nabokov a trait mai mult de 15 ani la Berlin, nu a invatat niciodata - pana la standardele sale lingvistice - germana. "Scriu si vorbesc germana destul de putin", i-a marturisit ziaristului de la Riga. Treizeci de ani mai tarziu, intr-un interviu filmat pentru *Bayerischer Rundfunk, a* completat acest raspuns:

La Berlin eram asediat de panica de a nu-mi vatama pretioasa rusa invatand sa vorbesc germana fluent. Izolarea lingvistica mi-a fost usurata prin aceea ca traiam intr-un cerc restrans de emigranti rusi si citeam exclusiv ziare, reviste si carti rusesti. Singurele contacte cu limba locala erau politeturile schimbate cu proprietarii succesivi la care am locuit si conversatia de rutina necesara la cumparaturi: *Ich mochte etwas Schinken.* Regret ca am ramas la acest nivel; regret din punct de vedere cultural". Totusi, citise studii entomologice germane inca din copilarie, iar primul sau succes literar fusese o traducere, facuta in Crimeea, pentru un cantaret rus, a unor cantece adaptate dupa Heine. Mai tarziu, sotia sa stia germana, si cu ajutorul ei si-a verificat traducerile operelor proprii si a reusit sa imbunatateasca, in cursul despre *Metamorfoza,* versiunea in engleza a lui Willa si Edwin Muir. Nu avem nici un motiv sa ne indoim de remarca pe care o face in prefata la versiunea germana a nuvelei sale kafkiene *Invitatie la esafod,* ca, la momentul scrierii sale, in 1935, nu-l citise pe Kafka. in 1969, ii marturisea unui jurnalist de la BBC: "Nu stiu germana, deci nu as fi putut citi Kafka inainte de anii '30, cand *Metamorfoza* a aparut in *La nouvelle revue francaise";* doi ani mai tarziu, declara pentru radioul bavarez: "l-am citit pe Goethe si pe Kafka *en regard,* la fel cum i-am citit pe Homer si Horatiu".

Primul autor din aceasta serie de cursuri a fost ultimul pe care l-a inscris intre subiectele sale. Alegerea poate fi urmarita destul de bine in *Scrisorile Nabokov-Wilson* (Harper and Raw, 1978). Pe 17 aprilie 1950, Nabokov i-a marturisit lui Edmund Wilson de la Corneli, unde lucra de putina vreme: "Anul viitor tin un curs despre literatura europeana (secolele XIX, XX). Ce scriitori englezi (romane sau povestiri scurte) ai recomanda? Trebuie sa am cel putin doi". Wilson a raspuns prompt: "in ce priveste prozatorii englezi, doi cred ca sunt de departe cei mai mari (lasandu-l la o parte pe Joyce, ca irlandez): Dickens si Jane Austen. incearca sa recitesti, daca nu ai si facut-o deja, *Casa umbrelor* sau *Micuta Dorrit* de Dickens. Jane Austen merita sa fie citita in intregime - chiar si fragmentele sale sunt remarcabile". Pe 5 mai Nabokov raspundea: "Multumesc pentru sugestiile cu privire la cursul meu de literatura. Nu-mi place Austen si am o prejudecata fata de toate scriitoarele. Sunt in alta clasa. N-am gasit niciodata nimic in *Mandrie si prejudecata...* O sa-l trec pe Stevenson in locul lui Austen". Wilson a ripostat: "Gresesti in ceea ce o priveste pe Jane Austen. Cred ca ar trebui sa citesti

Mansfield Park... As zice ca o pot plasa intre primii sase scriitori englezi (ceilalti sunt Shakespeare, Milton, Swift, Keats si Dickens). Stevenson este de mana a doua. Nu stiu de ce il admiri atat de mult - desi are si unele nuvele reusite". Desi nu-i era caracteristic, Nabokov a capitulat, raspunzand pe 15 mai: "Sunt la mijlocul *Casei umbrelor*- merge greu pentru ca imi iau multe notite pentru discutia din clasa. Mare lucrare ... am facut rost de *Mansfield Park* si cred ca o sa o includ si pe aceasta in curs. Multumesc pentru sugestiile tale cat se poate de bune". Dupa sase luni ii scria lui Wilson cu bucurie:

"Vreau sa-mi fac raportul de la jumatatea anului despre cele doua carti pe care le-ai recomandat pentru seminariile cu studentii. in ce priveste *Mansfieid Park,* i-am facut sa citeasca lucrarile mentionate de personajele din roman - primele doua cantece din *Poemul ultimului menestrel, indatorirea* lui Cowper si pasaje din *Regele Henric al Vlll-lea,* povestea lui Crabbe *Ora de petrecere,* parti din *Pierde vara* a lui Johnson, pasajul lui Browne *O pipa de tutun* (parodie dupa Pope), *O calatorie sentimentala* de Sterne (intregul pasaj cu usa-fara-cheie provine de acolo) si, desigur, *Juramintele indragostitilor,* in inimitabila traducere a doamnei Inchbald (o grimasa)... cred ca m-am distrat mai mult decat elevii mei".

Nabokov s-a intretinut in perioada berlineza dand lectii intr-un cvintet neobisnuit de domenii: engleza, franceza, box, tenis si prozodie. in acesti ani de exil, lectura publica, in Praga, Paris si Bruxeles, ii aducea mai multi bani decit vinderea operelor sale in rusa. Deci chiar in absenta unei diplome universitare, nu era deloc nepregatit la sosirea sa in America, in 1940, pentru rolul de profesor, care avea sa-i fie sursa principala de venit pina la publicarea *Lolitei.* La Wellesley, in 1941, a predat un numar de cursuri dintre care - "Adevaruri dure despre cititori", "Un secol de exil", "Ciudata soarta a literaturii ruse" - dintre care a fost inclus in acest volum - "Arta literaturii si bunul simt". Pina in 1948 a locuit cu familia la Cambridge (pe Craigie Circle 8, adresa la care a locuit cel mai mult pina in 1961, inainte de a fi gazduit de hotelul Palace din Montreux) si si-a impartit timpul intre doua posturi universitare - cel de profesor suplinitor la Colegiul Wellesley si cel de cercetator in entomologie la Muzeul de zoologie comparata de la Harvard. A lucrat deosebit de mult in acei ani si a fost internat de doua ori in spital. Pe linga incercarea de a le inocula tinerelor elemente de gramatica rusa si studierea structurii organelor genitale ale fluturilor, s-a lansat ca scriitor american publicand doua romane (dintre care unul scris in engleza, la Paris), o carte excentrica si spirituala despre Gogol si, in *Atlantic Monthly* si *The New Yorker,* povestiri, amintiri si poezii uluitor de ingenioase si viguroase. intre admiratorii sai s-a numarat si Morris Bishop, un virtuoz al poeziilor scurte si sef al Departamentului de limbi romanice de la Corneli; el a lansat o campanie pentru angajarea lui Nabokov, al carui post la Wellseley era nesigur si necorespunzator remunerat. Citind din evocarea lui Bishop, "Nabokov la Corneli" *(TriQuaterly* Nr 17, 1970: articol dedicat aniversarii a 70 de ani de la nasterea lui Nabokov), Nabokov a fost desemnat profesor asociat de slava si, la inceput, a tinut "un curs mediu de literatura rusa si unul avansat, cu un subiect special, de obicei Puskin, sau miscarea modernista in literatura rusa... Cum prelegerile sale de rusa aveau inevitabil o audienta redusa, i s-a cerut sa pregateasca un curs in engleza despre maestrii literaturii europene". Potrivit lui Nabokov, porecla cursului sau *Literatura 311 312* era "literatura perversa", "o gluma mostenita: fusese aplicata predecesorului meu, un om trist, bland, betiv, care era mai interesat de viata sexuala a autorilor decat de cartile lor".

Un fost student al cursului, Ross Wetysteon, a contribuit la editia speciala din TriQuaterly amintind cu multa caldura de profesorul Nabokov. "Caress the details" (aveti grija de detalii), spunea Nabokov, accentuind r-ul cu o voce la fel de aspra ca limba unei pisici, "divinele detalii!" Profesorul insista asupra diferentelor dintre traduceri si mazgalea o schita grotesca pe tabla cerand ironic studentilor "copiati exact ce am desenat eu". Accentul lui facea ca o jumatate de clasa sa scrie "epidramatic" cand Nabokov spunea "epigramatic". Wetzsteon incheie: "Nabokov a fost un mare profesor, nu pentru ca preda bine. ci pentru ca dadea exemple, si stimula studentii sa priveasca cu placere si sa inteleaga in profunzime subiectul prezentat". Un alt student al cursului *Literatura 311-312* isi aminteste cum isi incepea Nabokov semestrul cu cuvintele: "Locurile sunt numarate. As vrea sa va alegeti un loc si sa-l pastrati. Asta pentru ca vreau sa fac legatura dintre fete si nume. Toata lumea e multumita de loc? Bine, nu aveti voie sa vorbiti, sa fumati, sa tricotati, sa cititi ziarul, sa dormiti, si pentru numele lui Dumnezeu, luati notite". inainte de examen spunea: "un cap limpede, un caiet albastru, cerneala, ganditi, abreviati numele evidente, de exemplu doamna Bovary. Nu ascundeti ignoranta prin elocventa. Fara dovezi medicale nimeni nu are voie la toaleta". Ca profesor, era entuziast, electrizant, profetic. Sotia mea, care a avut parte de ultimele cursuri tinute de Nabokov - in primavara si toamna anului 1958 - inainte ca profesorul sa se imbogateasca dintr-o data cu *Lolita,* cand a luat concediu si nu s-a mai intors, era atat de mult sub inraurirea lui cind asista la curs si participa cu atata pasiune, incat, o data, a ajuns dupa curs direct la infirmerie. "Simteam ca poate sa ma invete cum sa citesc. Credeam ca imi poate oferi ceva care sa dureze o viata, si asa a si fost". Nici pana in ziua de azi nu-l poate lua serios pe Thomas Mann, si nu a renuntat la nimic din dogma principala pe care a preluat-o din cursul *Literatura 311-312.* "Stilul si structura sunt esenta unei carti; marile idei sunt bune de dat la porci".

Totusi, pana si rarul student ideal putea cadea victima poznelor lui Nabokov. Cand domnisoara Ruggles, o tanara delicata de douazeci de ani, s-a dus la sfarsitul cursului sa-si recupereze caietul albastru din gramada de lucrari care primisera nota, n-a putut sa-l gaseasca, si, intr-un sfarsit, s-a apropiat de profesor. Nabokov afisase o atitudine solemna si statea pe o platforma deasupra ei parand distras de hartiile sale. Ea si-a cerut scuze si a spus ca lucrarea sa de examen nu pare sa fie acolo. El s-a aplecat, ridicandu-si sprancenele. "Si cum te numesti?" l-a raspuns iar el, cu un gest de prestidigitator, i-a cules caietul albastru de undeva din spate. Avea nota 97. "Voiam sa vad", a informat-o el, "cum arata un geniu". Si a privit-o cu raceala din cap pana in picioare, in timp ce ea rosea; si aceasta a fost toata conversatia lor. Ea, in treacat fie spus, nu-si amintea de curs ca fiind supranumit "Literatura perversa". Studentii ii spuneau simplu, "Nabokov".

Sapte ani dupa retragerea sa, Nabokov isi amintea de curs cu sentimente amestecate:

"Metoda mea de predare se baza pe interactiunea sincera cu elevii. Cel putin regurgitau parti din creierul meu in timpul examenelor.. Am incercat in zadar sa-mi inlocuiesc prezenta fizica cu inregistrari pe casete care sa fie transmise la radioul colegiului. Pe de alta parte ma bucurau mult chicotele de apreciere dintr-un punct sau altul al salii de curs. Cele mai mari recompense vin de la fostii elevi care, dupa zece sau cincisprezece ani, imi scriu sa-mi spuna ca acum inteleg ce vroiam de la ei cind i-am invatat sa vizualizeze coafura gresit tradusa a Emmei Bovary sau dispozitia camerelor din casa lui Samsa".

In mai multe interviuri luate la Palatul Montreux, Nabokov a promis publicarea unei carti bazate pe cursurile de la Corneli, dar (ca si alte carti incepute, cum ar fi tratatul ilustrat *Fluturii in arta* si romanul sau *Laura's Original)* proiectul ramasese inca nefinalizat la moartea sa, in vara anului 1977.

E minunat sa avem acum cursurile sale. Ele inca mai amintesc de mireasma orelor de clasa pe care, poate, o corectura a autorului ar fi inlaturat-o. Nimic din ce s-a auzit sau citit despre ele nu le poate anticipa fabuloasa caldura pedagogica cu care au fost create. Tineretea si, intr-un fel, feminitatea audientei s-au unit in vocea imperativa si arzatoare a dascalului: "Lucrul cu acest grup a fost o asociere deosebit de placuta intre fantana vocii mele si o gradina de urechi - unele deschise, altele inchise, multe receptive, unele doar ornamentale, dar toate umane si divine". Ni se citesc pasaje lungi, asa cum ii citeau tanarului Nabokov, tatal, mama si Mademoiselle.

In aceste citate ne putem imagina accentul, tumultul placerii contagioase, forta teatrala a profesorului, acum ingrasat si chel, dar care fusese altadata un atlet infruptat din traditia rusa a elocventei stralucitoare. in alta parte, intonatia, sclipirea, zambetul ironic, arderea emotionala sunt prezente si in proza lui, o proza fluida, stralucind fara efort si inclinata spre metafora si joc de cuvinte: o demonstratie, orbitoare, pentru acei norocosi studenti de la Corneli din indepartatii ani '50, prin sensibilitate artistica irezistibila. Faima de critic literar a lui Nabokov, circumscrisa pana acum in engleza de monumentul pe care i-l ridica lui Puskin si aroganta cu care ii respinge pe Freud, Faulkner si Mann, profita de pe urma acestor aprecieri generoase si rabdatoare, care se intind de •a delimitarea de stilul "cu gropite" al lui Jane Austen si de la identificarea sa sincera cu entuziasmul lui Dickens, pana la explicarea respectuoasa a contrapunctului lui Flaubert, si la veneratia fermecata - ca a unui baiat care isi despacheteaza primul ceas - cu care dezvaluie ticaitul activ al sincronizarilor lui Joyce. Nabokov a descoperit de timpuriu si a urmat constant placerea Stiintelor exacte, si orele sale de fericire petrecute in fata microscopului, ne amintesc de studiul atent al temei calului in *Doamna Bovary* si al viselor gemene ale lui Bloom si Dedalus; lepidopterele l-au plasat intr-o lume dincolo de viziunile obisnuite, unde, pe aripa posterioara a unui fluture "o mare pata de forma unui ochi imita o picatura de lichid cu o perfectiune atit de stranie incat o linie care traverseaza aripa este discret inlocuita la exact aceeasi distanta cand trece pe partea cealalta", unde "un fluture trebuie sa arate ca o frunza, si nu numai toate detaliile frunzei sunt reproduse, ci si semnele care mimeaza gaurile mancate de insecte sunt imitate cu generozitate". El cere, deci, in arta sa si a altora, ceva in plus - o infloritura cu magie mimetica si dublu inselatoare - ceva supranatural si suprareal, in sensul initial al acestor cuvinte degradate. Acolo unde nu gasea nici o licarire de gratuitate, de supraomenesc, de nonutilitarism, el se arata de o cruzime nerabdatoare, exprimandu-se in termeni care faceau trimitere la absenta totala a trasaturilor caracteristice, la un vid specific lipsei de viata: "multi autori consacrati pur si simplu nu exista pentru mine. Numele lor sunt gravate pe morminte goale, cartile lor sunt niste prostii..." Dar acolo unde gasea acea stralucire, care-i dadea fiori pe sira spinarii, entuziasmul sau depasea rutina universitara, pentru a-l face un profesor inspirat si, cu siguranta, inspirator.

Cursurile, care se prezinta atat de spiritual singure, nu fac un secret din premisele si ideile lor preconcepute, si nu au nevoie de introducere. Anii '50, cu accentul lor pe spatiul privat, cu abordarea dispretuitoare a problemelor publice, cu sentimentul singuratatii, al artei neangajate, cu credinta ce tine de neo-criticism cum ca toata informatia este continuta in opera, erau un teatru de idei, mai inrudit cu ideile lui Nabokov decat ar fi fost deceniile urmatoare. Dar oricand si oriunde, abordarea lui Nabokov ar fi parut radicala, in sensul separarii dintre realitate si arta pe care o presupune. "Adevarul este ca marile romane sunt mari povesti iar romanele din aceasta serie sunt povesti supreme... literatura s-a nascut in ziua in care un baiat a venit strigand 'lupul, lupul', si nu era nici un lup in spatele lui". Dar baiatul care a strigat 'lupul' a devenit enervant pentru tribul sau si, intr-un sfarsit, a fost lasat sa moara. Un alt predicator al imaginatiei, Wallace Stevens, putea decreta ca: "daca vrem sa formulam o teorie exacta a poeziei, ni se pare necesar sa examinam structura realitatii, pentru ca realitatea este un punct central al poeziei". in timp ce pentru Nabokov realitatea este mai putin o structura, cat o deprindere, un model al amagirii: "Fiecare mare scriitor este un mare inselator, dar asa este si arhi-trisoarea natura. Natura inseala intotdeauna". in estetica sa, se acorda putina atentie placerii marunte a recunoasterii si virtutii tocite a adevarului. Pentru Nabokov, lumea - materia prima a vietii - este ea insasi o creatie artistica, atat de nonsubstantiala si iluzorie, incat el considera ca o capodopera poate fi toarsa din aer subtire, prin actul pur ar vointei imperiale a artistului. in plus, opere ca *Doamna Bovary* si *Ulise* radiaza cu ardoarea rezistentei pe care o opun subiectele banale, foarte palpabile, dorintei de manipulare. Cunoasterea, sila si dragostea neajutorata pe care o acordam propriilor noastre trupuri si destine se impletesc pe scenele preschimbate ale Dublinului sj Rouenului; departe de ele, in lucrari ca *Salambo* sau *Veghea lui Finnegan,* Joyce si Flaubert cedeaza individualitatilor lor visatoare, de dandy, si sunt inghititi de propriile obsesii. in pasionata sa lectie despre *Metamorfoza,* Nabokov critica aspru („mediocritatea ce inconjoara geniul") familia filistina si burgheza a lui Gregor Samsa, fara sa isi dea seama de adevarata natura a amaraciunii lui Kafka, de cata nevoie de dragoste avea Gregor si cat de mult ii iubea pe acesti grosolani, poate, dar vii si palpabili locuitori ai mundanului. Ambivalenta, omniprezenta in bogata tragi-comedie a lui Kafka, nu-si are loc in crezul lui Nabokov, cu toate ca, in practica artistica, o lucrare ca *Lolita* debordeaza de ambivalenta, cu o formidabila densitate a detaliului - fapte esentiale, selectate, analizate si grupate - dupa cum suna propria lui formula.

Anii de la Corneli au fost productivi pentru Nabokov. Dupa ce a ajuns acolo a terminat *Vorbeste, Memorie.* Si in curtea din Ithaca a fost impiedicat de sotia lui sa arda inceputurile *Lolitei,* pe care a terminat-o in 1953. Povestile cu atata umor din *Pnin* au fost scrise in intregime la Corneli, cercetarile eroice pentru traducerea lui *Evgheni Oneghin* au fost facute cu deosebire in bibliotecile de acolo, si Corneli este bine reflectat in mediul de colegiu din *Foc palid.* Se poate presupune ca mutarea la 200 de mile de coasta de est si frecventele excursii de vara spre vestul indepartat i-au oferit o evaluare mai corecta a tarii sale adoptive, "incantatoare, de vis, increzatoare, enorma"(pentru a-l cita pe Humbert Humbert). Nabokov implinea 50 de ani cind a venit in Ithaca si avea motive serioase sa fie epuizat din punct de vedere artistic. Fusese exilat de doua ori, mai intai din Rusia, de bolsevism, apoi din Europa, de Hitler, si crease o opera stralucita intr-o limba de care fusese desprins, pentru un public emigrant care se subtia inexorabil. Totusi, in acest al doilea deceniu american, a reusit sa aduca un nou impuls si penaj literaturii americane, a contribuit la renasterea fanteziei, care i-a adus avere si o popularitate internationala. Este placut sa ne inchipuim ca recitirea impusa de pregatirea cursurilor de la inceputul deceniului, exaltarile si observatiile expuse in detaliu in timpul predarii de an cu an, au contribuit la splendida redefinire a puterilor creatoare ale lui Nabokov; si sa detectam in proza lui din acei ani ceva din acuratetea lui Austen, stralucirea lui Dickens, "incantatorul gust al vinurilor" lui Stevenson, adaugand si condimentand rezervorul continental al infuziei inimitabile ce poarta marca lui Nabokov. Americanii lui preferati erau, cum a marturisit odata, Melville si Hawthorne, si regret ca nu a tinut niciodata cursuri despre ei. Sa fim insa recunoscatori pentru cursurile care au existat si care dobandesc aici o forma definitiva, si carora li se va mai adauga un volum. Ferestre deschise spre sapte capodopere, ele sporesc intelesurile, la fel ca arlechinul de sticla colorata din geamlacul verandei casei lui de la tara, prin care Nabokov, copil, privea spre gradina parinteasca in timp ce i se citea.

Cursul meu, printre altele, este un fel de investigatie politista a misterelor structurilor literare.

Cititori buni si scriitori buni

"Cum sa fii un bun cititor" sau "intelegere pentru autori" - sau altceva asemanator - ar putea servi ca subtitlu la aceste discutii despre diversi autori, pentru ca planul meu este sa tratez cu dragoste, staruind asupra detaliului, cateva capodopere europene. Acum o suta de ani, intr-o scrisoare catre amanta sa, Flaubert facea urmatoarea remarca: "Comme l'on serait savant si l'on connaissait bien seulement cinq a six livres": "Ce invatat ar parea cineva daca ar cunoaste bine numai cinci sau sase carti".

Cand citim, trebuie sa observam detaliile cu tandrete. Nu este nimic gresit in raza de luna a generalizarii, daca ea apare *dupa* ce razele jucause ale soarelui cartii au fost adunate cu grija. Daca cineva porneste cu o generalizare gata facuta, incepe de la capatul gresit si se indeparteaza de carte inainte de a fi inceput s-o inteleaga. Nimic nu este mai plictisitor sau mai nedrept pentru autor decat a te apuca

sa citesti, de exemplu, *Doamna Bovary,* cu ideea preconceputa ca avem de-a face cu o critica a burgheziei. Trebuie sa ne amintim intotdeauna ca opera de arta este invariabil o lume nou creata, astfel ca, inainte de toate, trebuie sa studiem acea lume noua cat mai bine cu putinta, apropiindu-ne de ea ca de ceva complet nou, neavand nici o legatura evidenta cu lumile pe care le cunoastem deja. Dupa ce aceasta lume noua va fi fost studiata indeaproape, atunci si numai atunci sa ne permitem a analiza legaturile sale cu alte lumi, cu alte ramuri ale cunoasterii.

O alta problema: ne putem oare astepta sa culegem informatii despre locuri si timpuri dintr-un roman? Poate fi cineva atat de naiv incat sa creada ca ar putea invata ceva despre trecut din acele atragatoare *best-sellers* care s-au invartit prin cluburile de carti sub titulatura de romane istorice? Dar capodoperele? Putem sa ne bazam pe imaginea Angliei latifundiare, cu baronii si peisajele lui Jane Austen, cand tot ce a cunoscut ea a fost numai salonul unui cleric? Si *Casa umbrelor,* romanul fantastic dintr-o Londra fantastica, putem sa-l consideram un studiu al Londrei de acum o suta de ani? Cu siguranta ca nu. Acelasi lucru se aplica si celorlalte romane din aceasta sene. Adevarul este ca marile romane sunt mari povesti - iar romanele din aceasta serie sunt povesti supreme.

Timpul si spatiul, culorile anotimpurilor, miscarile muschilor si mintii, toate acestea sunt pentru scriitorii de geniu, (pe cat putem noi ghici, si sunt incredintat ca ghicim bine) nu notiunile traditionale ce pot fi imprumutate de la biblioteca in miscare a adevarurilor publice, ci o serie de surprize unice, pe care marii artisti au invatat sa le exprime in modul lor unic. Autorilor minori le ramane ornamentarea lucrurilor comune; ei nu se obosesc sa reinventeze in vreun fel lumea; ei numai incearca sa scoata cat mai mult dintr-o ordine data a lucrurilor, din modelele traditionale ale fictiunii. Variatiunile pe care le pot produce autorii minori, in aceste limite, pot fi amuzante intr-un chip decent, efemer, pentru ca cititorilor minori le place sa-si vada propriile idei deghizate in chip placut. Dar adevaratul scriitor, cel care trimite planetele sa se invarta, modeleaza un om adormit si preschimba febril coasta adormitului, acel gen de autor nu are valori la indemana: el trebuie sa si le creeze singur. Arta de a scrie este o treaba fara rost, daca nu implica mai intai arta de a privi lumea prin potentialitatea pentru fictiune. Materialul acestei lumi poate fi suficient de real (atat cat poate fi considerat real), dar nu exista deloc ca o totalitate universal recunoscuta; el este haos, si acestui haos autorul trebuie sa-i spuna: "exista!", permitand lumii sa licareasca si sa fuzioneze. Ea este acum recombinata la nivelul atomilor, nu numai in partile sale vizibile si superficiale. Scriitorul este primul care o localizeaza si numeste obiectele naturale din care este alcatuita. Boabele acelea sunt comestibile. Creatura tarcata care a iesit in calea mea ar trebui imblanzita. Acel lac dintre copacii aceia va fi numit Lacul Opal, sau, mai artistic, Lacul Zoaielor. Ceata aceasta e un munte - iar muntele trebuie cucerit. Artistul urca pe o panta fara poteci si, in varf, pe o stanca batuta de vant, pe cine credeti ca intalneste? Pe cititorul gafaind fericit, si apoi se imbratiseaza spontan si raman legati pentru totdeauna, daca si cartea va dura pentru totdeauna.

intr-o seara, intr-un colegiu indepartat de provincie, in care s-a intamplat sa ajung alergand intr-un tur prelungit de prelegeri, am propus un chestionar: studentii trebuiau sa aleaga patru definitii din zece care, combinate, ar defini un bun cititor. Am pierdut lista, dar imi amintesc cum suna. Alegeti patru raspunsuri la intrebarea: „cum ar trebui sa fie un cititor, pentru a fi un cititor bun?":

Cititorul trebuie sa apartina unui club de lectura.
Cititorul trebuie sa se identifice cu eroul sau eroina.
Cititorul trebuie sa se concentreze asupra unghiului socio-economic.
Cititorul trebuie sa prefere o poveste cu actiune si dialog uneia fara.
Cititorul trebuie sa fi vazut cartea ecranizata intr-un film.
Cititorul trebuie sa fie un autor in devenire.
Cititorul trebuie sa aiba imaginatie.
Cititorul trebuie sa aiba memorie.
Cititorul trebuie sa aiba un dictionar.
Cititorul trebuie sa aiba ceva simt artistic.

Studentii au preferat, in majoritate, identificarea emotionala, actiunea si unghiul socio-economic sau istoric. Desigur, cum ati si ghicit probabil, un bun cititor trebuie sa aiba imaginatie, memorie, un dictionar si ceva simt artistic - iar acest simt artistic imi propun sa-l dezvolt, in mine si in altii, ori de cate ori am ocazia.

Intamplarea face sa folosesc cuvantul *cititor* intr-un sens destul de vag. in mod paradoxal, o carte nu poate fi *citita:* poate fi doar recitita. Un bun cititor, un cititor matur, un cititor activ si creativ este un recititor. Si o sa va spun si de ce. Cand citim o carte pentru prima data, procesul de miscare laborioasa a ochilor de la stanga la dreapta, rand cu rand, pagina cu pagina, aceasta complexa munca fizica pe care ne-o cere lectura, procesul de studiu, in limite de timp si de spatiu, al continutului cartii, toate acestea stau intre noi si evaluarea artistica. Cand privim un tablou nu trebuie sa ne plimbam ochii intr-un fel anume, chiar daca, asemeni unei carti, o pictura poate avea elemente de adancime si compozitie. Elementul timp nu conteaza la primul contact cu o pictura. Citind o carte, trebuie sa ne alocam timp, pentru a ne obisnui cu ea. Nu avem un organ fizic (asa cum avem ochiul cand privim o pictura) care sa-si asume rolul de a privi intregul spre a putea savura apoi detaliile. Dar la a doua, a treia sau a patra citire a unei carti, ne comportam cu o carte in acelasi fel ca si cu o pictura. Totusi, sa nu confundam ochiul fizic, capodopera monstruoasa a evolutiei, cu mintea, o si mai monstruoasa realizare. O carte, indiferent de ce fel - opera de fictiune sau de stiinta (linia de demarcatie dintre cele doua nu este asa de clara cum ar vrea unii sa creada) - se adreseaza in primul rand spiritului. Spiritul, furnicatura pe care o simtim in coloana vertebrala, este, sau ar trebui sa fie, singurul instrument folosit in aprecierea unei carti.

Acestea fiind zise, ar trebui sa ne punem intrebarea: "cum functioneaza spiritul cand cititorul rezervat se intalneste cu cartea luminoasa?" Mai intai, rezerva se risipeste si, de bine, de rau, cititorul intra in spiritul jocului. Efortul de a incepe o carte, mai ales daca ea apare demodata sau prea serioasa unor oameni pe care tinerii ii urmeaza in secret, acest efort este deseori greu de facut; dar, o data facut, rasplata este diversa si abundenta. Cum artistul si-a folosit imaginatia pentru a crea cartea, este firesc si corect ca si cititorul sa-si foloseasca imaginatia.

Exista cel putin doua feluri de imaginatie in cazul cititorului. Sa vedem care dintre cele doua este cel ce trebuie folosit la citirea unei carti. Primul este unul, comparativ, inferior, care sustine emotiile simple si este de natura personala. (Exista cateva subvarietati din aceasta prima categorie a citirii emotionale). O situatie dintr-o carte este resimtita intens pentru ca ne aminteste de ceva ce ni s-a intamplat sau de cineva pe care il cunoastem sau l-am cunoscut. Sau, la fel, un cititor pretuieste o carte pentru ca ii evoca o tara, un peisaj, un mod de viata, fulguratii din propriul trecut. Sau, si acesta este cel mai grav lucru pe care-l poate face un cititor, se identifica cu un personaj din carte. Acest tip inferior de imaginatie nu este acela pe care tin eu sa-l foloseasca cititorii.

Deci care este instrumentul autentic ce trebuie folosit de cititor? Acesta este imaginatia impersonala si placerea artistica. Ce trebuie stabilit, cred, este echilibrul armoniei artistice dintre mintea cititorului si cea a autorului. Trebuie sa ne distantam si sa o facem cu

placere, pentru a ne putea bucura din plin - bucurie pasionala cu lacrimi si fiori - de tesatura interna a unei capodopere. Sa fii complet obiectiv in aceste chestiuni este desigur imposibil. Tot ce-i valoros este, intr-o oarecare masura, si subiectiv. De exemplu, tu, cel care stai acolo, ai putea fi visul meu, iar eu as putea fi cosmarul tau. Ce am vrut sa spun este ca cititorul trebuie sa stie cum si cand sa-si adapteze imaginatia, si el reuseste, daca incearca sa vada clar lumea pe care autorul i-o pune la dispozitie. Trebuie sa vedem si sa auzim lucruri, trebuie sa vizualizam camera, hainele, manierele oamenilor creati de autor. Culoarea ochilor lui Fanny Price din *Mansfield Park* si mobila micii sale camere reci sunt importante.

Noi avem temperamente diferite, si pot sa va spun acum ca cel mai bun temperament pe care-l poate avea sau poate sa si-l dezvolte un cititor este o combinatie intre cel artistic si cel stiintific. Artistul entuziast este prea subiectiv in atitudinea sa fata de o carte, si o raceala stiintifica a gandirii va tempera inima prea intuitiva. Daca, pe de alta parte, un cititor este complet lipsit de pasiune si rabdare - de pasiune artistica si de rabdare stiintifica - el nu va avea sanse sa savureze marea literatura.

Literatura nu s-a nascut atunci cand un baiat, strigand lupul, lupul a aparut alergand din valea Neanderthalului, cu un lup mare, cenusiu pe urmele sale; literatura s-a nascut atunci cand, intr-o zi, un baiat a aparut strigand lupul, iar in spatele sau nu venea nici un lup. Ca micutul, pentru ca a mintit de prea multe ori, a sfarsit prin a fi mancat de o fiara reala, este doar o intamplare. Dar aici se afla ceva important. intre lupul din iarba inalta si lupul din poveste exista o intrepatrundere. Aceasta intrepatrundere, aceasta prisma este arta literaturii.

Literatura este inventie. Proza este fictiune. A spune ca o poveste este adevarata inseamna a insulta deopotriva si arta si adevarul. Fiecare mare scriitor este un mare inselator, dar insasi natura este o arhicunoscuta trisoare. Natura inseala intotdeauna. De la simpla minciuna a inmultirii la sofisticata iluzie a culorilor protectoare la fluturi si pasari, exista in natura un sistem miraculos de vraji si viclenii. Prozatorul nu face decat sa urmeze calea naturii.

Revenind un moment la micutul care striga prin paduri ca vine lupul, putem sa interpretam povestea in felul urmator: magia artei consta in umbra lupului inventat cu deliberare, lupul din visul sau; abia pe urma pacaleala cu lupul devine o buna poveste. Numai dupa ce baiatul a murit, in sfarsit, povestea spusa despre el a slujit de buna invatatura in intunericul din jurul focului de tabara. Dar el a fost micul magician. El a fost plasmuitorul.

Un scriitor poate fi analizat din trei puncte de vedere: poate fi considerat povestitor, profesor sau vrajitor. Un mare scriitor combina toate cele trei ipostaze - povestitor, profesor, vrajitor - dar vrajitorul din el predomina si il face un scriitor major.

Catre povestitor mergem pentru distractie, pentru incitarea mentala a celor mai simple minti, pentru participarea emotionala, pentru placerea de a calatori in regiuni indepartate din spatiu si timp. Un spirit oarecum diferit, desi nu neaparat superior, cauta in scriitor profesorul. Propagandist, moralist, profet - aceasta este secventa ascendenta. Putem sa ne indreptam spre profesor nu numai pentru educatia morala, ci si pentru cunoasterea directa, pentru fapte simple. Incredibil, dar am cunoscut oameni al caror scop in citirea romancierilor francezi sau rusi era sa invete ceva despre viata din veselul Paris sau din trista Rusie. in ultimul rand, si mai presus de orice, un mare scriitor este intotdeauna un mare vrajitor, si abia aici atingem postura mirabila in care prindem a-i deslusi magia caracteristica geniului si a-i studia stilul, imagistica, mecanismul romanelor si al poeziilor.

Cele trei fatete ale unui mare scriitor - magie, poveste, lectie - sunt facute sa se amestece intr-o impresie unica de radiatie concentrica, pentru ca magia artei poate fi prezenta chiar in miezul povestii, in esenta gandirii. Exista capodopere cu o gandire seaca, rigida, organizata, care provoaca in noi un fior la fel de puternic ca romanul *Mansfield Park* sau ca bogata curgere a imagisticii senzuale a lui Dickens. Parerea mea este ca o buna formula pentru a testa calitatea unui roman, pe termen lung, este imbinarea preciziei poeziei cu intuitia stiintei. Pentru a intra in magia cartii de geniu, un cititor intelept o va citi nu cu inima, nici macar cu capul, ci cu sira spinarii. Acolo ne atinge fiorul povestii, chiar daca pastram o oarecare distanta, chiar daca suntem oarecum detasati de lectura. Abia atunci, cu o placere care este si senzuala si intelectuala, il vom vedea pe artist construindu-si castelul din carti de joc si vom vedea castelul din carti de joc preschimbandu-se intr-un frumos castel de otel si de sticla.

JANE AUSTEN (1775-1817)

Mansfield Park (1814)

(*Fragmentele sunt preluate din Mansfield Park trad. Daniela Elena Radu, Ed Florisrom 1993. Prescurtarile Mr, Mrs si Miss au fost inlocuite cu echivalentele romanesti pentru a pastra unitatea cartii****)***

Romanul *Mansfield Park a* fost scris in Chawton, Hampshire. A fost inceput in februarie 1811 si terminat curand dupa iunie 1813. Cu alte cuvinte, Jane Austen a avut nevoie de aproximativ douazeci si opt de luni pentru a-si desavarsi romanul, care contine circa 160000 de cuvinte si este impartit in patruzeci si opt de capitole. A fost publicat in 1814 (in acelasi an cu *Waverley* al lui Scott si *Corsarul* lui Byron), in trei volume. Aceste trei parti, sistemul de publicare traditional in epoca, fac trimitere de fapt la structura, forma de piesa de teatru a cartii, o comedie de moravuri si intriga, de surasuri si suspine, compusa din trei acte, de optsprezece, treisprezece si respectiv saptesprezece capitole.

Sunt un adversar al separarii continutului de forma si al amestecului dintre subiectele conventionale si curentele tematice. Tot ce am de spus acum, inainte de a plonja adanc inlauntrul cartii si de a ne scalda in ea (si nu de a trece ca prin vad), este ca actiunea de suprafata din *Mansfield Park* consta in relatiile emotionale dintre doua familii de nobili de tara. Una din aceste familii este alcatuita din Sir Thomas Bertram si sotia sa, copiii lor inalti, atletici, Tom, Edmund, Maria si Julia, si delicata lor nepoata Fanny Price, preferata autoarei si personajul in jurul caruia se cerne povestirea. Fanny este un copil adoptat, o nepoata scapatata, o pupila delicata (numele de fata al mamei sale este Ward - copil sub tutela). "Pupila" era un personaj cat se poate de popular in romanele secolelor XVIII si XIX. Sunt cateva motive pentru care un romancier era tentat sa aleaga folosirea acestui tip de "pupila". Mai intai pentru ca prezenta sa la sanul caldut al unei familii cu totul straine aduce pe micuta intrusa intr-un flux stabil de sentiment. in ai doilea rand, ea poate fi usor facuta sa se comporte romantic fata de fiul familiei si, de aici, rezulta conflicte clare, in al treilea rand, pozitia dubla de observator detasat si de participant la viata de zi cu zi a familiei fac din ea un reprezentant convenabil al autorului. Gasim cate o pupila blanda nu numai in lucrarile scriitoarelor, ci si in cele ale lui Dickens, Dostoievski, Tolstoi si multi altii. Prototipul acestor fecioare tacute, a caror frumusete timida sfarseste prin a straluci pe deplin sub valul umilintei si al modestiei - si straluceste pe deplin atunci cand logica virtutii triumfa asupra sanselor oferite de viata - prototipul acestor fecioare cuminti este, desigur, Cenusareasa. Dependenta, neajutorata, fara prieteni, neglijata, uitata - si apoi maritandu-se cu eroul.

Mansfield Park este un basm, dar toate romanele sunt intr-un sens basme. La prima vedere, stilul si subiectul lui Austen par demodate, artificiale, ireale. Dar aceasta este o iluzie care il prinde pe cititorul slab. Un bun cititor este constient ca urmarirea vietii reale, a oamenilor reali, si asa mai departe, este un lucru lipsit de sens, cand vorbim despre carti. intr-o carte, realitatea unei persoane sau a unui obiect sau a unei circumstante depinde exclusiv de lumea din acea carte. Un autor original inventeaza intotdeauna o lume

originala si daca un personaj sau o actiune se potriveste modelului acelei lumi, atunci avem de-a face cu socul placut al adevarului artistic, indiferent cat de veridic ar fi personajul sau lucrul transferat in ceea ce criticii literari, bieti cai de povara, numesc "viata reala". Nu exista viata reala pentru un autor de geniu: trebuie sa si-o creeze singur si apoi sa creeze consecintele ei. Farmecul romanului *Mansfield Park* nu poate fi savurat complet decat daca ne adaptam conventiilor, regulilor sale, si ne lasam condusi de vraja sa. Mansfield Park nu a existat niciodata, oamenii de acolo nu au trait niciodata.

Romanul domnisoarei Austen nu este o capodopera care se impune in forta, asa cum sunt alte romane din seria aceasta. Romane ca *Doamna Bovary, Anna Karenina* sunt explozii minunate, controlate admirabil. Pe de alta parte, *Mansfiled Park* este opera unei doamne si jocul unui copil. Dar, din acest cos de lucru de mana iese o opera de arta migaloasa, cu finetea impunsaturilor de ac, iar in acel copil exista o strafulgerare de geniu minunat.

"Cu aproape treizeci de ani in urma...", asa incepe romanul. Domnisoara Austen l-a scris intre 1811 si 1813, deci acesti "treizeci de ani in urma" inseamna 1781. in 1781 asadar, "Domnisoara Maria Ward, din Huntingdon, cu numai 7000 de lire [dota] a avut norocul de a-l captiva pe Sir Thomas Bertram, din Mansfield Park, din tinutul Northampton..." Vibratia de clasa mijlocie a evenimentului ("a avut norocul de a-l captiva") este sugerata incantator aici si va da tonul potrivit pentru urmatoarele pagini, in care problemele banesti predomina, cu un fel de simplitate sfioasa, asupra celor romantice si religioase. (Fara indoiala Jane Austen este usor filistina. Acest filistinism este evident in preocuparile ei cu privire la venituri si la abordarea rationala a romantiosului si a naturii. Austen il simte cu adevarat si ii imprima o ironie artistica numai atunci cand filistinismul este grotesc, ca in cazul doamnei Norris cu metodele ei de a stoarce bani". VN). Fiecare propozitie din aceste pagini introductive este concisa si se subtiaza pana intr-un punct fin.

Dar hai sa terminam intai cu problema spatio-temporala. Sa ne intoarcem la propozitia de deschidere: "Cu aproape treizeci de ani in urma", Jane Austen scrie dupa ce principalele personaje ale cartii s-au scufundat in uitare, dupa o casatorie plina de sperante, sau au ajuns fete batrane. Asa cum vom vedea, principala actiune a romanului se desfasoara in 1808. Balul de la Mansfield Park are loc joi, 22 decembrie, si, daca ne uitam in vechile calendare, vom vedea ca numai in 1808 putea cadea 22 decembrie intr-o joi. Fanny Price, tanara eroina a romanului, avea sa aiba 18 ani in acel moment. Ea ajunsese la Mansfield Park in 1800, la varsta de 10 ani. Pe tronul Angliei se afla regele George al III-lea, o figura destul de ciudata. El a fost rege intre 1760 si 1820, un timp destul de indelungat, si inca inainte de sfarsitul domniei, regele ajunsese deja destul de nebun, ca regentul, un alt George, sa-i fi luat locul. in 1808, Napoleon era pe culmile puterii sale in Franta, iar Marea Britanie era in razboi cu el, in timp ce Jefferson, in America, tocmai convinsese Congresul sa adopte Actul Embargoului, o lege care interzicea vaselor americane sa porneasca spre porturi aflate in blocada britanica sau franceza. (Daca cititi "embargo" invers aveti "O grab me" - apuca-ma). Dar vanturile istoriei sunt de-abia simtite in izolarea din Mansfield Park, desi un vanticel, ce tine de comert, pufaie cand Sir Thomas are afaceri in Antile.

Acum am rezolvat problema timpului. Ce-ar fi de spus despre factorul spatial? Mansfield Park este numele unei proprietati din Bertram, un loc fictiv, localizat in Northampton (care este real), in mijlocul Angliei.

"Cu aproape 30 de ani in urma, domnisoara Maria Ward..." Suntem inca la prima propozitie. Exista trei surori Ward, si, potrivit obiceiului timpului, cea mai mare dintre ele se numeste, simplu si foarte formal, domnisoara Ward, in timp ce celelalte doua au si numele de botez ca prefix. Maria Ward, cea mai tanara dintre surori, care pare sa fi fost si cea mai frumoasa, o doamna apatica, galesa, neatenta, este aceea care, in 1781, devine sotia unui baron, Sir Thomas Bertram, si este numita apoi Lady Bertram, mama a patru copii, doua fete si doi baieti, care apar in compania verisoarei lor, Fanny Price. Mama lui Fanny, insipida doamna Frances Ward, numita si Fanny, se maritase in 1781, din rautate, cu un locotenent sarac, mare betiv, cu care avusese in total zece copii, intre care Fanny, eroina cartii, era a doua. in sfarsit, cea mai in varsta domnisoara Ward, cea mai urata dintre surori, se maritase tot in 1781 cu un preot suferind de guta, si nu avusese copii. Ea este doamna Norris, unul din cele mai amuzante si mai grotesti personaje ale cartii.

Dupa ce am rezolvat aceste probleme, sa aruncam o privire asupra felului in care le prezinta Jane Austen, pentru ca frumusetea cartii este mai usor de deslusit daca ii intelegi modul de functionare, daca putem s-o luam deoparte si s-o studiem. La inceputul cartii Jane Austen foloseste patru metode de caracterizare. in primul rand descrierea directa, cu micile giuvaiere de ironie tipice lui Austen. Majoritatea observatiilor asupra doamnei Norris se inscriu in aceasta categorie, iar oamenii prosti sau limitati sunt caracterizati astfel permanent. Se discuta despre expeditia la tara, catre Rushworth, Sotherton: "Oricum nu era posibil sa se discute despre altceva pentru ca aceasta ii daduse o buna dispozitie doamnei Norris. Doamna Rushworth, o femeie impunatoare, prozaica, manierata si bine intentionata, care nu considera nimic important, decat ceea ce era legat de preocuparile ei si ale fiului ei, nu renuntase inca sa insiste ca Lady Bertram sa se alature grupului. Lady Bertram refuza de fiecare data, dar felul ei blajin de a refuza o determinase pe doamna Rushworth sa creada ca, totusi, dorea sa mearga, pana cand tonul puternic si cuvintele mai numeroase ale doamnei Norris au convins-o de adevar".

O alta metoda este caracterizarea prin citarea dialogurilor. Cititorul descopera caracterul vorbitorului, nu numai prin ideile pe care le exprima, ci si prin modul lui de a vorbi, prin manierele sale. Un bun exemplu poate fi discursul lui Sir Thomas: "Departe de mine [gandul] sa pun vreo piedica imaginara in calea unui plan ce s-ar potrivi cu situatia relativa a fiecaruia". El vorbeste, in modul lui pompos de a se exprima, despre planul de a o aduce la Mansfield Park pe nepoata sa Fanny. Tot ce tine el sa spuna este: "nu vreau sa inventez nici un obstacol in calea acestui plan; este potrivit cu situatia". Un pic mai jos acest gentleman spune cu vorbirea sa elefantina: "Pentru a fi cu adevarat util [acest plan] pentru doamna Price si onorabil pentru noi, trebuie sa-i pregatim copilului o situatie sigura [virgula] sau sa ne consideram obligati sa-i asiguram mai departe [virgula] cand vor cere circumstantele [virgula] pregatirea unei gentlewoman [virgula] daca nu exista o institutie care sa ofere ceea ce astepti cu atata optimism". Pentru scopul nostru nici nu conteaza prea mult ce vrea sa spuna, ci ne intereseaza felul lui de a fi, si am dat acest exemplu pentru a arata cat de bine isi reda Jane Austen personajele prin vorbire. Un om masiv si un tata impozant, in termeni scenici.

O a treia metoda de caracterizare o constituie vorbirea indirecta. Adica vorbirea la care se face aluzie si este partial citata, cu o descriere a caracterului personajului. Un exemplu bun il avem cand doamna Norris gaseste defectele noului preot, doctorul Grant, care luase locul sotului ei decedat. Doctorului Grant ii placea foarte mult sa manance si doamna Norris, "in loc sa reuseasca sa-l multumeasca cu putina cheltuiala, ii platea bucataresei ... la fel de mult ca la Mansfield Park". Domnisoara Austen ne spune: "Doamna Norris nu se putea stapani deloc cand vorbea de astfel de nemultumiri, precum cantitatea de unt si oua care era consumata in casa". Si aici incepe vorbirea oblica. "Nimeni nu pretuia belsugul si ospitalitatea mai mult decat ea [spune doamna Norris - si aceasta caracterizare are un sens ironic, pentru ca doamna Norris cauta aceste calitati la altii], nimeni nu iubea mai mult actele caritabile. Casei parohiale, considera ea, nu-i lipsisera niciodata inlesnirile. Nu purtase un renume rau in timpul ei, dar acum lucrurile continuau intr-un mod pe care ea nu-l putea intelege. O doamna rafinata era cu desavarsire nepotrivita intr-o casa parohiala de tara. Camara ei, socotea, ar fi putut fi destul de buna pentru doamna Grant. Oricat ar fi cercetat, nu putea afla daca doamna Grant avusese vreodata mai

mult de cinci mii de lire".
A patra metoda de caracterizare este imitarea vorbirii unui personaj intr-un dialog, dar aceasta este rar utilizata, numai cand vorbirea indirecta este folosita in conversatia directa, ca atunci cand Edmund ii comunica lui Fanny esenta laudelor pe care i Ie-a adus domnisoara Crawford.
Doamna Norris este un personaj grotesc, o bagareata vicioasa, o femeie intriganta. Nu este complet lipsita de inima, dar inima sa este un organ grosolan. Nepoatele sale Maria si Julia sunt pentru ea copiii bogati si sanatosi pe care nu-i are, si intr-un fel le iubeste nebuneste, in timp ce, pe Fanny o dispretuieste. Subtila si spirituala, domnisoara Austen observa la inceputul povestii ca doamna Norris "nu putuse pastra pentru sine" acel lucru nerespectuos despre Sir Thomas, pe care sora ei, mama lui Fanny, i-l spusese intr-o scrisoare. Personajul doamna Norris nu este numai artistic in sine, are si o calitate functionala, pentru ca Fanny este adoptata pana la urma de Sir Thomas din cauza firii ei bagarete, si, prin aceasta, caracterizarea sa devine o structura. De ce era ea atat de nerabdatoare sa o vada pe Fanny adoptata de familia Bertram? Raspunsul este: "totul a fost considerat ca stabilit. Toti s-au bucurat deja la gandul placut al unui plan atat de marinimos. impartirea unor senzatii atat de multumitoare nu ar fi trebuit, pe drept cuvant, sa fie egala; pentru ca Sir Thomas era pe deplin hotarat sa fie adevaratul ocrotitor al copilului ales, iar doamna Norris nu avea nici cea mai mica intentie de a contribui la intretinerea ei. Atat cat putea contribui cu drumuri si vorbe, era cat se poate de binevoitoare si nimeni nu stia mai bine ca ea sa-i invete pe altii idei progresiste... Datorita acestui principiu al infatuarii, care nu era contrabalansat de o dragoste reala pentru sora ei, ii era imposibil sa-si doreasca mai mult decat favoarea de a planui si organiza o binefacere atat de costisitoare. Probabil se cunostea atat de putin incat ar fi putut merge acasa dupa aceasta conversatie, fericita sa creada ca este cea mai generoasa sora si matusa din lume". Astfel, desi nu avea vreo dragoste reala pentru sora sa, doamna Price, doamna Norris se bucura de avantajul de a putea organiza viitorul lui Fanny fara sa cheltuiasca un penny si fara sa faca nimic pentru copilul pe care il forteaza pe cumnatul sau sa il adopte.
Ea isi spune "femeie concisa", dar torente de banalitati se revarsa din gura ei mare. Este o persoana foarte zgomotoasa. Domnisoara Austen a gasit modul de a reda aceasta galagie cu o forta deosebita. Doamna Norris are o discutie cu familia Bertram, in legatura cu planul de a o aduce pe Fanny la Mansfield Park: "Foarte adevarat", tipa doamna Norris, "acestea sunt amandoua motive serioase. Pentru doamna Lee, va fi acelasi lucru daca va avea trei fete de educat sau numai doua. Nu poate fi nici o deosebire. Nu as putea dori altceva decat sa pot sa fiu utila. Vedeti ca fac tot ce-mi sta in putinta. Nu sunt dintre aceia care-si cruta truda..." Ea continua un timp, apoi Bertramii vorbesc, apoi din nou doamna Norris: "Exact ceea ce cred si eu, tipa doamna Norris, si ce-i spuneam si sotului meu de dimineata". Si ceva mai sus, intr-o conversatie cu Sir Thomas: "Va inteleg perfect", tipa doamna Norris, "sunteti intruchiparea a tot ce este generos si chibzuit". Prin repetitia verbului "a tipa", Austen sugereaza galagia pe care o producea aceasta femeie insuportabila, si putem observa ca biata Fanny, cand ajunge la Mansfield Park, este speriata in primul rand de vocea puternica a doamnei Norris.
Cand terminam acest prim capitol, toate preliminariile sunt stabilite. ii stim pe doamna Norris cea vorbareata, bagacioasa si vulgara, pe placidul Sir Thomas, pe suparacioasa si nevoiasa doamna Price si o cunoastem pe indolenta si molateca Lady Bertram si pe mopsul ei. A fost luata decizia de a o aduce pe Fanny la Mansfield Park. La domnisoara Austen, caracterizarea este deseori structurala (Intr-o nota din dosarul Austen VN defineste *subiectul* ca „povestea propriu-zisa". *Temele* si *liniile tematice* sunt "imagini sau idei repetate din loc in loc in roman, asa cum o melodie este repetata intr-o fuga". Structura este "compozitia cartii, evolutia evenimentelor, un eveniment care urmeaza altuia, tranzitia de la o tema la alta, modul special in care sunt introduse personajele, sau in care este inceput un nou model de actiune, sau in care sunt legate sau folosite diferitele teme pentru a face romanul sa inainteze". Stilul inseamna „caracteristicile autorului, intonatiile sale speciale, vocabularul sau, si acel ceva care face ca atunci cand cititorul este confruntat cu un pasaj din Austen sa strige, asta e din Austen, nu din Dickens" Ed). De exemplu, indoleta lui Lady Bertram o tine la tara. Ei au o casa in Londra, si la inceput, inainte de aparitia lui Fanny, ei petrec primavara - anotimpul monden - la Londra; dar acum, "ca urmare a unei mici indispozitii si a unei mari indolente, renuntase la locuinta din oras, pe care obisnuia sa o ocupe in fiecare primavara, si ramasese exclusiv la tara. Sir Thomas ramanea sa-si indeplineasca datoria in Parlament indiferent daca absenta ei era un plus sau un minus de confort". intelegem ca Jane Austen are nevoie de aceasta stare de lucruri pentru a o tine pe Fanny la tara si a nu se complica cu situatia unor calatorii la Londra.
Educatia lui Fanny da roade, astfel ca, la varsta de 15 ani, guvernanta o invatase deja franceza si istorie, iar varul sau, Edmund Bertram, care o simpatiza, "ii recomanda cartile care ii fermecau orele libere, ii incuraja preferintele si ii corecta judecata. Lectura devenea utila conversand cu ea ce citise si farmecul sporea prin aprecieri intelepte". Inima lui Fanny se imparte intre fratele sau William si Edmund. Este demn de remarcat cum se facea educatia copiilor in vremea lui Austen. Cand Fanny a ajuns pentru prima data la Mansfield, surorile ei "au considerat-o de o uimitoare lipsa de inteligenta si in primele doua sau trei saptamani aducea incontinuu vesti din salon.
- Draga mamica, imagineaza-ti, verisoara mea nu poate asambla harta Europei sau - verisoara mea nu a putut spune care sunt principalele rauri din Rusia sau - nu a auzit niciodata de Asia Mica sau - nu stie ce deosebire exista intre acuarele si creioane colorate!
- Ce ciudat! Ai mai auzit vreodata de o asemenea prostie?"
Una din observatii ar fi ca se foloseau puzzle-uri - harti taiate in bucati pentru invatarea geografiei. Si asta acum o suta cincizeci de ani. Istoria se studia de asemenea temeinic. Fetele mai spun :
"- Ce mult timp a trecut, matusa, de cand repetam ordinea cronologica a regilor Angliei, cu datele urcarii lor la domnie si cele mai importante evenimente din timpul domniei lor!
- Da, a adaugat cealalta, si pe cele ale imparatilor romani de la Sever, pe langa o mare parte din mitologia pagana si toate metalele, semi-metalele, Mantele si filozofii cunoscuti".
Cum imparatul Sever a trait la inceputul secolului al treilea, "de la Sever" inseamna din vremea sa.
Moartea domnului Norris marcheaza o schimbare importanta prin aceea ca functia sa devine vacanta. Aceasta ii era rezervata lui Edmund la timpul potrivit, dar afacerile lui Sir Thomas nu merg bine si el este fortat sa numeasca nu un paroh temporar ci unul permanent, fapt care reduce venitul lui Edmund, el fiind silit sa traiasca dintr-o singura sursa de existenta, adusa de proprietatea Thornton Lacey, din apropiere, care era tot un dar al lui Sir Thomas. Ar fi de folos sa spunem cateva cuvinte despre ce se intelegea prin termenul *sursa de venit* in legatura cu parohia Mansfield Park. Detinatorul unei parohii cu beneficii este un paroh care are o sursa ecleziastica de existenta, numita si *venit spiritual.* Un preot paroh reprezinta o parohie; functia sa este permanenta. Proprietatea parohiala este compusa dintr-o casa si un teren care asigura un venit parohului. Acest cleric primeste un venit de la parohia sa, un fel de taxa numita *tithe,* care se plateste pentru terenuri si unele industrii din interiorul parohiei. Ca o culminare a unui lung proces istoric, alegerea parohului era la latitudinea unei persoane, in acest caz a lui Sir Thomas Bertram. Alegerea era supusa aprobarii episcopului,

care nu era decat o formalitate. Sir Thomas, potrivit obiceiului, se astepta sa traga ceva foloase de pe urma cedarii parohiei. Aceasta este problema. Sir Thomas avea nevoie de un chirias. Daca parohia ramanea in familie, daca Edmund ar fi avut varsta la care sa o preia, venitul parohiei din Mansfield i-ar fi asigurat viitorul. Dar Edmund nu era inca la varsta la care sa poata fi hirotonisit pentru a deveni cleric. Si pentru ca fratele sau mai mare, Tom, facuse datorii in urma unor pariuri, Sir Thomas ar fi fost dispus sa dea temporar parohia unui prieten pana la hirotonisirea lui Edmund, fara sa ceara nici un profit pe aceasta perioada. Dar acum nu-si putea permite o astfel de intelegere si trebuia luata o alta hotarire pentru parohie. Tom spera ca doctorul Grant sa dea curand ortul popii, cum aflam dintr-un dialog care caracterizeaza stilul argotic al lui Tom si reflecta nepasarea sa pentru viitorul lui Edmund.
Cat despre personajele afectate direct, aflam ca doamna Norris a mostenit din casatoria cu domnul Norris un venit anual cu putin mai mic de o mie de lire. Daca presupunem ca zestrea ei era egala cu cea a surorii sale Bertram, adica sapte mii de lire, putem presupune ca partea ei din venitul familiei Norris era de doua sute cincizeci de lire, si ca venitul doamnei Norris, obtinut de pe urma parohiei, de sapte sute pe an.
Aici gasim un alt exemplu al felului in care un scriitor prezinta anumite evenimente pentru a asigura evolutia povestii. Parohul Norris moare. Sosirea familiei Grant in parohie devine posibila prin moartea domnului Norris, pe care Grant il inlocuieste. Iar sosirea lui Grant, la randul sau, aduce in Mansfield Park pe tinerii Crawford, rudele sotiei sale, care vor juca un rol atat de important in roman. Planul domnisoarei Austen este sa-l indeparteze pe Sir Thomas din Mansfield Park, pentru a le lasa tinerilor din carte desfatarea libertatii, dar tot planul ei mai este sa-l aduca inapoi pe Sir Thomas, cand mica orgie cauzata de repetitia unei piese de teatru, a ajuns pe culmi.
Deci, cum procedeaza? Fiul cel mare, Tom, care va mosteni intreaga proprietate, a risipit bani. Afacerile familiei Bertram nu o duc prea bine. Domnisoara Austen il indeparteaza pe Sir Thomas in capitolul trei. Suntem in anul 1806. Sir Thomas considera ca prezenta sa este necesara in Antigua, pentru supravegherea afacerilor, si se asteapta sa fie plecat aproape un an. Antigua este foarte departe de Northampton. Este o insula in Indiile de Vest, care apartinea atunci Angliei, in Antile, la aproape cinci sute de mile de Venezuela. Plantatiile erau lucrate cu ajutorul muncii ieftine a sclavilor, sursa de venit a lui Bertram.
Cei doi Crawford isi fac deci aparitia in absenta lui Sir Thomas. "Aceasta era starea lucrurilor in luna iulie. Fanny de-abia implinise optsprezece ani, cand societatea tinutului a mai primit doi membri, prin fratele si sora doamnei Grant, un domn si o domnisoara Crawford, copiii mamei ei din a doua casatorie. Erau tineri cu avere. Fiul avea o proprietate mare in Norfolk, fiica avea douazeci de mii de lire. Copii fiind, sora lor tinuse intotdeauna foarte mult la ei. Cum propria-i casatorie fusese urmata la scurt timp de moartea parintelui lor comun, care ii lasase in grija unui frate al tatalui lor, despre care doamna Grant nu stia nimic, nu-i mai vazuse aproape deloc de atunci. in casa unchiului lor gasisera un camin placut. Amiralul si doamna Crawford, desi nefiind de acord in alte privinte, erau legati prin afectiunea pentru acesti copii sau cel putin nu mai aveau sentimente potrivnice decat prin faptul ca fiecare isi avea preferatul sau, caruia ii arata cea mai mare afectiune. Amiralul il indragea pe baiat. Doamna Crawford o iubea la nebunie pe fata. Moartea acestei doamne o obligase acum pe tanara sa *protegee* ca, dupa cateva luni de incercare in casa unchiului ei, sa-si gaseasca alt camin. Amiralul Crawford era un om cu o comportare vicioasa care preferase, in loc sa-si pastreze nepoata, sa-si aduca iubita sub propriul acoperis. ii era deci indatorat acestei doamne Grant pentru propunerea de a-i trimite la ea, o masura pe cat de binevenita pe de o parte, pe cat putea fi de folositoare pe de alta". Se poate remarca ordinea cu care domnisoara Austen tine socotelile banesti in secventa evenimentelor care explica sosirea celor doi Crawford. Simtul practic se combina cu povestea, asa cum se intampla deseori in basme.
Putem sari acum la adevarata durere pe care nou-sosita Mary Crawford i-o aduce lui Fanny. Ea introduce tema calului. Un ponei gri, batran si indragit, pe care Fanny il calarise de la 12 ani pentru sanatatea ei, moare acum in primavara lui 1807, cand Fanny are saptesprezece ani si inca mai are nevoie de sport. Aceasta este a doua moarte functionala (In *Mansfiel Park* nimeni nu moare in bratele autorului sau cititorului, cum se intampla in romanele lui Dickens, Flaubert, Tolstoi. Mortile din *Mansfield Park* au loc undeva in spatele scenei si trezesc putina emotie. Aceste morti inerte au, totusi, o influenta ciudat de puternica asupra evolutiei subiectului. Ele au o mare importanta structurala. Astfel, moartea unui ponei ne conduce la *tema calului*, care produce o complicatie emotionala intre Edmund, domnisoara Crawford si Fanny. Moartea preotului Norris aduce familia Grant, si prin Grant este adusa familia Crawford, rautaciosii amuzanti ai romanului; iar moartea celui de-al doilea preot, la sfarsitul romanului, ii permite celui de-al treilea preot, Edmund, sa-si faca din Mansfield Park o parohie tihnita, si ii permite sa cumpere, prin moartea doctorului Grant, "venitul" Mansfield, cum spune Austen si, continua ea: „a avut loc la suficient timp de la casatoria celor doi pentru a-si dori o crestere a venitului", care este un mod delicat de a spune ca Fanny era insarcinata. Mai avem si moartea unei doamne respectabile - bunica prietenilor lui Yates - care ii da lui Tom ocazia sa-1 aduca la Mansfield pe Yates si ne duce la tema jocului de teatru, care este atat de importanta in roman. in sfarsit moartea lui Mary Price face posibil interludiul de la Protsmouth, in care avem un incident viu, cu un cutitas, intre copiii Price". Din dosarul Austen Ed) din carte, prima fiind cea a domnului Norris. Am spus functionala pentru ca amandoua aceste morti afecteaza desfasurarea romanului si sunt introduse din motive structurale, motive de dezvoltare. Moartea domnului Norris a adus familia Grant, doamna Grant i-a adus pe Henry si Mary Crawford, care vor aduce in roman o nota de rautate romantica. Dupa moartea poneiului din capitolul 4, printr-un joc fermecator al influentelor reciproce in care intra si doamna Norris, Edmund ii da lui Fanny unul din cei trei cai ai sai, o iapa linistita, o fiinta draga, incantatoare, frumoasa cum avea s-o numeasca mai tarziu Mary Crawford. Aceasta este pregatirea pentru minunata scena emotionala din capitolul sapte. Draguta, mica, cu un ten inchis, cu parul negru, Mary Crawford trece de la harpa la cal. Noul cal al lui Fanny este imprumutat lui Mary de Edmund, care se ofera sa o indrume in primele ei lectii de calarie - in timpul primei lectii ii atinge mainile micute si agitate. Sentimentele lui Fanny, care priveste scena dintr-un colt retras, sunt descrise cu maiestrie. Lectia se prelungise si iapa nu fusese adusa inapoi pentru obisnuita ei ora de calarie. Fanny iesise sa-l caute pe Edmund. "Casele, desi erau la mai putin de o jumatate de mila, erau ascunse vederii una de cealalta, dar indepartandu-te cu vreo cincizeci de yarzi de usa, puteai vedea parcul si cuprinde dintr-o privire casa parohiala si toate domeniile, urcand domol dincolo de drumul spre sat. Pe pajistea doctorului Grant zari imediat un grup - Edmund si domnisoara Crawford calareau amandoi, unul langa celalalt, iar doctorul si doamna Grant cu doi-trei grajdari stateau in preajma privindu-i. ii parea un grup fericit, interesati toti de un singur lucru, veseli fara nici o indoiala, pentru ca sunetul veseliei lor zgomotoase urca pana la ea. Era un sunet care nu o inveselea. Se mira ca Edmund a putut s-o uite si simtea o strangere de inima. Nu-si putea intoarce privirea de la pajiste, nu putea sa nu priveasca tot ce se petrecea acolo. Mai intai domnisoara Crawford si insotitorul ei au inconjurat terenul, care nu era deloc mic, la pas; apoi, aparent la sugestia *ei*, au trecut la un mic galop. Pentru firea timida a lui Fanny parea uimitor s-o vada cat de bine se tinea in sa. Dupa cateva clipe s-a oprit, Edmund era langa ea, ii arata cum sa tina fraul, cu mana ei intr-a lui. Chiar a vazut aceasta sau a adaugat ceea ce ochiul nu putea zari. Nu trebuia sa se mire de toate acestea. Ce putea fi mai firesc decat ca Edmund sa

dea o mana de ajutor si sa-si dovedeasca bunavointa fata de toti? Totusi nu putea sa uite, sa nu se gandeasca la faptul ca domnul Crawford ar fi putut sa-l scuteasca de acest efort. S-ar fi cuvenit si ar fi fost foarte potrivit ca un frate sa indeplineasca acest lucru. Dar domnul Crawford, in ciuda amabilitatii cu care se mandrea si a priceperii ca vizitiu, probabil nu stia nimic despre asta si, spre deosebire de Edmund, nu avea o bunavointa neobosita. incepu sa o judece cu o oarecare asprime pe iapa pentru ca avea o datorie dubla. Daca ea era uitata, biata iapa trebuia tratata cum se cuvine".
Dar evenimentele nu se opresc aici. Tema calului ne duce la alt subiect. L-am intalnit deja pe domnul Rushworth, care se va insura cu Maria Bertram. De fapt am auzit prima data de el cand eram inca la tema calului. Tranzitia de la tema calului se face la ceea ce am denumi - tema escapadei de la Sotherton. in infatuarea sa fata de Mary, mica amazoana, Edmund a lipsit-o aproape complet pe Fanny de nefericita iapa. Mary pe iapa si el pe calul sau de calarie merg sa faca o lunga plimbare in comuna Mansfield. Si aici apare tranzitia: "O realizare aduce de obicei o alta; si pentru ca fusesera in comuna Mansfield, a doua zi erau dispusi sa mearga in alta parte. Erau multe alte privelisti care puteau fi privite, si desi era o vreme torida, erau alei umbroase oriunde ar fi vrut sa mearga. Unei perechi tinere ii iese intotdeauna in cale o alee umbroasa". Proprietatea Rushworth, Sotherton, era vecina cu comuna Mansfield. Teme dupa teme isi deschid petalele ca un trandafir.
Subiectul Sotherton Court a aparut deja in rugamintile domnului Rushworth Pentru imbunatatirea proprietatii unui prieten si in hotararea sa declarata de a face aceeasi imbunatatire pe terenurile sale. in discutia care a urmat se decide treptat ca Henry Crawford va trebui sa studieze problema, in loc sa angajeze un profesionist, si ca toti trebuie sa-l insoteasca. in capitolele 8 si 10 re loc inspectia si escapada isi incepe ciclul complet, care la randul sau va pregati urmatoarea escapada, care o repeta pe prima. Aceste teme sunt dezvoltate treptat, apar si evolueaza una din alta. Aceasta inseamna structura.
Sa ne intoarcem acum la inceputul temei Sotherton. Avem aici prima mare conversatie a cartii, una in care Henry Crawford, sora sa, tanarul Rushworth, logodnica sa Maria Bertram, familia Grant si toti ceilalti participa la dialog.
Subiectul este imbunatatirea terenurilor, care inseamna reconceperea peisajului - modificarea si decorarea caselor dupa principii mai mult sau mai putin "pitoresti" care, de pe vremea lui Pope si pana la cea a lui Henry Crawford, au fost principala distractie in timpul liber a celor cultivati. in cursul dialogului este mentionat domnul Humphrey Repton, pe atunci cel mai cunoscut artist al acestei profesii. Domnisoara Austen ii vazuse probabil cartile de mesele de salon ale caselor de tara pe care le vizita. Jane Austen nu pierde nici o ocazie de a ironiza. Doamna Norris se opreste asupra tuturor
lucrurilor care s-ar fi facut pentru parohie, pe vremea ei, daca n-ar fi fost sanatatea subreda a domnului Norris. "De-abia iesea afara bietul de el ca sa se bucure de ceva si asta ma descuraja de a face cateva lucruri despre care sorbisem cu Sir Thomas. Daca nu ar fi fost asta, am fi facut ceva cu gardul din gradina si am fi plantat ceva care sa inchida curtea bisericii, asa cum a facut doctorul Grant. Totusi, mereu faceam cate ceva. Chiar in primavara, cu douasprezece luni inainte de moartea domnului Norris, am pus un cais langa gardul grajdului, care a crescut acum ca un pom nobil si a ajuns la perfectiune, domnule', spuse ea adresandu-se doctorului Grant.
- Pomul creste repede, doamna, fara indoiala, raspunse Grant. Solul este bun si nu trec niciodata pe langa el fara sa regret ca fructele merita atat de putin truda culesului.
- Sir, este un baragan, l-am cumparat ca fiind un baragan si ne-a costat - vreau sa spun a fost un cadou de la Sir Thomas, dar am vazut nota de plata si stiu ca a costat sapte silingi si a fost considerat un baragan.
- Ati fost inselata, doamna, spuse doctorul Grant. Cartofii acestia au acelasi gust cu piersicile de baragan, fructele acestui copac. in cel mai bun caz este un fruct lipsit de gust, dar o piersica buna este comestibila, cum nu se intampla sa fie nici una din gradina mea".
Astfel, acest fruct care nu se poate manca poate fi asimilat cu raposatul steril domn Norris, micuta piersica amara fiind tot ce poate rodi lunga vorbarie a doamnei Norris, despre imbunatatirile pamantului pe care le-ar fi putut produce munca regretatului ei sot.
in ce-l priveste pe Rushworth, tanarul se incurca si vorbeste amestecat, un efect de stil exploatat de autoare prin redare indirecta, descriind ironic ce a vrut sa spuna: "Domnul Rushworth era foarte hotarat sa-si dea consimtamantul [pentru plantarea unor tufisuri] in fata doamnei sale si incerca sa-si justifice laudele. Dar intre a se supune gustului ei si dorinta lui de a avea intotdeauna aceleasi intentii, cu mijloace nenumarate de a adauga consideratie confortului doamnelor in general si insinuarea ca era una singura pe care dorea s-o multumeasca, s-a incurcat. Si Edmund a fost fericit sa puna capat acestui discurs propunand sa se inchine o cupa de vin". Acest procedeu il gasim si in alte parti ale romanului, ca atunci cand Lady Bertram vorbeste despre bal. Autoarea nu reda discursul ci ii dedica o propozitie descriptiva. Si aici avem ceva important: nu numai continutul acelei propozitii ci si ritmul, constructia si intonatia sa transmit acea calitate speciala a vorbirii descrise.
Subiectul imbunatatirii terenurilor este intrerupt de balmajeala strengareasca a lui Mary Crawford despre harpa ei si despre unchiul sau, amiralul. Doamna Grant sugereaza ca Henry Crawford are deja ceva experienta in imbunatatirea terenurilor si ar putea sa-l ajute pe domnul Rushworth. Dupa ce isi neaga de cateva ori competenta, el accepta propunerea lui Rushworth si, la instigarea doamnei Norris, se face planul grupului. Acest capitol sase este un punct de rascruce al romanului. Henry Crawford flirteaza cu logodnica lui Rushworth, Maria Bertram. Edmund, care este constiinta cartii, a auzit de toate aceste planuri "si nu a zis nimic". Este ceva vag pacatos, din punctul de vedere al cartii, in intregul plan al acestor tineri care merg sa rataceasca neinsotiti prin parcul lui Rushworth cel miop. Toate personajele sunt descrise frumos in acest capitol. Escapada din Sotherton precede si trebuie sa pregateasca capitolele 13 si 20, care trateaza despre piesa pe care o repeta tinerii.
in discutia despre imbunatatirea terenurilor, Rushworth sustine ca este sigur ca Repton ar taia drumul de stejari batrani, care pleca din latura vestica a casei, pentru a crea o perspectiva mai larga. "Fanny, care statea langa Edmund, pe partea opusa domnisoarei Crawford si care ascultase cu atentie, il privi si ii spuse incet 'Sa strice o alee! Ce pacat! Nu te face sa te gandesti la Cowper? - Voi alei cazute, va plang din nou soarta voastra nemeritata –„. Sa nu uitam ca in vremea lui Fanny, citirea si cunoasterea poeziei erau mult mai naturale, mai frecvente, mai raspandite decat azi. Mijloacele noastre de expresie culturale, sau asa-zis culturale, sunt probabil mai numeroase decat in primul deceniu al secolului trecut, dar cand ma gandesc la vulgaritatile radioului, sau la incredibilele, mult consumatele reviste pentru femei ale zilelor noastre, ma intreb daca nu cumva nu ar fi multe de spus despre felul in care era Fanny absorbita de poezie, chiar asa limitata si lumeasca cum era ea. „ *Sofaua* de William Cowper, care este o parte dintr-un poem mai lung numit *indatorirea* (1785) este un bun exemplu pentru lucrurile care ii erau familiare unei tinere domnisoare din timpul si de genul lui Jane sau Fanny. Cowper combina tonul didactic al unui observator al moravurilor cu imaginatia romantica si coloritul naturii urmatoarelor decenii. *Sofaua* este un poem foarte lung. El incepe cu o relatare picanta despre istoria mobilei si apoi continua cu descrierea placerilor naturii. Se va spune ca atunci cand cantareste in termeni e confort artele si stiintele vietii orasului si coruptia orasului fata de influenta morala a inconfortabilei naturi, padure si camp, Cowper alege natura. Iata un fragment din prima parte a poemului *Sofaua,* in care poetul admira umbra neatinsa a copacilor din parcul unui prieten si deplange tendinta contemporana de a

inlocui aleile vechi cu pajisti deschise si tufisuri tunse antezist.

Nu departe, un sir de coloane
Ne invita. Monumente ale gustului antic
Acum dispretuite, dar meritand o soarta mai buna
Parintii nostri stiau sa pretuiasca un paravan
Contra razelor soarelui, si in plimbarile lor umbrite
De bolti joase, se bucurau la amiaza
De intunericul si racoarea zilei ce trecea
Ne purtam umbrele in jur; caci ne-am distrus
Celelalte ecrane, umbrela subtire se deschide
Si acopera o pustietate indiana fara copaci.

Asta inseamna: ne taiem copacii pe proprietatile noastre de la tara si apoi trebuie sa umblam cu umbrele de soare, Iata citatul pe care il foloseste Fanny cand Rushworth si Crawford discuta despre peisagistica de la Sotherton:

Voi alei cazute, va plang din nou Soarta voastra nemeritata si ma bucur din nou Ca ce a mai ramas din rasa voastra traieste Ce liber si luminos este arcul vostru gratios Care ca si acoperisurile clasice Aminteste imnuri pioase! Cand sub ele Pamantul pestrit pare nelinistit ca o revarsare Periat de vanturi. Asa jucausa e lumina Descarcata printre ramuri, danseaza cum danseaza Umbra si razele jucause ale soarelui

Este un fragment fermecator, cu minunate efecte de lumina si umbra pe care nu le intalnim prea des in poezia sau proza secolului optsprezece.
La Sotherton conceptia romantica a lui Fanny despre cum ar trebui sa arate capela unui castel sufera o dezamagire: "doar o simpla incapere dreptunghiulara si spatioasa potrivita pentru rugaciune cu nimic uimitor sau solemn decat belsugul de mahon si perne de catifea din loja familiei". Readusa la realitate, ea ii spune incet lui Edmund: "Nu asa imi inchipui o capela. Aici nu este nimic infiorator, nimic melancolic, nici o grandoare. Aici nu sunt naosuri, arcade sau inscriptii sau steaguri. Nici un steag, draga vere, care sa fie 'batut de vanturile de noapte ale raiului'. Nici un semn ca 'un rege scotian doarme dedesubt'". Aici Fanny citeaza, chiar daca un pic cam vag, descrierea bisericii din romanul lui Sir Walter Scott *Poemul ultimului menestrel* (1805), cantecul al doilea:
10
Multe blazoane si steaguri, sfasiate Scuturate de vanturile de noapte reci ale raiului...
Si apoi apare urna vrajitorului
11
Luna stralucea pe alcovul de est Cu varfuri subtiri de piatra eleganta Gravata cu frunzis...
Diverse imagini sunt zugravite pe geamul ferestrei si
Raza lunii saruta painea sfintita Si arunca pe podea pete sangerii
12
L-au asezat pe o placa de marmura Un rege scotian dormea dedesubt.
Etc. Imaginea luminii soarelui din Cowper este echilibrata frumos de imaginea luminii lunii din Scott.
Mai subtila decat citarea directa este reminiscenta, care are o semnificatie ternica speciala cand este folosita in discutarea tehnicii literare. O reminiscenta literara este o fraza sau imagine sau situatie care sugereaza imitarea, facuta inconstient de autor, a unui autor precedent. Un autor isi aminteste ceva citit undeva si foloseste asta, recreeaza in stilul sau propriu amintirea. Un bun exemplu este ce se intampla in capitolul 10 la Sotherton. O poarta este incuiata, o cheie lipseste, Rushworth se duce sa o aduca, Maria si Henry Crawford raman singuri si flirteaza. Maria spune: " 'Da, in mod sigur, pentru ca soarele straluceste si parcul arata atat de vesel. Dar din nefericire poarta aceea de fier si santul imi dau un sentiment de constrangere si nefericire. Nu pot iesi, cum spune graurul'. Vorbind cu insufletire ajunse langa poarta. El o urma. „Ce mult ii trebuie domnului Rushworth sa vina cu cheia!" Citatul Mariei este dintr-un pasaj faimos din *O calatorie sentimentala prin Franta spre Italia* (1768) a lui Laurence Sterne, in care povestitorul, persoana intai a cartii, numita Yorick, aude in Paris un graur inchis intr-o colivie, care il striga. Citatul are puterea de a exprima tensiunea si nefericirea cu care Maria simte logodna cu Rushworth. Dar mai este o observatie, citarea graurului din O *calatorie sentimentala* are legatura cu un episod anterior din Sterne, o mica amintire ramasa in mintea lui Austen, care pare sa se fi transferat in stralucitul creier al personajului ei, si a dus la o amintire precisa. Calatorind din Anglia spre Franta, Yorick ajunge la Calais si incepe sa caute o trasura de inchiriat sau de cumparat, care sa-l duca pana la Paris. Locul in care se puteau cumpara carute era numit remiza, si la intrarea intr-o astfel de remiza din Calais are loc urmatoarea scena. Numele proprietarului acestei remize este Monsieur Dessein, un personal real al epocii, pe care-l intalnim mentionat si intr-un roman celebru al inceputului de secol nouasprezece, *Adolphe* (1815), de Benjamin Constant Rebecque. Dessein il conduce pe Yorick prin remiza pentru a-i arata colectia de trasuri, sau postalioane, cum li se mai spunea, trasuri cu patru roti. Yorick se simte atras de o alta calatoare, o tanara domnisoara, "care purta o pereche de manusi negre de matase, care se deschideau numai la degetul mare si urmatoarele doua degete ... " El ii ofera bratul si o conduce spre intrarea in remiza; totusi, dupa ce a incercat cheia de cincizeci de ori, Dessein descopera ca a venit cu cheia gresita si, spune Yorick, "am continuat s-o tin de mina fara sa-mi dau seama: astfel ca Monsieur Dessein ne-a lasat impreuna cu mana ei in a mea si cu fetele intoarse spre intrarea in remiza si a spus ca se intoarce in cinci minute".
Deci aici avem o mica tema marcata de lipsa unei chei, care da timp pentru conversatie unei iubiri abia infiripate.
Escapada din Sotherton este o ocazie nu numai pentru Maria si Henry Crawford ci si pentru Mary Crawford si Edmund sa converseze intr-un cadru intim, pe care nu-l aveau de obicei. Amandoi profita de ocazie pentru a-i parasi pe ceilalti; Maria si Henry pentru a porni pe langa poarta incuiata, ca sa rataceasca nevazuti in padure, in timp ce domnul Rushworth cauta cheia, Mary si Edmund pentru a se plimba, aparent pentru a cerceta crangul, in timp ce biata Fanny sta parasita pe o banca. Domnisoara Austen aproape ca a creat deja in acest moment intreaga actiune a romanului. Iar romanul se construieste in urmatoarele capitole ca o piesa de teatru. Sunt trei echipe, care apar una dupa cealalta:
1 .Edmund, Mary Crawford si Fanny.
2.Henry Crawford, Maria Bertram si Rushworth.
3.Julia, care le lasa in urma pe doamnele Norris si Rushworth, in cautarea lui Henry Crawford.

Juliei i-ar placea sa se plimbe cu Henry; Mary ar vrea sa hoinareasca cu Edmund si el vrea acelasi lucru. Lui Henry i-ar placea sa se plimbe cu Maria, in sufletul tandru al lui Fanny este desigur Edmund.
Intreaga poveste poate fi impartita in scene:
Edmund, Mary si Fanny intra in asa numita salbaticie, de fapt o padurice, si vorbesc despre preoti. (Mary are un soc in capela, cand aude ca Edmund asteapta sa fie hirotonisit. Nu stia ca el intentioneaza sa devina preot, o profesie pe care nu o putea accepta la un viitor sot). Ei ajung la o banca, dupa ce Fanny cere sa se odihneasca cu prima ocazie.
Fanny ramane singura pe banca, in timp ce Edmund si Mary pleaca sa cerceteze crangul. Ea va ramine o ora intreaga pe acea banca rustica.
Urmatoarea echipa, compusa din Henry, Maria si Rushworth se indreapta spre ea.
Rushworth ii paraseste pentru a cauta cheia usii incuiate. Henry si domnisoara Bertram raman, dar apoi o parasesc pe Fanny pentru a explora mai bine crangul. Domnisoara Bertram si Henry se catara pe gard pentru a ocoli poarta incuiata si dispar in parc, lasand-o pe Fanny singura.
Julia - avangarda celui de-al treilea grup - soseste pe scena pentru a-l intalni pe Rushworth in drum spre casa, vorbeste cu Fanny si apoi se catara si ea pentru a trece dincolo de poarta, "privind nerabdatoare spre parc". Crawford fusese atent cu ea in drum spre Sotherton si ea este geloasa pe Maria.
Fanny este din nou singura, pana apare gafaind, cu cheia in mana, Rushworth, o intalnire a celor din umbra.
Rushworth intra in parc si Fanny este din nou singura.
Fanny decide sa porneasca pe drumul pe care au apucat Mary si Edmund si ii intalneste pe cand se intorceau din partea de vest, unde erau faimoasele alei. Ei se intorc acasa si intalnesc ramasitele celei de-a treia echipe : doamnele Norris si Rushworth, care se pregatesc de plecare.
Noiembrie era "luna neagra", din punctul de vedere al surorilor Bertram, hotarata pentru neplacuta intoarcere a tatalui lor. El avea de gand sa se imbarce in septembrie si tinerii beneficiau de treisprezece saptamani de libertate - din mijlocul lui august pana la mijlocul lui noiembrie. (De fapt, Sir Thomas se va intoarce in septembrie, pe un vas particular). intoarcerea tatalui va fi, cum o spune domnisoara Crawford lui Edmund, stand la fereastra in lumina asfintitului, in timp ce domnisoarele Bertram, cu Rushworth si Crawford sunt ocupati cu asezarea lumanarilor si cu pianul, "preludiul unor evenimente interesante; casatoria surorii tale si hirotonisirea ta". Este o alta introducere a temei hirotonisirii, care ii priveste pe Edmund, pe domnisoara Crawford si pe Fanny. Avem aici o discutie spirituala pe temele preotiei, a proprietatii si a Problemei venitului. La sfarsitul capitolului 11, domnisoara Crawford se alatura clubului vesel de la pian. Apoi Edmund se opreste din admiratul stelelor si prefera muzica, in timp ce Fanny ramane singura la fereastra, tremurand, o repetitie a temei in care Fanny este lasata singura. Ezitarea inconstienta a lui Wid, intre frumusetea eleganta si stralucitoare a micutei Mary Crawford si gratia delicata si dragostea supusa a mladioasei Fanny este demonstrata tematic in diferitele miscari ale tinerilor participanti la scena din salonul de
muzica.
Relaxarea standardelor de conduita ale lui Sir Thomas, scaparea de sub control care a avut loc in expeditia de la Sotherton incurajeaza si duc direct la propunerea de a juca o piesa de teatru inainte ca el sa se intoarca. Tema piesei din *Mansfield Park* este o realizare exceptionala. intre capitolele 12 si 20 tema piesei de teatru este dezvoltata intr-o atmosfera de vraja, basm si soarta. Tema incepe cu un nou personaj - primul care apare si ultimul care dispare in aceasta relatie - un tanar numit Yates, prieten al lui Tom Bertram. „Venise pe aripi de dezamagire si cu gandul la teatru, pentru ca fusese la o petrecere teatrala [de la care tocmai plecase]. Cand piesa, in care avea si el un rol, mai avea doua zile pana la prima reprezentare, moartea neasteptata a uneia din rudele cele mai apropiate ale familiei le distrusese planul si imprastiase actorii". In aceasta relatare facuta cercului familiei Bertram, "de la numirea actorilor partilor si pana la epilog totul fusese ca o vraja" (observam aici nota magica). Si Yates deplange monotonia vietii sau, mai degraba, intamplarea mortii care a impiedicat jucarea piesei: "Nu are rost sa ma mai vait dar biata vaduva nu ar fi putut muri intr-un moment mai nepotrivit. Ar fi fost imposibil sa nu ne gandim ce bine ar fi fost ca vestea sa fi venit cu doar trei zile mai tarziu. Nu erau decat trei zile si fiind vorba doar de o bunica si lucrurile petrecandu-se la doua sute de mile departare, cred ca nu ar fi fost o mare nenorocire, si asta s-a si sugerat, stiu. Dar Lordul Ravenshaw, care presupun ca este unul din cei mai corecti barbati din Anglia, nici n-a vrut sa auda".
Tom Bertram observa ca intr-un fel, moartea bunicii, sau inmormantarea, este un fel de piesa de incheiere, si familia Ravenshaw o va juca numai pe aceasta. (in acele vremuri se obisnuia sa se joace o mica piesa, de obicei o farsa, dupa piesa principala).
Observam aici umbra care prevesteste intreruperea spectacolului, pe care Sir Thomas Bertram, tatal, o va provoca mai tarziu, pentru ca atunci cand *Juramintele indragostitilor* este repetata la Mansfield, intoarcerea sa va fi o mica piesa de incheiere dramatica.
Relatarea plina de vraja a experientei teatrale a lui Yates starneste Paginatia tinerilor. Henry Crawford declara ca se simte suficient de nebun sa joace orice personaj creat vreodata, de la Shylock si Richard al III-lea pana la cantaretul dintr-o farsa, si el este cel care propune, pentru ca "este o placere inca neexplorata", sa se joace orice, un act, o jumatate de piesa, orice. Tom sugereaza ca le-ar trebui o cortina din postav verde. Yates propune sa fie folosite diverse materiale simple pentru scena. Edmund se sperie si incearca sa toarne apa rece peste proiect, spunand cu ironie: "Ba... Sa nu facem lucrurile pe jumatate. Daca avem de gand sa jucam, sa fie un teatru adevarat cu stal, loje si galerie si sa jucam o piesa de la inceput pana la sfarsit. Sa fie o piesa germana, nu conteaza care, cu o buna sincronizare si un final cu surprize, cu dans saltaret si muzica intre acte. Daca nu intrecem Ecclesfordul [scena petrecerii teatrale abandonate], n-am facut nimic". Aceasta aluzie la finalul inselator, cu surprize, este o observatie importanta, un fel de conjuratie, pentru ca este exact ceea ce avea sa se intample, intoarcerea tatalui va fi un fel de continuare inselatoare, un final cu surprize.
Ei incep sa caute o camera pe care sa o transforme in scena si aleg camera de biliard. Vor trebui sa mute biblioteca in studioul lui Sir Thomas, pentru a permite usilor sa se deschida in ambele directii. Schimbarea asezarii mobilei era un lucru destul de serios in acele zile si Edmund este din ce in ce mai speriat. Dar lenesa mama si matusa, care vegheaza asupra celor doua fete, nu se opun. Ba chiar doamna Norris preia sarcina de a croi cortina si de a se ocupa cu recuzita. Piesa inca lipseste. Sa observam din nou bagheta magica, farsa conjuncturala, pentru ca *Juramintele indragostitilor*, piesa mentionata de Yates, pare sa fie acum uitata, dar ea sta totusi in asteptare, ca o comoara nevazuta. Ei discuta posibilitatea de a juca alte piese, dar descopera ca acestea au fie prea multe, fie prea putine parti, si grupul se imparte intre cei care doresc o comedie si cei care doresc o tragedie. Apoi, dintr-o data, se produce farmecul. Tom Bertram, "luand de pe masa unul din multele volume de drama si rasfoindu-l exclama deodata: *Juramintele indragostitilor*! Si de ce sa nu fie *Juramintele indragostitilor potrivita* pentru noi cum a fost pentru familia Ravenshaw? Cum de nu ne-am gandit la ea mai devreme?'"

Juramintele indragostitilor (1798) este o adaptare facuta de doamna Elisabeth Inchbald a piesei lui August Friedrich Ferdinand von Kotzebue *Das kind der Liebe*. Piesa este foarte proasta, cum sunt de altfel si multe dintre piesele din zilele noastre. Ea spune povestea lui Frederick, fiului nelegitim al baronului Wildenheim si al unei slujnice, Agatha Friburg. Dupa despartirea indragostitilor, Agatha duce o viata cat se poate de virtuoasa si isi creste fiul, m timp ce tanarul baron se insoara cu o fata bogata din Alsacia si pleaca sa locuiasca pe proprietatile ei. La inceputul piesei, sotia baronului alsacian a murit si el s-a intors impreuna cu unica sa fiica, Amelia, la castelul din Germania. in acest timp, prin una din acele coincidente necesare pentru a crea situatii tragice sau comice, Agatha s-a reintors in satul sau natal din apropierea castelului si este data afara din hanul de tara la care nu putuse plati chiria. Printr-o alta coincidenta, ea este gasita de fiul ei, Frederick, care fusese timp de cinci ani intr-o campanie militara si se intorsese acum pentru si cauta de lucru. Dar pentru aceasta este nevoie de un certificat de nastere Agatha, ingrozita, este obligata sa-i marturiseasca ce i-a ascuns pana acum. data facuta aceasta confesiune, ea lesina, si Frederick, dupa ce ii gaseste 1 adapost intr-o coliba, merge sa cerseasca bani pentru hrana. Si norocul ce ca, printr-o alta coincidenta, sa-i intalneasca pe camp pe baron si pe contele Cassel (un pretendent bogat si prostanac al Ameliei) si pentru ca i s-au dat prea putini bani, Frederick isi ameninta tatal necunoscut, care il trimite in inchisoarea castelului.

Povestea lui Frederick este intrerupta de o scena intre Amelia si profesorul sau, reverendul Anhalt, care a fost insarcinat de baron sa pledeze pentru cauza contelui Cassel. Dar Amelia il iubeste si este iubita de Anhalt si reuseste prin discursurile la care a obiectat atat de timid Mary Crawford, sa-l faca sa marturiseasca. Si auzind de arestarea lui Frederick, incearca amandoi sa-l ajute. Amelia ii aduce mancare in celula, iar Anhalt reuseste sa-i obtina lui Frederick o intalnire cu baronul. in aceasta discutie, Frederick descopera identitatea tatalui sau si secretul relatiei lor iese la iveala. Totul se termina cu bine. Baronul incearca sa spele greseala din tinerete casatorindu-se cu victima sa si recunoscandu-l ca fiu pe Frederick, contele Cassel se retrage nemultumit si Amelia se marita cu timidul Anhalt (Rezumatul este extras in mare parte din *Jane Austen, o vedere generala* de Clara Linklater Thomson).

Aceasta piesa este aleasa nu pentru ca domnisoara Austen ar fi considerat-o deosebit de imorala, ci mai ales pentru ca are un foarte convenabil complex de roluri pentru a fi distribuite personajelor ei. Oricum, este clar ca ea dezaproba jucarea acestei piese in casa Bertram nu numai pentru ca trateaza problema bastarzilor, nu numai pentru ca este o ocazie pentru discursuri si un joc prea deschis amoros decat ar fi fost de dorit pentru un tineret din mica nobilime, dar si pentru faptul ca Agatha, oricat de mult s-ar fi cait, a iubit nelegitim si a nascut un bastard, iar acest rol nu era cazul sa fie jucat de o fata nemaritata. Aceste obiectii nu sunt niciodata explicite, dar ele joaca un rol major in nemultumirea lui Fanny la citirea piesei sau in faptul ca lui Edmund i se par respingatoare deopotriva subiectul si actiunea. "Primul impuls [al lui Fanny] de a-si infrange singuratatea a fost sa ia de pe masa volumul despre care auzise atat de multe. Curiozitatea ei era treaza, si il parcurse cu o graba intrerupta numai de clipele de uimire ca o astfel de piesa putea fi aleasa in situatia de fata - ca putea fi propusa si acceptata intr-un teatru intre prieteni! Agatha si Amelia pareau, fiecare din alt motiv, complet nepotrivite pentru o reprezentatie facuta acasa. Situatia uneia si limbajul celeilalte, erau atat de nepotrivite sa fie exprimate de o femeie distinsa, si nu ar fi acceptat ca verisoarele ei erau constiente la ce se expun. Dorea foarte mult sa fie trezite cat mai curand posibil de mustrarile pe care le va face Edmund" (În manuscris VN adauga alaturi de acest paragraf: "Si are dreptate. Exista ceva obscen in rolul Ameliei". Ed). Nu avem nici un motiv sa credem ca sentimentele lui Austen difera de ale lui Fanny. Ideea este ca piesa nu trebuie condamnata ca imorala, ci ca ea se potriveste unui teatru si unor actori profesionisti, si nu este recomandabila cercului familiei Bertram.

Acum urmeaza distribuirea rolurilor. Destinul artistic aranjeaza ca adevaratele relatii dintre personajele romanului sa transpara prin relatiile dintre personajele piesei. Henry Crawford demonstreaza o abilitate diabolica strecurandu-se impreuna cu Maria in personaje pozitive (Frederick si mama sa, Agatha). Aceasta le va da ocazia sa fie tot timpul impreuna, imbratisandu-se deseori. Pe de alta parte, Yates, care simte o atractie pentru Julia, este nemultumit ca Julia a obtinut un rol minor, care nu-i place: "Sotia argatului! striga domnul Yates. Ce tot vorbesti? Cel mai neinsemnat si mizerabil rol; cel mai lipsit de distinctie, fara macar un cuvant acceptabil. Sora ta sa faca asta? Este o insulta s-o propui. La Ecclesford l-ar fi interpretat guvernanta. Am fost cu totii de acord ca nu putea fi oferit altcuiva". Dar Tom nu se lasa impresionat: "Nu, nu, Julia nu trebuie sa fie Amelia. Nu este deloc un rol potrivit pentru ea. Nu-i va place. Nu se va descurca. Este prea inalta si voinica. Amelia trebuie sa aiba o silueta micuta, usoara si vioaie. Se potriveste pentru domnisoara Crawford, doar pentru domnisoara Crawford. i se potriveste rolul si sunt convins ca-l va interpreta admirabil". Henry Crawford, care a impiedicat-o pe Julia sa fie Agatha, sustinand ca rolul i se potriveste mai mult Mariei, incearca sa repare greseala oferindu-i rolul Ameliei, dar Julia, geloasa, ii banuieste motivatia si "cu indignare si o voce tremuranda", cand Tom insista ca numai domnisoara Crawford este potrivita, ii reproseaza: "Nu te teme ca-mi doresc rolul" a strigat Julia rabufnind cu furie. 'Nu voi fi Agatha si in mod sigur nici altcineva. Iar in ceea ce o priveste pe Amelia, mi se pare cel mai dezgustator rol din lume. O detest.... spunand acestea iesi in graba din camera, lasandu-i pe toti jenati, si tuturor li s-a facut oarecum mila, in afara lui Fanny, care fusese un ascultator tacut, si care nu o putea vedea lovita de gelozie fara sa-i para foarte rau de ea".

Discutia despre celelalte roluri, mai ales preluarea tuturor rolurilor comice de catre Tom, ne da o imagine mai precisa a tinerilor. Rushworth, prostul fudul, primeste rolul contelui Cassel, care i se potriveste de minune, si infloreste in costumele sale de satin roz sau albastru, mandru de cele patruzeci si doua de replici pe care nu este niciodata in stare sa le memoreze. Tinerii sunt cuprinsi de un fel de frenezie, care o necajeste pe Fanny. Piesa urmeaza sa fie un fel de orgie a eliberarii, mai ales pentru iubirea pacatoasa dintre Maria Bertram si Henry Crawford. Se ajunge la un punct culminant – cine il va interpreta pe Anhalt, tanarul preot-pedagog? Soarta il alege pe Edmund, refractarul Edmund, care va trebui sa se faca iubit de Amelia, Mary Crawford. Atractia ametitoare pe care o exercita Mary asupra lui ii infrange scrupulele. El accepta, pentru ca nu suporta ideea ca un tanar din afara cercului lor, Charles Maddox, sa fie invitat sa-l joace pe Anhalt si sa se faca iubit de Mary. El ii spune, destul de neconvingator, lui Fanny, ca va accepta rolul pentru a restrange publicitatea, pentru a limita exhibitionismul si a retine in familie nebunia jocului de-a teatrul. Dupa ce se coboara la nivelul lor, fratele si sora sa il felicita bucurosi, dar ignora cu nonsalanta sfatul sau de a pastra intimitatea si invita toate familiile din imprejurimi sa asiste la spectacol. Un fel de ridicare a cortinei are loc cand Fanny, micul martor, trebuie sa asiste intai la repetitia rolului lui Mary Crawford si apoi ia repetitia rolului lui Edmund. Camera sa este locul lor de intalnire: Cenusareasa, politicoasa, delicata, fara speranta, se ocupa de nevoile altora.

Mai trebuie distribuit un rol si primele trei acte ale piesei pot fi repetate complet. La inceput Fanny refuza sa accepte rolul proprietarei colibei, pe care si Julia il refuzase; nu are incredere in capacitatea sa de a juca teatru si instinctul o tine deoparte. Doamna Grant accepta rolul, dar, in ziua repetitiei, nu poate participa si Fanny este rugata, in special de Edmund, sa citeasca cartea ei. Consimtamantul fortat al lui Fanny rupe vraja. Inocenta ei intrand in lupta imprastie diavolii flirtului si ai iubirii senzuale. Dar repetitia nu se va mai termina niciodata: "Ei intr-adevar incepusera. Fiind prea absorbiti in propria galagie pentru a deslusi un zgomot

neobisnuit in cealalta parte a casei, au continuat catava vreme, pana cand usa incaperii a fost deschisa la perete, iar Julia aparand in ea cu chipul uluit a exclamat: 'A venit tata ' Chiar acum a intrat in salon". Astfel, Julia primeste rolul cel mai important si se incheie prima parte a romanului.
Sub regia domnisoarei Austen, doi parinti corpolenti se intalnesc in camera de biliard - Yates, in rolul voluminosului baron Wildenheim si Sir Thomas Bertram, in rolul lui Sir Thomas Bertram. Cu o reverenta si un zambet incantator, Yates renunta la rolul de parinte puternic in favoarea lui Sir Thomas. Este ca o farsa de final: "Porni spre teatru [Tom] si ajunse la timp ca sa fie martorul intalnirii dintre tata si prietenul sau. Sir Thomas fusese foarte surprins sa gaseasca lumanari arzand in camera lui si, aruncand o privire in jur, sa zareasca alte urme de folosire recenta si un aspect general de dezordine in aranjamentul mobilei. il socase in special mutarea bibliotecii din fata usii dinspre sala de biliard, dar abia mai avusese timp sa se mire si de asta caci il uimi si mai mult galagia din sala de biliard. Cineva vorbea cu accente puternice - nu-i cunostea vocea - si mai mult decat vorbea. Aproape striga. Pasi spre usa bucuros de a fi gasit mijlocul de comunicare imediat si, deschizand-o se trezi pe scena unui teatru, fata in fata cu un tanar care declama si care parea sa-l impinga inapoi. in clipa in care Yates il zarea pe Sir Thomas si-i oferea poate cea mai buna peroratie de la inceputul repetitiilor, Tom Bertram intra pe cealalta usa a incaperii. Niciodata nu-i fusese mai greu sa-si controleze expresia fetei. Privirile grave ale tatalui sau si uimite la aceasta prima aparitie pe scena si metamorfoza treptata a inflacaratului baron Wildenheim in binecrescutul si calmul Yates, facandu-si plecaciunea si cerandu-i scuze lui Sir Thomas, era atat de maiastra, atat de bine jucata, ca ii eclipsa toate celelalte realizari teatrale. Avea sa fie dupa toate probabilitatile ultima scena jucata. Dar era sigur ca mai bine nu se putea. Reprezentatia se incheia pe culmi de stralucire".
Fara sa acuze, Sir Thomas l-a concediat pe scenograf si a cerut tamplarului sa desfaca tot ce facuse in camera de biliard. "intr-o zi, doua a plecat si domnul Yates. Sir Thomas a dovedit cel mai mare interes pentru plecarea Iui; dorea fie singur cu familia sa... Sir Thomas a fost absolut indiferent fata de domnul Crawford, dar urarile de bine adresate domnului Yates cand il conducea la usa, in vederea unei calatorii placute au fost spuse cu o convingere sincera, pentru ca domnul Yates ramasese sa vada distrugerea tuturor pregatirilor histrionice de la Mansfield, indepartarea a tot ce avea vreo legatura cu piesa. A lasat casa in sobrietatea sa obisnuita, iar Sir Thomas spera, prin inlaturarea sa, sa scape de cea mai daunatoare piesa din acest plan (Yates, ultimul reazam al piesei, este inlaturat". VN) ca de ultimul lucru care le mai amintea inevitabil de existenta sa.
Doamna Norris a contribuit la inlaturarea unuia din lucrurile care ar fi putut sa-l deranjeze. Cortina la care lucrase cu atat de mult talent si care iesise atat de bine, a luat-o inapoi la ea acasa pentru ca intamplator ducea anume lipsa de postav verde".
Henry Crawford intrerupe brusc flirtul cu Maria, plecand la Bath inainte de a se fi implicat prea tare. Sir Thomas il accepta la inceput pe Rushworth, dar este in scurt timp deziluzionat si ii da voie Mariei sa rupa logodna daca doreste. El observa ca Maria il trateaza pe Rushworth cu dispret. Ea neaga, totusi: "Era intr-o stare de spirit in care nu putea decat sa se bucure pentru ca isi asigurase soarta - a fost din nou pentru Sotherton - acum ca era ferita de posibilitatea de a-l lasa pe Crawford sa triumfe asupra sa si de a-i distruge perspectivele. Retragandu-se intr-o mandrie de neclintit a hotarat sa se comporte cu mai multa precautie fata de Rushworth, ca sa nu mai fie suspectata de tatal ei". Deci casatoria are loc si cuplul pleaca in luna de miere la Brighton, unde o iau si pe Julia.
Fanny primeste aprobarea totala a lui Sir Thomas si devine favorita lui. Adapostindu-se in casa parohiala datorita unei furtuni neasteptate, ea se imprieteneste cu Mary Crawford, in ciuda rezervelor sale, si o aude pe Mary cantand la harpa piesa favorita a lui Edmund. Evolutia relatiei duce la o invitatie la masa pentru ea si Edmund la casa parohiala, unde il intalneste pe Henry Crawford, care tocmai sosise intr-o vizita de cateva zile. Aici apare o noua cotitura in evolutia romanului, cand Henry este atras de frumusetea din ce in ce mai evidenta a lui Fanny si hotaraste sa-si amane plecarea, pentru a se amuza vazand-o pe Fanny indragostindu-se de el. Fratele si sora discuta veseli acest proiect. Henry ii declara lui Mary: "O vezi in fiecare zi si de aceea nu observi, dar crede-ma ca e cu totul alta fata de cum era asta-toamna. Atunci nu era decat o fata tacuta, modesta, nu te privea in ochi, dar acum e chiar draguta. Mi se parea ca nu are nici culoare, nici expresie; dar in pielea aceea fina a ei care roseste atat de usor, exista frumusete. Si observandu-i gura si ochii, nu ma indoiesc ca este capabila de expresivitate atunci cand are ceva de spus. Si apoi, aerul ei, stilul ei, intreaga tinuta este atat de greu de spus cat de mult s-a schimbat! Din octombrie trebuie sa fi crescut cel putin doi inchi".
Sora se aliniaza la aceasta nazbatie si recunoaste ca Fanny are "un gen de frumusete in devenire". Henry marturiseste ca incercarea de a o seduce pe Fanny este miezul atractiei. "N-am stat niciodata atat de mult timp in compania unei fete - incercand s-o distrez - si sa reusesc atat de putin! N-am intalnit niciodata o fata care sa ma priveasca cu atata asprime! Trebuie sa incerc sa obtin mai mult. Privirea ei spune 'Nu vreau sa-mi placa de tine, sunt hotarata sa nu tin la tine' iar eu spun ca va tine". Mary protesteaza spunand ca nu vrea sa-i faca rau lui Fanny. "Chiar ca nu vreau sa te vad facand-o cu adevarat nefericita. Putina dragoste poate o va mai inviora si ii va face bine, dar nu vreau sa o ranesti adanc". Henry raspunde ca nu vor fi decat doua saptamani: "Nu, nu vreau sa-i fac nici un rau, sufletel drag! Nu vreau decat sa ma priveasca cu blandete, sa-mi zambeasca si sa roseasca, sa-mi pastreze un loc langa ea oriunde am fi si sa fie plina de veselie cand ma asez sa stau de vorba cu ea. Sa gandeasca asa cum gandesc eu, sa o intereseze toate placerile si posesiunile mele, sa incerce sa ma retina mai mult la Mansfield. Cand voi pleca sa creada ca nu va mai fi niciodata fericita. Nu vreau nimic mai mult.
- Moderatia in persoana! spuse Mary. Nu mai am nici un scrupul acum...
Si fara vreo alta incercare de dojana a lasat-o pe Fanny in seama soartei ei - o soarta care, daca inima lui Fanny nu ar fi fost protejata intr-un mod nebanuit de domnisoara Crawford, ar fi putut fi putin mai aspra decat merita..."
Dupa cativa ani pe mare, William, fratele lui Fanny, se intoarce si, la invitatia lui Sir Thomas, vine in vizita la Mansfield Park; "Sir Thomas avu placerea de a primi sub protectia sa o persoana cu siguranta mult diferita de cea pe care o inzestrase cu sapte ani in urma. Era un tanar cu o privire sincera si placuta, franc si firesc, fara studii, dar cu sentimente si maniere respectuoase si indatoritoare cum ii confirmase si prietenul lui". Fanny este nespus de fericita cu dragul ei William, care la randul sau isi iubeste mult sora. Henry Crawford observa cu admiratie "stralucirea obrazului Iui Fanny, lumina ochilor ei, interesul profund, atentia absorbita cu care asculta povestirea lui William despre pericolele iminente sau scenele teribile care erau posibile pe mare in acea perioada.
Era o priveliste pe care Henry Crawford avea destul simt moral sa o aprecieze. Atractia pe care o exercita Fanny crescu - crescu indoit. Sensibilitatea care ii infrumuseta chipul si ii lumina privirea ii dadea un adevarat farmec. Nu se mai indoia de puterea inimii ei. Avea sensibilitate, sensibilitate adevarata. Ar fi ceva sa fii iubit de o asemenea fata, sa aprinzi primul foc al inimii ei tinere si nevinovate! il interesa mai mult decat prevazuse. Doua saptamani nu erau indeajuns. Sederea sa se prelungi indefinit".
Toata familia Bertram ia masa la casa parohiala. Dupa masa, in timp ce batranii joaca whist, tineretul si Lady Bertram joaca jocul de cartii Speculatia. Henry calarise intamplator pana la viitoarea parohie a lui Edmund de la Thornton Lacey si, fiind foarte impresionat de casa si imprejurimi, il indeamna pe Edmund sa faca unele imbunatatiri, asa cum facuse la proprietatea Rushworth. Este ciudat cum

se impletesc lucrarile de imbunatatire cu flirturile lui Henry Crawford. Amandoua sunt rezultatele actiunii de a planifica, de a pune la cale. Mai inainte dorea sa imbunatateasca terenurile lui Rushworth si voia sa o seduca pe logodnica lui Rushworth, Maria. Acum este randul viitoarei resedinte a lui Edmund si se pregateste sa o seduca pe viitoarea sotie a lui Edmund, Fanny Price. El propune sa-i inchirieze casa, astfel incat "sa poata continua, imbunatati si perfectiona prietenia si intimitatea cu familia din Mansfield Park, care a devenit pe zi ce trece mai valoroasa pentru el". Este respins de Sir Thomas, care ii spune ca Edmund nu va locui la Mansfield Park dupa hirotonisirea sa, pana la care mai erau cateva saptamani, ci va veghea asupra enoriasilor sai la Thornton Lacey. (Henry nu si-a inchipuit niciodata ca Edmund nu isi va delega datoriile pastorale). Insistenta sa de a transforma casa parohiala intr-o resedinta de gentleman o intereseaza pe Mary Crawford. Toata aceasta discutie este legata artistic de jocul lor de carti Speculatia, si domnisoara Crawford, cand ii vine randul sa liciteze, speculeaza daca se va marita sau nu cu Edmund, preotul. Acest ecou al jocului in jocul de carti aminteste de jocul dintre fictiune si realitate din capitolul repetitiei, in care o juca pe Amelia cu Edmund, care era Anhalt, in fata lui Fanny. Aceasta tema a planurilor si urzelilor legate de imbunatatirea terenurilor, repetitii teatrale si jocuri de carti creeaza un model foarte elegant in roman.

Balul din capitolul 26 este urmatoarea dezvoltare structurala. Pregatirea sa implica diferite emotii si actiuni care ajuta la formarea si dezvoltarea povestii, impresionat de infrumusetarea lui Fanny si dorind sa-i faca placere si fratelui ei, William, Sir Thomas organizeaza un bal in cinstea ei, cu acelasi zel cu care Tom pusese la cale spectacolul de teatru. Edmund este prins intre doua evenimente care-i vor hotari soarta: hirotonisirea, care urma sa aiba loc in saptamana Craciunului, si casatoria cu Mary Crawford, care este doar o speranta. Invitarea domnisoarei Crawford la primele doua dansuri este unul din acele planuri care tin actiunea in miscare si fac din bal un eveniment structural. Aceiasi lucru poate fi spus despre pregatirile lui Fanny. Domnisoara Austen foloseste acelasi procedeu de conexiune pe care l-am observat in

episodul de la Sotherton si in scenele de repetitie a piesei. William i-a dat lui Fanny singura podoaba pe care o are in posesie, o cruce de chihlimbar adusa din Sicilia. Dar ea are numai o mica panglica cu care s-o lege si nu stie daca este potrivit sa poarte crucea asa. Mai e si problema rochiei ei, pentru care ii cere sfatul domnisoarei Crawford. Cand aude despre cruce, domnisoara Crawford ii da cu forta un colier adus pentru Fanny de Henry Crawford, insistand ca este un vechi dar pe care i l-a facut fratele sau. in ciuda indoielilor serioase legate de provenienta lui, Fanny se lasa pana la urma convinsa sa poarte colierul. Apoi afla ca Edmund a cumparat un lantisor simplu de aur pentru cruce. Ea propune sa-i returneze colierul lui Crawford, dar Edmund, incantat de aceasta coincidenta si de aceasta noua dovada a bunatatii domnisoarei Crawford, cum o interpreteaza el, insista sa pastreze darul. Fanny rezolva problema alegand sa le poarte pe amindoua la bal, dar descopera cu bucurie ca colierul este prea mare pentru a trece prin gaura crucii. Tema colierului a reusit sa lege cinci oameni - Fanny, Edmund, Henry, Mary si Villiam.

Balul este un alt eveniment care scoate in evidenta trasaturile caracteristice ale personajelor din carte: grosolana si bagacioasa doamna Norris pe care o zarim "prinsa cu totul de aranjarea si stricarea focului pe care il aprinsese majordomul". Stilul lui Austen este la cea mai mare inaltime cu acest cuvant "a stricat" (injure = a rani, a jigni, a ofensa, a strica), care este intamplator singura metafora originala a cartii. Apoi o avem pe doamna Bertram, care sustine placid ca atractia exercitata de Fanny se datoreaza cameristei sale, doamna Chapman, care a ajutat-o sa se imbrace (de fapt Chapman a aparut prea tarziu, cand Fanny se imbracase deja); Sir Thomas, cu felul sau distins, rezervat si pedant si tinerii jucandu-si fiecare rolul. Domnisoara Crawford nu intelege ca Fanny este cu adevarat indragostita de Edmund si ca nici nu ii pasa de Henry. Ea gafeaza intreband-o strengareste daca isi poate inchipui de ce il ia Henry pe William la Londra cu trasura in ziua urmatoare, caci sosise vremea ca William sa se intoarca pe vasul sau. Domnisoara Crawford "dorea sa-i tulbure inima cu putina fericire si sa ii dea senzatia unei placute aprecieri de sine". Dar Fanny protesteaza cu inocenta. "Ei bine, raspunse domnisoara Crawford razand, presupun ca este numai pentru placerea de a se intretine cu fratele dumitale si a vorbi pe drum numai de Fanny". in schimb, Fanny este incurcata si suparata "in timp ce domnisoara Crawford se intreba de ce nu zambeste, si credea ca este prea timida, sau credea ca este ciudata sau credea orice in afara de indiferenta la placerea data de atentiile lui Henry". Edmund nu se bucura prea mult la bal. El si domnisoara Crawford au ajuns la o noua cearta in legatura cu hirotonisirea sa si "l-a lovit puternic prin felul ei de a vorbi despre meseria careia aproape ii apartinea. Ei au vorbit - si au tacut - el a gandit - ea isi batuse joc - si s-au despartit in sfarsit suparati".

Sir Thomas, observand atentiile lui Henry pentru Fanny, a inceput sa creada ca aceasta relatie era avantajoasa. inainte de calatoria spre Londra, care avea sa aiba loc in dimineata urmatoare balului, "dupa o scurta clipa de gandire, Sir Thomas l-a invitat pe Crawford sa se alature celor care luau micul dejun devreme, sa nu manance singur, sa ia si el parte. Bucuria cu care i-a fost acceptata invitatia l-a convins ca banuielile lui pornite intr-o foarte mare masura de la acest bal, trebuia sa recunoasca, erau intemeiate. Domnul Crawford era indragostit de Fanny. Sir Thomas putea sa anticipeze cu placere ce avea sa urmeze. intre timp nepoata sa nu ii multumise pentru invitatia din urma. Sperase ca in ultima dimineata William sa fie numai al ei. Ar fi fost o ingaduinta de negrait. Dar desi dorintele ei erau altele, nu i se zarea nici o urma de sovaire. Dimpotriva, nu era obisnuita sa i se ceara parerea sau sa se petreaca ceva in felul in care ar fi voit, incat era mai inclinata sa se mire si sa se bucure ca a putut ajunge atat de departe [sa ia masa cu ei in loc sa doarma], decat sa murmure impotriva intamplarii ce a urmat". Sir Thomas o trimise la culcare, pentru ca era trei dimineata, desi balul continua cu cele cateva perechi mai hotarite. "Îndemnand-o sa plece, Sir Thomas nu se gandise probabil numai la sanatatea ei. S-ar fi putut gandi ca domnul Crawford statuse prea mult langa ea sau ca ar intentiona sa o recomande ca sotie, dovedind disponibilitatea ei de a se lasa convinsa". Frumoasa observatie de incheiere.

Edmund pleaca o saptamana sa-si viziteze un prieten din Sankt Petersburg. Absenta sa o stimuleaza pe domnisoara Crawford, care isi regreta comportamentul de la bal si ii cere lui Fanny un indiciu asupra sentimentelor lui Edmund. Henry se intoarce din Londra cu o surpriza pentru sora sa. A hotarat ca este foarte indragostit de Fanny, ca nu mai triseaza si ca vrea sa se insoare cu ea. El aduce si o surpriza pentru Fanny, sub forma unor scrisori care confirma influenta unchiului sau, amiralul Crawford, pe care a folosit-o Henry si s-a si facut simtita si care il va promova pe William la de mult dorita functie de locotenent. Spunand acestea, el propune imediat casatoria, o actiune atat de neasteptata si de nedorita, incat Fanny nu poate decat sa se retraga in confuzie. Domnisoara Crawford trimite un bilet pe acest subiect: Draga mea Fanny, pentru ca asa te voi numi de acum incolo, spre nemasurata bucurie de a nu ma mai impiedica rostind domnisoara Price, cum s-a intamplat in ultimele sase saptamani. Nu-l pot lasa pe fratele meu sa plece fara sa-ti trimit cateva randuri de felicitare si sa-ti dau cu cea mai mare bucurie incuviintarea mea. Continua draga mea Fanny, fara teama. Nu exista nici o dicultate care sa merite sa fie amintita. imi place sa cred ca asigurarea incuviintarii mele va valora ceva. Deci in dupa-amiaza asta ii poti darui cel mai dulce zambet si sa mi-l trimiti inapoi mai fericit decat a plecat. Cu dragoste M.C" Stilul domnisoarei Crawford este superficial elegant, dar banal si vulgar, daca il studiem mai atent. Este plin de clisee gratioase, ca speranta in "cel mai dulce zambet", pentru ca Fanny nu este genul. Cand vine in acea seara, Henry staruie ca Fanny sa-i raspunda surorii sale si, in graba,

"cu singura dorinta de a nu parea ca gindeste ceea ce intentiona cu adevarat, [Fanny] ii scrise astfel, cu inima si mana tremurande: 'iti sunt foarte indatorata, draga mea domnisoara Crawford, pentru felicitarile amabile, care se refera la dragul meu William. Stiu ca restul scrisorii nu inseamna nimic si sunt atat de marcata de orice lucru de acest gen, ca va implor sa nu mai trimiteti scrisori de acest fel. L-am cunoscut prea bine pe domnul Crawford ca sa-i inteleg stilul, daca m-ar intelege si el la fel de bine, cred si indraznesc sa spun ca s-ar purta altfel. Nu-mi dau seama bine ce scriu, dar mi-ati face o mare favoare sa nu mai mentionati niciodata acest subiect. Cu multumiri pentru onoarea de a-mi scrie, va raman, draga mea domnisoara Crawford etc etc'".
În contrast, stilul ei are in general elemente de forta, de puritate si precizie. Al doilea volum se incheie cu aceasta scrisoare.
Un nou impuls structural este dat povestii de Sir Thomas, unchiul cel corpolent, care isi foloseste intreaga putere si greutate pentru a o face pe fragila Fanny sa se marite cu Crawford. El isi maritase o fiica cu domnul Rushworth. Nu era de asteptat de la el o delicatete romantica. intreaga scena a discutiei lui Sir Thomas cu Fanny in camera de la rasarit, capitolul 32, este admirabila, si una din cele mai bune ale romanului. Sir Thomas este extrem de indignat si isi arata nemultumirea, spre necazul lui Fanny, dar nu poate obtine consimtamintul ei. Ea este mai mult decat sigura de neseriozitatea intentiilor lui Crawford si incearca sa sugereze ca cererea in casatorie nu este decat un fel de galanterie. in plus, ea este sigura ca nepotrivirea lor de caracter ar face casatoria un dezastru. Sir Thomas are un moment intuitia ca sentimentul special pentru Edmund o face pe Fanny sa dea inapoi, dar respinge acest gand. Totusi, Fanny simte intreaga forta a dezaprobarii lui. "inceta. in acest timp, Fanny plangea atat de amarnic ca, desi era infuriat, nu ar fi mers cu presiunile mai departe. Inima ei era aproape franta de impresia pe care i-o facea lui. Prin astfel de acuzatii, atat de puternice, atat de multe, care cresteau ingrozitor in intensitate! incapatinata, ostentativa, egoista si nerecunoscatoare. El credea toate acestea despre ea. Ce are sa se aleaga de ea?"
Ea continua sa fie obiectul presiunilor lui Crawford si al deselor sale vizite incurajate de Sir Thomas. Cand Edmund se intoarce intr-o noapte, are loc un fel de continuare, dar la un nivel mai elevat, a temei jocului teatral cand Crawford citeste pasaje din *Henric al Vlll-lea,* desigur una din piesele cele mai slabe ale lui Shakespeare. Dar in 1808 era un lucru obisnuit ca majoritatea cititorilor sa prefere piesele istorice ale lui Shakespeare, fantasticelor sale tragedii ca *Regele Lear* si *Hamlet.* Tema piesei este legata elegant de tema hirotonisirii, de discutia dintre cei doi despre arta lecturii si arta de a predica. Edmund vorbeste cu Crawford despre desfasurarea primei slujbe si primeste "diferite intrebari din partea lui Crawford referitoare la sentimentele si succesul sau, intrebari care, desi puse cu vioiciunea interesului unui prieten si cu rafinament - fara nici o urma din spiritul zeflemitor sau aerul de frivolitate despre care Edmund stia ca lui Fanny i s-ar parea dezgustator, i-au adus o adevarata satisfactie. Cand Crawford a inceput sa ii ceara parerea si sa i-o ofere pe a lui cu privire la modul cel mai potrivit in care ar putea fi tinute anumite fragmente din predica, dovedindu-i ca pentru el era un subiect la care se gandise mult inainte, si se gandise cu multa judecata, Edmund a fost din ce in ce mai incantat. Aceasta era calea spre inima lui Fanny. Nu era de cucerit cu amabilitate curtenitoare si spirit. Sau cel putin nu putea fi cucerita la fel de repede fara ajutorul sentimentului si al seriozitatii in subiectele serioase " („Critici, ca Linklater Thomson, sunt uimiti sa descopere ca Jane Austen, care in tineretea sa a luat in ras inclinatiile spre sensibilitate' care duceau la admiratie pentru sentimente si sentimentalisme excesive - pentru plansete, lesinuri, tremuraturi, simpatie aleatorie cu orice este patetic, sau este considerat bun, din punct de vedere moral sau practic - ar alege o asemenea sensibilitate pentru a-si deosebi eroina, pe care o prefera mai presus de toate celelalte personaje, careia ii daduse numele nepoatei sale preferate.. Dar Fanny prezinta acele sirnptome de sesibilitate, la moda atunci, cu atata farmec, si emotiile ei seamana cu Ceru' de culoare porumbelului cenusiu al romanului, deci uimirea lui Thomson poate fi "ignorata". Nota a lui VN din dosarul Austen. Ed).
Cu volatilitatea obisnuita, Crawford se imagineaza predicator popular la Londra: "O predica cu desavarsire buna, desavarsit prezentata, este o recompensa extraordinara. Nu pot sa ascult o astfel de ceremonie decat cu respect si admiratie si cu mai mult de jumatate din mintea mea supusa si in rugaciune, aproape hotarandu-ma sa ma hirotonisesc si sa predic si eu. Dar pentru asta trebuie sa am o audienta londoneza. Nu as putea predica decat pentru cei educati, care pot sa-mi aprecieze compozitia. Si nu stiu daca mi-ar place sa predic des. Din cand in cand poate, o data sau de doua ori primavara, dupa ce am fost asteptat cu nerabdare vreo sase duminici. Dar nu constant, r-as putea in mod statornic". Aceasta interpretare, teatrala intr-un fel, nu il deranjeaza pe Edmund, pentru ca Henry este fratele lui Mary, dar Fanny da din cap.
Greul Sir Thomas il convinge pe cam, greoiul Edmund sa vorbeasca cu Fanny despre Henry Crawford. Edmund incepe prin a recunoaste ca Fanny nu il iubeste acum pe Crawford si rationamentul sau ii spune ca daca ii va accepta avansurile, va invata sa-l aprecieze si sa-l iubeasca si va pierde treptat legaturile cu Mansfield, care o impiedica sa plece. Discutia aluneca curand spre lauda pe care o aduce lui Mary Crawford indragostitul Edmund, caruia i-ar placea sa devina cumnatul lui Henry. Ea se termina cu tema asteptarii atente: cererea in casatorie a fost prea neasteptata si de aceea nu a fost bine primita. "Le-am spus [familiilor Crawford si Grant] ca dintre toate fiintele omenesti tu esti aceea asupra careia obisnuinta are cea mai mare putere, iar noutatea cea mai mica: iar insasi noutatea cererii in casatorie a lui Crawford s-a intors impotriva sa. Ca noutatea venirii lor era un dezavantaj. Tu nu poti tolera ceva cu care nu esti obisnuita. Le-am mai spus multe lucruri de acest gen, pentru a-i ajuta sa-ti cunoasca adevaratul caracter. Domnisoara Cawford ne-a facut sa radem cu planurile ei de incurajare a fratelui ei. Vrea sa-l incurajeze sa-si pastreze speranta ca va fi iubit si a dorit sa-i vada bine primite atentiile si dupa zece ani de casatorie.
Fanny cu greu a putut sa-i daruiasca zambetul care i se cerea. Sentimentele ei erau toate de revolta. Se temea de a fi gresit vorbind prea mult, exagerand cu precautia pe care o crezuse necesara pentru a se proteja impotriva unui rau [declararea dragostei sale pentru Edmund], si expunandu-se altuia, si a avea vioiciunea domnisoarei Crawford repetata intr-un asemenea moment, si pe un astfel de subiect, era o si mai mare agravare".
Convingerea lui Edmund ca singurul motiv al respingerii lui Crawford era noutatea intregii situatii este o problema de structura, pentru ca dezvoltarea ulterioara a romanului cere ramanerea in zona a lui Crawford, cu permisiunea de a o curta in continuare. Astfel, explicatia aceasta facila ii da voie sa-si continue incercarile de a o cuceri pe Fanny, cu consimtamantul lui Sir Thomas si al lui Edmund. Multi cititori, mai ales femeile, nu pot sa o ierte pe subtila si sensibila Fanny, care continua sa iubeasca un personaj atat de sters ca Edmund, dar nu pot decat sa repet ca cel mai nefericit mod de a citi o carte este de a te identifica copilareste cu personajele ca si cum ar fi oameni vii. De fapt, auzim de multe ori de fete sensibile care se indragostesc puternic de baieti plicticosi si anosti. Totusi trebuie sa recunoastem ca Edmund este un om bun, cinstit, bland si amabil. Cel putin din punct de vedere uman.
Dintre cei care incearca sa o converteasca pe biata Fanny, Mary Crawford este aceea care apeleaza la mandria ei. Henry este o partida minunata, multe fete au suspinat dupa el. Insensibilitatea lui Mary este atat de mare, ca nu isi da seama cat de mult a demascat intreaga punere in scena, marturisindu-i ca Henry pacatuieste prin "placerea de a le face pe fete sa se indragosteasca putin de el", si adauga: "eu cred sincer si in mod serios ca tine la tine cum nu a mai tinut la nici o femeie pana acum, ca te iubeste din tot sufletul si te

va iubi si de acum inainte poate pentru totdeauna, daca este posibil. Daca un barbat a iubit vreodata o femeie fara incetare, cred ca Henry va face la fel pentru tine". Fanny nu poate evita un zambet abia schitat si nu raspunde.
Nu este foarte clar psihologic de ce Edmund nu si-a facut inca declaratia fata de domnisoara Crawford - dar din nou structura romanului cere amanarea evolutiei povestii de dragoste a lui Edmund. in orice caz, cei doi Crawford pleaca la Londra pentru vizite stabilite din timp, si acest lucru nu este deloc imbucurator pentru Fanny si Edmund.
Într-una din "meditatiile sale solemne", lui Sir Thomas ii vine ideea sa o trimita pe Fanny in vizita pentru cateva luni la familia ei din Portsmouth. Suntem in februarie 1809 si ea nu si-a mai vazut parintii de noua ani. Batranul este in mod cert un intrigant: "Desigur dorea s-o vada dornica sa plece, dar tot atat de sigur dorea sa-i fie foarte dor de casa inainte de sfarsitul vizitei, ceva lipsuri departe de luxul si eleganta de la Mansfield Park ii vor indrepta gandurile spre mai multa sobrietate si o vor indemna sa aprecieze mai bine valoarea acelui camin mai sigur si in aceeasi masura elegant, care i se oferise". Adica resedinta Crawford, Everingham din Norfolk. Aici apare o relatare amuzanta despre doamna Norris, care isi calculeaza ca poate deconta cu aceasta ocazie cheltuielile de calatorie pe care oricum le face Sir Thomas, dat fiind ca nu-si mai vazuse sora de douazeci de ani. Dar "s-a terminat spre infinita bucurie a lui William si Fanny, amintindu-si ca nu puteau sa se lipseasca de ea de la Mansfield Park tocmai acum...
De fapt se gandise ca, desi calatorea pana la Portsmouth gratuit, ii va fi aproape imposibil sa nu plateasca toate cheltuielile de intoarcere. Deci draga si biata ei sora Price a fost lasata pe seama dezamagirii de a pierde o asemenea ocazie si probabil incepea o alta absenta de douazeci de ani".
Un paragraf destul de beteag trateaza despre Edmund: "Planurile lui Edmund erau afectate de aceasta plecare la Portsmouth, de absenta lui Fanny. Si el, ca si matusa lui, trebuia sa faca un sacrificiu ramanand la Mansfield Park. Cam in aceasta perioada intentiona sa plece la Londra, dar nu-si putea parasi tatal si mama tocmai cand toti cei importanti pentru tihna lor erau plecati. Cu un efort resimtit dar nu si recunoscut si-a amanat calatoria pe care o astepta cu atata nerabdare cu inca o saptamana, doua, sperand ca ii va asigura fericirea pentru totdeauna". Astfel ca declararea dragostei lui pentru domnisoara Crawford este amanata din nou din ratiuni de desfasurare a povestii.
Jane Austen, dupa ce a aranjat conversatia lui Sir Thomas, apoi a lui Edmund si a lui Mary Crawford cu biata Fanny, elimina inspirat acest subiect de conversatie in timpul calatoriei la Portsmouth cu fratele ei, William. Fanny si William pleaca din Mansfield luni, 6 febuarie 1809, si ajung a doua zi la Portsmouth. o baza navala din sudul Angliei. Fanny nu se va intoarce de la Portsmouth peste doua luni, cum era planificat, ci dupa trei luni, intr-o marti, pe 4 mai 1809, cand are nouasprezece ani. Imediat dupa sosirea la Portsmouth, William pleaca pe mare, lasand-o pe Fanny singura cu familia. "Daca Sir "Thomas ar fi putut citi toate sentimentele nepoatei sale cand a scris prima scrisoare matusii sale, ar fi fost disperat...
William plecase; - si casa in care a lasat-o era - Fanny nu putea s-o ascunda - din aproape toate punctele de vedere, exact opusul a ce si-ar fi dorit ea. Era un camin impropriu, zgomotos si dezordonat. Nimeni nu era la locul lui, nimic nu se facea asa cum ar fi trebuit. Nu-si putea respecta parintii asa cum sperase. Nu avusese prea mare incredere in tatal sau, dar era mai neglijent cu familia sa, obiceiurile ii erau chiar mai rele si avea apucaturi mai grosolane decat era pregatita sa accepte... injura si bea, era murdar si grosolan... de abia o baga in seama si numai pentru a face din ea obiectul unei glume vulgare.
Mama ei a dezamagit-o chiar si mai mult. De la ea sperase atat de mult si nu primise aproape nimic. Doamna Price nu era lipsita de bunavointa, dar in loc sa-i castige dragostea si increderea si sa-i fie din ce in ce mai draga, fata ei nu primi niciodata mai multa afectiune decat in prima zi a sosirii ei. Instinctul natural a fost satisfacut repede si atasamentul doamnei Price nu avea nici o alta sursa. Inima si timpul ei erau deja destul de pline; nu avea nici timp, nici afectiune pentru Fanny... Zilele ei treceau intr-un fel de agitatie monotona, tot timpul ocupata si fara sa inainteze si plangandu-se de asta, fara sa-si schimbe felul de a fi. Dorea sa economiseasca, fara vreun plan sau organizare. Era nemultumita de servitori, fara sa aiba priceperea de a-i face mai buni si daca-i ajuta sau ii reprima sau ii ierta nu putea obtine respectul lor".
Durerile de cap ale lui Fanny proveneau de la zgomot si de la lipsa spatiului, de la murdarie, de la mancarea prost gatita, dezordinea servitoarei, plangerile necontenite ale mamei sale. "Viata in zgomot neincetat, pentru un spirit si un temperament delicat si sensibil ca al lui Fanny, ii facea rau ... Aici toti erau galagiosi, toti vorbeau tare (in afara poate de mama ei a carei voce semana cu cea blanda si monotona a lui Lady Bertram, numai ca istovita de suparari). Tot ce era necesar era cerut cu voce tare, iar servitorii se scuzau strigand cu voce tare, din bucatarie. Usile erau trantite mereu, scarile nu se odihneau niciodata, nu se facea nimic fara un zdranganit, nimeni nu statea linistit si nimeni nu le putea atrage atentia cand vorbea".
Fanny a gasit o promisiune pentru viitor numai in sora ei, Susan, de 11 ani, si si-a dedicat timpul invatand-o bunele maniere si obisnuind-o sa citeasca. Susan invata repede si ajunse sa o iubeasca.
Plecarea lui Fanny la Portsmouth afecteaza unitatea romanului care pana acum, in afara de un schimb de mesaje necesar dintre Fanny si Mary Crawford, a fost din fericire ferit de neplacuta caracteristica a romanelor englezesti si frantuzesti ale secolului optsprezece, a transmiterii informatiei prin scrisori. Dar avand-o pe Fanny izolata in Portsmouth, ne apropiem de o noua schimbare in structura romanului, in care actiunea va fi dezvoltata prin corespondenta, prin schimbul de noutati. De la Londra, Mary Crawford ii spune lui Fanny ca Maria Rushworth este data uitarii cand este mentionat numele lui Fanny. Yates mai este inca interesat de Julia. Cei doi Crawford se duc la o petrecere la familia Rushworth, pe 28 februarie. Mary observa ca Edmund "se misca greu", fiind probabil tinut la parohie de indatoririle sale. "Poate la Thorton Lacey sunt cateva batrane de convertit... Nu m-as lasa neglijata pentru una tanara".
Pe neasteptate, Crawford alearga la Portsmouth intr-o ultima incercare de a o cuceri pe Fanny. Spre usurarea sa, familia se imbunatateste sub acest stimul si se poarta destul de bine cu musafirul. Fanny vede o mare schimbare in bine la Henry. Se intereseaza de proprietatile sale: "Facuse cunostinta cu cativa chiriasi pe care nu-i mai vazuse pana atunci si incepusera sa-l intereseze case de a caror existenta, desi se aflau pe proprietatea sa, nu avea habar. Aceasta era cu un scop, si un scop bine tintit, pentru Fanny. Era placut pentru ea sa-l auda vorbind atat de la locul lui. in privinta asta facuse ce trebuia sa faca. Sa fii un prieten al saracilor si oprimatilor! Nimic nu putea fi mai potrivit pentru ea, si ar fi fost gata sa-i arunce o privire aprobatoare, dar a fost dintr-o data speriata cand el a adaugat ca spera sa aiba in curand un ajutor, un prieten, un ghid, in orice plan de caritate pentru Everingham, o persoana mai draga decat i-a fost dat vreodata sa aiba.
Ea si-a intors capul si ar fi dorit sa nu-l auda vorbind asa. Ar fi vrut sa-i dea o sansa de a arata ca are mai multe calitati decat se deprinsese ea sa creada, incepuse sa simta in sfarsit ca s-ar putea termina cu bine..." La sfarsitul vizitei ea "l-a gasit in mare imbunatatit fata de cum il vazuse ultima data. Era mult mai bland, mai atent la sentimentele celorlalti oameni decat fusese vreodata la Mansfield; nu-l vazuse niciodata atat de placut - atat de aproape de a fi placut; purtarea sa cu tatal ei nu o putea nemultumi si era ceva deosebit de binevoitor si cuviincios in atentia acordata lui Susan. Era clar imbunatatit., nu era chiar asa de rau cum se asteptase. Iar

placerea de a vorbi de Mansfield era atat de mare!" El se intereseaza de sanatatea ei si o indeamna sa ii comunice surorii lui orice inrautatire a starii ei, ca sa o poata lua inapoi la Mansfield, daca va fi nevoie. Ici si colo, exista o sugestie cum ca, daca Edmund se insoara cu Mary Si daca Henry isi pastreaza tandretea si bunele maniere, Fanny se va marita pana la urma cu el.

Bataia in usa a postasului inlocuieste procedee structurale mai delicate. Romanul, care da semne de dezintegrare, aluneca din ce in ce mai mult in stilul epistolar. Este un semn sigur de oboseala a autorului cand recurge la o formula simpla. Pe de alta parte ne apropiem de cel mai socant eveniment al Povestii. intr-o scrisoare a lui Mary aflam ca Edmund a fost la Londra : Prietenii mei de aici au fost foarte impresionati de infatisarea lui de gentleman. Doamna Fraser (o destul de buna experta) marturiseste ca nu mai cunoaste decat trei barbati in oras care sa fie atat de buni, atat de prezentabili si de distinsi. Trebuie sa-ti marturisesc, ieri, cand a intrat aici, nu era nimeni care sa se compare cu el si era un grup de saisprezece. Din fericire nu exista nici o diferenta intre rochii in ziua de azi despre care sa poti vorbi dar - dar - dar". Henry se va duce la Everingham cu o treaba pe care Fanny o aproba, ar nu inainte de a participa la o petrecere data de cei doi Crawford: "Va intalni familia Rushworth, si trebuie sa recunosc ca nu-mi pare rau deloc – fiind putin curioasa - si cred ca si el este desi nu vrea sa recunoasca". Este clar ca Edmund nu i-a cerut inca mana - intarzierea lui incepe sa devina o farsa. Trecusera deja sapte saptamani din cele doua luni de sedere la Portsmouth, cand soseste o scrisoare de la Edmund, din Mansfield. El este suparat de ironia cu care trateaza domnisoara Crawford probleme importante si de tonul prietenilor ei din Londra. "Sperantele mele au scazut mult... Cand ma gandesc la deosebitul ei atasament pentru tine si la comportarea ei sincera si plina de
bun simt ca sora, pare o cu totul alta faptura [...] capabila de tot ce este nobil. Sunt gata sa ma invinovatesc pentru o imagine prea aspra fata de o fire vesela. Nu pot renunta la ea, Fanny. Este singura femeie din lume la care m-as putea gandi vreodata ca la o sotie". Nu poate sa se hotarasca daca sa ii ceara mana in scris sau sa astepte pana la intoarcerea ei la Mansfield in iunie. În mare, o scrisoare nu ar fi suficienta. La petrecerea doamnei Frase, il vede pe Crawford: "Sunt din ce in ce mai multumit de ce vad sau aud despre el. Nu exista nici o umbra de ezitare. Stie foarte bine ce vrea si procedeaza conform propriilor hotarari - o calitate de nepretuit. Nu am putut sa nu-l privesc, fiind in aceeasi incapere si sora mea mai mare, fara sa-mi amintesc de ce mi-ai spus odata, si trebuie sa recunosc faptul ca nu s-au intalnit ca prieteni. Ea dovedea
o raceala foarte vizibila. Abia daca-si vorbesc. L-am vazut retragandu-se surprins si imi pare rau ca doamna Rushworth se simte jignita pentru o asa- zisa ofensa adresata domnisoarei Bertram". Vestea cea proasta este ca Sir Thomas nu o va aduce inapoi pe Fanny pana dupa Paste, cand are o treaba in oras (o intarziere de o luna fata de data stabilita anterior).

Reactia Iui Fanny, in legatura cu iubirea lui Edmund este redata prin ceea ce numim astazi fluxul constiintei sau monologul interior, care va fi folosit atat de frumos, o suta cincizeci de ani mai tarziu, de James Joyce. "A fost iritata pana la neplacere si furie impotriva lui Edmund. Nu e nimic bun in intarzierea asta, isi spune ea. De ce nu s-a ajuns la o concluzie. Este orb, si nimic nu-i va deschide ochii, nimic, dupa ce a avut atat de mult timp adevarul in fata ochilor degeaba. Se va insura cu ea, si va fi trist si nefericit. Sa speram ca Dumnezeu it. va ajuta sa nu isi piarda respectabilitatea sub influenta ei! Se uita din nou peste scrisoare -Ma place atat de mult! asta e chiar complet absurd. Ea nu iubeste pe nimeni decat pe ea si pe fratele ei. Prietenii ei o trag in jos de ani de zile! Sau poate ea are la fel de multe sanse de a-i fi tras pe ei in jos. Probabil s-au corupt cu totii, unii pe altii, iar daca ei o iubesc mai mult decat ii iubeste ea, atunci este si mai putin probabil sa fi fost atinsa vreodata de ceva, in afara de flatarile lor. 'Singura femeie din lume la care m-am gandit vreodata ca la o sotie'. Chiar cred asta. Este un atasament care-i va conduce intreaga viata. Acceptata sau refuzata, inima lui' e legata de ea pentru totdeauna". Pierderea lui Mary va cuprinde pierderea lui Crawford si a lui Fanny. "Edmund, tu nu ma cunosti. Familiile noastre nu s-ar fi unit niciodata daca nu le legai tu! Oh! scrie, scrie. Termina o data. Da un sfarsit suspansului. Hotaraste, implica-te, condamna-te.

Totusi aceste sentimente erau prea apropiate de resentiment pentru a conduce mult timp monologurile lui Fanny. in curand fu cuprinsa de tristete".

De la Lady Bertram afla ca Tom a fost foarte bolnav la Londra si, desi intr-o stare grava din cauza neglijentei prietenilor sai, a fost mutat la Mansfield. Boala lui Tom l-a impiedicat pe Edmund sa-i trimita o scrisoare de cerere in casatorie domnisoarei Crawford; numai obstacole, care persista in drumul sau, impotriva relatiei lor. O scrisoare de la domnisoara Crawford sugereaza ca proprietatea Bertram ar fi pe maini mai bune daca ar fi a lui Sir Edmund in loc sa fie a lui Sir Thomas. Henry a vazut-o de cateva ori pe Maria Rushworth, dar Fanny nu are de ce sa fie ingrijorata. Fanny este dezgustata de cea mai mare parte a scrisorii. Dar alte scrisori continua sa-i comunice despre Tom si Maria. Apoi, domnisoara Crawford scrie o scrisoare-avertisment despre un zvon ingrozitor: "Mi-a ajuns la urechi un zvon rauvoitor si scandalos si iti scriu, draga Fanny, sa te previn sa nu-i acorzi catusi de putin credit, daca se va raspandi si in provincie. in mod sigur trebuie sa fie o greseala si o zi, doua vor limpezi totul - in orice caz Henry e nevinovat si in ciuda unei *etourderie* de o clipa nu se gandeste decat la tine. Nu rosti nici un cuvant despre asta - nu asculta nimic, nu banui nimic, si nu sopti nimic pana nu-ti scriu din nou. Sunt sigura ca totul se va potoli si nu se va dovedi altceva decat nebunia lui Rushworth. Daca au plecat, imi pun chezasie viata ca nu au plecat decat ia Mansfield Park si Julia este cu ei. Dar de ce nu vrei sa ne lasi sa venim sa te luam? Sper sa nu regreti. A ta etc".

Fanny este inspaimantata, neintelegand prea bine ce s-a intamplat. Doua zile mai tarziu o gasim stand in salon, unde razele soarelui "se revarsau din plin .. si in loc s-o inveseleasca, ii aduceau si mai multa melancolie. Pentru ca stralucirea soarelui i se parea cu totul altfel la oras decat la tara. Aici puterea lui nu era decat o stralucire falsa, o stralucire palida si sufocanta, slujind numai sa scoata la iveala petele si murdaria care altfel nu ar fi fost observate. in stralucirea soarelui in oras nu gaseai nici sanatate, nici veselie. Statea invaluita de o dogoare inabusitoare, intr-un nor de praf in miscare; iar ochii ei nu rataceau decat de la peretii umbriti de capul tatalui ei pana la masa crestata de fratii ei, unde statea tava de servit ceaiul, niciodata curatita bine cestile si farfuriile sterse cu urme, laptele, un amestec de fire de praf plutind intr-un lichid albastru si subtire, iar painea cu unt devenind din clipa in clipa mai unsuroasa chiar decat iesise din mana Rebecai". În aceasta camera murdara aude vestile. Tatal sau citeste un articol de ziar care spune ca Henry ;i Maria Rushworth au fugit impreuna. Trebuie sa observam ca a fi informat printr-un ziar este acelasi lucru cu a fi informat printr-o scrisoare. Este tot o formula epistolara.

Actiunea este acum rapida si furioasa. O scrisoare de la Edmund, de la Londra spune ca perechea adultera nu a putut fi localizata, dar ca a avut loc o noua lovitura: Julia a fugit in Scotia cu Yates. Edmund vine sa o ia pe Fanny din Portsmouth a doua zi si vor merge impreuna cu Susan la Masnfield Park. El ajunge si "este socat mai ales de schimbarea chipului lui Fanny, de neajunsurile zilnice ale vietii din casa tatalui ei, atribuind o mare parte a schimbarii, evenimentului recent, i-a luat mina si i-a spus pe un ton scazut 'Nu este de mirare, o simti si tu, sigur, suferi. Cum sa te paraseasca un om care te-a iubit candva! Dar necazul tau - afectiunea ta e noua - dar, Fanny, gandeste-te la mine!" Este clar ca el simte ca trebuie sa renunte la Mary din cauza scandalului. in momentul in care ajunge la Portsmouth "s-a trezit stransa la pieptul lui cu aceste cuvinte abia auzite :

-Draga mea Fanny, singura mea sora, singura mea consolare".
Interludiul de la Portsmouth - trei luni din viata lui Fanny - a luat sfarsit, ca si stilul epistolar al romanului. Suntem inapoi acolo unde ramasesem, ca sa spunem asa, dar cei doi Crawford sunt acum eliminati. Domnisoara Austen ar fi trebuit probabil sa mai scrie inca cinci sute de pagini ca sa descrie aventurile fugarilor in acelasi stil detaliat in care a relatat jocurile si flirturile de la Mansfield Park dinaintea plecarii lui Fanny la Portsmouth. Forma epistolara a ajutat romanul sa ajunga in acest punct, dar fara indoiala s-au intamplat multe in spatele scenei si aceste scrisori nu sunt decat o scurtatura fara prea mare merit artistic.
Acum mai avem doar doua capitole, si ce a ramas nu este decat un proces de urmarire a ramasitelor unei armate invinse. Distrusa de fapta favoritei sale, Maria, si de divortul care pune capat curand casatoriei pe care se lauda ca a mijlocit-o, doamna Norris, ni se spune indirect, a devenit o cu totul alta persoana, tacuta, indiferenta la tot ce se intampla, si ea pleaca sa locuiasca impreuna cu Maria intr-o casa aflata la mare departare. Nu ni se prezinta direct aceasta schimbare. De aici inainte ne amintim de doamna Norris ca de un personaj grotesc, asa cum apare in cea mai mare parte a romanului. Edmund este in sfarsit deziluzionat de domnisoara Crawford. Ea nu da nici un semn ca ar intelege aspectele morale ale situatiei si nu vorbeste decat de "nebunia" fratelui ei si a Mariei. Este inspaimantat: "Sa auzi femeia pentru care nu exista un termen mai aspru decat nesabuinta! - Sa vorbeasca despre asta atat de libertin, de liber, de rece! - Fara revolta, fara oroare, fara feminitate nici macar un dezgust moderat! Asta se datoreaza lumii. Caci unde, Fanny, sa gasim o femeie pe care natura a inzestrat-o atat de mult? Rasfatata, rasfatata!
Ea condamna descoperirea, nu crima", spune Edmund inabusindu-si un suspin. ii descrie lui Fanny exclamatia domnisoarei Crawford: "De ce nu l-a vrut (Fanny)? Este vina ei. O fata simpla! N-o s-o iert niciodata. Daca-l accepta asa cum era, ar fi fost acum pe punctul de a se casatori, si Henry ar fi fost prea fericit si prea ocupat pentru a-si dori altceva. Nu ar fi fost nimic rau sa se inteleaga din nou cu doamna Rushworth. Ar fi sfarsit intr-un flirt normal, regulat, la intalnirile anuale de la Sotherton si Everingham". Edmund adauga: "Dar vraja s-a rupt. Ochii mei sunt deschisi". ii spune domnisoarei Crawford cat il uimeste atitudinea ei si mai ales de speranta ei ca, daca Sir Thomas nu se va amesteca, Henry s-ar putea casatori cu Maria. Raspunsul ei aduce sfarsitul conflictului in legatura cu hirotonisirea. "a rosit puternic... Daca ar fi putut ar fi ras. Cand mi-a raspuns a fost un fel de a rade: 'O dojana destul de buna, intr-adevar. Face parte din ultima predica? În acest ritm vei reforma curand pe toata lumea de la Mansfield si Thornton Lacey si cand voi mai auzi de dumneata vei fi un predicator celebru intr-un mare cerc de metodisti sau misionari in tari straine'". El isi ia ramas bun si se intoarce sa plece. "Facusem doar cativa pasi cand, Fanny, am auzit usa deschizandu-se in urma mea. 'Domnule Bertram', a spus ea. Am privit inapoi. 'Domnule Bertram', a spus ea cu un zambet nepotrivit cu conversatia care avusese lor, un zambet sagalnic si cochet parand sa ma invite pentru a ma cuceri, cel putin asa mi s-a parut mie. Am rezistat, impulsul de moment a fost sa rezist, si am continuat sa merg. De atunci, uneori, am regretat ca nu m-am intors, dar stiu ca am facut bine si astfel s-a sfarsit prietenia noastra". Si, la sfarsitul capitolului, Edmund crede ca nu se va insura niciodata - dar cititorul stie mai bine.
În ultimul capitol crima este pedepsita, virtutea primeste recompensa corecta, si pacatosii se schimba.
Yates are mai multi bani si mai putine datorii decat a crezut Sir Thomas si este asteptat cu bratele deschise.
Sanatatea lui Tom se imbunatateste. El a suferit. A invatat sa gandeasca. Aici avem o ultima aluzie la tema jocului. Se simte complice la adulterul surorii sale cu Crawford: "prin toata intimitatea periculoasa a jocului de teatru nejustificabil, [aceasta] a lasat asupra lui o impresie care, la varsta de douazeci si sase de ani, pana la care nu cautase sensul vietii sau prieteni buni, a ramas de neclintit prin urmarile ei fericite. A devenit asa cum ar fi trebuit sa fie, de ajutor tatalui sau, consecvent si modest si nu a mai trait numai pentru el".
Sir Thomas intelege ca vederile lui au dat gres in multe feluri, mai ales in Planul de educare a copiilor: "Principiul, principiul activ lipsise".
Domnul Rushworth este pedepsit pentru prostia lui si risca sa o pateasca din nou daca se recasatoreste.
Maria si Henry, adulterinii, se despart, si sunt amandoi nefericiti. Doamna Norris pleaca din Mansfield "pentru a se dedica nefericitei Maria, intr-un stabiliment pregatit pentru ele in alta regiune, indepartata si putin locicuita, unde, inchise impreuna intr-o societate restransa, una fara afectiune, cealalta fara judecata, se poate presupune ca temperamentele lor au devenit o pedeapsa reciproca".
Julia nu a facut decat sa o copieze pe Maria si este iertata.
Henry Crawford "distrus de o independenta prea timpurie si un exemplu rost in familie, si-a ingaduit capriciile unui orgoliu rece putin prea multa reme... Daca ar fi perseverat cinstit, Fanny ar fi fost recompensa lui, o recompensa castigata cu bunavointa dupa o perioada acceptabila de la casatoria lui Edmund cu Mary". Dar indiferenta aparenta a Mariei la intalnirea lor de la Londra l-a mortificat: "Nu putea indura sa fie indepartat de femeia ale carei zambete le avusese in stapanire. Trebuia sa se straduiasca sa invinga dezvaluirea atat de mandra a sentimentului ei. Era mania impotriva lui Fanny. Trebuia sa obtina mai mult, iar doamna Rushworth sa fie din nou Maria Betram cand era cu el".
Lumea trateaza un barbat cu un comportament atat de scandalos mai bland decat pe o femeie, dar "putem cu usurinta considera ca un om de genul lui Henry Crawford nu se tulbura si nu regreta - tulburarea provenind dintr-o mustrare de constiinta si regretul din nefericire - dupa o astfel de intoarcere a ospitalitatii, o astfel de tulburare a pacii unei familii, dupa ce a fost atat de neglijent cu ce avea mai bun, mai drag si mai respectabil si dupa ce a pierdut astfel femeia pe care o iubea si rational si pasional".
Domnisoara Crawford locuieste la familia Grant, care s-a mutat la Londra. 'Mary se cam saturase de prietenii ei, avusese destula parte de orgoliu, ambitie, dragoste si dezamagire in ultima jumatate de an si avea nevoie cu adevarat de o dragoste de sora si de linistea cumpatata a obiceiurilor ei. Au locuit impreuna, iar cand Dr. Grant a fost lovit de apoplexie si a murit, dupa trei mari supeuri intr-o saptamina in cinstea investiturii, au continuat sa locuiasca impreuna, pentru ca lui Mary, desi lecuita pentru totdeauna sa se mai ataseze de un frate mai mic, i-a trebuit mult pana sa gaseasca printre reprezentantii indrazneti din Parlament sau aparent fara mostenire, care erau la picioarele frumusetii ei si a celor 20000 de lire, pe cineva care sa-i poata multumi gusturile mai bune pe care si le insusise la Mansfield, care prin caracterul si manierele sale sa poata intari speranta intr-o fericire in familie pe care invatase sa o aprecieze acolo, sau sa-i mute indeajuns gandul de le Edmund Bertram".
Edmund gaseste in Fanny o sotie ideala, cu o usoara sugestie de incest: "Abia incetase sa o mai regrete pe Mary Crawford si sa remarce fata de Fanny cat de imposibil era sa mai intalneasca vreodata o asemenea femeie, cand incepu sa se gandeasca ca poate un alt tip de femeie ar fi tot atat de bun – sau chiar mult mai bun. Daca nu cumva Fanny ii era aproape la fel de draga si de pretioasa cu zambetul si felul ei de a fi, cum ii fusese Mary Crawford. Ar fi fost oare o incercare posibila si plina de sperante aceea de a o convinge ca dragostea ei profunda de sora ar fi destul de puternica pentru o casatorie... Nimeni nu poate fi sigur ca oferind sentimente unei femei tinere poate primi asigurarea acelei afectiuni pe care cu greu si-a permis sa o arate pentru a intretine speranta".
Lady Bertram o are acum pe Susan in locul lui Fanny ca "nepoata permanenta" si tema Cenusaresei continua. "Cu atatea merite adevarate si o dragoste sincera, fara a le lipsi bunastarea si prietenii, fericirea celor doi veri casatoriti trebuie sa fi parut cat poate

fericirea pamanteasca sa fie. La fel de potriviti pentru viata de familie si atasati de placerile vietii la tara, casa lor era casa dragostei si a linistii si pentru a completa tabloul fericirii, achizitia parohiei Mansfield dupa moartea doctorului Grant a avut loc la suficient de mult timp de la casatoria celor doi pentru a-si dori o crestere a venitului si pentru a simti distanta de casa parinteasca un neajuns.
Cu ocazia revenirii la Mansfield, parohia de acolo, de care, sub amandoi fostii proprietari, Fanny nu se putuse apropia decat cu senzatii dureroase de rezerva sau frica, ii deveni la fel de draga si la fel de desavarsita ca toate cele cuprinse si ocrotite de atata vreme in Mansfield Park".
Este ciudat ca dincolo si dupa povestea spusa in detaliu de autor, viata tuturor personajelor are un curs liniar. Ca sa zicem asa, Dumnezeu preia controlul.
Daca e sa vorbim despre metoda in cartea domnisoarei Austen, vom observa ca sunt unele trasaturi din *Mansfield Park* (pe care le gasim si in celelalte romane ale sale) pe care le vom recunoaste mult dezvoltate in *Casa umbrelor (*pe care le gasim si in alte romane ale lui Dickens). Cu greu le-am putea numi o influenta a lui Austen asupra lui Dickens. Aceste trasaturi comune apartin domeniului comediei - comedia manierelor, mai precis - si sunt tipice romanelor sentimentale ale secolelor optsprezece si nouasprezece.
Prima trasatura comuna este alegerea de catre Jane Austen si Dickens a unei fete tinere ca agent observator - tipul Cenusaresei, un copil adoptat, o orfana, o guvernanta sau ceva asemanator, care observa sau prin care e observat caracterul celorlalte personaje.
A doua asemanare este destul de curioasa si izbitoare: procedeul de a atribui personajelor negative sau care sunt mai putin agreate, manifestai grotesti si mici obiceiuri sau atitudini ciudate, care se observa de cate ori apare Personajul. Doua exemple clare sunt doamna Norris, cu problemele ei banesti, sau Lady Bertram, cu catelusa ei. Domnisoara Austen introduce artistic o variatie in abordare, prin schimbarea luminii, ca sa spunem asa, facand ca diversitatea actiunii cartii sa dea o noua culoare atitudinii obisnuite a unuia sau altuia dintre personaje, dar, in ansamblu, aceste personaje de comedie isi arta defectele de la o scena la alta, ca si cum romanul ar fi o piesa de teatru. Vom vedea ca Dickens foloseste aceeasi metoda. Al treia observatie se refera la scenele de la Portsmouth. Daca Dickens ar fi scris inaintea lui Austen, am fi spus ca familia Price este clar dickensoniana, - tema copiilor Price se leaga subtil de tema copiilor din *Casa umbrelor*.
Merita sa mentionam cateva din elementele principale ale stilului lui Austen. Imagistica sa este lipsita de vigoare. Desi pe ici pe colo zugraveste tablouri din cuvinte gratioase, cu pensula ei delicata, pe o bucatica de fildes (asa cum spune ea insasi), imagistica peisajelor, a gesturilor, a culorilor si asa mai departe este foarte redusa. Este un soc sa treci la glasul puternic, la torentul robust al lui Dickens, dupa ce ai intalnit-o pe delicata, fina, palida Jane. Ea foloseste rareori comparatii sau metafore. La Portsmouth marea "danseaza jucausa si se farama in parapet" este o imagine neobisnuita. Rare sunt si metaforele conventionale sau banalizate, ca picatura de apa, in comparatia dintre casa lui Price si cea a lui Bertram: "in ceea ce priveste micile altercatii produse uneori de doamna Norris, ele erau scurte, erau banale, erau ca picatura de apa intr-un ocean, in comparatie cu tumultul neglijent din casa in care locuia acum". Ea foloseste bine gerunziul (cum ar fi *zimbind, privind* etc.) in descrierea atitudinilor si gesturilor, sau fraze de genul "cu un zambet arcuit",
dar introducandu-le ca o paranteza fara "el sau ea a spus", ca si cum ar fi indicatii de regie. Acest truc l-a invatat de la Samuel Johnson, dar in *Mansfield Park* este folosit foarte adecvat, pentru ca intregul roman seamana cu o piesa de teatru. S-ar putea ca tot lui Johnson sa i se datoreze si redarea indirecta a constructiei si intonatiei unui discurs in forma descriptiva, ca in rezumatul cuvintelor lui Rushworth catre Lady Bertram din capitolul 6. Actiunea si caracterizarea au loc prin dialog sau monolog. Un exemplu excelent vine de la Maria, care vorbeste pe un ton de proprietar, in timp ce grupul se apropie de Sotherton, viitoarea ei casa: "De acum drumul nu va mai fi prost, domnisoara Crawford, greutatile noastre au luat sfarsit. Restul drumului este asa cum ar trebui sa fie. Domnul Rushworth l-a imbunatatit cand a mostenit proprietatea. Aici incepe satul. Casele acelea sunt o rusine. Turla bisericii este remarcabil de frumoasa. Ma bucur ca biserica nu este atat de aproape de Casa Mare cum se intampla adesea in locurile mai vechi. Sunetul clopotelor trebuie sa fie foarte suparator, Iata casa parohiala. O casa ingrijita si am inteles ca preotul si sotia lui sunt oameni foarte cumsecade. Acelea sunt case gratuite pentru saraca construite de cineva din familie. La dreapta este locuinta administratorului. Este un om foarte respectabil. Acum ne indreptam spre porti si casa paznicului. Dar mai avem inca o jumatate de mila de mers prin parc".
Austen foloseste, in special pentru descrierea reactiilor lui Fanny, un procedeu pe care eu il numesc *mutarea calului,* un termen folosit in sah pentru a descrie o intoarcere a atacului dintr-o parte in alta a tablei, pentru a sugera schimbarea brusca a emotiilor incercate de Fanny. La plecarea lui Sir Thomas in Antigua, "Usurarea lui Fanny, si constiinta acestui fapt era egala cu cea a verisoarelor ei, dar firea ei mai tandra ii sugera ca este nerecunoscatoare si *[mutarea calului]* ii paru cu adevarat rau ca nu-i parea rau". inainte de a fi invitata sa insoteasca grupul la Sotherton, ea doreste foarte mult sa vada aleea cu copaci de la Sotherton inainte de a fi distrusa, dar pentru ca este prea departe pentru ea, spune "Oh! Nu are importanta. Atunci cand o voi vedea *[aici vine mutarea calului],* imi vei spune tu [Edmund] cum a fost schimbata" de imbunatatirile care fusesera discutate. Va vedea aleea nemodificata prin relatarea lui. Cand Mary Crawford remarca ce scrisori scurte scrie fratele ei Henry din Bath, Fanny spune: "Cand ei sunt departe de familie, spuse ea *[mutarea calului]* rosind de dragul lui William, sunt in stare sa scrie scrisori lungi". Nu este constienta de gelozia ei, cand Edmund ii face curte lui Mary, si nu isi plange de mila, dar cand Julia isi paraseste cu naduf rolul ce ii fusese repartizat, pentru ca Henry o prefera pe Maria, Fanny "nu ar fi putut sa o vada tulburata de gelozie *[mutarea calului] iara* sa i se faca mila". Cand ezita sa joace in piesa din considerente de adevar si puritate, ea este "inclinata sa se indoiasca *[mutarea calului]* de adevarul si puritatea scrupulelor ei". Ea este "atat de bucuroasa" sa accepte invitatia la masa a familiei Grant, dar se intreaba imediat *[mutarea calului]:* "totusi de ce m-as bucura? Nu sunt sigura, poate ce voi vedea si auzi acolo imi va face rau?" Cand alege colierul, ea observa ca "unul din coliere ii era aratat mai des decat celelalte", si "a sperat ca-l ia pe cel pe care domnisoara Crawford *[mutarea calului]* dorea cel mai putin sa-l pastreze".
Printre elementele de stil ale lui Austen gasim ceea ce imi place sa numesc *onduleul aparte, special,* obtinut prin discreta introducere a unei note de ironie delicata printre componentele unei expuneri pur informative. Voi sublinia cu italice ceea ce consider ca sunt fraze cheie. "Doamna Price a fost jignita si manioasa. Un raspuns care a inclus in sarcasmul lui pe fiecare dintre surori si in care si-a ingaduit reflexii nerespectuoase la adresa mandriei lui Sir Thomas, *pe care doamna Norris nu le putuse pastra pentru ea,* a pus capat relatiilor lor pentru multa vreme". Naratiunea surorilor continua: "Locuintele lor se aflau la distanta asa de mare, iar cercurile pe care le frecventau erau atat de diferite, parca anume pentru a-i impiedica sa auda unii de altii pentru viitorii unsprezece ani, sau *cel putin sa-i faca minunata placere lui Sir Thomas, cand doamna Norris era in masura sa le spuna, cum facea din cand in cand cu o voce furioasa,* ca Fanny avea inca un copil". Cand micuta Fanny este prezentata copiilor lui Bertram, "ele erau mult prea obisnuite [surorile Bertram] cu societatea si cu laudele, pentru a nutri ceva asemanator unei timiditati firesti. *increderea lor sporind din lipsa totala a acesteia de pe chipul verisoarei lor,* curand puteau sa-si formeze cu o oarecare indiferenta o imagine completa asupra infatisarii si

rochiei acesteia". Ziua urmatoare cele doua surori "Nu au putut decat sa o ia peste picior afland ca nu are decat doua esarfe si nu invatase niciodata franceza. Cand au observat ca se dovedise a fi prea putin impresionata de duetul pe care *avusesera amabilitatea sa-l cante,* tot ce au putut sa faca a fost sa-i dea *drept cadou generos cele mai putin valoroase :jucarii ale lor si* s-o lase sa se joace singura...". Lady Bertram "era o femeie care isi petrecea zilele stand frumos imbracata pe sofa, brodand o bucata lunga de material, *putin folositoare si lipsita de frumusete,* gandindu-se mai uit la mops decat ia copii..." Putem sa numim o astfel de propozitie, propozitie cu adanciturі, o gropita de ironie delicata pe obrazul palid, virgin al autoarei.

Un alt element este ceea ce as numi intonatia epigramatica, un fel de ritm raspicat in exprimarea spirituala a unui gand usor paradoxal. Acest ton este lapidar si tandru, uscat si totusi muzical, concis si totusi transparent si usor. Un exemplu este descrierea lui Fanny la zece ani, la sosirea sa la Mansfield: "Era mica pentru varsta ei, fara culoare in obraji, sau alte semne ale unei frumuseti izbitoare. Era uimitor de timida si rezervata, sfiindu-se sa fie remarcata, dar avea un aer care, desi stangaci, nu era vulgar si o voce melodioasa, iar cand vorbea avea o expresie dragalasa". in primele zile de la sosirea sa, "Fanny nu avea de indurat de la Tom decat acel tip de veselie pe care un baiat de saptesprezece ani il considera normal pentru tratarea unui copil de zece ani.

El de-abia intra in viata, plin de glume si cu toate apucaturile liberale ale fiului cel mai mare.. Bunavointa lui fata de micuta verisoara se potrivea cu situatia si drepturile: ii facea cadouri dragute si radea de ea". Desi atunci cand apare, domnisoara Crawford are de gind sa cucereasca un fiu mai mare, "se poate adauga, spre onoarea acelei lady, ca [Mary] a inceput sa-l considere agreabil pe [Edmund] fara ca acesta sa fie un om de lume sau fratele mai mare, fara nici una din artele de a flata sau a straluci in scurte conversatii. A simtit aceasta atractie desi nu a putut-o presimti si cu greu o putea intelege; pentru ca nu era placut dupa nici o regula obisnuita, nu spunea nimicuri, nu facea complimente, parerile ii erau neclintite, atentiile linistite si simple. Poate era farmec in sinceritatea lui, in consecventa si integritatea sa, pe care domnisoara Crawford probabil le simtea, desi nu si le putea explica. Nici nu se gandea prea mult la aceasta; ii facea placere pentru prezent; ii placea sa-l aiba langa ea; era destul".

Un astfel de stil nu este inventia lui Austen, si nu este nici macar o inventia englezeasca: eu cred ca provine din literatura franceza, unde este folosit din plin in secolul optsprezece si la inceputul secolului nouasprezece. Austen nu stia franceza, dar a preluat ritmul epigramatic din stilul cizelat si precis care era la moda. in orice caz ea il aduce la perfectiune.

Stilul nu este un instrument, nu este o metoda, nu este doar o alegere de cuvinte. Fiind mult mai mult decat atat, stilul constituie o componenta sau o caracteristica intrinseca a personalitatii autorului. Astfel, cand vorbim de stil, intelegem natura specifica a individualitatii artistului, si felul in care se exprima pe sine in productia sa artistica. Este esential sa ne amintim ca desi fiecare persoana vie poate avea stilul sau, numai stilul specific al unuia sau altuia dintre scriitorii de geniu merita discutat. Si acest geniu nu poate sa se exprime intr-un stil literar scriitoricesc, decat daca il are prezent in sufletul sau. Un mod de expresie poate fi perfectionat de un autor. Nu sunt rare cazurile in care, in cursul carierei literare, stilul scriitorului devine din ce in ce mai precis si mai impresionant, cum a fost si cazul lui Jane Austen. Dar un scriitor fara talent nu-si poate dezvolta deloc un stil literar care sa aiba valoare; in cel mai bun caz va fi un mecanism artificial, creat deliberat si fara scanteia divina.

De aceea eu cred ca un om nu poate fi invatat sa scrie decat daca are talent literar. Numai in acest caz poate fi ajutat un autor tanar sa se descopere pe sine, sa-si elibereze limbajul de clisee, sa elimine stangaciile, sa-si formeze un obicei din a cauta cu o rabdare neclintita cuvantul potrivit, singurul cuvant potrivit care va transmite cu cea mai mare precizie nuanta si intensitatea exacta a gandului. in astfel de lucruri exista si profesori mai slabi decat Jane Austen.

CARLES DICKENS (1812-1870)

Casa umbrelor (1852-1853)

(Fragmentele sunt preluate din Casa umbrelor trad. Costache Popa, Ed Univers, 1971)

Acum putem sa ne ocupam de Dickens. Suntem gata sa-l imbratisam pe Dikens. Suntem gata sa primim caldura lui Dickens. Pentru a o intelege pe Jane Austen a trebuit sa facem un efort si sa ne alaturam doamnelor din salon. În cazul lui Dickens ramanem la masa, cu paharele de Porto in fata. A trebuit sa gasim un mod de abordare a lui Austen si a romanul ei, *Mansfield Park.* Cred ca am reusit sa-l gasim si sa ne simtim bine alaturi de figurile ei delicate, de colectia ei de coji de ou invelite in vata. Dar "distractia" a fost fortata. A trebuit sa ne cream treptat o anumita dispozitie; a trebuit sa ne concentram privirea intr-un anumit fel. Mie personal imi displac artele minore si portelanul, dar m-am silit deseori sa vad portelanul chinezesc translucid cu ochii unui expert, si am descoperit o bucurie spirituala indirecta in acest proces de substituire. Sa nu uitam ca exista oameni care i-au dedicat lui Austen intreaga lor viata, vietile lor imbracate in iedera. Sunt convins ca unii cititori au pentru Jane Austen o ureche mai buna decat a mea. Totusi am incercat sa fiu foarte obiectiv. Metoda mea obiectiva a fost, printre altele, o abordare prin prisma culturii pe care domnisoarele si tinerii ei domni au sorbit-o din izvorul cu apa rece al secolului optsprezece si al inceputului de secol nouasprezece. Am urmarit-o pe Jane in stilul ei de compozitie asemanator unei panze de paianjen: vreau sa amintesc cititorului de rolul central pe care-l ocupa o repetitie de teatru in reteaua structurii romanului *Mansfield Park.*

Cu Dickens ne extindem. Pentru mine, romanul lui Austen a fost o fermecatoare reafirmare a vechilor valori. in cazul lui Dickens, valorile sunt noi. Autorii moderni inca se mai imbata cu vinul sau vechi. Aici nu avem nevoie de o metoda speciala de abordare, ca in cazul lui Austen, de nici un fel de curtare sau taraganare. Ne predam pur si simplu in fata vocii iui Dickens Asta este tot. Daca ar fi posibil, mi-ar placea sa dedic cele cincizeci de minute ale fiecarui curs meditatiei mute, concentrarii si admiratiei pentru Dickens. Totusi, datoria imi cere sa conduc si sa rationalizez aceste meditatii, aceasta admiratie. Tot ce trebuie sa facem cand citim *Casa Umbrelor* este sa ne relaxam si sa ne lasam in voia fiorilor de pe sira spinarii. Desi citim cu capul, locul placerii artistice este intre omoplatii nostri. Acel mic tremur din spate este aproape sigur cea mai inalta forma de emotie pe care a atins-o umanitatea in evolutia sa spre arta pura si stiinta pura. Sa veneram sira spinarii si furnicatura aceasta. Sa fim mandri ca suntem vertebrate, pentru ca suntem vertebrate care au in ele o flacara divina. Creierul nu este decat o continuare: festila trece prin lumanarea intreaga. Daca nu putem sa ne bucuram de acel fior, daca nu ne putem bucura de literatura, atunci sa renuntam la intreaga tevatura si sa ne concentram asupra benzilor noastre desenate, asupra video-urile noastre, asupra cartilor saptamanii. Dar cred ca Dickens se va dovedi mai puternic.

În discutia noastra despre *Casa umbrelor,* vom observa curand ca subiectul romantic al romanului este o iluzie, si nu are prea mare importanta artistica. Exista lucruri mai bune in carte decat povestea trista a doamnei Dedlock. Vom avea nevoie de unele informatii despre derularea proceselor in Anglia, dar restul va fi o joaca.

La prima vedere, *Casa umbrelor* pare sa fie o satira. Sa vedem. Daca o satira are o valoare estetica redusa, ea nu-si atinge scopul, oricat de nobil ar fi acela. Pe de alta parte, daca o satira este patrunsa de geniu artistic, atunci scopul ei are o importanta minima si dispare odata cu vremurile de care tine, in timp ce stralucitoarea satira ramane, pentru totdeauna, ca opera de arta. Atunci de ce am mai vorbi de satira?

Studiul impactului social si politic al literaturii trebuie facut pentru aceia care, prin temperament sau educatie, sunt imuni la vibratia estetica a literaturii autentice, pentru cei care nu simt furnicatura dintre omoplati. (Repet din nou si din nou ca nu are nici un rost sa citesti o carte daca nu o faci cu sira spinarii). S-ar putea sa fie corect sa afirmam ca Dickens dorea sa critice aspru nedreptatile de la Curtea de justitie. Astfel de cazuri ca acela al lui Jarndyce apareau intr-adevar, din cand in cand, la mijlocul secolului trecut, desi, asa cum au aratat istoricii, majoritatea informatiilor autorului in probleme judiciare dateaza din anii 1820 si 1830, si asa se face ca majoritatea lor nu mai erau valabile in momentul in care a fost scrisa *Casa umbrelor*. Dar chiar daca tinta a disparut, sa savuram frumusetea incrustatiilor din arma sa. De asemenea, descrierea familiei Dedlock (deadlock = impas; dead = mort; lock = incuietoare) si a clasei sale nu este deloc importanta sau interesanta ca acuza adusa aristocratiei, pentru ca informatiile pe care le are autorul despre aceasta clasa sociala sunt extrem de sumare si de nerafinate, iar ca realizare artistica, familia Dedlock este, regret s-o spun, la fel de moarta ca incuietoarea usii *{the Dead locks are dead-* aluzie la inceputul din *O poveste de Craciun).* Asadar, sa ignoram paianjenul si sa fim recunoscatori pentru panza sa; sa admiram calitatile structurale, modul de tratare a temei infractiunii, si sa ignoram slabiciunile satirei si gesturile ei teatrale.

În fine, un sociolog ar putea, dac-ar dori, sa scrie o carte intreaga despre abuzurile la care erau supusi copiii. in acea epoca, pe care istoricul ar numi-o inceputurile intunecate ale erei industriale - exploatarea copiilor si altele de genul acesta. Dar ca sa fiu sincer, legatura dintre acesti bieti copii si *Casa umbrelor* nu tine de circumstantele sociale din anii 1850, ci de cele de dinainte de aceasta epoca, si nici de modul in care erau ele oglindite in literatura. Din punct de vedere al tehnicii literare, legatura se face mai degraba cu copiii din romanele anterioare, romanul sentimental al sfarsitului de secol optsprezece si al inceputului de secol nouasprezece. Ar trebui citite din nou paginile din *Mansfield Park* despre familia Price din Portsmouth, pentru a intelege pedegree-ul artistic, legatura destul de clara dintre copiii saraci ai lui Austen si copiii saraci din *Casa umbrelor* - si bineinteles ca mai exista si alte surse literare. Cam atat despre tehnica literara. Nici din punct de vedere emotional nu ne aflam chiar in 1850 - suntem cu Dickens in copilaria lui - si din nou se pierde cadrul istoric.

Este destul de clar ca vrajitorul ma intereseaza mai mult decat invatatorul u cel ce toarce povestea. in cazul Iui Dickens, aceasta atitudine mi se pare a singura capabila sa-l tina viu, dincolo de reformator, de senzationalul ieftin, 3 fleacurile sentimentale, dincolo de ineptiile teatrale. Acolo straluceste el intru totdeauna, pe culmi carora le cunoastem inaltimea, liniile generale si alcatuirea, precum si potecile de munte pe care putem ajunge la el prin ceata. I este mare prin imagistica sa.

Iata cateva din lucrurile care trebuie avute in vedere in timpul citirii acestei carti:

1. Una din cele mai marcante teme ale romanului se refera la copii - necazurile lor, insecuritatea, bucuriile modeste, si mai ales suferintele lor: "Eu, strain si speriat intr-o lume pe care nu am creat-o niciodata", pentru a-l cita pe Housman. De asemenea ne intereseaza relatiile parinte-copil si tema „orfanilor": s-a pierdut fie parintele, fie copilul. O mama buna ingrijeste un copil care moare, sau moare ea insasi. Si copii care au grija de alti copii. Marturisesc ca imi place povestea despre Dickens care, in dificila sa tinerete din Londra, merge intr-o zi in urma unui muncitor care ducea pe umar un copil cu capul mare. in timp ce omul merge fara sa se intoarca, cu Dickens in urma sa, copilul de pe umarul omului il priveste pe Dickens, iar Dickens, care manca cirese dintr-o punga de hartie, ii baga in gura copilului cireasa dupa cireasa, fara sa fie observat.
2. Tribunalul - ceata - nebunia: o alta tema.
3. Fiecare personaj are o caracteristica, un fel de umbra colorata care apare impreuna cu el.
4. Lucrurile insesi participa la poveste - tablouri, case, trasuri.
5. Latura sociala, accentuata stralucit, de exemplu, de Edmund Wilson in colectia sa de eseuri *Rana si arcul,* nu este nici interesanta, nici importanta.
6. Subiectul de roman politist (cu un soi de urmarire pre-Sherlock) din a doua parte a cartii.
7. Dualismul care strabate intreaga lucrare, cu raul, care este aproape la fel de puternic ca binele, intruchipat de Tribunal, ca un fel de Iad, cu trimisii sai, diavolii Tulkinghorn si Vholes, si o ceata de diavoli mai mici, dracesti pana si prin hainele lor, negre si ponosite. De partea binelui ii avem pe Jarndyce, Esther, Woodcourt, Ada, doamna Bagnet; intre ei sunt cei ispititi, uneori adusi inapoi de dragoste, cum este cazul lui Sir Leicester, caruia dragostea ii inlatura, oarecum artificial, orgoliul si prejudecatile. Richard este si el salvat, pentru ca, desi a gresit, este in mare masura un om bun. Lady Dediock este salvata prin suferinta, si Dostoievski gesticuleaza agitat in fundal. Chiar si cea mai mica fapta buna poate aduce mantuirea. Skimpole si, desigur, familia Smallweed si Krook sunt in totalitate aliatii diavolului. Asa sunt si filantropii, ca de exemplu doamna Jellyby, care raspandesc lacomia in jurul lor, mintindu-se ca fac bine, dar satisfacindu-si de fapt propriile instincte egoiste. Ideea de baza este ca acesti oameni - doamna Jellyby, doamna Pardiggle, etc - isi consuma timpul si energia cu tot felul de afaceri mondene (concurand cu tema inutilitatii Tribunalului, care este perfect pentru avocati, dar aducator de suferinte pentru victime), in timp ce copiii lor sunt abandonati si nefericiti. Ar mai fi sperante pentru Bucket si Coavinses (care isi fac datoria fara o cruzime inutila) dar nu si pentru falsii misionari, Chadbands, etc. Cei "buni" sunt deseori victimele celor "rai", dar primii pot fi salvati, pe cand ceilalti sunt pierduti. Toate aceste forte si oameni in conflict (deseori aparand in tema Tribunalului), sunt simboluri ale unor forte mai mari, universale, care pot duce chiar la moartea prin foc a lui Krook (autocombustie), focul fiind mediul natural al diavolului. Astfel de conflicte sunt "scheletul" cartii, dar Dickens era un artist prea mare pentru a le face ostentative sau evidente. Oamenii lui sunt vii, nu doar invesmantarea unor idei sau simboluri.

Casa umbrelor consta in trei teme principale:

1. Tema Tribunalului dezvoltata in jurul cumplitului proces al lui Jarndyce si Jarndyce, simbolizat de ceata deasa a Londrei si de pasarile din colivie ale domnisoarei Flite. Reprezentantii sai sunt avocatii si reclamantii nebuni.
2. Tema copiilor nefericiti in relatiile lor cu cei pe care-i slujesc si cu parintii lor, majoritatea infractori sau personaje bizare. Cel mai nefericit copil este Jo, care nu are unde locui, care vegeteaza in umbra Tribunalului si este agentul involuntar al subiectului politist.
3. Tema cautarii infractorului, o urmarire romantica a pistelor de catre cei trei detectivi, Guppy, Tulkinghorn, Bucket si ajutoarele lor, care duc la nefericita Lady Dediock, mama Estherei, pe care o nascuse in afara casatoriei.

Trucul practicat de magicianul Dickens implica balansarea acestor trei globuri, jonglarea cu ele, pastrarea lor intr-o stare de unitate coerenta, mentinerea in aer a acestor trei baloane fara ca sforile sa se incurce. Am incercat sa arat intr-o schita, prin linii de conexiune, multitudinea de cai prin care se leaga aceste trei teme si agentii lor in cursul meandric al povestii. Apare aici numai o parte a personajelor, dar lista lor este imensa: numai copiii sunt vreo treizeci. Ar fi trebuit sa fac conexiunea intre Rachael, fosta doica a Estherei, care stie secretul nasterii sale, si unul dintre infractori, reveredul Chadband, cu care se casatoreste Rachael. Hawdon este fostul iubit al doamnei Dedlock (numit si Nemo), tatal Estherei. Tulkinghom, avocatul lui Sir Leicester Dedlock si detectivul Bucket sunt cei care incearca, nu fara succes, sa dezlege micul mister, provocand accidental moartea doamnei Dedlock. Detectivii gasesc

diverse ajutoare printre care menajera franceza a doamnei, Hortense, sau Smallweed, canalia batrana, care este cumnatul celui mai ciudat si mai cetos personaj al cartii, Krook.
Planul meu este sa urmez fiecare dintre aceste teme, incepand cu aceea a Tribunalului - ceata - pasare - reclamanti nebuni; si printre alte lucruri si creaturi, vor fi discutati ca reprezentanti ai acestei teme o batranica nebuna, domnisoara Flite, si sinistrul Krook. Apoi ma voi concentra pe tema copilului, in toate detaliile ei, si-l voi prezenta pe micul John in tot ce are el mai bun, impreuna cu un infractor cat se poate de dezgustator, falsul copil domnul Skimpole. Apoi voi trata tema cautarii infractorului. Remarcati va rog ca Dickens este un vrajitor, un artist, in felul in care descrie ceata Tribunalului, un cruciat combinat cu un artist in tema copilului si un foarte priceput povestitor in tema cautarii infractorului, care propulseaza si conduce povestirea. Artistul este cel care ne atrage; astfel ca, dupa ce voi sublinia cele trei teme principale si personalitatile unora dintre agentii lor, voi analiza forma cartii, structura si stilul ei, magia imaginilor si a verbului sau. Ne vom simti foarte bine cu Esther si iubitii ei, imposibil de bunul Woodcourt si foarte convingatorul Don Quijote John Jarndyce, ca si cu personaje nobile precum Sir Leicester Dedlock si altii.
Subiectul principal al romanului *Casa umbrelor*, in raport cu tema Tribunalului, este destul de simplu. Un proces, Jarndyce si Jarndyce, se taraganeaza de ani de zile. Numerosi reclamanti asteapta averi pe care nu le •or avea niciodata. Unul dintre Jarndyce - John Jarndyce - este un om bun care trateaza cu calm intreaga situatie si nu asteapta nimic de la proces, despre care nu crede ca s-ar putea termina in timpul vietii lui. El intretine o tanara orfana, pe Esther Summerson, care nu are o legatura directa cu problema de la Tribunal, dar este agentul care "cerne" evenimentele cartii. John Jarndyce este si protectorul Adei si al lui Richard, care sunt veri si sunt de cealalta parte in proces. Richard se implica extraordinar de mult psihologic in proces si innebuneste. Doi alti reclamanti, batrana domnisoara Flite si un anume domn Gridley, sunt deja nebuni.
Tema Tribunalului este tema cu care incepe cartea, dar inainte de a o analiza dati-mi voie sa observ una dintre subtilitatile metodei lui Dickens. Iata cum descrie el interminabilul proces si pe Presedintele Tribunalului: "Asupra cator oameni din afara cauzei si-a intins procesul Jarndyce nefasta-i mana ca sa-i strice si sa-i corupa, asta-i o problema foarte vasta. De la maestrul jurisconsult pe ale carui dosare capsate teancuri de mandate prafuite din procesul Jarndyce s-au inchircit in forme de tot felul, pana la copistul din Biroul celor sase arhivari, care i-au copiat zecile de mii de pagini pe foile duble ale Curtii de Justitie sub aceeasi eterna titulatura, firea nimanui nu s-a imbunatatit datorita procesului astuia. in siretlic, subterfugiu, amanare, jefuire, pisalogeala, sub false prefacatorii de tot felul, se afla inrauriri care niciodata nu se termina cu bine...
Astfel, in mijlocul noroiului si-n inima cetii, sta-nscaunat Înaltul Lord Presedinte la Înalta sa Curte de Justitie".
Acum hai sa ne intoarcem la primul paragraf ai cartii. "Sesiunea de toamna pe terminate si Lordul Presedinte inscaunat in sala de sedinte de la Lincoln's Inn. Vreme neinduratoare de noiembrie. Pe strazi atata noroi de parca apele s-ar fi retras de pe fata pamantului ... Cainii, una cu noroiul. Caii, stropiti chiar pana sub ochelarii hamurilor, nu-s mai acatarii. Trecatorii, ciocnindu-si umbrelele unii de altii, morocanosi cu totii de parc-ar fi cuprinsi de o molima, scapata din picioare la colturi de strada, unde, de la ivirea zorilor... zeci de mii de trecatori au calcat gresit si au alunecat, adaugand noi depozite la straturile de noroi adunate unele peste altele, ce se lipesc temeinic de caldaram acumulandu-se intre cladiri". Acumulandu-se intre cladiri (joc de cuvinte *at the compound interest* inseamna *intre cladiri* sau *in interesul*), o metafora care leaga noroiul si ceata reala cu noroiul si invalmaseala de la Tribunal. Stand in mijlocul cetii, noroiului si invalmaselii, Lordul Presedinte este numit de domnul Tangle "Mlud". În mijlocul noroiului si al cetii, "My Lord" este si el redus pur si simplu la "Mud" (*inchisorii Mlud* = pronuntie deformata pentru *My Lord* asemanatoare cu *mud* = noroi) daca inlaturam usorul defect de vorbire. My Lord, Mlud, Mud. Vom observa dintr-o data, chiar de la inceput, ca acesta este un procedeu tipic dickensonian: jocul de cuvinte nu numai ca da viata cuvintelor neinsufletite, dar si transcende, printr-un artificiu, sensul lor direct.
Mai gasim un exemplu de joc de cuvinte in aceste prime pagini. in paragraful de inceput, fumul ce coboara din cosuri este comparat cu "o burnita inceata si neagra". Mult mai tarziu in carte, omul Krook se va dizolva in aceasta burnita neagra. Dar mai aproape, in acelasi paragraf despre Tribunal si procesul Jarndyce si Jarndyce, vom gasi numele simbolice ale reclamantilor "Chizzle, Mizzle sau cum ii mai cheama si-au luat obiceiul de a fagadui in mod vag ca vor cerceta mica pricina nerezolvata si vor vedea ce se poate face pentru Drizzle... care nu e destul de deprins cu sistemul... cand procesul Jarndyce va iesi de pe rol". Chizzle, Mizzle, Drizzle (mizzle, drizzle = burnita), o aliteratie care da fiori. Si apoi, putin mai jos, "Eschivarea si pungasia, sub toate multiplele lor variante, au fost semanate pe scara intinsa de nenorocitul proces". Eschivarea si pungasia (shirking and sharking = escrocand si inseland) sunt un mod de viata, prin stratagemele acelor avocati care se scalda in noroiul si ceata deasa a Tribunalului si, daca ne intoarcem din nou la primul paragraf, vom vedea ca *shirking and sharking* este o aliteratie si un ecou al trecatorilor care au calcat gresit si au alunecat - *slipping and sliding.* Acum sa pornim pe urmele unei femei micute si nebune, domnisoara Flite, care apare chiar la inceput ca un reclamant fantastic si iese din scena cand se inchide sala goala. Foarte pe scurt despre cei trei tineri ai cartii, Richard (al carui destin se va lega, bizar, de cel al femeii nebune), Ada lui (verisoara cu care se va casatori) si Esther - acesti trei tineri il viziteaza pe Lordul Presedinte si, sub coloane, se intalnesc cu domnisoara Flite: "o batranica ciudata, cu o boneta stransa pe varful capului si o poseta, se indrepta spre noi cu o infatisare foarte ceremonioasa, facand reverente si zambind.
- Oh! zise ea. Minorii din procesul Jarndyce. Foarte fericita, bineinteles, ca m cinstea! E de bun augur pentru tinerete, pentru speranta, pentru frumusete, cand se afla adunate in acest loc si nu stiu ce-are sa iasa din toata treaba asta.
- Nebuna, sopti Richard, nebanuind ca s-ar putea sa-l auda.
- Ai dreptate, tinere, nebuna, zise ea intorcandu-se spre el atat de repede, de-a ramas baiatul rusinat de tot. Si eu am fost minora. La vremea aceea nu eram nebuna; vorbea facand plecaciuni adanci si zambind dupa fiecare propozitie scurta. Aveam de partea mea tineretea si speranta. Cred, si frumusetea. Acum prea putin conteaza. Nici una din trei nu mi-a slujit si nici nu n-a salvat. Am cinstea sa iau parte cu regularitate la sedintele Curtii. Cu documentele mele. Astept o sentinta. Numaidecat. La ziua de apoi.. Va rog sa primiti binecuvantarea mea.
Vazand-o pe Ada putin infricosata, i-am spus, ca sa-i bat in strune batranei doamne, ca-i suntem foarte recunoscatori.
- Da-a! zise ea, sclifosindu-se. imi inchipui. Si iata si pe Kenge, gura bogata. Cu actele *sale.* Ce mai face prea cinstita si cuvioasa voastra persoana?
- Foarte bine, foarte bine! Hai fii buna si nu ne mai plictisi! zise domnul Kenge.
- Nicidecum, raspunse sarmana batrana tinandu-se de Ada si de mine. Orice, numai plictiseala nu. Le voi oferi avere la amandoua - asta nu-nseamna plictiseala, sper! Astept o sentinta. in curand. La ziua judecatii de apoi. E semn bun pentru voi. Primiti binecuvantarea mea!
S-a oprit in fata largului sir de scari pieptise; dar noi nu ne-am uitat indarat la ea, pe cand urcam; statea locului bolborosind cu cate o

reverenta si cate un zambet dupa fiecare propozitie scurta :
- Tinerete. Si speranta. Si frumusete. Si inalta Curte de Justitie. Si Kenge 'gura bogata'. Ha? Va rog, primiti binecuvantarea mea!"
Cuvintele - *tinerete, speranta, frumusete* - pe care le tot repeta, sunt cuvinte importante, asa cum vom vedea mai tarziu. A doua zi, in timpul plimbarii lor prin Londra, cei trei tineri, si o a patra persoana tanara, se intalnesc din nou cu domnisoara Flite. Aici este introdusa treptat in vorbirea ei noua tema - tema [pasarii - cantec, aripi, zbor. Domnisoara Flite este preocupata de zborul si cantecul pasarilor cantatoare din gradina Lincoln Inn. Apoi ii vizitam locuinta, care este deasupra celei a lui Krook. Un alt vecin, Nemo, despre care vom vorbi mai tarziu este un alt personaj important al cartii. Domnisoara Flite ne arata douazeci de colivii cu pasari: "Am purces sa tin fapturile astea mici, incepu ea a spune, cu un scop pe care minorii il vor intelege cu usurinta. Cu gandul de a le reda libertatea. Cand voi castiga procesul. Da-a! Si totusi ele mor in inchisoare. Vietile lor, sarmane fapturi, sunt atat de scurte in comparatie cu procedurile inaltei Curti de Justitie, incat pe rand, serie dupa serie, au pierit. Stiti, ma indoiesc ca vreuna din ele, desi toate sunt pui, are sa mai apuce sa traiasca in libertate. Foarte dezolant, nu-i asa?"
Ea lasa lumina sa intre pentru ca pasarile sa cante pentru oaspeti, dar nu vrea sa le spuna care sunt numele lor. Propozitia "Alta data am sa va spun si cum le cheama" este foarte importanta: avem aici un mister zguduitor. Ea repeta din nou cuvintele tinerete, speranta, frumusete. Aceste cuvinte sunt legate acum de pasari, iar barele coliviilor lor par sa-si arunce umbra, par deja sa bareze cu umbrele lor simbolurile tinerete, speranta, frumusete. Pentru a vedea si mai frumos ce legatura exista intre domnisoara Flite si Esther, putem observa ca atunci cand Esther, in adolescenta sa, pleaca de acasa la scoala, singura ei tovarasa este o pasare intr-o colivie. Acum as vrea sa va amintesc de o alta pasare in colivie de care am amintit cand vorbeam despre *Mansfield Park* si m-am referit la un pasaj din *O calatorie sentimentala* de Sterne - un graur; si am vorbit despre libertate si captivitate. Aici urmam aceeasi linie tematica. Colivii, pasari in colivii, gratiile lor, umbra gratiilor inlaturand toata fericirea. Pasarile domnisoarei Flite, vom afla pana la urma, sunt ciocarlii, canepari si sticleti, care corespund simbolurilor ciocarlie-tinerete, canepar speranta, sticlete-frumusete.
Cand oaspetii ajung in camera ciudatului Nemo, domnisoara Flite ii previne sst, sst. Acest chirias este tacut, este mort, si de propria lui mana, iar domnisoara Flite trimite dupa doctor si apoi sta tremurand langa usa. Acest chirias mort, vom afla, avea o legatura cu Esther, careia ii era tata, si cu Lady Dedlock, careia ii fusese iubit. Linii tematice cum ar fi cea a domnisoarei Flite sunt fascinante si instructive. Putin mai tarziu, un alt biet copil, alt copil captiv, unul din multii copii captivi ai cartii, fetita Caddy Jellyby se intalneste cu iubitul ei, Prince, in camera domnisoarei Flite. Apoi, la una din vizitele tinerilor, insotiti de domnul Jarndyce, aflam din gura lui Krook numele pasarilor: Speranta, Bucurie, Tinerete, Pace, Odihna, Viata, Praf, Cenusa, Pierdere, Vointa, Ruina, Disperare, Nebunie, Moarte, Viclenie, Prostie, Cuvinte, Peruci, Carpe, Pergament, Jaf, Precedent, Jargon, Jambon si Spanac. Dar batranul Krook lasa deoparte Frumusetea - frumusete pe care Esther o va pierde pe parcursul
romanului, cand se imbolnaveste.
Legatura tematica intre Richard si domnisoara Flite, dintre nebunia lui si a ei incepe cand el devine dependent de proces. Acesta e un paragraf important: "Ne spunea ca a patruns acum in miezul misterului aceluia, in fine, si nimic nu putea fi mai evident decat ca testamentul, potrivit caruia el si Ada aveau sa ia nu stiu cate mii de lire, trebuia sa fie in sfarsit confirmat, daca a mai ramas vreun simt de justitie la Înalta Curte... si ca asemenea fericita concluzie nu mai putea intarzia mult. isi dovedise lui insusi cele de mai sus prin toate argumentele obositoare pe care le citise in asemenea materie si fiecare din ele il cufunda mai tare in pasiunea-i necugetata. incepuse chiar sa dea tarcoale pe la inalta Curte. Ne povestea cum o vedea acolo zilnic pe domnisoara Flite. Cum vorbeau impreuna si cum ii facea mici servicii, si cum, in timp ce radea de ea, o compatimea din toata inima. Dar niciodata nu s-a gandit... niciodata, bietul, scumpul si roscovanul meu Richard, in stare de atata fericire atunci si cu asemenea lucruri bune in fata lui... ce inlantuire fatala se cimenta intre tineretea lui proaspata si varsta ei ofilita, intre sperantele lui neincatusate si pasarelele ei din cusca, si mansarda ei infometata, si mintea ei ratacita".
Domnisoara Flite face cunostinta cu un alt reclamant nebun, domnul Gridiey, despre care aflam inca de la inceput: "Un alt reclamant ruinat, care periodic isi face aparitia de la Shropshire si se trudeste sa adreseze un cuvant Presedintelui cand se termina procesele zilei. Si care in nici un fel nu poate fi facut sa inteleaga ca, dupa lege, Presedintele nu are cunostinta de existenta lui, dupa ce timp de un sfert de veac i-a otravit-o, se aseaza intr-un loc bun si pune ochii pe judecator, gata sa strige: 'Excelenta!' cu o voce tanguitoare si rasunatoare, in clipa in care magistratul se ridica sa plece. Cativa secretari de avocati si altii, care-l stiu din vedere pe petitionar, zabovesc, nadajduind sa afle de la el oarecare haz si sa invoioseze putin vremea cenusie". Mai tarziu, acest Gridiey ii tine lui Jarndyce o lunga tirada despre situatia sa. El a fost ruinat de un proces care a costat de trei ori valoarea reclamata si care nu s-a terminat inca. Sentimentul de nedreptate a fost inaltat la valoarea unui principiu pe care nu-l va abandona: "- Am facut inchisoare pentru ca am insultat Curtea. Am avut ba un necaz, ba altul, si inca am sa mai am. Eu sunt omul din Shropshire si uneori ma intrec cu gluma fata de ei... cu toate ca si ei au facut haz, vazandu-ma pus sub interdictie si arestat si asa mai departe. Ar fi mai bine pentru mine, mi-au spus, daca m-as stapani. Le-am spus si eu ca, daca m-as abtine, m-as indobitoci. Candva am fost si eu, cred, un om destul de blajin. Oamenii de prin locurile mele zic c-asa ma tin ei minte, dar, acuma, sub povara nedreptatii trebuie sa-mi dau drumul, caci altfel mi-as iesi din minti... Pe langa asta, adauga el, izbucnind furios, am sa-i fac de rusine. Pana la urma o sa ma infatisez in fata Curtii ca s-o fac de rusine". Esther observa: "Patima cu care vorbea era infricosatoare. N-as fi crezut ca exista asemenea furie daca nu l-as fi vazut pe el". Dar el moare in galeria de tir a domnului George asistat de cavalerist, Bucket, Esther si Richard, si si de domnisoara Flite. In timp ce moare," 'O! Nu, Gridley! striga ea cand il vazu prabusindu-se greu si linistit pe spate. Nu fara sa te binecuvantez. Dupa atatia ani!". intr-un paragraf foarte slab, autorul o foloseste pe domnisoara Flite pentru a-i spune Estherei despre comportamentul nobil al doctorului Woodcourt in timpul unui naufragiu in apele Indiilor de Est. Aceasta incercare nu reuseste prea bine, desi este o incercare curajoasa a autorului de a lega batranica nebuna nu numai de boala tragica a lui Richard, ci si de viitoarea fericire a Estherei. Relatia dintre domnisoara Flite si Richard devine din ce in ce mai stransa pana cand, intr-un sfarsit, cand Richard moare, Esther scrie: "Cand totul intra in tacere, la un ceas tarziu al noptii, biata domnisoara Flite, cu mintea ratacita, veni sa planga la mine, spunandu-mi ca Ie-a redat pasarelelor ei libertatea". Un alt personaj al temei Tribunalului apare atunci cand Esther si prietenii ei, in timpul unei vizite la domnisoara Flite, se opresc pentru o clipa in fata magazinului lui Krook, deasupra caruia locuia Flite: "o pravalie deasupra careia statea scris: *Krook - Depozit de zdrente si sticle goale.* De asemenea cu litere lungi, subtiri: *Krook negustor de articole de marina.* intr-o parte a vitrinei era imaginea unei fabrici rosii, de hartie, la care o caruta descarca o gramada de saci de zdrente vechi. in alta parte a vitrinei era un anunt: *Cumpar oase.* in alta: *Cumpar vesela uzata, de bucatarie.* in alta: *Cumpar fiare vechi.* in alta: *Cumpar ziare vechi.* in alta: *Cumpar haine vechi barbatesti si de dama.* Totul parea ca-i de cumparat acolo si nimic de vanzare. in toate partile vitrinei erau gramezi de sticle murdare: sticle de negreala pentru piele, sticle de doctorii, sticle de bere si de ape minerale, sticle de conserve, sticle de vin, sticle de cerneala; mentionandu-le pe acestea din urma imi amintesc ca pravalia, prin multe si mici

caracteristici, avea aerul ca se gaseste intr-o vecinatate judiciara.. Se vedea un numar mare de sticle de cerneala. Mai era afara, in fata usii, si o bancuta subreda cu carti jerpelite si vechi, cu o eticheta: *Carti de drept, 9 penny fiecare".*
Aici se face legatura dintre Krook si tema Tribunalului, cu simbolurile si legile lui putrede. Va rog sa faceti juxtapunerea dintre *Cumpar oase* si *Cumpar haine vechi barbatesti si de dama.* Caci ce este un reclamant intr-un proces la Tribuna! decat oase si haine ponosite si zdrente - zdrentele legii - si maculatura pe care o cumpara Krook. Acestea sunt observate chiar de Esther Cu ajutorul lui Richard Carstone si Charles Dickens: "Resturile si zdrentele aruncate peste o balanta de lemn cu un singur picior, atarnand fara nici o greutate de cantar, par sa fi fost corde sau robe uzate de-ale consilierilor. Puteai foarte bine sa-ti inchipui, asa cum ne-a soptit Richard, Adei si mie, pe cind stam sa ne uitam inauntru, ca oasele de-acolo din colt, adunate gramada
si curatate foarte bine, erau ciolanele clientilor, ca sa intregeasca tabloul". Richard, care sopteste aceste lucruri, este destinat sa fie el insusi o victima a Tribunalului, cand o iesire a sa temperamentala il face sa marturiseasca, una dupa alta, toate profesiile de care se ocupa superficial inainte de a fi incurcat in noroiul nebun si viziunile otravitoare ale mostenirii care nu va veni niciodata. Krook apare si el, iesind drept din inima cetii (amintiti-va smecheria lui in a-l numi pe Lordul Presedinte fratele sau - fratele sau intru putreziciune si praf, nebunie si noroi): "Era scurt de statura, pierit la fata si uscat, cu capul infundat intre umeri si cu rasuflarea iesindu-i ca un fum din gura, de parca inauntrul sau ardea. Gatul, barbia si sprancenele ii erau atat de ninse si atat de bulucite de vine si piele incretita, incat de la piept in sus arata ca o radacina batrana in bataia ninsorii". Acesta este Krook - escrocul Krook. Metafora "radacina batrana in bataia ninsorii" trebuie adaugata la colectia in crestere de comparatii dickensoniene care vor fi discutate mai tarziu. O alta mica tema care apare aici, si care va fi dezvoltata, este aluzia la foc: "de parca inauntrul sau ardea". De parca - o nota rau prevestitoare.
Am mentionat deja un pasaj ulterior in care Krook horcaie numele pasarilor domnisoarei Flite - simboluri ale Tribunalului si mizeriei. Acum este prezentata Dribila lui pisica, sfasiind o gramajoara de carpe cu ghearele ei de tigru, cu un sunet care o face pe Esther sa-si inclesteze dintii frumosi. intamplator, batranul Smallweed, din grupul tematic al misterului, cu ochii lui verzi si gheare puternice, nu este numai un cumnat al lui Krook dar si un fel de reprezentant uman al pisicii lui Krook. Tema pasarilor si tema pisicii se intalnesc treptat - si Krook si tigrul lui gri cu ochii verzi asteapta sa iasa pasarile din coliviile lor. Aici, tendinta simbolica este data de ideea ca numai moartea poate sa elibereze un reclamant. Astfel Gridley moare si este liber. Astfel Richard moare si este liber. Krook ingrozeste publicul cu povestea sinuciderii unui oarecare Tom Jarndyce, un reclamant pe care il citeaza: "sa te macini bucatica cu bucatica intr-o moara ce-abia se misca; sa fii prajit pe un foc slab". Observati acest "foc slab". Krook insusi, escroc si artagos, va fi si el o victima a Tribunalului - si va arde si el. intr-adevar, ni se da o indicatie foarte clara a sortii lui. Omul era perpetuu inecat in gin, care, aflam din dictionare, este un lichior facut din malt distilat, mai ales malt de secara. Krook pare sa duca cu el oriunde s-ar duce un iad portabil. Iad portabil - acesta este Mr. Nabokov, nu Dickens.
Krook nu este legat numai de tema Tribunalului, ci si de tema misterului. Dupa moartea lui Nemo, pentru a obtine de la Krook anumite scrisori in legatura cu fosta idila a doamnei Dediock, Guppy, un functionar de la Judecatorie, intr-un amestec intre sentimentalism si santaj, si prietenul sau Tony Jobling (numit si Weevle) il viziteaza pe Krook. Ei reumplu sticla de gin, pe care o ia in bratele "ca pe un nepot iubit". Nepotul ar fi fost mai bine descris ca un parazit intern. Acum ajungem la minunatele pagini din capitolul 32 care se ocupa cu uimitoarea moarte a lui Krook, un simbol tangibil al focului ce arde incet si al cetii din Tribunal. Amintiti-va imagistica din primele pagini ale cartii -smog, burnita usoara neagra, fulgii de funingine - aceasta este cheia, punctul de plecare al temei de groaza care va fi dezvoltata acum pana la capatul ei logic, cu ajutorul ginului.
Guppy si Weevle sunt in drum spre camera lui Weevle (camera in care s-a sinucis Hawdon, amantul doamnei Dediock, in aceeasi casa in care locuiesc domnisoara Flite si Krook) unde vor astepta miezul noptii, cand Krook le va preda scrisorile. Pe drum se intalnesc cu domnul Snagsby, un librar. in ceata deasa este un miros, o aroma ciudata.
"- lei si dumneata aer, cum fac si eu, inainte de culcare? se intereseaza librarul.
- Eh, nu prea e mult aer de luat pe-aici, si-atata cat este nu prea te racoreste, raspunde Weevle, aruncandu-si privirile in sus si-n jos prin fata imobilului.
- Foarte adevarat, domnule. Nu bagi dumneata de seama, urmeaza domnul Snagsby, facand o pauza ca sa traga aerul pe nas si sa-i simta putin gustul, nu bagi dumneata de seama, domnule Weevle, ca aici... te murdaresti, domnule, numai cand respiri?
- Ei, am bagat si eu de seama ca in seara asta, pe aici, pluteste un soi ciudat de duhoare. Domnul Weevle reia: Banuiesc ca-s cotletele de la 'Flamura Soarelui'.
- Cotlete, crezi dumneata? Oh!... Cotlete, ah? Domnul Snagsby trage iar aerul pe nas si-l gusta. Hm, domnule, asa o fi! Dar as zice ca bucatarul lor, acolo la 'Flamura', trebuia sa le pazeasca ceva mai bine. Le-a ars, domnule ! Si apoi nu cred - domnul Snagsby trage iarasi aerul pe nas si-l gusta, apoi stupeste si-si sterge gura - nu cred... ca sa nu punem chiar punctul pe i... ca erau absolut proaspete cand le-a luat in primire gratarul".
Cei doi prieteni merg spre camera lui Weevle si au o discutie despre misteriosul Krook si ororile pe care le simte Weevle locuind in aceasta camera, in aceasta casa. Weevle i se plange lui Guppy despre atmosfera -mentala si fizica - din acea camera. Observati lumanarea care arde puternic cu mucul mare cat o varza si ceara cursa pe o latura, ca un giulgiu". Nu are rost sa citim Dickens daca nu putem vizualiza aceasta.
Guppy se uita in trecere la maneca camasii sale.
"- Ei, Tony, ce dracu se-ntampla in casa asta in asta seara? Arde vreun cos de soba?
- Cos de soba sa arda?
- Vai! exclama domnul Guppy. Priveste cum cad fulgii de funingine. Uite aici, pe bratul meu! Mai uite si aici, pe masa! S-o ia naiba de treaba, nu se duce... pateaza de parc-ar fi untura neagra!".
Weevle cerceteaza scarile, dar totul pare linistit, si el citeaza observatia pe care o facuse mai devreme catre domnul Snagsby, despre gatitul cotletelor la Flamura Soarelui'.
"- Si s-a-ntamplat atunci, reincepu domnul Guppy, uitandu-se cu o scarba vadita la maneca hainei sale, urmandu-si convorbirea in fata focului, in timp ce se sprijineau amandoi pe marginile mesei, fata in fata, cu capetele foarte apropiate unul de altul, ca ti-a spus el c-a sustras pachetul de scrisori din geamantanul locatarului sau?" Convorbirea continua un timp, dar cand Weevle atata focul, incepe Guppy:
"- Ph! E din ce in ce mai multa funingine scarboasa aici, plutind peste tot, zice el. Hai sa deschidem putin fereastra si sa tragem aer in piept. E prea imbacsit".
Ei continua conversatia aplecati pe marginea ferestrei. Guppy isi sprijina nana pe pervaz pana cand si-o retrage repede:
"- Ce dracu e asta! zice el. la priveste la degetele mele!

Degetele-i sunt manjite de un lichid gros, galben, scarbos la pipait si la vazut, dar mai scarbos la mirosit. Un soi de ulei vascos si gretos, respingator prin natura sa, care ii face pe amandoi sa se cutremure.
- Ce-ai facut aici? Ce-ai varsat afara pe fereastra?
- Eu sa fi varsat ceva pe fereastra afara? Nimic, iti jur. Niciodata de cand sunt aici! exclama locatarul.
- Si totusi, ia priveste aici ... si mai priveste si aici! Cand aduc lumanarea la fata locului, din coltul prichiciului ferestrei lichidul acela picura alene si se strecoara, lasandu-se pe caramizi in jos, unde cloceste intr-o baltoaca mica, densa si scarboasa.
- Casa asta e infioratoare, zice domnul Guppy, inchizand fereastra, da-mi putina apa, ca-mi vine sa-mi tai mana.
Atata se spala si se freaca si se sapuneste si se miroase, si iar se spala, pana ce in sfarsit si-a venit in fire cu un pahar de alcool si sta tacut in fata focului, cand iata clopotul catedralei St Paul bate douasprezece si toate celelalte clopote bat douasprezece din turnurile lor de felurite inaltimi, in vazduhul intunecat, si in multele lor tonalitati".
Weevle coboara scarile sa vina la intalnire si sa faca rost de teancul de hartii promise de la Nemo, dar se intoarce ingrozit:
"- N-am reusit sa-l fac sa ma auda, si-atunci am deschis usa incetisor si m-am uitat inauntru. Si de-acolo vine mirosul de ars... de-acolo vine funinginea... si de-acolo si uleiul acela... dar el nu-i acolo! Tony isi incheie spusele cu un geamat.
Domnul Guppy apuca lumanarea. Ei coboara mai mult morti decat vii si, tinandu-se unul de altul, deschid usa de din dosul pravaliei, impingand-o. Pisica se trage langa usa si sta maraind cu dintii ranjiti... nu la ei, ci la ceva de jos, de pe podea, dinaintea focului. Foarte putin foc a mai ramas in vatra, dar camera e plina de-un abur mocnit care te inabusa, iar pe pereti si pe tavan s-a depus un strat intunecat si unsuros".
Haina si tichia batranului sunt atarnate pe un scaun. Snurul rosu care a legat hartiile este pe podea, dar nu se pot vedea hartiile: numai un obiect negru, faramitat pe podea.
"- Dar ce-i cu pisica? intreaba domnul Guppy. la priveste la ea!
- E nebuna, cred. Si nu-i de mirare sa fie, aici, in locul asta blestemat.
Pasesc usor, uitandu-se la toate lucrurile din jur. Pisica ramane tot in locul in care au gasit-o, ranjind inca la gramada aceea de pe dusumea, din fata focului, intre cele doua scaune...
Ici e un petic mic de dusumea arsa, dincoace niste iasca cu care s-a dat foc la un ghemotoc mic de hartii arse si ele, alaturi, dar cenusa lor nu-i atat de usoara pe cat ar fi de asteptat, ca si cum hartiile ar fi fost inmuiate in ceva, iar mai incoace e... sa fie oare zgura unui trunchi de copac, ars si faramitat, acoperit cu un strat de cenusa alba, sau un morman de carbune? O! Ce grozavie! E el!
- Si gramada asta - de langa care am rupt-o la fuga, scapand lumanarea din mana si prabusindu-ne unul peste altul in strada - e tot ce-a mai ramas din el!
- Ajutor! Ajutor, ajutor! Veniti aici in casa, pentru numele lui Dumnezeu!
O gramada de oameni o sa s-adune, dar nimeni nu mai poate ajuta cu ceva. Lordul Presedinte, fidel unui asemenea titlu in acest ultim act al sau, a murit cum ar trebui sa moara toti Lorzii Presedinti ai tuturor Curtilor de Justitie, si toate autoritatile din toate locurile, sub orice denumire, oricare ar fi ele, in care se savarsesc falsuri si se fac nedreptati. Dati mortii orice nume ati voi, inaltimea Voastra, puneti-o pe seama cui ar pofti, ori zica-se c-ar fi putut fi prevenita daca asa ar fi dorit inaltimea Voastra, ea ramane totusi aceeasi moarte vesnica - innascuta, incoltita, zamislita in vocatia corupta a insusi trupului nostru depravat... aceeasi moarte vesnica, de data aceasta prin *ardere spontana*, si nu prin alt soi de moarte de care se poate muri".
Si astfel metafora devine un fapt fizic, si diavolul dintr-un om a distrus omul. Batranul Krook se dizolva in aer si se contopeste cu ceata din care a rasarit -ceata in ceata, noroi in noroi, nebunie in nebunie, unguentele grase, negre si picuratoare ale vrajitoriei. Simtim toate acestea fizic si bineinteles ca nu are absolut nici o importanta daca moartea prin combustie a unui om in acest fel din cauza ginului saturat este sau nu o posibilitate stiintifica. Dickens mucalit si batjocoritor, Dickens la inceputul ca si in interiorul textului, se refera la ceea ce enumera el ca fiind cazuri reale de combustie interioara, ginul si pacatul luand foc si omul arzand pana la capat.
Mai exista aici ceva mai important decat intrebarea, este asa ceva posibil? Si anume, va trebui sa punem in contrast cele doua stiluri din acest paragraf: stilul rapid, colocvial al lui Guppy si Weevie, plin de miscari spasmodice, si stilul apostrofic, elocvent, rasunator, de la sfarsit. Termenul *apostrofic* provine de la *apostrof*, care in retorica inseamna "schimbare ipocrita a modului de adresare, de la un discurs in termeni generali la vorbirea directa cu o persoana sau lucru sau obiect imaginar". intrebarea care se pune este: de stilul carui autor ne aminteste acest accent apostrofic, bubuitor al lui Dickens? Raspunsul este, Thomas Carlyle (1795-1881) si ma gandesc in special la lucrarea sa *Istoria revolutiei franceze*, care a aparut in 1837. Este distractiv sa ne cufundam in aceasta opera magnifica si sa gasim in ea accentul apostrofic, mereu invartindu-se in jurul ideii de destin, inutilitate si nemesis. Doua exemple ar fi suficiente: "inaltimi Serene, care stati acolo protocoland, proclamand si consoland omenirea! Ce-ar fi daca, o data la o mie de ani, pergamentele, formularele si ratiunile voastre de stat ar fi spulberate in cele patru zari... si Omenirea si-ar spune singura care sunt lucrurile care o consoleaza". (capitolul 4, "La Marseillaise")
"Nefericita Franta; nefericita ca Rege, Regina si Constitutie; nu se stie in care din ele mai nefericita. A fost oare sensul glorioasei noastre Revolutii Franceze acesta, si nu altul, ca atunci cand Rusinea si Deziluzia, lungi uciderii le sufletului, au devenit uciderea trupului... un mare popor s-a ridicat" etc.(capitolul 9, "Varenne")
Acum suntem in masura sa rezumam in ce consta tema Tribunalului. Ea a inceput cu o relatare a cetii mentale si naturale care insotea afacerile Tribunalului. in primele pagini "My Lord" a fost redus la noroi, si am auzit pana si sunetul (sound = sunet, inteles, sens, vorba goala) noroiului, al alunecarii si al vicleniei, in inselatoria care este Tribunalul. Am descoperit sensul simbolic, situatii simbolice si nume simbolice. Nebuna domnisoara Flite si pasarile ei sunt legate de situatia altor doi reclamanti la Judecatorie, care mor amandoi pe parcursul cartii. Apoi ajungem la Krook, un simbol al cetii lente si al focului, noroiului si nebuniei, care capata o calitate tangibila in oroarea monstruoasa a sortii. Dar care este soarta procesului insusi, a acestui caz Jamdyce si Jarndyce care dureaza de ani si ani, nascand diavoli si distrugand ingeri? Ei bine, asa cum sfarsitul lui Krook este foarte logic in lumea magica a lui Dickens, tot asa cazul de la Tribunal are si el un sfarsit logic, o logica grotesca intr-o lume grotesca.
Într-o zi, in care procesul urma sa fie redeschis, Esther si prietenii ei au fost intarziati astfel ca atunci "cand am ajuns la Westminster Hali, am descoperit ca procesul incepuse. Mai rau decat atat, am gasit o multime atat de neobisnuita in curtea Tribunalului ca era plin pana la usa, si nu puteam nici vedea, nici auzi ce se intampla inauntru. Parea sa fie ceva comic pentru ca uneori se auzea un ras, si un strigat de 'Liniste!'. Parea sa fie ceva interesant, pentru ca toata lumea se impingea si incerca sa ajunga mai aproape. Parea sa fie ceva care ii facea pe domnii profesionisti foarte veseli, pentru ca erau cativa jurati tineri cu peruci si favoriti in afara multimii, si cand unul din ei le spuse celorlalti despre aceasta, isi pusera mainile in buzunare si se indoira de ras, si incepura sa bata din picior pe podeaua holului.

Întrebaram pe un domn de langa noi daca stia ce proces se judeca. El ne raspunse: 'Procesul Jamdyce'. il intrebaram iarasi daca stie ce se petrece cu el? Ne raspunse ca de fapt nu stie, habar nu are, si ca nu-i nimeni care sa stie, atat cat a putut intelege, procesul se terminase. 'Se terminase pe ziua aceea?', l-am intrebat. 'Nu, raspunse el; s-a terminat de-a binelea'...
Cand am auzit acest raspuns neasteptat, ne-am uitat unul la altul inlemniti de uimire. Era oare posibil ca testamentul sa fi rezolvat lucrurile o data pentru totdeauna si sa-i fi facut bogati pe Ada si Richard? (Cu putin inainte, indemnat de domnul Bucket, batranul Smallweed obtinuse o copie a testamentului lui Jarndyce, pe care o gasise printre maldarele de maculatura ale lui Krook. Conform acestui testament, care era ulterior celor aflate in disputa, cea mai mare parte a proprietatii revenea Adei si lui Richard. In acel moment se credea ca acest nou testament va termina destul de repede procesul.) Parea prea frumos pentru a fi adevarat. Si chiar asa si era!
Îngrijorarea si nesiguranta noastra au fost de scurta durata, fiindca foarte curand dupa aceea, multimea din sala a prins a se imprastia si oamenii ieseau afara scurgandu-se ca o apa, imbujorati la fata si infiebantati, aducand cu ei un urias val de aer stricat. Totusi, cu totii erau din cale afara de bine dispusi si inveseliti, de-ai fi zis ca seamana mai mult cu oamenii ce ies de la o comedie sau de la un scamator, decat de ia o Curte de Justitie. Am stat intr-o parte, pandind sa vedem vreo mutra cunoscuta, dar iata ca in scurta vreme niste teancuri mari de hartie au prins a fi scoase afara... gramezi in saci, alte gramezi mult prea mari ca sa incapa in vreun sac, cantitati imense de hartii de toate formele si chiar informe, sub care carausii se clatinau si sovaiau, si pe care oricum le aruncau indata pe jos, pe lespezile salii, dupa care se intorceau sa mai aduca. Pana si asemenea salariati radeau. Ne-am aruncat privirile la hartiile aruncate si vazand pretutindeni numele Jarndyce, am intrebat pe un barbat cu infatisare oficiala, care sedea in mijlocul hartiilor, daca procesul luase sfarsit.
- Da, raspunse el, in sfarsit s-a terminat tot, si a izbucnit si el in ras".
Costurile absorbisera intregul proces, toate averile pe care le implicase. Si astfel este dispersata fantastica ceata a Tribunalului - si numai mortii nu rad.
Înainte de a ajunge la copiii reali din aceasta importanta tema a copiilor, trebuie sa-i aruncam o privire farsorului Harold Skimpole. Skimpole, un tip considerat in mod eronat ca fiind plin de farmec, ne este prezentat de Jandyce, in capitolul 6, care spune "nu mai este nimeni [in casa mea] afara de-o singura fiinta, cea mai minunata faptura de pe fata pamantului... un copil". Aceasta definitie a copilului este importanta pentru intelegerea romanului, care se ocupa, in partea sa cea mai profunda, in special de mizeria micutilor, de patosul copilariei - si Dickens da, in aceasta tema, ce are el mai bun. Asadar, definitia data de bunul si blandul John Jarndyce este destul de corecta si ea sustine ca: un copil era, din punctul de vedere al lui Dickens, cea mai minunata faptura de pe pamant. Dar acum ajungem intr-un punct interesant: definitia unui "copil" nu poate fi aplicata omului Skimpole. Skimpole insala lunea, si il insala pe domnul Jarndyce inducandu-i ideea ca el, Skimpole, este la fel de inocent, de naiv, de nepasator, ca un copil. De fapt nu este nimic din toate acestea, dar aceasta falsa inocenta a lui pune cu atat mai mult in valoare virtutile autentice ale copilariei din alte parti ale cartii.
Jarndyce ii explica lui Richard ca Skimpole este un om mare, cel putin de
virsta lui, a lui Jarndyce:
"-...dar in simplitate, si in prospetime, si in entuziasm, si in acea minunata si candida nepricepere in toate treburile lumesti e un copil desavarsit... e muzician amator, dar ar fi putut fi profesionist. E si pictor amator, dar ar fi putut fi profesionist. E om inzestrat, si are un incantator fel de a fi. N-a avut noroc in afaceri, n-a avut noroc in vocatii si n-a avut noroc nici in camin; dar putin ii pasa... e copil!
- Ati dat a intelege ca a avut si copii, domnule? intreba Richard.
- Da, Rick! Vreo cinci, sase, mai multi inca! Aproape o duzina, as crede. Dar niciodata nu s-a ingrijit de ei. Cum ar fi putut? El singur are nevoie de cineva care sa-i poarte de grija. Stii, e copil! zise domnul Jarndyce".
Domnul Skimpole ne este prezentat prin ochii Estherei: "Era un om vioi, scurt de statura, cu capul cam mare, dar cu fata delicata, cu vocea dulce si plin de farmec. Tot ceea ce spunea era atat de firesc si spontan si spus cu o voie buna atat de captivanta, incat te fascina cand il auzeai vorbind. Fiind de o statura mai zvelta decat a domnului Jarndyce si avand un colorit al fetei mai bogat, cu parul mai castaniu, arata mai tanar. De fapt, din toate punctele de vedere avea mai mult aparenta unui tanar consumat decat a unui batran bine pastrat. Se vedea o usoara delasare in felul lui de a fi si chiar si in imbracaminte (parul in neoranduiala, iar cravata-i desfacuta si lasata in voie asa cum am vazut ca-si fac pictorii autoportretele), pe care nu o puteam desprinde de ideea unui tanar romantic care suferise pentru ca nu fusese inteles. M-a izbit faptul ca nu avea de loc felul de a fi sau infatisarea unui om care a inaintat in viata pe obisnuitul fagas al anilor, grijilor si al incercarilor". Daduse gres ca doctor in casa unui print german pentru ca "in materie de masuri si greutati fusese dintotdeauna ignorant ca un copil, ca nu stiuse niciodata o iota despre ele (afara doar ca-l dezgustau)". Cand era chemat sa-si faca vreo datorie, cum ar fi sa faca un serviciu printului sau oamenilor sai, "il gaseau de obicei tolanit in pat, citind ziarele sau desenand in creion schite fanteziste, neputand sa se duca. Pana la urma, printul facand obiectiuni, lucru pentru care, zicea domnul Skimpole, cu aerul cel mai firesc, 'avea perfecta dreptate', angajarea domniei sale a luat sfarsit, iar Skimpole neavand (cum de altfel adauga el cu o veselie fermecatoare) 'nimic din ce trai, decat dragostea', s-a indragostit, s-a casatorit si s-a inconjurat de o gramada de obrajori bucalati. Bunul sau prieten, Jarndyce, si alti cativa dintre bunii sai prieteni, l-au ajutat atunci, mai repede sau mai incet, sa-si gaseasca alte cai in viata, dar de prisos, pentru ca trebui sa-si recunoasca doua din cele mai vechi slabiciuni din lume,: una, ca nu avea habar de timp; cealalta, ca n-avea habar de bani. Drept care, niciodata n-a venit la intalnirile fixate, niciodata n-a fost in stare sa-ncheie o tranzactie in afaceri si niciodata n-a cunoscut valoarea vreunui lucru! ... Nu cerea alta de la societate decat sa-l lase sa traiasca. Asa ceva nu e mare lucru. Nevoile lui erau putine la numar. Da-i ziare, pe cineva cu care sa stea de vorba, ceva muzica, o halca de berbec, cafea, un peisaj acatarii, fructe la vremea lor, cateva foi de hartie de desen, putin vin rosu si nu-i mai trebuia nimic. E copil de-a binelea, dar nu cere luna de pe cer. Le spune oamenilor. 'Vedeti-va de drumurile voastre! Faceti-va soldati, marinari, calugari, slujbasi ori tocmiti-va slugi; fugiti dupa marire, evlavie, afaceri, negot sau dupa ce doriti, numai., lasati-l pe Harold Skimpole sa traiasca!'
Toate acestea si multe altele ni le spunea nu numai cu cea mai scanteietoare verva si satisfactie, dar si cu o oarecare naivitate insufletita, vorbind despre el ca si cum ar fi fost vorba despre altcineva, ca si cum Harold Skimpole ar fi fost o terta persoana, ca si cum ar fi stiut ca Skimpole isi are ciudateniile lui, dar are pe deasupra si pretentii care priveau in primul rand societatea si nu trebuiau desconsiderate. Era incantator". Totusi Esthe;r ramane intr-un fel nelamurita *de ce* era el scutit de toate datoriile si responsabilitatile vietii.
in dimineata urmatoare, la micul dejun, Skimpole discuta pasionat despre Albine si Trantori si exprima sincer gandul ca Trantorul este intruchiparea unei idei mai intelepte si mai placute decat Albina. Dar Skimpole nu este chiar un trantor fara inima, si acesta este secretul personalitatii sale: el are o slabiciune care ramane mult timp o taina: improvizarea profesiilor. Aceste aparente de °m

copilaros si nepasator ii faceau mare placere lui Jarndyce, care era usurat sa descopere ceea ce el credea ca este un om candid intr-o lume a falsitatii. Dar candidul Skimpole folosea inima blanda a bunului Jarndyce pentru scopurile sale. Putin mai tarziu, la Londra, prezenta unui miez dur, crud, in spatele palavragelii copilaresti devine din ce in ce mai evidenta. Un ofiter de Politie pe nume Neckett, de la firma Coavins, care venise intr-o zi sa-l aresteze pe Skimpole pentru datoriile lui, moare, si Skimpole se refera la el intr-un mod care o socheaza pe Esther:
"- Coavinses a fost arestat de Marele Procuror, urma domnul Skimpole. De-acum n-are sa mai ofenseze lumina soarelui". Omul lasase o familie orfana, pe seama careia Skimpole glumeste, in timp ce atinge usor pianul linga care sta:
"-Mi-a spus, urma el, facand scurte acorduri acolo unde aveti sa vedeti ca un eu punct [spune naratorul], ca domnul Coavinses a lasat dupa el. Trei copii. Fara mama. Si ce meserie la el. Sa fii nepopular. Si cei nascuti din Coavinses. Au neajunsuri considerabile". Observati mecanismul de aici -escrocul vesel ciupeste nepasator aceste coarde muzicale intre zeflemele rasuflate.
Acum Dickens va face un lucru foarte destept. Ne va duce la casa orfanilor si ne va arata starea in care se afla copiii de acolo; si in lumina acestei stari, asa-zisul suflet de copil al lui Skimpol isi va demasca falsitatea. Esther este povestitoarea: "Am batut la usa, si un glas incet si ascutit rosti:
- Suntem incuiati inauntru. La doamna Blinder e cheia!
- Auzind aceasta, am varat cheia in broasca si am deschis usa. intr-o camera saraca, cu tavanul in panta si cu foarte putina mobila inauntru, se afla o bucatica de baiat, cam de vreo cinci-sase ani, ce legana si adormea un copil greu, in varsta de optsprezece luni. Nu era deloc foc in camera, cu toate ca vremea era rece; amandoi copiii erau infofoliti in niste saluri si broboade, in loc de foc. Hainele de pe ei nu le tineau totusi de cald, asa ca nasurile le erau rosii si-i usturau, iar trupurile lor mititele, zgribulite, asa cum ni se aratau pe cand baiatul umbla de ici pana colo, leganand si incercand sa adoarma copilasul cu capu-i aplecat pe umarul sau.
- Cine v-a incuiat aici, singuri? am intrebat noi, bineinteles.
- Charley, raspunse baiatul, uitandu-se lung la noi.
- Charley e fratele vostru? -Nu. E sora mea, Charlotte. Tata o striga Charley.
- Mai sunteti inca, afara de Charley?
- Eu si Emma, raspunse baiatul, mangaind cu mana bonetica moale a copilului pe care-l legana. Si Charley.
- Unde-i Charley acuma?
- Plecata, la spalat rufe...
Ne uitam unul la altul, apoi la cei doi copii, cand iata ca intra in camera o fetita foarte mica, cu trupusor de copil, dar isteata si aratand, dupa fata, a fi mai mare - o fetita dragalasa - purtand un soi de boneta de femeie, mult prea mare pentru ea, si stergandu-si bratele cu manecile suflecate, de un soi de sort de femeie. Degetele-i erau albe si zbarcite de spalat, iar clabucii de sapun, pe care si-i stergea de pe brate, fumegau inca. Fara de asta ai fi zis ca e un copil care se joaca de-a spalatoreasa si maimutareste, cu un prompt spirit de observatie a realitatii, pe-o biata femeie muncitoare". Deci Skimpole este o parodie de joasa speta a unui copil, in timp ce aceasta fetita este o imitatie jalnica a unei femei adulte. Baiatul isi intinde bratele inainte, si ii cere lui Charley sa ia copilul. "Fetita il lua, intocmai ca o femeie, din pricina sortului si a bonetei, si statu privind la noi peste povara ce i se agatase de grumaz cu toata dragostea.
- Cum e posibil, sopti [Jarndyce] ca acest copil sa munceasca pentru toti ceilalti? la priviti! Doamne Dumnezeule! Priviti una ca asta!
Era intr-adevar ceva ce merita sa fie vazut. Cei trei copii stransi la un loc, doi dintre ei bizuindu-se numai pe al treilea, si cel de-al treilea la o varsta atat de frageda, si totusi cu un aer varstnic si hotarat, care ii statea atat de ciudat pe fata copilaroasa".
Acum va rog sa observati intonatia de mila si un fel de veneratie tandra din vorbirea domnului Jarndyce:
"- Charlie, Charlie! striga tutorele. Ce varsta ai?
- Peste treispezece, domnule, raspunse copila.
- Vai! Ce mare esti! urma tutorele. Ce varsta inaintata, Charlie!
N-as putea descrie cu cata duiosie ii vorbea: pe jumatate in gluma, totusi stapanit mai mult de mila si tristete.
- Si locuiesti singura aici cu copiii, Charley? intreba iarasi tutorele meu.
- Da, domnule, raspunse copila privindu-l in fata cu deplina incredere; de cand a murit tata.
- Si cum iti castigi traiul, Charley? Vai! Charley! urma tutorele meu, intorcandu-si o clipa fata intr-o parte, cum traiesti?"
Nu as vrea sa aud acuzatia de sentimentalism facuta impotriva acestei tendinte care se regaseste iar si iar in *Casa umbrelor*. As vrea sa sugerez ca oamenii care denunta sentimentalismul de obicei nu stiu ce inseamna sentimentele. Fara indoiala, de exemplu, povestea unui student care se face cioban de dragul unei fete este sentimentala si prosteasca si plata si insipida. Dar sa ne intrebam, daca nu cumva exista o diferenta intre tehnica lui Dickens si cea a scriitorilor vechi. De exemplu, cat de diferita este lumea lui Dickens de lumea lui Homer sau de lumea lui Cervantes. Simte cu adevarat un erou al lui Homer vibratia divina a compasiunii? Oroare, da - si un fel de compasiune de rutina generalizata - dar exista in versul dactilic antic vreun fel de mila asa cum o intelegem noi astazi? Sa nu nutrim nici un dubiu despre aceasta: in ciuda tuturor reintoarcerilor noastre hidoase la starea salbatica, omul modern este in ansamblu un om mai bun decat omul lui Homer, homo homericus, sau decat ornul medieval. in batalia imaginara a lui *americus* contra *homericus*, primul castiga premiul umanitatii. Bineinteles ca sunt constient ca exista vibratia patosului si in Odiseea, ca Ulise si batranul sau tata, cand se intalnesc din nou dupa multi ani, si dupa cateva remarci de conjunctura, intr-adevar, isi ridica deodata capetele si se lamenteaza intr-un fel de tipat primar, un urlet vag impotriva soartei, ca si cum nu erau pe deplin constienti de nenorocirea lor. Da, aceasta compasiune nu este chiar constienta de sine; ea este, repet, emotie generalizata in acea lume veche cu baltoacele ei de sange si gramezile de balega pe marmura, a carei singura mantuire este, la urma urmei, ca ne-a lasat o mana de epici magnifice, un orizont nemuritor de versuri. Ei bine, v-am spus destul despre fiorii si coltii acelei lumi. Don Quijote sare sa apere un copil biciuit, dar Don Quijote este un nebun. Cervantes observa numai din mers cruzimea lumii, si exista intotdeauna un hohot de ras in spatele celei mai mici compasiuni.
Întorcandu-ne acum la pasajul despre micii Neckett, marea arta a lui Dickens nu ar trebui confundata cu versiunea graseiata a emotiei - este reala, o compasiune patrunzatoare, subtila, specializata, cu gradatie si convergenta a umbrelor care se topesc, cu adevaratul accent al milei profunde in cuvintele rostite, si cu artistul alegand cele mai vizibile, mai audibile, mai tangibile epitete.
Si acum tema Skimpole se va intalni fata in fata cu una din cele mai tragice teme ale cartii, cea a sarmanului Jo. Acest orfan, acest micut foarte bolnav, este adus in casa Jarndyce de Esther si de Charley, acum servitoarea ei (În alta parte, VN observa „aparitia lui Charley ca servitoare a lui Esther este ‚mica umbra dulce' spre deosebire de umbra intunecata a lui Hortense" care isi oferise serviciile de servitoare, dupa ce fusese concediata de Lady Dedlock, dar Esther o refuzase.), intr-o noapte foarte geroasa. Jo este prezentat inghesuit intr-un colt al bancutei de la fereastra din holul casei Jarndyce, zgaindu-se cu o indiferenta care cu greu ar putea fi numita

mirare, la confortul si stralucirea din jurul sau. Esther este din nou povestitoarea:
"- E un caz foarte grav, zise tutorele, dupa ce i-a pus baiatului o intrebare, doua, '-a pipait si i-a examinat ochii. Ce zici, Harold?
- Ar fi mai bine sa-l lasi sa plece de unde a venit, raspunse domnul Skimpole.
- Ce vrei sa spui, il intreba cercetator tutorele, aproape cu asprime.
- Draga Jarndyce, raspunde domnul Skimpole, doar stii ce sunt eu: un copil. Supara-te pe mine, daca merit. Dar am o obiectiune esentiala in privinta acestor soiuri de cazuri. O aveam si cand eram medic. Baiatul nu-i in afara de primejdie, stii doar. Are o febra de o natura foarte grava.
Domnul Skimpole se retrasese din vestibul iarasi in salon, si spusese toate acestea in felul lui usuratic, sezand pe scaunul din fata pianului, in vreme ce noi ne asezasem jur-imprejur.
- O sa spuneti ca-i o copilarie, adauga domnul Skimpole, privind vesel la noi. Ei bine, cred ca s-ar putea sa fie, dar eu sunt copil si n-am avut niciodata pretentia c-as fi altceva. Daca il scoateti afara in drum, nu faceti alta decat sa-l puneti unde se afla mai inainte. N-are sa-i fie mai rau decat ii era, doar stiti. Ba chiar, daca poftiti, faceti-i un bine. Dati-i sase pence sau cinci silingi, sau cinci lire... sunteti oameni de cifre, pe cand eu nu sunt... si descotorositi-va de el!
-Si ce-are sa se aleaga de el atunci? intreba tutorele.
-Pe cinstea mea, raspunse domnul Skimpole, strangand din umeri cu un suras fermecator, n-am nici cea mai vaga idee ce-are sa faca el atunci. Dar n-am nici o indoiala ca are sa faca ceva".
Aceasta implica bineinteles ca tot ce are de facut bietul Jo este sa moara ca un animai bolnav in sant. Totusi Jo este dus in pat, intr-o camera salubra de la mansarda. Si asa cum va afla mai tarziu cititorul, Skimpole este mituit cu usurinta de un detectiv sa-i arate camera in care sta Jo, si Jo este luat de acolo si dispare pentru multa vreme.
Tema Skimpole este apoi legata de Richard. Skimpole incepe sa traiasca pe socoteala lui si chiar, dupa un bacsis, ii aduce un nou avocat pentru procesul fara roade. Jarndyce o ia pe Esther cu el la locuinta lui Skimpole, pentru a-l avertiza, increzandu-se in continuare in inocenta lui naiva. "Era destul de spalacit si deloc curat; dar mobilat intr-un stil ciudat de lux deteriorat, cu un scaun mare pentru picioare, o canapea, o multime de perne, un scaun confortabil, si multe perne, un pian, carti, materiale de desen, muzica, ziare si cateva schite si tablouri. Un geam de sticla spart la una din ferestrele murdare era astupat cu hartie; dar era un platou cu nectarine de sera pe masa si un altul cu struguri, si un altul cu o prajitura biscuit si mai era o sticla de vin alb. Domnul Skimpole era intins pe o canapea, in halat, band o cafea cu o aroma placuta dintr-o ceasca veche de portelan - era aproape de pranz - si privea o colectie de plante agatatoare de pe balcon.
Nu s-a tulburat catusi de putin de aparitia noastra, ci s-a ridicat, si ne-a primit in obisnuitu-i fel usuratic.
-Iata-ma-s, vedeti? zise el dupa ce ne-am asezat, nu fara oarecare greutate, cea mai mare parte a scaunelor fiind stricate, Iata-ma-s! Asta-i micul meu dejun, frugal. Unii oameni poftesc buturi de vita sau berbec la micul dejun, eu nu. Da-mi piersica, ceasca de cafea si vinul rosu, si sunt multumit. Nu le doresc fiindca-mi plac, ci fiindca-mi amintesc de soare. Nimic insorit in buturile de vita sau berbec. Nu-i decat placere animala.
-Asta-i cabinetul de consultatie al prietenului nostru (sau ar fi fost daca el ar fi dat vreodata consultatii) e sanctuarul sau, studioul sau, ne spuse tutorele.
-Da, intari domnul Skimpole, rotind jur-imprejur figura-i luminoasa, asta-i cusca pasarelei. Aici traieste si canta pasarica. Din cand in cand, o smulg de Pene si-i tund aripile, dar ea canta, canta mereu!
Ne servi cu struguri, repetand in felul sau radios:
-Canta! Nu cantece ambitioase, dar canta...
-Iata o zi, urma domnul Skimpole, luand bucuros putin vin intr-un pocal, care va fi mereu in amintire, aici. O vom numi ziua Sfintei Clare si ziua sfintei Summerson. Trebuie sa-mi vedeti fiicele. Am o fata care are ochi albastri si care e Frumoasa tatei, Artemisa, am una care-i Duioasa tatei, Laura, si mai am una care-i Hazoasa tatei, Kitty. Trebuie sa le vedeti pe toate. Ar fi incantate".
Aici se intampla ceva destul de semnificativ din punct de vedere tematic. La fel cum intr-o fuga muzicala o tema poate fi imitata in parodia alteia, avem aici o parodie a temei pasarii in colivie in conexiune cu domnisoara Flite, micuta femeie nebuna. Skimpole nu este inchis cu adevarat. El este o pasare pictata, intr-un ceas cu cuc programat sa cante la ore fixe. Colivia lui este o imitatie, asa cum felul lui de-a fi copilaresc este o imitatie. Exista si o parodie tematica in numele pe care le da fetelor lui, daca e sa le comparam cu numele pasarilor din tema domnisoarei Flite. Skimpole copilul este de fapt Skimpole farsorul, si in acest mod extrem de artistic Dickens dezvaluie adevarata fata a lui Skimpole. Daca ati inteles intr-adevar unde am vrut sa ajung, atunci am facut un pas foarte clar spre intelegerea misterului artei literare, pentru ca trebuie sa fie clar ca in acest curs, pe langa alte lucruri, intentionez sa fac un fel de investigatie detectivistica a misterului structurilor literare. Dar amintiti-va ca ce voi reusi sa discut nu este in nici un caz exhaustiv. Sunt multe lucruri - teme si fatete ale temelor - pe care trebuie sa le gasiti singuri. O carte e ca un geamantan burdusit. La vama, functionarul va cauta superficial; dar cel care cauta comori va cerceta fiecare detaliu.
Spre sfarsitul cartii, Esther este ingrijorata ca Skimpole il usuca de bani pe Richard si ii cere sa rupa relatia, ceea ce Skimpole accepta cu voie buna, cand afla ca Richard nu mai are nici un ban. in timpul conversatiei se dezvaluie ca el fusese cel care ajutase la inlaturarea lui Jo dupa ce fusese ingrijit la pat din ordinul lui Jarndyce, o disparitie care ramasese un mister. El se apara in stilul caracteristic: "-Judecati singura cazul, draga domnisoara Summerson. Iata un baiat primit in casa si varat intr-un pat, intr-o stare cu care n-am fost de acord. Baiatul fiind in pat, soseste un om... ca din senin, Iata omul care-l cere pe baiatul care a fost primit in casa si varat in pat intr-o stare cu care n-am fost de acord, Iata o bancnota scoasa de omul care-l cere pe baiatul ce-a fost primit in casa si varat in pat in asemenea stare, la care eu m-am opus din rasputeri, Iata si pe Skimpole care primeste bancnota scoasa de omul care-l cere pe baiatul ce-a fost primit si varat in pat in asemenea stare, la care m-am opus din rasputeri. Astea sunt faptele. Trebuia Skimpole sa refuze bancnota? De ce trebuia Skimpole sa refuze bancnota? Skimpole discuta cu Bucket: 'Ce-i cu asta? nu inteleg si nu mi-e de nici un folos, ia-o indarat'. Bucket totusi il implora pe Skimpole s-o primeasca. Exista ratiuni pentru care Skimpole, care nu-i impovarat de prejudecati, trebuia sa primeasca totusi bancnota? Da. Skimpole le intrezareste. Care sunt acelea". Motivele se condenseaza in faptul ca, in calitatea sa de ofiter de politie, insarcinat cu executarea justitiei, Bucket are o mare incredere in bani, pe care Skimpole o va zdruncina refuzand bancnota, cu rezultatul ca Bucket nu va mai fi de nici un folos ca detectiv. in plus, daca era condamnabil ca Skimpole sa accepte banii, era si mai condamnabil ca Bucket sa-i ofere: "...ei bine Skimpole vrea sa-l gandeasca bine de Bucket, Skimpole socoate ca asemenea fapt, oricat de neinsemnat ar fi, devine fundamental in ansamblul general al lucrurilor si anume ca el trebuie sa-l gandeasca de bine pe Bucket. Statul ii cere categoric sa se increada in Bucket. Si asta si face".
Skimpole, intr-un sfarsit, este prezentat condensat de Esther: "O raceala s-a ivit intre el si tutorele meu, datorita in principal

temeiurilor aratate mai sus si mai ales pentru ca a desconsiderat cu nepasare rugamintile tutorelui (dupa cum am aflat mai tarziu de la Ada) cu privire la Richard. Faptul ca era impovarat de datorii fata de tutorele meu n-are nimic de-a face cu despartirea lor. A murit cam cu cinci ani mai tarziu si a lasat in urma un jurnal, scrisori si alte materiale referitoare la viata lui, care a fost publicat, si din cuprinsul caruia reiesea ca a fost victima ticluirilor puse la cale de oameni impotriva unui copil de treaba. Era socotit foarte placut la citit, dar eu n-am citit altceva din el decat o propozitiune peste care s-a intamplat sa dau, deschizand cartea la intamplare, lat-o: 'Jarndyce, in comparatie cu majoritatea oamenilor pe care i-am cunoscut, este intruchiparea Egoismului' ". De fapt, Jarndyce este unul din cei mai buni si mai cumsecade oameni descrisi vreodata intr-un roman.

Asadar sa recapitulam. in aranjamentul de contrapunct al cartii, domnul Skimpole este mai intai prezentat ca o persoana vesela, destinsa, copilaroasa, un bebelus dragalas, un copil candid si inocent. Bunul John Jarndyce, fiind din anumite puncte de vedere adevaratul copil al cartii, este complet pacalit si cucerit de pseudo-copilul Skimpole. Dickens o lasa pe Esther sa-l descrie pe Skimpole pentru a-i prezenta spiritul superficial, dar placut, si farmecul ieftin, dar amuzant si in curand, dincolo de acest farmec, incepem sa percepem cruzimea esentiala, vulgaritatea si totala necinste a omului. Ca o parodie a copilului, el serveste chiar pentru a pune frumos in relief adevaratii copii ai cartii care sunt mici ajutoare, ce isi asuma responsabilitati ale oamenilor mari, copii care sunt imitatii dezolante ale protectorilor si tutorilor lor. De cea mai mare importanta pentru dezvoltarea interioara a povestii este intalnirea dintre Skimpole si Jo; Skimpole il tradeaza pe Jo, falsul copil il tradeaza pe cel adevarat. Exista in tema Skimpole o parodie a temei pasarilor in colivie. Richard, reclamantul nefericit, este adevarata pasare inchisa. Skimpole, care il Prada, este in cel mai bun caz o pasare domestica pictata, in cel mai rau, un vultur. in sfarsit, desi aproape complet nedezvoltat, avem contrastul dintre doctorul real, Woodcourt, care isi foloseste cunostintele pentru a ajuta omenirea, si Skimpole, care refuza sa practice medicina si, in singurul caz in care este consultat, diagnosticheaza corect febra lui Jo ca periculoasa, dar recomanda ca acesta sa fie dat afara din casa,- fara indoiala pentru a fi lasat sa moara.

Cele mai emotionante pagini ale cartii sunt dedicate temei copilului. Veti observa relatarea stoica a copilariei Estherei, cu nasa ei (de fapt matusa) Barbary imprimand continuu in constiinta ei un sentiment de vinovatie. ii avem pe copiii neglijati al filantroapei doamne Jellyby, pe copiii orfani Neckett ca mici ajutoare, pe o "fetita murdara si apatica, intr-o rochita stravezie", si baietelul care danseaza singur in bucatarie, care ia lectii de dans la scoala Turveydrop. Cu doamna Pardiggle, o filantroapa distanta, vizitam locuinta unui caramidar si privim un copil mort. Dar printre toti acesti copii saraci, morti sau vi sau pe jumatate vii, printre acesti "bieti copii amarati, in suferinta", cea mai nefericita creatura este baiatul Jo, care este atat de strans si de orbeste legat de tema misterului.

La ancheta judiciara asupra chiriasului mort Nemo, se aminteste ca acesta a fost vazut vorbind cu baiatul care matura la intersectia dintre alei si baiatul este adus la interogatoriu. "O! Iata-l pe baiat, domnilor!

Iata-l, plin de noroi, pare ragusit si tare jerpelit. Asa, baiete... Dar stati o clipa. Atentie! Baiatul trebuie supus la cateva intrebari preliminare.

Numele Jo. De altul, habar n-are. Nu stie ca fiecare om are doua nume. N-a auzit de cand e el de-asa ceva. Nu stie ca Jo e o prescurtare de la un nume mai lung. Socoate ca *pentru* e/este destul de lung. Nu vede nimica rau in asta. Sa-l scrie? ... Nu, nu stie sa scrie. N-are tata, n-are mama. N-are prieteni, n-a umblat la scoala. Unde sta? El stie de matura si stie ca-i rau sa spui minciuni. Nu-si aminteste cine i-a spus de matura, sau de minciuni, dar pe amandoua le stie. N-ar putea spune ce-are sa patească dupa ce moare, daca spune vreo minciuna domnilor de fata aici, dar crede ca va fi ceva foarte rau, o sa-l puni la pedeapsa si bine i-ar face... asa ca va spune drept".

Dupa ancheta judiciara, la care Jo nu este lasat sa depuna marturie, el este anchetat separat de procurorul Tulkinghorn. Jo nu stie decat: "Ca intr-o noapte geroasa de iarna, cand el, baiatul, tremura de frig pe-un prag de usa, omul acela s-a intors ca sa se uite la el, s-a apropiat si, dupa ce l-a intrebat si a aflat ca n-are nici un prieten pe lume, a zis: 'Nici eu n-am. Nici unul!' si i-a dat bani de cina s: de dormit pe-o noapte. Ca de atunci omul a vorbit cu el de mai multe ori si il intreba daca dormea bine noaptea, si cum indura frigul si foamea, si daca ar dori vreodata sa moara si alte ciudate intrebari asemanatoare...

A fost tare bun cu mine, asa a fost, zice baiatul, stergandu-si ochii cu maneca mizerabila. Vazandu-I chiar acuma, zacand teapan intins, as vrea sa fi putut sa m-auda ce-am spus de el. A fost tare bun cu mine, asa a fost!".

Dickens scrie apoi in stilul repetitiv, rasunator, al lui Carlyle. Corpul chiriasului, "trupul scumpului nostru frate, decedat aici, ciumat si scarnav, din care bolile molipsitoare trec in trupurile scumpilor nostri frati si surori care inca n-au decedat... Pe-un petec groaznic de pamant, de care si turcul s-ar feri ca de-o oroare blestemata iar paganul s-ar fi cutremurat de groaza il aduc pe scumpul nostru frate, decedat aici, ca sa-si primeasca crestineasca ingropaciune.

Cu toate casele din jur care se holbeaza din toate partile, in afara de locurile unde cate un mic tunel puturos al vreunei curti isi revarsa prin gardul de fier al cimitirului toate netrebniciile vietii ce dau asalt mortii si toate otravurile mortii ce dau asalt vietii - aici il coboara pe scumpul nostru frate, la un sfert sau o jumatate de metru adancime, aici il implanta in putreziciune ca o stafie razbunatoare la capataiul celor bolnavi, ca o marturie rusinoasa pentru veacurile urmatoare de cum civilizatia si salbaticia au cutreierat mana in mana pe insula asta laudaroasa".

Si aici avem silueta neclara a lui Jo in ceata noptii. "O data cu noaptea, prin curtea cu tunel se-apropie o faptura cu umerii plecati inainte, oprindu-se in afara grilajului de fier. Se tine de gard cu mainile, priveste printre gratii si sta asa, uitandu-se inauntru o bucata de vreme.

Apoi, cu matura veche cu care a venit, matura usurel si cu sarg treapta; se uita apoi iar inauntru o vreme si pe urma pleaca.

Jo, tu esti? *[Din nou elocventa tip Carlyle]* Bine, bine! Desi martor inlaturat, care nici aici n-ai putea spune intocmai ce ti se va intampla in niste maini mai atotputernice decat cele ale oamenilor, nu esti robit cu totul de intuneric. Ceva, ca o departata raza de lumina, licareste in mintea ta care-a soptit acel: 'A fost tare bun cu mine, asa a fost!'".

Constant izgonit de politie, Jo se stabileste in afara Londrei si, in primele stadii ale variolei, este adapostit de Esther si Charley, carora le transmite boala, si apoi, disparand misterios, nu se mai aude de el pana cand reapare in Londra, doborat de boala si privatiuni, si zace pe moarte in poligonul de tir care apartine lui George. Inima lui este comparata cu un car greu. "Fiindca carul care este atat de greu de urnit, e aproape de capatul calatoriei sale, si se taraie acum pe un teren pietros. Cat e ziulica de lunga munceste din greu sa urce treptele faramate, hodorogit si stricat cum e. Soarele nu mai poate rasari de multe ori si se uita la el cum trudeste pe drumul obositor... Acolo se mai afla de multe ori domnul Jarndyce, si Allan Woodcourt aproape intr-una; amandoi gandindu-se mult, cat de ciudat l-a incurcat Soarta *[cu ajutorul genial al lui Charles Dickens]* pe acest renegat ragusit in tesatura unor vieti atat de diferite... Jo pare sa fi cazut intr-un soi de somn sau amortire, si Allan Woodcourt, abia sosit, sta langa el, uitandu-se la faptura aceea pustiita. Dupa o bucata de vreme se aseaza binisor pe marginea patului, cu fata spre el... si-i pipaie pieptul si inima. Carul aproape inceteaza sa

mai urce, dar inca mai trudeste putin.
-Ei, Jo! Ce se intampla? Nu te teme.
-Credeam, zice Jo, care a tresarit si priveste in jur, credeam ca sunt iarasi in Tom-all-Alone's [mahalaua ingrozitoare unde traia] iarasi. Nu-i nimeni aici, decat dumneata, domnule Woodcot, sigur? [Observati simbolismul din felul special in care produce Jo numele doctorului, shimbat in Woodcot, adica o.cosmelie din lemn, un sicriu].
-Nimeni.
Si n-am fost dus indarat in Tom-all-Alone's, n-am fost dus. Nu, domnule?
-Nu.
Jo inchide ochii, soptind:
-Sunt foarte multumit.
Dupa ce l-a urmarit indeaproape un scurt rastimp, Allan isi duce gura foarte aproape de urechea lui Jo si-l intreaba cu voce inceata si limpede:
-Jo, ai invatat vreodata vreo rugaciune?
-Niciodata n-am invatat nici una domnule! Nici macar una, cat de scurta?
-Nu, domnule. Nici macar una... Niciodata n-am stiut ce inseamna toata treaba asta...
Dupa o recadere de scurta durata in somn sau in amortire, Jo face dintr-o data o sfortare puternica sa se dea jos din pat.
-Stai cuminte, Jo. Ce ai?
-A sosit vremea sa ma duc acolo, la locu de-ngropaciune, domnule, raspunde baiatul cu o cautatura aiurita.
-Stai culcat si spune-mi: ce loc de-ngropaciune, Jo?
-Unde l-au pus pe el, care a fost foarte bun cu mine, zau, foarte bun cu mine era. Mi-a venit vremea sa ma duc acolo, la locu de ingropaciune, domnule, si sa ma rog sa fiu pus langa dansul...
-...imi fagaduiti ca ma duceti acolo, domnule, si ma asezati langa el?
Îti fagaduiesc Jo, sigur ca da.
-Multumesc domnule. Multumesc domnule Trebuie sa ia cheia de la poarta inainte sa ma vare inauntru, pentru ca-i intotdeauna incuiata. Si-acolo e o treapta, pe care o curatam cu matura de obicei... S-a-ntunecat foarte tare, imnule. Nu vine vreo lumina? -Vine indata. Jo.
Îndata. Caruta e zgaltaita din toate incheieturile si drumul bolovanos e aproape de capat.
-Jo, draga baiete!
-Va aud, domnule, prin intuneric, da bajbai, ca nu vad deloc... bajbai... lasati-ma sa va apuc de mana.
-Jo, poti sa spui dupa mine ce spun eu?
-Spun orice spuneti dumneavoastra, domnule, pentru ca stiu ca-i bine.
-Tatal nostru..
-Tatal nostru! .... da, e tare bine, domnule! *[Tata, un cuvant pe care nu l-a folosit niciodata].*
-Care esti in Ceruri. -Esti in Ceruri... Vine lumina, domnule '?
-E langa tine, Jo, Sfinteasca-se numele tau.
-Sfinteasca-se... nume.."
Si acum ascultati clopotul bubuitor al stilului apostrofic al lui Carlyle: "Lumina a venit asupra drumului lui intunecat de noapte. A murit!
A murit, Majestate! A murit Mariile Voastre, lorzi si gentilomi! A murit, Sfintiile Voastre parinti buni si rai, de toate soiurile si credintele. A murit oameni buni, nascut din mila cereasca in inimile voastre si mort astfel in jurul vostru in fiecare zi, in fiecare clipa!" Aceasta este o lectie de stil, nu de emotie participativa.
Tema crima-mister sustine actiunea principala a romanului si este coloana ei vertebrala, forta ei de legatura. Structural, dintre temele romanului, cele mai importante sunt cea a misterului si a mizeriei, a Tribunalului si a soartei.
Printre rudele familiei Jarndyce gasim doua surori. Una dintre aceste surori, cea mai in varsta, a fost logodita cu Boythorn, prietenul excentric al lui John Jarndyce. Cealalta sora avusese o aventura cu Capitanul Hawdon si nascuse o fiica nelegitima. Sora cea mare o mintise pe tanara mama, spunandu-i ca fetita murise la nastere. Apoi, rupand relatiile cu logodnicul ei, Boythorn, cu familia si prietenii ei, aceasta sora mai mare se retrasese cu fetita intr-un orasel, si ascundea copilul cu austeritatea si duritatea pe care le merita, dupa parerea ei, datorita modului rusinos in ca^e sosise pe lume. Tanara mama se maritase mai tarziu cu Sir Leicester Dedlock. Dupa multi ari de casnicie confortabila, desi fara viata, i se arata, prin intermediul avocatului Tulkinghorn cateva declaratii insignifiante legate de cazul Jarndyce, si este extraordinar de* afectata de scrisul de mana cu care fusese copiat unul dintre documente. Ea incearca sa-si atribuie intrebarile purei curiozitati, dar lesina imediat. Aceasta ii este de ajuns domnului Tulkinghorn pentru a incepe o ancheta pe cont propriu. El ajunge la autorul acestui document, un om cunoscut sub numele de Nemo (in latina "nimeni") ca apoi sa-l gaseasca pe acesta mort intr-o camera mizera a lui Krook, dupa o supradoza de opiu, care era mult mai usor de procurat atunci decat este acum. Nu este gasit in camera nici un petec de hartie, dar un pachet de scrisori de cea mai mare importanta fusese deja furat de Krook chiar inainte de sosirea lui Tulkinghorn in camera chiriasului. La ancheta facuta asupra mortii lui Nemo aflam ca nimeni nu stie nimic despre el. Singurul martor cu care Nemo obisnuia sa schimbe cateva cuvinte prietenoase, micul maturator de strada Jo, este respins de autoritati. Dar Tulkinghorn il ancheteaza pe cont propriu.
Din articole de ziar, Lady Dedlock afla despre Jo si vine sa-l vada, deghizata in hainele servitoarei sale franceze. Ea ii da bani cand acesta ii arata locurile care au legatura cu Nome fiindca ea stie dupa scrisul lui de mana ca este Capitanul Hawdon, si Jo o duce sa vada cimitirul pestilential cu poarta de fier unde fusese inmormantat Nemo. Povestea lui Jo se raspandeste si ajunge la Tulkinghorn, care il confrunta pe Jo cu Hortense, servitoarea franceza, imbracata in hainele pe care Lady Dedlock le imprumutase in vizita secreta facuta lui Jo. Jo recunoaste hainele, dar este absolut sigur ca vocea, lana, si inelele de pe mana femeii care era acum in fata lui nu erau ca ale celeilalte. Astfel este confirmata suspiciunea lui Tulkinghorn ca musafirul misterios al lui Jo este Lady Dedlock. Tulkinghorn isi continua apoi ancheta, dar observa si ca Jo este facut "sa se care" de catre politie, si nici el nu vrea ca altii sa afle prea multe de la copil. (Asa se face ca Jo este in Hertfordshire cand este luat in ingrijire si de aceea Bucket, cu ajutorul lui Skimpole, il inlatura pe Jo din casa lui Jarndyce). Tulkinghorn descopera treptat identitatea lui Nemo, Capitanul Hawdon. incercarea de a-l convinge pe soldatul George sa-i aduca o scrisoare a capitanului face parte din acest proces. Cand Tulkinghorn are povestea gata, o spune in fata lui Lady Dedlock ca si cum s-ar fi referit la alte persoane. Vazandu-se descoperita, si la discretia lui Tulkinghorn, Lady Dedlock ajunge in

camera lui din conacul ei, Chesney Wold, pentru a discuta intentiile lui. Ea este gata sa-si paraseasca casa, sotul, si sa dispara. Tulkinghorn decide ca ea sa ramana si sa-si continue rolul de femeie mondena si de sotie a lui Sir Leicester pana cand va lua o decizie si va hotari momentul. Cand, la un moment ulterior, ii spune ca este gata sa-i dezvaluie sotului trecutul ei, ea pleaca noaptea intr-o plimbare lunga, si in acea noapte Tulkinghorn este omorat in camerele sale. L-a ucis ea?
Detectivul Bucket este angajat de Sir Leicester pentru a face cercetari in legatura cu uciderea avocatului sau. Bucket il suspecteaza la inceput pe George, soldatul, care fusese auzit amenintandu-l pe Tulkinghorn, si aranjeaza arestarea lui George. Mai tarziu multe indicii conduc la Lady Dedlock, dar toate acestea sunt piste false. Adevaratul ucigas este Hortense, care a fost de acord sa-l ajute pe Tulkinghorn sa descopere secretul fostei lui stapane, Lady Dedlock, dar care se intoarce impotriva lui Tulkinghorn cand acesta nu o recompenseaza suficient pentru serviciile ei, chiar o jigneste, o ameninta cu inchisoarea si o arunca efectiv afara din camerele lui.
Dar un oarecare domn Guppy, un functionar judiciar, a urmarit si el desfasurarea anchetei. Din motive personale (era indragostit de Esther) el incearca sa obtina de la Krook niste scrisori care, suspecteaza el, au ajuns in mana batranului dupa moartea capitanului Hawdon. Aproape reusise, cand survine moartea bizara si neasteptata a lui Krook. Astfel scrisorile, si cu ele secretul iubirii dintre capitan si Lady Dedlock si al nasterii Estherei, cad in mana unei bande de santajisti, conduse de batranul Smallweed. Desi Tulkinghorn cumparase scrisorile de la ei, dupa moartea sa, Smallweed incearca sa stoarca bani de la Sir Leicester. Detectivul Bucket, al treilea urmaritor, un om experimentat, incearca sa aranjeze lucrurile in avantajul familiei Dedlock dar, pentru a putea proceda in acest fel, trebuie sa-i spuna lui Sir Leicester secretul sotiei sale. Sir Leicester isi iubeste prea mult sotia si nu poate sa nu o ierte. Dar Lady Dedlock, avertizata de Guppy despre soarta scrisorilor, vede in aceasta mana Sortii razbunatoare si isi paraseste pentru totdeauna casa, nestiind de reactia sotului ei la aflarea "secretului".
Sir Leicester il trimite pe Bucket in urmarirea ei. Bucket o ia cu el si pe Esther, stiind ca este fiica ei. in toiul unei furtuni reci, cu grindina, ei ii dau de urma in casuta caramidarului din Hertfordshire, nu departe de Casa umbrelor, unde Lady Dedlock fusese sa o caute pe Esther, nestiind ca aceasta se aflase tot timpul la Londra. Bucket descopera ca doua femei au parasit casuta cu putin timp inainte de sosirea lor, una spre nord si cealalta spre sud, spre Londra. Bucket si Esther o urmaresc mult timp pe cea care a plecat spre nord pana cand istetul Domn Bucket se hotaraste brusc sa se intoarca prin furtuna si sa mearga pe urma celeilalte femei. Femeia plecata spre nord avea hainele doamnei Dedlock, cea plecata spre sud purta hainele saracacioase ale unei sotii de caramidar, si Bucket isi da deodata seama ca cele doua si-au schimbat hainele. Are dreptate, dar el si Esther sosesc prea tarziu. Lady Dedlock, imbracata ca o femeie saraca, a ajuns la Londra si s-a indreptat catre mormantul capitanului Hawdon. Ea moare de extenuare si de frig, strangand barele portilor de fier, dupa ce mersese o suta de mile printr-o furtuna groaznica, practic fara odihna sau oprire.
Asa cum se poate vedea si din acest scurt rezumat, subiectul temei misterului nu prea se ridica la inaltimea poeziei clin carte.
Flaubert a exprimat foarte plastic ce inseamna scriitorul ideal, cand a remarcat ca, asa cum este Dumnezeu in lumea Lui, tot asa autorul trebuie sa fie nicaieri si peste tot in cartea sa, invizibil si omniprezent. Exista cateva opere majore in care prezenta autorului este la fel de neobtruziva cum ar fi vrut-o Flaubert, desi nici el insusi nu a atins acest ideal in *Doamna Bovary.* Totusi chiar si in aceste opere in care autorul este neobtruziv in mod ideal, el ramane difuz in carte, astfel ca absenta sa devine un fel de prezenta radianta. Cum spun francezii, *il briile par son absence* - "el straluceste prin absenta sa", in ceea ce priveste *Casa umbrelor,* suntem confruntati cu unul dintre autorii care nu sunt, ca sa spunem asa, zeitati supreme, difuze si reci, ci din categoria semizeilor, care muncesc, sunt prietenosi, participativi, care coboara in cartile lor sub diverse deghizari sau trimit acolo diversi mijlocitori, reprezentanti, agenti, protejati, spioni si asistenti.
În mare vorbind, exista trei tipuri de astfel de reprezentanti. Sa vedem care supt acestea.
În primul rand, povestitorul, atata vreme cat vorbeste la persoana intai, eu-l povestirii, stalpul sau in miscare. Povestitorul apare sub diverse forme: el poate fi autorul insusi sau protagonistul la persoana intai; sau scriitorul poate inventa un autor pe care il citeaza, asa cum face Cervantes cu istoricul arab; sau unul dintre personajele la persoana a treia ale cartii pot fi povestitori cu jumatate de norma, dupa care vocea principala preia din nou controlul. Ideea este ca, indiferent care ar fi metoda, exista un anume *eu* care spune o anumita poveste.
Al doilea tip de reprezentant al autorului este ceea ce as numi un *agent de cemere.* Agentul de cernere poate, dar nu este obligatoriu sa coincida cu povestitorul. De fapt, cei mai tipici agenti de cernere pe care-i cunosc, Fanny Price in *Mansfield Park* sau Emma Bovary in scena de la bal, nu sunt naratori la persoana intai ci personaje la persoana a treia. Din nou, ele pot, dar nu este obligatoriu, sa reprezinte ideile personale ale autorului; dar principala lor trasatura este ca orice s-ar intampla in carte, fiecare eveniment si fiecare imagine si fiecare peisaj si fiecare personaj este vazut prin ochii, este perceput prin simturile personajului principal, masculin sau feminin, care sunt agenti de cernere, care cern povestea prin propriile emotii si notiuni.
Al treilea tip este asa-numitul *perry,* posibil derivat din *periscop,* in ciuda r-ul dublu, sau poate din *parry* (parry = a para, a zadarnici) intr-o vaga legatura cu scrima. Dar aceasta nu are prea mare importanta, pentru ca oricum este un termen inventat de mine cu multi ani in urma. El este cel mai putin artistic personaj al autorului: personajul sau personajele care, pe parcursul cartii, sau cel putin in anumite parti ale ei, sunt ca sa zicem asa de serviciu; al caror scop unic, si a caror singura ratiune de a exista, este de a vizita locurile pe care autorul doreste sa le viziteze cititorul si de a intalni personajele pe care autorul doreste sa le intalneasca cititorul. in astfel de capitole, cu greu se poate spune ca acest *perry* are o identitate proprie. El nu are nici vointa, nici suflet, nici inima, nimic -este doar un *perry* peregrinandu-se, desi bineinteles, el poate sa-si recapete identitatea in alte parti ale cartii. *Perry* viziteaza unele case numai pentru ca autorul doreste sa descrie personajele din acele case. *Perry* este foarte util. Fara *perry* este uneori dificil de propulsat o naratiune; dar mai bine omori povestirea decat sa ai un *perry* taraindu-si firul ca o insecta schioapa tragand un capat prafuit de panza de paianjen.
În *Casa umbrelor,* Esther are toate aceste roluri: ea este povestitor cu jumatate de norma, un fel de baby-sitter ce inlocuieste autorul. Ea este de asemenea, in unele capitole cel putin, un agent de cernere, vazand lucrurile pentru ea, in felul ei, desi vocea maestrului inclina sa o acopere pe a ei chiar cand vorbeste la persoana intai; si in al treilea rand, autorul o foloseste deseori, din pacate, ca *perry,* pentru a se muta dintr-un loc in altul in timp ce este descris unul sau altul dintre personaje sau evenimente.
Trebuie sa remarcam opt trasaturi structurale in *Casa umbrelor.*

1.CARTEA ESTHEREI

În capitolul 3, Esther, crescuta de o nasa (sora doamnei Dedlock), apare pentru prima data ca povestitor, si aici Dickens comite o mica greseala pentru care va trebui sa plateasca din greu. El incepe povestea Estherei intr-un fel de stil care pretinde ca este de fetita, intr-o vorbire gangurita de copil (in care "draga mea papusa draga" este doar o mica gluma), dar isi va da seama curand ca este imposibil sa construiesti o poveste robusta intr-o asemenea ambianta, si *noi* vom vedea foarte repede stilul lui viguros si colorat izbucnind din vocabularul artificial de

bebelus, ca in urmatorul exemplu: "Scumpa mea papusa draga ! Eram o copila atat de sfioasa incat arareori cutezam sa deschid gura, dar niciodata sa-mi deschid altcuiva inima. Aproape ca-mi vine sa plang cand ma gandesc ce mangaiere era pentru mine cand veneam acasa dupa o zi de scoala, sa urc in fuga in camera mea si sa spun 'o, scumpa si credincioasa mea papusica, stiam eu ca ma astepti !' si apoi sa ma asez pe podea sa ma sprijin de bratele fotoliului ei si sa-i povestesc tot ce vazusem de cand ne-am despartit. De cand ma stiu mi-a placut sa iau aminte la ce se-ntampla - dar nu in fuga, o, nu ! intr-un fel tainic de a afla ce se petrece in fata mea gandindu-ma cum as putea sa inteleg totul, cat mai bine cu putinta, in nici un caz nu pot spune ca sunt agera la minte. Cand cineva mi-e drag din suflet, atunci se pare ca mintea mi se lumineaza. Dar poate ca asta nu-i decat vanitate". Observati ca in primele pagini ale povestii Estherei nu exista practic figuri de stil, nici o comparatie vie, etc. Totusi cateva din trasaturile vorbirii unui copil incep sa se sfarme, ca in aliteratia dickensoniana "ceasul ticaia, focul palpaia" (cand Esther si nasa ei stau in fata focului), care nu cadreaza cu stilul de scolarita al Estherei.

Dar cand nasa ei, domnisoara Barbary(de fapt matusa ei) moare, si incepe sa se ocupe de ea avocatul Kenge, stilul narativ al Estherei se transforma intr-un clasic stil dickensonian. De exemplu.. Kenge, mangaindu-si ochelarii: " 'Nimic de procesul Jarndyce si Jarndyce ?' spuse domnul Kenge, uitandu-se la mine pe deasupra ochelarilor si invartind intruna, incet, in maini tocul ca si cum a fi dezmierdat ceva". Se poate vedea ce se intampla. Dickens incepe sa zugraveasca delicioasa imagine a lui Kenge, un Kenge cu rotunjimi netede, Kenge gura bogata (cum este poreclit) si cam uita ca acestea ar fi trebuit scrise de o fata naiva. Si in cateva pagini gasim deja esantioane din imagistica lui Dickens furisandu-se in povestirea ei, comparatii bogate si altele. "Cand mi-a pus un sarut rece, de bun ramas, pe frunte, *ca o* picatura de apa de dezghet cazuta pe piatra unui portal., era o zi tare geloasa... m-am ssimtit atat de nenorocita' sau "M-am asezat... ca sa ma uit afara pe fereastra inalta la copacii acoperiti de promoroaca de parca erau niste bucati frumoase de spati la campurile netede si albe de zapada ultimei nopti si la soarele atat de rosu, dar raspandind atat de putina caldura, si !a gheata, intunecata ca metalul, de pe care tinerii cu patine dadusera zapada la o parte". Sau descrierea pe care o face Esther imbracamintii neingrijite a doamnei Jellyby: "a fost cu neputinta sa nu bagam de seama ca rochia nu se-ajungea sa se incheie in spate si partea goala era zabrelita de un grilaj de balene de corset - ca un pavilion intr-o gradina". Intonatia si ironia descrierii capului lui Peepy Jellyby prins intre bare este profund dickensoniana: "Mi-am facut drum pana la bietul copil, unul dintre cei mai murdari pusti nenorociti din cati am vazut si l-am gasit foarte infierbantat si infricosat, urland in gura mare, cu gatul intre doua gratii de fier, in timp ce un laptar si un slujbas, cu intentiile cele mai bune cu putinta, se trudeau sa-l traga inapoi de picioare, incredintati ca datorita mijloacelor folosite teasta copilului se poate micsora. Vazand (dupa ce i-am potolit) ca-i un baietel cu capul mare din fire, m-am gandit ca poate pe unde i-a trecut capul sa-i poata trece si trupul si mi-am dat cu parerea ca cea mai buna cale de a-l scoate ar fi sa-l impinga de picioare inainte. Ideea a fost asa de bine primita de catre laptar si slujbas, incat copilul impins ar fi cazut pe data in curte, daca nu l-as fi prins de sortulet, tinandu-l, in timp ce Richard si domnul Guppy, au coborat. in graba, trecand prin bucatarie in curte, ca sa-l prinda cand i-am dat eu drumul".

În pasajul in care Esther descrie intalnirea cu Lady Dedlock, mama ei vom remarca din nou elocventa incantatorie a lui Dickens: "l-am aratat, cat de duios am putut, sau pe cat pot sa-mi amintesc acum., pentru ca tot timpul nelinistea si deznadejdea erau atat de mari incat aproape nu intelegeam ce spunea, cu toate ca orice vorba, oricat de distanta sau de indurerata, rostita de vocea mamei, pe care in copilarie nu invatasem s-o iubesc si s-o recunosc, care nu-mi cantase ca sa ma adoarma, de la care nu auzisem niciodata o binecuvantare si care nu ma indemnase nicicand sa nadajduiesc in ceva, orice vorba a ei mi-a lasat in amintire o impresie puternica... zic ca i-am aratat, sau am incercat sa-i arat, cum nadajduiam ca numai domnul Jarndyce, care mi-a fost cel mai bun tata, ar putea fi in stare sa-i dea vreun sfat sau sprijin. Dar mama raspunse ca nu. Nu-i cu putinta, nimeni n-o poate ajuta. Prin pustiul ce i se intinde la picioare, trebuie sa mearga singura".

În mijlocul curentului, Dickens, scriind prin Esther, poate sa preia naratiunea intr-un stil mai fluent, mai suplu, mai conventional decat ar face-o sub numele lui. Aceasta si absenta detaliilor descriptive viu inlantuite de la inceputul capitolelor sunt singurele diferente dintre stilurile lor. Esther si autorul se obisnuiesc mai mult sau mai putin cu punctele lor de vedere diferite asa cum se reflecta in stilurile lor: Dickens, cu tot felul de efecte bubuitoare, muzicale umo[ri]stice, metaforice, oratorice si stilul navalnic pe de o parte; si Esther pe de alta parte, incepand capitolele cu fraze curgand conservator Da" in descrierea de la Westminster Hall a stingerii procesului Jarndyce, deja citata, in care se descopera ca intreaga avere a fost inghitita de costuri Dickens se suprapune in sfarsit complet peste Esther. Stilistic, intreaga carte este o alunecare treptata a celor doi spre starea de matrimoniu. Cand insereaza imagini din cuvinte sau redau conversatii, nu exista nici o diferenta intre ei.

Sapte ani de la eveniment, asa cum aflam in capitolul 64, Esther isi scrie cartea, care se ridica la treizeci si trei de capitole, sau o jumatate din intregul roman, compus din saizeci si sapte de capitole. Ce memorie extraordinara ! Trebuie sa marturisesc ca, in ciuda planificarii superbe a romanului, principala greseala a fost sa o lase pe Esther sa spuna o parte a povestii. Eu nu as fi lasat-o pe fata sa se apropie !

2.ÎNFATISAREA ESTHEREI

Esther seamana atat de mult cu mama ei, incat domnul Guppy, cand face un tur prin Chesney Wold, in Lincolnshire, este foarte impresionat si nu-si poate explica de ce portretul doamnei Dedlock ii pare atat de familiar. Domnul George este si el socat de infatisarea ei, fara sa-si dea seama ca vede o asemanare cu prietenul sau mort, Capitanul Hawdon, care era tatal Estherei. Iar cand Jo pleaca si se taraste prin furtuna ca sa fie mai apoi salvat la Casa umbrelor, poate fi cu greu convins, in frica lui, ca Esther nu este doamna necunoscuta careia i-a aratat casa lui Nemo si cimitirul. Dar o loveste o tragedie. in retrospectiva, in timp ce scrie capitolul 31, Esther mentioneaza ca a avut o presimtire, in ziua cand Jo s-a imbolnavit, care este prea bine justificata, pentru ca Charley ia variola de la Jo. iar cand Esther are grija de ea pana se face bine(infatisarea ei nu are de suferit), se molipseste la randul ei, si ea nu este la fel de norocoasa, pentru ca isi revine dupa mult timp, cu fata desfigurata de cicatrice urate, care ii distrug complet infatisarea. in timp ce se reface, descopera ca toate oglinzile din camera ei au fost inlaturate, si ea stie de ce. Dar cand se duce la resedinta de tara a domnului Boythorn din Lincolnshire, langa Chesney Wold, in sfarsit se poate privi. "Pentru ca inca nu ma uitasem in oglinda si nici nu cerusem sa-mi fie inapoiata oglinda mea. Stiam ca-i o slabiciune ce trebuie infranta, dar imi spusesem mereu ca am sa fiu curajoasa, cand am sa ma aflu acolo unde eram. De aceea dorisem sa fiu singura si de aceea mi-am spus 'Esther, daca vrei sa fii fericita, daca vrei sa ai dreptul de a te socoti cinstita, atunci, draga mea, trebuie sa-ti tii cuvantul'. Eram pe deplin hotarata sa mi-l tin, dar mai intai de toate am stat o bucata de vreme, ca sa cuget la toate harurile mele. Si dupa aceea, mi-am facut rugaciunile si m-am mai gandit putin.

Parul nu imi fusese taiat, cu toate ca statuse sub semnul primejdiei de mai multe ori. Era lung si des. L-am desfacut, lasandu-l sa cada si '-am scuturat, m-am dus la oglinda de pe masa de toaleta. O perdeluta de muselina fusese trasa peste ea. Am dat-o la o parte si am stat o clipa privind printr-un asemenea val, prin parul meu, incat n-am putut vedea nimic. Atunci mi-am dat parul in laturi si m-am uitat la chipul din oglinda, imbarbatata, vazand ce linistit se uita la mine. Eram foarte mult schimbata...! foarte, foarte mult! La inceput, fata imi era atat de straina, incat a fost cat pe ce sa-mi acopar ochii cu mainile si sa fug, de n-ar fi fost imbarbatarea de care am vorbit. Foarte curand insa m-am obisnuit cu chipul meu cel nou si atunci mi-am dat seama, mai bine ca la inceput, in ce masura eram schimbata. Nu era asa cum ma

asteptasem, dar nu ma asteptasem de fapt la ceva precis si pot spune ca ceva precis m-ar fi surprins.
Niciodata n-am fost o frumusete si nici nu m-am socotit vreodata a fi, dar fusesem cu totul altfel decat aratam acum. Tot ce fusese disparuse; Cel de Sus a fost bun cu mine, incat am fost in stare sa trec prin asemenea incercare numai cu cateva lacrimi, nu amare, si am putut sa stau acolo sa-mi pieptan parul, pentru noapte, destul de multumita".
Ea isi marturiseste ca ar fi putut sa-l iubeasca pe Allan Woodcourt si sa-i fie devotata, dar ca acum totul trebuia sa ia sfarsit. Facandu-si griji in legatura cu niste flori pe care i Ie-a adus el si pe care le uscase: "Pana la urma m-am hotarat sa le tin, dar sa le pastrez numai ca amintire a ceea ce trecuse irevocabil, si disparuse, fara sa ma mai uit indarat niciodata, si in nici un fel. Sper sa nu va para vulgar. Eram foarte sincera". Aceasta pregateste cititorul pentru acceptarea cererii in casatorie de mai tarziu a iui Jarndyce. Ea renuntase ferm la toate visurile legate de Woodcourt.
Dickens a ticluit bine aceasta scena, pentru ca o oarecare imprecizie este lasata sa-i acopere ca un val trasaturile schimbate, astfel ca imaginatia cititorului sa nu fie stanjenita cand, la sfarsitul cartii ea devine mireasa iui Woodcourt, si cand, chiar in ultimele pagini ale cartii, intr-o fraza incantatoare, se ridica intrebarea daca pana la urma frumusetea ei se stinsese cu adevarat. Asa se face ca, desi Esther isi vede fata in oglinda, cititorul nu o vede, si nici nu ni se ofera detalii mai tarziu. Cand, la intalnirea inevitabila dintre mama si fiica, Lady Dedlock o strange la piept, o saruta, plange, etc tema asemanarii culmineaza cu reflexia ciudata facuta de Esther: "Am simtit., un val de recunostinta pentru prevederea dumnezeiasca de a ma fi schimbat atat de mult fa fata, incat niciodata sa n-o pot dezonora prin vreo trasatura de asemanare, asa incat nimeni, uitandu-se la mine si uitandu-se la ea, sa nu poata nici pe departe gandi c-ar exista vreo stransa inrudire intre noi". Tot ce avem aici este foarte ireal (in limitele romanului) si cineva s-ar putea intreba chiar era necesar sa desfigureze biata fata centru acest scop relativ abstract *poate* variola sa elimine o asemanare de familie? Ne apropiem- cel mai mu de vederea infatisarii schimbate a Estherei, atunci cand Ada isi apropie obrazul ei dragalas de "fata cicatrizata [ciupita de varsat]" a Estherei.
Se pare ca autorul se cam satura de inventia fetei ei schimbate, pentru ca Esther spune in curand, in numele lui, ca nu va mai face referire la ea. Asa ca atunci cand isi vede din nou prietenii, nu se mai pomeneste de infatisarea ei, cu exceptia catorva referinte la efectul asuprra altor oameni, mergand de la uimirea in fata acestei schimbari a unui copil de la tara, pana la gandul lui Richard: "Mereu aceeasi fata draga !", cand isi ridica valul pe care il poarta la inceput in public. Mai tarziu, tema joaca un rol structural, atunci cand Gruppy renunta la dragostea lui, dupa ce o vede, asa ca s-ar putea, pana la urma, sa fi fost ingrozitor de urata. Dar poate infatisarea ei se va imbunatati ? Poate cicatricile vor trece ? Ne intrebam iarasi si iarasi. Mai tarziu, cand ea si Ada il viziteaza pe Richard in scena care duce la dezvaluirea casatoriei secrete a Adei, Richard ii spune Estherei ca fata ei compatimitoare seamana mult cu cea din trecut, si cand ea zambeste si da din cap, el repeta, " 'Asa de asemanatoare cu fata de odinioara' ", ne intrebam daca frumusetea sufletului ei nu cumva ascunde cicatricile. in acest moment, cred, incepe sa se imbunatateasca infatisarea ei, intr-un fel sau altul - sau cel putin asa se intampla in mintea cititorului. Spre sfarsitul acestei scene, ea isi observa "fata ei neteda de alta data"; neteda, la urma urmei, nu inseamna desfigurata. Eu cred ca la sfarsitul romanului, dupa ce au trecut sapte ani si ea are douazeci si opt, cicatricile au disparut treptat. Esther este prinsa de pregatirea unei vizite a Adei, a micutului ei fiu Richard si a lui Jarndyce, si apoi se aseaza linistita pe veranda. Cand Allan se intoarce si o intreaba ce face acolo, ea raspunde ca se tot gandise:
"-Aproape ca mi-e rusine sa-ti spun, dar am sa-ti marturisesc. Ma gandeam la infatisarea mea din trecut... asa cum aratam altadata.
-Si ce gandeai despre cum aratai altadata, albina mea harnica, ma intreba apoi Allan.
-Ma gandeam ca nu cred ca m-ai fi putut iubi mai mult chiar daca m-as fi schimbat.
-Si-ai fi ramas ca atunci ? zise Allan razand.
-Si-as fi ramas, bineinteles, ca atunci.
-Scumpa mea doamna Minerva, imi spuse atunci Allan, luandu-ma de brat, te uiti vreodata in oglinda ?
-Doar stii ca ma uit; ma si vezi cand ma uit.
•Si *n u* stii ca esti mai frumoasa decat ai fost vreodata ?
Nu stiam asta si nu sunt sigura ca acuma stiu. Dar stiu ca scumpele mele fetite sunt foarte dragalase, ca draga mea [Ada] e foarte frumoasa, ca sotul meu e o mandrete de barbat, ca tutorele are fata cea mai luminoasa si mai binevoitoare din cate am vazut pe lume si ca ei cu totii se pot descurca foarte bine cu mine, chiar si fara prea multa frumusete.. chiar daca am presupune ca..."

3. COINCIDENTA ALLAN WOODCOURT

În capitolul 11, "un tanar brunet", chirurgul, apare pentru prima data la patul de moarte al lui Nemo (Capitanul Hawdon, tatal Estherei). Doua capitole mai tarziu avem o scena foarte tandra si serioasa in care Richard si Ada s-au indragostit. Si in acelasi moment - ca sa legam frumos lucrurile - tanarul chirurg brunet Woodcourt apare la sfarsitul capitolului ca un oaspete la cina, si Esther, cand este intrebata daca i s-a parut "cu bun simt si agreabil", raspunde destul de melancolic ca da, probabil. Mai tarziu, chiar atunci cand ni se da o indicatie ca Jarndyce, om cu parul carunt, este indragostit in taina de Esther, in acest moment reapare Woodcourt, inainte de a pleca in China. El va absenta mult timp, iar acum ii lasa Estherei niste flori. Mai tarziu, domnisoara Flite ii arata Estherei un articol de ziar in care se pomeneste de eroismul lui Woodcourt in timpul unui naufragiu. Dupa ce fata i-a fost transfigurata de variola, Esther renunta la dragostea ei pentru Woodcourt. Cand Esther si Charley merg in portul Deal sa-i transmita lui Richard oferta Adei in legatura cu mica ei mostenire, Esther se intalneste din intamplare cu Woodcourt, care s-a intors din India. intalnirea este precedata de o descriere incantatoare a marii, o bijuterie de arta imagistica, care ne face sa iertam fantastica coincidenta. Esther ne povesteste despre fata ei, a carei descriere ne lipseste. "Era atat de mahnit de soarta mea, incat abia mai putea vorbi", si, la sfarsitul capitolului, "in ultima privire a ochilor lui, pe cand porniseram cu postalionul spre Londra, am vazut cat de mahnit era pentru mine. M-am bucurat sa vad asta. Am avut pentru vechea-mi faptura acelasi sentiment care poate ca-l are mortul daca vreodata revede locurile prin oare a trait. M-am bucurat sa vad ca sunt inca prezenta cu tandrete in amintirea prietenilor, ca sunt compatimita cu delicatete si ca nu sunt chiar de tot uitata". Un frumos fior liric, amintindu-ne putin de Fanny Price.
Printr-o a doua coincidenta remarcabila, Woodcourt ajunge la sotia caramidarului, care doarme in Tom-all-Alone's, si, prin inca o coincidenta, il intalneste aici pe Jo, in prezenta acestei femei, care si ea se intreba pe unde o fi Jo. Woodcourt il ia pe bolnavul Jo in poligonul de tir al lui George. Acolo, minunata scena a mortii lui Jo face cititorul sa ierte din nou modul oarecum artificial in care suntem adusi la patul copilului, de Woodcourt, care joaca rolul de *perry.* in capitolul 51, Woodcourt il viziteaza pe avocatul Vholes, si apoi pe Richarc* Avem aici un truc ciudat: Esther e aceea care scrie capitolul, dar ea nu este prezenta la intrevederea dintre Woodcourt si Vholes, si nici la cea dintre Woodcourt si Richard, dar amandoua sunt povestite in detaliu, intrebarea este, cum putea ea sti ce se intamplase in amandoua aceste locuri? Cititorul istet va concluziona inevitabil ca aflase toate aceste detalii de la Woodcourt, dupa ce devenise sotia lui: nu ar fi putut cunoaste atat de detaliat toate aceste evenimente din trecut, daca Woodcourt nu ar fi fost suficient de intim cu ea, ca sa-i povesteasca despre ele. Cu alte cuvinte, un cititor bun va banui ca ea se va marita pana la urma cu Woodcourt si ca va afla aceste

detalii de la el.

4. CIUDATELE ATENTII ALE LUI JOHN JARNDYCE

Cand Esther se afla in trasura care o duce la Londra, dupa moartea domnisoarei Barbary, un domn necunoscut incearca sa o inveseleasca. El pare sa stie de doamna Rachael, guvernanta angajata de domnisoara Barbary, care a condus-o pe Esther la trasura cu atat de putina afectiune, si pare sa o dezaprobe. Cand ii ofera Estherei o bucata de prajitura cu prune foarte insiropata si o placinta cu ficat de gasca, si ea refuza, spunand ca sunt prea scumpe pentru ea, el murmura, "Iar mi-a inchis gura !", si le arunca pe fereastra, la fel de usor cum isi va arunca mai tarziu fericirea. Apoi aflam ca acesta era bunul, sufletistul si relativ bogatul John Jarndyce, care este un fel de magnet pentru tot felul de oameni - copii nefericiti si vagabonzi, sarlatani, femei fals filantrope si nebuni. Daca Don Quijote ar fi venit in Londra dickensoniana, sugerez ca aceasta inima, nobila si generoasa ar fi atras oamenii in acelasi fel.

Înca din capitolul 17 avem prima indicatie ca Jarndyce, Jarndyce cel carunt, este indragostit de tanara Esther, in varsta de doar douazeci si unu de ani, dar pastreaza tacerea asupra acestui fapt. Tema Don Quijote este mentionata explicit cand Lady Dedlock ii intalneste pe insotitorii sai, care viziteaza un vecin, pe domnul Boythorn, si ii sunt prezentati tinerii. Cand este prezentata draguta Ada, Lady Dedlock remarca gratios:

"-Veti pierde caracterul dezinteresat de Don Quijote, ii spuse Lady Dedlock domnului Jarndyce, vorbindu-i tot peste umar, daca aparati numai asemenea frumuseti de nedreptati". Se refera la faptul ca, 'a cererea sa, Jarndyce a fost numit de Presedintele Tribunalului protectorul lui Richard si al Adei, chiar daca problema pentru care fusese deschis procesul era impartirea proprietatii intre ei. Acesta este comportamentul lui donquijotesc Lady Dedlock facandu-i astfel un compliment, de a oferi sprijin si adapost celor doi tineri cart erau, din punct de vedere legal, adversarii lui. A deveni tutorele legal al Estherei a fost o decizie personala, pe care o luase dupa citirea unei scrisori de la domnisoara Barbary sora doamnei Dedlock si matusa Estherei.

Dupa ce trecuse ceva timp de cand fusese bolnava Esther John Jarndyca se hotaraste sa-i scrie o scrisoare de cerere in casatorie. Dar, si aici este esentialul - se pare ca el, un om cu cel putin treizeci de ani mai in varsta decat Esther, sugereaza casatoria ca pe un mijloc de a o apara de cruzimea lumii, si nu-si va schimba atitudinea fata de ea, ii va ramane prieten si nu ii va deveni iubit, Nu numai aceasta atitudine este quijotesca, daca ceea ce cred eu este adevarat, ci intregul plan de a o pregati sa primeasca scrisoarea, al carei continut ii poate ghici, numai cand o va trimite pe Chariey sa o ia, dupa o chibzuiala de o saptamana:

"-Ai izbutit sa faci schimbari in mine, domnita, din ziua aceea de iarna, de demult, din postalion. Mai intai, si-ntai de toate, de-atunci mi-ai faurit o lume de bine.

-Ah, tutore, cate ai facut dumneata pentru mine de atunci!

-Dar, raspunse el, nu asta trebuie sa ne amintim acum.

-Asemenea lucruri nu pot fi uitate nici o clipa.

-Ba da, Esther, urma el serios si bland totodata, acuma trebuie uitate, trebuie uitate o bucata de timp. Doar atat trebuie sa-ti amintesti acum, ca asa cum ma cunosti nimic nu ma poate schimba. Te poti simti in stare de asa ceva, draga mea ?

-Pot sa fiu si sunt in stare, raspunsei eu.

-Asta e mare lucru, zise el. Asta e totul. Dar eu nu trebuie s-o iau in sensul strict al cuvantului. N-am sa-ti scriu acel ceva care-mi umbla-n gand pana cand nu voi fi hotarat definitiv inlauntrul meu ca nimic nu ma poate schimba in ochii tai, de cum m-ai cunoscut intotdeauna. Daca te indoiesti cumva, catusi de putin, n-am sa-ti scriu deloc. Dar daca esti sigura, insa pe temeiuri serioase, trimite-o pe Chariey la mine, diseara intr-o saptamana, 'pentru scrisoare'. Dar daca nu esti sigura cu desavarsire, n-o trimite deloc, la aminte, ma incred in sinceritatea ta in aceasta privinta ca in toate celelalte. Daca nu esti absolut sigura asupra punctului de care am vorbit, n-o trimite deloc !

-Tutore, zisei eu, de pe acum sunt sigura. Si convingerea nu mi-o pot schimba, cum nici dumneata nu-ti poti schimba sentimentele fata de mine. Voi trimite pe Chariey dupa scrisoare".

Pentru un om in varsta, profund indragostit de o femeie tanara, o cerere in casatorie cu astfel de conditii este un mare act de renuntare, de auto-control, de tentatie tragica. Pe de alta parte, Esther accepta, sub impresia inocenta "ca generozitatea lui s-a inaltat deasupra desfigurarii mele, si a rusinii cu care venisem pe lume", o desfigurare pe care Dickens o va minimaliza cu grija in ultimele capitole. De fapt, se intelege, si aceasta nu pare sa ingrijoreze pe nici una din cele trei parti implicate - Esther Summerson, John Jarndyce si Charles Dickens - casatoria nu ar fi atat de cinstita fata de Esther pe cat pare, pentru ca aceasta casatorie neconsumata ar fi indemnat privarea Estherei de atributiile ei materne, pe de o parte, in timp ce pe de alta parte ar fi devenit ilegal si imoral ca ea sa iubeasca un alt barbat. S-ar putea sa avem aici un ecou al temei pasarii in colivie, cand Esther, plangand, desi fericita si recunoscatoare, vorbeste cu sine in oglinda: "Cand esti stapana Casei umbrelor, trebuie sa fii la fel de vesela ca o pasare. De fapt, totdeauna trebuie sa fii vesela; asa ca sa incepem o data".

Jocul dintre Jarndyce si Woodcourt incepe cand Caddy Turveydrop este bolnav: "-Bun, stii, raspunse repede tutorele, il avem si pe Woodcourt". Îmi place felul spumos in care o face: un fel de intuitie vaga a sa ? in acest moment Woodcourt planuieste sa plece in America, unde se duc atat de des iubitii refuzati din cartile englezesti si frantuzesti. Zece capitole mai tarziu aflam ca doamna Woodcourt, mama tanarului nostru doctor, care inainte banuise atractia fiului ei pentru Esther si incercase sa o destrame, s-a schimbat in bine, este mai putin grotesca, si vorbeste mai putin despre pedigree-ul ei. Dickens pregateste o soacra acceptabila pentru cititoarele sale. Observati nobletea lui Jarndyce, care sugereaza ca, daca doamna Woodcourt . ar putea veni sa stea cu Esther, Woodcourt ar putea sa le viziteze pe amandoua. Mai auzim si ca Woodcourt nu va mai pleca in America, ci va fi un doctor de tara in Anglia, lucrand printre saraci.

Esther afla apoi de la Woodcourt ca o iubeste si ca "fata ei ciupita" este, din punctul lui de vedere, neschimbata. Prea tarziu ! Ea este logodita cu Jarndyce si banuieste ca amanarea casatoriei este legata de doliul pentru mama ei. Dar Dickens si Jarndyce au ascuns un as in maneca lor siameza. intreaga scena este destul de saraca, dar ar putea face placere cititorilor sentimentali. Nu este foarte clar in acest moment daca Woodcourt stie de logodna Estherei, pentru ca, daca ar fi stiut, cu greu ne putem inchipui ca ar fi dat buzna, indiferent cat de elegant. Totusi Dickens si Esther (ca un povestitor ce relateaza dupa eveniment) triseaza - ei stiu tot timpul ca Jarndyce va inscena o retragere nobila. Astfel ca Esther si Dickens se vor distra acum putin pe seama cititorului. Ea ii spune lui Jarndyce ca este gata sa devina "stapana Casei umbrelor". "Luna urmatoare", spune Jarndyce. Acum Esther si Dickens sunt gata sa-si desfasoare mica lor surpriza pe seama bietului cititor. Jarndyce merge la Yorkshire sa-l ajute pe Woodcourt sa gaseasca acolo o casa. Apoi o cheama pe Esther sa vada ce a gasit. Bomba explodeaza. Numele casei este din nou Casa umbrelor, si ea ii va fi stapana pentru ca nobilul Jarndyce i-o lasa pe Esther lui Woodcourt. Lucrurile acestea au fost bine pregatite, si avem un tribut tardiv catre doamna Woodcourt, care stia totul, si care acum aproba partida. in cele din urma aflam ca Woodcourt, cand isi deschisese inima catre Esther, o facuse cu consimtamantul lui Jarndyce. Dupa moartea lui Richard, avem poate o mica indicatie ca, probabil, John Jarndyce va gasi totusi o sotie tanara in Ada, vaduva lui Richard. Dar in orice caz, el este protectorul simbolic al tuturor oamenilor fara noroc din roman.

5. IMPOSTURI Sl DEGHIZARI

Pentru a afla daca Lady Dedlock a fost aceea care l-a intrebat pe Jo despre Nemo, Tulkinghorn aranjeaza ca Jo sa o intalneasca pe Hortense, servitoarea franceza concediata, purtand un val, si el recunoaste hainele. Dar nu este nici aceeasi mana cu bijuterii, nici aceeasi voce. Mai tarziu Dickens va avea dificultati in a face plauzibila omorarea lui Tulkinghorn de catre Hortense, dar in orice caz, legatura este stabilita in acest punct. Acum detectivii stiu ca Lady Dediock a incercat sa afle unele lucruri despre Nemo de la Jo. O alta inscenare are loc cand domnisoara Flite, vizitand-o pe Esther la Casa umbrelor in timp ce aceasta isi revine dupa variola, o informeaza ca o doamna (Lady Dediock) s-a interesat de sanatatea ei la coliba caramidarului. (Lady Dediock stie acum ca Esther este fiica sa - si asa apare afectiunea). Doamna cu voal a luat, ca amintire, o batista pe care Esther a lasat-o acolo cand a acoperit bebelusul mort cu ea, un gest simbolic. Nu este prima data cand Dickens o foloseste pe domnisoara Flite pentru a impusca doi iepuri dintr-un foc: in primul rand pentru a-l amuza pe cititor si in al doilea, ca sursa de informatie, o luciditate care nu este in ton cu personajul.

Detectivul Bucket se deghizeaza in mai multe randuri, nu in ultimul rana facand pe prostul cu Bagnetii (deghizarea fiind o dovada de bunavointa extrema) si tinandu-l tot timpul sub observatie pe George, pe care il aresteaza dupa plecarea celor doi. Bucket, fiind el insusi un expert al deghizarii, este capabil sa recunoasca deghizarile altora. Cand Bucket si Esther ajung la Lady Dediock, moarta in poarta cimitirului, el relateaza in cel mai tipic stil de Sherlock Holmes cum a ajuns sa presupuna ca Lady Dediock si-a schimbat hainele cu Jenny, sotia caramidarului, si a decis sa se intoarca la Londra. Esther nu intelege decat cand ii intoarce "capul greu": "Si era mama mea, rece si moarta". Melodramatic, dar bine pus in scena.

6. INDICII FALSE SI ADEVARATE

Ar putea parea, socotind dupa accentuarea din ce in ce mai puternica a temei ceti: din capitolele anterioare, ca aceasta Casa a umbrelor, casa lui John Jarndyce, ar fi o culme a umezelii mohorate. Dar nu - printr-o miscare structurala, care este extrem de artistica, ne abatem brusc spre soare; si ceata este un timp lasata in urma. Casa umbrelor este o casa frumoasa, insorita Cititorul bun isi va aminti ca un indiciu in aceasta privinta a fost dat inca de la. inceput, la Tribunal:

"-Jarndyce din Casa umbrelor, zise domnul Kenge.

-Sinistru nume, comenta Lordul Presedinte.

-Si totusi astazi nu-i un loc sinistru, milord, zise domnul Kenge"

În timp ce orfanii asteapta in Londra, inainte de a fi luati la Casa umbrelor, Richard ii spune Adei ca si-i aminteste vag pe Jarndyce ca pe "un tip roscovan si inimos". Si totusi, soarele si veselia din casa vin ca o splendida surpriza.

indiciile privitoare la persoana care l-a omorat pe Tulkinghorn sunt amestecate cu maiestrie. Cu maiestrie, Dickens il face pe George sa remarce intamplator ca o frantuzoaica vine in poligonul sau de tir. (Hortense va avea nevoie de aceste lectii de tir, dar majoritatea cititorilor vor neglija legatura). Ce putem spune de Lady Dediock ? "Ce n-as da sa fi murit !", gandeste Lady Dediock dupa ce verisoara sa Volumnia izbucneste spunand ca Tulkinghorn a neglijat-o atat de mult, ca "aproape crezusem ca a murit". Lady Dediock trebuie sa-si spuna asta pentru a pregati suspansul si suspiciunea pe care ie declanseaza asasinarea lui Tulkinghorn. Ar putea pacali cititorul sa creada ca Lady Dediock il va omori, dar cititorului de romane politiste ii place sa fie pacalit. Dupa discutia lui Tulkinghorn cu Lady Dediock, el merge la culcare, in timp ce ea ramane treaza si nelinistita, plimbandu-se in sus si in jos prin camera ei, o»e in sir. Exista un indiciu ca el s-ar putea sa moara curand ("Si zau, cand stelele se sting si ziua palida se strecoara in camera din turn, gasindu-l imbatranit de tot, ai zice, uitandu-te la el, ca groparul si cazmaua au fost convocati, si curand vor prinde a sapa'), si moartea lui trebuie legata puternic in mintea cititorului pacalit de Lady Dediock; in timp ce despre Hortense, adevarata ucigasa, nu s-a mai auzit nimic de la o vreme.

Hortense il viziteaza acum pe Tulkinghorn si isi manifesta motivele de nemultumire. Ea nu a fost recompensata suficient pentru a fi jucat rolul lui Lady Dediock in fata lui Jo; o uraste pe Lady Dediock; vrea sa fie angajata intr-un post similar. Aceasta parte este putin cam slaba, si incercarile lui Dickens de a o face sa vorbeasca englezeste ca o frantuzoaica sunt ridicole, in orice caz, ea este o tigroaica, chiar daca reactia ei la amenintarea lui Tulkinghorn, ca o va arunca in inchisoare daca mai continua sa-l bata la cap, nu este cunoscuta in acest moment.

Dupa ce o avertizeaza pe Lady Dediock ca alungarea servitoarei Rosa a incalcat intelegerea lor de a pastra situatia de fapt, si ii spune ca trebuie sa-i dezvaluie lui Sir Leicester secretul, Tulkinghorn pleaca acasa - spre moarte, cum ne indica Dickens. Lady Dediock iese si ea din acasa, intr-o plimbare sub clar de luna, ca si cum l-ar urmari. Cititorul poate gandi: Aha ! Asta e prea pe fata. Autorul ma pacaleste; adevaratul criminal este altcineva. Poate domnul George ? Desi este om bun, are un temperament violent. Ba mai mult chiar, la o petrecere foarte lunga, de zi de nastere, de la familia Bagnet, prietenul lor George apare foarte palid. (Aha, spune cititorul). El isi explica paloarea prin impresia produsa de moartea 'ui Jo, dar cititorul se intreaba... Apoi este arestat, si Esther, Jarndyce si sotii Bagnet ii viziteaza in inchisoare. Aici averi o intorsatura interesanta: George descrie femeia pe care a intalnit-e pe scarile lui Tulkinghorn la ora asasinatului. Ea semana, ca silueta si inaltime, cu Esther si purta o manta larga, neagra, cu franjuri. Acum cititorul lenes va gandi imediat: George e prea bun ca sa fi facut asa ceva. A fost, bineinteles, Lady Dediock, semanand izbitor cu fiica ei. Dar cititorul istet va replica: am mai intalnit o femeie care o juca destul de bine pe Lady Dediock.

Un mister minor este pe cale sa fie rezolvat. Doamna Bagnet stie cine este mama lui George si se gandeste sa o aduca la Chesney Wold. (Avem doua mame in acelasi loc - o paralela intre situatia Estherei si a lui George.)

Înmormantarea lui Tulkinghorn este un capitol minunat, un val in crestere dupa cateva capitole cam plate. Bucket, detectivul, sta intr-o trasura inchisa, privindu-si sotia si chiriasul (cine este chiriasul ? Hortense !) la inmormantarea lui Tulkinghorn. Bucket creste ca dimensiune structurala. El este amuzant de urmarit pana la sfarsitul temei misterului. Sir Leicester este in continuare un tont pompos, desi un atac cerebral il va schimba. Avem o discutie amuzanta, sherlock-holmesiana, intre Bucket si un trecator inalt, din care aflam ca Lady Dedlock purta in noaptea crimei, cand a iesit din casa pentru cateva ore, aceeasi haina pe care George a descris-o la femeia care cobora scarile lui Tulkinghorn cand s-a comis crima. (De vreme ce Bucket stie ca Hortense si nu Lady Dedlock l-a ucis pe Tulkinghorn, aceasta scena triseaza intentionat fata de cititor). Daca cititorul crede sau nu in acest moment ca Lady Dedlock este criminala, aceasta este o alta intrebare - depinde de cititor. Totusi, nici un scriitor de romane politiste nu l-ar indica pe adevaratul criminal prin intermediul unor scrisori anonime (trimise de Hortense, cum se va dovedi), acuzand-o pe Lady Dedlock de crima. Plasa lui Bucket o captureaza in sfarsit pe Hortense. Sotia sa, care la ordinele lui a spionat-o, gaseste in camera ei o descriere tiparita a proprietatii Chesney Wold; din ea lipseste o bucata care se potriveste cu hartia in care era infasurat pistolul, si este recuperat si pistolul prin curatirea fundului unui iaz, unde Hortense si doamna Bucket fusesera intr-o plimbare de vacanta. Mai exista o doza de trisare intentionata cand, intr-o intrevedere cu Sir Leicester, dupa ce a scapat de santajul lui Smallweeds, Bucket declara dramatic: "Persoana pe care trebuie sa pun mana se afla acum aici in casa, urmeaza domnul Bucket, punand ceasul la loc cu mana sigura si din ce in ce mai bine dispus; si am s-o arestez in prezenta domniei voastre". Singura femeie la care se gandeste cititorul ca se afla in casa este Lady Dedlock; dar Bucket se refera la Hortense care, fara sa stie cititorul, a venit cu el si asteapta semnalul lui, crezand ca va primi o recompensa. Lady Dedlock nu este la curent cu evolutia anchetei si fuge, cu Esther si

Bucket pe urmele ei, pana este gasita moarta la Londra, imbratisand barele portii in spatele careia zace mort capitanul Hawdon.

7. RELATII NEASTEPTATE

Un lucru ciudat care se repeta in roman - si este o trasatura a multor romane politiste - este acela al "relatiilor neasteptate". Astfel:

a. Domnisoara Barbary, care a crescut-o pe Esther, se dovedeste a fi sora doamnei Dedlock si, mai tarziu, femeia pe care a iubit-o Boythorn.

b. Esther se dovedeste a fi fiica doamnei Dedlock.

c. Nemo (capitanul Hawdon) se dovedeste a fi tatal ei.

d. George se dovedeste a fi fiul doamnei Rouncewell, ingrijitoarea familiei Dedlock. George, aflam de asemenea, a fost prietenul lui Hawdon.

e. Doamna Chadband se dovedeste a fi doamna Rachael, fosta doica a Estherei.

f. Hortense se dovedeste a fi chiriasul misterios al lui Bucket.

g. Krook se dovedeste a fi fratele lui Smallweed.

8. ÎNDREPTAREA PERSONAJELOR RELE SAU NU TOCMAI BUNE

O problema de structura este rezolvata cand Esther ii cere lui Guppy sa renunte "la a-mi mai promova interesele, si a incerca sa-mi sporeasca sansele, facand descoperiri in ceea ce ma priveste... imi e cunoscuta istoria mea personala", spune ea. Cred ca intentia autorului este sa elimine firul Guppy (pe jumatate eliminat oricum prin pierderea scrisorilor), pentru a nu interfera cu firul Tulkinghorn. El "parea rusinat" - ceea ce nu este in ton cu caracterul lui Guppy. Dickens il face in acest moment un om mai bun decat pungasul care fusese. Este ciudat ca socul si retragerea lui la vederea fetei desfigurate a Estherei dovedesc ca nu avea o dragoste reala pentru ea (punct pierdut) dar faptul ca nu doreste sa se insoare cu o fata urata, fie ea aristocrata si bogata, este un punct in favoarea lui. in orice caz, este un pasaj slab.

Cand afla groaznicul adevar de fa Bucket. "Sir Leicester, care si-a acoperit fata cu mainile, scotand un singur geamat, ii cere sa se opreasca. incetul cu incetul, isi da miinile la o parte si astfel isi apara demnitatea si calmul aparent, cu toate ca fata lui are aceeasi culoare ca si paru-i carunt, incat domnul Bucket e putin ingrozit de starea lui". Aici avem un punct de cotitura pentru Sir Leicester, in care, de bine-de rau, din punct de vedere artistic inceteaza sa fie un natarau si devine o fiinta umana in suferinta. De fapt, a suferit un atac in acest moment. Dupa soc, iertarea doamnei Dedlock de catre Sir Leicester il arata a fi o fiinta iubitoare care se poarta nobil, si scena lui cu George este foarte emotionanta, cum este si asteptarea intoarcerii sotiei sale. "Etalarea formala a vorbelor", in timp ce spune ca-si va pastra neschimbata atitudinea fata de ea, il face acum sa para "serios si induiosator". Este aproape pe punctul de a deveni un alt John Jarndyce. Din clipa asta, nobilul este la fel de bun ca un bun om de rand !

Ce vrem sa spunem cand ne referim la forma unei povesti ? În primul rand e vorba de structura sa, adica dezvoltarea unei povesti date, gasirea unei linii pentru aceasta poveste; alegerea personajelor, felul in care foloseste autorul personajele; interactiunea lor, diversele teme, liniile tematice si locul lor de intalnire; diferitele miscari ale povestii introduse de autor pentru a produce un efect direct sau indirect; pregatirea efectelor si impresiilor. intr-un cuvant, prin forma povestii intelegem modelul planificat at unei opere de arta. Aceasta inseamna structura.

Un alt aspect al formei este stilul, care este modul in care functioneaza structura; adica maniera autorului, manierismele lui, diverse trucuri speciale; si daca stilul este viguros, ce tip de imagistica, ce descriere foloseste si cum; daca foloseste comparatii, cum utilizeaza si variaza procedeele retorice ale metaforei si comparatiei si combinatiile lor. Efectul stilului este cheia literaturii, b cheie magica pentru Dickens, Gogol, Flaubert, Tolstoi, pentru toti marii scriitori.

Forma (structura si stil) = Subiect: "De ce"-ul si "Cum"-ul = "Ce"-ul.

Primul lucru pe care il observam la stilul lui Dickens este imagistica sa intensa, senzuala, arta evocarilor senzuale viguroase.

1. EVOCARI ÎNFLACARATE, CU SAU FARA FOLOSIREA FIGURILOR DE STIL

Exploziile de imagistica vie sunt distantate - ele nu apar pe perioade extinse - si apoi avem din nou o acumulare de detalii descriptive de buna calitate. Cand Dickens are de impartasit informatii cititorului, prin conversatie sau meditatie, imagistica nu este de obicei evidenta. Dar exista pasaje magnifice, cum ar fi de exemplu apoteoza temei cetii in descrierea Tribunalului: "Pe o asemenea dupa-amiaza si nu pe alta se cuvenea ca inaltul Lord Presedinte sa stea inscaunat aici., asa cum si este., cu o aureola de ceata in jurul capului, ingradit in tarcul sau captusit cu stofe si draperii stacojii, ascultand un avocat, urias de statura, cu favoritii mari, voce mica si o pledoarie fara sfarsit, si parand ca isi indreapta privirile catre felinarul din tavan unde nu poate vedea altceva decat ceata".

"Micutul reclamant sau parat, caruia i s-a fagaduit un cal nou de lemn cand se va solutiona procesul Jarndyce, a crescut, a avut un cal adevarat, si a trecut in trap pe lumea cealalta".

Cei doi orfani sunt incredintati de Curte unchiului lor. Acesta este foarte pe scurt rezumatul sau rezultatul aglomerarii minunate de ceata naturala si umana din acest prim capitol. Astfel sunt introduse personajele principale (cei doi orfani si Jarndyce), inca anonime si abstracte in acest moment. Ele par sa se ridice din ceata, autorul le inalta deasupra cetii, apoi sunt din nou inghitite, si capitolul se incheie.

Prima descriere a proprietatii Chesney Wold si a stapanei sale, Lady Dedlock, este un pasaj genial: "Apele au inundat in Lincolnshire. Un picior de pod, in parc, a fost desfundat si luat de ape. Terenul alaturat, asezat mai jos, pe o latime de-o jumatate de mila arata ca o balta statatoare, cu arbori melancolici in chip de insule si cu fata impunsa pe tot intinsul ei, cat e ziua de lunga, de ploaia care cade. *Resedinta* doamnei Dedlock a fost ingrozitor de mohorata.

Vremea, zile si nopti de-a randul, a fost atat de umeda de parc-ar fi razbit apa prin copaci, si uscaturile marunte si crengile sarite sub securea padurarului nu mai pot parai si nici trosni cand cad. Caprioarele, ude leoarca, lasa urme pline de apa pe unde trec. Pocnetul de flinta pierde din tarie in aerul umed, iar fumul se misca ca un nor mic lenes catre movila verde, acoperita de-un crang, ce alcatuieste fundalul ploii care cade. Privelistea de la ferestrele nobilei doamne e cand cenusie ca plumbul, cand neagra ca tusul. Vazele de pe terasa de piatra, asezate in fata, aduna ploaia toata ziulica, iar picaturile grele cad toata noaptea, pic, pic, pic, pe caldaramul lat, din lespede, ce poarta din vremuri de demult numele de Drumul stafiei. Duminicile, bisericuta din parc miroase a mucegai; amvonul de stejar incepe sa asude o sudoare rece si peste tot e o duhoare si un iz de mormintele vechilor Dedlock. Nobila Lady Dedlock (care n-are copii) privind afara devreme in asfintit, din iatacul ei, la casuta paznicului si vazand lumina unui foc, prin geamurile zabrelite, si fum iesind de pe cos si un copil alungat de o femeie, alergand afara prin ploaie ca sa-i iasa inainte un om cu fata radioasa, venind pe poarta, infasurat in manta, a fost scoasa de tot din sarite. Nobila Lady zice c-a fost 'plictisita de moarte'". Aceasta ploaie de la Chesney Wold este contrapunctul rural al cetii din Londra; si copilul ingrijitorului este o parte a temei copilului.

Avem o imagine admirabila a oraselului adormit, insorit, in care dl. Boythorn o intalneste pe Esther si pe insotitorii ei: "dupa-amiaza, am ajuns in targusorul unde trebuia sa coboram din trasura, un orasel mohorat, cu un turn de biserica, o piata si o cruce in piata, si cu o strada grozav de insorita, si un elesteu si un cal batran ce-si racorea picioarele in el si cu foarte putini oameni, toti dormind de-a-n picioarele, sau stand jos, pe ici pe colo, ca niste fasii de umbra mici, inguste. Dupa fosnetul frunzelor si unduitul graului de pe tot parcursul drumului,

oraselul parea atat de tacut, atat de fierbinte, atat de impietrit cum numai in Anglia se poate afla asemenea asezare".
Esther are o viziune infricosatoare in timp ce e bolnava de variola: "Sa ma incumet sa-mi indrept gandul la vremea aceea inca proasta cand, legata burduf undeva intr-un spatiu mare si negru, eram in preajma unui sirag stralucitor, sau a unui inel sau a unui colier scanteietor, in care eu eram una din margele ? Nu ma mai rugam decat sa fiu scoasa dintre celelalte si simteam ca-i o suferinta inexplicabila si o mare nenorocire ca eram o parte din lucrul acela blestemat!".
Cand Esther o trimite pe Charley dupa scrisoarea domnului Jarndyce, descrierea casei are un rezultat functional; casa este un actor in sine: "Cand veni seara convenita, i-am spus lui Charley, de cum am ramas singure:
-Du-te si bate la usa domnului Jarndyce, Charley, si spune-i ca vii din partea mea... 'pentru scrisoare'.
Charley urca scarile, si-apoi cobori, si trecu pe coridoare... calea plina de cotituri din casa veche paru in seara aceea tare lunga urechilor mele incordate sa asculte... si apoi se intoarse la fel indarat, de-a lungul coridoarelor, in sus pe scari, si-apoi in jos pe scari, si-mi aduse scrisoarea.
-Pune-o pe masa, Charley, am spus eu.
Asa ca Charley o puse pe masa si pleca sa se culce, iar eu m-am asezat, uitandu-ma la scrisoare, fara s-o iau, si gandindu-ma la multe lucruri".
Cand Esther viziteaza orasul-port Deal pentru a-l vedea pe Richard, avem o descriere a portului: "Apoi pacla a inceput sa se ridice ca o cortina si carduri de vapoare, care nici prin minte nu ne-ar fi trecut ca sunt aproape, prinsera a se arata. Nu mai stiu cate vase ne-a spus chelnerul ca stationau in port. Cateva din ele erau de dimensiuni uriase; unul, un vas comercial de cursa intre India si Anglia, abia sosise in patrie; si cand soarele straluci, scotandu-si fata dintre nori, facand balti de argint pe marea intunecata, felul in care vapoarele sclipeau si se intunecau si se schimbau, trecand intr-o forfota de barci ce vasleau de la tarm la ele si de la ele la tarm si printr-o insufletire generala atat inlauntrul lor cat si in toate din jur, facu privelistea cum nu se poate mai frumoasa". (Într-o notita separata VN face o comparatie, in defavoarea lui Austen, cu descrierea marii in portul Porsmouth, cand Fanny Price isi viziteaza familia: " 'Ziua era neobisnuit de draguta. Era intr-adevar martie; dar era aprilie in aerul sau bland, vantul usor, proaspat si in soarele stralucitor, umbrit uneori o clipa de nori; si totul arata asa de frumos [si putin repetitiv] sub influenta unui astfel de cer, si umbrele se urmareau unele pe altele pe corabiile din Spithead si pe insula din apropiere, iar nuantele in continua miscare ale marii, care era in plin flux, dansau voioase si se zdrobeau de parapeti,' etc. Aceste nuante nu sunt redate; voiosia este imprumutata de la poeti minori; intreaga drescriere este conventionala si nesarata." Ed)
Unii cititori ar putea presupune ca astfel de evocari sunt banalitati la care nu merita sa ne oprim; dar literatura consta din astfel de banalitati. Literatura consta de fapt nu in idei generale ci in revelatii particulare, nu in scoli de gandire ci in indivizi de geniu. Literatura nu este despre ceva anume; ea este lucrul insusi, chintesenta. Fara capodopera, literatura nu exista. Pasajul care descrie portul Deal apare intr-un moment in care Esther calatoreste spre oras pentru a-l vedea pe Richard, a carui atitudine fata de viata, capriciile din fiinta lui, altfel nobila, si destinul intunecat care atarna deasupra lui, o tulbura si o fac sa-si doreasca sa-l ajute. Peste umarul ei, Dickens ne arata portul. Sunt multe vase acolo, un du-te vino de barci care apar ca prin magie, aproape nebagate in seama, in vreme ce ceata incepe sa se ridice. Printre ele, cum am amintit, este Indiaman, adica o corabie comerciala care tocmai s-a intors din India: "cand soarele straluci, scotandu-si fata dintre nori, facand balti de argint pe marea intunecata..." Sa ne oprim: putem vizualiza aceasta ? Bineinteles ca putem, si o facem cu un fior mai mare al recunoasterii - pentru ca, in comparatie cu conventionala mare albastra a traditiei literare, aceste baltoace argintii din marea intunecata ofera ceva ce Dickens a remarcat pentru prima data cu ochiul inocent si senzual al artistului adevarat, a vazut si a rostit pentru prima data in cuvinte. Sau mai exact, fara cuvinte nu ar fi fost nici o viziune; si daca urmam sunetul moale, fasait, usor neclar al sunetelor silabelor din descriere, vom descoperi ca imaginea trebuie sa aiba si voce pentru a trai. Si apoi Dickens continua, descriind felul in care "vapoarele se luminau si se umbreau si se schimbau" - si cred ca este poate imposibil sa alegem si sa combinam cuvinte mai bine decat a facut-o el aici pentru a reda calitatea delicata a umbrei si lustrul argintiu al incantatoarei privelisti a marii. Iar pentru cei care vor gandi ca orice magie este doar joc - un joc placut - dar ceva care poate fi sters fara a afecta povestea, dati-mi voie sa subliniez ca aceasta *este* povestea: corabia din India acolo, in acest tablou unic, l-a adus pe tanarul Woodcou'rt inapoi la Esther, si de fapt ei se vor si intalni in cateva clipe. Asadar, acea priveliste a umbrelor argintii, cu baltoacele de lumina tremurande si acel du-te-vino de barci stralucitoare, dobandeste, privind in urma, un suflu de emotie minunata, o nota glorioasa de bun venit, un fel de ovatie indepartata. Asa si-a dorit Dickens sa-i fie apreciata cartea.
2. ÎNSIRUIRE PRECIPITATA DE DETALII DESCRIPTIVE
Aceasta insiruire are intonatia notelor de autor, a unor insemnari puse pe hartie din care unele vor fi dezvoltate mai tarziu. Avem aici si o urma rudimentara de flux al constiintei, adica inregistrarea gandurilor pe masura ce strabat mintea personajelor.
Romanul incepe astfel : "Londra, sesiunea de toamna pe terminate... Vreme neinduratoare de noiembrie... Cainii, una cu noroiul. Caii, stropiti chiar pana la ochelarii cailor, nu-s mai acatarii... Ceata pretutindeni". Cand Nemo este gasit mort "imputernicitul parohiei intra in diverse pravalii si localuri, intreband clientii... Politistul e vazut ca-i zambeste baiatului de la birt. Publicul isi pierde rabdarea si urmeaza reactia. Zeflemele la adresa ofiterului starii civile, rostite de voci tinere, stridente... politistul se vede nevoit sa recurga la lege". (Carlyle a folosit si el o astfel de relatare abrupta).
"Domnul Snagsby se arata: soios, infierbantat, duhnind a ceai aromat si mestecand. inghite pe nerasuflate o bucata de paine cu unt si zice:
-O, Doamne, ce cinste ! Domnul Tulkinghorn !".
(Aici se combina un stil abrupt, eficient, cu epitete vii, din nou la fel cum ar fi facut Carlyle)
3. FIGURI DE STIL: COMPARATII Sl METAFORE
Comparatiile sunt directe, folosesc adverbele "ca", "asemeni". "Optsprezece colegi eruditi de-ai domnului Tangle, fiecare inarmat cu cate un mic sumar de cate o mie opt sute de pagini, salta in sus ca optsprezece ciocanele de la un pian, fac optspezece plecaciuni si se cufunda pe cele optsprezece locuri, in intunecime".
Trasura care-i duce pe tineri sa stea peste noapte la doamna Jellyby ajunge pe "o strada ingusta cu case inalte, un fel de albie alungita care sa tina ceata".
La nunta lui Caddy, parul neingrijit al doamnei Jellyby seamana cu "coama calului unui maturator".
La rasarit, lampagiul "facandu-si rondul, ca gadele unui rege despotic, decapiteaza unul dupa altul focurile mici, care au nazuit sa imputineze intunericul".
"Domnul Vholes, linistit si impasibil, cum trebuie sa fie un om cu atat de multa responsabilitate, isi scoate manusile scurte, negre ca si cum si-ar scalpa mainile, isi ridica palaria stramta ca si cum s-ar scalpa, si se aseaza la biroul sau".
O metafora anima un lucru care trebuie descris si evoca un altul fara a se mai face legatura prin "ca"; uneori Dickens combina metafora cu comparatia.

Haina procurorului Tulkinghorn este respectabila si intr-un fel potrivita pentru un slujitor: "Ar putea fi majordomul tainelor juridice sau pivnicerul camarii treburilor judiciare ale familiei Dedlock".
"Copiii [Jellyby] zburdau si se dadeau de-a berbeleacul, accidentele lasandu-le semne, ca intr-o agenda, pe picioarele ce pareau a fi niste mici calendare ale nenorocirilor".
"Singuratatea, cu aripile-i sumbre: s-a cuibarit la Chesney Wold".
Cand Esther, impreuna cu domnul Jarndyce, viziteaza casa in care reclamantul Tom Jarndyce si-a zburat creierii, ea scrie, "E vorba de o strada intreaga, plina de case in ruina, oarbe, IU toti ochii ziditi, fara nici un geam, fara nici un toc de fereastra..."
Snagsby, dupa ce a preluat afacerea lui Peffer pune un nou semn pictat "inlocuind inscriptia venerabila din trecut, si nu usor de descifrat, PEFFEP. Pentru ca fumul, pe care l-am putea numi iedera Londrei, s-a incolacit asa de tare in jurul numelui Peffer si s-a lipit atat de strans de locuinta lui, incat acest parazit afectuos a ajuns sa copleseasca arborele originar".
4. REPETITIA
Lui Dickens ii place un soi de incantatie o formula verbala recitata repetitiv cu emfaza crescanda; un mecanism oratoric, de elocventa juridica. "Pe o asemenea dupa-amiaza si nu pe alta se cuvenea ca inaltul Lord Presedinte sa stea inscaunat aici... Pe o asemenea dupa-amiaza feluriti juristi fara drept de pleda/e, din procesul pe care doi sau trei l-au mostenit de la tatii lor, ce s-au imbogatit de pe urma lui, s-ar cuveni sa fie... dar ce, nu sunt ?... aliniati in sir, . s pe o banca rotunda ca o fantana capitonata (dar zadarnic sa cauti dreptatea in fundul acestei fantani) ce sta intre masa rosie a grefierului si cea consilierilor Curtii... clituri de absurditati costisitoare, ingramadite dinaintea |or, intunecata e sala de sedinte cu lumanarile ei ce se mistuie ici si colo, grea e ceata ce s-a strans in ea ca sa nu mai iasa niciodata. Sterse sunt culorile ferestrelor cu vitralii ce nu mai lasa lumina zilei sa strabata inauntru, iar nestiutorul de pe strada, ce-si arunca privirile prin sticla geamurilor de la usa, sovaie sa intre, speriat de aspectul sinistru si de ecoul rostirii solemne si apatice, care rasuna pana-n tavan dupa ce a pornit de pe estrada capitonata de unde inaltul Lord Presedinte priveste la felinarul stins si unde consilierii cu peruci sunt pierduti in norul de ceata". Trebuie sa observam aici efectul celor trei bubuituri *pe o asemenea dupa-amiaza,* si cele patru taguiri, *se cuvenea sa fie,* ca si repetarea armonica a sunetelor care constituie asonanta "implicati... sedinte... urmarindu-se... alunecos" *(engaged, stages, tripping, slippery),* si aliteratia "orfane... ziduri de cuvinte... usa... descurajat... taraganire... greoaie... Lord... privire., lanterna... lumina",*(warded... walls ofwords... door... deterred... drawl... languidly... Lord... looks... lantern... light).*
Chiar inainte ca Sir Leicester sa se intalneasca cu rudele sale la Chesney Wold se aude reverberatia sonorului, muzicalului "la fel": "Sumbra si solemna, batrana casa pare sa ofere atat de multe inlesniri pentru a fi locuita si totusi nu exista nici un locatar in afara de chipurile pictate de pe pereti. 'Si ei au plecat asa cum au venit' pare sa fi cugetat oricare stapan Dedlock, trecand prin fata portretelor. 'La fel se uitau si ei, la galeria tacuta si linistita, cum ma uit si eu acum, la fel gandeau si ei cum gandesc si eu la golul pe care-l vor lasa in maretul domeniu cand nu voi mai fi; la fel isi spuneau si ei, ca si mine, ca-i greu de crezut c-ar mai putea exista ceva fara ei, si la fel voi parasi eu lumea mea, cum o parasesc acum pe a lor, inchizand usa care oglindeste trecutul. La fel voi muri, fara sa las vreun gol si fara sa-i regret".
5. ÎNTREBAREA SI RASPUNSUL RETORIC
Acest procedeu este deseori combinat cu repetitia. "Cine se intampla sa mai fie la Curte in dupa-amiaza asta intunecoasa, in afara de Lordul Presedinte, avocatul din proces, alti doi, trei avocati care nu-s niciodata in nici un proces si banca avocatilor pomenita mai inainte ? Mai este grefierul, mai jos de judecator, cu peruca si roba, trei aprozi, sau garderobieri, sau perceptori ori cine stie ce ar putea sa fie".
În timp ce Bucket il asteapta pe Jarndyce sa o aduca pe Esther sa-l insoteasca in cautarea fugarei Lady Dedlock, Dickens se imagineaza in mintea lui Bucket: "Unde este ea ? Vie sau moarta unde poate fi ? Daca batista pe care o impatureste cu grija si si-o pune la loc in buzunar ar fi in stare, sub puterea unui farmec, sa-i aduca in fata ochilor locul unde a gasit-o Lady Dedlock, si peisajul nocturn de langa colina, unde batista a acoperit chipul copilasului, ar zari-o oare acolo ? Pe pustiul acela unde cuptoarele de caramizi ard... trecand peste petecul acela de pamant pustiit si paraginit, fiinta singuratica cu lumea-i de intristari, imblanita de zapada, manata de vant si lipsita, pe cat se pare, de orice mangaiere. E o faptura femeiasca dar e imbracata cu niste zdrente atat de ponosite de te cuprinde jalea si nicicand asemenea imbracaminte n-a putut trece prin salile castelului Dedlock si nici iesi pe poarta lui cea mare".
in raspunsul pe care il da Dickens intrebarii, el ofera cititorului indiciul ca Lady Dedlock si Jenny au schimbat hainele, care il vor incurca un timp pe Bucket, pana va ghici adevarul.
6. STILUL APOSTROFIC CARLYLEAN
Apostrofele pot fi indreptate, cum au si fost, in directia unei audiente incremenite sau a unui grup sculptural de mari pacatosi, sau a unei forte elementare a naturii sau a unei victime a injustitiei. Pe cand Jo se taraste spre cimitir pentru a vizita mormantul lui Nemo, Dickens apostrofeaza: "Hai noapte, vino, si tu, orb intuneric, veniti, caci prea curand voi n-ati putea veni si nici prea mult voi n-ati putea ramane intr-un loc ca asta ! Veniti si voi, slabe lumini risipite in ferestrele uratelor case, si voi, care-nauntru comiteti marsavii, faceti-le macar inlaturand o asemenea priveliste infioratoare ! Hai, vino vapaie a gazului, ce arzi atat de mohorat peste grilajul de fier pe care vazduhul otravit isi lasa scursorile malefice, cleioase la atingere !"
Apostrofa deja citata de la moartea lui Jo ar trebui de asemenea observata, si inainte de aceasta, apostrofa prin care Guppy si Weevle se reped sa ceara ajutor dupa descoperirea sfarsitului neobisnuit al lui Krook.
7. EPITETELE
Dickens cultiva adjectivul bogat, sau verbul, sau substantivul, ca epitet, o conditie de baza pentru o imagistica viguroasa: samanta dolofana din care vor inflori si vor da lastari metaforele. in deschidere avem oameni aplecati peste parapetul Tamisei, straduindu-se sa bata cu privirea pana jos la rau, "in cerul de ceata de sub ei".
Functionarii din Tribunal incep "sa-si ascuta spiritul juridic", intr-un proces ridicol. Ada descrie ochii proeminenti ai doamnei Pardiggle ca "ochi de om strangulat".
in timp ce Guppy incearca sa-l convinga pe Weevle sa ramana chirias in casa lui Krook, il vedem "rontaindu-si unghia degetului aratator cu pofta pe care i-a trezit-o ofensa".
În timp ce Sir Leicester asteapta intoarcerea doamnei Dedlock, pe strazile din miezul de noapte nu se aude nici un sunet, doar "un betiv de pe alte meleaguri", care se abate pe acolo si, in drumul sau, oracaie un cantec.
La Dickens, ca la toti marii scriitori care au o perceptie vizuala patrunzatoare, un epitet comun poate capata uneori o viata neobisnuita si prospetime gratie fundalului pe care este zugravit. "Lumina binevenita licareste curand pe perete, in timp ce Krook [care a fost jos sa ia o lumanare aprinsa] urca incetisor scara, urmat pas cu pas de pisica cu ochi verzi".
Toate pisicile au ochii verzi - dar observati cat de verzi sunt acesti ochi, din cauza luminii lumanarii care urca incet scarile. Deseori pozitia si rasfrangerea pe care o au asupra lui cuvintele din jur, ii dau epitetului un farmec viu.
8. NUME EVOCATIVE

il avem desigur pe Krook, si mai sunt si Blaze si Sparkle, giuvaergii; domnul Blower si domnul Tangle sunt avocati; Boodle si Coodle si Doodle, etc sunt politicieni. Acesta este un procedeu al vechii comedii. (Krook = punga; Blaze = stralucire; Sparkle = scanteie, Blower = gornist; Tangle = incurcatura; Boodle = gloata)

9. ALITERATIA Sl ASONANTA

Procedeul a fost deja remarcat in conexiune cu repetitia. Dar putem sa savuram ce ii spune Smallweed sotiei sale: "cotofana naparlita, cioara, cap de papagal" *(dancing, prancing, shambling, scrambling, poll-parrott)* ca exemplu de asonanta; sau aliteratia arcului de pod care a fost "ros si stors" *(sapped and sopped)* in Lincolnshire, unde Lady Dedlock traieste intr-o lume „amortita" *(deadened) Jarndyce si Jarndyce* este, intr-un fel, o aliteratie absoluta dusa pana la absurd.

10. PROCEDEULSI-SI-SI

Aceasta este o caracteristica a stilului emotional al Estherei, ca atunci cand ii descrie pe tovarasii ei de la *Casa umbrelor,* Ada si Richard: "Sunt sigura ca, stand cu ei, si umbland cu ei, si vorbind cu ei, si vazandu-i cum de la zi la zi se indragosteau mai tare unul de celalalt, si fara sa scoata un cuvant si fiecare din ei gandind in sinea lui ca dragostea asta era taina cea mai mare".

Si un alt exemplu, cand Esther il accepta pe Jarndyce: "L-am cuprins cu bratele pe dupa gat, si l-am sarutat, si el a zis ca stapana Casei umbrelor il saruta, si eu am spus da, si dupa aceea a fost ca si cum nimic nu se intamplase si toti trei am plecat la plimbare, fara sa-i spun despre asta nimic scumpei mele dragi [Ada].

11. NOTA UMORISTICA, PITORESCA, ALUZIVA, CAPRICIOASA

"Familia lui e tot atat de veche precat muntii, dar infinit mai respectabila" sau "Curcanul si curtea cu pasari, mereu tulburata de o plangere de clasa sociala (probabil Craciunul)" sau "cucurigul cocosului roscat din pivnita micii laptarii din strada Cursitor ale carui pareri despre venirea zilei ar fi ciudat sa le precizam, deoarece nici el, din propriile-i observatii, nu stie aproape nimic despre ele" sau "o nepoata mica si sireata, un soi de faptura prea tare stransa la mijloc si cu un nas ascutit ca o seara taioasa de toamna, gata sa dea catre sfarsitul ei in inghet".

12. JOCURILE DE CUVINTE

Cateva exemple ar fi "Ancheta-de-Cerneala"(Inguest-Inkwhich - in legatura cu ceata); sau "Spital- GroapadeCal"(Hosp/fa/ -*Horsepittle);* sau papetarul vorbind de experiente "bune si amare" *(joful and woful)* sau "lei fo manger (*manger* in engleza inseamna *iesle,* in franceza *a manca*), stii, urmeaza domnul Jobling, pronuntand fraza aceasta ca si cum s-ar fi gandit la o zicala folositoare, afisata intr-un staul englezesc". Totusi, mai e cale lunga de aici pana la *Finnegans Wake* a lui Joyce, acel super-joc de cuvinte pietrificat, dar suntem totusi in directia buna.

13. DESCRIEREA OBLICA A VORBIRII

Aceasta este o dezvoltare a tehnicii lui Samuel Johnson si Jane Austen, cu un numar mai mare de esantioane de vorbire in descriere. Doamna Piper depune marturie la ancheta asupra mortii lui Nemo prin vorbire indirecta: "Oo! Doamna Piper are o gramada de povestit, mai cu seama in paranteza si fara punctuatie, cu toate ca n-are mare lucru de spus. Doamna Piper locuieste in Imobilul Cook (in care sotul ei este maestru dulgher) si demult tare, asa cum se stie prea bine printre vecini (socotind o zi dupa cea din ajunul crestinarii fara preot a lui Alexander James Piper, in varsta de optsprezece luni si patru zile implinite din care cauza ca nimeni nu se mai astepta sa traiasca intr-atat era domnilor, durerile acestui copil de gingii) ca Reclamantul - asa staruie doamna Piper sa-l numeasca pe cel mort - se zicea ca s-a vandut Satanei. Din cautatura Reclamantului se trage toate spusele astea ! il vedea pe Reclamantul adesea si si-a dat seama cat de feroce e fata lui si ca nu trebuia lasat sa mearga printre copii care e timizi (si daca nu credeti poate Madame Perlkins sa fie adusa aici de fata pentru ca tot e aici ca sa faca cinste sotului, si ei, si familiei). L-a vazut pe Reclamant iritat si tulburat de copii (caci copiii nu e niciodata, care nu te poti astepta la ei special cand are chef de joaca sa fie cu doxa la cap care nici dumneata singur nu esti)".

Redarea oblica a vorbirii este deseori folosita, la personaje mai putin excentrice, pentru a grabi sau concentra emotia, uneori fiind insotita, ca in exemplul urmator, de repetitie lirica: Esther o convinge pe Ada, care s-a casatorit in secret, sa mearga cu ea la Richard:

"-Draga mea, spuse ea, n-ai avut nici o neintelegere cu Richard cat am lipsit eu atat de mult ?

-Nu, Esther.

-N-ai mai avut vesti de la el ? urmai eu.

-Ba da, am avut vesti de la el, raspunse Ada.

Atatea lacrimi ii umplura ochii, si-atata dragoste vedeam pe fata ei ! N-o puteam intelege pe draga mea. Sa ma duc singura la Richard ? am intrebat. Nu. Ada socotea ca-i mai bine sa nu ma duc singura. Vrea sa mearga cu mine? Da, Ada credea ca-i mai bine sa mearga cu mine. Sa plecam acuma? Da, sa plecam acuma. Ei bine, n-o puteam intelege pe draga mea cu ochii plini de lacrimi si cu fata plina de dragoste !"

Un scriitor poate fi un bun povestitor sau un bun moralist, dar daca nu este un vrajitor, un artist, nu este un mare scriitor. Dickens este un bun moralist si un minunat vrajitor, dar povestitorul ramane cumva in urma celorlalte virtuti ale sale. Cu alte cuvinte, el isi atinge punctul suprem cand isi zugraveste personajele si habitatul lor in orice situatie data, dar opera sa devine stangace cand incearca sa stabileasca diverse legaturi intre aceste personaje intr-un tipar de actiune.

Care este impresia combinata pe care o opera de arta o produce asupra noastra ? (Prin "noi" inteleg cititorii buni). Precizia poeziei si emotia stiintei. Prin asta ne impresioneaza *Casa umbrelor.* Dickens vrajitorul, Dickens artistul ne apare aici in ce are el mai bun. Din ce are el in al doilea rand bun, iese in evidenta profesorul moralist, nu arareori cu arta. in ce are mai prost, *Casa umbrelor* ne prezinta un povestitor care se impiedica din cand in cand, desi structura generala ramane in continuare excelenta.

in ciuda anumitor greseli in constructia povestii sale, Dickens ramane, in orice caz, un mare scriitor. Controlul pe care il exercita asupra unei constelatii considerabile de personaje si teme, tehnica de a tine oamenii si evenimentele legate laolalta, sau de a evoca personaje absente prin dialog - cu alte cuvinte, arta nu numai de a crea oameni ci si de a-i tine vii in mintea cititorului pe parcursul romanului - acesta este cel mai mare semn de maretie. Cand bunicul Smallweed este dus cu scaunul in poligonul de tir al lui George, intr-un efort de a obtine un esantion al scrisului de mana a lui Hawdon, birjarul si o alta persoana il poarta in brate. "Pe cestalalt l-am tocmit de pe strada pentru o halba de bere . Ceea ce face doi penny... Judy, copila mea [continua el vorbind cu fiica sa] da omului cei doi penny ce i se cuvin". "Omul, care este unul din acele specimene extraordinare ale fungului uman care se raspandeste spontan in vestul Londrei, gata imbracat intr-o vesta veche, rosie, cu 'Misiunea' de a avea grija de cai si de a striga birjarii, isi primeste cei doi penny in culmea fericirii, azvarle moneda in aer, o prinde de sus si se retrage". Acest gest, numai acest gest, cu epitetul 'de sus' - o nimica toata - dar omul este viu pentru totdeauna in mintea cititorului bun.

Lumea unui mare scriitor este o democratie cu adevarat fermecatoare in care chiar personaje minore, chiar cele mai insingnifiante personaje, ca omul care invarte doi penny, au dreptul sa traiasca si sa se manifeste.

GUSTAVE FLAUBERT

Doamna Bovary (1856) (Fragmentele sunt preluate din *Doamna Bovary* trad. Demostene Botez, Ed. Cartea Romaneasca, 1972)

Acum vom savura o alta capodopera, un alt basm. Dintre toate basmele acestei serii, romanul lui Flaubert, *Doamna Bovary* este cel mai romantic. Din punct de vedere stilistic, aici proza face ce ar trebui sa faca poezia. (Pentru cateva din trasaturile stilului lui Flaubert, vezi observatiile lui VN de la sfarsitul eseului.).

Un copil caruia i-ai citi povestea te-ar putea intreba, e adevarata ? Si daca nu e, copilul va cere una adevarata. Sa nu perseveram in aceasta atitudine juvelina fata de cartea pe care o citim. Bineinteles ca, daca cineva iti spune ca Mr. Smith a vazut o farfurie albastra invartita de un magician verde, vei intreba daca este adevarat, pentru ca, daca ar fi adevarat, intr-un fel sau altul, asta ti-ar afecta viata, ar avea infinite consecinte practice pentru tine. Dar nu intreba daca o poezie sau un roman sunt adevarate. Sa nu fim copilarosi; sa ne amintim ca literatura nu are deloc valoare practica, cu exceptia cazului in care cineva ar dori sa devina profesor de literatura. Fata Emma Bovary nu a existat niciodata: cartea *Doamna Bovary* va exista pentru totdeauna. O carte traieste mai mult decat o fata.

Cartea vorbeste despre adulter si contine situatii si aluzii care au socat pudicul si filistinul guvern al lui Napoleon al III-lea. Si intr-adevar romanului i s-a intentat un proces pentru obscenitate. inchipuiti-va. Ca si cum opera unui artist ar putea vreodata sa fie obscena. Ma bucur sa pot spune ca Flaubert a castigat procesul. Asta s-a intamplat exact acum o suta de ani. in zilele noastre... Dar sa revenim la subiect.

Vom analiza Doamna Bovary asa cum si-ar fi dorit Flaubert: din punct de vedere al structurilor *(mouvements,* cum Ie-a numit el), al liniilor tematice, stilului, poeziei si personajelor. Romanul are treizeci si cinci de capitole, fiecare de aproximativ zece pagini, si se imparte in trei parti, situate respectiv, in Rouen si Tostes, in Yonville, si in Yonville, Rouen si Yonville, toate aceste locuri fiind inventate, cu exceptia Rouenului, un oras din nordul Frantei cu o catedrala celebra.

Actiunea principala are loc in anii 1830 - 1840, sub regele Louis Philippe (1830-1848). Capitolul 1 incepe in iarna lui 1827, si, intr-un fel de postfata, vietile unora dintre personaje sunt urmarite pana in 1856, aceasta fiind data la care Flaubert a terminat cartea. Romanul *Doamna Bovary* a fost inceput la Croisset, langa Rouen, pe 19 septembrie 1851 si a fost terminat in aprilie 1856 si publicat in foileton la sfarsitul aceluiasi an, in *Revue de Paris.* La o suta de mile nord de Rouen, in Boulogne, Charles Dickens termina *Casa umbrelor,* in vara lui 1853, cand Flaubert ajunsese la partea a doua a romanului; cu un an in urma, in Rusia, murea Gogol si Tolstoi isi publica prima opera, *Copilaria.*

Trei forte modeleaza un om: ereditatea, mediul si agentul necunoscut X. Dintre acestea, al doilea, mediul, este de departe cel mai putin important, in timp ce ultimul, agentul X, este de departe cel mai influent. in cazul personajelor care traiesc in carti, evident autorul controleaza, directioneaza si aplica cele trei forte. Societatea din jurul Doamnei Bovary a fost creata de Flaubert la fel de deliberat cum a fost creata insasi Doamna Bovary, si a spune ca societatea flaubertiana a actionat asupra personalitatii lui Flaubert inseamna a intra intr-un cerc vicios. Tot ce se intampla in carte este rezultatul exculsiv al spiritului lui Flaubert, indiferent care a fost banalul impuls initial, indiferent care era, sau i se parea lui ca este, situatia din Franta timpului sau. De aceea ma opun acelora care insista pe influenta unor conditii sociale obiective asupra eroinei Emma Bovary. Romanul lui Flaubert trateaza soarta umana cu un calcul delicat, nu cu aritmetica conditiilor sociale.

Ni se spune ca majoritatea personajelor romanului sunt burgheze. Dar un lucru pe care trebuie sa-l lamurim o data pentru totdeauna este intelesul pe care il da Flaubert termenului *burghez.* Daca nu inseamna *orasean,* cum este deseori cazul in franceza, termenul *burghez* folosit de Flaubert inseamna filistin, ins preocupat numai de partea materiala a vietii si crezand in valorile conventionale. El nu foloseste niciodata termenul *burghez* cu vreo conotatie de economie politica marxista. Burghezia lui Flaubert este o stare a spiritului, nu o stare a buzunarului. intr-o scena celebra a cartii noastre, o batrana din greu muncita, rasplatita cu o medalie pentru a-si fi slugarit stapanul la ferma, se confrunta cu un comitet de burghezi veseli, care se zgaiesc la ea - observati ca in aceasta scena amandoua partidele sunt filistine, stralucitorii politicieni si batrana taranca superstitioasa - si amandoua partile reprezinta burghezi in sensul lui Flaubert. Voi clarifica complet termenul daca voi spune, de exemplu, ca in Rusia comunista de azi, in literatura sovietica, in arta sovietica, in muzica sovietica, aspiratiile sovietice sunt fundamental si ingamfat burgheze. Exista o cortina de macrame in spatele celei de fier. O oficialitate sovietica, mare sau mica, este tipul perfect de spirit burghez, de filistin. Cheia pentru termenul lui Flaubert este filistinismul lui Monsenieur Homais. Dati-mi voie sa adaug pentru a dubla claritatea, ca Marx l-ar fi numit pe Flaubert burghez in sensul politico-economic, iar Flaubert l-ar fi numit pe Marx burghez in sensul spiritual, si amandoi ar fi avut dreptate, pentru ca Flaubert era un om instarit, iar Marx un filistin in atitudinea lui fata de arta.

Domnia lui Louis Philippe, regele cetatean(/e *roi bourgeois),* din 1830 pana in 1848, a fost o perioada stearsa in comparatie cu jocurile de artificii ale lui Napoleon de la inceputul secolului sau fata de timpurile noastre multicolore. in 1840, "cronica Frantei era linistita sub administratia rece a lui Guizot". Dar "1847 a inceput cu prevestiri intunecate pentru Guvernul francez: iritatie, cereri si dorinta pentru o guvernare mai populara si poate mai stralucita. Coruptia si subterfugiul pareau sa domneasca pe picior mare". În februarie 1848 a izbucnit o revolutie. Louis Philippe, "luandu-si numele de Mr. William Smith, a pus capat unei domnii lipsite de glorie, printr-o fuga lipsita de glorie, cu o trasura obisnuita"(Enciclopedia Britanica, editia a 9-a, 1879). Am mentionat acest fragment de istorie pentru ca Louis Philippe, cu trasura si umbrela lui, era un personaj deosebit de flaubertian. Un alt personaj, Charles Bovary, s-a nascut conform calculului meu in 1815; a intrat la scoala in 1828; a devenit ofiter de sanatate(care este cu o treapta mai jos de doctor) in 1835; s-a casatorit cu prima sa sotie, vaduva Dubuc, in acelasi an, la Tostes, unde a inceput sa practice medicina. Dupa pierderea ei, s-a casatorit cu Emma Rouault (eroina cartii) in 1838; se muta in alt oras, Yonville, 1840; si dupa pierderea si a acestei de a doua sotii, in 1846, moare in 1847, la virsta de treizeci si doi de ani.

Pe scurt aceasta ar fi cronologia cartii.

Sa observam in primul capitol prima linie tematica: straturile sau tema tortului cu mai multe straturi. Suntem in toamna lui 1828; Charles are 13 ani si in prima zi de scoala isi mai tine inca sapca pe genunchi in clasa : "era ceva de-o infatisare foarte ciudata: semana si a caciula si a sapca, si a palarie rotunda, si a cascheta de vidra, si a scufie de bumbac; intr-un cuvant, unul din acele sarmane lucruri a caror muta uratenie este tot asa de profund expresiva ca fata unui imbecil. Ovala si umflata de balene, ea incepea cu trei caltabosi rotunzi; pe urma, despartite de o fasie rosie, alternau romburi de catifea cu romburi de blana de iepure; venea apoi un fel de sac care se termina cu un poligon cartonat, care avea deasupra o broderie complicata de snururi, de unde atarna, la capatul unui siret lung si din cale-afara de subtire, o mica impletitura de fire de aur, in chip de ghinda. Sapca era nou-nouta; ii lucea cozorocul". (Putem compara acest fragment cu descrierea lui Gogol din *Suflete moarte* a geamantanului lui Cicikov si a trasurii lui Korobocika - si acolo avem o tema a straturilor!)

Asa cum vom vedea si in alte trei exemple care vor fi discutate, imaginea se dezvolta strat cu strat, rand cu rand, camera cu camera, cosciug cu cosciug. Sapca este un obiect patetic si lipsit de gust: ea simbolizeaza intregul viitor al lui Charles - patetic si lipsit de gust.

Charles isi pierde prima sotie. in iunie 1838, cand are douzeci si trei de ani, Charles se casatoreste cu Emma, intr-o mare nunta de tara. in meniu apare un tort cu mai multe straturi - si acesta un obiect patetic, de prost gust - creat de un bucatar nou in regiune, care isi daduse silinta. "La temelia lui era mai intai un patrat de carton albastru, care infatisa un templu cu portice, coloane, si jur-imprejur, statuete de stuc

in firide impodobite cu stele de hartie aurita; urma apoi, la etajul al doilea, un turn de prajitura de Savoia, inconjurat de mici fortificatii de angelica, migdale, stafide, felii de portocale; si, in sfarsit, pe platforma de sus, care era o pajiste verde cu stanci, cu lacuri de dulceata si corabii din coji de alune, se vedea un amoras, care se da intr-un scanciob de ciocolata, ai carui stalpi aveau in varf, in locul capului rotunjit, doi boboci de trandafir".

Lacul din gem este o premonitie emblematica pentru lacurile elvetiene spre care, in sunetul versului liric la moda al lui Lamartine, Emma Bovary, adultera in devenire, se va lasa dusa de visurile ei; si vom intalni din noul micul inger pe ceasul de bronz din jalnica splendoare a camerei de hotel din Rouen, unde Emma se preda celui de-al doilea iubit al sau, Leon.

Suntem tot in iunie 1838, dar in Tostes. Charles a locuit cu prima lui sotie in aceasta casa, din iarna 1835-1836 pana la moartea acesteia, in februarie 1837, apoi singur. El si noua sa sotie Emma vor petrece doi ani in Tostes (pana in martie 1840), inainte de a se muta la Yonville. *Primul strat.* "Fatada de caramida era chiar la strada sau mai bine zis la drum. *[Al doilea strat]* Dupa usa erau atarnate o manta cu un guler mic, si, pe jos, intr-un colt, o pereche de cizme pline inca de noroi uscat. *[Al treilea strat]* La dreapta era sala mare, adica incaperea in care se manca si unde se sta. Un tapet galben de un galben-canariu, impodobit deasupra cu o ghirlanda de flori palide, tremura tot pe panza lui prost intinsa; perdelele de america alba, tivite cu galon rosu, se incrucisau de-a lungul ferestrelor, iar pe marginea ingusta a caminului stralucea o pendula, cu capul lui Hipocrate, asezata intre doua candelabre argintate, care aveau deasupra niste globuri ovale. *[Al patrulea strat]* De cealalta parte a coridorului era cabinetul lui Charles, o incapere mica, lata de vreo sase pasi, cu o masa, trei scaune si un fotoliu de birou. Volumele *Dictionarului de stiinta medicala*, netaiate, dar cu scoartele roase de-atatea vanzari succesive prin care trecusera, umpleau, aproape numai ele, cele sase rafturi ale unei biblioteci de brad. *[Stratul al cincilea:]* in timpul consultatiilor, intra prin perete miros de rantas, iar din bucatarie se auzeau bolnavii tusind in cabinet si povestindu-si tot pasul. *[Alsaselea strat]* Venea apoi *("venait ensuit" care este exact formula folosita la descrierea sepcii)* o incapere mare, darapanata, care avea un cuptor si care servea acum ca magazie de lemne, pivnita si camara, plina de fiare vechi, de butoaie goale, de unelte agricole, reformate, la un loc cu o multime de alte lucruri prafuite, despre care era cu neputinta sa mai ghicesti la ce-au fost bune".

In martie 1846, dupa opt ani de casnicie, care cuprindeau si doua escapade amoroase furtunoase, de care sotul ei nu stia nimic, Emma Bovary contractase un mare numar de datorii pe care nu le putea plati, si neputand suporta cosmarul, se sinucide. in singurul sau moment de fantezie romantica, bietul Charles face urmatorul plan pentru inmormantarea ei: "S-a inchis in camera de consultatie, a luat o pana si dupa ce a plans cu sughituri a scris: "Vreau sa fie inmormantata in rochia ei de mireasa, cu pantofi albi, cu cununa, cu parul despletit pe umeri. *[Acum apar straturile:]* trei sicrie, unul de stejar, unul de mahon si unul de plumb...Pe deasupra sa se puna o bucata mare de catifea verde".

Toate straturile cartii apar aici laolalta. Cu cea mai mare luciditate ne amintim lista partilor care compun sapca patetica a lui Charles din prima zi de scoala si tortul nuntii.

Prima doamna Bovary este vaduva unui aprod. Aceasta este prima si falsa doamna Bovary, ca sa spunem asa. in capitolul 2, cand prima sotie este inca in viata, se iveste a doua. Asa cum Charles se instalase vis-a-vis de fostul doctor, ca succesor al sau, viitoarea doamna Bovary apare inainte ca prima sa fi murit. Flaubert nu a putut descrie nunta ei cu Charles, pentru ca asta ar fi umbrit sarbatoarea nuntii cu cea de-a doua doamna Bovary. lata cum o numeste Flaubert pe prima nevasta: doamna Duduc (numele primului ei sot), apoi doamna Bovary, doamna Bovary junior (in relatia cu mama lui Charles), apoi Heloise, dar vaduva Duduc, cand notarul dispare cu banii ei aflati in pastrarea lui; si, in sfarsit, doamna Duduc.

Cu alte cuvinte, privita prin mintea simpla a iui Charles, ea incepe sa revina la conditia ei initiala, atunci cand Charles se indragosteste de Emma Rouault, trecand prin aceleasi etape, dar in sens invers. Dupa moartea ei, cand Charles Bovary se insoara cu Emma, biata Heloise se intoarce complet la identitatea initiala de doamna Duduc. Charles devine acum un vaduv, dar vaduvia lui este cumva transferata spre tradata, si apoi moarta Heloise. Emma nu pare sa fi plans vreodata soarta trista a Heloisei Bovary. intamplator, socul financiar contribuie la moartea amandoura.

Termenul *romantic* are mai multe intelesuri. Cand comentam *Doamna Bovary* - cartea si doamna - vom folosi cuvantul *romantic* in urmatorul sens: "caracterizat de o deprindere mentala fantezista, imaginativa, tinzand sa dezvolte trairi pitoresti, de sorginte mai ales literara" (mai mult *romanesc* decat romantic). O persoana romantica, traind mental si emotional in ireal, este profunda sau superficiala in functie de calitatea spiritului sau. Emma Bovary este inteligenta, sensibila, relativ bine educata, dar are un spirit superficial: farmecul ei, frumusetea si rafinamentul nu exclud la ea si o doza fatala de filistinism. Visarile ei exotice nu o impiedica sa fie, in inima ei, c *m'iC* burgheza, dependenta de ideile ei conventionale sau facand unul sau a'tul din lucrurile care constituie o violare conventionala a conventionalului, adulterul fiind cel mai conventional mod de a te ridica deasupra conventionalului; iar pasiunea ei pentru lux nu o impiedica sa dea dovada, o data sau de doua ori, de ceea ce Flaubert numeste duritate taraneasca, un iz de simt practic, rustic. Totusi, extraordinarul ei farmec fizic, gratia ei neobisnuita, vitalitatea ei ca de pasare, de pasare colibri - toata aceasta atractie si vraja, irezistibila pentru trei barbati din carte, sotul ei si cei doi amanti succesivi, aceste calitati subjuga: Rodolphe gaseste in ea tandretea unui copil visator intr-un contrast binevenit cu prostituatele cu care s-a mai insotit, iar pe Leon, o mediocritate ambitioasa, il flateaza gandul de a avea ca amanta o doamna adevarata.

Dar ce putem spune despre sotul ei, Charles Bovary ? Este monoton, greoi, genul care munceste din greu, fara farmec, fara creier, fara cultura si cu un set complet de notiuni si obiceiuri conventionale. Este un filistin, dar este si patetic. Cele doua aspecte de care ne vom ocupa in continuare sunt de cea mai mare importanta. Ceea ce il seduce pe el la Emma si ce gaseste in ea este exact ceea ce Emma cauta si nu gaseste in visarile ei romantice. Charles vede vag, dar adanc, in personalitatea ei, un curcubeu de dragalasenie, departari visatoare, poezie, romantism. Acesta este unul din aspecte si voi arata imediat exemple. Al doilea punct de vedere este ca dragostea pe care o dezvolta inconstient Charles pentru Emma este un sentiment real, adanc si adevarat, intr-un contrast absolut cu emotiile brutale si frivole simtite de Rodolphe si Leon, iubitii ei egoisti si vulgari. Deci, acesta este paradoxul placut al basmului lui Flaubert: persoana cea mai greoaie si mai amorfa a cartii este si singura rasplatita cu o scanteie divina in iubirea sa atotputernica, iertatoare si neabatuta pe care o are pentru Emma, vie sau moarta. Mai exista si un al patrulea personaj indragostit de Emma, care este chiar un cop'! dickensonian, Justin. in orice caz il recomand pentru o atentie plina de intelegere.

Sa ne intoarcem la vremurile cand Charles era inca insurat cu Heloise Duduc. in capitolul 2, calul lui Bovary - calul joaca un rol colosal in aceasta carte si formeaza o mica tema a lui - il duce intr-o plimbare la Emma, fata unuia din pacientii sai, un fermier. Emma nu este totusi o fata obisnuita de fermier: este o domnisoara gratioasa, o *demoiselle*, educata intr-o scoala buna, unde invatau fetele micii nobilimi locale. Aici Charles Bovary este trezit din jilavul sau pat conjugal (nu a iubit-o niciodata pe nefericita sa sotie, mai varstnica, cu pieptul plat si cu tot atatea cosuri cati boboci are primavara -vaduva unui alt barbat, asa il face Flaubert sa gandeasca despre ea), deci il avem pe Charles, tanarul doctor de tara, smuls din patul sau monoton de un mesager, pentru a merge la ferma *Les Bertaux* sa ingrijeasca, piciorul rupt al unui fermier. Cand se apropie de ferma, blandul sau cal necheaza violent, premonitie subtila a evenimentelor ce aveau sa zguduie viata linistita a acestui tanar.

Vedem prin ochii sai ferma si pe Emma, asa cum apare ea pentru prima data, cand el este inca insurat cu acea nefericita vaduva. Cei sase pauni din curte par o promisiune vaga, o lectie de irizare. Putem urmari mica tema a umbrelei de soare a Emmei pana la sfarsitul capitolului. Cateva zile mai tarziu, intr-o zi de dezghet, cand crengile copacilor luceau de umezeala si zapada de pe acoperisuri si din jurul cladirilor se topea, Emma statea in prag; apoi se duse sa-si ia umbrela de soare si o deschise. Umbra de matase prismatica prin care soarele stralucea pe pielea alba a fetei ei se reflecta in culori schimbatoare. Ea zambi sub caldura usoara si picaturi de apa puteau fi auzite cantand note precise, una dupa alta, pe modelul intins al matasii.

Diversele manifestari ale gratiei senzuale a Emmei sunt zugravite prin ochii lui Charles: rochia ei albastra cu trei volane, unghiile elegante si coafura. Pasajul descrierii acestei coafuri a fost tradus atat de groaznic in toate versiunile, incat trebuie data descrierea corecta, altfel nu o putem vizualiza cum se cuvine: "Cele doua pale negre de par, atat de linse, incat pareau dintr-o bucata, erau despartite in crestet de o carare subtire, care se afunda usor, urmand curba craniului *[este descrierea unui doctor tanar]* si de-abia descoperind lobii urechii *[lobii, nu "varful", cum spun majoritatea traducatorilor; partea de sus a urechii era desigur acoperita de acele cozi negre, lucioase],* se impreunau la spate intr-un coc mare, cu o miscare unduioasa spre tample, lucru pe care medicul de tara nu-l mai vazuse in viata lui".

Impresia senzuala pe care ea o face tanarului este accentuata mai departe de descrierea unei zile de vara vazuta din interior, din salon: "obloanele erau trase. Prin crapaturile scandurilor soarele intindea pe jos niste dungi lungi si subtiri, care se frangeau la colturile mobilei si tremurau pe tavan. Pe masa mustele se urcau de-a lungul paharelor din care se bause si bazaiau inecandu-se in cidrul care mai ramasese pe fund. Lumina zilei, care patrundea prin hornul caminului, catifelandu-i funinginea de pe placa de deasupra, albastrea putin cenusa rece.

"Stand intre fereastra si vatra, Emma cosea; nu avea nimic pe cap, iar pe umerii goi se vedeau broboane de sudoare". Observati razele lungi de soare printre crapaturile obloanelor inchise, si mustele plimbandu-se pe pahare (nu "misunand" cum spun traducatorii: mustele nu misuna, ele se plimba, isi curata picioarele) plimbandu-se pe pahare si inecandu-se in drojdia cidrului. Si observati lumina inselatoare care catifeleaza cenusa din spatele focului si care albastrea putin cenusa rece. Picaturile de sudoare de pe umerii Emmei (purta o rochie decoltata), observati-le si pe acestea. Sunt imagini foarte valoroase.

Procesiunea nuntii facandu-si drum prin campuri trebuie comparata cu procesiunea funerara, cu Emma moarta, facandu-si drum prin alte campuri, la sfarsitul cartii. La nunta: "Cortegiul, la inceput strans, ca o esarfa colorata care ondula pe camp de-a lungul cararii inguste ce serpuia prin granele verzi, se lungi indata si se faramita in grupuri diferite, care se tot opreau discutand. Lautarul mergea inainte cu vioara, impopotonat cu panglici la gat, pe urma veneau mirele si mireasa, parintii, prietenii, cum se nimereau, iar la urma copiii, care se distrau rupand clopoteii spicelor de ovaz, sau jucandu-se intre ei, pe ascuns. Rochia prea lunga a Emmei se tara putin pe jos; din cand in cand se oprea ca s-o traga, si atunci, delicat, cu degetele ei inmanusate, lua de pe dansa firele de iarba care se prinsesera laolalta cu scaieti teposi, pe cand Charles, cu manusile scoase, astepta sa ispraveasca. Batranul Rouault, purtand joben, cu mansetele fracului lungi pana-n varful unghiilor, dadea bratul doamnei Bovary-mama. Cat priveste pe domnul Bovary-tatal, care de fapt dispretuia toata lumea aceea si venise pur si simplu intr-o redingota de rand, de croiala militara, strecura tot felul de complimente, ca la carciuma, unei tarancute blonde. Ea da din cap, se inrosea, nu stia ce sa raspunda. Ceilalti nuntasi vorbeau de treburile lor sau puneau la cale tot felul de pozne, razand dinainte; si tragand cu urechea auzeai mereu zdranganitul lautarului, care continua sa cante pe camp".

Emma este inmormantata. "Cei sase oameni, cate trei de fiecare parte, faceau pasi mici, gafaind putin. Preotii, cantaretii si doi copii de strana recitau *De profundis,* si glasurile lor, ridicandu-se si coborandu-se melodios, rasunau pana departe, pe camp. Cateodata dispareau la cotitura cararii; dar crucea cea mare de argint se vedea mereu inaltandu-se printre copaci". *[Comparati cu scripcarul de la nunta]*

"Femeile mergeau in urma, in mantii negre, cu glugile pe spate; aveau in mana cate o lumanare groasa, aprinsa, si Charles simtea ca lesina de-atatea rugaciuni nesfarsite, de-atatea faclii si de mirosul searbad de ceara si tamaie. Adia o boare racoroasa; secara si rapita erau inverzite, picaturile de roua tremurau pe gardurile de maracini si pe marginea drumului. Zarea era plina de tot felul de zgomote vesele: zdranganitul unei carute care mergea, departe, prin fagasuri; cucurigul unui cocos sau tropaitul unui manz care se vedea alergand pe sub meri. Pe cerul senin pluteau nori trandafirii ca niste pete; luminite albastrii cadeau pe colibele acoperite de irisi; Charles recunostea din mers curtile. isi aducea minte de dimineti ca asta, cand, dupa o vizita la vreun bolnav, iesea din ograda si se intorcea la nevasta-sa *[Destul de ciudat ca nu-si aminteste nunta. Cititorul este mai avantajat decat el*\.

"Giulgiul negru, presarat cu lacrimi albe, se ridica din cand in cand, descoperind cosciugul. Obositi, cioclii mergeau mai incet, si sicriul inainta cu zguduituri necontenite, ca o salupa leganata la fiecare val"

Dupa nunta, fericirea tanarului in viata de zi cu zi este zugravita printr-un alt paragraf subtil senzual. Si aici trebuie din nou sa imbunatatim traducerile slabe: "Dimineata, in pat, unul langa altul pe perna, el urmarea lumina soarelui trecand prin puful blond al obrajilor, pe jumatate acoperiti de colturile rotunjite ale bonetei. Vazuti de aproape ochii ei pareau mariti, mai ales cand, trezindu-se, clipea de mai multe ori; negri la umbra si albastru inchis in plina zi, aveau parca straturi de culori succesive, care, mai intunecate la fund, se limpezeau din ce in ce la suprafata corneei". (Un mic ecou al temei straturilor).

În capitolul 6, copilaria Emmei este prezentata retrospectiv in termeni de cultura romanesca superficiala, judecand prin cartile pe care Ie-a citit si prin ce a invatat din ele. Emma este o mare cititoare de povesti romantate, de romane mai mult sau mai putin exotice, de poezii romantice. O parte din autorii pe care-i cunoaste sunt de prima mana, cum ar fi Walter Scott sau Victor Hugo; altii nu chiar de prima mana, cum ar fi Bernardin de Saint-Pierre sau Lamartine. Dar nu este vorba daca erau buni sau nu. Problema este ca ea este un cititor prost. Citeste cartile emotional, intr-un stil juvenil superficial, punandu-se in pielea personajului feminin. Flaubert face un lucru foarte subtil, in cateva pasaje enumera toate cliseele romantice din inima Emmei; dar alegerea abila a acestor imagini ieftine si cadenta aranjamentului lor de-a lungul unei fraze rotunjite produce un efect de armonie si arta. Aflam despre romanele pe care Ie-a citit la manastire: "nu era vorba in ele decat de dragoste, de amanti, doamne persecutate care lesinau in chioscuri singuratice, surugii de postalioane ucisi la fiecare popas, cai care crapa in fiecare pagina, paduri intunecoase, inimi zbuciumate, juraminte, suspine, lacrimi si sarutari, barci sub clar de luna, privighetori in boschete, 'gentlemeni' curajosi ca niste lei si blanzi ca niste miei, virtuosi cum nu se mai afla, totdeauna spilcuiti si care varsa siroaie de lacrimi. La cincisprezece ani, timp de sase luni, Emma si-a netezit mainile cu praful invechitelor sali de lectura. Mai tarziu, cu-Walter Scott, s-a pasionat de istorie, visa scrinuri, sali de garda si trubaduri. Ar fi vrut sa traiasca intr-un vechi castel, ca acele castelane lungi in talie care, sub arcada boltilor in forma de trifoi, isi petreceau zilele, cu barbia in palma, rezemate in coate de piatra zidului, privind cum vine din zare un cavaler cu pana alba, galopand pe un cal negru".

El foloseste acelasi procedeu artistic cand enumera vulgaritatile lui Homais. Subiectul ar putea fi dur si respingator. Expresia lui este modulata si echilibrata artistic. Aceasta inseamna stil. Aceasta inseamna arta. Acesta este singurul lucru care conteaza in carti.

Tema reveriilor Emmei are unele legaturi cu cainele de vinatoare, pe care il primise cadou si pe care il lua "cu dansa la plimbare [in Tostes], caci iesea cateodata, ca sa mai fie singura o clipa, si sa nu mai vada inaintea ochilor, vesnic aceeasi gradina cu aleea prafuita... La inceput,

gandul ei hoinarea la intamplare, fara nici o tinta, ca si ogarita care dadea tarcoale pe camp, latra dupa fluturi galbeni, vana popandai sau scutura macii de pe marginea unui lao de grau. Apoi, incetul cu incetul isi aduna gandurile si, stand pe iarba pe care-o scormonea cu varful umbrelei, Emma isi spunea mereu: 'Doamne, de ce m-am maritat ?'
Se intreba daca n-ar fi fost cu putinta ca prin jocul intamplarii sa intalneasca alt barbat; si cauta sa-si inchipuie cum ar fi putut sa fie acele evenimente ce nu s-au intamplat, acea alta viata, acel barbat pe care nu-l cunostea. Fara indoiala ca nici unul nu semana cu al ei. Ar fi putut sa fie frumos, spiritual, distins, atragator, asa cum erau desigur cei care se casatorisera cu colegele ei de la maici. Ce faceau ele acum ? La oras, in vuietul strazilor, in freamatul teatrelor si iluminatiile unui bal, duceau o viata in care inima-ti creste de bucurie si simturile se desfac ca o floare. Pe cand viata ei era rece ca un pod de casa cu lucarna spre nord, iar plictiseala, paianjen tacut, isi tesea panza in umbra tuturor cotloanelor inimii sale".
Pierderea acestui caine de vinatoare intr-o calatorie de la Tostes la Yonville simbolizeaza sfarsitul visarilor ei usor romantice, elegiace, de la Tostes, si inceputul unor experiente mai pasionale in fatalul Yonville.
Dar chiar inainte de Yonville, imaginea visatoare a Emmei despre Paris porneste de la tabachera de catifea goala pe care o culege de pe un drum de tara neumblat, la intoarcerea de la Vaubyssard (VN observa ca Emma a gasit tabachera, care devine pentru ea simbolul vietii mondene, romantice, de ia Paris, in momentul in care Charles se oprise sa repare hamurile calului Mai tarziu, Rodolphe va repara si el un frau rup', dupa seductia care marcheaza inceputul legaturii romantice cu Emma. Ed), ia fel cum in cel mai mare roman din prima parte a secolului XX, *in cautarea timpului pierdut* al lui Proust, micul oras Combray cu toate gradinile lui (o amintire) rasare dintr-o ceasca de ceai. Aceasta viziune a Parisului face parte dintr-o succesiune de reverii ale Emmei. Una dintre ele, abandonata repede, este ca ar putea face faimos numele Bovary prin Charles: "De ce nu avea ea ca sot cel putin pe unul dintre oamenii aceia harnici si tacuti, care stau toata noaptea cu nasul in carti si care, in cele din urma, la saizeci de ani, cand vine varsta reumatismelor, poarta o decoratie cu doua frigari incrucisate pe fracul prost croit ? Ar fi vrut ca numele acesta de Bovary, pe care-l purta, sa fie celebru, sa-l vada lafaindu-se in librarii, aparand mereu in jurnale, cunoscut de toata Franta. Dar Charles nu era ambitios !"
Tema reveriei se imbina destul de natural cu tema inselaciunii. Emma ascunde tabachera care ii trezeste visarea; il inseala pe Charles de la inceput, pentru a-l face sa o duca altundeva. Simuland o boala, ea este cea responsabila pentru mutarea la Yonville, presupus a avea o clima mai buna. "Va dura aceasta mizerie pentru totdeauna ? Nu va iesi niciodata din ea ? Totusi ea era la fel de buna ca toate femeile care traiau fericite. O vazuse pe ducesa de Vaubyessard cu haine mai grosolane si un fel de-a fi mai comun, si ea denunta nedreptatea lui Dumnezeu. isi intinse capul pe perete ca sa planga; invidia vietile agitate; tanjea dupa baluri mascate, dupa placeri violente cu toata salbaticia pe care nu o cunostea, dar la care duceau sigur toate acestea.
Era tot mai palida si avea palpitatii. Charles ii prescrise valeriana si bai de camfor. Tot ce incerca insa ii facea parca si mai rau.
Cum se plangea tot timpul de Tostes, Charles se gandi ca nu se simte bine din cauza climei locale si, urmarit de ideea asta, se gandi serios sa se mute altundeva.
Din ziua aceea, Emma incepu sa bea otet ca sa slabeasca, se alese cu o tuse seaca si pierdu orice pofta de mancare",
În Yonvilie soarta o va depasi pe neasteptate. Soarta buchetului ei de nunta este un fel de premonitie sau emblema a sinuciderii sale, cativa ani mai tarziu. Cand daduse peste buchetul de nunta al primei sotii a lui Bovary, se intrebase ce va face cand il va gasi pe al ei. Acum, la plecarea din Tostes, il arde ea insasi, intr-un pasaj minunat: "intr-o zi cand, in vederea plecarii, facea ordine intr-un sertar, ceva ii intepa degetele. Era o sarmulita a buchetului ei de nunta. Bobocii de lamaita se ingalbenisera de praf, si panglicile de satin cu chenar de argint se destramau pe la margine. il arunca in foc. Se aprinse mai repede decat un pai uscat. Apoi se facu ca un copacel rosu deasupra cenusii si se mistui incet. Se uita la el cum ardea. Bobitele de carton pocneau, firele de beteala se rasuceau, siretul se topea, iar corolele de hartie, scorojite, leganandu-se ca niste fluturi negri de-a lungul placii de sus a caminului, isi luara in cele din urma zborul pe horn". intr-o scrisoare din 22 iulie 1652, Flaubert scria ceva ce poate fi aplicat acestui pasaj: "in proza, o propozitie cu adevarat buna trebuie sa fie ca un vers bun intr-o poezie, ceva ce nu poate fi schimbat, la fel de ritmic pe cat este de sonor".
Tema visarii apare din nou in numele romantice pe care se gandeste sa i le dea fiicei sale. "Mai le insira pe toate care aveau terminatii italienesti, cum ar fi Clara, Louisa, Amanda, Atala; ii placea destul Galsiunde, dar mai mult Yseult sau Leocadie". Celelalte personaje isi sunt credincioase prin numele pe care le propun. "Charles ar fi dorit ca pe copil sa-l cheme ca si pe mama lui; Emma nici nu voia sa auda". Domnul Leon, spune Homais: " 'se mira ca nu alegeti numele de Madeleine, care este foarte la moda acum'.
Dar batrana doamna Bovary se ridica din rasputeri impotriva acestui nume de pacatoasa. Cat despre domnul Homais, el avea slabiciune pentru toate numele care aminteau de un om mare, o fapta stralucita sau o conceptie generoasa..." Sa observam de ce Emma alege pana la urma numele Berthe. 'In cele din urma Emma isi aduse aminte ca la castelul de la Vaubyessard o auzise pe marchiza spunandu-i Berthe unei tinere; din clipa aceea alese numele Berthe".
Consideratiile romantice la alegerea numelui unui copil contrasteaza cu decizia de a-l trimite la o doica, un obicei surprinzator al acelor vremuri. Emma 'ace o scurta plimbare cu Leon pentru a vizita copilul. "Recunoscura casa dupa un nuc batran care-o umbrea. Joasa si acoperita cu olane tuciurii, avea atarnata afara, sub lucarna, o legatura de ceapa. Legaturi de surcele, rezemate in picioare de ingraditura de spini, inconjurau un strat de laptuci, cateva fire de levantica si mazare in floare ridicata pe araci. O apa murdara curgea imprastiindu-se prin iarba. Si de jur imprejur erau o multime de zdrente greu de deslusit, niste ciorapi de ata, o camasuta de stamba rosie si un cearceaf mare de panza groasa intins pe gardul de maracini".
Variatiile emotiilor Emmei - dorurile, pasiunile, frustrarile, iubirile, dezamagirile - o secventa cadrilata, sfarsesc printr-o moarte autoimpusa, ca o pedeapsa violenta, si mizera. Totusi inainte de a ne desparti de Emma, va trebui sa remarcam duritatea inerenta a naturii ei, intr-un fel simbolizata de o usoara slabiciune fizica, de unghiurile uscate ale mainilor; mainile ei erau foarte ingrijite, delicate si albe, dragute poate, dar nu frumoase.
Ea este falsa, mincinoasa prin natura ei; il inseala pe Charles de la bun inceput, dinainte de a comite adulterul. Traieste printre filistini si este ea insasi o filistina. Vulgaritatea ei mentala nu este la fel de evidenta ca cea a lui Homais. Ar fi poate prea dur fata de ea sa spunem ca aspectele naturii banale, fals progresiste a lui Homais sunt dublate intr-un mod pseudo-romantic feminin, in Emma; dar nu putem sa nu simtim ca Homais si Emma sunt nu numai inrudiri fonetice ci au si ceva in comun - si acel ceva este cruzimea lor vulgara. La Emma, vulgaritatea, filistinismul, sunt invaluite in gratia, abilitatea, frumusetea si inteligenta ei intortocheata, in puterea ei de a idealiza, in momentele de tandrete si intelegere, si prin faptul ca scurta ei viata de pasare se sfarseste cu o tragedie.
Nu este cazul lui Homais. El este un filistin de succes. Biata Emma este insotita de el, bagaciosul Homais, si de prozaicul preot Bournisien pana in ultima sa clipa. intr-o scena incantatoare, cei doi - cel ce crede in medicamente si cel ce crede in Dumnezeu - adorm in doua fotolii langa trupul ei mort, fata in fata, sforaindu-si unul altuia cu burtile umflate si falcile cazute, gemeni in somn, uniti, in sfarsit, prin acesta slabiciune comuna care este somnul. Si ce insulta pentru destinul bietei Emma - epitaful pe care il compune Homais pentru mormantul

ei ! Mintea lui este plina de banale citate latine, dala inceput se blocheaza si nu poate gasi nimic mai bun decat *sta viatoi,* opreste-te, trecatorule. Opreste-te unde ? Sfarsitul acestui dicton latin este *herom calcas* - calci pe tarana unui erou. Dar Homais, cu temeritatea lui obisnuita, inlocuieste tarana unui erou cu tarana iubitei tale sotii. Opreste-te, trecatorule, calci pe tarana iubitei tale sotii - ultimul lucru care poate fi reprosat bietului Charles care, in ciuda prostiei sale, o iubise profund pe Emma, o adorase patetic, lucru pe care ea il intelege pentru un scurt moment, inainte de a muri. Si unde va muri el ? Chiar in tufisul in care Rodolphe si Emma facusera dragoste.
Întamplator in acesta ultima pagina a vietii lui, nu bondarii vin la florile de liliac din gradina, ci albine verzi stralucitoare. Of, acesti traducatori meschini, tradatori, filistini ! Ai putea crede ca Monsieur Homais, care nu prea stia engleza, a fost traducatorul in engleza al lui Flaubert)
Homais are diverse fisuri in armura:
1. Stiinta lui vine din pamflete, cultura lui generala din ziare; gusturile lui literare sunt inspaimantatoare, mai ales in combinatie cu autorii pe care ii citeaza. in ignoranta lui, el remarca la un moment dat: " 'Aceasta este intrebarea', cum am citit de curand intr-un ziar", nestiind ca il citeaza pe Shakespeare si nu pe un ziarist din Rouen - si poate nici autorul acelui articol politic nu stia.
2. Si acum mai simte din cand in cand acea frica ingrozitoare pe care o simtise cand era cat pe ce sa fie inchis pentru practicarea medicinei.
3. Este un tradator, un ticalos, un parazit, si nu-l deranjeaza sa-si sacrifice demnitatea pentru profituri mai serioase in afacerile lui sau pentru a obtine o decoratie.
4. Este un las, si in ciuda cuvintelor sale curajoase, ii este frica de sange,
de moarte, de cadavre.
5. Este un nemilos si un razbunator veninos.
6. Este un nemernic pompos, un impostor multumit de sine, un minunat filistin, un stalp al societatii, cum sunt atat de multi filistini.
7. El chiar isi primeste decoratia la sfarsitul romanului, in 1856. Flaubert considera ca epoca lui era una a filistinismului, pe care il numea *muflisme.* Totusi, acest aspect nu este caracteristic unui guvernamant sau unui regim; daca se poate spune asa, filistinismul este mai evident in timpul revolutiilor si in statele politienesti decat in regimurile traditionale. Filistinul care se manifesta violent este intotdeauna mai periculos decat cel care sta linistit in fata televizorului.
Sa recapitulam iubirile Emmei, mai mult sau mai putin platonice:
1. Ca eleva ea pare sa fi avut o pasiune la prima vedere pentru profesorul de muzica, si acesta trece, cu vioara in cutie, printr-unul din paragrafele retrospective ale cartii.
2. Ca tanara femeie maritata cu Charles (de care, la inceput, nu este indragostita), ea are mai intai o prietenie amoroasa, perfect platonica, cu Leon Dupuis, functionar notarial.
3. Prima ei "aventura" este cu Rodolphe Boulanger, mosierul local.
4. În toiul acestei aventuri, pentru ca Rodolphe se dovedeste a fi mai brutal decat idealul romantic dupa care tanjeste ea, Emma incearca sa descopere idealul in sotul ei; incearca sa-l vada ca pe un mare medic si incepe o scurta etapa de tandrete, cu tentativa de a se mandri cu el.
5. Dupa ce bietul Charles a ratat grosolan operatia la picior facuta bietului copil de grajd - unul din cele mai frumoase episoade ale cartii - ea se intoarce la Rodolphe cu mai multa pasiune decat inainte.
6. Cand Rodolphe ii distruge ultimul vis romantic de fuga in taina si viata de vis in Italia, dupa ce cade grav bolnava, gaseste in Dumnezeu un subiect de adoratie romantica.
7. Are cateva minute de visare pentru cantaretul de opera Lagardy.
8. Aventura cu nesaratul si lasul Leon, dupa ce il intalneste din nou, este o materializare jalnica si grotesca a viselor ei romantice.
9. Chiar inainte de a muri, ea descopera la Charles latura sa umana si divina, dragostea lui perfecta - tot ce ii lipsise ei.
10. Trupul de fildes al lui Isus Hristos pe cruce, pe care il saruta cateva minute inainte de a muri. Aceasta iubire se poate spune ca sfarseste aidoma dezamagirilor ei anterioare, pentru ca toata mizeria vietii ei o copleseste din nou cand aude, in timp ce moare, oribilul cantec al vagabondului hidos.
Care sunt personajele "bune" ale cartii ? Neindoios, ticalosul este Lheureux. Dar, in afara de bietul Charles, care sunt personajele pozitive ? Oarecum evident, tatal Emmei, batranul Rouault; oarecum neconvingator, baiatul Justin, pe care il intrezarim plangand pe mormantul Emmei, o pata de umbra, si, vorbind in termeni dickensonieni, sa nu uitam alti doi copii nefericiti, fetita Emmei, si bineinteles, cealalta fetita dickensoniana, acea fata de treisprezece ani, cocosata, o micuta si palida servitoare, o nimfa saracuta, care-l ajuta pe Lhereux ca secretara, o licarire pentru reflectie. Pe cine mai avem ca personaje pozitive ? Cel mai bun este un al treilea doctor, marele Lariviere, desi mi-a displacut intodeauna lacrima transparenta pe care o lasa sa cada pe muribunda Emma. Unii ar putea chiar sa spuna ca, tatal lui Flaubert fiind doctor, acesta este insusi Flaubert senior, varsand o lacrima pe nefericirile personajului creat de fiul sau.
O intrebare: putem spune ca *Doamna Bovary* este un roman *realist* sau *naturalist?* Ma intreb.
Un roman in care un sot tanar si sanatos nu se scoala niciodata dimineata Dentru a vedea ca cealalta jumatate a patului este goala, nu aude niciodata nisipul si pietricelele aruncate in oblon de un iubit, nu primeste niciodata scrisori anonime de la vreun bagacios local.
Un roman in care cel mai mare bagacios dintre toti, Homais, Monsieur Homais, de la care ne asteptam sa atinteasca un ochi statistic pe toti incornoratii din Yonville, nu observa nimic, nu afla pana la urma nimic despre aventurile Emmei.
Un roman in care micul Justin - un baiat nervos de 14 ani, care lesina la vederea sangelui si sparge vasele de faianta din cauza nervozitatii - ar merge sa planga in miezul noptii (unde ?) intr-un cimitir, la mormantul unei femei a carei stafie s-ar putea intoarce sa-i reproseze a nu fi refuzat sa-i dea cheia mortii.
Un roman in care o femeie tanara, care nu a calarit de cativa ani - chiar daca, poate, calarise la ferma tatalui ei - acum galopeaza prin paduri fara nici o greutate si nu simte dupa aceasta nici o durere in incheieturi.
Un roman in care abunda detaliile implauzibile - cum ar fi foarte neverosimila naivitate a unui birjar - un astfel de roman a fost numit piesa de rezistenta a asa numitului realism, orice va fi insemnand asta.
De fapt si de drept, orice fictiune e fictiune. Orice arta este inselatoare. Lumea lui Flaubert, ca toate lumile scriitorilor majori, este o lume a fanteziei, si are o logica proprie, conventiile si coincidentele ei. Imposibilitatile ciudate pe care le-am insirat nu sunt in conflict cu modelul cartii - si ele nu sunt observate decat de profesori slabi sau de elevi straluciti. Trebuie sa retineti ca toate basmele pe care le-am examinat cu dragoste dupa *Mansfield Park* pot fi fixate destul de lejer de autorii lor in anumite cadre istorice. Orice realitate este o realitate relativa, pentru ca orice realitate, ferestrele pe care le vedem, mirosurile pe care le simtim, sunetele pe care le auzim, nu depinde numai de senzatia primara da-si-primeste a simturilor, ci depinde si de diverse nivele de informare. Flaubert se poate sa fi fost realist sau naturalist, acum o suta de ani, pentru cititorii formati de scrierile acelor doamne si domni sentimentali pe care ii admira Emma. Dar realism, naturalism sunt numai notiuni relative. Ce simte o generatie anume ca fiind naturalism, la un autor, pare unei generatii mai varstnice un detaliu exagerat pana

la desfrau, iar unei generatii mai tinere, detaliu nesemnificativ. Ism-urile pleaca: ist-urile mor: ramane arta.
Chibzuiti cat mai bine asupra urmatorului fapt: un maestru de puterea artistica a lui Flaubert reuseste sa transforme ceea ce a fost conceput ca o lume sordida, locuita de impostori si filistini si mediocritati si brute si doamne capricioase, intr-una din cele mai perfecte piese de fictiune poetica cunoscute, si face asta punand in armonie toate partile, prin forta interna a stilului, prin te, ce inseamna resorturi stilistice, prin contrapunctul tranzitiei de la o tema la alta, prefigurari si ecouri. Fara Flaubert nu ar fi existat nici Marcel Proust h Franta, nici James Joyce in Irlanda. in Rusia Cehov nu ar fi fost chiar Cehov Atat de ma'e a fost influenta literara a lui Flaubert.
Flaubert are o metoda speciala care poate fi numita metoda *contrapunctului,* sau metoda intrepatunderilor si intreruperilor paralele a doua sau mai multe conversatii sau siruri de ganduri. Primul exemplu il avem cand este introdus Leon Depuis. Leon, un tanar functionar notarial, este adus in carte prin procedeul descrierii Emmei asa cum o vede el, in incandescenta rosie a focului din caminul hanului, care pare sa straluceasca prin ea. Mai tarziu, cand un alt admirator, Rodolphe Boulanger, apare in preajma ei, este iarasi prezentata prin ochii acestuia, dar Emma vazuta prin ochii lui Rodolphe este de o calitate mai senzuala decat in imaginea pura pe care o percepe Leon. Din intamplare, parul lui Leon este descris mai tarziu ca saten *(chatain),* aici apare blond, sau asa ii apare lui Flaubert, la lumina focului, special intetit pentru a o lumina pe Emma.
Acum apare tema contrapunctului, in conversatia de la han, la prima sosire in Yonville a sotilor Bovary. Exact la un an de cand a inceput sa compuna cartea (optzeci, nouazeci de pagini pe an - acesta este omul meu), Flaubert ii scria amantei sale, Louise Colet, pe 19 septembrie 1852: "Ce pacoste e Bovary a mea.. Aceasta scena de la han mi-a luat trei luni din cate imi amintesc. Cateodata ma simt pe marginea prapastiei - atat de puternic imi simt neaju+orarea. Dar prefer sa-mi explodeze creierul decat sa-mi ratez scena. Trebuie sa plasez simultan, in aceeasi conversatie, cinci sau sase persoane (care vorbesc), alte cateva (despre care se vorbeste), intreaga regiune, descrieri ale persoanelor si lucrurilor - si in mijlocul tuturor acestora trebuie sa prezint un domn si o doamna care incep sa se indragostească pentru ca au gusturi asemanatoare. Si macar daca as avea spatiu ! Fapt e ca scena trebuie sa fie rapida, dar nu seaca, ampla, dar nu la gramada".
Deci, in salonul mare al hanului, incepe conversatia. Participa patru oameni. Pe de o parte avem un dialog intre Emma si Leon, pe care de-abia l-a intalnit, dialog intrerupt de monologuri si diverse replici ale lui Homais, care converseaza mai ales cu Charles Bovary, pentru ca Homais doreste foarte mult sa fie in bune relatii cu noul doctor.
in aceasta scena, prima miscare consta intr-un dialog vioi intre cei patru: "Homais ceru voie sa stea cu boneta lui greceasca pe cap de frica guturaiului. Apoi intorcandu-se spre vecina sa:
- Cu siguranta ca doamna este putin obosita ! *Randunica* noastra scutura asa de groaznic !
- Adevarat, raspunse Emma, dar pe mine calatoria ma distreaza totdeauna imi place sa schimb locul.
- E ceva asa de plictisitor, spuse oftand functionarul, sa traiesti pironit in aceleasi 'ocuri.
- Daca ai fi nevoit ca mine, spuse Charles, sa fii mereu calare...
- Dar continua Leon, adresandu-se doamnei Bovary, mi se pare ca nu i nimic mai placut, si adauga - cand poti". (Tema calului apare si dispare din cand in cand).
A doua miscare este o discutie cu Homais, care ii da la sfarsit lui Charles cateva informatii pentru cumpararea unui cal.
"-De altfel, spuse farmacistul, pe la noi nu-i prea greu sa practici medicina ... caci se mai recurge la vraci, la moase, la preot, in loc sa vina de-a dreptul la medic sau la farmacist. Climatul, totusi, nu e, la drept vorbind, rau; numaram chiar in comuna cativa care-au atins nouazeci de ani. Iarna termometrul scoboara (l-am urmarit personal) pana la patru grade, si in toiul verii atinge douazeci si cinci, treizeci de grade cel mult, ceea ce da maximum douazeci si patru Reaumur, sau cincizeci si patru Fahrenheit (masura englezeasca) - nu mai mult ! - si intr-adevar, suntem adapostiti de vanturile de la nord de padurea D'Argueil, pe de o parte, iar pe de alta, de vanturile de la vest de coasta Saint-Jean ; si, totusi, aceasta caldura, care din cauza vaporilor de apa degajati de rau si a numarului mare de vite de pe camp, care exala, dupa cum stiti, mult amoniac, adica azot, hidrogen si oxigen (nu, numai azot si hidrogen), si care, absorbind humusul pamantului, amestecand toate aceste emanatii diferite, intrunindu-le, ca sa zic asa, intr-un manunchi si combinandu-se de la sine cu electricitatea raspandita in atmosfera - atunci cand exista - ar putea cu timpul sa nasca miasme insalubre, ca-n tarile tropicale ; aceasta caldura, zic, e temperata tocmai din partea de unde vine, sau mai degraba de unde ar veni, adica dinspre sud, de vanturile din sud-est, care, racorindu-se la randul lor cand trec peste Sena, ne vin uneori, deodata, ca niste adieri din Rusia".
În mijlocul discursului face o greseala: exista intotdeauna o mica fisura in armura filistina. Acest termometru ar trebui sa arate 86 Fahrenheit nu 54; a uitat sa adauge 32 cand a transformat gradele dintr-un sistem in altul. Este gata sa faca o alta stangacie cand vorbeste de aerul expirat dar recastiga mingea. El incearca sa inghesuie toate cunostintele sale de fizica si chimie intr-o singura propozitie elefantina; are o memorie buna pentru ciudatenii culese din ziare si pamflete, dar asta este tot.
Tot asa cum discursul lui Homais este o acrobatie de pseudostiinta si limbaj gazetaresc, in a treia miscare, conversatia dintre Emma si Leon este o picurare de poezie seaca:
"-Aveti cel putin unde sa faceti o plimbare prin imprejurimi ? intreba doamna Bovary adresandu-se tanarului.
-Oh, aproape de fel, raspunse Leon. E un loc caruia i se spune *La izlaz,* sus pe coasta, la poalele padurii. Uneori, duminica, ma duc acolo si stau cu o carte in mana. privind apusul soarelui.
-Nu gasesc nimic mai minunat ca apusurile de soare, relua ea, dar mai ales pe malul marii.
-Oh ! Ador marea ! spuse domnul Leon.
-Si, apoi, nu vi se pare, replica doamna Bovary, ca gandul rataceste mai in voie pe aceasta intindere nemarginita, a carei contemplare iti inalta sufletul si te face sa te gandesti la infinit, la ideal ?
-La fel si cu privelistile din munti, reincepu Leon".
Este foarte important sa observam ca echipa Leon-Emma este banala, comuna si anosta in emotiile pseudoartistice, asemenea pomposului si fundamental ignorantului Homais fata de stiinta. Aici se intalnesc falsa arta si falsa stiinta. intr-o scrisoare catre amanta sa (9 Octombire 1852), Fiaubert indica subtilitatea scenei. "Tocmai compun conversatia despre literatura dintre o femeie tanara si un barbat tanar, mare, munti, muzica, si alte asa-zise subiecte poetice. S-ar putea intelege ca am creat-o pentru un cititor mediocru, dar de fapt intentia mea este grotescul. Va fi prima data intr-un roman, cred, cand este ironizata doamna principala cu tanarul ei. Dar ironia nu diminueaza patosul - dimpotriva, ironia subliniaza latura patetica".
Leon isi arata stupiditatea, fisura din armura lui, cand povesteste despre pianist: "-Am un var care a calatorit anul trecut prin Elvetia si care imi spunea ca e greu sa-ti imaginezi toata poezia lacurilor, farmecul cascadelor, impresia grandioasa a ghetarilor. Vezi de-a curmezisul suvoaielor de brazi de-o marime de necrezut, cabane atarnate deasupra prapastiilor, si la o mie de picioare dedesubt, vai intregi, prin luminisurile norilor. Privelistile acestea te entuziasmeaza, te predispun la rugaciune, la extaz ! De aceea nu ma mir de muzicianul acela celebru care, pentru a-si atata mai tare imaginatia, obisnuia sa se duca sa cante la pian in fata unei privelisti impunatoare". Cum te pot duce

peisajele Elvetiei spre rugaciune, extaz ! Nici nu ma mir ca faimosul muzician obisnuia sa cante in fata unor peisaje magnifice. Este superb ! Pe scurt-gasim intreaga biblie a cititorului slab - tot ce nu face un cititor bun.
"-Nevasta-mea nu se ocupa cu asta, [gradinaritul] zise Charles, si cu toate ca i s-a recomandat sa faca miscare, prefera sa stea tot timpul in odaie, sa citeasca'.
-Ca mine, raspunse Leon. Ce poate fi intr-adevar mai placut decat sa stai la gura sobei cu o carte, in timp ce vantul bate-n geamuri si lampa arde ?...
-Nu-i asa ? spuse ea, atintindu-si asupra lui ochii mari, negri, deschisi larg.
-Nu te mai gandesti la nimic, continua el, ceasurile trec. Te plimbi, stand pe loc, prin tari pe care parca le vezi, si gandul, impletindu-se cu inchipuirea, se lasa prins de amanunte, sau urmareste firu! intamplarilor. Te simti si tu printre personajele lor si parca-ti bate inima de emotie sub costumele lor".
Cartile nu sunt scrise pentru cei care indragesc poeziile care te fac sa plangi sau pentru cei carora le plac personajele nobile din proza, cum gandesc Emma si Leon. Numai copiii pot fi iertati ca se identifica cu personajele unei carti, sau ca le plac enorm povestile cu aventuri; si asta fac Emma si Leon.
"-Vi s-a intamplat vreodata, reincepu Leon, sa intalniti intr-o carte vreo idee vaga pe care ati avut-o, vreo imagine stearsa, care revine de departe ca o marturisire desavarsita a sentimentului dumneavoastra cel mai subtil ?
-Am simtit asta, raspunse ea.
-De aceea, continua Leon, imi plac mai ales poetii. Gasesc ca versurile sunt mult mai duioase decat proza si ca te fac mai usor sa plangi.
-Totusi, in cele din urma te obosesc, raspunse Emma, eu, dimpotriva, ador povestirile, pe care le citesti pe nerasuflate, care te-nspaimanta. Nu pot suferi eroii banali si sentimentele cumpatate, cum se-ntalnesc in viata.
-Intr-adevar observa secretarul, asemenea opere care nu-ti misca inima se indeparteaza, mi se pare, de adevaratul scop al artei. E atat de placut ca printre dezamagirile vietii sa te poti intoarce cu gandul la caractere nobile, la sentimente curate, sa vezi oameni fericiti!"
Flaubert isi asuma sarcina de a da cartii o inalta structura artistica.
in afara de contrapunct, una dintre tehnici este trecerea cat se poate de eleganta si de lina de la un subiect la altul, in interiorul capitolului, in *Casa Umbrelor* tranzitia de la un subiect la altul se face de la un capitol la altul - cum ar fi de la Tribunal la Dedlocks, si asa mai departe. *'Js~* in *Doamna Bovary* exista o miscare continua in interiorul capitolului. Eu numesc aceasta tehnica *tranzitie structurala.* Vom cerceta cateva exemple. Daca tranzitia din *Casa Umbrelor* poate fi comparata cu pasii, cu modelul care inainteaza treptat, aici, in *Doamna Bovary*, modelul este un sistem fluid de valuri.
Prima trecere, destul de simpla, are loc chiar la inceputul cartii. Povestea incepe cu presupunerea ca autorul, de sapte ani, si Charles Bovary, de treisprezece ani, sunt colegi la Rouen, in 1828. Aceasta povestire subiectiva, la persoana intai - *noi*, este bineinteles o tehnica artistica, pentru ca Flaubert l-a inventat pe Charles din cap pana-n picioare. Aceasta povestire pseudo-subiectiva se desfasoara pe aproximativ trei pagini, dupa care se transforma intr-o naratiune obiectiva, o trecere de la impresia directa la o naratiune obisnuita a trecutului lui Bovary. Tranzitia este condusa de propozitia: "Infirmierul satului a fost cel care l-a invatat la inceput latina". Apoi ne intoarcem pentru a fi informati despre parintii si nasterea lui, si apoi ne facem drum prin copilaria lui si inapoi la prezentul scolii, unde doua paragrafe, cu o revenire la persoana intai, il duc prin clasa a treia. Dupa aceea, vocea naratorului nu mai este auzita si alunecam usor spre zilele de acuitate ale lui Bovarv si spre studiile lui medicale.
În Vonville chiar inainte de plecarea lui Leon la Paris, se face o tranzitie structurala mai complexa, de la Emma si dispozitia ei, la Leon si dispozitia iu[1] si apoi la plecarea lui. În timp ce face aceasta tranzitie, Flaubert, asa cum va mai proceda de cateva ori pe parcursul cartii, profita de avantajul meadrelor structurale, pentru a face trecerea in revista a catorva din personajele sale preluand si observand rapid unele din trasaturile lor. incepem cu Emma intorcandu-se acasa dupa intrevederea frustranta cu preotul (incercand sa domoleasca febra pe care o starnise Leon), deranjata ca totul este calm in casa, in timp ce in ea este numai tumult. Iritata, respinge avansul fetitei ei, Berthe, care cade si isi taie barbia. Charles se repede la Homais, farmacistul, pentru un leucoplast, pe care il pune pe obrazul Berthei. El o asigura pe Emma ca taietura nu este serioasa, dar ea decide sa nu coboare la masa de seara si ramane cu Berthe pana adoarme. Dupa masa, Charles duce inapoi leucoplastul si sta la farmacie, unde Homais si sotia sa discuta cu el despre pericolele copilariei. Luandu-I pe Leon deoparte, Charles ii cere sa spuna cat ar costa un dagherotip al sau, pe care, intr-o infatuare patetica, isi propune sa-l daruiasca Emmei. Homais suspecteaza ca Leon are o aventura amoroasa in Rouen, si menajera hanului, doamna Lefrancois il intreaba de Leon pe perceptorul Binet. Discutia lui Leon cu Binet il ajuta la cristalizarea senzatiei ca s-a plictisit s-o iubeasca fara rasplata pe Emma. Lasitatea cu care schimba locul este reeditata, si atunci el se hotaraste sa plece la Paris. Flaubert a realizat ce dorea, trecerea lina de la starea Emmei la starea lui Leon si la decizia lui de a parasi Yonville. Mai tarziu vom urmari o alta tranzitie atenta -cand este introdus Rodolphe Boulanger.
Pe 15 ianuarie 1853, pe cand se pregatea sa inceapa partea a doua, Flaubert ii scria Louisei Colet: "Mi-a luat cinci zile ca sa scriu o pagina... Ce ma nemultumeste la cartea mea este absenta asa-numitului element amuzant. Este putina actiune. Dar continui sa afirm ca imaginile sunt actiune. Este mai greu sa sustin in felul acesta interesul pentru carte, iar daca nu reusesc, vina este a stilului. Am scris cinci capitole din partea a doua in care nu se intampla nimic. Este o imagine continua a vietii dintr-un oras mic si a unei povesti romantice inerte, a unei povesti mai dificil de zugravit, pentru ca este in acelasi timp timida si adanca, dar vai, fara nici un pic de pasiune interna salbatica. Leon, tanarul meu indragostit este un om temperat. Deja, in prima parte a cartii, am avut ceva de felul acesta: sotul isi iubeste sotia cam in acelasi fel in care o face si iubitul. Amandoi sunt niste mediocritati in acelasi mediu si totusi ei trebuie diferentiati. Daca reusesc, va fi ceva minunat, pentru ca va fi culoare peste culoare si fara tonuri bine diferentiate". Totul, spune Flaubert, este o problema de stil, sau mai exact de turnura sau aspect special dat lucrurilor.
Promisiunea vaga de fericire a Emmei, venind din sentimentele ei pentru Leon, duce inocent la Lheureux (nume bine ales in ironie, "fericitul", pentru o masina diabolica a soartei). Lheureux, negustor de postavuri si camatar, soseste cu capcanele fericirii.
Dintr-o suflare ii spune Emmei, confidential, ca el imprumuta bani; o intreaba de sanatatea unui cofetar, Tellier, despre care presupune ca e tratat de sotul ei; si declara ca si el va consulta intr-o zi doctorul, pentru o durere de spate. Toate acestea sunt premonitii, din punct de vedere artistic. Flaubert va planifica lucrurile in asa fel incat Lhereux ii va imprumuta bani Emmei, asa cum i-a imprumutat bani lui Tellier, si o va ruina, asa cum l-a ruinat si pe Tellier, inainte ca acesta sa moara; mai mult, se va duce pentru indispozitiile lui la faimosul doctor, care este chemat intr-o incercare disperata de a o trata pe Emma, dupa ce ia otrava. Aceasta inseamna planificarea operei de arta.
Disperata in dragostea ei pentru Leon, "Mediocritatea domestica o duse la preferinte luxoase, tandretea concubinala la dorinte adultere". Visand la zilele de scoala de la manastire, "se simti molesita si cu totul la voia intamplarii, ca un fulg de pana luat de vartejul furtunii; si fara sa-si dea seama se indrepta spre biserica, gata de orice spovedanie, numai sa-si smereasca sufletul si sa-si piarda in ea intreaga fiinta". Despre scena cu preotul, Flaubert ii scria lui Louise Colet la mijlocul lui aprilie 1853: "in sfarsit pot sa intrevad o raza de lumina in

acel blestemat dialog din scena cu preotul paroh... Vreau sa exprim urmatoarea situatie: micuta mea femeie, intr-o stare potrivita emotiei religioase, se duce la biserica satului: la usa il gaseste pe preotul parohiei. Desi prost si vulgar, acest preot al meu este un bun, chiar excelent prieten; dar mintea lui isi reprezinta perfect lucruri palpabile (nevoile saracilor, lipsa hranei sau a lemnului de foc) insa nu percepe tortura morala, aspiratiile vagi, mistice este foarte cast si isi indeplineste toate indatoriile. Episodul trebuie sa aiba cel mult sase sau sapte pagini, fara nici o reflectie sau explicatie de la autor (totul in dialog direct)". Vom observa ca acest episod este compus dupa metoda contrapunctului: preotul raspunde la ce crede el ca spune Emma, sau mai bine zis raspunde unor intrebari conventionale imaginare intr-o conversatie cu un mirean, iar ea da glas unor suferinte interioare, pe care el nu le ia in seama - si tot timpul copiii se joaca in biserica, distragand atentia preotului de la putinul pe care trebuie sa i-l spuna.

Aparenta virtute a Emmei il sperie pe Leon, astfel ca atunci cand el pleaca la Paris, drumul este liber pentru un iubit mai indraznet. Trecerea va fi de la boala Emmei, urmare a plecarii lui Leon, la intalnirea cu Rodolphe, in scena targului. intalnirea este o ilustrare de prima mana a tranzitiei structurale, care i-a luat multe zile lui Flaubert pentru a o compune. Intentia lui este sa-l introduca pe Rodolphe Boulanger, un gentleman local, care are acelasi gen de vulgaritate ieftina ca si predecesorul sau, dar si un farmec impetuos, brutal. Trecerea are loc in felul urmator: Charles a invitat-o pe mama sa la Yonville pentru a hotari ce sa faca in privinta starii Emmei. Mama vine, decide ca Emma citeste prea multe carti, romane pacatoase, si cand trece prin Rouen, in drum spre casa, gaseste de cuviinta sa-i anuleze Emmei abonamentul la biblioteca. Mama pleaca intr-o miercuri, care este zi de targ la Yonville. Aplecandu-se pe fereastra pentru a privi multimea de miercuri, Emma observa un gentleman intr-o haina de catifea verde (Charles alege pentru giulgiul ei catifea verde), venind spre casa Bovary cu un baiat care trebuia pansat. Din salonul de jos, cand pacientul lesina, Charles o striga pe Emma sa coboare. (Trebuie observat ca Charles este instrument intr-un joc al destinului, facandu-i Emmei cunostinta cu iubitii si ajutand-o sa continue sa-i vada). Este randul lui Rodolphe sa priveasca (impreuna cu cititorul) urmatoarea scena minunata. "Doamna Bovary ii scoase cravata. Snururile camasii aveau un nod, si cateva minute scotoci cu degetele ei sprintene la gatul baiatului; turna niste otet pe batista ei de olanda si incepu sa-i tamponeze tamplele, sufland usor pe deasupra.

Carutasul isi veni in fire, dar sincopa lui Justin tot mai tinea, si pupilele i se pierdeau in albul ochilor, ca niste flori albastre in lapte...

Doamna Bovary lua ligheanul. Cand il puse sub masa, in miscarea pe care o facu aplecandu-se, rochia (era o rochie galbena de vara, cu patru volane, lunga si larga la poale) se infoie in jurul ei pe lespezile salii; si cum Emma, aplecata, se clatina putin cu bratele intinse in laturi, rochia infoiata facea cute din loc in ioc, dupa cum isi mladia mijlocul".

Episodul tirgului este un instrument pentru a-i aduce impreuna pe Rodolphe si Emma. Pe 15 iulie 1853, Flaubert scria: "in noaptea asta am facut schita preliminara a scenei targului de tara. Va fi uriasa - aproape treizeci de pagini de manuscris, lata ce vreau sa fac. in timpul descrierii targului (in care apar, vorbesc si actioneaza toate personajele secundare), voi urmari... printre detaliile ei si pe scena principala, dialogul continuu dintre o doamna si un domn care isi revarsa farmecul asupra ei. Si mai am, in timpul discursului solemn al unui consilier si la sfarsit, ceva ce aproape am terminat de scris, adica articolul de ziar al lui Homais, care da o relatare a festivitatilor in cel mai bun stil progresist, poetic si filozofic". Cele treizeci de pagini ale episodului i-au luat trei luni. intr-o alta scrisoare, din 7 septembrie, Flaubert observa: "Ce dificil este... Un capitol greu. Am aici toate personajele cartii amestecate in dialog si actiune si... un mare peisaj care ii invaluie pe toti. Daca reusesc va fi foarte simfonic". Pe 12 octombrie: "Daca valorile unei simfonii ar putea sa fie transformate vreodata in literatura, asta se va realiza in acest capitol al cartii. Va fi o totalitate vibranta de sunete. Ar trebui sa se auda simultan mugetul taurilor, murmurul dragostei si frazele politicienilor. Soarele straluceste peste ei, si sunt rafale de vant care pun in miscare bonetele mari albe... Obtin miscari dramatice numai din intrepatrunderea dialogurilor si contrastul personajelor".

Ca si cum ar fi un spectacol in onoarea tinerei iubiri, Flaubert aduc impreuna in piata toate personajele, pentru o demonstratie de stil: despre aceasta este vorba in capitol. Cuplul Rodolphe (simbolul falsei pasiuni) si Emma (victima) este legat prin Homais (falsul paznic al otravii din cauza careia moare ea);. Lhereux (care este simbolul ruinei financiare si rusinii care o vor grabi catre sticluta cu arsenic) si exista si Charles (confortul conjugal).

Prin gruparea personajelor la inceputul scenei targului, Flaubert face un lucru e-;oebit de semnificativ cu privire la camatarul si negustorul de postavuri Lhereux; si Emma. Cu putin timp inainte, ne amintim ca Lhereux isi oferea serviciile Emmei - articole de imbracaminte si ia nevoie bani - si se intensa intr-un mod ciudat de boala lui Tellier, proprietarul cafenelei de peste drum de han. Acum proprietara hanului ii spune lui Homais, nu fara satisfactie, ca localul de peste drum se va inchide. Este clar ca Lhereux descoperise ca sanatatea proprietarului se inrautatea constant si ca era timpul sa-i pretinda sumei'- umflate pe care i le datora, ducandu-l pe Tellier la faliment. "Ce dezastru ingrozitor ". exclama Homais, care, spune Flaubert ironic, gaseste expresii potrivite pentru fiecare situatie. Dar exista ceva in spatele ironiei. Pentru ca, in timp ce Homais exclama "Ce dezastru ingrozitor !", in felul lui pompos, exagerat, infatuat, proprietara de peste drum arata in partea cealalta a strazii, spunand "Si uite-l pe Lhereux, se inclina in fata doamnei Bovary, care il ia de brat pe domnul Boulanger". Frumusetea acestei linii structurale este ca Lhereux, care l-a ruinat pe proprietarul cafenelei, este legat tematic de Emma, care va pieri din cauza lui Lhereux la fel de mult ca din cauza iubitilor ei - si moartea ei va fi intr-adevar un "dezastru ingrozitor". Ironia si patetismul se intrepatrund in romanul lui Flaubert.

La targ este folosita din nou *metoda intreruperii paralele* sau a *contrapunctului.* Rodolphe gaseste trei tabureti si ii aseaza alaturi, pentru a face cu ei o banca, iar el si Emma se aseaza in balconul primariei ca sa priveasca spectacolul de pe o platforma, sa asculte vorbitorii si sa se lase in voia unei conversatii cochete. Tehnic vorbind, ei nu sunt inca iubiti. in prima miscare a contrapunctului vorbeste consilierul, amestecand oribil metaforele in automatismul lui verbal, si care se contrazice: "Domnilor, mai intai sa-mi fie ingaduit (inainte de a va vorbi despre obiectul reuniunii de astazi, si acest sentiment, sunt sigur, va fi impartasit de dumneavoastra toti), sa-mi fie ingaduit, spun, sa aduc multumiri organelor superioare ale administratiei, guvernului, monarhului, da, domnilor, suveranului nostru, acestui rege iubit, caruia nici o ramura a prosperitatii publice sau particulare nu-i este indiferenta si care conduce totodata cu o mana atat de puternica si atat de inteleapta carul statului, printre necurmatele primejdii ale unei mari furtunoase, stima, de altfel, sa faca sa se respecte pacea, ca si razboiul, industria, comertul, agricultura si artele!"

in prima faza conversatia lui Rodolphe cu Emma alterneaza cu fragmente de oratorie oficiala.

-Ar trebui, zise Rodolphe, sa ma dau putin mai indarat.

-De ce ? intreba Emma.

Dar in aceeasi clipa glasul consilierului se inalta tunand:

-A trecut vremea, domnilor, cand vrajba civila insangera pietele noastre publice, cand proprietarul, negustorul, lucratorul chiar, adormind linistiti in spus de soare, tremurau sa nu fie treziti deodata de vuietul clopotelor de . larma ale rascoalei, a trecut vremea cand lozincile cele mai subversive sapau cu indrazneala temeliile...

-Fiindca s-ar putea, relua Rodolphe, sa ma vada de jos si pe urma cincisprezece zile ar tot trebui sa dau explicatii, data fiind proasta

mea reputatie..
-O, va calomniati, zise Emma.
-Nu nu, e foarte proasta, va jur!
-Dar, domnilor, continua consilierul, daca, alungand din amintirea mea aceste tablouri intunecate, imi intorc privirile asupra situatiei actuale din frumoasa noastra patrie, ce vad ?"
Flaubert colectioneaza toate cliseele discursurilor politice si pe cele jurnalistice; este foarte important sa observam ca, in timp ce cuvantarile oficiale sunt "jurnalisme" rasuflate, conversatia romantica dintre Rodolphe si Emma este "romantism" rasuflat. intreaga frumusete a scenei este ca binele si raul nu se intrerup reciproc, ci un fel de rau se intrepatrunde cu un alt fel de rau. Cum spunea Flaubert, este culoare peste culoare.
A doua miscare incepe cand consilierul Lieuvain se aseaza si vorbeste Monsieur Derozerays: "Al lui poate nu fu atat de inflorit ca al consilierului; dar impunea printr-un fel de stil mai pozitiv, adica prin cunostinte mai speciale si cu vederi mai inalte. Astfel, preamarirea guvernului ocupa mai putin loc, pe cand religia si agricultura, mai mult. Reliefa legatura dintre una si alta si cum conlucrasera intotdeauna pentru civilizatie. Rodolphe si doamna Bovary vorbeau despre visuri, presimtiri si magnetism". in contrast cu dezvoltarea precedenta, inceputul conversatiei dintre cei doi si discursul de pe platforma sunt redate descriptiv, apoi in partea a treia citatele directe se reiau, si franturile de exclamatii pretioase aruncate in vant de pe platforma alterneaza rapid, fara comentariu sau descriere: "De la magnetism, Rodolphe trecu, incetul cu incetul la afinitati, si pe cand domnul presedinte il cita pe Cincinnatus la plugul sau, pe Diocletian sadindu-si verzele si pe imparatii Chinei care-si inaugurau noul an semanand, tanarul explica tinerei femei ca aceste atractii irezistibile isi aveau temeiul in cine stie ce existenta anterioara.
-Astfel, noi, spunea el, de ce ne-a fost dat sa ne cunoastem ? Ce intamplare a voit asa ? Fara indoiala ca venind de departe, ca doua fluvii care curg spre a se uni, inclinatiile noastre personale ne-au impins unul spre celalalt.
Rodolphe ii lua mana; Emma nu si-o retrase.
-Ansamblu de culturi bune ! striga presedintele.
-Asa de pilda, deunazi, cand am venit la dumneavoastra...
-Domnului Bizet din Quincampoix !
-Stiam eu ca va voi insoti ?
-Saptezeci de franci!
-De-o suta de ori am vrut sa plec, si v-am urmarit, si am ramas.
-Balegar!
-Dupa cum as voi sa raman asta-seara, maine, celelalte zile, toata viata !
-Domnului Caron din d'Argueil, o medalie de aur!
-Caci niciodata n-am intalnit in preajma cuiva un farmec mai desavarsit.
-Domnului Bain, din Givry-Saint-Martin !
-De aceea voi duce cu mine amintirea dumitale...
-Pentru un berbec merinos...
-Dar ma veti uita, voi trece ca o umbra...
-Domnului Belorde la Notre-Dame...
-O ! nu, nu-i asa, voi insemna ceva in gandul dumitale, in viata dumitale ?
-Rasa de porci, premiu ex aequo domnilor Leherisse si Cullenbourg: saizeci de franci!
Rodolphe ii strangea mana si o simtea calda de tot si tremurand ca o turturica prinsa care vrea sa-si ia zborul; dar fie ca Emma voia sa si-o retraga, fie ca raspunse acelei strangeri, ea misca degetele; el exclama :
-Oh! Multumesc ! Nu ma respingeti ! Sunteti buna ! intelegeti ca sunt al dumneavoastra ! Lasati-ma sa va privesc, sa va admir!
O rabufnire de vant intrata pe ferestre rasfranse fata de masa, si jos, in piata, toate bonetele mari ale satencelor se ridicara, zbatandu-se ca niste aripi albe de fluturi.
-Folosirea turtelor oleaginoase, continua presedintele.
ii da zor:
-Îngrasaminte flamande, cultura inului, drenaj, arenda pe termen lung, serviciile slugilor..."
A patra miscare incepe cand amandoi tac, si cuvintele de pe platforma unde se ofera un premiu special sunt auzite in intregime, cu comentariul: "Rodolphe nu mai vorbea. Se uitara unul la altul. O dorinta facea ca buzele lor sa tremure, si moale, fara efort, degetele lor se intrepatrunsera.
-Catherine Nicaise Elisabeth Leroux, din Sassetot la Guerriere, pentru cincizeci si patru de ani de serviciu in aceeasi ferma, o medalie de argint, premiu de douazeci si cinci de franci...
Atunci se vazu inaintand spre tribuna o batranica sfioasa, care parea si mai sfrijita in straiele ei saracacioase... Un fel de rigiditate calugareasca ii insufletea expresia fetei. Nimic trist sau induiosat nu imblanzea privirea asta stearsa. Traind printre animale, deprinsese de la ele mutenia si calmul lor... Asa statea in fata acelor burghezi veseli aceasta jumatate de secol de sclavie...
-Apropie-te, apropie-te !
-Esti surda ? intreba Tuvache, sarind de pe scaun. Si incepu sa-i strige in ureche : Cincizeci de ani de serviciu ! O medalie ! Douazeci si cinci de franci! Ai dumitale.
Apoi, cand isi primi medalia, batrana se uita lung la ea. Atunci un zambet de fericire i se revarsa pe fata, si la plecare se auzi mormaind:
-Am s-o dau preotului nostru ca sa-mi citeasca o liturghie.
-Ce fanatism ! exclama farmacistul, aplecandu-se spre notar".
Apoteoza acestui splendid capitol al contrapunctului este descrierea spectacolului si banchetului in relatarea facuta de Homais pentru ziarul din Rouen: " 'Pentru ce toate aceste pavoazari, flori, ghirlande ? Unde alerga multimea aceea, ca valurile unei mari infuriate, sub revarsarea unui soare tropical, care-si raspandea caldura pe tarinile noastre ?'...
Se enumera printre primii dintre membrii juriului, ba chiar intr-o nota amintea ca farmacistul Homais trimisese la Societatea de agricultura un memoriu asupra cidrului. Cand ajunse la distribuirea premiilor, descria in termeni ditirambici bucuria laureatilor: 'Se imbratisau parinti cu copii, frate cu frate, sot cu sotie. Fiecare isi arata, foarte mandru, modesta iui medalie, si fara indoiala ca, intors acasa, langa vrednica lui gospodina, o va fi atarnat, cu lacrimi in ochi, pe peretii saracaciosi ai colibei sale.
Pe la ora 6, un banchet pregatit pe faneata domnului Liegeard, a intrunit pe cei mai de seama participanti la serbare. Tot timpul a domnit

cea mai desavarsita prietenie. S-au ridicat toasturi : Domnul Lieuvain, pentru Monarh! Domnul Tuvache, pentru Prefect ! Domnul Derozerays, pentru Agricultura ! Domnul Leplichery, pentru Propasire ! Seara, un stralucit foc de artificii a iluminat deodata vazduhul. Ai fi zis, un adevarat caleidoscop, un adevarat decor de opera, si o clipa, mica noastra localitate s-a putut crede stramutata in mijlocul unui vis din *O mie si una de nopti*".

Într-un fel, Industria si Artele Frumoase, cele doua gemene, simbolizeaza gingasul cuplu, intr-un stil al crescatorilor de purcei, intr-o sinteza a farsei. Acesta este un capitol minunat. A avut o influenta enorma asupra lui James Joyce; si, in ciuda inovatiilor superficiale, nu cred ca Joyce a ajuns mai departe decat Flaubert.

"Astazi.,, barbat si femeie, iubit si amanta in aceiasi timp [in gand], calaream printr-o padure, intr-o dupa-amiaza de toamna, sub frunzele galbene, si eu eram caii, vantul, cuvintele care se schimbau si soarele de purpura... si cei doi indragostiti ai mei". Astfel ii scria Flaubert, pe 23 decembrie 1853, lui Louise Colet, despre faimosul capitol 9 din partea a doua, al seductiei Emmei de catre Rodoiphe.

În cadrul general al romanului secolului al nouasprezecelea, acest gen de scena era numit decaderea unei femei, decaderea virtutii ei. Pe parcursul acestei fermecator de bine scrise scene, trebuie remarcat in special ce se imtampla cu valul lung, albastru, al Emmei - devenit personaj in serpuirea sa (În enumerarea detaliilor temei calului (tratata la sfarsitul acestui eseu) VN scrie: „se poate spune ca scena este vazuta prin valul lung, albastru, al rochiei ei de amazoana". Ed), Dupa ce descaleca, ei se plimba. "Dupa o suta de pasi Emma se opri din nou, si prin voalul care cadea oblic de pe palaria ei barbateasca pana pe solduri. fata i se vedea intr-o transparenta albastruie ca si cum ar fi inotat in valuri de azur'. Cand viseaza asupra evenimentului, ia intoarcere, in camera ei. "Dar zarindu-se in oglinda, ramase uimita de cum arata. Nu avusese niciodata ochii asa de negri si de adanci. Ceva delicat, care-i invaluia intreaga fiinta, o transfigura. "isi spunea mereu 'Am un amant! Am un amant!' savurand gandul acesta ca pe al unei noi pubertati care i-ar fi venit pe neasteptate. Asadar avea ₛa cunoasca, in sfarsit, bucuriile dragostei, acea infrigurare a fericirii in care nu mai spera. incepea ceva minunat, in care totul va fi pasiune, extaz, delir: o imensitate albastruie o impresura, culmile simtirii sclipeau in gandurile ei, viata obisnuita nu-i aparea decat undeva, departe, jos de tot, in umbra, prin locurile goale dintre acele culmi".

Si sa nu uitam ca mai tarziu, arsenicul otravitor era pus intr-un borcan albastru - si de ceata albastra care apasa asupra peisajului de tara la inmormantarea sa.

Evenimentul care a dat nastere acestor visari este descris pe scurt, dar cu inca un detaliu semnificativ: "Stofa rochiei i se prindea de catifeaua hainei lui; isi lasa pe spate gatul alb, oftand adanc, si, ca-ntr-un lesin, cu ochii numai lacrimi, intr-un freamat prelung si ascunzandu-si fata, ceda.

Seara isi asternea umbrele; trecand de sus, drept printre crengi, soarele o orbea. Jur imprejurul ei, ici si colo, pe frunze sau pe jos, tremurau pete luminoase ca niste canari care si-ar fi risipit penele in zbor (Aceasta comparatie este creata de imaginatia Emmei. in Europa nu exista canari. Poate ii ᵛazuse la Chateaubriand. VN). Era o liniste deplina; ceva suav respira parca din copaci; ea-si simtea inima care incepea iar sa-i bata si sangele alergandu-i prin trup ca un fluviu de lapte. Atunci, departe de tot, dincolo de padure, auzi pe celelalte coline un tipat nedeslusit si prelung, o voce taraganata, si Emma o asculta, tacuta, imbinandu-se, ca o muzica, cu unele tresariri ale nervilor ei zdruncinati. Cu tigara de foi in dinti, Rodolphe dregea cu briceagul unul din cele doua frauri, care se rupsese".

Cand Emma se trezeste din lesinul dragostei, remarcati nota indepartata care ajunge la ea de undeva din spatele padurilor linistite - un geamat muzical - pentru ca toata incantarea nu este decat ecoul glorios al canteculuì ragusit al vreunui vagabond hidos. Si acum Emma si Rodolphe se intorc din plimbarea ior calare - cu un zambet pe fata autorului. Pentru ca acel cantec ragusit aici, Si in Rouen, se va amesteca hidos cu horcaitul ei de moarte, cu mai putin de cinci ani mai tarziu.

Dupa sfarsitul aventurii dintre Emma si Rodolphe, care o parasise exact cand ea se astepta sa fuga impreuna in ceata reveriilor ei romantice, urmeaza ᵈoua scene legate intre ele, scrise in structura preferata a lui Flaubert, contrapunctul. Prima este noaptea de la opera *Lucia di Lammermoor* unde Emma il intalneste pe pentru prima oara pe Leon dupa intoarcerea lui de la ᵖans. Tanarul elegant, pe care il observa defiland prin parterul operei, asezandu-si palmele inmanusate pe maciulia lucioasa a bastonului, este o introducere la vacarmul preliminar al diverselor instrumente care sunt pregatite pentru cantat.

În prima scena, Emma este intoxicata cu lamentarile melodioase ale tenorului, care ii amintesc de demult trecuta dragoste pentru Rodolphe. Charles intrerupe muzica dispozitiei ei prin remarci prozaice. El vede opera ca pe un talmes-balmes de gesturi idioate, dar ea intelege subiectul pentru ca citise romanul in franceza. in partea a doua, in care urmareste soarta Luciei pe scena, gandurile ei se intorc asupra propriei soarte. Se identifica cu fata de pe scena si este gata sa se indragosteasca de oricine ar semana cu tenorul. Dar in partea a treia rolurile se inverseaza. Opera, cantecul creeaza intreruperi nedorite, iar conversatia ei cu Leon este ceea ce conteaza. Lui Charles tocmai incepuse sa-i placa, cand este tarat la o cafea. in a patra scena, Leon ii sugereaza sa revina duminica pentru a vedea scena pe care o pierdusera. Ecuatiile sunt cu adevarat schematice: pentru Emma, la inceput opera egaleaza ʳealitatea; la inceput cantaretul este Rodolphe, si apoi este el insusi, Lagardy, un posibil iubit; posibilul iubit devine Leon; si in final Leon este egalat de realitate si ea isi pierde interesul pentru opera si merge cu el la o cafea pentru a scapa de caldura din sala de spectacol.

Un alt exemplu de contrapunct este episodul de la catedrala. Avem un prim timp al acestui contrapunct, cand Leon o cheama pe Emma la han, inainte de intalnirea de la catedrala. Aceasta conversatie preliminara este un ecou al celei cu Rodolphe de la targ, dar, de data aceasta, Emma este mult mai sofisticata. in prima parte a scenei de la catedrala, Leon intra in biserica sa o astepte pe Emma. Jocul se face acum intre paracliser, in uniforma lui de serviciu (ghidul permanent in asteptarea vizitatorilor), pe de o parte, si Leon, care nu voia sa viziteze. Ce vede totusi din catedrala - lumina irizata impestritand podeaua si asa mai departe - este in legatura cu concentrarea lui asupra Emmei, pe care o vizualizeaza ca pe doamnele spaniole pazite cu gelozie cantate de poetul francez Musset, care merg la biserica pentru a transmite mesaje de dragoste cavalerilor lor. Paracliserul fierbe de furie la vederea unui potential vizitator care isi ia libertatea de a admira biserica singur.

Al doilea timp este inaugurat de intrarea Emmei, care ii vara repede o hartie lui Leon (c scrisoare de despartire) si se indreapta spre capela Fecioarei ca sa se roage. "Se ridica si se pregatea sa Dlece, cand paracliserul se apropie repede, spunand:

-Desigur ca doamna nu-i de-aicl Doamna doreste poate, sa vada frumusetile bisericii ?

-A, nu ! exclama secretarul.

-De ce nu ? raspunse ea.

Caci Emma voia sa-si salveze virtutea, care se clatina, agatandu-se de Sfanta Fecioara, de sfintii de piatra, de morminte, de orice-i iesea in cale".

Acum, torentul descrierii elocvente a paracliserului curge in paralel cu furtuna nelinistii lui Leon. Paracliserul se pregateste sa le arate inainte de orice, clopotnita, dar Leon o alunga pe Emma afara din biserica. in a treia scena, cand au ajuns deja afara, paracliserul reuseste din nou sa intervina aducand un mare teanc de carti de vanzare, toate despre catedrala. intr-un sfarsit, fanaticul Leon reuseste sa gaseasca o trasura si incearca sa o impinga pe Emma inauntru. La Paris se face, raspunde el, cand ea protesteaza -pentru ea, Parisul tabacherei de

matase verde - si asta, ca un argument irezistibil, o convinge.
"Birja inca nu sosea. Lui Leon ii era teama ca nu cumva Emma sa se intoarca in biserica. Dar, in sfarsit, birja aparu.
-Iesiti macar prin portalul de la nord, le mai striga portarul, care ramasese in prag, sa vedeti invierea, Judecata de apoi, Raiul, pe Regele David si pe Cei osanditi care ard in iad.
-Unde mergeti, domnule ? intreba birjarul.
-Unde vrei I spuse Leon, impingand-o pe Emma in trasura.
Si masinaria aceea greoaie porni".
La fe!> cum subiectele agricole (porcii si balegarul) de la targ prefigureaza noroiul pe care baiatul Justin il curata de pe pantofii Emmei, dupa plimbarile la casa iubitului Rodolphe, tot asa ultima rafala a elocventei de papagal a paracliserului este o premonitie pentru flacarile iadului din care Emma ar mai fi putut scapa, daca nu ar fi suit in trasura lui Leon.
Aici se sfarseste contrapunctul de la catedrala. El are un ecou in scena din trasura inchisa (Întregul paragraf al trasurii, incepand cu intrebarea birjarului „Unde mergeti domnule ?", Pana la sfarsitul capitolului, a fost inlaturat de editorii de la *Revue de Paris*, in care a aparut in serial *Doamna Bovary*. in numarul acestei reviste din 1 decembrie 1856, in care trebuia [s]a apara acest pasaj, exista o notita care informeaza cititorii despre aceasta omisiune. VN). Si aici, primul gand al vizitiului este de a le prezenta celor doi, pe care in simplitatea mintii sale neinvatate ii ia ca turisti, Rouen-ul, de exemplu statuia unui poet. Apoi, automat, birjarul se indreapta vioi spre statia de tren si mai exista si alte incercari de acelasi fel. Dar de fiecare data, o voce din interiorul misterios al trasurii lui ii spune birjarului sa-si continue drumul. Nu este nevoie sa intram in detaliile acestei plimbari amuzante, pentru ca un citat va vorbi de la sine. Totusi trebuie sa observam ca o trasura grotesca, cu un cal de munca, cu perdelele de la fereastra trase, circuland la vederea cetatenilor din Rouen, este departe de plimbarea de haiducie cu Rodolphe prin padurile intunecate. Adulterul Emmei devine unul ieftin. "Si masinaria aceea greoaie Porni. Cobori strada Grant-Pont, trecu prin piata Artelor, Cheiul Napoleon, Pont-Neuf si se opri brusc in fata statuii lui Pierre Corneille.
-Mergi inainte ! zise o voce dinauntru.
Birja porni iar, in voie, si de la incrucisarea cu strada La Fayette, luand-o la vale, intra in galop in gara.
-Nu, drept inainte ! striga aceeasi voce.
Birja iesi dintre grilajurile curtilor si, ajungand indata la sosea unde se plimba lumea, o lua incet la trap printre ulmii batrani. Birjarul se sterse pe frunte, isi puse sapca de piele intre genunchi si mana in laturi, dincolo de aleile laterale, pe marginea raului...
Dar deodata o lua brusc prin Quatremares, Sotteville, la Grande Chaussee, strada Elbeuf si facu al treilea popas in fata Gradinii Botanice.
-Mana ! striga vocea, mai furioasa.
Si, imediat, pornind din nou, trecu prin Saint-Sever...o lua in sus pe bulevardul Bouvreuil, strabatu bulevardul Caucheoise, pe urma Mont Riboudet pana la colina Deville.
Se intoarse; si atunci, fara tinta, nici directie, hoinari la voia intamplarii. Cupeul fu vazut la Saint-Pol, la Lescure, la muntele Gargan, la Rouge Mare si in piata Gaillardbois; apoi in strada Maladrerie, strada Dinanderie, in fata lui Saint-Romain, Saint-Vivien, Saint-Maclou, Saint-Nicaise, in fata vamii, la Basse-Vieille-Tour, la Trois-Pipes si la Cimitirul Monumental. Din cand in cand, de pe capra lui, birjarul arunca priviri disperate spre carciumi. Nu putea intelege ce furie de a alerga atata fara oprire ii apucase pe indivizii aceia, incerca uneori sa mai faca popas, dar indata auzea izbucnind in spatele lui ocari furioase. Atunci isi plesnea mai amarnic cele doua martoage leoarca de sudoare, fara sa mai ia seama la hopuri, mai izbindu-se pe ici, pe colo de alte trasuri, fara sa-i pese, molesit si gata sa planga de sete, de oboseala, de tristete.
Si in port, printre camioane si butoaie, si pe strazi, pe la colturi, burghezii cascau ochii inmarmuriti vazand ceva atat de nemaipomenit in provincie, un cupeu cu storuri trase si care tot aparea mereu, mai inchis ca un mormant si balabanindu-se ca o corabie.
La un moment dat, pe la amiaza, in mijlocul campului, atunci cand soarele batea cel mai tare in vechile felinare argintate, se strecura o mana goala de sub perdelutele de panza galbena si arunca niste bucati rupte de hartie, care se imprastiara in vant si se lasara mai departe, ca niste fluturi albi, pe-un camp de trifo[1] rosu, numai floare.
Pe urma, pe la 6, trasura se opri intr-o ulita din cartierul Beauvoisine, si din ea cobori o femeie care mergea cu voaleta trasa, fara sa intoarca deloc capul".
La intoarcerea in Yonville, Emma se intalneste cu menajera ei, care aduce un mesaj cum ca este asteptata de urgenta la domnul Homais. Este o atmosfera ciudata de dezastru in farmacie - de exemplu primul lucru pe care-l vede este fotoliul cel mare rasturnat - totusi dezordinea se datoreaza doar faptului ca familia Homais face gem, dezlantuita. Emma este vag ingrijorata de mesaj; Homais insa, a uitat complet ce dorea sa-i spuna. Mai tarziu aflam ca fusese rugat de Charles sa o informeze pe Emma, cu toate precautiile, de moartea socrului ei, veste pe care o primeste cu cea mai mare indiferenta, cand Homais o scapa, la sfarsitul monologului furios, directionat impotriva micutului Justin, caruia i se ceruse sa mai aduca un borcan pentru gem, si luase unul din debara, din apropierea periculoasa a unui borcan cu arsenic. Partea subtila a acestei scene minunate este ca mesajul real, adevarata informatiei data Emmei si imprimata in mintea ei, este existenta unui borcan cu otrava, locul unde se afla si faptul ca Justin are cheia; si desi in acest moment este sub vraja adulterului si nu se gandeste la moarte acea informatie, amestecata cu vestea mortii batranului Bovary. va ramane in memoria ei.
Nu este cazul sa urmarim in detaliu trucurile pe care le foloseste Emma pentru a-si face bietul sot sa-i aprobe plecarea la Rouen pentru a-l intalni pe Leon in dormitorul hotelului lor favorit, unde se simt in curand ca acasa. in acest moment, Emma atinge cel mai inalt moment de fericire cu Leon: visurile ei sentimentale cu lacuri, copilaroasele daruri de luna, modulatiile Iui Lamartine, toate aceste vise sunt indeplinite - exista apa, barci, iubit, si vaslas, in barca este gasita o panglica de matase. Barcagiul mentioneaza pe cineva - Adolphe, Dodolphe - un tip vesel care a fost de curand in barca cu insotitori si fete. Pe Emma o trec fiorii.
Dar gradat, ca niste parti vechi dintr-un decor de teatru, viata ei incepe sa se clatine si sa se destrame. incepand cu capitolul 4 din partea a treia, soarta, cu complicitatea lui Flaubert, incepe sa o distruga cu o frumoasa precizie. Din punctul de vedere al compozitiei, acesta este punctul fin in care se intalnesc arta si stiinta. Emma reuseste cumva sa sustina excelenta falsitate a lectiilor ei de pian din Rouen; un timp, reuseste sa acopere notele de plata ale lui Lhereux cu alte note de plata. in ceea ce ar putea fi numita o alta scena a contrapunctului, intervine Homais, insistand ca Leon se intretinea cu el in Rouen, exact in acelasi timp in care Emma il astepta la hotel, o scena grotesca si foarte amuzanta, care aminteste de episodul de ia catedrala, cu Homais in rolul paracliserului. in Rouen, un bal deocheat, cu rochii frumoase nu este un succes pentru biata Emma ca·e isi da seama in ce companie sleampata a ajuns. Într-un sfarsit, propria ei casa incepe sa se prabuseasca intr-o zi, intorcandu-se din oras,, gaseste o instiintare care anunta vanzarea mobilei ei, daca nu plateste in 24 de ore datoria, acum de 8000 de franci. Aici incepe ultima ei calatorie, de la unul la altul in cautare de bani. Toate personajele participa la acest tragic punct culminant.
Prima ei incercare este de a face rost de mai mult timp.

"-Va implor, domnule Lhereux, numai cateva zile ! Plangea.
-Uite ! Acum v-au dat lacrimile !
-Ma aduceti la disperare !
-Putin imi pasa, spuse el trantind usa".
De la Lhereux se duce la Rouen, dar Leon, de data aceasta, este nerabdator sa scape de ea. Ea chiar ii sugereaza sa fure bani de la serviciu: "O cutezanta draceasca tasnea din ochii ei aprinsi, iar pleoapele i se lasau izbitor, imboldindu-l, incat tanarul se simti muindu-se sub vointa muta a acestei femei care-l indemna la o crima". Promisiunile lui se dovedesc fara valoare si nu si le tine in acea dupa-amiaza. "ii stranse mana, dar o simti ca moarta. Emma nu mai era in stare sa simta ceva.
Batu ora 4; si se ridica sa se intoarca la Yonville, supunandu-se ca un automat imboldului obisnuintei".
Plecand din Rouen, este fortata sa faca loc vicontelui Vaubyessard - sau era altcineva - conducand cabrat un cal negru. Ea se intoarce in aceeasi trasura cu Homais, dupa intalnirea cu dezgustatorul cersetor orb. in Yonville se apropie de notar, Monsieur Guillamine, care incearca sa faca dragoste cu ea: "Se tara in genunchi spre ea, fara sa-i mai pese de halat.
-Va implor nu plecati! Va iubesc !
O apuca de mijloc.
Un val de roseata navali pe obrazul doamnei Bovary. Se dadu indarat, cu un aer fioros, strigand:
-Profitati cu nerusinare de nenorocirea mea, domnule ! Sunt de plans, nu de vanzare !"
Apoi se duce la Binet, si Flaubert isi schimba unghiul de privire: noi si doua femei, privim scena printr-o fereastra, dar nu se poate auzi nimic. "Perceptorul parea ca asculta holband ochii ca si cum nu intelegea ce i se spunea. Emma vorbea inainte, cu caldura, implorand. Se apropie de el; ii palpitau sanii; nu mai vorbeau.
-Crezi ca se da la el ? spuse doamna Tuvache.
Binet se inrosise pana-n varful urechilor. Emma ii lua mainile.
-A! Asta-i prea de tot!"
Nu-ncape indoiala ca ea-i propusese o ticalosie; caci perceptorul, care era doar un curajos - luptase si la Lutzen, facuse campania din Franta si fusese propus pentru Cruce - sari deodata inapoi, strigand ca si cum ar fi vazut un sarpe:
-Doamna ! Va dati seama ?
-Femeile astea ar trebui batute cu biciul! zise doamna Tuvache".
Mai departe se duce la batrana doica Rollet, ca sa se odihneasca pentru cateva minute, si, dupa ce viseaza cu ochii deschisi ca Leon vine cu banii "Deodata se batu cu palma pe frunte, scoase un tipat, caci amintirea W[1] Rodolphe ii trecuse prin gand ca un fulger imens intr-o noapte neagra Era atat de bun, de delicat, de generos ! Si, de altfel, daca ar sta la indoiala sa-i faca acest serviciu, ar sti sa-l sileasca, amintindu-i intr-o clipa dragostea lor pierduta. Porni deci spre La Huchette, fara sa-si dea seama ca alerga sa se ofere aceluia care mai deunazi o facuse sa sufere atat de tare si fara sa banuie citusi de putin ca se prostitueaza". Falsa poveste pe care o spune increzutului si vulgarului Rodolphe coincide cu un episod real de la inceputul cartii, in care un notar real fuge, cauzand moartea primei doamne Bovary, predecesoarea Emmei. Mangaierile lui Rodolphe se opresc brusc la pledoaria ei pentru 3000 de franci:
-Aha, isi spuse Rodolphe si se facu deodata foarte palid, de asta a venit. Spuse apoi cu un aer calm:
-Nu-i am, scumpa doamna.
Nu mintea deloc. Daca i-ar fi avut, fara indoiala ca i-ar fi dat, cu toate ca, in genere, nu-i placut sa faci fapte atat de frumoase, din toate vijeliile care se abat asupra dragostei, o cerere de bani fiind cea mai rece si mai pustiitoare...
-Nu-i am, raspunse Rodolphe, cu acel calm dupa care, ca dupa un scut, se ascund maniile resemnate.
Emma iesi... Sub picioarele ei, pamantul i se parea mai moale ca o unda, iar brazdele i se parura ca niste imense valuri negre care se spargeau vuind. Toate amintirile si ideile pe care le mai avea in minte rabufneau deodata, dintr-o singura zvacnitura, ca mii de stelute ale unui foc de artificii. il vazu pe tatal ei, cabinetul lui Lhereux, odaia lor de-acolo, o alta priveliste. O apuca nebunia, incepu sa-i fie frica si izbuti sa-si vina in fire, ce-i drept, cam nesigur; caci nu-si aminti deloc cauza groaznicei stari in care se afla, adica chestiunea banilor. Nu suferea decat din pricina dragostei, si simtea cum, amintindu-si de ea, sufletul o paraseste, ca ranitii care, in agonie, simt cum viata se duce prin rana care sangereaza.
Apoi intr-o pornire de eroism care-o facu aproape vesela, cobori coasta in fuga, strabatu ocolul vacilor, cararea, aleea, halele si ajunse in fata pravaliei farmacistului". Face rost de la Justin de cheia de la debara. "Cheia se invarti in broasca, si Emma se duse de-a dreptul la raftul al treilea, atat de bine o calauzea memoria, lua borcanul albastru, smulse capacul, vari mana inauntru Si scotand-o plina de un praf alb, incepu sa-' manince chiar din palma.
-Stati! striga Justin, repezindu-se la ea.
-Taci! Sa nu vina cineva.
Justin era disperat, voia sa strige.
-Sa nu sp^'i nimic, altfel totul o sa cada pe stapanul tau !
Apoi se-ntoarse acasa, deodata potolita si aproape cu seninatatea unei datori implinite".
Agonia progresiva a Emmei este descrisa pana la sfarsit, cu un detaliu clinic neindurator. "Pieptul ei incepu imediat sa gafaie grabit. Toata limba ii iesi din gura; ochii, rotindu-se, paleau ca doua lampi care se sting, si ai fi crezut-o toarta daca coastele nu s-ar fi zbatut atat de inspaimantator de repede, scuturate de-o rasuflare furioasa, ca si cum sufletul ei s-ar fi smucit ca sa se desprinda... Bournisien, cu lunga-i sutana neagra, care se tara in urma lui prin odaie, incepu iar sa faca rugaciuni, cu fruntea inclinata pe marginea patului. Charles sta in genunchi, de cealalta parte, cu bratele intinse spre Emma. ii luase mainile si i le strangea, tresarind la fiecare bataie a inimii, ca un ecou al unei ruine care se prabuseste. Pe masura ce horcaia tot mai tare, isi grabea si preotul rugaciunile, care se amestecau cu plansul inabusit al lui Bovary, si uneori disparea parca totul in murmurul surd al silabelor latinesti, care sunau ca dangatul de inmormantare al unui clopot.
Deodata se auzi pe trotuar un bocanit de saboti grei si harsaitul unui baston; apoi se inalta o voce, o voce aspra care canta:
Cand arde soarele-n amiaza Iubire fetele viseaza
Emma se ridica atunci ca un cadavru pe care l-ar fi galvanizat cineva, ct parul despletit, cu ochii ficsi, holbati:
Ca sa adune mai cu zor Tot graul care-a fost cosit Nanette se-apleaca pe ogor Spre brazda ce l-a daruit
- Orbul! striga ea.
Si Emma, crezand ca vede fata hidoasa a nenorocitului ridicandu-se deodata in intunecimile vesnice, ca o spaima, incepu sa rada, cu un ras cumplit, fioros, disperat.
Batu atunci un vant nespus Si fusta-i flutura in sus

Cuprinsa de un spasm, cazu pe saltea. Toti se apropiara. Emma nu mai era".

Observatii

Stilul

Gogol a numit *Suflete moarte* un poem in proza; romanul lui Flaubert este si el un poem in proza, dar unul compus mai bine, cu o textura mai atenta, mai fina. inainte de a plonja direct in subiect, va voi atrage atentia asupra felului in care foloseste Flaubert cuvantul *si* precedat de punct si virgula. (Punct si virgula este uneori inlocuita de o liniuta in traducerile engleze, dar noi vom pune la loc punct si virgula) Acest"; si" vine dupa o enumerare de actiuni sau stari ale obiectelor; apoi punct si virgula creeaza o pauza, apoi si-ul reuseste sa rotunjeasca paragraful, sa introduca o imagine culminanta, sau un detaliu viu, descriptiv, poetic, melancolic sau amuzant. Aceasta este caracteristica speciala a stilului lui Flaubert.

La inceputul nuntii: "[Charles] nu se putea stapani sa nu puna mereu mana pe pieptanul, pe inelele, pe salul ei; cateodata o saruta zgomotos pe obraz, alteori ii acoperea bratul cu zeci de sarutari, din varful degetelor pana la umar; iar ea, abia surazand, si plictisita, il da la o parte cum dai un copil care se tine scai de tine".

Emma plictisita de casnicia ei la sfarsitul primei parti: "Asculta, intr-o toropeala atenta, una cate una, bataile dogite ale clopotului. Cate o pisica, alunecand incet pe acoperisuri, isi incovoia spinarea la razele palide ale soarelui. Vantul ridica dare de praf pe sosea. Uneori, departe, se auzea urland un caine; si clopotul, in rastimpuri egale, isi continua dangatul monoton, care se pierdea in campie".

Dupa plecarea lui Leon la Paris Emma deschide fereastra si priveste norii: "Se ingramadeau la apus, spre Rouen, si isi rostogoleau rotocoalele lor negre, din dosul carora ieseau razele lungi ale soarelui, ca sagetile de aur ale unui trofeu suspendat, pe cand restul cerului senin era alb ca de portelan Da' rabufnirea unei vijelii indoi plopii, si ploaia se dezlantui deodata, ropotind pe frunzele verzi. Soarele se arata apoi iarasi, gainile incepura sa cotcodaceasca, vrabiile sa scuture din aripi in tufisurile ude. Baltoacele de pe nisip duceau cu ele, scurgandu-se, niste flori roz de salcam".

Emma zace moarta: "Emma avea capul plecat pe o parte. Coltul gurii, care ramasese deschisa, era ca o gaura neagra in partea de jos a fetei. Degetele mari de la maini erau indoite in palma. Un fel de pulbere alba ii pudra genele, iar ochii incepeau sa-i dispara intr-o paliditate lipicioasa, care semana a panza subtire, de parca niste paienjeni ar fi tesut deasupra. De la sani pana la genunchi, cearceaful facea o adancitura, ridicandu-se apoi la varful picioarelor; si Charles avu impresia ca apasau peste ea niste blocuri nesfarsite, o greutate uriasa".

Un alt aspect al stilului, din care am putut vedea mici exemple in unele folosiri ale lui "si", este preferinta lui Flaubert pentru ceea ce am putea numi metoda dezvaluirii, dezvoltarea succesiva a unor detalii vizuale, un lucru dupa un alt lucru, cu o acumulare a uneia sau alteia dintre emotii. Un exemplu bun apare la inceputul partii a doua, cand o camera video pare sa se miste pentru a ne duce la Yonville printr-un peisaj despachetat si dezvaluit treptat: "Dupa La Boissiere lasi soseaua si o iei mai departe pe un drum de tara pana pe creasta coastei de la Leux, de unde se deschide valea. Rausorul care o strabate face din ea parca doua regiuni care nu se aseamana: la stanga - numai pasune; la dreapta - numai aratura. Pajistea se intinde sub un brau de coline joase, ca sa se impreune in spatele lor cu pasunile din tinutul Bray, pe cand spre rasarit campia, urcand dulce, merge largindu-se si asterne cat vezi cu ochii galbenele ei ogoare de grau. Apa care curge pe marginea ierbii desparte cu o dunga alba culoarea fanetelor de cea a ogoarelor, astfel incat campia seamana cu o mare manta desfacuta, cu un guler de catifea verde, tivit cu un siret de argint.

Cand ajungi, ai in fata, in fundul zarii, stejari din padurea d'Argueil, cu povarnisurile coastei Saint-Jean, vrastate de sus in jos de lungi dare rosii, inegale, care nu-s altceva decat sapaturile facute de ploi, iar tonurile caramizii in suvite inguste, contrastand cu cenusiul muntelui, vin din multimea izvoarelor feruginoase, care se pierd dincolo, in tinutul de-alaturi".

O a treia caracteristica - una care apartine mai mult poeziei decat prozei -este metoda lui Flaubert de a reda emotiile sau starile de spirit printr-un schimb de cuvinte fara sens. Charles tocmai si-a pierdut sotia, si Homais ii tine de urat.

"Ca sa se linisteasca, Homais lua o carafa de pe etajera si incepu sa ude muscatele.

-O, multumesc, zise Charles, esti atat de bun.

Si nu ispravi bine vorba coplesit de multimea amintirilor pe care gestul farmacistului i le trezea. *[Emma obisnuia sa ude aceste flori]*

Atunci, ca sa-i mai schimbe gandurile, Homais socoti ca-i bine sa-i vorbeasca putin de horticultura; plantele au nevoie de umezeala. Charles inclina capul in semn de aprobare.

-De altfel, de-acum o sa se faca frumos.

-Ah! exclama Bovary.

Nemaigasind ce sa spuna, spiterul incepu sa dea incet la o parte perdelutele de la geamlac.

-Uite, trece domnul Tuvache.

Charles repeta masinal:

-Trece domnul Tuvache".

Cuvinte fara sens, dar cat de sugestive.

Un alt punct in analiza stilului lui Flaubert priveste folosirea imperfectului frantuzesc, forma a trecutului care exprima o actiune sau o stare de durata, o actiune obisnuita, repetata in trecut. in engleza aceasta se reda cel mai bine cu *would* sau *used to:* in zilele ploioase ea obisnuia sa faca asta sau asta; si clopotele sunau; ploaia se oprea etc. Proust spune undeva ca maiestria lui Flaubert in folosirea timpului, a timpului care curge, consta in felul in care foloseste imperfectul, *imparfait.* Acest imperfect, spune Proust, ii permite lui Flaubert sa exprime continuitatea si unitatea timpului.

Traducatorii nu s-au obosit deloc cu aceasta problema. in multe pasaje sensul repetarii, al lugubrului existentei Emmei, de exemplu in capitolul care trateaza viata ei la Tostes, nu este redat adecvat in engleza, pentru ca traducatorul nu si-a batut capul sa introduca ici si colo un *would* sau *used to,* sau o secventa de *woulds.*

in Tostes, Emma se plimba cu catelul ei: "Mai intai se uita *[nu "se uita"]* imprejur sa vada daca nu se schimbase ceva de cand venise ultima data. Regasea *[nu "regasi']* in aceleasi locuri digitalele, micsunele, tufele de urzici din jurul pietroaielor, si placile de licheni de-a lungul celor trei ferestre, ale caror obloane, mereu inchise, se macinau de mucegai pe barele lor de fier ruginit. La inceput, gandul ei hoinarea la intamplare *[nu "hoinari']..."*

Flaubert nu foloseste multe metafore dar, cand o face, ele redau emotii in termeni adaptati personalitatii personajelor:

Emma, dupa plecarea lui Leon: "si tristetea se afunda in sufletul ei ca un vant de iarna prin castelele parasite". (Bineinteles acesta este modul in care Emma si-ar fi descris propria durere daca ar fi avut geniu artistic).

Rodolphe oboseste ascultand declaratiile pasionate ale Emmei: "Pentru ca buze desfranate sau lacome de bani ii murmurasera aceleasi fraze, nu mai credea decat foarte putin in curatenia acestora; ar mai trebui scurtate, gandea el, tiradele exagerate care ascund sentimente mediocre; ca si cum bogatia sufleteasca nu s-ar revarsa cateodata in metaforele cele mai goale, pentru ca nimeni, niciodata, nu-si poate exprima exact cum

trebuie nici cerintele, nici conceptiile, nici durerile, si graiul omenesc e ca o caldarusa sparta, in care batem mereu niste melodii bune sa faca ursii sa joace, atunci cand noi am vrea sa induiosam stelele". (il aud pe Flaubert plangandu-se de dificultatile compunerii).
Rodolphe rasfoieste vechile scrisori inainte de a-i scrie adio Emmei in pragul fugii lor: "În cele din urma, plictisit, toropit, Rodolphe se duse sa puna cutia la loc in dulap, spunand:
- Ce gramada de gogosi!...
Ceea ce rezuma, pe scurt, parerea lui; caci placerile, asemenea scolarilor in curtea unui liceu, ii batatorisera atat de mult inima, incat nici un fir de iarba nu mai incoltea, si tot ce trecea prin ea, mai bezmetic decat copiii, nu-i lasa, nici macar ca acestia, un nume zgariat pe pereti". (il vad pe Flaubert vizitandu-si vechea scoala din Rouen).
Imagistica
Avem aici cateva pasaje descriptive care il prezinta pe Flaubert in tot ce are el mai bun, lucrand cu detalii semnificative selectate, potrivite de un ochi de artist.
Un peisaj de iarna prin care calareste Charles pentru a-i trata piciorul batranului Rouault: "Campul neted se intindea la nesfarsit, si palcurile de copaci din preajma fermelor faceau, ici si colo, pete de un violet-inchis pe intinderea cenusie care se pierdea in zare pe fondul mohorat al cerului".
Emma si Rodolphe se intalnesc sa faca dragoste: "Stelele sclipeau printre crengutele de iasomie desfrunzite. Auzeau raul curgand in spatele lor, si, din cand in cand, trosniturile stufului uscat de pe mal. Ici si colo, umbre dese se involburau in intuneric, si uneori, tresarind toate deodata, se inaltau si se lasau ca niste uriase valuri negre care veneau sa-i acopere. Racoarea noptii ii facea sa se stranga in brate mai tare; suspinele buzelor lor li se pareau mai puternice; ochii pe care de-abia si-i zareau li se pareau mai mari, si in mijlocul tacerii se auzeau cuvinte soptite, care cadeau in sufletul lor cu sonoritati cristaline, ce se rasfrangeau in mii de vibratii".
Emma, asa cum ii aparea lui Leon in camera ei de la han in ziua de dupa opera: "Emma statea cu cotul rezemat de spatarul unui fotoliu vechi; tapetul galben de pe perete era ca un fond auriu in spatele ei; capul gol i se rasfrangea in oglinda, cu cararea aiba de la mijloc si cu lobii urechilor iesindu-i de sub palele de par".
Tema ecvestra
Pentru a distinge aspectele temei calului trebuie sa facem un sinopsis al intregii carti. Caii joaca un rol neobisnuit de important in vraja cartii.
Tema incepe cu "intr-o noapte [Charles si prima lui sotie] fura treziti de tropaitul unui cal care se opri drept in fata portii lor". Sosise un mesager de la batranul Rouault, care isi rupsese piciorul.
in timp ce Charles se apropie de ferma unde, peste un minut, o va intalni pe Emma, calul sau tresare violent, ca o umbra a propriei soarte.
Cand se uita dupa cravasa, se indoaie peste Emma intr-o miscare neindemanateca, ca sa o ajute s-o ia din spatele unui sac cu faina. (Freud, sarlatanul acela medieval, ar fi putut scoate multe din aceasta scena) (În teoria lui Freud, calul este simbolul sexualitatii. Ed).
În timp ce musafirii beti se intorc de la nunta sub lumina lunii, carute in galop se prabusesc in canale de irigatie.
Batranul ei tata, dupa ce vede ca tanara pereche a plecat, isi aminteste cum si-a dus el propria sotie, cu multi ani in urma, pe cal, pe o perna in spatele seii.
Observati floarea pe care Emma o lasa sa-i cada din gura cand sta la fereastra, petala care cade pe iapa sotului ei.
Bunele calugarite, intr-una din amintirile Emmei de la manastire, ii dadusera atat de multe sfaturi bune despre modestia trupului si salvarea sufletului, ca "ea facu la fel ca si caii trasi de frau: se opri brusc, zabalele-i sarira din dinti".
Gazda sa la Vaubyessard ii arata caii.
in timp ce ea si sotul ei parasesc castelul, il vad pe viconte si pe alti calareti galopand pe langa ei.
Charles porneste in trap cu batranul lui cal spre pacienti.
Prima conversatie a Emmei cu Leon la hanul din Yonville incepe pe tema calului. " Daca ai fi nevoit ca mine,' spune Charles, 'sa fii mereu calare' ...'Dar', continua Leon, adresandu-se doamnei Bovary, 'mi se pare ca nimic nu-i mai placut..." intr-adevar, ce placut.
Rodolphe ii sugereaza lui Charles ca Emmei ii va face extrem de bine calaritul.
Faimoasa scena a plimbarii calare, de indragostiti, a Emmei cu Rodolphe prin padure, se poate spune ca se vede prin valul lung, albastru, al rochiei ei de amazoana. Observati cravasa pe care o ridica pentru a raspunde sarutului trimis de cop'lul ei de la fereastra, inainte de a pleca sa calareasca.
Mai tarziu. in timp ce citeste scrisoarea tatalui, trimisa de la ferma, ea isi aminteste de fe[r]ma - manjii care nechezau si galopau, galopau.
Putem vedea o intorsatura grotesca a aceleiasi teme in infirmitatea speciala (equinus), a baiatului de grajd, pe care Bovary incearca sa-l vindece.
Emma ii da cadou lui Rodolphe o cravasa frumoasa (Batranul Freud chicoteste in intuneric).
Visul Emmei de a avea o viata noua cu Rodolphe incepe cu o reverie: "in galopul a patru cai era dusa" in Italia.
O sareta albastra il indeparteaza pe Rodolphe din viata ei, in trap rapid.
O alta scena faimoasa - Emma si Leon in trasura aceea inchisa. Tema ecvestra devine mult mai vulgara.
În ultimul capitol, *Randunica*, diligenta dintre Yonville si Rouen capata un rol deosebit in viata ei.
În Rouen surprinde o imagine fugara a calului negru al vicontelui, o amintire.
În ultima vizita tragica la Rodolphe, care raspunde cererii ei de bani spunind ca nu are ce sa-i dea, ea ironizeaza ornamentele scumpe ale cravasei lui. (Chicotitul din intuneric este acum diabolic).
Dupa moartea ei, intr-o zi, Charles care plecase sa-si vanda calul - ultima lui resursa - il intalneste pe Rodolphe. Stie acum ca Rodolphe a fost iubitul sotiei lui. Acesta este sfarsitul temei ecvestre. Cum simbolismul se schimba, tema ecvestra, probabil nu este mai simbolica decat ar fi astazi o limuzina decapotabila.

RQBERT LOUIS STEVENSON (1850-1894)

Ciudatul caz al doctorului Jekyll si al lui Mr. Hyde (1885) (Fragmentele sunt preluate din *Ciudatul caz al doctorului Jekyll si al lui Mr. Hyde* trad. Frida Papadache, Ed Dacia, 1974)

Romanul "Doctor Jekyll si Mr. Hyde" a fost scris in pat, la Bournemouth, pe Canalul Manecii, in 1885, intre doua hemoptizii. A fost publicat in ianuarie 1886. Dr. Jekyll este un doctor dolofan si binevoitor, nu fara slabiciuni omenesti, care, cateodata, cu ajutorul unei potiuni, se proiecteaza, sau concentreaza, sau precipita, intr-o persoana malefica, de o natura brutala, animalica, luand numele de Hyde, sub care personajul duce o viata presarata cu tot felul de crime. Un timp se poate intoarce la personalitatea lui Dr. Jekyll -exista un medicament care il transforma in Hyde si unul care il face din nou Jekyll - dar treptat, latura sa buna slabeste, si, in final, potiunea "din nou Jekyll" da gres si, cand este pe punctul de a fi demascat, se otraveste. Pe scurt acesta este povestea.
Înainte de toate, daca aveti tot editia de buzunar pe care o am eu, veti ascunde monstruoasa, abominabila, atrocea, respingatoarea,

grosolana, corupatoarea de minori supracoperta, sau mai bine zis camasa de forta (jacket = supracoperta, straight jacket =camasa de forta). Veti ignora faptul ca actori isterici, sub regia unor macelari, au reusit o parodie a cartii, care parodie a fost apoi prinsa intr-un film si prezentata in locuri numite teatre; mie mi se pare ca a numi un cinematograf, teatru e ca si cum ai numi un antreprenor, dricar.

Si acum ajungem la principala mea obiectie. Va rog sa uitati complet, sa va scoateti din memorie, sa stergeti, sa dezinvatati, sa dati uitarii orice notiune pe care o aveti cum ca "Jekyll si Hyde" este un fel de roman politist, o poveste detectiva sau un film. Sigur, este adevarat ca nuvela lui Stevenson, scrisa in 1885, este un stramos al romanului politist. Dar romanul politist din ziua de astazi este chiar negarea stilului, a ceea ce intelegem prin stil in literatura conventionala. Sincer, nu sunt unul din acei profesori de colegiu care se lauda timid ca le plac povestile politiste - sunt prea prost scrise pentru gustul meu si ma plictisesc de moarte. in timp ce povestea lui Stevenson - Dumnezeu sa-i binecuvinteze sufletul curat - este neconvingatoare ca poveste politista. Nu este nici o parabola, nici o alegorie, caci ar fi lipsit de gust daca ar fi asa. Are totusi farmecul ei daca o privim ca pe un fenomen de stil. Nu este numai o simpla "poveste cu demoni" cum a exclamat Stevenson, cand s-a trezit dintr-un vis magic, in care a vizualizat-o, cam in aceiasi fel cu fermecatoarea sarbatorire care i-a dat lui Coleridge viziunea celui mai faimos poem neterminat al sau. Mai mult decat atat, este "o fabula care sta mai aproape de poezie decat de proza obisnuita" (VN spune ca citatele din acest eseu sunt preluate din Stephen Gwynn, Robert Louis Stevenson (Londra: Macmillan, 1939) Ed), si deci apartine aceleasi categorii ca *Suflete moarte* si *Doamna Bovary*.

Exista un gust incantator al vinului in aceasta carte; de fapt in aceasta nuvela se bea o mare cantitate de vin vechi: ne amintim de vinul pe care Utterson il soarbe asa de placut. Aceasta bautura stralucitoare si alinatoare este foarte diferita de lichiorul cameleonic, care da junghiuri reci, substanta magica pe care o produce Jekyll in laboratorul lui prafuit. Totul este spus foarte atragator. Gabriel John Utterson, din strada Gaunt, isi rosteste rotund cuvintele; exista si un freamat delicios in acea dimineata inghetata din Londra, si exista si o anumita bogatie de nunate in descrierea senzatilor oribile pe care le are Jekyll cand se produce transformarea lui. Stevenson a trebuit sa se bazeze foarte mult pe stil (In dosarul lui VN despre Stevenson exista patru pagini de citate din *Eseu asupra artei de a scrie* de Stevenson (Londra: Chatto / Windus, 1920), din care le citea studentilor. in aceste pagini exista un citat care pare potrivit aici: "in aceasta trecere de la succesiunea de propozitii superficiale din vechile cronici la curgerea densa si luminoasa a naratiunii analitice, exista o mare cantitate de filozofie si spirit. Filozofia o vedem foarte clar, recunoscand mai multa adancime la scriitorul analitic si o viziune mai stimulativa a vietii, si un simt mult mai pregnant al generatiei si al afinitatii evenimentelor. Spiritul ne putem inchipui ca s-a pierdut; dar nu este asa, pentru ca tocmai acest spirit, aceasta ingeniozitate, aceste dificultati depasite, sunt cele care ii permit cititorului sa se bucure. Si nu numai atat, acest spirit, atat de putin recunoscut, este organul acelei filozofii pe care o admiram atat de mult. Acesta este deci stilul cel mai apropiat de perfectiune, si nu cel natural, cum spun prostii, pentru ca cel mai natural este stilul dezlanat al cronicilor; ci acela care ajunge in cea mai mare masura la o eleganta discreta si la semnificatii implicite; iar daca isi impune ideile, atunci trebuie sa o faca in avantajul sensului si vigorii. Chiar si despartirea frazelor de asa-numita ordine naturala este luminoasa pentru spirit; si prin astfel de rearanjari elementele unui rationament pot fi cel mai bine oranduite, sau etapele unei actiuni pot fi cel mai bine contopite intr-un tot unitar.

Reteaua, sau modelul: o retea in acelasi timp senzuala si lucida, o textura eleganta si plina de semnificatii: acesta este stilul, care sta la temelia artei literaturii". Ed) pentru a realiza acest truc, pentru a rezolva cele doua dificultati principale cu care s-a confruntat: (1) sa faca din potiunea magica un medicament plauzibil, bazat pe ingrediente chimice si (2) sa faca credibila partea malefica a lui Jekyll, inainte si dupa hydizare. "Eram pana acum adancit in ganduri cand, cum am spus, o lumina laterala a inceput sa straluceasca pe obiectul de pe masa din laborator. Am inceput sa percep mai profund decat fusese vreodata sustinut, imaterialitatea tremuranda, tranzitia ca ceata, a acestui corp, care pare atat de solid, in care mergem imbracati. Am descoperit ca unii agenti au puterea de a scutura si de a smulge aceste vesminte proaspete, asa cum vantul poate rasuci perdelele unui pavilion... Nu numai ca mi-am recunoscut corpul natural numai prin aura si lumina anumitor puteri care compun spiritul meu, dar am si reusit sa compun un medicament prin care acestor puteri sa le fie detronata suprematia, si sa fie substituita printr-o a doua forma si expresie, nici una mai putin naturala din punctul meu de vedere, pentru ca erau expresia, si purtau marca elementelor inferioare din sufletul meu („Deci nu e vorba de dualismul 'trup - suflet' ci 'bine - rau' " nota din manuscrisul lui VN).

Am sovait indelung inainte de a pune la incercare aceasta teorie. Stiam bine ca riscam moartea; caci orice substanta in stare a zdruncina si a regla cu atata eficacitate insasi citadela identitatii ar putea, printr-o supradozare infinitezimala sau prin cea mai infima circumstanta nefavorabila in momentul expunerii, sa desfiinteze acest sacrosant sediu temporar pe care cu ajutorul substantei voiam numai sa-l prefac. Dar ispita unei descoperiri atat de profunde si singulare a invins in cele din urma. Tinctura mi-o pregatisem mai demult; mi-am procurat indata, de la un depozit farmaceutic, o cantitate insemnata dintr-o anumita sare, despre care stiam din experientele mele ca era ultimul ingredient care se cerea; la o ora tarzie a unei nopti blestemate, am amestecat substantele, le-am urmarit fierband si fumegand in recipientul de sticla, iar dupa ce s-a potolit ebulitia am dat pe gat mixtura.

Au urmat niste dureri chinuitoare, de parca mi s-ar fi strans madularele cu un instrument de tortura; oasele parca mi se macinau, ma sfarsea greata si duhul imi era stapanit de o cutremurare ce n-o pot depasi nici ceasul nasterii, nici cel al mortii. Apoi acele chinuri au inceput a ceda repede si mi-am revenit ca dintr-o boala grea. Era in senzatiile mele ceva straniu, de o noutate de nedescris si, prin insasi noutatea sa, de o dulceata de necrezut. Ma simteam mai tanar, mai usor, mai fericit trupeste; pe dinauntru eram constient de o impetuoasa nepasare fata de orice urmari, un suvoi de imagini senzuale dezordonate revarsandu-mi-se cu o iuteala vertiginoasa prin inchipuire; de o mistuire a oricarui sentiment de obligatie; de o necunoscuta dar nu inocenta libertate a spiritului. De la intaia mea suflare in aceasta viata noua, am stiut ca sunt mai ticalos, de zece ori mai ticalos, rob vandut pacatului meu initial; si acest gand ma stimula si ma delecta in acel moment precum vinul. Am intins bratele, exultand in prospetimea acestor senzatii, si prin acest gest mi-am dat seama brusc ca-mi descrescuse statura..." Asa cum binele stralucea pe chipul unuia, raul era scris mare si lamurit pe fata celuilalt. "Raul, pe care inca si acum trebuie sa-l cred partea din om care-i produce distrugerea, intiparise pe acest trup diformitate si degradare. Si totusi uitandu-ma in oglinda la acest idol had, nu eram constient de nici o repulsie, ci mai curand de o pornire de simpatie. Si acesta eram eu. imi parea firesc si omenesc. in ochii mei infatisarea aceasta purta o mai vie imagine a spiritului, parea mai expresiva si mai unica decat aceea, imperfecta si divizata, ce pana atunci eram deprins a o numi a mea. Si in aceasta privinta aveam, fara indoiala, dreptate. Am observat ca atunci cand purtam chipul lui Edward Hyde nimeni nu era in stare sa se apropie prima oara de mine fara o crispare evidenta; ceea ce consider ca va fi fost asa pentru ca toate fapturile omenesti pe care le intalnim sunt contopite din bun si rau, pe cand Edward Hyde, singurul in randul oamenilor, era rau pur".

Numele Jekyll si Hyde sunt de origine scandinava, si banuiesc ca Stevenson Ie-a ales de pe aceeasi pagina a unei carti vechi de prenume unde le-am gasit si eu. Hyde provine din anglo-saxonul hyd, care in daneza se pronunta hide, care inseamna rai (In engleza *haven*). Si Jekyll vine de la numele danez Jokulle, care inseamna turture. Necunoscand aceste simple derivatii, s-ar putea gasi tot felul de intelesuri simbolice, mai ales in Hyde, cel mai evident fiind ca hide (hide = a se ascunde) este un fel de ascunzatoare pentru Dr. Jekyll, in care se combina doctorul glumet si ucigasul.

Cateva aspecte importante sunt complet neglijate de notiunile populare despre aceasta carte, citita rar:
1. Este Dr. Jekyll bun ? Nu, este o fiinta complexa, un amestec de bine si rau, o solutie facuta din 99% Jekyllit si 1% Hyde (sau hydatid de la grecescul apa, care in zoologie este o punga infima in corpul omului si al animalelor, o punga continand un lichid limpede cu paraziti in stare larvara, un aranjament minunat, cel putin pentru micii paraziti (chistul hidatic). Astfel, intr-un fel, Mr. Hyde este parazitul doctorului Jekyll - dar trebuie sa va previn ca Stevenson nu stia nimic despre acestea cand a scris cartea). Caracterul lui Jekyll este unul rau din punct de vedere victorian. El este o creatura ipocrita, care isi ascunde cu grija micile pacate. Este vindicativ, nu-l iarta niciodata pe Dr. Lanyon, cu care are divergente in probleme stiintifice. Este nesabuit. Hyde are ceva din el. in acest amestec de bine si rau, in Dr. Jekyll, raul poate fi separat ca Hyde, care este precipitat de rau pur, un precipitat in sensul chimic, pentru ca ceva din Jekyll ramane in urma, sa priveasca cu oroare la Hyde, in timp ce Hyde este in actiune.
2. Jekyll nu este transformat cu adevarat in Hyde, ci se proiecteaza intr-un concentrat de rau pur, care devine Hyde, si este mai mic decat Jekyll. un om mare, ceea ce sugereaza cantitatea mai mare de bine pe care o are Jekyll.
3 Exista trei personaje - Jekyll Hyde si in alt treilea, reziduul din Jekyll care priveste cum Hyde preia comanda. Totusi, daca privim atent la Hyde, vedem ca deasupra lui zboara consternat, dar dominant, reziduul din Jekyll, un fel de inel fumuriu, ca si cum aceasta concentratie neagra de rau din a cazut din ramasitele inelului de bine, dar acest inel se pastreaza. Hyde inca mai vrea sa se intoarca la Jekyll. Aceasta este important.
Conchidem ca transformarile lui Jekyll implica o concentratie de rau care exista deja in el si nu o metamorfoza completa. Jekyll nu este un bun pur iar Hyde, contrat acceptiunii lui Jekyll, nu este raul pur, pentru ca asa cum inacceptabilul Hyde locuieste in Jekyll, tot astfel Hyde lasa un gol in Jekyll, cel ingrozit de prea marea sa imortalitate.
Relatiile dintre cei doi sunt reprezentate de casa lui Jekyll, care este pe jumatate Jekyll si pe jumatate Hyde. Cand Utterson si prietenul sau Enfield hionaresc intr-o duminica, ajung intr-o zona marginasa a unui cartier agitat al Londrei, zona care, desi mica si, cum s-ar spune, linistita, atrage un comert infloritor in week-end. „Chiar si duminica, atunci cand isi ascundea sarmul infloritor si era destul de usor de trecut, strada stralucea in contrast cu vecinatatile murdare, ca un foc in padure; si cu obloanele proaspat vopsite, atragea si bucura instantaneu trecatorul.
La doua porti departare de unul din colturi, pe partea stanga, inspre est, sirul era spart de intrarea intr-o curta; si chiar in acel loc, o gramada de zidarie sinistra se vara in strada cu frontu-i triunghiular. Era o cladire cu doua etaje, nu se zarea nici o fereastra, nimic altceva decat o poarta la catul de jos si fruntea oarba a unui perete decolorat la cel de sus; iar in fiece trasatura se vadeau gemnele unei delasari sordide si indelungi. Poarta, neavand nici clopot, nici batator, era spuzita si de culoare vesteda. Vagabonzii se chirceau la adapostul ej si-si aprindeau chibriturile frecandu-le de tabliile sale; copiii se jucau pe treptele ei; pe ornamentele-i sculptate isi incercase scolarul taisul briceagului; si timp de aproape o generatie nu se ivise nimeni care sa fi alungat pe acei oaspeti de pripas sau sa le fi reparat distrugerile".
Aceasta este usa pe care Enfield i-o arata lui Utterson cu bastonul, usa folosita de un om rau, respingator care calcase intentionat peste o fata tanara, si fiind luat de gat de Enfield, acceptase sa-i despagubeasca pe parintii fetei cu o suta de lire. Deschizand usa cu o cheie, el se intorsese cu 10 lire in aur si un cec semnat de Dr. Jekyll, care se dovedise valabil. Santaj, se gandeste Enfield. Apoi continua convorbirea cu Utterson: "Mai ca nici nu seamana a casa locuita. Alta poarta nu exista si pe aceea nu intra si nu iese nimeni decat - ici si colo - gentleman-ul din povestea mea. Sunt trei ferestre care dau spre curte la etajul intai; dedesubt nici una; ferestrele stau mereu inchise, dar sunt curate. Si apoi e un cos din care, in general, iese fum - asa ca cineva trebuie sa locuiasca acolo... Si cu toate acestea, prea sigur nu-i; fiindca e atata ingramadeala de case in jurul acelei curti, ca-i greu sa spui unde se termina una si unde incepe alta".
Dupa colt, alcatuind un scuar, se afla un grup de case vechi, frumoase, oarecum deteriorate si impartite in apartamente si camere: "Una din case, a doua dupa colt, mai era ocupata in intregime; si poarta acesteia, investita cu un aer falnic de bogatie si confort", este cea la care va bate Utterson, pentru a intreba de prietenul sau, Dr. Jekyll. El stie ca usa prin care a intrat Hyde duce la vechea sala de disectie a chirurgului, de la care o cumparase Dr. Jekyll, si ca este o parte din casa eleganta care da in scuar. Sala de disectie a fost transformata de Dr. Jekyll pentru experimentele sale de chimie, si acela este locul (vom afla mult mai tarziu) in care s-a produs transformarea in Mr. Hyde. In vremea aceea, Hyde inca mai locuia in acea aripa de cladire.
Asa cum Jekyll este un amestec de bine si rau, locuinta lui Jekyll este si ea un amestec, un simbol foarte precis, o foarte precisa reprezentare a relatiei dintre Jekyll si Hyde. Usa principala, dinspre Est, a locuintei lui Jekyll, da spre scuar. intr-o strada vecina, corespunzand unei alte laturi a aceluiasi grup de pase, cu o topologie deformata si ascunsa de o aglomerare de cladiri si curti in acel loc da misterioasa usa laturalnica a lui Hyde. Astfel, in alcatuirea case' lui Jekyll, cu marele si rafinatul sau hol din fata, exista coridoare care duc ta Hyde, la fostul amfiteatru de chirurgie, acum laboratorul lui Hyde, unde nu se mai fac disectii, ci experimente de chimie. Stevenson face apel la tot felul de procedee, imagini, intonatii, combinatii de cuvinte si piste false, pentru a construi treptat o lume in care ciudata transformare, descrisa de Jekyll cu cuvintele lui, va avea impactul realitatii satisfacatoare si artistice asupra cititorului, sau, mai bine zis, va duce la acea stare mentala in care cititorul nu se mai intreaba daca aceasta transformare este sau nu posibila. Cam acelasi gen de realizare o gasim la Dickens, in *Casa Umbrelor*, unde, printr-o miraculoasa abordare subtila si o proza multicolora, scriitorul reuseste sa faca real si acceptabil cazul unui om imbatat cu gin, care literalmente ia foc pe dinauntru si arde pana la ultima picatura.
Scopul artistic al lui Stevenson este acela de a face ca "o drama fantastica sa se petreaca in prezenta unor oameni de o sensibilitate obisnuita", intr-o atmosfera familiara cititorilor lui Dickens, pe fundalul cetii sumbre a Londrei, cu domni in varsta, solemni, band vin vechi de Porto, case cu fatade urate, avocati de familie si majordomi devotati, si vicii anonime zbatandu-se in spatele scuarului solemn, unde traieste Jekyll, cu trasuri trecand in diminetile reci. Mr. Utterson, avocatul lui Jekyll, este "un domn decent, reticent in sentimente, uscativ, lung, anost, posomorat si totusi oarecum simpatic". Prietenul lui Utterson, Enfield, este caracterizat ca "neimpresionabil", un om de afaceri tanar, robust si in mod cert dintre cei grei de cap (de fapt aceasta placiditate de nezdruncinat este trasatura care il apropie de Utterson). Stevenson il alege pe acest Enfield greoi, un om cu putina imaginatie si care nu este un bun observator, pentru a spune inceputul povestii. Enfield nu-si da seama ca usa de pe strada laturalnica, pe care o foloseste Hyde pentru a aduce cecul semnat de Jekyll, este usa laboratorului din casa lui Jekyll. Totusi Utterson observa imediat conexiunea, si asa incepe povestea.
Desi pentru Utterson exaltarea este o neobrazare, povestea lui Enfield il face ca, o data ajuns acasa, sa ia din seif testamentul scris de mana al lui Jekyll (care ii refuzase lui Utterson orice asistenta la redactarea lui), si sa citeasca din nou stipularile sale: "nu numai ca, in caz de deces al lui Henry Jekyll - doctor in medicina, doctor in chimie, doctor in stiintele morale, membru al Societatii regale a oamenilor de stiinta, etc. - toate bunurile sale urmau sa treaca in mainile 'prietenului si binefacatorului sau Edward Hyde', dar in caz de 'disparitie sau absenta inexplicabila timp de o perioada care ar intrece trei luni calendaristice' numitul Edward Hyde avea sa intre in toate drepturile lui Henry Jekyll. fara nici o alta intarziere, si liber de orice sarcina sau obligatie, in afara platii Mnorsume neinsemnate pentru memt'ii gospodariei doctorului'[1]
Utterson nu putea suferi acest testament, indignarea lui fiind alimentata de lipsa d* informatii despre Mr. Hyde: "acum printr-o

neasteptata schimbare cunoasterea lui [din povestea lui Enfield despre omul acela scund si rau si copilul pe care calcase] il indigna in si mai mare masura. Destul de rau fusese si pe cand numele acela nu era decat un nume despre care el nu avea cum sa afle mai mult. Cu atat mai rau era acum, cand incepea sa se imbrace cu insusiri detestabile si cand din nestatornicele ceturi, care de atata vreme ii stanjenisera vederea, rasarea presimtirea subita si lamurita a unei prezente demonice.

-Gandeam ca si-a pierdut mintile - isi spuse punand inapoi in seif hartia revoltatoare -, dar acum incep sa ma tem ca e pe cale sa-si piarda onoarea", povestea lui Enfield despre accident incepe sa apara in mintea lui Utterson cand se duce la culcare. Enfield spunea: "Ma intorceam acasa de undeva, de la capatul lumii, cam pe la ceasurile trei, intr-o dimineata mohorata de iarna; si drumul meu ducea printr-un cartier al orasului unde nu se vedea literalmente nimic, decat siruri de felinare. Strada dupa strada, cu toti locuitorii sai adormiti, luminate fiecare ca pentru o procesiune si pustie fiecare ca o biserica..." Enfield era genul placid, greoi, dar Stevenson, artistul, pur si simplu nu s-a putut abtine sa nu-i imprumute acea fraza despre strazile luminate, adormite si la fel de pustii ca o biserica. Aceasta fraza incepe sa creasca si sa se auda in ecou si sa se oglindeasca si reoglindeasca in capul atipit al lui Utterson: "povestea lui Mr. Enfield i se desfasura pe dinaintea mintii, asemenea unui sul imprimat cu imagini luminate. Contempla o intinsa zona plantata cu felinare in orasul nocturn; apoi silueta unui barbat care pasea zorit; apoi a unui copil care se dusese sa cheme medicul si alerga inapoi spre casa; iar apoi acestia doi se ciocneau, si omul, asemenea unui idol barbar, calca in picioare copilul si trecea inainte fara sa-i pese de tipetele sale. Sau vedea o incapere intr-o casa bogata, unde prietenul sau dormea, visand si zambind viselor sale; si apoi usa acelei incaperi se deschidea, perdelele patului erau smulse in laturi, cel care dormea era strigat pe nume si - iata ! - alaturi sta unul care avea putere asupra-i si, chiar la ora aceea, el trebuia sa se scoale si sa-i urmeze porunca. Personajul din cele doua scene il obseda pe avocat toata noaptea, si daca in unele clipe atipi, fu doar pentru a-l vedea lunecand, si mai hoteste, prin case cufundate in soma sau inaintand si mai iute, tot mai iute, pana la o iuteala ametitoare, prin si mai vaste labirinturi de metropola iluminata, si la fiecare colt de strada strivind in picioare o copila si lasand-o in urma tipand. Si totusi personajul n-avea un chip sau avea unul amagitor, care se mistuia imediat".

Utterson se hotaraste sa-l caute; la diverse ore, cand este liber, se aseaza in fata usii, si, pana la urma, il vede pe Mr. Hyde. "Era marunt de stat si foarte obisnuit imbracat; iar infatisarea lui, chiar de 'a distanta aceasta, fara sa stie de ce. ii displacu puternic domnului Utterson" (Enfield remarcase- "Dar iata o imprejurare bizara. Mie acel individ imi provocase de la prima vedere un sentiment de repulsie"). Utterson il acosteaza si sub cateva pretexte, cere sa vada fata lui Hyde, pe care Stevenson are grija sa nu o descrie. Utterson spune totusi cititorului cateva lucruri: "Domnul Hyde era palid si avea statura unui pitic, dadea o impresie de diformitate, fara a vadi vreo anomalie careia sa [1] se fi putut spune pe nume, avea un suras dezagreabil; se purtase fata de avocat cu un amestec brutal de sfiala si cutezanta si vorbea cu o voce zgrunturoasa si soptita, parca epuizata; toate acestea erau puncte impotriva lui, dar toate laolalta nu puteau explica dezgustul, aversiunea si teama nemaisimtita vreodata cu care-l privea Mr. Utterson... bietul meu vechi prieten Henry Jekyll, daca am citit vreodata pe un obraz semnatura Satanei, pe obrazul noului tau prieten am citit-o".

Utterson merge pana in scuar, trage clopotelul, si il intreaba pe Poole, majordomul, daca Dr. Jekyll este acasa, dar Poole ii spune ca este plecat. Utterson intreaba daca este in regula ca Hyde sa intre prin usa de la sala de disectie cand doctorul nu este acasa, dar majordomul il asigura ca Hyde are cheia cu acordul doctorului si ca servitorilor li s-a ordonat sa-l asculte.

"-Nu cred sa-l fi intalnit vreodata pe Mr. Hyde ? intreba Utterson.

-O, nu, sir. Dumnealui nu ia niciodata masa la noi, raspunse Poole, care conducea gospodaria doctorului. De fapt, nici nu prea-l vedem in partea asta a casei; vine si pleaca mai mult prin laborator".

Utterson banuieste ca este vorba de un santaj, si se hotaraste sa-l ajute pe Jekyll, daca i se va permite. in scurt timp se iveste ocazia, dar Jekyll nu va fi ajutat.

"-Nu intelegi situatia mea, riposta doctorul, cu un fel de incoerenta. Sunt intr-o situatia penibila, Utterson, si foarte ciudata. E una din acelea care nu pot fi drese cu vorbe". El adauga, totusi: "doar ca sa-ti linistesc inima ta buna iti voi spune un singur lucru: oricand as dori-o, ma pot descotorosi de Hyde. iti dau cuvantul meu ca-i asa". Si intrevederea se incheie cu Mr. Utterson acceptand fara placere pledoaria lui Jekyll pentru a-l pune pe Hyde in drepturile lui, "cand nu voi mai fi aici".

Asasinatul Carew este evenimentul care incepe sa aduca povestea in atentia opiniei publice. O servitoare, dotata cu romantism, contempla luna, cand observa un domn in varsta, cu o infatisare placuta, intreband pe ce drum sa o ia pe un anume Mr. Hyde, care ii vizitase o data stapanul si care ii provocase repulsie. "Avea in mana un baston solid, cu care se juca, dar nu raspundea o vorbulita, si parea sa asculte cu o nerabdare abia stapanita Si-apoi, dintr-o data, izbucni intr-o manie aprinsa: batea din picior, agite' bastonul si, dupa cum descria fata scena, se purta ca un iesit din mint. Domnul cel batran se dadu un pas inapoi, cu aerul cuiva foarte surprins si nitelus jignit, si atunci mister Hyde isi iesi de tot din tatani si, izbindu-l cu bastonul, il dobori la pamant. Iar in clipa urmatoare, cu o furie de maimuta, se porni a-si calca in picioare victima, abatand asupra-i o grindina de lovituri, sub care se auzeau oasele zdrobindu-se... ingrozita de ce vedea si auzea, fata lesina".

Batranul ducea o scrisoare adresata lui Mr. Utterson, dupa care trimite inspectorul de politie. Utterson identifica corpul ca fiind al lui Sir Danvers Carew. El recunoaste ramasitele batei ca fiind bastonul pe care i-l daruise lui Dr. Jekyll cu multi ani in urma, si se ofera sa-l conduca pe ofiter la casa lui Hyde din Soho, unul din cele mai proaste cartiere ale Londrei. in paragraful care urmeaza avem cateva efecte verbale, mai ales aliteratii (În dosarul cu citatele extrase din *Eseu asupra artei de a scrie* de Stevenson din dosarul lui VN gasim: „Pe vremuri li se dadea tinerilor un sfat bun - sa evite aliteratia; si sfatul era excelent pentru ca prevenea stangaciile. in ciuda acestui considerent, era ingrozitor de absurd, si doar o aiureala a celor mai orbi dintre orbi, care nu ar fi putut vedea. Frumusetea continutului unei fraze, sau al unei propozitii este strans legata de aliteratie si asonanta. Vocala cere sa fie repetata; consoana cere sa fie repetata; si amandoua cer cu voce tare sa fie variate perpetuu. Puteti urmari aventurile oricarei litere intr-un pasaj care v-a facut placere in mod deosebit; o gasiti, dispare un timp pentru a tortura urechea; o gasiti aruncata din nou din toate tunurile; sau o gasiti trecuta in sunete asemanatoare, trecand de pe o buza Pe alta. Si veti mai gasi un caz si mai ciudat. Literatura este scrisa de si pentru doua simturi: ᵘn fel de ureche interna, care aude repede „melodii nemaiauzite"; si urechea care ghideaza creionul si descifreaza o fraza tiparita". La acest fragment VN adauga „si dati-mi voie sa adaug, ca cititor, ochiul intern care vizualizeaza culoarea si sensul frazei". Ed): "Se facuse intre timp aproape ora 9 dimineata si se lasa intaia negura de toamna. Un imens zabranic cafeniu cuprindea cerul, dar vantul asedia necontenit si punea pe fuga ceturile navalitoare astfel incat, pe cand trasura inainta agale din strada in strada, mister Utterson isi plimba ochii peste un numar uluitor de trepte si tonuri de penumbra: ici domnea intunericul unui adanc de seara, luminat ca de o stranie valvataie de incendiu; colo, pentru o clipa, ceata se spargea pe de-a intregul si o raza ratacita de soare strapungea vartejurile de abur. Sinistrul cartier Soho, infatisandu-i-se in aceste fugitive aparitii schimbatoare, cu strazile-i noroioase si trecatorii lui dubiosi, jerpeliti, cu felinarele lui care nu se stinsesera deloc sau fusesera aprinse din nou pentru a combate aceasta funerara invazie a beznei, arata in ochii avocatului ca un cartier al unui oras de cosmar".

Hyde nu este acasa, apartamentul a fost rascolit si este intr-o mare dezordine, si este clar ca ucigasul a fugit. in acea dupa-amiaza Utterson il suna pe Jekyll si este primit in laborator: "Pe gratarul caminului jucau valvataile focului, iar pe etajera de alaturi sta o lampa aprinsa, fiindca pana si in interiorul caselor incepuse sa se faca simtita negura de afara; Aici sedea doctorul Jekyll, ghemuit langa foc si cu infatisarea unui bolnav de moarte. Nu se ridica sa-si intampine oaspetele, ci, intinzandu-i o mana rece, isi exprima, cu un glas schimbat, placerea de a-l vedea". Ca raspuns la intrebarea lui Utterson, daca il ascunde cumva pe Hyde, spune: "Utterson, jur in fata lui Dumnezeu, striga doctorul, jur ca n-am sa-l mai vad niciodata. Pe cinstea mea, ma leg fata de tine ca am terminat cu el pe lumea asta. S-a sfarsit totul. Si fapt este ca el n-are nevoie de ajutorul meu; nu-l cunosti asa cum il cunosc eu; e in siguranta, in totala siguranta, tine minte ce-ti spun, nu se va mai auzi niciodata de el", li arata lui Utterson o scrisoare iscalita "Edward Hyde", care spune ca binefacatorul lui nu trebuie sa-si faca probleme, caci el are mijloace de scapare de care poate garanta ca sunt sigure. intrebat de Utterson, Jekyll recunoaste ca Hyde a dictat termenii testamentului si Utterson il felicita ca a scapat de la a fi asasinat el insusi. "Mi-a fost dat ceva cu mult mai important, fu replica solemna a doctorului, mi-a fost data o lectie. O, Doamne, Utterson, ce lectie mi-a fost data ! Si-si acoperi o clipa fata cu mainile". De la secretarul sau, Utterson afla ca scrisul din scrisoarea lui Hyde, desi era inclinat in cealalta directie, seamana foarte mult cu al lui Jekyll. "Cum - gandi el - Henry Jekyll, plastograf ca sa-l apere pe un ucigas ! Si sangele ii curgea rece prin vene".

Stevenson si-a propus sa rezolve o problema artistica dificila, si ne intrebam insistent daca este suficient de puternic pentru a o rezolva. Sa o impartim in urmatoarele aspecte:

1. Pentru a face fantezia plauzibila el o doreste transmisa de persoane practice, Utterson si Enfield, care, chiar si in logica lor comuna, trebuie sa fie afectati de ce are Hyde bizar si de cosmar.
2. Aceste doua suflete insensibile trebuie sa transmita cititorului ceva din oroarea lui Hyde, dar in acelasi timp, nefiind nici artisti, nici oameni de stiinta, spre deosebire de Dr. Lanyon, nu pot fi lasati de autor sa observe detalii.
3. Dar daca Stevenson ii face pe Enfield si Utterson prea comuni si prea simpli, ei nu vor putea exprima nici vagul disconfort pe care li-l provoaca Hyde. Pe de alta parte, cititorul este curios nu numai sa le vada reactia, ci si sa vada fata lui Hyde.
4. Dar nici autorul nu vede suficient de clar fata lui Hyde, si nu poate decat sa-i lase pe Utterson si Enfield sa-l descrie intr-un stil oblic, imaginativ, sugestiv, care, totusi, nu este un mod de exprimare credibil pentru niste suflete insensibile.

Sugerez ca, acestea fiind situatia si personajele, singurul mod de a rezolva problema este de a-i face pe Enfield si Utterson nu numai sa se infioare de repulsie, ci inca ceva. Sugerez ca socul prezentei lui Hyde ii dezvaluie pe artistul care se ascunde in Enfield si pe artistul care se ascunde in^Utterson. Pe de alta parte, perceptiile stralucite care ilumineaza istorisirea calatoriei lui Enfield prin strazile luminate si pustii, inainte de a fi vazut asaltul lui Mr. Hyde asupra copilului, si imaginile pline de culoare ale viselor lui Utterson dupa ce a ascultat povestea, nu pot fi explicate decat prin interventia brusca a autorului cu propriul set de valori artistice si propria dictie si intonatie. intr-adevar, o problema ciudata.

Mai exista o problema. Stevenson ne da descrieri tipice, veridice ale evenimentelor facute de domni banali, dar, contrastand cu acestea, avem aluzii atipice, vagi, dar amenintatoare, la placeri si vicii ingrozitoare, undeva in spatele scenei. Pe de o parte avem "realitatea", pe de alta, "o lume de cosmar". Daca autorul a dorit cu adevarat sa fie un contrast izbitor intre cele doua, atunci povestea ne-ar putea parea putin dezamagitoare. Daca ni se spune cu adevarat "nu conteaza care era raul - crede doar ca era ceva foarte ¡au", atunci ne-am putea simti trisati si terorizati. Ne putem simti trisati prin neclaritate, in partea cea mai interesanta a povestii, pentru ca punerea in scena este atat de pragmatica si de realista. intrebarea care se ridica este daca Utterson si ceata si trasurile si majordomul palid sunt mai "reali" decat experimentele ciudate si aventurile nedemne de a fi pomenite ale lui Jekyll si Hyde.

Critici cum ar fi Stephen Gwynn au observat o trasatura curioasa a scenariului asa-zis familiar si comun al povestii: "Exista o anumita evitare caracteristica: povestea, asa cum se dezvolta ea, aproape ar putea fi a unei comunitati de calugari. Mr. Utterson este burlac, ca si Jekyll, si pe cat se pare asa este si Enfieid, tanarul care ii prezinta la inceputul cartii o poveste a brutalitatilor lui Hyde. Si, de fapt, la fel este si majordomul, Poole, al carui rol in poveste nu este neglijabil. Excluzand doua sau trei servitoare de-abia amintite, o baba conventionala si o fetita careia nu i se descrie fata, care alearga dupa doctor, sexul slab nu are nici un rol in actiune. S-a sugerat ca Stevenson, 'lucrand sub restrictii victoriene' si nedorind sa aduca straini in cadrul sau calugareasc, s-a abtinut constient de la a zugravi o masca feminina peste placerile secrete in care se rasfata Jekyll".

Daca, de exemplu, Stevenson ar fi mers la fel de departe ca, sa zicem, Tolstoi, care era si el un victorian, si nici el nu mergea prea departe, daca Stevenson ar fi mers la fel de departe ca Tolstoi, cand a descris iubirile usuratice ale lui Oblonski, frantuzoaica, cintareata, micuta balerina, etc, ar fi fost foarte dificil din punct de vedere artistic ca din cuplul Jekyll-Oblonski sa transpara un Hyde. A fost mai sigur pentru artist sa nu fie prea clar si sa lase nedescrise placerile lui Jekyll. Dar oare nu cumva aceasta masura de siguranta, aceasta cale usoara, denota o oarecare slabiciune a artistului ? Eu cred ca da.

inainte de toate, aceasta reticenta victoriana il face pe cititorul modern sa orbecaie dupa concluzii pe care Stevenson nu Ie-a dorit niciodata. De exemplu, Hyde este numit protejatul lui Jekyll si binefacatorul lui, dar unii s-ar putea incurca in implicatiile unui alt epitet care i se atribuie lui Hyde, acela de favoritul 'ui Henry Jekyll, care suna aproape ca *prietenul* lui. Faptul, mentionat de Gwynn, ca toate personajele sunt masculine ar putea fi o sugestie ca aventurile secrete erau practici homosexuale, atat de obisnuite in Londra dincolo de valul victorian. Prima presupunere a lui Utterson este ca Hyde il Santajeaza pe bunul doctor - si este greu de imaginat ce temei special de Santaj ar fi putut exista daca burlacii se aflau in tovarasia unor doamne de moravuri usoare. Sau poate ca Utterson si Enfieid suspecteaza ca Hyde este fiul ilegitim al lui Jekyll ? "Platind pentru zburdalniciile tineretii" este sugestia lui Enfield. Dar diferenta de varsta, asa cum o implica diferenta infatisarilor, nu pare suficienta pentru ca Hyde sa fie fiul lui Jekyll. Mai mult, in testamentul sau, Jekyll il numeste pe Hyde "prieten si binefacator", o alegere ciudata de cuvinte, probabil sugerand o amaraciune ironica, dar cu greu aplicabile unui fiu.

În orice caz, un bun cititor nu poate fi satisfacut de ceata care inconjoara aventurile lui Hyde. Si aceasta este deosebit de iritant, pentru ca aventurile lui Hyde, si ele nenumite, se presupune ca sunt exagerari monstruoase ale capriciilor lui Jekyll. Singurul lucru pe care-l banuim despre placerile lui Hyde este ca sunt sadice - ii place sa induca durere. "Stevenson a vrut sa transmita prin persoana lui Hyde, prezenta raului, complet divortat de bine. Dintre toate pacatele lumii, Stevenson ura cel mai mult cruzimea; si bruta inumana pe care o imagineaza nu este prezentata in poftele sale bestiale, indiferent care ar fi fost acelea, ci in indiferenta salbatica" fata de fiintele umane pe care le raneste si le omoara.

În eseul sau "A Gossip on Romance" Stevenson are urmatoarele lucruri de spus despre structura narativa: "Lucrul potrivit trebuie sa se petreaca la locul potrivit; trebuie sa urmeze lucrul potrivit; si... toate imprejurarile dintr-o poveste isi raspund una alteia ca notele in muzica. Firele povestii se unesc din cand in cand si formeaza o imagine in plasa de paianjen; personajele pozeaza din cand in cand intr-o atitudine unele fata de altele sau fata de natura, care marcheaza povestea si o trimite acasa ca pe o ilustrata. Crusoe dandu-se inapoi la vederea unei urme de picior *[Emma zambind sub parasolul irizat; Anna citind reclamele magazinelor in drumul spre moarte]* acestea sunt momentele

culminante ale legendei, si fiecare s-a imprimat pe ochiul mintii pentru totdeauna Alte lucruri le putem uita;... putem uita comentariul autorului, desi probabil a fost ingenios si adevarat; dar aceste scene epocale care-si pun ultima pecete de adevar [artistic] asupra povestii, si umplu, cu o rafale, capacitatea noastra pentru placere [artistica], le adoptam in strafundul spiritului nostru, si nici timpul nici schimbarile sortii nu-i pot sterge sau slabi urma. Aceasta este deci [cea mai valoroasa] latura plastica a literaturii: a intruchipa personaj, gandire si emotie intr-un act sau atitudine care sa cucereasca ochiul spiritului".

Sintagma "Dr. Jekyll si Mr. Hyde" a intrat in limbaj prin scena aceea epocala, a carei impresie nu poate fi stearsa, a transformarii lui Jekyll in Hyde care, destul de ciudat, are mai mult impact prin faptul ca vine ca o explicatie continuta in doua scrisori, dupa ce naratiunea cronologica s-a incheiat, cand Utterson - alertat de Poole ca o persoana, alta decat doctorul, s-a inchis in laborator de cateva zile - sparge usa si il gaseste pe Hyde, in hainele prea largi ale lui Jekyll, mort pe podea si duhnind de la capsula de cianura pe care a sfaramat-o intre dinti. Scurtul pasaj dintre asasinarea lui Sir Danvers si aceasta descoperire pregateste explicatia. Trecuse ceva timp. Hyde disparuse. Jekyll parea sa traiasca in vechiul lui eu, si pe 8 ianuarie, daduse o masa la care participasera Utterson si doctorul Lanyon, cu care era acum impacat. Dar, patru zile mai tarziu, Jekyll nu era acasa pentru Utterson, desi se vazusera zilnic timp de mai bine de doua luni. in a sasea zi in care i se refuzase intrarea, il cautase pe Dr. Lanyon, pentru a-i cere sfatul, si gasise un om cu moartea intiparita pe fata, care refuza sa auda numele de Jekyll. Dupa ce cade la pat, Dr. Lanyon moare intr-o saptamana si Utterson primeste o scrisoare scrisa de mana doctorului, cu o nota care cerea sa nu fie deschisa decat la moartea sau disparitia lui Henry Jekyll. O zi sau doua mai tarziu, Utterson se plimba cu Enfield, care apare din nou in poveste, intra in curtea din strada laterala si converseaza apoi pe scurt cu un Jekyll care pare bolnav si sta la fereastra laboratorului sau. O intrevedere care se termina astfel: "i se sterse de pe fata surasul, si-i urma o asemenea expresie de abjecta groaza si disperare, incat celor doi barbati de jos le ingheta sangele in vine. N-o vazura decat timp de o clipa, caci fereastra fu imediat inchisa cu violenta, dar clipa aceea fusese de ajuns; intoarsera capul si parasira curtea fara o vorba".

Nu mult dupa acel episod, Poole vine sa-l vada pe Mr. Utterson si actiunea ne duce la intrarea cu forta: "Utterson, spuse vocea, pentru Dumnezeu, ai mila!

- A, asta nu e vocea lui Jekyll - e a lui Hyde ! striga Utterson. Jos cu usa, Poole !

Poole ridica toporul pana deasupra umarului; lovitura zgudui cladirea si usa rosie imbracata in postav salta in zavor si in balamale. Un tiuit sinistru, de teroare pur animala, tisni din cabinet. Iar se salta toporul si iar duduira tabliile si cadrul zvacni; de patru ori se abatu lovitura; dar lemnul era dur si incheieturile fixate de mana unui mester iscusit; de-abia la a cincea lovitura sari zavorul, si daramaturile usii cazura inauntru pe covor".

La inceput Utterson crede ca Hyde l-a omorat pe Jekyll si a ascuns corpul dar cautarile nu duc la nici un rezultat. Totusi gaseste o scrisoare pe birou, carei cerea sa citeasca scrisoarea doctorului Lanyon si apoi, daca mai este inca curios, sa citeasca confesiunea continuta intr-un pachet voluminos, sigilat. Povestirea se incheie cand Utterson, intors in biroul sau, rupe sigiliile si incepe sa citeasca. Explicatia de legaura continuta in naratiunea-din-interiorul-naratiunii din cele doua scrisori incheie povestea.

Pe scurt, scrisoarea doctorului Lanyon descrie cum a primit de la Jekyll o scrisoare marcata Urgent, in care i se cerea sa mearga in laborator, sa ia un sertar care continea diverse substante chimice si sa i le dea unui mesager care va sosi la miezul noptii. El se asigura ca a gasit dulapul (Poole a primit si ᵉ' o scrisoare), si dupa ce se intoarce acasa examineaza continutul" "si cand am deschis unul din pachetele, am gasit ceea ce mi s-a parut a fi o simpla sare cristalina de culoare alba. Sticluta medicinala catre care mi-am indreptat apoi atentia va fi fost cam pe jumatate plina cu un lichid rosu-sangeriu, extrem de intepator la miros si care mi s-a parut a contine fosfor si ceva eter volatil. in privinta celorlalte ingrediente nu aveam cum sa fac vreo presupunere". La miezul noptii soseste mesagerul: "era marunt de statura. Am mai fost izbit si de expresia uluitor de neplacuta a fetei sale si de imbinarea remarcabila a unei intense activitati musculare cu o aparent accentuata debilitate de constitutie; si nu cel mai putin, desi perceputa la urma, m-a impresionat o ciudata stare de tulburare, cu totul subiectiva, pe care o producea apropierea sa. Aceasta stare avea oarecare analogie cu o rigiditate incipienta si era insotita si de o scadere marcata a pulsului". Omul este imbracat in haine mult prea largi pentru el. Cand Dr. Lanyon ii arata sertarul: "El tasni intr-acolo; apoi statu locului si isi duse mana la inima: ii auzeam dintii scrasnind, din framantarea convulsiva a maxilarelor, si fata lui avea o expresie atat de sinistra, incat am prins a ma ingrijora pentru viata cat si pentru ratiunea lui. 'Stapaniti-va, i-am spus'. Mi-a adresat un suras teribil si apoi, cu hotararea disperarii, a smuls deoparte cearceaful. La vederea celor aflatoare in sertar, a scos un strigat ce semana cu un hohot de plans si exprima o atat de imensa usurare, incat eu am ramas impietrit de uimire. Iar in clipa urmatoare, cu un glas ce cucerise destula stapanire, ma intreba 'Aveti un pahar gradat ?' imi multumi, plecand capul cu un zambet, masura cativa milimetri din tinctura rosie si adauga unul dintre prafuri. Amestecul, mai intai de o nuanta roscata, incepu, pe masura ce se topeau cristalele, sa se deschida la culoare, cu o efervescenta audibila, si sa scoata mici tasnituri de abur. Brusc si concomitent, inceta fierberea si amestecul isi schimba culoarea intr-un purpuriu inchis, ce pali iarasi, ceva mai incet, pana la un verde apos. Oaspetele meu, care supraveghease aceste metamorfoze cu o privire aprinsa, zambi, puse recipientul pe masa, apoi se intoarse si ma privi cu un aer scrutator".

Lanyon este poftit sa se retraga sau sa ramana daca este curios, cu conditia ca ceea ce transpare sa ramana "sub pecetea secretului impus profesiunii". Lanyon ramane. " 'Bine,' raspunse oaspetele meu. 'Lanyon, aminteste-ti ce ai fagaduit candva:... Si acum, tu, care ai fost vreme atat de indelungata sclav al vederilor celor mai stramte, tu, care ai negat puterea medicinei transcedentale, tu, care ai luat in deradere pe cei ce stiau mai mult, priveste !'

Puse paharul la buze si bau dintr-o sorbitura. Urma un tipat; se legana, se opinti, se inclesta de masa, holband ochii injectati, gafaind cu gura deschisa; si in timp ce-l priveam mi se paru ca se produce o schimbare; faptura lui parea ca se extinde, fata ii deveni deodata neagra, si trasaturile pareau ca se topesc si se transforma, iar in clipa urmatoare zvacnisem in picioare - si ma dadui inapoi pana-n zid, cu bratul ridicat spre a ma feri de acest miracol, cu mintea cotropita de teroare.

'O, Doamne !' strigam ingrozit, si iarasi: O, Doamne ! din nou si din nou; caci aveam inaintea ochilor, palid si zdruncinat, ca intr-un semilesin, si bajbaind prin aer cu mainile ca un om smuls din ghearele mortii, pe Henry Jekyll!

Ceea ce mi-a povestit in ceasul urmator nu-mi pot sili cugetul sa astern pe hartie. Am vazut ce-am vazut, am auzit ce-am auzit si mi s-a imbolnavit sufletul din asta; si totusi, acum, ca acea priveliste s-a mistuit din fata ochilor mei, ma intreb daca cred in ceea ce am vazut si nu pot raspunde. Mi s-a zguduit existenta si-mi simt viata smulsa din radacini; cea mai distrugatoare spaima ma bantuie zi si noapte; si simt ca-mi sunt zilele numarate, ca trebuie sa mor; si totusi am sa mor necredincios. Cat despre turpitudinea morala pe care mi-a dezvaluit-o acel om, desi cu lacrimi de penitenta, nu pot, nici macar in amintire, sa zabovesc cu gandul asupra-i fara sa ma zgaltaie groaza. Nu-ti voi spune decat un singur lucru, Utterson, si acela (daca-ti poti sili mintea sa-l creada) iti va fi de ajuns. Fiinta care s-a strecurat in acea noapte in casa mea, dupa propria marturisire a iui Jekyll, era cunoscuta sub numele de Hyde si urmarita in toate ungherele tarii drept asasin al lui Carew".

Scrisoarea doctorului Lanyon lasa suficient de mult suspans pentru a fi umplut de "Dare de seama completa a lui Henry Jekyll asupra

cazului sau" pe care o citeste apoi Utterson, incheind povestea. Jekyll relateaza cum placerile lui din tinerete, pe care Ie-a tainuit, s-au statornicit intr-o profunda duplicitate a vietii. "Asadar mai curand caracterul exigent al aspiratiilor mele decat vreo coruptie deosebita a naravurilor m-a facut ceea ce eram si, printr-o bariera mai cu neputinta de trecut decat la majoritatea oamenilor, a separat in mine acele zone ale binelui si raului ce divid si combina natura duala a omului". Studiile sale stiintifice l-au dus spre mistic si transcedental si l-au indreptat constant spre adevar "omul nu-i cu adevarat o singura fiinta, ci este, de fapt alcatuit din doua fiinte". Si chiar inainte ca experimentele sale stiintifice "sa inceapa a sugera posibilitatea unui asemenea miracol, ma deprinsesem sa zabovesc cu placere - ca la un vis drag pe care-l visam cu ochii deschisi - asupra gandului separarii acestor elemente. Daca fiecare din ele, imi spuneam, ar putea fi adapostita in doua entitati separate, viata ar fi eliberata de tot ce-i insuportabil; cel rau ar putea sa-si urmeze drumul, eliberat de nazuintele si remuscarea geamanului sau mai drept, iar cel bun si-ar putea urma statornic si nestanjenit suisul, facand tot binele in care-si gaseste placerea, nemaifiind supus dezonoarei si caintei din pricina faptelor savarsite de raul ce-i este strain. Blestemul omenirii e ca aceste doua manunchiuri deosebite sa fie astfel legate laolalta, incat, in matca torturata a constiintei acesti gemeni antipozi sa se lupte necontenit. Cum, deci, se puteau ei disocia..."

Avem apoi descrierea vie a descoperirii potiunii, transformarea in Mr. Hyde care "singur in randul oamenilor, era pur rau". "N-am zabovit decat un moment in fata oglinzii; trebuia sa intreprind o a doua experienta, cea concludenta; inca mai ramanea de vazut daca imi pierdusem identitatea fara putinta de recuperare si deci trebuia sa fug inainte de ivirea zilei dintr-o casa care nu mai era a mea. Si, zorind spre cabinetul meu, am pregatit si am baut iarasi paharul, am suferit iarasi chinurile disolutiei si mi-am revenit iarasi la statura si chipul lui Henry Jekyll".

Un timp a fost bine. "Am fost primul caruia in ochii lumii ii era permis sa treaca drept un truditor fara ragaz, plin de o cordiala respectabilitate, si care putea intr-o clipa, ca un baietas de scoala, sa lepede aceste haine de imprumut si sa se arunce *cu* capul inainte in marea apa a libertatii. Pentru mine insa, in mantia-mi impenetrabila, siguranta era intreaga. Gandeste-te -eu nici nu existam ! Doar cat sa evadez pe usa laboratorului meu, doar o clipa, doua, cat sa-mi pot amesteca si inghiti potiunea de bautura, care-mi sta totdeauna la indemana si, orice ar fi facut, Edward Hyde se mistuia ca pata lasata de un suflu pe o oglinda, iar in locul iui, sezand linistit acasa la el, potrivind la miezul noptii flacara lampii pe masa lui de studiu, iata un om care-si putea permite sa rada de orice banuiala - Henry Jekyll !". Placerile pe care le experimenteaza Jekyll ca Mr. Hyde, in timp ce constiinta lui este amortita, sunt sarite fara detalii, cu exceptia faptului ca ceea ce la Jekyll fusese "nedemn - n-as folosi un termen mai aspru", in persoana lui Hyde "incepuse sa treaca spre monstruos... Aceasta faptura familiara, pe care o chemam la viata din adancul sufletului meu si-o trimiteam singura in lume sa-si vada de placerile sale dupa cum o taia capul, era inerent maligna si ticaloasa; fiecare fapta a sa si fiecare gand erau egocentrice; sorbea placerea, cu o aviditate bestiala, din orisice catime de tortura impusa altuia si era necrutator ca in om de piatra". Sadismul lui Hyde este astfel incetatenit.

Lucrurile incep sa mearga rau. Devine din ce in ce mai greu sa-l obtina pe Jekyll din persoana lui Hyde. Uneori este nevoie de o doza dubla de elixir, si o data, cu riscul pierderii vietii, o doza tripla. Alta data esecul este total. Apoi, intr-o dimineata, Jekyll se trezeste in patul sau din casa din scuar, si, lenes incepe sa-si analizeze senzatia ca parca era in casa lui Hyde din Soho. "Cana deodata, intr-una dintre clipele mai treze. imi cazura ochii asupra mainii mele. Dar mana lui Henry Jekyll (dupa cum adesea remarcai tu) era o mana profesionala; ca forma si dimensiuni, o mana de medic: mare, ferma, alba si placuta. Mana pe care o vedeam acum destul de limpede, in lumina galbena a unei dimineti din centrul Londrei, mana pe care o vedeam zacand pe jumatate inclestata pe asternutul patului era uscativa, vanoasa si noduroasa, de o paloare sumbra si umbrita gros cu peri negri. Era mana lui Edward Hyde... Da, ma culcasem Henry Jekyll si ma trezisem Edward Hyde". El reuseste sa-si faca drum pana in laborator si sa-si recapete infatisarea de Jekyll, dar socul transformarii inconstiente merge adanc, si hotaraste sa-si paraseasca existenta dubla. "Da, l-am preferat pe doctorul varstnic si nesatisfacut, inconjurat de prieteni si cu aspiratii oneste; si mi-am luat cu hotarare ramas bun de ia libertate, de la relativa tinerete, pasul sprinten, impulsurile subite si placerile secrete de care ma bucurasem sub deghizarea lui Hyde".

Timp de doua luni Jekyll respecta aceasta hotarare, desi nu renunta la casa din Soho sau la hainele mai mici ale lui Hyde care ii stau la indemana. Apoi ii slabeste vointa. "Demonul meu fusese multa vreme inchis in cusca; iesind, ragea dezlantuit. Eram constient, inca in timp ce-mi sorbeam potiunea, de o si mai neinfranata si mai furioasa inclinare la rau". in aceasta dispozitie furioasa il omoara pe Sir Danvers Carew, instigat la furie de politeturile omului. Dupa primele valuri de incantare, in timp ce maltrateaza corpul, un fior rece de teroare imprastie ceata. "Mi-am vazut viata primejduita si am fugit din locul acestei dezlantuiri, inca exaltat si tremurand totodata, cu voluptatea de a face rau satisfacuta si stimulata, cu pofta de a trai exacerbata la culme. Am alergat spre casa din Soho, si, ca o masura de siguranta in plus, mi-am distrus hartiile; de acolo am pornit prin strazile luminate de felinare, cu aceeasi exaltare divizata, contemplandu-mi cu malitioasa placere crima, planuind usuratic altele pentru viitor - si totusi inca zorind inainte si totusi ciulind urechea in urma-mi, asteptand mereu sa aud pasii razbunatori.

Hyde avea un cantec pe buze pe cand combina elementele potiunii sale, iar sorbind-o inchina pentru cel rapus. Nici nu se potolisera durerile transformarii, ca Henry Jekyll, varsand lacrimi de gratitudine si remuscare, cazuse in genunchi, inaltand rugaciuni fierbinti".

Cu bucurie Jekyll isi vede problema rezolvata si nu va mai indrazni niciodata sa ia chipul lui Hyde - criminalul cautat de politie. Timp de cateva luni duce o viata exemplar de buna, dar el este inca blestemat cu dualitatea sa si "partea cea josnica, atat de indelung deprinsa sa-i cedez si atat de recent inlantuita, prinse a geme dupa libertate". in propria sa persoana, pentru ca nu putea risca sa mai fie o data Hyde, incepe sa-si urmeze viciile secrete. Aceasta incursiune in rau distruge echilibrul sufletului sau. intr-o zi, pe cand statea pe o banca in Regent Park "m-a cuprins un rau, un fel de lesin, o greata oribila si niste fiori ca in ceasul mortii. A trecut, si m-a lasat sfarsit, si apoi, cand la randul ei a cedat si sfarseala, am inceput sa-mi dau seama de o schimbare din climatul gandirii mele: o mai mare indrazneala, un dispret al primejdiei, o desprindere din legaturile obligatiilor puneau stapanire pe spiritul meu. Mi-am coborat privirea - hainele atarnau fara forma pe trupul meu scazut, mana care mi se odihnea pe genunchi era vanoasa si plina de par. inca o data devenisem Edward Hyde. Cu o clipa mai inainte ma bucuram de respectul oamenilor, de dragostea lor, de avere, ma astepta masa pusa in sufrageria casei mele iar acum eram prada tuturora, haituit, fara adapost, un ucigas notoriu, menit streangului". Hyde nu se poate intoarce acasa si astfel este fortat sa apeleze la serviciile doctorului Lanyon, descrise in scrisoarea doctorului.

De acum sfarsitul vine repede. A doua zi dimineata, in timp ce traversa curtea casei sale, este cuprins din nou de ameteala transformarii, si trebuie sa ia o doza dubla pentru a se redresa. Sase ore mai tarziu, durerile se intorc si trebuie sa ia din nou potiunea. Din acel moment el n-a mai fost niciodata in siguranta si a avut nevoie de stimularea constanta a drogului pentru a ramane in pielea lui Jekyll. (intr-unui din aceste momente conversase cu Utterson si Enfield de la fereastra ce dadea spre curte, intalnire terminata abrupt de declansarea transformarii). "La toate ceasurile din zi sau noapte, eram apucat de fiorul prevestitor; si mai cu seama daca dormeam, sau chiar daca atipeam o clipa in scaunul meu, ma trezeam totdeauna ca Hyde. Sub tensiunea acestei osande necontenit suspendata deasupra-mi si din pricina lipsei de somn la care ma condamnai de aci inainte (dincolo de ceea ce crezusem cu putinta pentru un om) am devenit o faptura roasa si epuizata de febra, cu trupul

si cu mintea tanjind de slabiciune si preocupata de un singur gand: oroarea de celalalt eu al meu. Dar dupa ce dormeam sau cand puterea medicamentului se epuiza, saream aproape fara tranzitie (chinurile transformarii devenind zilnic mai neinsemnate) in posesia unei inchipuiri din care se revarsau imagini de groaza, a unui suflet in care fierbeau uri nemotivate si un trup care nu parea indeajuns de viguros pentru a contine energiile frenetice ale vietii. Puterile lui Hyde pareau sa fi crescut o data cu lancezeala lui Jekyll. Si cert e ca ura ce-i diviza acum era egala de fiece parte. La Jekyll ea traducea un instinct de conservare. Vazuse acum deplina monstruozitate a acelei fapturi care impartea cu el unele forme de constiinta, ii era geaman intru moarte si dincolo de aceste legaturi de comuniune, care, in ele insele, alcatuiau partea cea mai cumplita a suferintei sale, se gandea la Hyde, in ciuda energiei lui vitale, ca la ceva nu numai infernal, ci si neorganic. Acesta era lucrul revoltator: balele iadului sa articuleze strigate si glasuri; pulberea amorfa sa gesticuleze si sa pacatuiasca, ceea ce era mort si n-avea forma sa uzurpe functiile vietii. Si inca si asta: ca acel razvratit odios era legat de el mai indeaproape decat o sotie, mai aproape decat ochii din cap; ca zacea incuiat in carnea sa, unde il auzea mormaind si-l simtea luptandu-se a se naste; si ca in orice ceas de slabiciune si incredere daruita somnului lua precadere asupra-i si-l inlatura din viata. Ura lui Hyde fata de Jekyll era de alt ordin; spaima sa de spanzuratoare il mana mereu sa se sinucida temporar, inapoindu-se la conditia subordonata, de parte in loc de persoana; dar el detesta aceasta necesitate, detesta deznadejdea in care cazuse Jekyll acum, si-i purta ranchiuna pentru repulsia cu care era privit. "De aici farsele de maimuta pe care mi le juca, mazgalind cu scrisul meu blasfemii pe filele cartilor mele, arzand scrisorile si distrugand portretul tatalui meu. De fapt, sa nu fi fost frica lui de moarte, de mult s-ar fi distrus pe sine numai ca sa ma includa si pe mine in aceasta distrugere. Dar atasamentul lui fata de viata e uluitor; merg si mai departe: eu, care simt scarba si un frig pana-n oase numai gandindu-ma la el, atunci cand imi amintesc abjectia si patima atasamentului meu, si cand stiu cat se teme de puterea mea de a-l desfiinta prin sinucidere, sunt in stare sa-l compatimesc din inima".

Ultimul dezastru se produce cand provizia dintr-o anumita sare pentru notiune incepe sa se termine; cand trimite o cerere pentru aceasta sare, prima schimbare de culoare are loc, dar nu si a doua, si nu are loc transformarea. Poole i-a marturisit lui Utterson despre goana disperata dupa o noua provizie." Toata saptamana trecuta (trebuie sa stiti si asta) omul - sau ce naiba o fi -care sta acolo inauntru, in cabinet, s-a tot vaitat, zi si noapte, dupa nu stiu ce soi de doftorie, care nu se poate gasi sa-i fie pe plac. Asta e obiceiul stapanului meu - cateodata asa facea - scria ce dorea pe o foaie de hartie si o arunca pe scara. in saptamana care a trecut n-am vazut decat hartii d-astea, iar usa inchisa, si pana si mancarea ce-o aduceam la orele de masa era lasata acolo pana-i venea la socoteala s-o ia inauntru pe furis, cand nu-l vedea nimeni. Asadar in fiecare zi - si de doua si de trei ori pe zi - am tot gasit ordine si plangeri, si-am tot fost trimis in mare graba pe la toate depozitele de farmacie din oras. Si ori de cate ori aduceam leacul ala, iar gaseam cate o hartie care-mi poruncea sa-l duc inapoi, ca nu e curat - si iar alta comanda, la alta firma. Se pare, sir, ca are neaparata nevoie de leacul ala, ca nu poate trai fara el.

'Ai vreuna din hartiile acelea ?' intreba mister Utterson.

Poole se cauta in buzunar si scoase un bilet mototolit, pe care avocatul, aplecandu-se mai aproape de lumanare, il cerceta cu luare-aminte. Continutul acestui bilet era urmatorul: 'Doctorul Jekyll prezinta complimente domnilor Maw si-i asigura ca ultima mostra trimisa este impura si total ineficace pentru scopul sau actual. in anul 18..., doctorul Jekyll si-a procurat o destul de mare cantitate de la domnii Maw. ii roaga acum a cauta cu cea mai mare atentie si, in cazul ca Ie-a mai ramas ceva din cantitatea initiala, sa i le trimita imediat. Nu trebuie tinut seama de speze. Procurarea aceleiasi cantitati este pentru doctorul Jekyll de o importanta cum nu se poate mai mare'.

Pana aici cuprinsul scrisorii fusese destul de normal, dar iata ca acum condeiul scapase brusc de sub control si o luase razna, lasand frau liber emotiei celui care scria. 'Pentru numele lui Dumnezeu - adaugase - gasiti-mi din cea veche !'

'E ciudat biletul asta', spuse mister Utterson, apoi urma cu severitate: 'Si cum se face ca il ai in mana, deschis ?'

'Vanzatorul de la depozitul Maw s-a maniat rau si mi l-a azvarlit inapoi ca Pe un gunoi', explica Poole".

Convins in sfarsit ca prima substanta fusese impura, si ca acea impuritate necunoscuta dadea de fapt eficacitate solutiei, si ca nu-si va mai putea niciodata reinoi provizia, Jekyll incepe sa scrie confesiunea si, o saptamana mai tarziu, o termina sub influenta ultimei cantitati de pulbere veche. "Aceasta este deci ultima oara (de nu se intampla un miracol) ca Henry Jekyll poate gandi propriile ganduri si vedea in oglinda propria-i fata - cat de trist schimbata!" Se grabeste sa incheie inainte ca Hyde sa preia controlul si sa sfasie hartia. "Peste o jumatate de ceas, cand voi fi reintegrat iarasi si pentru totdeauna in acea personalitate detestata, stiu cum voi sedea cutremurandu-ma si plangand in scaunul meu sau voi continua, in cea mai incordata si inspaimantata exacerbare a auzului, sa masor cu pasul aceasta odaie (ultimul meu refugiu pe pamant) ciulind urechea la fiece zgomot amenintator. Va muri Hyde pe esafod ? Sau va gasi curajul sa se elibereze in ultimul moment ? Dumnezeu stie; eu unul am scapat de grija; acum e adevaratul ceas al mortii, si ceea ce va sa urmeze priveste pe un altul. Cu aceasta, pun jos condeiul si, urmand sa-mi pecetluiesc spovedania, inchei viata nefericitului Henry Jekyll".

As vrea sa spun cateva cuvinte despre ultimele momente ale lui Stevenson. Cum probabil stiti deja, nu sunt genul care sa ma bazez pe viata autorului cand vorbesc despre carti. Interesul pentru autor nu este subiectul meu preferat, cum spunea Vronski. Dar cartile au destinul lor, potrivit unui dicton latin, si uneori destinul autorilor urmeaza destinul cariilor lor. il avem pe batranul Tolstoi, in 1910, abandonandu-si familia pentru a pribegi si a muri in camera unui sef de gara, in huruitul trenurilor care au omorat-o pe Anna Karenina. Si exista ceva in moartea lui Stevenson, in 1894, in Samoa, care imita in mod straniu tema bauturii si tema transformarii din plasmuirea lui. S-a dus in pivnita sa ia o sticla din Burgund-ul lui favorit, l-a destupat in bucatarie si deodata i-a strigat sotiei lui: ce se intampla cu mine, ce e ciudatenia asta, m-am schimbat la fata ? - si a cazut pe podea. Un vas de sange se sparsese in creierul lui si in cateva ore s-a stins.

M-am schimbat la fata ? Exista o legatura tematica ciudata intre acest episod din viata lui Stevenson si transformarile fatidice din cea mai frumoasa carte a sa.

MARCEL PROUST (1871-1922)

Swann (1913) (Fragmentele din *Swann* sunt preluate din traducerea 'ui Radu Cioculescu, Editura pentru literatura Univers, 1968, iar cele din *Timpul regasit* din traducerea Irinei Mavrodin, Editura Univers 2003)

Cele sapte parti ale marelui roman *in cautarea timpului pierdut* (in traducerea lui Moncrieff *Rememberance of Things Past* - Amintirea lucrurilor din trecut) sunt urmatoarele:

Swann
La umbra fetelor in floare
Guermantes
Sodoma si Gomora
Fugara
Timpul regasit (În traducerea lui Radu Cioculescu sunt sase volume. Titlurile traducerii lui Moncrieff sunt: *Swann's Way, Within a Budding Grove, The Guermantes Walk, Cities of the Plain, The Captive, The Sweet Cheat Gone, The Past Recaptured*)

Moncrieff a murit inainte de a termina traducerea acestei carti, ceea ce nu este de mirare, iar ultimul volum a fost tradus de un anume Blossom, care s-a descurcat destul de bine. Aceste sapte parti, publicate intre 1913 si 1927 in franceza, in cincisprezece volume, acopera 4000

de pagini in engleza sau aproximativ un milion si jumatate de cuvinte. Opera se intinde pe mai mult de o jumatate de secol, din 1840 pana in 1915, in timpul primului razboi mondial, si are o distributie formata din peste doua sute de personaje. in mare, societatea pe care o inventeaza Proust apartine anilor 1890.
Proust si-a inceput opera in toamna lui 1906 la Paris si a terminat primul manuscris in 1912, apoi l-a rescris in cea mai mare parte si a continuat sa-l rescrie pana la moartea sa, in 1922. Totul consta in cautarea unei comori, comoara este timpul, iar ascunzatoarea este trecutul, acesta este sensul interior al titlului *in cautarea timpului pierdut.* Transformarea senzatiei in sentiment, fluxul si refluxul memoriei, valurile de emotii cum ar fi dorinta, gelozia sau euforia artistica - toate acestea formeaza materialul pe care se construieste aceasta opera enorma si totusi unica prin gratia si imaterialitatea sa.
in tinerete, Proust a studiat filozofia lui Henri Bergson, iar ideile fundamentale ale lui Proust legate de curgerea timpului se refera la evolutia constanta a personalitatii noastre ca masura a duratelor, la nebanuitele bogatii ale mintilor noastre subliminale, pe care le putem recupera numai printr-un act de intuitie, de memorie, de asocieri involuntare, la care se adauga subordonarea ratiunii comune geniului inspiratiei interioare si considerarea artei ca singura realitate a lumii. Aceste idei proustiene sunt editii color ale gandirii bergsoniene. Jean Cocteau a numit aceasta opera "O miniatura gigantica, plina de miraje, de gradini suspendate, de jocuri intre spatiu si timp".
Unul din lucrurile pe care trebuie neaparat sa le retineti este ca aceasta opera nu este o autobiografie. Naratorul nu este Proust, iar personajele nu au existat niciodata decat in mintea autorului, lata de ce nu as vrea sa ne ocupam de viata autorului. Nu are nici o relevanta pentru analiza noastra si nu ar face decat s-o umbreasca, mai ales ca autorul si povestitorul seamana in unele privinte si se dezvolta in aproape acelasi mediu.
Proust este o prisma. Singurul scop al lui Proust (sau al operei) este de a refracta si, prin refractie, de a recrea o lume in retrospectiva. Lumea in sine, locuitorii acelei lumi, nu au nici o importanta sociala sau istorica. intamplarea face ca ei sunt ceea ce ziarele numesc oameni de societate, domni si doamne care au timp liber, someri bogati. Singurele profesii care ne sunt infatisate in actiune sau prin rezultatele lor, sunt cele artistice sau savante. Oamenii prismatici ai lui Proust nu au un serviciu: rolul lor este de a-l amuza pe-autor. Sunt la fel de liberi sa se complaca in conversatii si placeri, ca acei antici legendari pe care ii vedem atat de des inclinandu-se in jurul meselor incarcate cu fructe sau plimbandu-se pe podele pictate, in timpul unor discursuri pretioase, dar pe care nu-i vedem niciodata in birouri de contabilitate, sau pe santierele navale.
Asa cum observa criticul francez Arnaud Dandieu, *in cautarea timpului pierdut* este o evocare, nu o descriere a trecutului. Aceasta evocare a trecutului, continua el, devine posibila prin dezvaluirea catorva momente alese magistral, care sunt secvente de ilustratii, de imagini. Se poate spune ca toata aceasta imensa opera este o comparatie extinsa, care graviteaza in jurul cuvintelor *ca si cum* (Middleton Murry scria ca incercarea de a fi precisi ne face sa fim metaforici. VN). Cheia acestei probleme a restabilirii trecutului se dovedeste a fi cheia artei. Cautarea de comori se sfarseste cu bine, intr-o pestera plina de muzica, intr-un templu bogat, cu vitralii. Zeii religiilor standard sunt absenti, sau, poate e mai corect sa spunem, sunt dizolvati in arta.
Pentru un cititor superficial al operei lui Proust (ceea ce este o contradictie, pentru ca un cititor superficial va fi atat de plictisit, atat de inghitit de propriile lui cascaturi, incat nu va termina niciodata cartea), sa spunem, unui citite' neexperimentat, ar putea sa i se para ca principala preocupare a autorului este sa cerceteze increngaturile si aliantele care leaga intre ele diferite familii nobiliare ca el gaseste o placere ciudata in descoperirea ca un om de afaceri modest se invarte in *grand monde,* sau cand descopera cum o casatorie importanta a unit doua familii intr-un mod pe care nu l-ar fi putut visa niciodata. Cititorul pragmatic va ajunge probabil la concluzia ca principala actiune a cartii o constituie o serie de petreceri. De exemplu o cina ocupa o suta cincizeci de pagini, o serata - o jumatate de volum. in prima parte a cartii facem cunostinta cu salonul filistin al doamnei Verdurin, in vremurile cand acesta era frecventat de Swann, si cu dineurile de la doamna Saint Euverte, pe cand Swann isi da seama pentru prima data ca iubirea sa pentru Odette este fara speranta. Apoi, in urmatoarele carti, avem alte saloane, alte receptii, un dineu la doamna de Guermantes, un concert la doamna Verdurin, si din nou o petrecere de dupa-amiaza la o doamna care a devenit prin casatorie printesa de Guermantes - ultima petrecere din ultimul volum, *Timpul regasit,* in cursul careia povestitorul devine constient de schimbarile pe care Ie-a brodat timpul asupra prietenilor sai si traieste un soc inspirator - sau mai bine zis o serie de socuri - care-l face sa se hotareasca sa se apuce fara nici o intarziere de scrierea cartii, de reconstructia trecutului.
in acest moment am putea fi tentati sa spunem ca Proust *este* povestitorul, ca el *este* ochii si urechile cartii. Dar raspunsul este in continuare nu. Cartea pe care trebuie sa o scrie povestitorul din cartea lui Proust este inca o carte in interiorul unei carti si nu este tocmai *in cautarea timpului pierdut,* tot asa cum povestitorul nu este Proust. Exista aici o deplasare focala care produce o margine in curcubeu: acesta este cristalul proustian special, prin care citim cartea. Nu este vorba de o oglinda a moravurilor, nici de o autobiografie, nici de o relatare istorica. Este fantezia pura a lui Proust, asa cum *Anna Karenina* este o fantezie, asa cum *Metamorfoza* lui Kafka este fantezie, asa cum Universitatea Corneli va fi o fantezie, daca voi scrie despre ea in retrospectiva. Povestitorul din carte este unul din personaje, Marcel. Cu alte cuvinte, Marcel este cel care trage cu urechea si Proust este autorul. in interiorul romanului, povestitorul Marcel contempla, in ultimul volum, romanul ideal pe care il va scrie. Opera lui Proust este doar o copie a acelui roman ideal - dar ce copie !
Swann trebuie vazut din unghiul corect: trebuie vazut in relatia cu opera completa, asa cum a intentionat Proust sa fie vazut. Pentru a intelege in intregime acest volum de inceput, trebuie sa insotim mai intai povestitorul la petrecerea din ultimul volum. il vom analiza in detaliu mai tarziu, dar deocamdata trebuie sa ascultam ce spune Marcel, in timp ce intelege socurile prin care a trecut. "Ceea ce numim realitate este o relatie intre senzatiile si amintirile care ne inconjoara la un moment dat, singura adevarata relatie pe care autorul trebuie sa o recupereze, astfel incat sa lege pentru totdeauna in f'aza lui cele doua elemente distincte. Se pot enumera intr-o descriere interminabila obiectele care ocupau spatiul descris, dar adevarul va incepe numai cand scriitorul ia doua obiecte diferite, stabileste relatia lor, si le inchide in inelele stilului sau (artei sale) sau chiar atunci cand comparand, ca si viata insasi, calitati asemanatoare din doua senzatii, el face ca esenta lor sa iasa clar in evidenta prin unirea lor intr-o metafora pentru a le scoate dintre evenimentele intamplatoare si a le uni prin cuvinte nemuritoare. Privind adevarata cale a artei din acest punct de vedere, [Marcel se intreaba] nu cumva natura insasi a fost inceputul artei, ea care m-a lasat deseori sa cunosc frumusetea unui lucru numai dupa mult timp si numai prin altceva - amiaza la Combray prin sunetul clopotelor si savoarea florilor lui".
Aceasta mentionare a Combray-ului introduce tema importanta a celor doua plimbari. in tot cursul romanului, cu toate cele sapte parti ale sale (sapte parti ca sapte zile ale saptamanii creatiei initiale, fara pauza duminica) - in toate aceste volume, povestitorul pastreaza in campul sau vizual cele doua plimbari pe care le facea in copilarie in minusculul orasel Combray: plimbarea spre Meseglise pe langa casa lui Swann, prin Tansonvilie, si plimbarea spre proprietatea Guermantes. intreaga poveste, din toate cele cincisprezece volume ale editiei franceze, este o examinare a oamenilor care aveau, intr-un fel sau altul, vreo legatura cu cele doua plimbari ale copilariei. Mai ales suferinta provocata de sarutul mamei este o prefigurare a nefericirii sale in dragoste, tot asa cum iubirea sa de copil pentru Gilberte si apoi principala sa aventura amoroasa cu o fata numita Albertine sunt amplificari ale aventurii pe care Swann o are cu Odette. Dar cele doua plimbari au

chiar o semnificatie mai importanta. Asa cum spunea Derrick Leon in *Initiere in Proust* (1940) "Marcel nu intelege decat cand vede cele doua plimbari ale copilariei sale unite in nepoata lui Swann (fata lui Gilberte), ca segmentele in care impartim viata sunt pur arbitrare, si nu au corespondenta cu o latura a vietii, ci numai cu defectul de vedere prin care o percepem. Lumile separate ale doamnei Verdurin doamnei Swann si doamnei de Guermantes sunt in esenta aceeasi lume, nu Ie-a separat niciodata nimic in afara poate de snobism sau de vreun obicei social cu totul intamplator. Sunt aceeasi lume nu pentru ca doamna Verdurin se marita pana la urma cu Printul de Guermantes, nu pentru ca fiica lui Swann se marita pana la urma cu nepotul doamnei de Guermantes. nu numai pentru ca pana si Odette isi incununeaza cariera devenind amante domnului de Guermantes, ci pentru ca fiecare din ei se inscrie intr-o orbita care este formata din obiecte asemanatoare - si aceasta este calitatea mecanica, superficiala, automata a existentei", pe care o cun- astern deja di i operele lui Tolstoi. (Aici, ca si in alte parti, VN si-a inclus propriile fraze sau a intercalat observatii in interiorul citatului. Ed)

Va reamintesc ca stilul este modul special care separa un autor de orice alt autor. Daca aleg pentru voi trei pasaje din trei autori diferiti, carora le cunoasteti opera, daca le aleg in asa fel, incat nimic din subiect sa nu ofere un indiciu si daca apoi strigati cu o siguranta plina de incantare: "Acesta este Gogol, aceasta este Stevenson, si, pe bune, asta e Proust" - v-ati bazat alegerea pe diferente izbitoare de stil. Stilul lui Proust contine trei elemente extrem de caracteristice:

1. O bogatie de imagistica metaforica, straturi peste straturi de comparatii. Prin aceasta prisma vedem frumusetea operei lui Proust. La Proust termenul *metafora* este folosit intr-un sens vag, ca un sinonim pentru forma hibrida (VN da exemplu o comparatie simpla, „ceata era ca un val"; o metafora simpla „era un val de ceata" si o comparatie hibrida, combinand comparatia cu metafora, „valul de ceata era ca somnul linistii". Ed), sau pentru comparatie in general, pentru ca la el comparatia evolueaza constant spre metafora si invers, predominand momentul metaforic.
2. Tendinta de a umple si de a intinde fraza pana la respiratia suprema, pentru a pune in tesatura frazei un numar miraculos de propozitii, fraze parantetice, propozitii subordonate si sub-subordonate. intr-adevar in ceea ce priveste generozitatea verbala, el este un veritabil Mos Craciun.
3. La romancierii anteriori exista o distinctie foarte clara intre paragrafele de descriere si partea de dialog: avem un paragraf de descriere, apoi avem conversatie si tot asa. Bineinteles, aceasta metoda mai este inca folosita in literatura conventionala, literatura de nota 8 sau 6, care vine in sticle, si intr-o literatura care nici nu se poate evalua, si care vine in galeti. Dar conversatia lui Proust si descrierile lui se intrepatrund una cu alta, creand o noua unitate, in care floarea si frunza si insecta apartin unuia si aceluiasi copac inflorit.

"Timp indelungat, m-am culcat devreme". Aceasta propozitie de deschidere a cartii este cheia intregii teme, cu centrul in dormitorul unui baiat sensibil. Baiatul incearca sa adoarma. "Auzeam fluieratul trenurilor care, mai mult sau mai putin indepartat, determinand distantele ca viersul unei pasari intr-o padure, imi descria intinderea campului pustiu in care calatorul se zoreste sa ajunga la statia apropiata; si cararea pe care el o apuca i se va intipari in minte, gratie imboldului datorat unor lucruri noi, unor fapte neobisnuite, convorbirii recente si cuvintelor de despartire rostite sub o lampa straina, care il privesc inca in tacerea noptii sau provocat de bucuria unei reveniri apropiate' Fluieratul trenului subliniaza distanta ca viersul unei pasari in vant, o corrparatie in plus, o comparatie interioara, care este un procedeu proustian, adaugarea intr-un singur tablou a tuturor culorilor si fortei posibile. Apoi urmeaza dezvoltarea logica a ideii de tren, descrierea calatorului si a senzatiilor sale. Aceasta desfasurare a unei imagini este un procedeu tipic proustian. El difera de comparatia aleatorie a lui Gogol, prin logica si poezia sa. Comparatia lui Gogol este intotdeauna grotesca o parodie a lui Homer, ia..' metaforele lui sunt cosmaruri, in timp ce la Proust acestea sunt reverii.

Putin mai tarziu, in visul baiatului apare plasmuirea metaforica a unei femei. "Dupa cum Eva se nascuse din Adam. uneori, in timpul somnului, dintr-o pozitie gresita a coapsei mele lua nastere o femeie. Plamadita din placerea pe care era cat pe-aci s-o gust, imi inchipuiam ca ea imi oferea placerea. Trupul meu care simtea in trupul ei propria-mi caldura, voia sa se lipeasca de ea, si ma trezeam. Restul oamenilor mi se infatisau foarte departe de aceasta femeie pe care o parasisem de abia cateva clipe; obrazul mi-era inca fierbinte de sarutarea ei, trupul, incovoiat sub greutatea ei. Daca, asa cum se intampla uneori ea avea trasaturile unei femei pe care o cunoscusem in viata, era cat pe-aci sa ma consacru pe de-a intregul urmatorului scop: de a o regasi, ca aceia care pornesc in calatorie sa vada un oras dorit si-si inchipuie ca farmecul unui vis poate fi gustat intr-o realitate. Putin cate putin, amintirea ei disparea si uitam de fata din visul meu". Avem din nou procedeul desfasurarii: cautarea femeii asemanata cu oamenii care calatoresc spre alte locuri si asa mai departe. Cautari intamplatoare, aparitii si dezamagiri, acestea vor alcatui una dintre principalele teme ale intregii opere.

Revelatia poate acoperi ani intr-un singur paragraf. De la baiatul care viseaza, se plimba, adoarme din nou, trecem pe nesimtite la obiceiurile lui de plimbare si dormit ca barbat, la timpul prezent al povestirii. "Un om care doarme tine in cerc, in jurul sau, firul orelor, randuiala anilor si a lumilor. Le consulta in instinct cand se trezeste si citeste din ele, intr-o clipa, punctul de pe pamant pe care-l ocupa, timpul ce s-a scurs pana ce s-a trezit... Era insa de ajuns ga, in propriul meu pat [ca barbat], somnul sa-mi fie adanc si sa-mi deschida pe de-a-ntregul mintea, care parasea atunci planul locului in care adormisem si, cand ma trezeam in toiul noptii, cum nu stiam unde ma aflam, in prima clipa nici nu realizam cine eram; aveam numai, in simplitatea lui primitiva, sentimentul existentei, asa cum acesta poate fremata intr-un animal; eram lipsit de orice mai mult chiar decat omul cavernelor; dar atunci amintirea - nu inca a locului in care ma aflam, dar a unora din locurile pe care le locuisem si in care m-as fi putut afla - ma intampina ca un sprijin venit de sus, ca sa ma scoata din neantul din care n-as fi putut iesi singur.. " Memoria trupului prelua atunci controlul si "cauta, dupa natura oboselii sale, sa repereze pozitia membrelor, ca sa conchida din ea directia zidului, locul mobilelor, ca sa reconstruiasca locuinta in care se afla si sa-si dea seama de ea. Memoria lui [a trupului], memoria coastelor sale, a genunchilor, a umerilor, ii infatisa succesiv mai multe odai in care dormise, in timp ce, in jurul sau, zidurile invizibile, schimbandu-si locul dupa forma odaii inchipuite, se invarteau in intuneric. Si inainte ca gandul meu, care sovaia in pragul timpului si al formelor, sa fi identificat locuinta comparand imprejurarile, el, trupul meu, isi amintea pentru fiecare din ele, felul patului, locul usilor. deschizatura ferestrelor, existenta unui coridor si chiar gandul care ma framanta cand adormeam acolo si pe care-l regaseam cand ma desteptam". Mergem printr-o succesiune de camere si de metafore ale lor Pentru o clipa el este din nou copil intr-un pat mare cu un baldachin, "si-mi spuneam numaidecat: 'Iata am sfarsit prin a adormi, desi mama n-a venit sa-mi spuna noapte buna' ". intr-un astfel de moment era inapoi la tara, cu bunicul lui, care murise cu multi ani in urma. Apoi este in casa Gilbertei (ea este acum doamna Saint-Loup), in vechea casa a lui Swann din Tansonville, intr-o succesiune de camere, iarna si vara. Pana la urma se trezeste in prezent (ca barbat), in casa sa din Paris, dar mecanismul memoriei a fost declansat : "de obicei nu cautam sa adorm numaidecat, petreceam cea mai mare parte din noapte aducandu-mi aminte de viata noastra de altadata, la Combray la matusa mea, la Balbec, la Paris, la Doncieres, la Venetia, si in alte parti inca, amintindu-mi de locurile, de fiintele pe care le cunoscusem acolo, ce anume aflasem din ele, ce mi se povestea despre ele".

Apoi cu aceasta mentionare a Combray-ului, el se gaseste din nou in copilaria lui si inapoi, in timpul povestirii: "La Combray, in fiecare zi, indata ce se insera, cu mult inainte de clipa in care ar fi trebuit sa ma culc si sa stau, fara sa dorm, departe de mama si de bunica, odaia

mea de culcare devenea iarasi punctul fix si dureros al preocuparilor mele". Cand starea lui era deosebit de mohorata, timpul dinaintea cinei era luminat de lanterna magica a unei povesti medievale despre raul Golo si buna Genevieve de Brabant (precursoarea Ducesei de Guermantes). Aceasta "miscare" sau "eveniment" al lanternei magice este legat, prin lampa din sufragerie, de salonasul in care se aduna familia dupa cina, cand vremea era urata, si ploaia ne ajuta sa o cunoastem pe bunica lui - personajul cel mai nobil si mai patetic din carte -care insista sa se plimbe prin gradina umeda. Facem cunostinta cu Swann: "nu auzeam rasunand la capatul gradinii zurgalaul, cu clinchetul sau amplu si strident care, cu sonoritatea lui aspra si rece, ce nu mai contenea, stropea si asurzea pe toti ai casei, care-l declansat intrand 'fara sa sune', si curand dupa aceea, bunicul spunea : 'Recunosc vocea lui Swann'... Desi mult ma> tanar ca bunicul, domnul Swann se imprietenise foarte mult cu el, care fusese unul din cei mai buni prieteni ai tatalui sau, om foarte bun, dar ciudat, caruia parese ca un lucru de nimic ii era uneori de ajuns ca sa-i stavileasca avanturile inimii, sa-i schimbe sirul gandurilor". Domnul Swann este un om monden, un expert in arta, un parizian stralucit, in voga prin inalta societate; dar acesti prieteni din Combray, familia povestitorului, nu au nici cea mai mica idee despre pozitia sa sociala si il trateaza ca pe fiul vechiului lor prieten, agentul de bursa. Una din caracteristicile cartii este ca o persoana apare vazuta in diverse moduri, de diversi ochi, cum ar fi de exemplu Swann, vazut prin prisma notiunilor surorii bunicii lui Marcel: "intr-o zi cand venise sa ne vada, dupa cina, scuzandu-se ca e in frac, Fransoise a spus, dupa plecarea lui, ca aflase din gura vizitiului ca cinase 'la o principesa' 'Da, la o principesa demimondena !' raspunsese matusa, dand din umeri, fara sa-si ridice ochii de !a lucrul ei de mana, cu o ironie plina de seninatate".

Exista o diferenta esentiala intre metodele proustie.ie si cele joyceane de abordare a personajelor. Joyce ia un personaj complet si desavarsit, de Domnul stiut, de Joyce stiut, si il sparge in fragmente, pe care le imprastie peste spatiul-trmpul cartii sale. Un bun recititor culege aceste piese si le pune treptat impreuna. Pe de alta parte, Proust sustine ca un personaj, o personalitate, nu este niciodata cunoscuta in mod absolut, ci numai relativ. El nu il despica in bucati, ci il prezinta asa cum exista, prin notiunile despre el ale celorlalte personaje. Si spera, dupa ce a oferit o serie de astfel de prisme si umbre, sa le combine intr-o realitate artistica.

Introducerea se incheie cu descrierea disperarii lui Marcel, cand vizitatorii il obligau sa spuna noapte buna de jos si mama sa nu mai urca in dormitorul lui sa-l sarute de *noapte buna;* iar povestea propriu-zisa incepe o data cu sosirea lui Swann "eram cu totii in gradina cand clopotelul suna, sovaitor, de doua ori. Se stia ca era Swann; cu toate acestea ai casei se priveau cu un aer intrebator si bunica fu trimisa in recunoastere". Metafora sarutului este complexa si va strabate intreaga carte: "nu-mi desprindeam ochii de la mama, stiam ca atunci cand ne vom aseza la masa, nu mi se va mai permite sa stau tot timpul cat va tine cina si, ca sa nu-l supere pe tata, mama nu ma va lasa sa o sarut de mai multe ori in fata lumii, cum mi-ar fi ingaduit in odaia mea. Asa incat imi fagaduiam, in sufragerie, in timp ce va incepe cina si voi simti cum se apropie ora, sa fac dinainte, din aceasta sarutare care va fi atat de scurta si pe furis, tot ce as fi putut face singur cu ea, sa aleg cu privirea locul de pe obraz pe care il voi saruta, sa-mi pregatesc gandurile pentru ca, gratie acestui inceput mintal de sarutare, sa pot consacra intreg minutul pe care mama mi-l va acorda, ca sa sirr* obrazul ei lipit pe buzele mele, intocmai ca un pictor care, neputand obtine decat sedinte scurte de poza, isi pregateste paleta facandu-si dinainte, din amintire, duoa notele lui, tot ceea ce, la nevoie, l-ar ajuta sa se descurce fara prezenta modelului. Dar iata ca, inainte de a fi sunat de cina, bunicul avu cruzimea sa spuna: 'Copilul are aerul obosit, *is* trebui sa urce sa se culce Asta-seara cinam de altminteri tarzii,'... M-am dus sa o imbratisez pe mama. dar in clipa aceea rasuna clopotelul pentru cine. 'Lasa, haide, las-o pe mama v-ati spus si asa destul *noapte buna* manifestarile astea sunt ridicole. Haide, du-te !'

Agonia prin care trece micul Marcel, scrisoarea pe care-o scrie mamei sale anticipatia lui, lacrimile lui cand ea nu-si face aparitia, prefigureaza tema disperarii geloase pe care o sa o indure si, astfel, este facuta o legatura directa intre emotiile iui si emotiile lui Swann. El isi imagineaza ca Swann ar fi ras din toata inima daca ar fi vazut continutul scrisorii pentru mama sa, "ori, dimpotriva, dupa cum am aflat mai tarziu, o neliniste asemanatoare a alcatuit chinul multor ani din viata lui si poate nimeni mai bine ca el nu m-ar fi putut intelege; dragostea l-a facut sa cunoasca acea neliniste cand simti ca fiinta pe care o iubesti petrece undeva unde tu nu esti, unde nu poti sa ajungi, dragostea, careia nelinistea ii este intrucatva predestinata, prin care va fi acaparata, specializata... Si Swann cunoscuse, cu siguranta, bucuria cu care mi-am facut prima ucenicie, cand Francoise se intoarse sa-mi spuna ca scrisoarea mea va fi inmanata, acea bucurie inselatoare pe care ne-o da un prieten, o ruda a femeii pe care o iubim, cand, ajungand la hotelul sau la teatrul unde se afla ea, la un bal, la o petrecere sau la o premiera unde o vom regasi, prietenul ne zareste ratacind pe afara, asteptand cu deznadejde vreo ocazie sa intram in legatura cu ea. Ne recunoaste, se apropie de noi, in mod intim, ne intreaba ce facem acolo. Si cum nascocim raspunsul ca avem de spus ceva urgent rudei sau prietenei sale, ne incredinteaza ca nimic nu e mai simplu, ne face sa intram in vestibul si ne fagaduieste sa ne-o trimita in mai putin de cinci minute... Din pacate Swann avea experienta acestor momente, bunele intentii ale unui tert n-au nici o putere asupra unei femei care se supara cand se simte urmarita, fie chiar la o petrecere, de cineva pe care nu-l iubeste. Adesea prietenul coboara singur.

Mama nu veni si, fara sa-mi crute amorul propriu (pentru ca povestea cautarii obiectului, al carui rezultat m-ar fi rugat sa i-l comunic, sa nu fie dezmintita) imi trimise prin Francoise cuvintele : 'Nu e nici un raspuns' pe care de atunci le-am auzit atat de des din gura portarilor 'pallace'-urilor sau a lacheilor din tripouri, transmitandu-le vreunei biete fete, care se mira: 'Cum n-a spus nimic, dar e cu neputinta ! Ai inmanat desigur scrisoarea mea. Bine o sa mai astept.' Si - dupa cum fata ingana invariabil ca n-are nevoie de becul suplimentar pe care portarul vrea sa-l aprinda pentru ea, si ramanea locului, ascultand numai rarele cuvinte despre timp schimbate intre portar si un comisionar pe care, dandu-si seama cat e ceasul, acela il trimitea pe neasteptate sa raceasca la gheata bautura vreunui client - dupa ce refuzam aferat Francoisei sa-mi faca o tisana sau sa ramana cu mine, o lasam sa se intoarca la bucatarie, ma culcam si inchideam ochii, incercand sa n-aud vocea parintilor mei, care luau cafeaua in gradina".

Acest episod este urmat de o descriere a luminii lunii si a linistii, care ilustreaza perfect tehnica lui Proust de a crea metafore in metafore.

Baiatul deschide fereastra si sta la picioarele patului, de-abia indraznind sa se miste ca sa nu fie auzit de cei de jos. (1) "lucrurile de afara pareau si ele intepenite intr-o incordare muta". (2) Pareau ca nu doresc "sa tulbure clarul de luna". (3) Dar ce facea lumina lunii ? Lumina lunii duplica fiecare obiect si parea ca 'indoind sau indepartand fiecare obiect prin extinderea in fata lui, a refluxului sau". Cum cade umbra "mai dens si mai concret decat obiectul insusi". (4) Facand toate acestea lumina lunii "subtiase si marise in acelasi timp peisajul ca un plan, [inca o comparatie] ca o harta pana atunci infasurata, care se desfasoara". Apoi vedem o miscare "Tot ce simtea nevoia sa se miste, vreun frunzis de castan, se misca. Dar freamatul sau [ce fel de freamat] marunt, total, executat pana la cele mai mici nuante si cu ultima gingasie [acest freamat searbad] nu tulbura restul peisajului, nu se contopea cu el, era marginit", pentru ca era luminat de luna si tot restul era in umbra. (6) Linistea si sunetele indepartate. Sunetele indepartate se comporta fata de suprafata de liniste la fel ca peticul de frunze care se misca in lumina lunii in raport cu catifeaua umbrei. Cele mai indepartate sunete, venind din gradinile situate la celalalt capat al orasului, se percepeau amanuntit, atat de desavarsit, parca ar fi datorat acest efect de departare numai pianissimului lor [urmeaza o comparatie] ca acele motive in surdina atat de bine executate de orchestra Conservatorului". Apoi sunt prezentate aceste motive in surdina "din care, desi nu

pierzi o nota, iti vine totusi a crede ca le auzi departe de sala de concert si ca [acum suntem in acea sala de concert] toti vechii abonati - ca si surorile bunicii cand Swann le daduse locurile lui - isi incordau urechea, ca si cum ar fi ascultat mersul indepartat al unei ostiri in mars, care inca n-ar fi cotit dupa rue de Trevise".

Efectele picturale ale luminii lunii se schimba cu fiecare epoca si autor. Exista o asemanare intre Gogol, pe cand isi scria *Suflete moarte* in 1840, si Proust compunand descrierea sa in 1910. Dar descrierea lui Proust face sistemul metaforic si mai complex, si este poetica, nu grotesca. in descrierea gradinii sub clar de luna Gogol ar fi folosit si el imagini bogate, dar aceste comparatii care divagheaza una din alta ar fi luat forma unor exagerari grotesti si cu o farama frumoasa de nonsens irational. De exemplu ar fi comparat efectul clarului de luna cu niste rufe puse la uscat care au cazut, asa cum face undeva in *Suflete moarte;* dar apoi ar putea deraia spunand ca lumina pe care o facea luna pe pamant era ca cearceafurile si camasile pe care Ie-a risipit vantul, in timp ce spalatoreasa dormea linistita, visand clabuci de sapun si scrobeala si halatul nou si dragut pe care i-l adusese cumnata ei. in cazul lui Proust, trasatura distinctiva este trecerea de la ideea de lumina palida la cea de muzica indepartata - simtul vederii evolueaza intr-unui al auzului.

Dar Proust a avut un precursor. in partea a sasea, capitolul 2 din *Razboi si* pace(1864-1869) de Tolstoi, Printul Andrei sta in conacul de tara al unei cunostinte, contele Rostov. El nu poate dormi. Am revizuit putin traducerea lui Garnett: "Printul Andrei se ridica din pat si se duse la fereastra sa o deschida. Deindata ce deschise obloanele, lumina navali in camera ca si cum asteptase mult timp sa o faca. El deschise fereastra. Noaptea era racoroasa si plina de o lumina incremenita. Copacii ingrijiti insirati in fata ferestrei erau negri pe o parte si argintii stralucitori pe cealalta... Dincolo de ei era [un fel de] acoperis lucind de roua in dreapta era un copac mare cu coroana bogata, cu trunchiul si ramurile de un alb stralucitor, iar deasupra, o luna aproape plina calatorea prin cerul de primavara fara stele.

Deodata aude la fereastra de la etajul de deasupra doua voci tinere feminine - una din ele este a Natasei Rostov - cantand si repetand o fraza muzicala... Putin mai tarziu Natasa se intinde peste fereastra de deasupra si el aude "fosnetul rochiei si respiratia ei" si "sunetele incremenira ca si luna, ca si umbrele".

Trebuie remarcate trei aspecte la Tolstoi, ca prefigurare a lui Proust:

1. Lumina lunii intinsa in asteptare (un sofism patetic). Frumusetea gata sa dea navala inauntru, o fiinta supusa si draga in momentul in care este perceputa de mintea umana.
2. Claritatea cu care este delimitata descrierea, un peisaj gravat ferm in negru si argintiu, fara fraze conventionale si fara luni imprumutate. Totul este vazut clar, autentic, senzual.
3. Asocierea puternica dintre vizual si auditiv, dintre lumina umbrei si sunetul umbrei, dintre ochi si ureche.

Comparati aceste trasaturi cu evolutia imaginii la Proust. Observati cat de elaborat este clarul de luna la Proust, umbrele care apar din intuneric ca sertarele unui scrin, departarea si muzica.

Diversele straturi si nivele de sens ale metaforelor lui Proust sunt ilustrate interesant prin descrierea metodei bunicii sale de a alege darurile. *Primul strat* "l-ar fi placut sa am in odaia mea fotografiile monumentelor sau ale peisajelor celor mai frumoase. Dar in clipa cand voia sa le cumpere, desi lucrul pe care-l infatisau avea o valoare estetica, gasea ca vulgaritatea, utilitatea isi reluau prea repede locul in modul lor mecanic de reprezentare, fotografia. *[Al doilea strat]* incerca sa recurga la siretlicuri si cel putin sa reduca, si sa inlocuiasca in buna parte tot prin arta, daca nu sa elimine in intregime banalitatea comerciala, sa-i introduca, cum s-ar spune, mai multe "densitati" artistice; 1 intreba pe Swann daca in locul fotografiilor catedralei din Chartre, ale jocurilor de apa din Saint Cloud, ale Vezuviului, vreun pictor mare nu le reprezentase, si prefera sa-mi dea reproducerile catedralei din Chartres de Corot, palele jocurilor de apa din Saint Cloud de Hubert Robert si a Vezuviului de Turner, ceea ce insemna o treapta a artei in plus. *[Stratul al treilea:]* Dar daca fotograful fusese inlaturat de la reprezentarea capodoperei sau a naturii si inlocuit cu un mare artist, acesta isi relua drepturile ca sa reproduca chiar aceasta interpretare. Ajungand la scadenta vulgaritatii, bunica incerca sa o mai intarzie inca. il intreba pe Swann daca lucrarea nu fusese gravata *[Stratul al patrulea:]* preferand, cand era cu putinta, gravurile vechi si cu un interes ce le depasea, de pilda acelea care infatisau o capodopera intr-o stare in care n-o mai putem vedea astazi (ca gravura *Cinei* lui Leonardo, inainte de a se fi degradat, de Morgan)". Ea a urmat aceeasi metoda cand i-a facut lui Marcel cadou piese de mobilier de epoca sau romane de moda veche de-ale lui George Sand (1804-1876), scrise cu cincizeci de ani inainte.

Tema mersului la culcare se incheie cu imaginea mamei sale citindu-i din aceste romane de George Sand. Aceste prime saizeci de pagini ale traducerii englezesti sunt complete si contin majoritatea elementelor stilistice ce pot fi gasite pe parcursul romanului. Cum observa Derrick Leon: "imbogatita prin cultura sa vasta, remarcabila, prin atasamentul profund fata de literatura clasica, de muzica si de pictura, intreaga opera ofera o bogatie de comparatii derivate cu la fel de multa usurinta si competenta din biologie, fizica, botanica, medicina sau matematici, care nu inceteaza nici un moment sa ne uimeasca si sa ne faca placere".

Urmatoarele sase pagini formeaza un episod complet, sau o tema completa, care serveste de fapt ca introducere la sectiunea Combray a naratiunii romanului. Acest episod, care poate fi intitulat "Miracolul florilor de tei", este faimoasa rememorare a madlenei. Aceste pagini incep cu un rezumat metaforic al primei teme, cea a mersului la culcare. "Astfel, multa vreme, trezindu-ma noaptea, imi aduceam aminte de Combray, revedeam totdeauna numai aceasta latura luminoasa care iesea in relief din bezna nedeslusita, ca acelea pe care le lumineaza si le sectioneaza vreun foc bengal sau vreo proiectie electrica, intr-o cladire, din care celelalte parti raman cufundate in intuneric: la baza acestei laturi destul de largi, salonasul, sufrageria, frantura din aleea intunecoasa de unde se va ivi domnul Swann, autorul inconstient al tristetilor mele, vestibulul prin care ma indreptam spre cea dintai treapta a scarii, atat de greu de urcat, care singura alcatuia trunchiul foarte ingust al acestei piramide neregulate; si, in varf, odaia mea de culcare cu coridorul mic, cu usa de sticla prin care intra mama..."

Este important sa recunoastem ca, in acest moment, semnificatia acestor amintiri este pierduta pentru povestitor, chiar daca ele se acumuleaza. "La fel se intampla si cu trecutul nostru. in zadar incercam sa-l evocam, toate straduintele inteligentei noastre nu sunt de nici un folos. El este ascuns in afara de domeniul sau si prea departe de ea, in vreun obiect material (in senzatia pe care ne-ar da-o acest obiect material) pe care nu-l banuim Depinde de intamplare sa intalnim acest obiect, inainte de a muri, sau sa nu-l intalnim". De-abia la ultima petrecere, in ultimul volum al cartii, primeste autorul, de acum un om de cincizeci de ani, in succesiune rapida, trei socuri, trei revelatii (ceea ce criticii de astazi ar numi epifanie) senzatia combinata a prezentului si a amintirilor - dalele inegale ale pavajului, sunetul unei linguri, rigiditatea unui servetel. Si pentru prima data isi da seama de *importanta artistica* a acestei experiente.

În timpul vietii sale, povestitorul a suferit cateva astfel de socuri, fara sa le recunoasca la acea data importanta. Primul din acestea este madlena. intr-o zi, pe cand era un barbat de. sa zicem, treizeci de ani, mult timp dupa vremurile copilariei petrecute in Combray, "intr-o zi de iarna, intorcandu-ma acasa, mama, vazand ca-mi este frig, imi propuse, impotriva obiceiului meu, sa beau putin ceai. Am refuzat la inceput si, nu stiu pentru ce, m-am razgandii. Ea trimise dupa una din prajiturile scurte si durdulii numite mici madlene, care parca ar fi fost turnate in ghiocul scobit al unei scoici Saint Jacques. Si curand, in mod masinal, coplesit de ziua mohorata si perspectiva trista a zilei de

maine, am dus la gura o lingurita de ceai in care inmuiasem o bucata de madlena. Dar chiar in clipa in care inghititura amestecata cu firimiturile prajiturii imi atinsera cerul gurii, am tresarit, atent la lucrul extraordinar ce se petrecea in mine. O placere fermecatoare ma cuprinsese, ma izolase, fara sa am notiunea a ceea ce o pricinuise facand in acelasi timp ca vicisitudinile vietii sa-mi devina indiferente, dezastrele ei inofensive, scurtimea ei iluzorie, in acelasi chip in care opereaza dragostea, cand te simte umplut cu o esenta pretioasa: sau mai degraba, aceasta esenta nu era in mine, nu eram eu. incetasem sa ma simt mediocru, intamplator, muritor. De unde putea sa-mi vina aceasta bucurie puternica ? Simteam ca ea era legata de gustul ceaiului si al prajiturii, dar ca-l intrecea nespus si nu trebuia sa fie de aceeasi natura. De unde venea ea ? Ce insemna ea ? Unde sa pun mana pe ea ?" Urmatoarele inghitituri incep sa-si piarda farmecul. Marcel pune jos ceasca si isi sileste mintea sa examineze senzatia, pana oboseste. Dupa o pauza isi reincepe concentrarea cu toate energiile. "Pun din nou in fata-i savoarea inca recenta a acestei prime inghitituri si simt tresarind in mine ceva care se muta din loc, care ar vrea sa urce, ceva caruia i s-a ridicat ancora de la o mare adancime; nu stiu ce este, dar urca incet: simt rezistenta si aud zgomotul departarilor strabatute". Urmeaza inca o sfortare de a clarifica din senzatia gustului memoria vizuala a momentului din trecut care a dat ocazia acestei experiente. "Si pe neasteptate, amintirea mi-a aparut. Gustul acesta era acela al bucatii de madlena pe care matusa Leonie mi-o oferea dupa ce o inmuiase in infuzia ei de ceai de tei...

Si indata ce-am recunoscut gustul bucatii de madlena inmuiata in ceaiul de tei pe care mi-o dadea matusa mea (desi nu stiam inca si eram nevoit sa aman pe mai tarziu, descoperirea motivului pentru care amintirea aceasta ma facea atat de fericit), casa veche, si cenusie de pe strada, in care era odaia ei se suprapuse ca un decor de teatru pe pavilionul cel mic care da in gradina... Dupa cum in jocul in care japonezii se amuza sa inmoaie intr-o ceasca de portelan plina cu apa, bucatele de hartie, pana atunci nedeslusite care, de-abia inmuiate, se intind, se stramba, se coloreaza, se diferentiaza, devin flori, case, personaje consistente si usor de recunoscut, tot asa acum, toate florile din g/adina noastra si acelea din parcul domnului Swann, si nuferii albi de Vivonne, si oamenii de treaba din sat, si casutele lor, si biserica, si intreg Combray-ul, si imprejurimile lui, toate acestea care iau forma si consistenta, au rasarit deodata, oras si gradini, din ceasca mea de ceai".

Acesta este sfarsitul celei de-a doua teme si introducerea magica in sectiunea Combray a volumului. Dintr-o perspectiva mai ampla a cartii luata ca intreg, trebuie sa acordam mai multa atentie confesiunii "desi nu stiam inca si eram nevoit sa aman pe mai tarziu, descoperirea motivului pentru care amintirea aceasta ma facea atat de fericit". Alte amintiri vor aparea din loc in loc in aceasta carte, facandu-l si ele fericit, dar semnificatia lor nu va fi niciodata inteleasa pana cand, in mod exceptional, in ultimul volum, seria de socuri la care sunt supuse simturile si amintirile lui, se amalgameaza intr-o unica, mare intelegere, si el, triumfator - repet-, percepe importanta artistica a experientei sale si astfel poate sa inceapa marea sa relatare *in cautarea timpului pierdut.*

Sectiunea intitulata "Combray" apare intr-o parte a cartii dedicata matusii sale Leonie - camera ei, relatia ei cu Fransoise, bucatareasa, interesul ei fata de viata orasului, la care nu putea participa fizic, pentru ca era invalida. Aceste pagini se citesc usor. Observati sistemul lui Proust. in cele 150 de pagini dinaintea mortii sale, matusa Leonie este centrul unei retele care radiaza spre gradina, spre strada, spre biserica, spre plimbarile in imprejurimile Combray-ului si, din cand in cand, inapoi in camera matusii Leonie.

Lasandu-si matusa sa converseze cu Fransoise, Marcel isi insoteste parintii la biserica si urmeaza faimoasa descriere a bisericii Saint-Hilaire din Combray. cu toate reflexiile sale irizate, fanteziile de sticla si piatra. Cand este mentionat pentru prima data numele Guermantes, aceasta familie romantic nobila isi face aparitia din culorile interioare ale bisericii. "Doua tapiserii cu natra si urzeala verticala infatisau incoronarea Estherei (traditia voia sa i se dea lui Assuerus trasaturile unui rege al Frantei, iar Estherei pe acelea ale unei doamne de Guermantes de care acesta era indragostit) carora culorile lor, topindu-se, ii adaugasera o expresie, un relief, o anumita lumina". E de la sine inteles ca, dat fiind ca Proust a inventat intreaga familie Guermantes, nu putea sa specifice care rege. Observam interiorul bisericii, apoi iesim din nou; si aici incepe incantatoarea scena a clopotnitei - clopotnita care poate fi vazuta de oriunde. "inscriindu-si figura de neuitat pe orizontul in care Combray-ul inca nu aparea" ca atunci cand ne apropiem cu trenul. "Si intr-una din cele mai lungi plimbari pe care le faceam de la Combray, era un loc in care soseaua ingustata intra deodata pe un platou imens, cu orizontul inchis de fasii de padure peste care se vedea numai punctul subtire al clopotnitei din Saint Hilaire, dar atat de fin si de roz incat parea numai zgariat pe cer de o unghie care ar fi vrut sa confere peisajului tabloului alcatuit numai de natura, aceasta marunta pecete de arta, aceasta unica indicatie umana". intreaga descriere merita o studiere atenta. Exista o intensa vibratie poetica in intreaga pagina, a varfului de purpura al clopotnitei deasupra acoperisurilor ingramadite, un fel de indicator spre o serie de amintiri, punctul de exclamatie al memoriei gingase.

O tranzitie simpla ne duce spre un alt personaj. Am fost la biserica, suntem in drumul spre casa, si ne intalnim deseori cu domnul Legrandin, un. inginer constructor care isi viziteaza casa din Combray in weekend. El nu este numai un inginer constructor, este si un om de litere si, asa cum il vom cunoaste treptat pe parcursul cartii, cel mai perfect specimen de snob vulgar. La intoarcerea acasa o intalnim din nou pe matusa Leonie, care are un musafir, o energica, macar ca surda, fata batrana, Eulalie. Suntem gata de masa. Priceperea culinara a Frangoisei este pusa frumos in juxtapunere cu sculpturile artistice ale trifoiului cu patru foi de pe porticul catedralelor din secolul treisprezece. Cu alte cuvinte, clopotnita mai este inca cu noi, ridicandu-se in fata mancarii frumos aranjate. Trebuie remarcata crema de ciocolata. Gustul joaca un rol foarte poetic in sistemul de reconstructie a trecutului al lui Proust. Aceasta crema de ciocolata era "trecatoare si usoara ca o piesa muzicala ocazionala, in care Francoise isi pusese intreg talentul... Si sa fi lasat o singura picatura in farfurie ar fi vadit aceeasi lipsa de politete ca a te ridica in nasul compozitorului inainte de a se fi ispravit bucata".

O tema importanta se leaga in paginile urmatoare, ducand la una din doamnele principale ale cartii, doamna pe care o vom cunoaste mai tarziu ca Odette Swann, sotia lui Swann, dar care apare in aceste pagini ca o amintire anonima a lui Marcel - doamna in roz. Asa este reamintita infatisarea ei. Odata, un unchi locuise in aceeasi casa din Combray, unchiul Adolphe, dar el nu mai este acolo. in copilarie, autorul il vizitase la Paris, si ii facea placere sa discute cu el pe teme teatrale. Apar nume ale unor mari actrite si printre ele una inventata, Berma. Unchiul Adolphe era pe cat se parea un afemeiat, si intr-o situatie destul de jenanta, Marcel intalneste acolo o doamna tanara intr-o rochie de matase roz, o *cocotte,* o doamna de moravuri usoare, a carei dragoste putea fi cumparata cu un diamant sau cu o perla. Aceasta doamna incantatoare este cea care va deveni sotia lui Swann, dar identitatea sa este un secret bine pastrat fata de cititor.

Ne intoarcem acum din nou la Combray si la matusa Leonie, care, ca un fel de ^eita casnica, domina toata aceasta parte a cartii. Ea este o doamna invalida, intr-un fel grotesca, dar si foarte patetica, care este rupta de lume datorita bolii, dar este imens de curioasa sa afle tot ce se barfeste prin Combray. intr-un fel, ea este o parodie, o umbra burlesca a lui Marcel insusi, in calitatea sa de autor bolnav, care isi intinde plasa si prinde in ea viata care bazaie in jurul lui. O servitoare insarcinata este caracterizata in trecere, printr-o comparatie, cu o figura alegorica dintr-un tablou al lui Giotto, la fel cum doamna Guermantes aparea in tapiteria bisericii. De remarcat ca in intreaga carte povestitorul, sau Swann, vad deseori aspectul fizic al unuia sau altuia dintre personaje in termenii unor picturi ale marilor maestri, multi din ei apartinand scolii florentine. Exista in spatele acestui procedeu, un motiv Principal s' un motiv secundar. Motivul principal este desigur ca arta constituia pentru Projst realitatea esentiala a vietii. Al doilea motiv este mai personal descriind barbati tineri, isi deghizeaza aprecierea infocata pentru frumusetea masculina sub masca unor picturi recunoscute; iar in descrierea tinerelor femei isi deghizeaza, sub

aceeasi masca a picturii, indiferenta sa sexuala fata de femei si inabilitatea sa de a le descrie farmecul. Dar, de data aceasta, faptul ca realitatea este o masca nu trebuie sa ne perturbe in receptarea lui Proust.

Urmeaza o dupa-amiaza torida de vara, o adevarata concentrare de culoare si caldura varatica, cu o gradina si o carte in mijloc; sa observam cum cartea se potriveste cu ambianta lui Marcel, cititorul. Amintiti-va ca, dupa treizeci si sase de ani, Marcel cauta tot timpul noi metode de a descrie micul oras al inceputului adolescentei sale. intr-un fel de parada, soldatii trec dincolo de gradina, si tema cititului aduce in prim plan pe autorul unei carti, pe care Proust il numeste Bergotte. Acest personaj are unele afinitati cu Anatole France, un autor real, mentionat separat, dar Bergotte este in totalitate inventat de Proust. (Moartea lui Bergotte este frumos descrisa in paginile unui volum ulterior). il intalnim din nou pe Swann, si se face pentru prima data aluzie la fiica lui Swann, Gilberte, de care se va indragosti mai tarziu Marcel. Prin Gilberte ajungem la Bergotte, prietenul tatalui ei, care ii explica frumusetile unei catedrale. Marcel este impresionat ca acest autor favorit al sau este ghidul unei fetite in studiile si pasiunile ei: avem aici una din acele proiectii si relatii romantice in care apar atat de multe din personajele lui Proust.

Este introdus un prieten al lui Marcel, un tanar pe nume Bloch, un tip oarecum pompos si extravagant in care se combina cultura, snobismul si un temperament repezit; si cu el apare tema intolerantei rasiale. Swann este evreu, ca si Bloch, Proust fiind si el evreu din partea mamei sale. Rezulta ca Proust era foarte preocupat de tendintele antisemite din cercurile burgheziei si nobilimii din vremea sa, tendinte care au culminat istoric cu afacerea Dreyfus, principalul eveniment politic discutat in volumele ulterioare.

Ne intoarcem la matusa Leonie, care este vizitata de un preot erudit. Apare din nou tema clopotnitei si, precum dangatul unei pendule, tema *Eulalie, Frangoise si servitoarea insarcinata*, care reverbereaza pe masura ce se stabilesc intre aceste femei diverse atitudini si relatii. Marcel trage de fapt cu urechea sa auda visul matusii sale - un eveniment singular in analele literaturii. Trasul cu urechea este desigur una dintre cele mai vechi tehnici literare, dar aici autorul duce pana la capat limitele acestei tehnici. Masa de pranz se ia mai devreme duminica. Proust lucreaza mult cu micile traditii de familie, acele modele capricioase, de obiceiuri domestice, care izoleaza vesel o familie de alta. Apoi, in urmatoarele pagini, incepe frumoasa tema a florilor de maces, care va fi dezvoltata mai mult, mai tarziu. Suntem din nou in biserica unde florile ornamenteaza altarul: "nedespartite de taina serviciului religios la care luau parte, revarsandu-si ramurile printre lumanarile si vasele sfinte, impletite orizontal unele cu altele intr-o gateala de sarbatoare, si pe care le mai infrumusetau ghirlandele frunzisului lor presarate din belsug, ca trena unei mirese, cu buchetele de boboci de un alb stralucitor. Dar, neindraznind sa ma uit la ele decat pe furis, simteam ca aceasta gateala sarbatoreasca era vie si ca insasi natura, cioplind aceste crestaturi in frunze, adaugand podoaba suprema a bobocilor albi, facuse aceasta decoratie demna de ceea ce era in acelasi timp o petrecere populara si o solemnitate mistica. Mai sus se deschideau corolele lor ici si colo cu o gratie nepasatoare, retinand cu atata neglijenta, ca o ultima si vaporoasa gateala, buchetul de stamine, fine ca niste fire de paianjen, care le imbruma in intregime, incat urmarind, incercand sa mimez in mine gestul eflorescentei lor, mi-l inchipuiam ca si cum ar fi fost miscarea de cap nechibzuita si iute, cu privirea cocheta, cu pupilele micsorate, a unei fete dalbe, distrate si vioaie".

La biserica intalnim un oarecare domn Vinteuil. Vinteuil este acceptat de toata lumea in acest oras provincial care este Combray ca un tip usor capricios, diletant in ale muzicii, si nici Swann, nici baiatul Marcel nu realizeaza ca de fapt muzica lui este extraordinar de cunoscuta la Paris. Acesta este inceputul importantei teme a muzicii. Asa cum am observat deja, Proust se intereseaza intens de diferitele masti sub care aceeasi persoana apare altor diferite persoane. Astfel Swann este pentru familia lui Marcel fiui unui agent de bursa, dar pentru familia Guermantes el este o aparitie romantica si incantatoare in societatea din Paris. in palpairea acestei carti gasim multe alte exemple de schimbari ale valorilor in relatiile interumane. Vinteuil nu numai ca aduce tema unei note muzicale reluate periodic, 'mica tema', cum vom vedea mai tarziu, dar si tema relatiei homosexuale care se dezvolta pe parcursul romanului, aruncand noi lumini asupra unuia sau altuia dintre personaje. in cazul de fata, in aceasta tema apare fata homosexuala a lui Vinteuil.

Marcel este un adevarat Sherlock Holmes si este extrem de fericit in licaririle de gesturi si fragmente de povestiri pe care le vede si aude. (intamplator, primii homosexuali din literatura moderna sunt descrisi in Anna Karenina, mai precis in capitolul 19, partea a doua, unde Vronski ia masa in camera dezordonata a regimentului sau. Doi ofiteri sunt descrisi pe scurt, dar viu - s descrierea nu lasa nici un dubiu asupra relatiei dintre cei doi). Casa lui Vinteuil era asezata intr-o valcea inconjurata de pantele abrupte ale unui deal, si pe acest povarnis, ascuns printre tufisuri, povestitorul sta la numai cativa metri de fereastra salonului si il vede pe batranul Vinteuil asezand o partitura muzicala - muzica lui - ca pentru a atrage privirea musafirilor pe care ii astepta, parintii lui Marcel, dar, in ultimul moment o da la o parte pentru a nu-i face pe oaspeti sa-si inchipuie ca se bucura sa-i vada numai pentru ca i-ar da o sansa sa le cante compozitiile sale. Optzeci de pagini mai tarziu povestitorul este din nou ascuns printre tufisuri si se uita din nou pe aceeasi fereastra intre timp, batranul Vinteuil a murit. Fiica lui este intr-un doliu profund. Povestitorul o vede punand fotografia tatalui sau pe o masuta, cu acelasi gest cu care tatal ei pregatise acea bucata muzicala. Scopul ei, asa cum vom vedea, este oarecum sinistru, sadic: prietena ei lesbiana insulta poza, in timp ce se pregatesc sa faca dragoste. intreaga scena schioapata din punct de vedere al actiunilor care sunt pe cale sa fie dezvoltate, iar povestea trasului cu urechea ii mareste grozavia. Totusi scopul este de a incepe o lunga serie de revelatii si reevaluari homosexuale ale personajelor care ocupa atat de multe pagini in volumele ulterioare si produc schimbari atat de mari in diversele personaje. De asemenea, mai tarziu, posibila relatie a Albertinei cu fata lui Vinteuil va deveni o forma de fixatie geloasa pentru Marcel.

Dar sa ne intoarcem la plimbarea de la biserica spre casa si sa ne intoarcem la matusa Leonie, paianjenul in plasa, si la pregatirile pentru cina facute de Fransoise, unde e data pe fata cruzimea ei ordinara fata de puii de gaina ca si fata de oameni. Legrandin reapare putin mai tirziu. El este un filistin si un snob, gudurandu-se pe langa o ducesa, si nedorind ca ea sa-i vada prietenii umili, familia povestitorului. Este interesant de vazut ce fals si pompos suna cuvantarile lui Legrandin despre frumusetea peisajului.

Tema celor doua plimbari pe care le face familia in imprejurimile Combray-ului ajunge acum in principalul stadiu de dezvoltare. O plimbare duce spre Meseglise numita 'drumul lui Swann' pentru ca trece de-a lungul hotarului proprietatii Swann de la Tansonville; celalalt este drumul Guermantes si duce spre proprietatea Ducelui si Ducesei de Guermantes Pe *drumul lui Swann* se dezvolta tema rujelor si tema iubirii, a fiicei mai mioi a lui Swann, Gilberte, care se contopesc intr-o splendida explozie de arta picturala. "Am gasit-o [cararea] frematand de mirosul rujelor albe. Gardul alcatuia ca un sir de capele care dispareau sub mormanul florilor lor ingramadite in altare *[o reminiscenta a primei introduceri a florilor de ruja in biserica];* dedesubtul lor, soarele asternea pe pamant un patrat de lumina, parca ar fi strabatut un geamlac; parfumul lor se raspandea atat de onctuos, atat de delimitat in forma lui, ca si cum m-as fi aflat in fata unui altar al Prea Curatei...

Dar in zadar stam in fata rujelor albe, ca sa respir, ca sa infatisez gandului meu care nu stia ce sa faca cu el, ca sa pierd, ca sa regasesc mirosul nevazut si statornic, ca sa ma unesc cu ritmul care-i arunca florile, ici si colo, cu o voiosie tinereasca si la intervale neasteptate, ca unele intervale muzicale, caci ele imi ofereau la infinit acelasi farmec, cu o risipa nesecata, dar fara sa ma lase sa-l adancesc mai mult, ca melodiile pe care le canti de o suta de ori in sir, fara sa cobori mai in adancul tainei lor. Ma abateam de la ele o clipa, ca sa ma apropii mai tarziu, cu puteri improspatate"

La intoarcerea sa, rujele inca nu ii ofera iluminarea (pentru ca Marcel nu VI; cunoaste intreaga semnificatie a acestor expediente pana la iluminarea din ultimul volum), dar extazul lui creste cand bunicul ii arata o anumita floare. "Si era o ruja, doar una, a carei floare era roz, mai frumoasa decat cele albe. Si gateala ei era de sarbatoare ... dar o gateala inca si mai bogata, caci florile prinse de ramura, unele de altele, astfel incat sa nu lase nici un loc neimpodobit *[prima comparatie:]* ca ciucurii pe unduirile trupului unei ciobanite rococo, erau 'in culoare', prin urmare de o calitate superioara fata de cele comune, potrivit esteticii din Combray, *[a doua comparatie:]* unde se vand mai scump acei biscuiti care sunt roz. Eu insumi *[a treia comparatie:]* apreciam mai mult branza cu smantana roz, in care mi se ingaduise sa strivesc niste fragi. Si tocmai aceste flori *[acum combinatia tuturor simturilor:]* alesesera o nuanta de obiect comestibil sau de impodobire delicata adusa unei toalete de zile mari, care, infatisandu-le ratiunea superioritatii, pare vadit cea mai frumoasa in ochii copiilor...

Ca si trandafirii pitici cu sacstia ascunsa in hartie dantelata, ale caror rachete mici radiau pe altar de sarbatorile mari, mii de boboci de o nuanta mai palida se umflau si cand se deschideau lasau sa se vada, ca in fundul unei cupe de marmura roz, vinisoare rosii, si tradau inca si mai vartos decat florile, esenta particulara, irezistibila, a rujei care, oriunde inmugurea, oriunde avea sa infloreasca, n-ar fi inmugurit si n-ar fi inflorit decat roz".

Apoi ajungem la Gilberte, care mai tarziu este intotdeauna asociata in mintea lui Marcel cu aceasta glorie a florilor de ruja. "O fetita blonda-roscovana, care avea aerul ca se intoarce de la plimbare si tinea in mana o sapa de gradina, ne privea ridicandu-si fata presarata cu pete roz...

M-am uitat la ea intai cu acea privire care nu este decat crainicul ochilor, dar la a carei fereastra se pleaca in toate sensurile, privirea ingrijorata si impietrita care ar voi sa pipaie, sa captureze, sa ia cu sine trupul pe care-l priveste si sufletul impreuna cu el; apoi cu alta privire, in mod inconstient rugatoare, prin care incercam sa o silesc sa-mi acorde atentie, sa ma cunoasca. isi roti privirile inainte si in laturi, ca sa ia cunostinta de bunicul meu si de tata, si, fara indoiala ne gasi ridicoli, caci se intoarse cu un aer indiferent si dispretuitor, se dadu la o parte ca nu cumva fata ei sa intre in campul lor vizual; si in timp ce bunicul si tata, care-si continuau drumul si n-o zarisera, ma intrecusera, fetita isi strecura privirile, in toata lungimea lor, in directia mea, fara nici o expresie deosebita, fara sa aiba aerul ca ma vede, dar cu o statornicie si un suras prefacut pe care, potrivit notiunilor ce le dobandisem despre educatie, nu-l puteam interpreta decat ca o dovada de dispret insultator; si mana ei schita, in acelasi timp, un gest indecent, care, cand era adresat in public unei persoane pe care n-o cunosteai, micul dictionar de politete pe care-l purtam cu mine, nu-i dadea decat un singur inteles, acela al unei intentii obraznice.

-Haide. Gilberte, vino; ce faci, striga cu o voce patrunzatoare si autoritara o doamna n alb pe care n-o vazusem, si la oarecare departare de un domn imbracat in dril pe care nu-l cunosteam si care pironea asupra-mi niste ochi ce-i ieseau din cap; si, incetand brusc sa zambeasca, fetita isi lua sapa si se indeparta, fara sa se intoarca spre mine, cu un aer ascultator, nepatruns si viclean.

Astfel trecu pe langa mine numele de Gilberte dat ca un talisman... cu taina vietii aceleia pe care o desemna fericitilor ce traiau in tovarasia ei si calatoreau cu ea; desfasurand, sub rujele roz la inaltimea umarului meu, chintesenta intimitatii lor, atat de dureroasa pentru mine, cu ea, cu necunoscutul vietii sale, in care n-as putea patrunde".

Bineinteles ca Marcel patrunde in aceasta lume, nu numai lumea Odettei ci si in cea a domnului Charlus, care se va dezvolta mai tarziu in cel mai mare portret literar al unui homosexual. in inocenta lor, parintii lui Marcel cred ca el este iubitul doamnei Swann si sunt dezgustati ca fetita traieste intr-o astfel de atmosfera. Mult mai tarziu Gilberte i se confeseaza lui Marcel ca a fost ofensata de imobilitatea lui, in timp ce se uita la ea fara vreun gest de prietenie, la care ea ar fi raspuns.

Plimbarea de-a lungul drumului Guermantes urmeaza un timp un rau incantator, Vivonne, curgand printre ciorchini de nuferi. Tema Guermantes prinde contur cand Marcel o vede pe ducesa asistand la o ceremonie in aceeasi biserica in care imaginea ei prototipica apare pe tapiserie. El afla ca numele este mai mult decat cea care il poarta. "in timp ce slujea nunta, o miscare a usierului, care se muta din loc, mi-a ingaduit deodata sa vad intr-o capela o doamna blonda, cu nasul mare, cu ochii albastri si patrunzatori, cu o cravata infoiata de matase mov, lucioasa, noua si sclipitoare, cu un cos pe coltul nasului... Deceptia mea fu mare. Ea se datora faptului ca nu bagasem de seama, cand ma gandeam la doamna de Guermantes, ca mi-o infatisam in culorile unei tapiterii sau ale unui vitraliu, intr-un alt veac, intr-o alta materie decat restul fiintelor vii... contemplam chipul acesta care fireste ca n-avea nici o legatura cu chipurile care imi aparusera de atatea ori in vis, sub acelasi nume, al doamnei de Guermantes, caci nul alcatuisem arbitrar, ca pe celelalte, ci-mi izbise vederea pentru intaia oara abia acum o clipa, in biserica; chip care nu era de aceeasi natura, nu se putea colora dupa voie ca ele care se lasa imbibate de tonul portocaliu al unei silabe *[Marcel vede sunete in culori]*, dar chipul acesta era atat de real, incat totul, chiar si cosul care se aprindea in coltul nasului, dovedea ca era supusa legilor vietii, dupa cum, intr-o apoteoza teatrala, cuta pe care o face rochia unei zane, un tremurat al degetului ei mic, denunta prezenta materiala a unei actrite vii, acolo unde nu eram siguri ca n-avem in fata ochilor o simpla proiectie luminoasa... Dar aceasta doamna de Guermantes la care visasem de atatea ori, acum ca vedeam ca exista efectiv in afara de mine, dobandi inca si mai multa putere asupra imaginatiei mele care, fiind paralizata o clipa, in contact cu o realitate atat de diferita de aceea pe care o astepta incepu sa reactioneze si sa-mi spuna: Gloriosi inca inainte de Carol cel Mare, seniorii de Guermantes aveau drept de viata si de moarte asupra vasalilor lor; Ducesa de Guermantes, descinde din Genoveva de Brabant... Si cum privirile mele s-au pironit pe parul blond, pe ochii albastrii, pe incheietura gatului, lasand la o parte trasaturile care mi-ar fi putut aduce aminte de alte figuri, am exclamat in fata acestei schite voluntar necompleta: Ce frumoasa e ! Cata noblete ! intr-adevar am in fata mea o mandra Guermantes, descendenta Genovevei de Brabant!"

Dupa ceremonie, cand ducesa statea afara, privirea ei da peste Marcel: "Si am iubit-o indata... ochii ei se albastreau ca o pervinca cu neputinta de a fi culeasa si pe care, totusi mi-ar fi harazit-o; si soarele, amenintat de un nor, dar aruncandu-si inca razele cu toata puterea in piata si in sacristie, dadea o carnatie de muscata covoarelor rosii intinse pentru solemnitate si pe care doamna de Guermantes inainta surazand, si adauga lanei lor o catifelare roz, o epiderma de lumina, acea gingasie, acea fragezime serioasa in pompa si in bucuria care caracterizeaza unele pagini din *Lohengrin*, unele picturi de Carpaccio si care ne fac sa intelegem ca Baudelaire a putut sa aplice sunetului trompetei epitetul de delicios".

Aici, in timpul plimbarilor in directia Guermantes, Marcel mediteaza asupra viitorului sau ca scriitor si este descurajat de lipsa sa de calificare, "sentimentul neputintei, pe care il incercasem ori de cate ori cautasem un subiect filozofic pentru o mare opera literara". Simte cele mai vii senzatii, dar nu intelege ca au o semnificatie literara. "Atunci, in afara de toate aceste preocupari literare si fara nici o legatura cu ele, un acoperis, reflexul soarelui pe o piatra, mirosul unei carari ma faceau sa ma opresc pe neasteptate, gratie placerii deosebite pe care mi-o pricinuiau; pentru a avea si aerul ca ascund, dincolo de ceea ce vedeam, un lucru pe care te invitau sa vii sa-l iei si pe care cu toate stradaniile mele nu reuseam sa-l descopar. Cum simteam ca lucrul acesta se gasea in ele, stateam locului nemiscat, privind respirand, incercand sa ajung cu gandul dincolo de imagine sau de miros. Si daca trebuia sa-l ajung pe bunicul meu, sa-mi urmez drumul, incercam sa le regasesc inchizand ochii; ma straduiam sa-mi amintesc intocmai linia acoperisului, nuanta pietrei care, fara sa stiu de ce ni se parusera pline, erau gata sa se deschida, ca sa-mi ofere obiectul care pentru ele nu era decat un capac. Fireste ca impresiile de acest soi nu-mi puteau reda nadejdea pe

care-o pierdusem, de-a ajunge intr-o zi scriitor sau poet, caci aceasta nadejde era totdeauna legata de un obiect oarecare, lipsit de valoare intelectuala si fara nici o legatura cu vreun adevar abstract". Contrasteaza aici literatura simturilor, arta adevarata, si literatura de idei, care nu produce arta adevarata decat daca izvoraste din simturi. Pentru aceasta conexiune profunda Marcel este orb. Ei gandeste gresit ca trebuie sa scrie despre lucruri cu valoare intelectuala, cand, in realitate, acest sistem de senzatii pe care le simtea era cel care facea din el, fara sa-si dea seama, un autor autentic.

Îi vin in minte cateva sugestii, ca atunci cand tema clopotnitei apare din nou in forma tripla, in timpul unei plimbari cu trasura: "La cotitura unui drum, am incercat pe neasteptate placerea deosebita care nu semana cu nici o alta, sa zaresc cele doua clopotnite din Martinville, pe care lucea soarele apunand si pe care miscarea trasurii noastre si drumul in zig-zag parca le schimbau din loc, apoi clopotnita din Vieuxvicq, care, desi era despartita de ele printr-o colina si o vale si asezata pe un platou mai inalt in departare, parea totusi foarte invecinata cu ele.

Si constatand, insemnand forma sagetii lor, deplasarea liniilor, insorirea suprafetei lor, simteam ca n-ajung pana la capatul impresiei mele, ca era ceva in spatele acestei miscari, in dosul acestei limpezimi, un lucru pe care ele parca-l contineau si-l ascundeau in acelasi timp".

Proust face acum un lucru cat se poate de interesant: compara stilul prezentului cu stilul trecutului sau. Marcel cere o bucata de hartie si compune o descriere a celor trei clopotnite pe care povestitorul o si reproduce. Este prima tentativa a lui Marcel de a scrie si este incantatoare, desi unele comparatii, cum ar fi cele ale florilor si fecioarelor, sunt intentionat juvenile. Comparatia apare totusi, intre clopotnitele pe care povestitorul tocmai Ie-a descris din pozitia sa mai avantajata, de mai tarziu, si tentativa literara a lui Marcel, care este o descriere superficiala, fara semnificatia dupa care orbecaia cand a trait pentru prima data efectul acestor clopotnite. Cand spune ca scrierea acestei bucati i-a "eliberat mintea de obsesia clopotnitelor" are in vedere o dubla semnificatie.

Sectiunea Combray a volumului, care trateaza impresiile copilariei, se termina cu o tema care incepuse inainte - reconstruirea camerei sale din Combray, in care statea treaz noaptea. Mai tarziu, cand va ramane treaz, se va simti purtat inapoi in aceasta camera : "Toate aceste amintiri, imbinate unele cu altele alcatuiau o singura masa, dar in care daca nu puteai deosebi intre ele -intre cele mai vechi si cele mai recente, care luau nastere dintr-un parfum, apoi acelea care nu erau decat amintirile altcuiva de la care le aflasem - crapaturi si brazde autentice, cel putin deosebeai vinisoarele, amestecurile ciudate de culori, care, in anumite roci, in anumite marmore, marturisesc diferentele de origine, de varsta, de 'formatie' ". Proust descrie aici trei straturi de impresii: 1)memoria simpla ca un act intentionat; 2)memorii mai vechi rascolite de o senzatie din prezent, repetand o senzatie din trecut; si 3)cunostintele memorate despre viata unei alte persoane, primite la mana a doua. Ideea este, din nou, ca memoria simpla nu poate reconstitui singura trecutul.

Sectiunea Combray este dedicata primelor doua categorii; a treia este subiectul celei de-a doua parti a volumului, intitulata "Swann indragostit", in care pasiunea lui Swann pentru Odette duce la intelegerea celei a lui Marcel pentru Albertine.

Aceasta parte a volumului contine cateva teme importante. Una din acestea este "mica fraza muzicala". Cu un an in urma, Swann a ascultat o piesa pentru pian si vioara cantata la o serata. "Si incercase o mare placere cand vazuse ca de sub linia firava, rezistenta, densa si directoare a viorii, masa partiturii de pian cauta deodata sa se ridice intr-un freamat lichid, multiforma, indiviza, plana si intreciocnita ca agitatia nalbie a valurilor pe care clarul de luna le vrajeste si le bemoleaza... Astfel, de abia incetase senzatia de gingasie incercata de Swann si memoria lui ii furniza pe loc transcrierea ei sumara si provizorie, dar pe care isi aruncase ochii in timp ce bucata continua, astfel incat, cand aceeasi impresie reveni pe neasteptate, de data aceasta nu mai era insesizabila... De data aceasta deosebise limpede o fraza care se ridica pentru cateva clipe deasupra undelor sonore. Ea il imbiase indata la voluptati deosebite, de care n-avusese niciodata habar inainte ca sa o fi auzit, pe care simtea ca nimic altceva nu putea sa i le talmaceasca, si incercase pentru ea un fel de dragoste necunoscuta.

Cu ritmul ei lent, el il mana cand ici cand colo, apoi aiurea catre o fericire nobila, de neinteles si precisa. Si deodata, la punctul in care ajunsese si de unde Swann se pregatea sa o urmeze, dupa o pauza de o clipa, isi schimba brusc directia si, cu o miscare noua, mai repede, marunta, melancolica si blanda, il tara cu ea spre perspective necunoscute".

Pasiunea pentru o fraza muzicala a adus in viata lui Swann posibilitatea unei reintineriri, a unei reinnoiri, pentru ca viata lui devenise anosta, dar nefiind in stare sa descopere compozitorul si sa memoreze muzica, intr-un sfarsit renunta sa se mai gandeasca la ea. Dar acum, la petrecerea doamnei Verdurin, la care se dusese numai pentru a fi cu Odette, un pianist canta o piesa pe care o recunoaste, si afla ca este partea de andante a sonatei pentru vioara si pian de Vinteuil. Cu aceste cunostinte, Swann are sentimentul ca detine fraza, sigur, in puterea sa, in posesia sa, asa cum povestitorul visase sa posede peisajele pe care le vazuse. Aceeasi fraza muzicala, nu numai ca ii vorbeste lui Swann mai tarziu, in cursul cartii dar il delecteaza si pe povestitG -intr-un anumit moment al vietii sale. Trebuie tinut cont ca Swann este un fel de oglinda fantezie a povestitorului insusi. Swann stabileste modelul si povestitorul il urmeaza.

Un alt episod important, si un exemplu al felului in care Proust dezvaluie un incident. este acela al lui Swan la fereastra Odettei. Venise sa o vada dupa unsprezece noaptea, dar ea este obosita si rece si ii cere sa plece intr-o jumatate de ora. "il ruga sa stinga lumina inainte de a pleca; Swann trase perdelele patului si pleca". Dar, intr-un impuls de gelozie, i se nazare ca a vrut sa scape de el pentru ca astepta pe altcineva, la o trasura si soseste aproape vis a vis de casa ei. Metafora lui Proust este aceea a unui fruct de aur "Printre toate ferestrele stinse de mult in strada, zari una singura din care - printre obloanele care-i storceau pulpa tainica si aurita - se ivea lumina ce umplea camera si pe care, in atatea seri o zarea, de oricat de departe, cand ajungea in strada ei, il bucura si-i vestea: 'E acolo si te asteapta', dar care acuma il chinuia, spunandu-i 'e acolo cu acela pe care-l astepta'. Voia sa stie pe cine astepta ea : se strecura pe langa zid pana la fereastra, dar nu putu vedea nimic printre obloanele oblice; auzi in tacerea noptii, soapta unei conversatii".

in ciuda durerii, el simte o placere intelectuala, placerea adevarului: acelasi adevar interior, dincolo de emotie, pe urmele caruia se afla Tolstoi. "Curiozitatea pe care o simtea trezindu-se in legatura cu cele mai marunte ocupatiuni ale unei femei, era aceea pe care o avusese altadata pentru istorie. Si orice lucru de care pana acum i-ar fi fost rusine, sa spioneze in fata unei ferestre, cine stie, maine sa recurga la un viclesug ca sa-i descoasa pe indiferenti, sa mituiasca servitorii, sa asculte pe la usi, i se parea, ca si descifrarea textelor, comparatia marturiilor si interpretarea monumentelor, doar o metoda de cercetare stiintifica de-o adevarata valoare intelectuala si potrivita cercetarii adevarului". Urmatoarea metafora combina ideea luminii aurii si cautarea pura, savanta a cunoasterii: secretul unei ferestre luminate si interpretarea unor texte vechi. "Dar dorinta de a cunoaste adevarul era mai puternica, si ii paru mai nobila [decat dorinta lui pentru ea]. Stia ca realitatea imprejurarilor pentru a carei restituire exacta si-ar fi dat viata, se putea citi in dosul acestei ferestre vargate de lumina, ca sub scoarta impodobita cu aur a unuia din manuscrisele de pret, la a caror bogatie artistica insusi savantul care le consulta nu poate ramane indiferent. incerca o voluptate sa cunoasca adevarul care-l pasiona in acest exemplu unic, trecator si de pret, al unei materii translucide, atat de calda si atat de frumoasa. Si apoi simtea ca avantajul pe care-l avea asupra-le - pe care avea atata nevoie sa-l simta -consta poate mai putin in a sti, cat in a putea sa le arate ca stie".

El bate si vede doi batrani domni uitandu-se la el prin fereastra. Gresise fereastra. "Avand obiceiul, cand venea tarziu la Odette, sa recunoasca fereastra pentru ca era singura luminata printre ferestrele toate deopotriva, se inselase si batuse la fereastra urmatoare care

apartinea casei vecine". Aceasta greseala a lui Swann poate fi comparata cu greseala povestitorului care, bazandu-se numai pe memorie, incercase, la sfarsitul sectiunii Combray, sa-si reconstituie odaia din palpairi in intuneric, si descoperise la lumina zilei, ca plasase totul prost.

La Paris, in parcul Champs Elysees, "o fetita cu parul roscat se juca cu mingea in fata bazinului; o alta fetita, pe cale sa-si imbrace paltonul si sa-si ia racheta, ii striga cu o voce grabita: 'La revedere Gilberte, ma duc acasa; nu uita ca venim diseara dupa cina la tine'. Acest nume, Gilberte, trecu pe langa mine, evocand cu atat mai mult existenta aceleia pe care o desemna, cu cat n-o numea ca pe un absent de care se vorbeste, ci i se adresa direct"; si astfel ducea in memoria fetitei toata existenta necunoscuta, comuna, posedata de ea, o existenta de la care Marcel era exclus. Metafora traiectoriei numelui, care incepe descrierea, este urmata de unul din parfumurile numelui, prietena iui Gilberte "ma atingea cu el fara sa-l pot patrunde, si-l arunca in plin aer intr-un tipat; lasand sa fluture in eter emanatia desfatatoare care se degaja din el, atingandu-l cu precizie, cu cateva puncte invizibile din viata domnisoarei Swann". in pasajul sau, calitatea celesta a numelui este comparata cu "un mic nor de o culoare de pret, asemenea aceluia care, boltit deasupra unei gradini frumoase de Poussin, parca reflecta minutios ca un nor de opera, plin de cai si de care, o aparitie din viata zeilor". Acestor imagini li se adauga acum aceea a spatiului-timp circumscris intr-un episod care cuprinde peticul de pajiste si frantura de timp din dupa-amiaza fetei, cu racheta batand timpul: norul arunca o lumina pe "bucata de peluza vestejita si un moment din dupa-amiaza blondei jucatoare cu mingea (care nu inceta sa o arunce si sa o prinda decat cand o chema o guvernanta cu pana albastra la palarie)". Lumina pe care numele, ca un nor in trecere, o iradiaza pentru Marcel era "o mica fasie minunata, de culoarea heliotropului" si apoi, cu o comparatie interioara, ea preface pajistea intr-un covor magic.

Aceasta banda de lumina era de culoare mov, nuanta violet care trece prin intreaga carte, adevarata culoare a timpului. Acest mov rosu-purpuriu, liliachiu roz, violet imbujorat, se leaga in literatura europeana de unele sofisticari ale temperamentului artistic. Este culoarea unei orhidee, Cattleya labiata (genul numit astfel dupa William Cattley, un distins botanist englez) o orhidee care astazi, in aceasta tara, ornamenteaza frecvent pieptul doamnelor respectabile la festivitatile de club. Aceasta orhidee era o floare foarte rara si scumpa in Parisul secolului nouasprezece. Ea ornamenteaza o scena de dragoste a lui Swann intr-o secventa faimoasa, dar nu foarte convingatoare. De la acest mov la rozul delicat al rujelor din capitolele dedicate Combray-ului exista tot felul de u/nbre derivate din prisma stralucitoare a lui Proust. Trebuie sa ne amintim rochia roz purtata cu multi ani in urma de o doamna draguta (Odette de Crecy; in apartamentul unchiului Adolphe, si acum asocierea cu Gilberte, fata ei Observati de asemenea, ca un fel de semn de exclamare, punctand pasajul, Pana albastra de la palaria guvernantei fetite/' - pe care nu o avea doica batrana a baiatului.

Dupa ce Marcel face cunostinta cu Gilberte si se joaca cu ea in parc descoperim alte metafore in metafore. Daca vremea ameninta sa fie ploioasa, 5[1] se teme ca Gilbertei nu i se va da voie sa vina in Champs Elysees. "Asa incat, cand cerul era innorat, nu conteneam sa-l examinez inca de dimineata Si tineam seama de toate prevestirile". Daca vede femeia din apartamentul de vis-a-vis punandu-si palaria, spera ca Gilberte va face la fel. Dar ziua devine cenusie si ramane asa. Dincolo de fereastra, balconul este gri. Avem aici o serie de comparatii interioare: (1) "Nu deosebeam pe piatra lui posomorata o culoare mai deschisa, dar simteam, ca o sfortare spre o culoare mai putin trista, (2) pulsatia unei raze sovaitoare care voia sa-si elibereze lumina. (3) Peste o clipa balconul era palid si rasfrangator ca o apa de dimineata, si pe el se asezau mii de reflexe ale fierului din care-i erau faurite gratiile". Apoi din nou comparatia interioara: o suflare de vant imprastie reflexele si piatra redevine intunecata, (1) "dar reveneau parca imblanzite; piatra incepea sa se albeasca imperceptibil (2) si printr-unul din crescendo-urile continue ca acelea care, in muzica, la sfarsitul unei uverturi, duc o singura nota pana la un fortissimo suprem, facand-o sa treaca repede prin toate treptele intermediare, o vedeam atingand acel aur nealterabil si statornic al zilelor frumoase, (3) pe care silueta de umbra a rezematoarei balustradei lucrata cu multa grija se desprindea in negru ca o vegetatie capricioasa..." Comparatiile se termina cu garantia fericirii: "cu o conturare a liniilor atat de fina a celor mai mici amanunte de parca trada o constiinta silitoare, o satisfactie de artist, si cu asemenea relief, cu asemenea catifelare in odihna maselor ei intunecate si fericite, incat parca aceste rasfrangeri largi si infoiate care odihneau pe lacul de soare stiau intr-adevar ca sunt zaloage de liniste si fericire". in sfarsit, umbrele filigranate ale fierului forjat, semanand cu iedera, devin "ca insasi prezenta Gilbertei, care era probabil deja in Champs Elysees, si cand am ajuns m-a intampinat cu: 'Sa incepem numaidecat jocul de-a v-ati ascunselea. Esti in tabara mea'".

Imaginea romantica a Gilbertei este transferata asupra parintilor ei. "Tot ce ii privea era din parte-mi obiectul unei preocupari atat de statornice, incat in ziiele in care, ca aceasta de pilda, domnul Swann (pe care-l vazusem adesea, alta data, fara sa-mi fi trezit curiozitatea, cand intretinea legaturi cu parintii mei), venea sa o caute pe Gilbertte la Champs-Elysees, dupa ce mi se potolisera bataile de inima pe care le trezise in mine aparitia palariei sale cenusii si a paltonului sau cu pelerina, infatisarea lui ma impresiona ca aceea a unui personaj istoric despre care tocmai am citit o serie de lucrari si ale carui insusiri, chiar cele mai neinsemnate, ne pasioneaza... Swann era pentru mine mai cu seama tatal ei, si nicidecum Swann de la Combray; cum ideile pe care le legam acum de numele lui erau deosebite de acelea in a caror retea era cuprins altadata si pe care nu le mai foloseam niciodata cand trebuia sa ma gandesc la el, el ajunsese un personaj nou .." Marcel chiar incearca sa-l imite pe Swann: "incercand sa seman cu Swann. cand eram la masa imi petreceam tot timpul tragandu-ma de nas si frecandu-mi ochii, iar tata spunea: "Copilul ast*? e idiot, va ajunge insuportabil".

Diz&latia despre dragostea iui Swann, care ocupa mijlocul acestui volum demonstreaza dorinta povestitorului de a gasi asemanari intre Swann si el insusi: junghiurile de gelozie pe care !e traieste Swann vor f repetate in volumul de mijloc al cartii, in relatia de dragoste a povestitorului cu Albertine.

Swann se termina cand autorul, acum un om matur de cel putin treizeci si cinci de ani, viziteaza din nou Bois de Boulogne, devreme, intr-o zi de noiembrie, si avem o transpunere extraordinara a impresiilor si amintirilor sale. Pe fundalul padurii intunecate, in departare, unii copaci au inca frunze, iar altii sunt goi, un sir dublu de castani galben-rosietici "parea ca fusese singurul lucru pictat de decoratorul care n-ar fi pus culoare pe rest..." Aspectul este artificial: "Si padurea avea infatisarea provizorie si artificiala a unei pepiniere sau a unui parc, in care, fie dintr-un interes botanic, fie in vederea vreunei serbari, se instaleaza printre copacii de soi comun care n-au fost inca dezradacinati, doua sau trei specii pretioase cu frunzisuri fantastice si care parca rezerva in jurul lor vidul, dau aer, fac lumina". Soarele orizontal la aceasta ora timpurie atinge varfurile copacilor la fel cum o va face mai tirziu, in amurg, "se aprinde ca o lampa, proiecteaza in departare pe frunzis un reflex artificial si cald si face sa palpaie frunzele cele mai inalte ale unui copac care ramane candelabrul necombustibil si intunecat al varfului sau aprins. Aici, lumina se-ngrosa ca niste caramizi si cimenta grosolan, ca o zidarie persana galbena cu desene albastre, frunzele castanilor pe cer, acolo, dimpotriva, le desprindea de el, spre care-si crispau degetele lor de aur".

Diferitele locuri din Bois pot fi trasate ca pe o harta colorata. Ani de zile copacii si-au impartit viata cu a doamnelor frumoase care in trecut se plimbau pe sub ei: "dar fiind obligati de atatia ani sa traiasca printr-un soi de altoi impreuna cu femeia, imi evocau driada, frumoasa mondena grabita si colorata pe care o acopereau in trecere cu ramurile lor si o sileau sa simta ca ei puterea anotimpului; imi aminteau timpul fericit al tineretii mele increzatoare, cand veneam cu lacomie in locurile unde capodopere de eleganta feminina se vor realiza cateva clipe prin frunzisul inconstient si complice". Lumea lipsita de eleganta pe langa care trece acum in Bois ii aminteste de ce aflase mai

demult. "l-as fi putut oare face sa inteleaga emotia pe care o incercam in diminetile de iarna cand o intalneam pe doamna Swann pe jos, in blana de lutru, cu o bereta cu doua pene de potarniche, dar in jurul careia caldura artificiala a apartamentului ei era evocata de buchetul de violete care se striveau de corsaj si a caror inflorire vie si albastra in fata unui cer cenusiu, a aerului inghetat, a copacilor cu ramurile plesuve, avea acelasi farmec de-a lua anotimpul si vremea numai drept cadru, de-a trai intr-o atmosfera umana, in atmosfera acestei femei, pe care florile care priveau prin fereastra inchisa cum cadea zapada o aveau in vazele si jardinierele din salonul ei, langa focul aprins, in fata canapelei de matase ?"

Volumul se incheie cu o privire asupra trecutului dincolo de timp si spatiu. "Soarele se ascunsese. Natura incepea sa domneasca din nou peste padurea din care disparuse ideea ca era Gradina elyseana a Femeii..."

Întoarcerea la o asemanare cu realitatea a acestei paduri artificiale "ma ajuta sa inteleg mai bine contradictia de a cauta in realitate tablourile memoriei, carora le-ar lipsi totdeauna farmecul pe care-l confera chiar memoria si faptul de-a nu fi percepute de simturi. Realitatea pe care o recunoscusem nu mai exista. Era de ajuns ca doamna Swann sa nu fi sosit in totul aceeasi, in acelasi moment, si aleea era alta. Locurile pe care le-am cunoscut nu apartin numai lumii spatiului in care, pentru mai multa usurinta, le situam. Ele nu erau decat o felie subtire in mijlocul impresiilor invecinate care alcatuiau viata noastra de atunci; amintirea unei anumite imagini nu este decat regretul unei anumite clipe; si casele, drumurile, aleile sunt, din pacate, fugare ca si anii".

Ge vrea el sa spuna este ca simpla memorie, actul de a vizualiza ceva in retrospectiva, nu este metoda corecta: nu recreeaza trecutul. Sfarsitul volumului *Swann* este numai unul din diferitele aspecte ale privirii trecutului, acela al construirii treptate a intelegerii lui Marcel, pregatirea pentru experienta finala care ii reveleaza intreaga realitate pe care a cautat-o de-a lungul operei. Acest eveniment are loc in minunatul capitol al treilea, *Primire la Printesa de Guermantes,* din volumul final, *Trecutul regasit,* cand el descopera de ce memoria simpla este insuficienta si ce este necesar in locul ei. Procesul incepe cand Marcel, intrand in curtea resedintei Printului de Guermantes, in drum spre ultima petrecere, evita in graba un automobil care venea spre el "si am facut astfel citiva pasi in urma, impiedicandu-ma fara voia mea de pavajul inegal, indaratul caruia se afla o remiza. Dar in clipa cand, regasindu-mi echilibrul, mi-am pus piciorul pe o dala care era ceva mai putin inalta decat precedenta, toata descurajarea mea se risipi in fata aceleiasi fericiri nespuse pe care, in diferite perioade ale vietii mele, mi-o daruisera vederea unor copaci pe care crezusem ca-i recunosc in timpul unei plimbari cu automobilul in jurul Balbecului, vederea clopotnitelor din Martinville, gustul unei madlene inmuiate intr-o infuzie, atatea alte senzatii despre care am vorbit si pe care ultimele zile ale lui Vinteuil mi se parusera a le sintetiza.

Fara sa fi facut un nou rationament, fara sa fi gasit vreun argument decisiv, dificultatile, insolubile cu o clipa inainte, isi pierdusera orice importanta. Dar de data aceasta eram foarte hotarat sa nu ma mai resemnez a ignora de ce - cum facusem in ziua cand gustasem dintr-o madlena muiata intr-o infuzie. Nespusa fericire pe care tocmai o simteam era intr-adevar la fel ca aceea pe care o simtisem gustand din madlena si ale carei cauze profunde imi spusesem ca le voi cauta mai tarziu".

Povestitorul poate sa identifice senzatiile ce se ridica din trecut, cum ar fi ce a simtit odata, cand a stat pe doua pietre inegale in baptisteriul bisericii San Marco din Venetia: "Mi-o redase impreuna cu toate celelalte senzatii unite in acea zi si care ramasesera in asteptare, la rand, de unde un brusc hazard le facuse sa iasa in chip misterios, din sirul zilelor uitate. Tot astfel gustul micutei madlene imi amintise de Combray". De data aceasta, el este decis sa mearga pina la radacina problemei, si in timp ce asteapta sa-si faca intrarea in salon, senzatiile sale fiind trezite si active, clinchetul unei linguri in farfurie, senzatia unui servet scrobit, chiar si zgomotul conductei de apa calda ii aduc in minte rauri de amintiri similare, senzatii din trecut. "Chiar in acel moment, in palatul Printului de Guermantes, acel zgomot al pasilor parintilor mei care-l conduceau pe domnul Swann, acel clinchet saltaret, feruginos, neistovit, tipator si proaspat al clopotelului care imi anunta ca in sfarsit domnul Swann plecase si mama urma sa urce, le-am auzit inca, le-am auzit chiar pe ele, pe ele situate, totusi, atat de departe in trecut".

Dar povestitorul stie ca aceasta nu este destul. "Ca nu in piata bisericii San Marco, ca nu in cea de-a doua calatorie a mea la Balbec, sau la intoarcerea mea la Tansonville ca sa o vad pe Gilberte, voi regasi Timpul pierdut, si ca niciodata calatoria, care imi propunea doar inca o data iluzia ca acele vechi impresii existau in afara mea, in vreun colt al unei anumite piete, nu putea fi mijlocul pe care il cautam... Impresii ca acelea pe care cautam sa le fixez nu puteau decat sa dispara in contact cu o bucurie directa care nu putuse sa le dea nastere. Singurul mod de a gusta mai mult era acela de a incerca sa le cunosc mai complet, acolo unde se faceau, adica in mine insumi, sa le clarific pana in adancul lor". Problema care trebuie rezolvata este cum sa impiedici aceste impresii sa dispara sub presiunea prezentului. Un raspuns il da noua lui recunoastere a continuitatii dintre prezent si trecut: "eram obligat sa cobor iar in mine insumi. Acel clinchet [al clopotelului la plecarea lui Swann] era, asadar, cot acolo, si de asemenea, intre el si clipa prezenta tot acel trecut desfasurat la nesfarsit pe care nu stiam ca-l purtam in mine. Cand clinchetul clopotelului se auzise, eu existam deja, si de atunci, pentru a auzi inca acel clinchet, trebuia sa nu fi existat vreo discontinuitate, sa nu fi incetat nici o clipa, sa nu-mi fi luat niciodata odihna de a nu exista, de a nu gandi, de a nu avea constiinta de mine insumi, de vreme ce acea clipa veche era inca legata de mine, o puteam inca regasi, ma puteam intoarce la ea, doar coborand mai adanc in mine". "Aceasta conceptie despre timp ca incarnare a anilor trecuti, ca fiind inca aproape, legati de noi, pe care eram hotarat sa o prezint intr-o usurare atat de mare in cartea mea"

Totusi este implicat si ceva mai mult decat memoria, indiferent cat de vie si de continua ar fi ea. Trebuie cautat intelesul interior. "Caci adevarurile pe care inteligenta le surprinde direct si fara vreun obstacol in lumea luminii depline au ceva mai putin profund, mai putin necesar decat cele pe care viata ni Ie-a comunicat fara voia noastra printr-o impresie, materiala pentru ca a intrat prin simturile noastre, dar al carei spirii il putem intelege. De fap . in amandoua cazurile, fie ca este vorba de impresii ca aceea pe care mi-o provocase vederea clopotnitelor din Martinville, sau de reminiscente ca aceea a celor doua dale inegale sau a gustului madlenei, trebuia sa incep sa interpretez senzatiile ca pe semnele atator legi si idei, incercand sa gandesc, adica sa scot din penumbra ceea ce simtisem, sa convertesc acel ceva intr-un echivalent spiritual". Ceea ce a invatat este ca simpla investigatie intelectuala a amintirilor sau a senzatiilor din trecut nu i-a revelat semnificatia lor. Multi ani a incercat: "inca de la Combray fixam cu atentie in fata mintii mele vreo imagine care ma silise sa o privesc, un nor, un triunghi, o clopotnita, o floare, o piatra, simtind ca poate sub aceste semne exista cu totul altceva pe care trebuia sa incerc sa-l descopar, o gandire pe care o traduceau in felul acelor caractere hieroglifice despre care s-ar crede ca reprezinta doar obiecte materiale".

Adevarul este ca acum el vede ca nu este liber ca, printr-un efort intelectual de recuperare, sa aleaga amintirile din trecut pentru aceasta analiza, "si deja consecintele se ingramadeau in mintea mea... Si simteam ca tocmai acesta este si semnul autenticitatii lor. Nu ma dusesem sa caut doua dale inegale din curtea unde ma poticnisem. Dar tocmai modul intamplator, inevitabil, in care intalnisem senzatia, controla adevarul trecutului pe care ea il invia, al imaginilor pe care ea le declansa, de vreme ce ii simtim efortul de a urca spre lumina, de vreme ce simtim bucuria realului regasit. Ea este si controlul adevarului oricarui tablou de impresii contemporane pe care il aduce dupa sine, cu acea infailibila proportie de lumina si umbra, de relief si omisiune, de amintire si de uitare pe care memoria sau observatia constiente le vor

ignora totdeauna". Memoria constienta doar reproduce "lantul tuturor acestor impresii inexacte, in care nu ramane nimic din ce am simtit cu adevarat, constituie pentru noi gandirea noastra, realitatea, si aceasta minciuna pe care doar ar reproduce-o o arta asa-zis 'traita', simpla ca viata, fara frumusete, dubla folosinta atat de plicticoasa si atat de zadarnica a ceea ce ochii nostri vad si ceea ce inteligenta noastra constata", in timp ce "maretia artei adevarate, dimpotriva... este de a regasi, de a surprinde din nou, de a ne face sa cunoastem aceasta realitate departe de care noi traim, de care ne indepartam tot mai mult pe masura ce se ingroase si devine mai impenetrabila cunoasterea conventionala cu care o inlocuim, aceasta realitate pe care riscam foarte mult sa nu o cunoastem inainte de a muri, si care este pur si simplu viata noastra". Marcel descopera podul dintre trecut si prezent: "Ceea ce noi numim realitate este un anumit raport intre aceste senzatii si aceste amintiri care ne inconjoara simultan". Pe scurt, pentru a recrea trecutul, trebuie sa aiba loc altceva decat un efort de memorie- trebuie sa existe o combinatie intre o senzatie din prezent (mai ales gust, miros, pipait sau sunet) si o amintire dintr-un trecut voluptuos. Pentru a-l cita pe Leon: "Acum, daca in acest moment de renastere [ca cea a Venetiei de la pietrele inegale din curtea palatului Guermantes], in loc sa uitam prezentul putem continua sa fire constienti de el; daca putem pastra un simt al propriei identitati, si in acelasi moment sa traim in intregime in acel moment despre care mult timp am crezut ca nu mai exista, atunci, si numai atunci, suntem intr-adevar intr-o posesie completa a timpului pierdut". Cu alte cuvinte o nostalgie a simturilor din prezent si viziunea unui eveniment sau a unei senzatii din trecut se intalnesc, iar timpul pierdut este gasit din nou.

Iluminarea este apoi desavarsita, cand povestitorul intelege ca o opera de arta este singurul nostru mijloc de a recuceri trecutul, si se dedica acestui scop: "recrearea prin memorie a unor impresii pe care trebuia apoi sa le aprofundez, sa le luminez, sa le transform apoi in echivalente ale inteligentei, nu era oare una dintre conditiile, aproape esenta insasi, ale operei de arta asa cum eu o concepusem ...?" Si el descopera, in sfarsit, ca "toate aceste materiale ale operei literare erau viata mea trecuta; am inteles ca venisera la mine prin placeri frivole, prin lene, prin tandrete, prin durere, inmagazinate de mine fara ca eu sa le ghicesc menirea, ba chiar supravietuirea lor, asemenea semintei care agonisea toate alimentele care vor hrani planta".

"Mi se parea", scrie el in concluzie, "ca nu voi mai avea puterea sa mentin multa vreme legat de mine acest trecut care cobora atat de departe. De aceea, daca mi-ar fi fost lasata indeajuns de multa vreme ca sa-mi pot duce la indeplinire opera, i-as descrie in primul rand pe oameni, chiar daca i-as face astfel sa semene cu niste fiinte monstruoase, ca ocupand un loc atat de mare, alaturi de cel atat de restrans care le este rezervat in spatiu, un loc dimpotriva prelungit fara masura, de vreme ce ei ating simultan, ca niste uriasi scufundati in ani, epoci traite de ei la atat de mare distanta, intre care atat de multe zile s-au asezat - in Timp".

FRANZ KAFKA

Metamorfoza (1915) (Fragmentele sunt preluate din traducerea lui Mircea Ivanescu, *Opere Complete,* Ed Univers, 1996)

Bineinteles, indiferent cat de percutant, de admirabil sunt analizate si discutate un roman, o piesa muzicala, un tablou, vor exista intotdeauna minti care raman goale si siri ale spinarii care nu se infioreaza. "Sa ne asumam misterul lucrurilor" - spune atat de melancolic Regele Lear, pentru sine si pentru Cordelia - este si sugestia mea pentru oricine ia arta in serios. Unui om sarac i se fura haina (Gogol "Mantaua"); un alt biet om este preschimbat intr-un gandac (Kafka "Metamorfoza") - si ce daca ? Nu exista nici un raspuns rational la "Si ce daca ?" Putem lua deoparte nuvela, sa vedem cum se potrivesc bucatile, cum o parte a modelului raspunde alteia; dar trebuie sa aveti in voi o celula, o gena, un germene care va vibra la senzatii pe care nu le puteti nici defini, nici trece cu vederea. Frumusete si compasiune e formula cea mai apropiata de o definitie a artei. Unde exista frumusete exista si compasiune, pentru simplul motiv ca frumusetea trebuie sa moara: frumusetea moare intotdeauna, metoda moare cu materia si lumea moare cu individul. Daca *Metamorfoza* lui Kafka impresioneaza pe cineva mai mult decat o fantezie entomologica, atunci il voi felicita pentru ca se alatura randurilor cititorilor buni si foarte buni.

As vrea sa discut fantezia si realitatea, si relatia lor reciproca. Daca ar fi sa consideram povestea lui *Dr. Jekyll si Mr. Hyde* ca pe o alegorie - lupta dintre binele si raul din fiecare om - atunci aceasta alegorie este de prost gust si copilaroasa. Pentru tipui de minte care va vedea aici o alegorie, jocul ei de umbre va accepta intamplari fizice despre care bunul simt stie ca sunt imposibile; dar de fapt, la prima vedere, in tema povestii, vazuta de o minte cu bun simt, nimic nu pare sa decurga impotriva experientei umane in general. As vrea sa sugerez ca o privire mai atenta arata ca tema povestii este intr-adevar impotriva experientei umane, si ca Utterson si ceilalti oameni din jurul lui Jekyll sunt, dintr-un punct de vedere, la fel de fantastici ca Mr. Hyde. Daca nu-i vedem intr-o lumina fantastica, nu exista vraja. Si daca vrajitorul pleaca si povestitorul ramane singur cu profesorul, vor fi o companie sterila.

Povestea lui Jekyll si Hyde este construita frumos, dar este una veche. Morala ei este fara noima, pentru ca nu sunt desprinse de fapt nici binele, nici raul: pe ansamblu, aceste lucruri sunt luate ca subintelese, si lupta se da intre doua profiluri goale. Vraja vine din capacitatea lui Stevenson de a broda; dar vreau sa sugerez ca, atata vreme cat arta si gandirea, metoda si materia, sunt inseparabile, ar trebui sa existe ceva de acelasi gen si in structura povestii. Sa fim totusi prudenti. Eu cred in continuare ca exista o curgere in realizarea artistica a unei povesti - daca consideram separat forma si continutul - o curgere care lipseste in *Mantaua* lui Gogol si in *Metamorfoza* lui Kafka. Partea fantastica a temei - Utterson, Enfield, Poole, Lanyon si Londra lor - nu este de aceeasi calitate cu latura fantastica a hydizarii lui Jekyll. Exista o fisura in tema, o lipsa de unitate.

Mantaua, *Dr Jekyll si Mr Hyde* si *Metamorfoza:* toate trei sunt numite de obicei fantezii. Din punctul meu de vedere, orice opera de arta remarcabila este o fantezie, pentru ca reflecta lumea unica a unui individ unic. Dar cand oamenii numesc aceste trei nuvele fantezii, ei inteleg doar ca ele se despart prin subiectul lor de ceea ce este numit, in mod obisnuit, realitate. Sa examinam ce este realitatea, pentru a descoperi in ce fel si in ce masura asa-zisele fantezii se desprind de asa numita realitate.

Sa luam trei tipuri de oameni care strabat acelasi peisaj. Numarul Unu este un om de oras intr-o binemeritata vacanta. Numarul Doi este un botanist profesionist. Numarul Trei este un fermier localnic. Numarul Unu, omul de oras, este ceea ce numim un realist, omul de bun simt, tipul prozaic: el vede copacii ca pe niste copaci si stie de pe harta ca drumul pe care merge este un drum frumos, nou, care duce la Newton, unde exista un loc dragut, recomandat de un prieten de la serviciu, unde se poate manca. Botanistul se uita in jur si vede peisajul in termeni exacti din viata plantelor, unitati precise de clasificare biologica cum ar fi specii de arbori si ierburi, flori si tufisuri, si pentru el aceasta este realitatea; pentru el lumea flegmaticului turist (care nu face deosebirea dintre un stejar si un ulm) pare fantastica, vaga, visatoare, ireala. in sfarsit, lumea fermierului localnic difera de celelalte doua prin aceea ca este intens emotionala si personala, pentru ca el s-a nascut si a crescut aici, si cunoaste fiecare poteca, fiecare arbore, si fiecare umbra, a fiecarui arbore, peste fiecare poteca, totul intr-o legatura calda cu munca lui de zi cu zi, si cu copilaria lui, si cu o mie de lucruri mici, si cu micile scheme pe care ceilalti doi - turistul plicticos si botanistul taxonom - pur si simplu nu le pot cunoaste in spatiul si timpul dat. Fermierul nostru nu va afla legatura dintre vegetatia din jur si conceptiile botanice ale lumii, si botanistul nu va afla nimic de oarecare importanta pentru el despre acel hambar sau acel camp vechi sau acea casa veche, care plutesc intr-un mediu de amintiri personale pentru unul care s-a nascut aici.

Deci avem aici trei lumi diferite - trei oameni, oameni obisnuiti care au realitati diferite - si bineinteles putem sa mai aducem pe scena si alte personaje: un orb cu un caine, un vanator cu un caine, un caine cu stapanul lui, un pictor cautand un loc din care sa picteze un apus -

in orice caz ar fi o lume complet diferita de rest pentru ca cele mai obiective cuvinte *copac, drum, floare, cer, hambar, deget, ploaie* au, fiecare, conotatii subiective complet diferite. intr-adevar, aceasta viata subiectiva este atat de puternica, ca face din asa zisa existenta obiectiva o scoica goala si sparta. Singura cale inapoi la realitatea obiectiva este urmatoarea: putem sa luam aceste cateva lumi individuale, sa le amestecam cu grija, sa desprindem o picatura din acest amestec, si sa-l numim *realitate obiectiva.* Am putea gusta in ea o particula de nebunie, daca un lunatic a trecut prin localitate, sau o particula de nonsens frumos si complet, daca un om s-a uitat la acest minunat camp si si-a imaginat pe el o fabrica de nasturi sau de bombe; dar una peste alta, aceste particule de nebunie ar fi diluate in picatura de *realitate obiectiva* pe care o tinem la lumina in eprubeta noastra de test. Si *realitatea obiectiva* va contine ceva care transcede iluziile optice si testele de laborator. Va avea elemente de poezie, de emotie sublima, de energie si indrazneala (si chiar si aici regele nasture isi va gasi un loc meritat) de compasiune, mandrie, pasiune - precum si pofta de o friptura rumena, grasa la restaurantul recomandat.

Deci, cand spunem *realitatea,* ne gandim de fapt la toate acestea - intr-o picatura - un esantion mediu dintr-o mixtura a unui milion de realitati individuale. Si in acest sens (de realitate umana) folosesc termenul de realitate cand il plasez pe un fundal, cum ar fi lumile din *Mantaua, Dr. Jekyll si Mr. Hyde* si *Metamorfoza,* care sunt fantezii specifice.

În *Mantaua* si in *Metamorfoza* exista o figura centrala, dotata cu o anumita cantitate de patos uman, printre personaje grotesti, fara inima, fete amuzante sau expresii ale ororii, idioti trecand in parada ca niste zebre, sau hibrizi intre iepuri si soareci. in *Mantaua* calitatea umana a figurii centrale este de un alt tip decat Gregor al lui Kafka, dar aceasta calitate a patosului uman este prezenta in ambele scrieri. in *Dr. Jekyll si Mr. Hyde* nu exista un astfel de patos uman, nici un nod in gatul povestii, nimic din genul intonatiilor" 'Nu pot sa ies, nu pot sa ies', spune graurul" (atat de rascolitor in fantezia lui Steme *O calatorie sentimentala).* E adevarat ca Stevenson dedica multe pagini ororii situatiei in care se gaseste Jekyll, dar, una peste alta, nu este decat un superb spectacol de marionete. Frumusetea cosmarurilor lut Kafka si Gogol consta in faptul ca personajul principal incearca sa iasa din acea lume, sa scoata masca, sa transceada haina sau carapacea. Dar in povestea lui Stevenson nu exista nimic din aceasta unitate si nimic din acest contrast. Personajele gen Utterson, Pole si Enfield sunt facute sa fie personaje comune, de zi cu zi; de fapt sunt personaje derivate din Dickens, si deci constituie fantasme care nu prea apartin realitatii artistice a lui Stevenson, tot asa cum ceata lui Stevenson provine din studioul lui Dickens si imbraca o Londra conventionala. As sugera chiar ca medicamentul magic al lui Jekyll este mai real decat viata lui Utterson. Fantastica tema Jekyll si Hyde, pe de alta parte, este facuta sa contrasteze cu aceasta Londra conventionala. De fapt avem aici diferenta dintre o tema medievala gotica si una dickensoniana. Nu este chiar acelasi gen de diferenta ca intre o lume absurda si una patetic absurda de tip Basmacikin, sau intre o lume absurda si un Gregor tragic absurd.

Tema Jekyll si Hyde nu formeaza tocmai o unitate cu decorul ei, pentru ca fantezia ei este diferita de fantezia decorului. Nu exista nimic patetic sau tragic in Mr. Jekyll. Ne bucuram de fiecare detaliu al incredibilelor jonglerii, de trucul izbutit, dar nu exista o vibratie emotional artistica, si, pentru un cititor bun, este absolut indiferent daca va castiga Jekyll sau Hyde. Ma refer la unele diferente subtile care sunt greu de enuntat intr-o forma simpla. Cand un filozof francez cu o gandire *dara, dar* oarecum superficiala, i-a cerut filozofului german profund, dar obscur, Hegel sa-si expuna parerile intr-o forma concisa, Hegel i-a raspuns aspru: "Aceste lucruri nu pot fi discutate nici concis, nici in franceza". Vom ignora problema daca Hegel avea sau nu dreptate, si vom incerca sa spunem in cateva cuvinte care este diferenta dintre genul de naratiune Gogol-Kafka si genul Stevenson.

La Gogol si Kafka, personajul principal, absurd, apartine lumii absurde din jurul sau dar, patetic si tragic, incearca sa iasa din ea spre lumea oamenilor -si moare disperat. La Stevenson, personajul principal, ireal, apartine unui tip de irealitate diferita de cea a lumii din jur. Este un personaj gotic intr-un decor dickensonian, iar cand se lupta si apoi moare, soarta sa este numai patos conventional. Nu vreau deloc sa spun ca nuvela lui Stevenson este o ratare. Nu, este o capodopera minora in termenii ei conventionali, dar are numai doua dimensiuni, in timp ce povestile Gogol-Kafka au cinci sau sase.

Franz Kafka s-a nascut in 1883 dintr-o familie evreiasca, vorbitoare de limba germana, din Praga, Cehia. El este cel mai mare scriitor german al timpurilor noastre. Poeti ca Rilke sau romancieri ca Thomas Mann sunt pitici sau sfinti de gips in comparatie cu el. A studiat dreptul la universitatea germana din Praga si, din 1908, a lucrat ca mic functionar, un mic angajat, la un serviciu foarte gogolian, pentru o firma de asigurari. Foarte putine din operele sale faimoase acum, cum ar fi romanele *Procesul* (1925) si *Castelul*^926), au fost publicate in timpul vietii sale. Cea mai mare nuvela a sa, *Metamorfoza,* in germana *Die Verwandlung,* a fost scrisa in toamna lui 1912 si publicata la Leipzig in octombrie 1915. in 1917, a tusit cu sange, si tot restul vietii sale, o perioada de 7 ani, a fost punctat de sejururi la sanatoriile din Europa Centrala. in acesti ultimi ani *ai* scurtei sale vieti(a murit la 41 de ani), a avut o iubire fericita si, in 1923, a trait cu amanta sa in Berlin, nu departe de locul unde am locuit eu. in primavara lui 1924, a stat la un sanatoriu langa Viena, unde a murit pe 3 iunie, de o tuberculoza a laringelui. A fost inmormantat la cimitirul evreiesc din Praga. L-a rugat pe prietenul sau Max Brod sa arda tot ce a scris, chiar materialele publicate. Din fericire, Brod nu a indeplinit dorinta prietenului sau.

Înainte de a incepe sa vorbim de *Metamorfoza* as vrea sa elimin doua puncte de vedere. As vrea sa elimin complet parerea lui Max Brod ca singura categorie care poate fi aplicata intelegerii scrierilor lui Kafka este aceea de sfintenie, nu de literatura. Kafka a fost inainte de toate un artist, si, desi se poate spune despre orice artist ca este intr-un fel un sfant (simt si eu asta foarte bine), nu cred ca in geniul lui Kafka poate fi citita vreo implicatie religioasa. Cealalta abordare pe care vreau sa o elimin este punctul de vedere freudian. Biografii lui freudieni, cum ar fi Neider in *Marea inghetata* (1948) sustin, de exemplu, ca *Metamorfoza* se bazeaza pe relatia complexa dintre Kafka si tatal sau si pe sentimentul de vinovatie care l-a insotit intreaga viata; ei sustin mai departe ca in simbolismul mitic copiii sunt reprezentati ca vermine - ceea ce ma indoiesc - si apoi continua prin a spune ca simbolul gandacului e folosit de Kafka pentru a reprezenta fiul conform postulatelor freudiene. Gandacul, spun ei, este apt sa caracterizeze sentimentul lipsei de valoare a fiului fata de tata. Ma intereseaza aici gandacii, nu impostorii (bugs not humbugs = gandacii, nu impostorii 200), si resping astfel de prostii. Kafka insusi era extrem de critic fata de ideile freudiene. El considera psihanaliza (citez) "o eroare neajutorata" si privea teoriile lui Freud ca pe niste imagini foarte aproximative, foarte rudimentare, care nu acordau importanta detaliilor adica, si asta inseamna mai mult, esentei lucrurilor. Acesta este un alt motiv pentru care as dori sa elimin abordarea freudiana si sa ma concentrez in schimb asupra momentului artistic.

Cea mai mare influenta literara asupra stilului lui Kafka a avut-o Flaubert. Flaubert, care detesta proza dulceaga, ar fi aplaudat atitudinea lui Kafka fata de aceasta. Lui Kafka ii placea sa foloseasca termeni din limbajul legii si al stiintei, dandu -le un fel de precizie ironica fara amestecul sentimentelor proprii ale autorului; aceasta este exact metoda prin care Flaubert a reusit un efect poetic singular.

Eroul din *Metamorfoza* este Gregor Samsa (pronuntat *Zamza)* care este fiul unor parinti mic-burghezi din Praga, filistini flaubertieni, oameni interesati numai de latura materiala a vietii si cu gusturi vulgare. Cu cinci ani in urma, batranul Samsa isi pierduse majoritatea banilor, si din acel moment fiul sau, Gregor, isi luase o slujba la unul din creditorii tatalui si devenise un comis voiajor de haine. Atunci, tatal sau incetase complet sa mai lucreze, sora lui, Grete, era prea tinara pentru a-si lua serviciu, mama lui era bolnava de astm; astfel ca Gregor nu numai ca intretinea intreaga familie, ci le si gasise apartamentul in care locuiau acum. Acest apartament, parte a unui bloc de locuinte, pe strada

Charlotte, ca sa fim exacti, este impartit in segmente, asa cum va fi divizat personajul insusi. Suntem in Praga, Europa Centrala, in anul 1912; servitorii erau ieftini, asa ca familia Samsa isi poate permite o femeie de serviciu, Anna. de 16 ani (cu un an mai tanara ca Grete), si o bucatareasa.
Gregor este mai mult plecat, calatorind, dar, la inceputul povestirii, el petrecuse o noapte acasa intre doua calatorii de afaceri, si atunci se intampla lucrul acela ingrozitor. "Gregor Samsa se trezeste intr-o dimineata dintr-un vis agitat, descopera ca s-a transformat in patul lui intr-o insecta monstruoasa. Statea pe partea tare, pe carapace, pe spate si cand isi ridica putin capul isi putu vedea burta maro in forma de bolta impartita in segmente pe care plapuma cu greu isi putea pastra pozitia si era pe punctul sa alunece complet. Numeroasele lui picioare, care erau induiosator de mici in comparatie cu restul volumului, se unduiau, palpaiau si licareau neajutorate in fata lui.
Ce mi s-a intamplat ? Se gandi el. Nu era un vis...
Ochii lui Gregor se indreptara apoi spre fereastra - se puteau auzi picaturi de ploaie pe marginea de afara, ingusta a ferestrei si vremea rea il facu putin melancolic. Ce-ar fi sa mai doarma un pic si sa uite de aceasta prostie, se gandi el, dar aceasta nu se putea, pentru ca era obisnuit sa doarma pe partea dreapta si in situatia lui de acum nu se putea rasuci. Oricat de violent incerca el sa se rastoarne pe partea dreapta, totdeauna se balansa inapoi pe spate. El incerca cel putin de o suta de ori, inchizand ochii (VN adauga intr-o notita: „Un gandac obisnuit nu are pleoape si nu poate sa-si inchida ochii - un gandac cu ochi umani". Despre pasaj in general observa: „in versiunea germana exista un ritm minunat aici, in aceasta secventa visatoare de propozitii. El este pe jumatate treaz - isi da seama de nenorocirea sa rara surprindere, cu o acceptare copilaroasa a situatiei, si in acelasi timp se ancoreaza in amintiri omnesti, experiente uman. Metamorfoza nu s-a incheiat inca".), ca sa se scuteasca de vederea picioarelor sale care se agitau in toate directiile, si nu inceta decat cand simti in lateral o durere difuza pe care nu o mai simtise pana atunci.
'O, Doamne', se gandi, 'ce meserie istovitoare mi-am mai ales si eu ! Zi dupa zi, tot pe drumuri. Agitatiile astea cu afacerile sunt cu mult mai mari decat in pravalia noastra de acasa, si pe langa asta imi mai cad pe cap si chinul asta cu calatoriile, grijile cu legaturile dintre trenuri, mancarea neregulata, proasta, relatiile astea cu oamenii care se schimba mereu, nu ajung niciodata sa dureze prea mult, nu ajung niciodata cordiale. Dracu sa le ia pe toate !' Simtea o mancarime usoara sus pe pantece; se intinse incet pe spate spre tablia patului, ca sa-si poata ridica mai bine capul; descoperi locul unde-l manca, si era acoperit cu punctisoare multe, marunte, albe. Pe care nu intelegea cum sa le interpreteze; si vru sa pipaie locul cu unul din picioare dar si-l trase indata indarat, caci cand il atinse il strabatura fiori reci".
Ce este exact "vermina" in care s-a transformat Gregor, acest comis voiajor obosit ? Este destul de clar ca ea apartine artropodelor (pentru ca are picioare cu articulatii) din care fac parte insectele, si paianjenii, si centipedele, si crustaceele. Daca "numeroasele picioare mici" mentionate la inceput inseamna mai mult de sase, atunci Gregor nu este o insecta, din punct de vedere biologic. Dar eu sugerez ca un om care se trezeste dimineata pe spate si descopera ca are sase picioare vibrand in aer ar putea simti ca sase este suficient pentru a putea fi numit numeros. Deci vom presupune ca Gregor are sase picioare si este o insecta.
Urmatoarea intrebare: ce fel de insecta ? Criticii spun ca ar fi un *gandac de bucatarie,* ceea ce bineinteles ca nu prea are sens. Un gandac de bucatarie este o insecta cu o forma destul de putin bombata si cu picioare lungi, si Gregor nu este deloc plat: este convex pe ambele parti, burta si spate, si picioarele ii sunt mici. Se apropie de gandacul de bucatarie printr-o singura trasatura: este maro. Atata tot. Si mai mult decat atat, el are o impunatoare burta convexa divizata in segmente si un spate rotund, rigid, care sugereaza existenta unor carapace pentru aripi. La gandaci, aceste carapace contin aripi mici, fragile care se pot mari si pot duce insecta mile intregi intr-un zbor greoi. Curios insa ca insecta Gregor nu a descoperit niciodata daca are aripi pe carapacea din spatele sau. (Aceasta este o observatie foarte interesanta a mea pe care sa o tineti minte tot restul vietii. Unii Gregori, unii Joe sau unele Jane nu stiu ca au aripi) Apoi, el are mandibule puternice. Foloseste aceste organe pentru a rasuci cheia in incuietoare, in timp ce sta drept pe picioarele din spate, pe a treia pereche de picioare (o pereche mica, dar puternica), si aceasta ne da lungimea corpului sau, adica un metru. Pe parcursul povestirii el se obisnuieste cu folosirea noilor sale organe - picioarele, antenele. Acest gandac maro, convex, de marimea unui caine, este foarte lat. mi l-as putea imagina aratand cam asa.
În textul german original, femeia de serviciu il numeste *Miskafer,* "carabus"-Evident, buna femeie adauga epitetul pentru a fi prietenoasa. Tehnic, el nu este un carabus. Este doar un gandac mare. (Trebuie sa adaug ca nici Gregor, nici Kafka nu au vazut gandacul prea clar).
Sa privim mai de aproape transformarea. Schimbarea, desi socanta si izbitoare, nu este atat de ciudata cat ar parea la prima vedere. Un critic de bun simt (Paul L.Landsberg in *Problema Kafka* [1946], ed Angel Flores) observa: "Cand ne culcam intr-o camera nefamiliara, suntem in stare sa avem un moment de tulburare la trezire, un sentiment brusc de irealitate, si aceasta experienta se petrece probabil mai tot timpul in viata unui comis voiajor, un stil de viata care face imposibil orice simt de continuitate". Simtul realitatii depinde de continuitate, de durata. La urma urmelor, a te trezi ca insecta nu este foarte diferit de a te trezi ca Napoleon sau George Washington. (Stiu pe cineva care s-a trezit imparatul Braziliei). Pe de alta parte, izolarea, ciudatenia asa zisei realitati - aceasta este la urma urmelor, ceva ce caracterizeaza constant artistul, geniul, descoperitorul. Familia Samsa din jurul insectei fantastice nu este altceva decat mediocritatea din jurul geniului.
PARTEA ÎNTÂI
Acum voi discuta despre structura. Partea intai a povestii este impartita in sapte imagini sau segmente:
Scena I: Gregor se trezeste. Este singur. A fost deja transformat intr-o insecta, dar impresiile lui umane inca se amesteca cu instinctele noii insecte. Scena se incheie cu introducerea elementului inca uman, al timpului.
"Si isi intoarse privirea in cealalta parte, spre desteptatorul care ticaia pe dulap: 'Sfinte Dumnezeule !' se gandi. Era sase si jumatate si limbile isi continuau linistite drumul mai departe, trecuse chiar de jumatate, se si apropia de sapte fara un sfert. Adica sa nu fi sunat desteptatorul ? Trenul urmator pleca la ora sapte; ca sa-l prinda trebuia sa se grabeasca de-a dreptul ca un nebun si colectia nici nu era impachetata inca, iar el insusi nu se simtea catusi de putin odihnit si gata de pornire. Si chiar daca ar mai fi prins trenul, scandalul cu seful nu mai putea fi evitat, caci cameristul de serviciu il asteptase la trenul de cinci si daduse de mult raportul despre intarzierea lui". El se gandeste sa raporteze ca este bolnav, dar ajunge la concluzia ca medicul de la asigurari l-ar gasi perfect sanatos. "Si, de altfel, in cazul acesta, ar fi oare chiar cu totul neadevarat ? Gregor se simtea, abstractie facand de o amorteala intr-adevar nelalocul ei dupa un somn atat de lung, foarte bine si avea chiar, i se parea, o pofta de mancare grozava".
Scena II: Cei trei membrii ai familiei bat la usa lui si vorbesc cu el din hol, din sufragerie si, respectiv, din camera surorii lui. Familia lui Gregor il paraziteaza, il exploateaza, il mananca de dinauntru. Aceasta este in termeni umani usturimea lui de gandac. Nevoia patetica de a gasi o aparare contra tradarii, cruzimii si trivialitatii este factorul care a determinat crearea carapacei de gandac, care, la prima vedere, pare dura si sigura, dar pana la urma se dovedeste la fel de vulnerabila cum fusesera carnea si spiritul sau bolnav. Care din cei trei paraziti - tatal, mama, sora - este cel mai crud ? La prima vedere s-ar parea ca tatal. Dar nu el este cel mai rau: sora, pe care Gregor o iubeste cel mai mult, il tradeaza, incepand cu scena mobilei din mijlocul povestii. in scena a doua incepe tema usii: "se auzi o bataie sfioasa la usa de langa tablia patului: 'Gregor' striga cineva - era mama - 'e sapte fara un sfert. Nu voiai sa pleci la drum ?' Ce glas bland ! Gregor se sperie cand

isi auzi glasul raspunzandu-i, fara indoiala era glasul lui asa cum si-l stia, dar in care, ca si cum venind de undeva din adanc, se amesteca acum un piuit dureros, cu neputinta de reprimat, care le lasa vorbelor doar in prima clipa limpezimea, pentru ca apoi sa le spulbere rezonanta in asa fel incat nici nu mai stiai daca ai auzit bine. Gregor voia sa spuna cum trebuie si sa lamureasca totul, dar in imprejurarile date se margini la a spune: 'Da, da, multumesc mama, uite, ma scol acuma'. Din cauza usii de lemn dintre ei alterarea asta a vocii lui Gregor nu fusese remarcata, caci mama se linisteste cu aceasta explicatie si pleca cu pasii ei tarsaiti mai departe. Dar aceasta conversatie atrasese atentia celorlalti membrii ai familiei, aratandu-le ca Gregor, impotriva tuturor asteptarilor, inca mai era acasa, si acum tatal batea la cealalta usa laterala, incet, dar cu pumnul: 'Gregor, Gregor', striga el, 'ce s-a intamplat ?' Si dupa putina vreme, il dojeni inca o data cu glas ingrosat: 'Gregor, Gregor!' La cealalta usa laterala se auzea incetisor si plangand parca, sora: 'Gregor ? Nu te simti bine ? Ai nevoie de ceva ?' Gregor raspunse in amandoua directiile : 'Imediat sunt gata' si se stradui, articuland cu grija si facand pauze lungi intre fiecare din cuvinte, sa nu mai lase in glasul lui nimic batator la ochi. Tatal se si intorsese de altfel la micul dejun, dar sora lui mai sopti: 'Gregor, deschise, te implor'. Gregor insa nici nu se gandea sa deschida, ci se felicita pentru precautia dobandita din calatoriile lui de comis voiajor, de a incuia peste noapte toate usile, chiar si acasa".

Scena III: Cosmarul scularii din pat, in care omul planifica, dar gandacul actioneaza. Gregor inca se mai gandeste la corpul sau in termeni umani, dar acum, partea de jos a omului este partea posterioara a insectei, si partea superioara a omului este partea din fata a insectei. Un om in patru labe corespunde unei insecte pe toate sase. El nu pare sa inteleaga asta si va continja sa incerce sa se ridice pe a treia pereche de picioare. "intai vru sa iasa din pat cu partea inferioara a trupului, insa aceasta parte de jos, pe care de fapt nici nu si-o vazuse si despre care nici nu-si putuse face vreo parere cum ar fi aratat, se dovedi a fi cel mai grei de pus in miscare; treaba mergea incet de tot; si cand in cele din urma, aproape scos din fire de furie, se impinse deodata cu toate puterile si fara sa mai tina seama de nimic, constata ca-si alesese gresit directia, caci se lovi cu violenta de tablia de la picioare, si durerea ascutita pe care o simti atunci ii arata ca tocmai partea de jos a trupului ii era in momentul de fata partea cea mai simtitoare... Dupa aceea insa isi spuse: 'inainte de sapte fara un sfert trebuie neaparat sa fiu gata jos din pat. De altfel pana atunci sigur ca are sa vina cineva de la magazin sa intrebe de mine, caci pravalia se deschide inainte de ora sapte'. Si purcese sa se legene cu tot trupul, cat ii era de lung, ca sa se dea astfel jos din pat, era de presupus ca si capul pe care avea de gand sa si-l ridice repede in cadere, sa-i ramana neatins. Spinarea parea sa-i fie tare; ea n-avea sa patească nimic la caderea pe covor. Cel mai mult ii da insa de gandit bufnetul mare cu care avea sa cada si care, probabil, dincolo de toate usile astea, avea sa starneasca daca nu spaima, in orice caz ingrijorare. Dar trebuia oricum sa indrazneasca si sa-si ia si riscul acesta... insa, abstractie facand de faptul ca usile erau incuiate, ar fi trebuit oare intr-adevar sa strige dupa ajutor ? La gandul acesta nu-si putu stapani, in ciuda situatiei critice in care se afla, un zambet usor".

Scena IV: El inca se mai lupta, cand tema familiei, sau tema usilor cele multe, preia controlul din nou, si, in timpul acestei scene, el cade, in sfarsit, cu o bufnitura surda. Conversatia este oarecum pe liniile unui cor antic. De la serviciul lui Gregor a fost trimis functionarul principal, ca sa afle de ce nu se prezentase la statia de tren. Aceasta viteza salbatica cu care este verificat un functionar neglijent are toate caracteristicile unui vis urat. Vorbirea prin usi, ca in scena a ll-a se repeta. Observati secventa: functionarul principal vorbeste cu Gregor din sufragerie, din stanga; sora lui Gregor, Grete, vorbeste cu fratele ei din camera din dreapta; mama si tatal se alatura functionarului principal in sufragerie. Gregor mai poate vorbi, dar vocea lui devine din ce in ce mai indescifrabila, si in curand vorbele lui nu pot fi intelese. (in *Veghea lui Finnegan*, scrisa cu 20 de ani mai tarziu, de James Joyce, doua spalatorese care vorbesc de pe malurile unui rau sunt transformate treptat intr-un ulm puternic si o piatra). Gregor nu intelege de ce sora sa, din camera din dreapta, nu s-a alaturat celorlalti. "Probabil ca de-abia se daduse jos din pat si nici nu incepuse sa se imbrace. Si, in fond, de ce plange ? Pentru ca el nu se scula din pat si nu-l lasa pe procurist inauntru, pentru ca era in primejdie sa-si piarda postul si pentru ca atunci seful avea iar sa-i urmareasca pe parinti cu pretentiile lui, ca mai inainte ?"

Bietul Gregor este atat de obisnuit sa fie doar un instrument care poate fi folosit de familie, incat problema milei nu apare: nici macar nu spera ca surorii lui, Grete, i-ar putea parea rau de el. Mama si sora se striga una pe alta prin usile camerei lui Gregor. Sora si servitoarea sunt trimise dupa un doctor si un lacatus. "Gregor insa era acum mult mai linistit Nu i se mai intelegeau cuvintele, asadar, desi lui i se parusera clar pronuntate, mai clare decat inainte, dar asta poate din cauza ca i se obisnuise urechea. insa oricum incepusera sa inteleaga ca ceva nu e in ordine cu el si erau gata sa-i sara in ajutor. Competenta si siguranta cu care fusesera abordate primele masuri ii dadeau curaj. Se simtea inclus din nou in cercul oamenilor si nadajduia din partea amandoura, a medicului si a lacatusului, fara ca la drept vorbind sa faca vreo deosebire intre ei".

Scena V: Gregor deschide usa. "Gregor se impinse incet, cu scaun cu tot, spre usa si acolo lasa scaunul, se arunca in usa, se sprijini de ea asa, ridicat -pe talpile rotunjite ale picioarelor avea putina materie lipicioasa - si se odihni acolo o clipa dupa efortul acesta. Dupa aceea se apuca sa rasuceasca incet, cu gura, cheia in broasca. Din pacate, se parea ca nu avea propriu-zis dinti -cu ce ar fi putut sa apuce cheia ? - in schimb falcile ii erau foarte puternice, cu ajutorul lor reusi chiar sa miste cheia, si nu mai statea sa se gandeasca ca isi facea rani, caci un lichid cafeniu ii curgea acum din gura, revarsandu-se peste cheie si picurand pe podea... Pentru ca trebui sa deschisa usa astfel, ea ajunsese sa se caste larg iar el, dupa usa, nu era vizibil. Trebui de-abia dupa aceea sa ocoleasca incet dupa canatul deschis si asta cu foarte multa grija, daca nu voia sa cada deodata pe spate inainte de a apuca sa intre in camera dincolo. Era inca preocupat de aceasta manevra complicata si nu mai avea timp sa mai dea atentie si la altele, cand il auzi pe procurist scotand o exclamatie rastita - 'Oh !' - suna ca suierul vantului - si apoi il si vazu, caci procuristul era cel mai aproape de usa, cum isi apasa deodata mana pe gura deschisa si se trage incet indarat, ca si cum l-ar fi impins o forta nevazuta, constanta in actiunea ei. Mama se infatisase in ciuda prezentei procuristului, cu parul inca desfacut si ravasit dupa noapte - il privi in prima clipa pe tata cu mainile impreunate, facu apoi doi pasi catre Gregor si cazu de-a dreptul, in mijlocul fustelor care i se raspandisera in jur, cu fata in piept, ascunsa acum cu totul de nu i se mai vedea. Tatal isi stranse, cu o expresie dusmanoasa pe fata, pumnul, ca si cum ar fi vrut sa-l impinga pe Gregor la loc in camera lui, privi apoi ratacit prin camera in jur, isi acoperi ochii cu mainile si izbucni intr-un plans care-i zguduia pieptul puternic".

Scena VI: Gregor incearca sa-l calmeze pe functionarul principal, ca sa evite concedierea. " 'Mda', spuse Gregor si era foarte constient de faptul ca el era singurul care-si pastrase calmul, 'ma imbrac acuma numaidecat, imi strang colectia de mostre si pornesc la drum. Vreti, vreti sa plec la drum, nu-i asa ? Da, domnule procurist, vedeti si dumneavoastra ca nu sunt incapatanat si muncesc cu placere; drumurile astea sunt obositoare, dar n-as putea sa traiesc fara calatoriile astea. Dar unde va duceti domnule procurist ? La magazin ? Da ? O sa le spuneti acolo totul, exact ? Omul s-ar putea cateodata sa nu mai fie in unele momente in stare sa lucreze, dar tocmai atunci este momentul cel mai potrivit sa ne amintim de ce a realizat el inainte si sa ne gandim ca, mai tarziu, dupa ce vor fi inlaturate obstacolele, e sigur ca va munci cu atat mai cu sarg si mai concentrat".

Dar functionarul sef, ingrozit, ca in transa, se impleticeste spre scara incercand sa scape. Gregor porneste spre el - ce realizare frumoasa aici - pe perechea din spate a picioarelor sale, "dar facand asta, Gregor cazu acum indata, tot cautandu-si un sprijin, cu un mic tipat, pe multele

sale picioare. Dar indata ce se intampla aceasta, pentru prima data in dimineata aceasta simti o usurare in tot trupul; il asculta in totul, asa cum putu sa-si dea seama cu bucurie; se straduiau chiar de la sine sa-l duca incotro ar fi vrut el; si incepu sa creada ca in sfarsit era aproape alinarea tuturor acestor suferinte".

Mama lui se ridica, si, ferindu-se de el, loveste cafetiera de pe masa cu micul dejun, care se varsa pe covor. " 'Mama, mama', spuse Gregor incet si-si ridica ochii spre ea. O clipa, procuristul ii pieri cu totul din minte; dimpotriva, vazand cafeaua care curgea de pe masa, nu se putu impiedica sa nu clampaneasca de mai multe ori cu falcile lui mari prin aer. Asta o facu pe mama lui sa geama din nou". Gregor, uitandu-se din nou dupa functionarul sef, "isi lua avant ca sa fie sigur ca-l va ajunge, procuristul trebuie sa fi banuit ceva, caci facu un salt peste mai multe trepte si disparu; dar mai striga o data 'Hu !' de rasuna prin toata casa scarilor".

Scena VII: Tatal il impinge brutal pe Gregor inapoi in camera lui, strivindu-l cu piciorul si invartind un bat intr-o mana si un ziar cu cealalta. Gregor are dificultati la trecerea prin usa pe jumatate deschisa, dar fortat de tatal sau, el incearca pana se blocheaza. "O parte a trupului se ridica in aer, ajunsese acum piezis prin deschizatura usii, i se juli tare trupul pe o parte, pe usa alba ramasesera niste pete uracioase si curand se intepeni de tot, astfel ca acum nu se mai putea misca deloc; intr-o parte a trupului piciorusele ii tremurau neajutorate prin aer, iar pe partea cealalta ii erau strivite pe dusumea sub greutatea corpului si-l dureau grozav - si atunci tatal ii dadu din spate un branci cu adevarat salvator si el zbura sangerand tare, cat colo inauntrul camerei. Usa ii fu trantita in urma cu bastonul si pe urma se lasa in sfarsit tacere".

PARTEA A DOUA

Scena I: Are loc prima incercare de a hrani coleoptera Gregor. Cu impresia ca starea lui este un fel de boala urata, dar nu chiar fara speranta, care ar putea trece cu timpul, i se administreaza ia inceput o dieta de om bolnav si el descopera ca i s-a oferit o portie de lapte. Tot timpul avem in vedere acele usi, usi care se deschid si se inchid tainic in intuneric. Din bucatarie, prin hol, la usa dinspre hol a camerei lui Gregor au venit pasi usori, ai surorii lui, trezindu-l din somn, si el descopera ca i s-a pus intr-un colt al camerei un bol cu lapte. Unul din piciorusele lui s-a ranit in urma coliziunii cu tatal sau; se va face mai bine, dar, in aceasta scena, il taraste la spate. Este un gandac mare printre gandaci, dar mai fragil decat un om. Gregor se indreapta spre lapte. Dar, vai, in timp ce mintea lui umana accepta cu entuziasm notiunea acestui cadou dulce, bucatele mici de paine alba in lapte, stomacul lui de gandac si gustul lui de gandac refuza un pranz pentru mamifere. Desi ii este foarte foame, laptele i se pare respingator si el se retrage spre mijlocul camerei.

Scena II: Continua tema usilor si apare si tema duratei. Vom incepe sa urmarim ce face Gregor, zi si noapte, in timpul acestei ierni fantastice a anului 1912, si cum descopera el un loc sigur, sub canapea. Dar sa privim si sa ascultam impreuna cu Gregor, prin crapatura usii dinspre sufragerie, de pe stanga. Tatal lui obisnuia sa citeasca tare ziarele zilei pentru sotia si fiica sa. E adevarat, acest obicei fusese acum intrerupt si apartamentul era scufundat in liniste, desi nu era lipsit de ocupanti, dar, in mare, familia se obisnuise cu situatia. il avem aici pe fiul si fratele lor, lovit de o schimbare monstruoasa, care ar fi trebuit sa-i arunce pe toti in strada, fugind dupa ajutor, cu tipete si lacrimi, intr-o mila salbatica - dar iata-i pe cei trei filistini adaptandu-se comod situatiei.

Nu stiu daca ati citit acum cativa ani despre o adolescenta si un baiat care o omorase pe mama fetei. incepea cu o scena foarte kafkiana: mama fetei soseste acasa si o gaseste pe fata ei impreuna cu baiatul in dormitor, baiatul o loveste pe mama cu un ciocan - de cateva ori - si o trage afara. Dar femeia inca se mai zbate si mai geme in bucatarie, iar baiatul ii spune iubitei lui: „Da-mi ciocanul. Cred ca trebuie sa o mai ciocanesc putin". Dar fata ii da partenerului ei un cutit, cu care o injunghie pe mama de mai multe ori, pana o omoara - cu impresia ca toate acestea sunt foarte amuzante: lovesti pe cineva, care vede multe stele si semne de exclamare, dar isi revine incet, incet, pana la portia urmatoare. Viata fizica, insa, nu are o portie urmatoare, si in curand fata si baiatul trebuie sa faca ceva cu mama moarta. "Ipsos, o s-o ascunda complet !". Sigur ca da - geniala idee - „pune corpul in baie, acopera-l cu ipsos si gata". in timpul acesta, cu mama sub gips (care nu functioneaza - probabil au gresit ipsosul) baiatul si fata dau cateva petreceri. Ce viata ! Muzica ambalata minunat si bere ambalata minunat. "Dar nu poti sa te duci la baie. E o dezordine nemaipomenita".

Încerc sa va demonstrez ca in asa numita viata reala, gasim deseori situatii care seamana foarte mult cu aceasta nuvela fantastica a lui Kafka. Observati mentalitatea ciudata, de cretini care citesc ziarul de seara, in ciuda grozaviei din apartamentul lor: " 'Ce viata linistita duc cei din familia noastra,' isi spune Gregor. si se simti deodata, asa cum sta privind fix in fata lui in intuneric, plin de o mare mandrie pentru faptul ca el le putuse asigura parintilor si surorii lui o asemenea viata intr-o locuinta atat de frumoasa". Camera este inalta si goala si gandacul incepe sa domine omul. Camera inalta "in care era silit sa stea intins, de-a dreptul pe dusumea, ii facea frica, fara sa-si poata da seama din ce cauza anume, caci, in fond, era incaperea in care traia de cinci ani, si acum, facand aproape fara sa-si dea seama o intoarcere in jurul propriului sau trup, si parca si rusinat se strecura in graba sub canapea, unde, desi ii era putin apasata spinarea si cu toate ca nu mai putea sa-si ridice capul, se simti indata foarte bine, si-i parea doar rau ca trupul ii era prea larg ca sa poata sa si-l traga cu totul sub mobila aceasta".

Scena III: Sora lui Gregor aduce o multime de mancaruri. Ea inlatura bolul cu lapte, nu direct cu mainile ci invelindu-l in *niste carpe*, pentru ca fusese atins de monstrul dezgustator. Totusi, este o micuta desteapta, aceasta sora, si aduce de toate - zarzavaturi coapte, branza, oase acoperite cu sos alb - si Gregor se repede la ospat. "Manca repede una dupa alta si cu ochii lacrimandu-i de multumire, bucata de branza, legumele si sosul, dimpotriva lucrurile proaspete nu-i placeau, nici macar nu le putea suporta mirosul si chiar trase putin mai la o parte bucatile pe care voia sa le manance". Sora intoarce incet cheia in usa ca o avertizare ca el trebuie sa se retraga, si ea vine si strange resturile, in timp ce Gregor, cu stomacul plin, incearca sa se ascunda sub canapea.

Scena IV: Grete, sora, capata o noua importanta. Ea este cea care hraneste gandacul; numai ea intra in vizuina gandacului, oftand si, din cand in cand, rugandu-se la sfinti - este o familie atat de crestina. intr-un pasaj minunat bucatareasa ingenunchiaza in fata doamnei Samsa si o roaga sa-i dea voie sa plece. Cu lacrimi in ochi ii multumeste ca i-a dat voie sa plece - ca si cum ar fi o sclava eliberata - si jura solemn, din proprie initiativa, sa nu spuna niciodata nici un cuvant despre ce s-a intamplat in casa Samsa. "Gregor isi primea acum in felul acesta zilnic mancarea, o data dimineata, cand parintii si slujnica dormeau inca, si a doua oara dupa masa de pranz, caci atunci parintii dormeau de asemenea putin si slujnica era trimisa dupa vreo cumparatura oarecare de sora lui. Desigur ca nici ei nu voiau ca Gregor sa moara de foame, dar poate ca n-ar fi suportat sa stie, altminteri decat din auzite, cum anume manca el, dar poate de -asemenea sora lui voia pe cat posibil sa-i scuteasca o mica mahnire in plus, caci sufereau si asa destul".

Scena V: Este o scena foarte dureroasa. in ea transpare ca Gregor, in trecutul lui de om, fusese dezamagit de familia sa. Gregor isi luase acea slujba ingrozitoare, la acea firma de cosmar, pentru ca dorea sa-si ajute tatal, care suferise un faliment cu cinci ani in urma. "Si tocmai de aceea se obisnuisera cu totii cu asta, atat familia cat si Gregor, si primeau *recunoscatori banii si* Gregor li-i dadea cu bucurie, dar nu se mai crea o caldura si o cordialitate desavarsita intre ei. Numai sora ii *mai* ramasese apropiata lui Gregor si planul 'ui tainic era ca la anul, fara sa mai tina seama de cheltuielile mari pe care acest lucru *avea sa ie* pricinuiasca si care aveau sa fie suplinite in vreun alt fel, s-o trimita pe sora lui, care spre deosebire de el iubea mult muzica si stia sa cante de-a dreptul emotionant la vioara, sa studieze la Conservator. Deseori, in scurtele momente pe care Gregor le petrecea in oras se pomenea despre Conservator in conversatiile

dintre el si sora lui, dar mereu doar ca despre un vis frumos, la a carui realizare nici nu se puteau gandi, iar parintii nici nu auzeau cu placere aceste aluzii nevinovate; insa Gregor se gandea cu toata hotararea la aceasta si intentionase sa anunte lucrul acesta in mod solemn in seara de Craciun". Gregor il aude acum pe tatal sau explicand ca "mai ramasese o mica suma de bani din vremea de atunci, pe care dobanzile de care nu se atinsese o facusera sa mai creasca putin. Pe de alta parte, de asemenea, banii pe care Gregor ii adusese luna de luna in casa - el insusi nu-si pastra pentru sine decat cativa guldeni - nu fusesera folositi pe de-a intregul si se mai stransese si astfel un mic capital. Gregor, in spatele usii sale, dadea bucuros din cap, incantat de aceasta prevedere si spirit de economie la care nu se asteptase. De fapt cu aceste sume astfel prisosindu-le s-ar fi putut plati mai repede datoria contractata de tata fata de directorul lui Gregor si s-ar fi apropiat mai mult ziua in care el ar fi putut sa scape de slujba lui de acum, dar acum se vedea ca fusese fara indoiala mai bine cum procedase tatal sau".

Familia crede ca aceasta suma trebuie pastrata pentru zile negre, dar cum se descurca intre timp cu cheltuielile zilnice ? Tatal nu a mai lucrat de 5 ani si nu se poate astepta prea mult de la el. Si astmul mamei sale o va impiedica sa munceasca. "Si sa se apuce sora lui sa castige bani, sora care era inca un copil la varsta ei de saptesprezece ani, si a carei viata pana acum, in care se complacea atata, nu insemna decat sa se imbrace dragut, sa doarma tarziu, sa ajute putin la gospodarie, sa ia parte la cateva discutii modeste si mai ales sa cante la vioara ? Cand venea vorba despre aceasta necesitate de a castiga bani, Gregor se dezlipea de usa si se arunca pe canapeaua de piele de langa usa care i se parea mai racoroasa, caci se incalzea tot de rusine si de tristete".

Scena VI: incepe o noua relatie intre frate si sora, de data aceasta legatura facandu-se prin fereastra, nu prin usa. Gregor "nu se mai dadea in laturi de la marea osteneala de a impinge fotoliul pana la fereastra, ca apoi sa se agate de glaful ferestrei, sa se tarasca in sus, sprijinit de fotoliu si sa se rezeme da fereastra, probabil amintindu-si doar nelamurit de senzatia de eliberare cu care pe vremuri statea sa se uite pe fereastra". Gregor, sau Kafka, pare sa creada ca impulsul lui Gregor de a ajunge la fereastra este o amintire a experientei umane. De fapt, este reactia tipica a insectei la lumina: putem gasi tot felul de gandaci prafuiti pe ramele ferestrelor, o molie culcata pe spate, mici insecte prinse intr-o panza de paianjen intr-un colt, o musca bazaitoare care inca mai incearca sa cucereasca fereastra. Vederea umana a lui Gregor s-a impaienjenit si nu poate vedea clar nici pe partea cealalta a strazii. Detaliul uman este dominat de ideea generala de insecta. (Dar sa nu fim si noi insecte. Sa studiem mai intai fiecare detaliu al nuvelei; ideea generala va veni singura mai tarziu, cand o sa avem toate detaliile de care avem nevoie). Sora lui nu intelege ca Gregor a pastrat o inima omeneasca, o sensibilitate omeneasca, un simt omenesc al decorului, al rusinii, al umilintei si mandriei patetice. Ea il deranjeaza ingrozitor prin zgomotul si graba cu care deschide fereastra pentru a respira aer curat, si fara sa-si ascunda sila fata de mirosul dezgustator din vizuina lui. Nici macar nu-si ascunde sentimentele la vederea lui. intr-o zi, cam la o luna de la metamorfoza lui Gregor, "cand n-ar mai fi existat nici un motiv anume ca sora sa se minuneze de infatisarea lui, ea intra ceva mai devreme decat de obicei si-l surprinse pe Gregor cum sta nemiscat intr-o pozitie care fara indoiala ii facuse frica, stand si uitandu-se pe fereastra... se trase repede indarat si inchise usa; un strain si-ar fi putut inchipui din aceasta ca Gregor ar fi stat sa o pandeasca si ca ar fi vrut sa se repeada la ea sa o muste. Bineinteles Gregor se ascunse numaidecat sub canapea, dar trebui sa astepte apoi pana la amiaza pana cand sora reveni, si de data aceasta paru mult mai nelinistita decat de obicei". Aceste lucruri ranesc, si nimeni nu intelegea cum raneau ele. intr-o stralucita expresie a sentimentului, pentru a o scuti de aparitia sa respingatoare, Gregor "cara intr-o zi in spinare - ii trebuira patru ceasuri pentru munca asta - cearceaful din pat dincoace pe canapea si-l aranja aici, astfel incat era acum complet acoperit si sora lui nu mai trebuia sa-l vada chiar daca s-ar fi aplecat... Gregor avu chiar impresia ca a surprins o privire plina de recunostinta, cand el ridica o data putin cearceaful cu capul sa vada cum luase sora lui cunostinta de acest nou aranjament". Trebuie observat ce cumsecade, ce bun este bietul nostru monstru. Faptul de a fi un gandac, care ii distorsioneaza si ii degradeaza corpul, pare sa aduca in el toata caldura sa umana. Lipsa sa completa de egoism, preocuparea sa constanta fata de binele altora - acestea apar puternic reliefate pe fundalul aspectului sau hidos. Arta lui Kafka consta in acumularea pe de o parte a trasaturilor de insecta ale lui Gregor toate detaliile triste ale deghizarii sale in insecta, si pe de alta parte, in mentinerea vie si limpede in fata ochilor cititorilor a candorii lui Gregor si a naturii sale subtile, umane.

Scena VII: Aici are loc scena mutarii mobilei. Au trecut doua luni. Pana acum numai sora lui l-a vizitat; dar Gregor isi spune, sora mea este doar un copil; a luat asupra ei sarcina de a avea grija de mine din inconstienta copilareasca. Mama mea ar trebui sa inteleaga mai bine situatia. Deci aici, in scena a VII-a, mama, asmatica, slaba, aiurita, va intra pentru prima data in camera lui. Kafka pregateste scena cu grija. Pentru recreere Gregor si-a facut un obicei din a se plimba pe pereti si pe tavan. El este la inaltimea fericirii slabe pe care viata de insecta o poate oferi. "Sora lui vazuse destul de curand aceasta noua distractie pe care si-o gasise Gregor - caci tarandu-se astfel el lasa pe ici pe colo urme din lichidul vascos pe care-l avea pe talpi - si atunci se gandi sa-i faca cu putinta cat mai usor lui Gregor aceasta si sa dea la o parte mobilele care l-ar fi putut impiedica, in primul rand dulapul si masa de scris". Astfel, mama este adusa inauntru pentru a ajuta la mutarea mobilei. Ea vine la usa lui cu exclamatii de nerabdare, bucuroasa sa-si vada fiul, o reactie dezacordata si automata, care este inlocuita de tacere cand intra in camera misterioasa. "in primul rand sora se convinse, fireste, ca totul era in ordine in camera, si de-abia apoi o lasa pe mama sa intre. Gregor trase in graba cearceaful mai jos, cu mai multe cute, si totul facea impresia ca cearceaful ar fi fost aruncat intamplator pe canapea. Si, pe de alta parte, Gregor se retinu de data aceasta sa mai arunce vreo privire de sub cearceaf; renunta chiar s-o mai vada pe mama de data aceasta si se multumi sa se bucure ca ea venise pana la urma. 'Haide, vino, nu se vede' spuse sora si era limpede ca o ducea de mana pe mama".

Femeile se lupta sa mute mobila cea grea pana cand mamei ii vine o idee umana, naiva dar cumsecade, slaba dar nu golita de sentiment, cand spune: "Si nu e chiar ca si cum, indepartand astfel mobilele i-am arata ca renuntam la orice speranta in vreo imbunatatire a situatiei lui si-l lasam fara mila in situatia in care se afla acum ? Cred ca ar fi cel mai bun lucru sa incercam sa pastram camera exact in felul in care era inainte, astfel ca Gregor, atunci cand o sa se intoarca iarasi la noi, sa gaseasca totul neschimbat si astfel sa uite cu atat mai usor tot ce s-a imtamplat intre timp". Gregor este prins intre doua emotii. Latura sa de insecta sugereaza ca o camera goala ar fi mai buna pentru misunare - tot ce i-ar trebui ar fi o crapatura in care sa se ascunda, indispensabila canapea - dar altfel nu avea nevoie de toate aceste accesorii si decoratii umane. Dar vocea mamei ii aminteste de fondul lui uman Din pacate sora lui a dezvoltat o siguranta neobisnuita si s-a obisnuit sa se considere in fata parintilor ei o experta in problemele vietii lui Gregor. "Poate insa ca mai contribuia la atitudinea aceasta a fetei si simtul romantic al varstei ei, un simtamant care-si cauta satisfactia in orice imprejurare si care o indemna acum pe Grete sa vrea sa prezinte in culori cat mai impresionante si infricosatoare situatia lui, pentru ca ea sa poata face inca si mai multe pentru el decat pana acum". Avem aici o nota ciudata: sora dominatoare, sora puternica din basme, bagacioasa frumoasa care il stapaneste pe prostul casei, surorile mandre ale Cenusaresei, emblema cruda a sanatatii, tineretii, frumusetii inmugurite in casa dezastrului si a prafului. Pana la urma decid sa mute totusi lucrurile din camera, dar se lupta din greu cu sifonierul. Gregor este intr-o stare de panica ingrozitoare. El isi tine in sifonier fierastraul de traforaj, cu care obisnuia sa faca diverse lucruri cand era acasa, singurul lui hobby.

Scena VIII: Gregor incearca sa salveze macar tabloul din rama pe care o facuse cu fierastraul lui de traforaj. Kafka isi variaza efectele prin faptul ca familia sa il vede de fiecare data intr-o postura noua. Acum Gregor se repede din ascunzatoarea sa, nevazut de cele doua

femei care se lupta cu biroul, si urca pe perete pentru a se impinge peste tablou, cu burta lui fierbinte, uscata, pe sticla rece. Mama nu este de mare ajutor in acest proces al mutarii mobilei si trebuie sa fie ajutata de Grete. Grete ramane tot timpul puternica si viguroasa in timp ce, nu numai fratele ei, ci si amandoi parintii vor ajunge in curand (dupa scena cu aruncarea marului) pe punctul de a se scufunda intr-un vis molatec, intr-o stare de uitare apatica si ramolita; dar Grete, cu sanatatea de fier a adolescentei sale rumene, continua sa-i impinga inapoi spre realitate.

Scena IX: in ciuda eforturilor Gretei, mama il observa pe Gregor, "pata acea uriasa, cafenie pe tapetul inflorat, si inainte sa-si dea seama cu adevarat ca Gregor era ceea ce vedea acolo, tipa deodata cu voce stridenta si sugrumata 'o Doamne, o Doamne !' si cazu pe canapea cu bratele larg desfacute in laturi, ca si cum ar fi renuntat dintr-o data la tot si acolo nu se mai misca deloc. 'Ei, tu, Gregor !' striga sora ridicandu-si pumnul si-i arunca o privire nimicitoare.. Erau, de la metamorfoza lui, primele cuvinte pe care i le adresa direct". Ea alearga in sufragerie sa caute ceva care ar fi putut sa o trezeasca pe mama ei din lesin. "Gregor vru sa ajute si el - pentru salvarea tabloului mai era acum toata vremea; dar se lipise de tot de sticla tabloului si trebui sa se smulga cu toata puterea; si alerga si el in camera de alaturi, ca si cum ar fi fost in stare sa-i mai dea vreun sfat surorii, ca pe vremuri; dar acum era nevoit doar sa stea in spatele ei fara sa poata face nimic in vreme ce ea cotrobaia prin tot felul de sticlute, si se mai si sperie cand se intoarse si-l vazu acolo deodata; o sticla ii cazu pe jos si se sparse; un ciob il rani pe Gregor in fata si o doctorie oarecare il arse deodata; Grete lua acum repede, fara sa mai stea pe ganduri cat mai multe sticlute putea tine in mana si alerga cu ele indarat in camera, la mama; mai tranti usa dupa ea cu piciorul Gregor era acum izgonit de langa mama sa care, din vina lui, era poate in primejdie de moarte; usa n-avea voie s-o deschida si nu voia s-o goneasca pe sora, care trebuia sa stea langa mama; nu mai avea acum nimic de facut decat sa astepte; si incepu sa se tarasca peste tot manat de reprosurile pe care si le facea si ingrijorarea pe care o simtea, suindu-se peste tot pe pereti, pe mobila, pe tavan, si cuprins de o mare deprimare, cand toata camera incepu sa se invarteasca cu el, cazu drept in mijlocul mesei celei mari".

Exista o schimbare in pozitia relativa a membrilor familiei. Mama (pe canapea) si sora sunt in camera din mijloc; Gregor este in ᶜolt, in camera din stanga. Si acum tatal sau soseste acasa si intra in sufragerie. "[Gregor] fugi pana la usa camerei lui si se lipi de ea, astfel ca tata, cand avea sa intre dinspre antreu sa vada de la inceput ca Gregor avea cele mai bune intentii, sa se intoarca acum, cat mai curand, in camera la el si ca nu era nevoie sa-l mai goneasca, ci doar sa-i deschida usa ca el sa dispara indata".

Scena X: Avem acum scena cu aruncarea marului. Tatal lui Gregor s-a schimbat si este acum pe culmile puterii. in locul omului care obisnuia sa minta obosit, scufundat in pat si cu greu putea face un semn cu mana de bun venit, si cand iesea isi tarsaia cu truda picioarele ajutandu-se de un toiag, "Acum se infatisa insa de-a dreptul impunator intr-o uniforma albastra, stransa pe trup si cu nasturi aurii, cum poarta usierii institutiilor bancare; peste gulerul tare, inalt, se revarsa gusa lui bine dezvoltata, pe sub sprancenele stufoase ii razbea, vioaie si atenta, privirea ochilor negri; parul alb, inainte vreme mereu valvoi, si-l pieptanase acum cu grija si si-l potrivise cu carare si pomada. isi arunca sapca, pe care era brodata cu fir de aur o monograma, probabil cea a unei banci, facand-o sa descrie un arc prin toata camera pana la canapea, si se indrepta spre Gregor, cu pulpanele jachetei de uniforma ridicate mult la spate si cu mainile infundate in buzunarele pantalonului, iar pe fata avand o expresie crunta direct spre Gregor. Probabil ca nu stia nici el ce avea de gand sa faca; in orice caz isi ridica, mergand, neobisnuit de sus picioarele si Gregor fu uimit de marimea uriasa a talpilor pantofului lui". Ca de obicei, Gregor este deosebit de interesat de miscarea picioarelor umane, picioare mari, groase, atat de diferite de apendicele lui fragile. Avem o repetitie a temei miscarii lente. (Functionarul principal, retragandu-se si lipaind, se retrasese intr-o miscare lenta.) Acum tatal si fiul inconjoara incet camera. Pentru ca este facuta atat de lent, intreaga operatie cu greu arata ca o urmarire. Apoi tatal sau incepe sa-l bombardeze cu singurele rachete pe care le poate gasi in sufragerie - mere, mere mici, rosii - si Gregor este impins inapoi in camera din mijloc, inapoi in inima vietii lui de gandac. "Unul mai trecut, moale, atinse spinarea lui Gregor dar aluneca fara sa-i faca vreun rau. Un altul insa, aruncat imediat dupa acesta, se infipse direct in spinarea lui Gregor Gregor incerca sa se tarasca mai departe, ca si cum durerea neasteptata, incredibil de violenta, i s-ar fi putut alina daca ar fi schimbat locul; dar se simtea parca tintuit locului si se intinse acum lat, pierzandu-si cu totul cunostinta. Cu o ultima privire mai vazu doar cum usa camerei lui se deschidea brusc si cum in fata surorii, care tipa cat o tinea gura, iesi in fuga mama, numai in camasa, caci sora o dezbracase sa-i usureze respiratia incercand s-o trezeasca din lesin, cum mama alerga spre tata, si pe drum fustele desfacute ii alunecau una dupa alta la pamant, si cum, impiedicandu-se de ele se repezi la tatal sau si-l imbratisa, contopindu-se parca cu totul in trupul lui - dar acum Gregor nu mai izbutea sa vada nimic - decat ca impreunandu-si mainile pe ceafa tatalui, il ruga sa-i crute viata fiului lui, Gregor".

Acesta este sfarsitul partii a doua. Sa evaluam intreaga situatie. Sora a inceput sa manifeste o opozitie declarata fata de fratele ei. Se poate sa-l fi iubit odata, dar acum il priveste cu dezgust si furie. in doamna Samsa, astmul se lupta cu emotia. Este o mama mai degraba mecanica, cu oarecare dragoste mecanica pentru fiul ei, dar vom vedea in curand ca si ea este gata sa renunte la el. Tatal, cum am observat deja, a atins o culme de putere si brutalitate. De la bun inceput a fost gata sa-si raneasca fizic fiul lipsit de aparare, iar acum marul pe care l-a aruncat a ramas incastrat in carnea de insecta a bietului Gregor.

PARTEA A TREIA

Scena I: "Rana grava a lui Gregor, de pe urma careia el suferi mai bine de o luna de zile - si marul ii ramasese, pentru ca nimeni nu indraznise sa-l ia de acolo, infipt in carnea lui ca o aducere aminte vizibila - paru sa-i fi amintit chiar si tatalui lui ca Gregor, in ciuda infatisarii sale actuale atat de intristatoare si dezgustatoare, era mai departe un membru al familiei, ca nu trebuia sa fie tratat ca un dusman, ci ca unul fata de care era o datorie de familie sa-si infranga repulsia si sa-l rabde acolo, nimic altceva decat sa-l rabde". Tema usii este reluata pentru ca acum, seara, usa care duce de la camera intunecata a lui Gregor la sufrageria luminata, este lasata deschisa. Exista aici o situatie subtila. in scena precedenta tatal si mama au atins punctul de energie maxima, el in uniforma lui splendida aruncand acele mici mere rosii, embleme ale rodniciei si barbatiei; iar ea, mama, mutand mobila in ciuda bronhiilor ei fragile. Dar dupa acest varf exista o cadere, o slabire. Pare ca tatal insusi este pe cale sa se dezintegreze si sa devina un gandac slab. Prin usa deschisa pare sa circule un curent ciudat. Acum, cand boala de insecta a lui Gregor pare sa se vindece, tatal pare sa se fi contaminat de slabiciune, cenusiu, murdarie. "Tatal adormea curand dupa cina in fotoliul sau; mama si sora cautau sa pastreze tacerea; mama cosea ceva, aplecata mult la lumina, lucrand lenjerie fina pentru un magazin de mode; sora, care-si luase o slujba de vanzatoare, invata seara stenografia si limba franceza in speranta ca ar fi ajuns poate mai tarziu sa capete un post mai bun. Cateodata tatal se trezea si, ca si cand nici nu si-ar fi dat seama ca adormise, ii spunea mamei 'Ce tarziu mai stai sa lucrezi asta seara !' si adormea imediat la loc, in timp ce mama si sora isi suradeau obosite.

Tatal nu se mai indura acum, apucat parca de un fel de incapatanare, sa-si mai scoata, nici macar cand statea acasa, uniforma de serviciu; si in vreme ce halatul ii atarna nefolosit pe umeras, el dormea imbracat din cap pana-n picioare ca si cum ar fi fost mereu gata la datorie si astepta doar glasul sefului sa-l cheme. Din cauza aceasta, uniforma, care nu fusese nici la inceput chiar noua, isi pierdu, in ciuda ingrijirilor mamei si surorii, ceva din stralucirea ei, si Gregor vedea deseori seri intregi in fata ochilor aceasta haina, acum plina Peste tot de pete, lucioasa, cu nasturii aurii mereu lustruiti, in care batranul dormea cat se poate de incomod, dar linistit".

Tatal refuza mereu sa mearga la culcare cand se facea tarziu, in ciuda oricarei hotarari a mamei sau surorii, pana cand cele doua femei il ridicau de brate de pe fotoliu, "Si sprijinit de ele doua, se ridica, nesigur, pe picioare, ca si cum si-ar fi siesi cea mai grea povara, se lasa dus de ele pana la usa, acolo le facea semn sa se indeparteze si pleca apoi singur mai departe, in vreme ce mama isi arunca departe lucrul de mana iar sora tocul, ca sa alerge dupa tata, sa-i poata fi de ajutor mai departe". Uniforma tatalui ajunge aproape de aspectul unui mare, oarecum mat, scarabeu. Familia sa obosita, care munceste prea mult, trebuie sa-l duca din camera in camera spre pat.

Scena II: Dezintegrarea familiei Samsa continua. O concediaza pe servitoare si angajeaza o ingrijitoare si mai ieftina, o creatura uriasa, osoasa, care trebuie sa faca muncile grele. Trebuie sa va amintesc ca in Praga, 1912, era mult mai greu sa faci curat si sa gatesti ca in Ithaca, 1954. Ei trebuie sa vanda cateva din ornamentele casei. "Lucrul de care se plangeau cel mai mult era insa ca nu puteau parasi aceasta locuinta, care era prea mare pentru situatia lor actuala, caci nu puteau gasi o solutie cum anume ar putea fi mutat Gregor in infatisarea lui actuala. insa Gregor isi dadea seama ca nu numai gandul la el ii impiedica sa se mute, caci l-ar fi putut transporta usor intr-o lada indeajuns de mare prevazuta cu niste gauri de aerisire; ceea ce ii retinea mai ales pe membrii familiei era mai degraba deznadejdea lor desavarsita si gandul ca asupra lor coborase o nenorocire mai mare decat asupra oricui altcuiva din intregul lor cerc de cunostinte". Familia este complet egoista si nu mai are nici un pic de putere ramasa dupa indeplinirea obligatiilor zilnice.

Scena III: Lui Gregor ii vine in minte o ultima strafulgerare de amintiri aduse de inca via lui dorinta de a-si ajuta familia. isi aminteste chiar mici dragalasenii, "dar in loc sa-l ajute pe el si familia lui, ele erau de neatins si fu fericit cand disparura". Aceasta scena este dedicata in special Gretei, care a devenit cu adevarat ticaloasa nuvelei. "Fara sa mai stea acum sa se gandeasca la ceva care ar fi putut sa-i faca placere anume lui Gregor, sora impingea grabita, inainte de a pleca in fuga dimineata si la pranz, la serviciu, de-a dreptul cu piciorul, cate ceva de mancare la intamplare in camera lui Gregor, pentru ca apoi seara, indiferent daca mancarea fusese doar ciugulita pe apucate sau - ceea ce era mai des cazul - ramasese cu totul neatinsa, sa scoata totul din camera cu o smucitura de matura. Nici curatenia din camera, de care se ocupa acum totdeauna numai seara nu se mai putea face decat repede. Dare de murdarie se intindeau peste tot pe pereti, ici si colo erau gramajoare de praf si murdarie. La inceput Gregor se aseza la sosirea surorii in unele din colturile astfel murdarite ale incaperii, pentru ca lasandu-se astfel vazut sa-i atraga intr-un fel atentia si sa-i faca astfel un repros. Dar ar fi putut sta acolo saptamani fara sa o faca sa imbunatateasca situatia; ea putea sa vada murdaria la fel ca si el, dar isi pusese in minte sa o lase asa. Si totusi, cu o emotie care este noua la ea si care pare sa fi infectat intreaga familie, pastra cu gelozie rolul de singura ingrijitoare a camerei lui Gregor". O data, cand mama ei face o curatenie atenta a camerei, folosind cateva galeti de apa - umezeala il supara pe Gregor - izbucneste o cearta familiala grotesca. Sora izbucneste intr-un torent de lacrimi in timp ce parintii ei se privesc uimiti si descumpaniti; "apoi insa incepura si ei sa se agite; pe de o parte tatal ii reprosa mamei ca nu lasa grija curateniei pe seama surorii; pe de alta parte, dimpotriva, sora tipa ca n-are sa mai faca curat niciodata in camera lui Gregor; in vreme ce mama se chinuia sa-l impinga pe tata, care-si iesise de tot din fire, sa treaca dincolo, la culcare; iar sora zguduindu-se toata de suspine, batea cu pumnii ei mici in masa; si Gregor pufnea cu zgomot maniat de faptul ca nimanui nu-i trecea prin cap sa inchida usa si sa-l crute astfel de privelistea si vacarmul acesta".

Scena IV: Se stabileste o relatie ciudata intre Gregor si ingrijitoarea osoasa care este mai degraba amuzata de el, deloc inspaimantata, si de fapt chiar il place. "Vino, carabusul meu", spune ea. Si afara ploua, primul semn de primavara.

Scena V: Sosesc chiriasii, cei trei barbosi in pensiune, cu o pasiune pentru ordine. Acestia sunt fiinte mecanice; barbile lor sunt masti ale respectabilitatii, dar de fapt sunt ticalosi de joasa speta, acesti domni care par seriosi. in aceasta scena se petrece o mare schimbare in apartament. Chiriasii ocupa dormitorul parintilor, din partea cea mai din dreapta a apartamentului, dincolo de sufragerie. Parintii se muta in camera surorii din dreapta camerei lui Gregor, iar Greta trebuie sa doarma in sufragerie si nu mai are camera ei, deoarece chiriasii iau masa in sufragerie si isi petrec serile acolo. Mai mult chiar, acesti chiriasi barbosi au adus in apartamentul mobilat, mobila de-a lor. Ei a,'j o pasiune diabolica pentru ordinea superficiala, si toate fleacurile de care nu au nevoie ajung in camera lui Gregor. Aceasta este exact opusul a ceea ce s-a intamplat in scena mutarii mobilei din partea a doua, scena VII, cand a existat o tentativa de a scoate totul din camera lui Gregor. Atunci am avut refluxul mobilei, acum avem fluxul invers, balastul adus inapoi, tot felul de troace curgand inauntru; si, destul de ciudat, Gregor, desi o insecta bolnava -rana pricinuita de mar s-a copt, iar el este flamand - gaseste o oarecare placere de insecta in a misuna prin acest gunoi prafuit. In aceasta scena a cincea din partea a treia, in care apar toate schimbarile, este redat noul mod de a lua masa in familie. Miscarea mecanica a automatelor barboase este sincronizata cu reactia automata a familiei Samsa. Chiriasii "se asezara in capul mesei, acolo unde pe vremuri sedeau tata, mama si Gregor, isi desfacura servetelele si luara in maini furculitele si cutitele. indata se ivi in usa mama cu un taler cu friptura si, imediat in urma ei, sora, cu un taler cu cartofi pregatiti pentru garnitura. Mancarea aburea raspandind un miros imbietor. Chiriasii se aplecasera peste aceste talere asezate pe masa, ca si cand ar fi vrut sa o cerceteze inainte de a incepe sa manance, si de fapt acela dintre ei care sedea la mijloc si care parea sa fie socotit ca o autoritate de catre ceilalti doi, isi taiase chiar o bucata de carne din talerul din fata, desigur ca sa constate daca era destul de patrunsa si nu cumva ar fi fost nevoie sa fie trimisa indarat la bucatarie. Se declara multumit, iar mama si sora, care ii urmarisera incordate, incepura sa surada respirand usurate". Interesul viu al lui Gregor pentru picioarele mari va fi reamintit; Gregor este pasionat si de dinti. "Ciudat i se parea lui Gregor faptul ca, in tacerea desavarsita, dintre toate diferitele zgomote ale acestei cine, li se auzeau toata vremea dintii mestecand, ca si cum ar fi trebuit sa i se arate lui Gregor ca era nevoie de dinti ca sa manance ca lumea si ca nici cele mai frumoase falci, daca nu aveau dinti, nu erau in stare de nimic. 'Am si eu pofta de mancare' isi spuse Gregor infricosat, 'dar nu de asemenea lucruri. Uite cum se hranesc domnii acestia si eu, in vremea asta mor de foame'".

Scena VI: in aceasta frumoasa scena a muzicii, chiriasii au auzit-o pe Grete cantand la vioara in bucatarie, si ca o reactie automata la valoarea de distractie a muzicii, ii sugereaza sa cante pentru ei. Cei trei colegi de camera si cei trei Samsa se strang in sufragerie.

Fara a vrea sa polemizez cu iubitorii de muzica, vreau sa remarc ca, luata in sens general, muzica, asa cum este perceputa de consumatorii ei, apartine unei forme mai primitive, mai animalice pe scara artelor, decat literatura sau pictura. Vorbesc de muzica in ansamblul ei, nu in termeni de creatie, imaginatie si compozitie individuala, toate acestea rivalizand bineinteles cu arta literaturii si a picturii, ci in termenii impactului pe care muzica il are asupra ascultatorului comun. Un mare compozitor, un mare scriitor, un mare pictor sunt frati. Dar cred ca impactul pe care il are muzica intr-o forma generalizata si primitiva asupra ascultatorului este de o calitate mai joasa decat impactul unei carti sau al unei picturi de valoare medie. Ma refer la efectul de linistire, calmare, prostire pe care-l are muzica asupra unor oameni, cum este cazul celei de la radio sau de pe discuri.

in povestea lui Kafka avem o fata care scartaie jalnic la o scripca, si aceasta corespunde muzicii comerciale sau plugged-in de astazi. Kafka a simtit muzica in general prin calitatea sa de stupefiere, slabire, animalitate. Aceasta atitudine trebuie retinuta in interpretarea unei propozitii importante care a fost prost inteleasa de anumiti traducatori. Mot-a-mot se citeste "Era oare [Gregor] un animal, din moment ce era emotionat de muzica aceasta ?" Adica. in forma lui umana, ii pasase prea putin de muzica, dar in aceasta scena, in aceasta ipostaza de gandac, el sucomba: "I se parea ca i se arata deodata drumul spre o hrana nestiuta, la care jinduise mai demult". Scena se deruleaza in felul urmator. Sora lui Gregor incepe sa cante pentru chiriasi. Gregor este atras de muzica si, de fapt, isi baga capul in sufragerie. "Acum nu-i

mai pasa de faptul ca nu tinea aproape deloc seama de ceilalti; inainte tocmai aceasta dorinta de a-i menaja fusese pentru el un punct de mandrie. Si tocmai acum ar fi avut mai multe motive ca oricand sa se ascunda, caci din cauza prafului care se asezase peste tot prin camera lui, era cu totul murdar si naclait; avea pe spinare si pe tot corpul ate, fire de par, resturi de mancare, pe care le ducea dupa el, si in ciuda starii in care era acum, nu se sfii sa inainteze putin pe dusumeaua curata a salonului.
Era intr-adevar mai mult decat limpede ca fusesera inselati in asteptarile lor de a auzi un cantec de vioara frumos, sau cel putin care sa-i distreze, se saturasera de tot spectacolul si nu se lasau deranjati decat din politete. Mai ales felul in care-si suflau sus in aer fumul tigarilor lasa sa se inteleaga ca erau stapaniti de o mare nervozitate. Si totusi sora canta atat de frumos... Gregor se tari inca putin inainte si-si tinea capul cat mai aproape de pamant, incercand astfel sa-i intalneasca privirea. Era oare un animal din moment ce era emotionat de muzica aceasta ? I se parea ca i se arata deodata drumul spre o hrana nestiuta la care jinduise de mult. Era hotarat sa-si faca loc pana la sora lui, sa o traga cu falcile acestea ale lui de rochie si astfel sa o faca sa inteleaga acum ca ar fi facut mai bine sa vina cu vioara in camera lui, caci nimeni din cei de aici nu erau in stare sa-i pretuiasca cum se cuvine muzica. De acum incolo nu mai voia sa o lase sa iasa din camera lui, cel putin nu atata timp cat avea sa mai traiasca el; aspectul acesta infiorator de acum avea sa-i fie pentru prima data de folos; el avea sa fie in acelasi timp la toate usile camerei sale si avea sa respinga asa cum putea el pe oricine ar fi vrut sa se amestece; sora insa trebuia sa ramana cu el, nu silita, ci de buna voie; avea sa stea pe canapea alaturi de el, sa plece urechea spre el si el avea atunci sa-i marturiseasca faptul ca avusese intentia ferma sa o trimita la Conservator si ca, daca nu ar fi survenit nenorocirea aceasta, ar fi anuntat tuturor aceasta intentie inca de la Craciunul trecut - trecuse intr-adevar Craciunul ? - fara sa le tolereze celorlalti nici o impotrivire. Dupa aceasta explicatie, sora avea sa izbucneasca in lacrimi de mare emotie si Gregor sa se tarasca in sus spre subsoara ei si sa o sarute pe gatul ei frumos, pe care acum, de cand se ducea la serviciu, si-l purta liber, fara guler sau vreo panglica"
Deodata chiriasul din mijloc il vede pe G'egor, dar, in loc sa-l dea afara pe Gregor, tatal incearca sa-i linisteasca pe chiriasi si (intr-o rasturnare a actiunilor sale), "Tatal alerga spre ei si cauta, desfacandu-si larg bratele ir laturi, sa-i impinga spre camera lor si, in acelasi timp, sa le ascunda cu trupul lui vederea lui Gregor". Sora se repede in camera chiriasilor si le face repede Paturile, dar "Tatal parea la randul sau in asa masura de stapanit de propria incapatanare, incat uitase tot respectul pe care l-ar fi datorat chiriasilor. Îi impingea mereu mai insistent, pana cand domnul din mijloc impinse o data cu piciorul in usa camerei, izbind-o cu zgomot mare, oprindu-l astfel pe tata din inaintarea sa. 'Va declar aici pe loc', spuse el, ridicandu-si bratul si cercetandu-le cu privirea pe mama si sora, 'ca tinand seama de conditiile de-a dreptul respingatoare care domnesc in aceasta locuinta si in aceasta familie' -si aici scuipa cu un gest scurt, hotarat, pe dusumea - 'parasesc pe loc camera mea. Fireste ca nu am de gand sa platesc nici o para pentru zilele in care am locuit aici, ci, dimpotriva, am sa reflectez daca nu voi purcede impotriva dumneavoastra cu oarecari - credeti-ma - intemeiate pretentii de reparatii'. Tacu, cu privirile indreptate in fata sa, ca si cand ar mai fi asteptat ceva. Si intr-adevar, cei doi prieteni ai sai adaugara in cuvinte hotarate 'Si noi va anuntam ca plecam imediat'. Dupa care apuca clanta si tranti usa cu zgomot".
Scena VII: Sora se demasca total; tradarea ei este absoluta si fatala pentru Gregor. " 'Nu vreau sa mai pronunt numele fratelui meu in fata acestui monstru... Trebuie sa cautam sa scapam de el', spuse sora sa, adresandu-se exclusiv tatalui, caci mama nu auzea nimic din cauza tusei ei, 'va va da gata curand si pe voi, vad ca asta se va intampla curand. Cand trebuie sa muncim atat de greu, acum o facem toti, nu mai putem indura si acasa chinul acesta vesnic Nici eu nu mai pot sa indur'. Si incepu sa planga atat de violent, incat lacrimile ii cadeau acum peste fata mamei, care si le stergea cu gestu'i instinctive ale mainii". Tatal si sora cad de acord ca Gregor nu-i intelege si deci orice comunicare cu el este imposibila.
" 'Trebuie sa plece de aici', striga sora, 'asta e singurul mijloc, tata. Trebuie sa te scuturi de gandul ca acesta de aici ar mai fi Gregor. Nenorocirea noastra de fapt este tocmai ca am crezut atata vreme asta. Dar cum ar putea sa fie Gregor ? Daca ar fi fost Gregor, ar fi inteles demult ca traiul laolalta intre oameni cu un asemenea monstru nu este posibil si ar fi plecat de buna voie. Atunci n-am mai fi avut un frate, dar am fi putut sa traim mai departe sa-i pastram si sa-i cinstim amintirea. Asa inca animalul acesta ne urmareste peste tot, ii alunga pe domnii locatari, e limpede ca vrea sa puna stapanire pe intreaga locuinta si sa ne lase pe noi sa inoptam in strada".
Ca el disparuse ca frate uman si acum trebuia sa dispara si ca insecta, este pentru Gregor ultima lovitura. indurerat, pentru ca este atat de slab si mutilat, el se taraste spre camera lui. La usa se intoarce si ultima privire cade pe mama sa, care era de fapt, aproape adormita. "De-abia intrase in camera sa ca usa ii fu inchisa in graba in urma, tragandu-i-se zavorul si incuindu-se. La zgomotul acesta neasteptat in urma lui, Gregor se sperie atat de tare, incat i se impleticira picioruse le. Sora lui fusese cea care se grabise atat de tare. inca de adineauri ea fusese pe picioare si asteptase, apoi sarise cu pasi usori p? urma lui, Gregor nici n-o auzise venind, si apoi strigase 'in sfarsit !' intorcandu-se catre parinti in vreme ce invartea cheia in broasca".
În camera sa devenita intunecoasa Gregor descopera ca nu se poate misca si desi avea dureri, acestea pareau sa inceapa sa dispara. "Acum aproape nu mai simtea marul care i se infipsese in spinare si usturimea locului dimprejur, unde se depusese praful. La cei din familie se gandea cu emotie si iubire. Si convingerea lui ca trebuia sa dispara de aici era, daca ar fi fost cu putinta, si mai ferma decat a surorii lui. Si ramasese in aceasta stare de ingandurare linistita si goala, de fapt, de ganduri, pana cand ceasul din turnul primariei batu trei dimineata. Mai traia inca atunci cand incepuse sa se lumineze afara in fata ferestrei. Apoi capul ii cazu, fara voia lui, cu totul la pamant, si din nari i se strecura abia simtita ultima suflare".
Scena VIII: Corpul mort, uscat al lui Gregor este descoperit a doua zi dimineata de ingrijitoare, si un mare, cald, sentiment de usurare patrunde lumea insectei dinspre familia sa abjecta. Aici avem de observat, cu grija si dragoste, un lucru: Gregor este o fiinta umana deghizata in insecta; membrii familiei sale sunt insecte deghizate in oameni. O data cu moartea lui Gregor, sufletele lor de insecta devin deodata constiente ca sunt libere sa se bucure. "'Haide Grete putin la noi dincolo', spuse doamna Samsa (Într-o nota din exemplarul lui adnotat VN observa ca dupa moartea lui Gregor nu se mai orbeste de „mama" si „tatal" ci de domnul si doamna Samsa. Ed) cu un suras trist si Grete se indeparta, nu fara a mai arunca peste umar o privire spre lesul lui Gregor pornind dupa parinti in dormitor". ingrijitoarea deschide larg ferestrele si aerul are o anumita caldura: este sfarsitul lui martie, cand insectele ies din hibernare.
Scena IX: O imagine minunata a chiriasilor ii prezinta intreband aspru de micul dejun, dar li se arata cadavrul lui Gregor. "Intrara si ei si se oprira o clipa colo, cu mainile in buzunarele jachetelor lor putin cam ponosite, in camera cum luminata bine, in jurul lesului lui Gregor". Care este imaginea care trebuie observata aici ? Ponosit in soare. Ca intr-un basm, la sfarsitul fericit al unui basm, raul este imprastiat o data cu moartea magicianului. Chiriasii sunt vazuti acum zdrentarosi, ei nu mai sunt periculosi, in timp ce, pe de alta parte, familia Samsa urca din nou, castiga putere si o vitalitate luxurianta. Scena se termina cu repetarea temei scarilor, la fel ca aceea in care functionarul sef se retrasese intr-o miscare lenta, strangand balustrada. La ordinele doamnei Samsa, care spune chiriasilor sa plece, acestia sunt doborati. "in antreu toti trei isi luara palariile din cuier, isi scoasera bastoanele din locul unde erau sprijinite, se inclinara muti si parasira apartamentul". Coboara acum trei chiriasi barbosi, trei automate, papusi de ceasornic, in timp ce familia Samsa e apleaca peste balustrade sa le urmareasca coborarea. Scara, unduirea ei n josul casei cu apartamente, imita picioarele articulate ale unei insecte; si chiriasii acum

dispar, acum pot fi vazuti din nou, pe masura ce coboara mai jos si mai jos, din etaj in etaj, din articulatie in articulatie. La un moment dat se intalnesc cu baiatul de la macelarie, cu cosul lui, care este mai intai vazut urcand spre ei, apoi deasupra lor, cu un aer mandru, cu cosul lui plin de carne rosie si organe lucitoare- carne rosie cruda, in care isi depun de preferinta ouale, mustele stralucitoare.
Scena X: Ultima scena este superba in simplitatea ei ironica. Soarele de primavara este cu familia Samsa cand ei scriu cele trei scrisori - articulatii, picioare articulate, trei insecte care scriu trei scrisori - de scuze catre angajatorii lor. "Se hotarara sa dedice aceasta zi odihnei si unei plimbari; nu numai ca isi meritau aceasta pauza in munca lor de fiecare zi, dar chiar aveau neaparata nevoie de asa ceva". Cand, dupa ce-si termina treaba de dimineata, ingrijitoarea pleaca, ea chicoteste prietenos in timp ce-i informeaza: " 'asa ca in ce priveste cum sa scapati de chestia aia de alaturi, nu mai trebuie sa va faceti nici o grija. S-a aranjat totul'. Doamna Samsa si Grete se aplecara iarasi peste scrisorile lor, ca si cum ar fi vrut sa scrie mai departe; domnul Samsa. care isi daduse seama ca servitoarea voia sa inceapa acum sa descrie totul in amanunt, facu un gest categoric cu mana in semn de refuz.
'Diseara o concediem', spuse domnul Samsa, dar nu primi raspuns nici de la sotia nici de la fiica lui, caci slujnica parea sa le fi tulburat linistea de-abia castigata. Ele se ridicara in picioare, se indreptara spre fereastra si o vreme ramasera acolo, tinandu-se strans imbratisate. Domnul Samsa se intoarse in fotoliul sau spre ele si le privi tacut, o vreme. Apoi striga: 'Ei haideti incoace. Lasati tot ce a fost vechi la o parte. Si mai dati-mi si mie putina atentie'. indata femeile ii dadura ascultare, se grabira spre el, il mangaiara cu tandrete si-si terminara in graba scrisorile.
Apoi parasira toti trei locuinta, cum nu mai facusera de luni de zile si pornira cu tramvaiul undeva in afara orasului, la aer liber. Vagonul, in care se aflau singuri, era scaldat cu totul in lumina calda a soarelui. Instalati comod pe scaunele lor se sfatuira intre ei despre perspectivele de viitor si se vadi ca, la o examinare mai atenta, aceste perspective nu erau deloc proaste, caci toate trei slujbele lor, despre care, la drept vorbind, nici nu se intrebasera unii pe altii vreodata, erau cat se poate de avantajoase si mai ales foarte promitatoare pentru viitor. Pentru moment, situatia lor se putea cel mai bine imbunatati, si lucrul era fireste usor, printr-un schimb de locuinte, acum le trebuia o locuinta mai mica si mai ieftina, dar mai bine situata si mai ales mai practica decat cea de acum, care fusese aleasa de Gregor. in timp ce stateau astfel de vorba, domnului si doamnei Samsa le sari in ochi, aproape in acelasi timp la amandoi, fata lor care se insufletea treptat vorbind, asa cum in ultima vreme, in ciuda chinurilor prin care trecuse si care o facusera atat de palida la fata, inflorise de-a dreptul, era acum o fata frumoasa si cu forme pline. Tacuti acum si intelegandu-se aproape fara sa-si dea seama numai din priviri, se gandeau ca are sa vina vremea sa-i caute si ei un barbat cum se cuvine. Simtira parca o confirmare a acestor visuri atunci cand, ajunsi la capatul calatoriei, fiica se ridica prima si isi intinse o data trupul tanar[1]".
Sa rezum acum cateva din temele principale ale povestii.
1.Numarul trei joaca un rol considerabil. Povestea este impartita in trei parti. Camera lui Gregor are trei usi. Familia lui consta din trei persoane. Trei servitori apar pe parcursul nuvelei. Trei chiriasi au trei barbi. Trei Samsa scriu trei scrisori. Sunt foarte atent sa nu exagerez cu semnificatia simbolurilor, pentru ca un simbol, odata detasat de miezul cartii, isi pierde toata vraja. Motivul ar fi ca exista simboluri artistice, dar exista si banalitati, sau simboluri artificiale, chiar imbecile. Veti gasi o serie de astfel de simboluri stupide in abordarea psihanalitica si mitologica a lui Kafka, in amestecul modern de sex si mit care este atat de atragator pentru mintiie mediocre. Cu alte cuvinte, simbolurile pot fi originale, dar simbolurile pot fi si stupide si banale. Si valoarea simbolica, abstracta a unei realizari artistice nu ar trebui sa-i domine viata frumoasa, arzatoare.
Deci, singurul inteles emblematic, sau mai degraba heraldic decat simbolic, este accentul care se pune pe cifra *trei* in *Metamorfoza.* Are efectiv un sens tehnic. Trinitatea, tripletul, triada, tripticul sunt evident forme de arta asa cum ar fi, sa zicem, trei imagini ale tineretii, maturitatii si batranetii, sau orice alt subiect triplex. Triptic inseamna o pictura sau o sculptura in trei compartimente, unul langa altul, si acesta este exact efectul pe care il obtine Kafka, de exemplu, cu cele trei camere de la inceputul nuvelei - sufrageria, dormitorul lui Gregor, camera surorii, cu Gregor in aceea din mijloc. Iar structura in trei parti sugereaza cele trei acte ale unei piese. Si, in sfarsit, trebuie observat ca fantezia lui Kafka este logic emfatica; ce poate fi mai caracteristic logicii decat triada tezei, antitezei si sintezei. Vom limita deci simbolul *trei* al lui Kafka, la semnificatia lui estetica si logica si vom ignora complet orice mit pe care mitologii sexului il citesc in opera sa sub directivele doctorului vrajitor de la Viena.
2.0 alta linie tematica este tema usilor, a deschiderii si inchiderii usilor, care apare in intreaga nuvela.
3.A treia linie tematica se ocupa de cresterea si scaderea moralului familiei Samsa, subtila echilibrare dintre situatia lor infloritoare si situatia disperata si patetica in care se gaseste Gregor.
Mai exista cateva alte subteme, dar cele de mai sus sunt singurele esentiale pentru intelegerea nuvelei
"Sufletul a murit o data cu Gregor; animalul tanar, sanatos preia conducerea Parazitii s-au ingrasat pe seama lui Gregor", scrie VN in exemplarul adnotat
Veti observa stilul lui Kafka. Claritatea, precizia sa si intonatia formala, in contrast izbitor cu subiectul de cosmar al povestirii. Nici o metafora poetica nu ornamenteaza viguroasa sa povestire in alb si negru. Limpezimea stilului subliniaza bogatia intunecata a fanteziei sale. Contrastul si unitatea, stilul si materia, maniera si subiectul sunt integrate cat se poate de perfect.

JAMES JOYCE (1822-1941)

Ulise (1922) (Fragmentele sunt preluate din *Ulise* trad. Mircea Tvanescu , Ed Univers, 1984)
James Joyce s-a nascut in Irlanda in 1882, a parasit Irlanda in primul deceniu al secolului douazeci, si-a trait cea mai mare parte a vietii ca emigrant, pe continentul european, si a murit in Elvetia, in 1941. *Ulise* a fost compus intre 1914 si 1921 la Trieste, Zurich si Paris. in 1918, a inceput sa apara in foileton in revista *Little Review. Ulise* este o carte groasa, de mai mult de doua sute saizeci de mii de cuvinte. Scenariul din Dublin este construit in parte din amintirile unui exilat, dar mai ales folosind informatiile din *Thom's Dublin Director/,* unde isi fac drum in secret profesorii de literatura inainte de a discuta *Ulise,* pentru a-si uimi studentii cu cunostintele pe care le gasise Joyce in aceasta monografie. A folosit pe parcursul cartii un exemplar al ziarului *Evening Telegraph* de joi, 16 iunie 1904, de o jumatate de penny, care, printre alte evenimente ale zilei, vorbea despre cursa pentru Cupa de aur Ascot (castigata de Svarluga, un outsider), despre o catastrofa americana de proportii (vaporul de croaziera *General Slocum* luase foc), si o cursa de motociclete pentru cupa Gordon Bennett din Hamburg, Germania.
Ulise este descrierea unei singure zile, 16 iunie 1904, o joi, o zi din vietile comune si separate ale unor personaje care merg, se plimba cu trasura, stau, vorbesc, viseaza, beau si trec printr-o serie de actiuni fiziologice si filozofice minore sau majore, in timpul acestei zile si in primele ore ale diminetii urmatoare. De ce a ales Joyce exact acea zi de 16 iunie 1904 ? intr-o lucrare de altfel destul de modesta, desi bine intentionata, *Calatorul fabulos: Ulise de James Joyce* (1947), domnul Richard Kain ma informeaza ca aceasta a fost ziua in care Joyce si-a cunoscut viitoarea nevasta, Nora Barnacle. Cam atat despre viata lui.
Ulise este compus dintr-o serie de scene construite in jurul celor trei personaje principale. Dintre aceste personaje principale, dominant

este Leopold Bloom, un mic om de afaceri din lumea publicitatii, un agent de publicitate, ca sa fiu mai exact. La un moment dat, lucra la firma Wisdom Hely, papetar in departamentul sugativei, dar acum este liber profesionist, cauta contracte de publicitate si nu o duce prea bine. Din motive pe care nu le voi discuta 'dici, Joyce i-a dat o origine ungaro-evreiasca. Celelalte doua personaje principale sunt Stephen Dedalus, pe care Joyce l-a descris deja in *Portret al artistului in tinerete* (1916) si Marion Bloom, Molly Bloom, sotia lui Bloom. Daca Bloom este personajul central, Stephen si Marion sunt cele laterale in acest triptic: cartea incepe cu Stephen si se termina cu Marion. Stephen Dedalus, al carui nume de familie este cel al creatorului mitic al labirintului din Cnosos, orasul regal din Creta antica, Dedalus, care foloseste si trucuri fabuloase, cum sunt aripile pentru el si Icar, fiul sau Stephen Dedalus, de douazeci si doi de ani, este un tanar profesor la o scoala din Dublin, savant si poet, care in anii de scoala fusese supus rigorii unei educatii iezuite si acum reactioneaza violent impotriva ei, dar ramane cu o fire eminamente metafizica. Este un tanar destul de abstract, un dogmatic chiar, si cand este beat, un liber cugetator, prizonier al propriului sine, stralucit declamator al unor aforisme dure, fragil fizic si la fel de nespalat ca un sfant (ultima baie si-o facuse in octombrie si suntem in iunie), un tanar inversunat si fragil - niciodata vizualizat prea clar de cititor, mai mult o proiectie a mintii autorului decat o fiinta noua, calda, creata de imaginatia unui artist. Criticii tind sa-l identifice pe Stephen cu Joyce in tinerete, dar aceasta paralela este fortata. Cum spune Harry Levin, "Joyce si-a pierdut religia, dar si-a pastrat principiile", ceea ce este adevarat si pentru Stephen.

Marion (Molly) Bloom, sotia lui Bloom, este irlandeza din partea tatalui si evreica spaniola din partea mamei. Este cantareata de concert. Daca Stephen este o persoana cu pretentii intelectuale, iar Bloom un om obisnuit, Molly Bloom este cu siguranta o filistina si chiar una foarte vulgara. Dar toate trei personajele au trasaturi artistice. in ce-l priveste pe Stephen, artisticul este aproape prea bun pentru a fi adevarat - nu o sa intalnesti pe nimeni in "viata reala" care sa se apropie cat de cat de un asemenea control artistic perfect in vorbirea de zi cu zi, cum se presupune ca o face Stephen. Bloom, omul comun, este mai putin artist decat Stephen, dar este mult mai artist decat vor criticii sa recunoasca. S-ar putea spune ca fluxul lui mental este din cand in cand foarte apropiat de al lui Stephen, asa cum voi arata mai tarziu. in sfarsit, Molly Bloom, in ciuda materialismului ei, in ciuda calitatii conventionale a ideilor ei, in ciuda vulgaritatii, este capabila de un raspuns emotional bogat fata de lucrurile superficial dragute din viata, asa cum vom vedea in ultima parte, in monologul ei extraordinar, cu care se termina cartea.

Înainte de a discuta subiectul si stilul cartii, mai am cateva lucruri de spus despre personajul principal, Leopold Bloom. Cand Proust l-a zugravit p? Swann a facut din Swann un individ, cu caracteristici specifice, unice. Swann nu este nici un tip literar, nici un tip rasial, desi intamplarea face sa fie fiul unui agent de bursa evreu. in alcatuirea lui Bloom, intentia lui Joyce a fost sa plaseze printre irlandezi endemici din Dublinul lui natal un personaj care era la fel de irlandez ca el, Joyce, dar care era, in acelasi timp, un exilat, o oaie neagra, asa cum era si el, Joyce. Joyce a dezvoltat deci un plan rational de alegere a tipului strainului, al evreului ratacitor, al exilatului. Totusi voi arata mai tarziu ca Joyce este uneori crud in felul in care acumuleaza si accentueaza asa numitele trasaturi rasiale. O alta observatie in ceea ce-l priveste pe Bloom: acei atat de multi care au scris atat de mult despre *Ulise* sunt fie oameni foarte puri, fie foarte depravati. Ei sunt inclinati sa-l trateze pe Bloom ca pe o fiinta foarte comuna si, aparent, chiar Joyce intentiona sa imortalizeze o persoana foarte comuna. Este evident, totusi ca, in plan sexual, Bloom este, daca nu pe calea nebuniei, atunci cel putin un bun exemplu clinic de preocupare si perversitate sexuala extrema, cu tot felul de complicatii ciudate. Cazul lui este strict heterosexual, desigur - nu homosexual ca majoritatea doamnelor si domnilor lui Proust *(homo* in greceste inseamna *acelasi*, si nu provine din latinescul *om* cum cred unii studenti), - dar in limitele vaste ale iubirii sale pentru sexul opus, se lasa in voia unor acte si vise care sunt clar anormale in sensul evolutiei zoologice. Nu va voi plictisi cu o lista a acestor dorinte ciudate, doar un lucru voi spune; in mintea lui Bloom si in cartea lui Joyce tema sexului este continuu intrepatrunsa cu tema latrinei. Dumnezeu mi-e martor ca nu am nici o obiectie in ceea ce priveste asa numita sinceritate in romane. Dimpotriva, avem prea putin din aceasta, iar ce avem a devenit conventional si banal, in folosinta asa-zisilor scriitori duri, cei mult adorati de cluburile de lectura, favoritii cluburilor de femei. Dar trebuie sa ma opun ideii ca Bloom este menit sa fie o persoana comuna. Nu este adevarat ca mintea unui cetatean obisnuit construieste continuu pe teme psihologice. Sunt contra acestui continuu, nu contra a ceea ce este dezgustator. Tot acest substrat patologic special pare artificial si inutil in acest context specific. Sugerez ca aceia dintre voi care se scarbesc usor sa priveasca aceasta preocupare speciala a lui Joyce cu o detasare perfecta.

Ulise este o structura splendida, durabila, dar a fost putin supraevaluat de genul de critici care se intereseaza mai mult de idei si generalitati si aspecte umane decat de opera de arta propriu-zisa. Trebuie sa va previn sa nu considerati hoinarelile monotone ale lui Leopold Bloom prin Dublin si aventurile lui minore dintr-o zi cu soare, o parodie a Odiseei, in care agentul publicitar Bloom joaca rolul lui Ulise, cel ■ inteligent si viclean, iar pe sotia adultera a lui Bloom sa nu o confundam cu casta Penelopa, in timp ce Stephen Oedalus ar prelua rolul lui Telemach. Ca exista un foarte vag si foarte general ecou homeric in tema hoinarelilor lui Bloom este destul de evident, asa cum sugereaza si titlul romanului, si exista o serie de aluzii clasice printre multe alte aluzii din carte; dar ar fi o desavarsita pierdere de timp sa cautam paralele apropiate in fiecare personaj si scena din carte. Nimic nu poate fi mai plictisitor decat o prelunga alegorie bazata pe un mit arhicunoscut; dupa ce opera a aparut in fragmente, Joyce a sters prompt toate titlurile pseudo-homerice, cand a vazut ce puneau la cale savantii si pseudo-savantii cei plicticosi. inca ceva. Un plicticos, pe nume Stuart Gilbert, derutat de o lista facuta in gluma chiar de Joyce, a gasit in fiecare capitol dominatia unui anumit organ - urechea, ochiul, stomacul etc. - dar vom ignora aceste prostii. Toata arta este intr-un anumit sens simbolica; dar noi spunem "opreste-te, hotule" criticului care transforma intentionat un simbol subtil al artistului, intr-o alegorie rasuflata si pedanta - o mie si una de nopti, intr-un congres al shriner-ilor[1]. Care este atunci tema principala a cartii ? Este foarte simplu.

1. Trecutul fara speranta. Copilul lui Bloom a murit de mult, dar viziunea lui i-a ramas in sange si in creier.
2. Prezentul ridicol si tragic. Bloom isi mai iubeste inca sotia, pe Molly, dar lasa Soarta sa-si faca de cap. El stie ca dupa-amiaza, la ora 4:30 a acestei zile din mijlocul lui iunie, Boylan, impresarul ei impetuos, o va vizita pe Molly - si Bloom nu incearca sa impiedice aceasta intalnire. El incearca doar, dezgustat, sa stea deoparte din calea Sortii, dar pe tot parcursul zilei este mereu pe cale sa se intalneasca cu Boylan.
3. Viitorul patetic. Bloom se tot intalneste din intamplare cu un alt tanar, Stephen Dedalus. Bloom intelege treptat ca acesta ar putea fi un alt mic avertisment din partea Sortii. Daca sotia lui trebuie sa aiba iubiti, atunci sensibilul, artisticul Stephen ar fi mai potrivit decat vulgarul Boylan. De fapt, Stephen chiar i-ar putea da lectii lui Molly, ar putea sa o ajute cu pronuntia italiana in profesia ei de cantareata, ar fi pe scurt o influenta rafinata, asa cum o vede, patetic, Bloom.

Aceasta este tema principala: Bloom si Soarta.

Fiecare capitol este scris intr-un stil diferit sau, mai bine zis, cu predominanta unui stil diferit. Nu exista nici o motivatie in acest sens - de ce un capitol sa fie spus direct, altul printr-un flux al constiintei, al treilea prin prisma unei parodii. Nu exista nici un motiv, dar s-ar putea sustine ca aceasta mutare constanta a punctului de vedere transmite o cunoastere mai variata, licariri vii, proaspete dintr-o parte sau din alta Daca ati incerca vreodata sa va uitati inapoi printre genunchi, cu capul in jos, veti vedea lumea intr-o lumina total diferita. incercati pe plaja: este foarte distractiv sa vezi oamenii mergand, cand te uiti de jos in sus. Ei par sa se desprinda cu fiecare pas de lipiciul gravitatiei,

fara sa-si piarda demnitatea. Ei bine, acest truc al schimbarii viziunii, al schimbarii prismei si a punctului de vedere, poate fi comparat cu noua tehnica literara a lui Joyce, cu genul de rasturnare prin care vedem o iarba mai verde, o lume mai proaspata.
Personajele sunt mereu aduse laolalta in peregrinarile lor din acea zi prin Dublin. Joyce nu pierde niciodata controlul asupra lor. intr-adevar, ei vin si pleaca si se intalnesc si se despart, ca partile vii ale unei compozitii atente, intr-un fel de dans lent al sortii. Reaparitia unor teme este una din trasaturile cele mai evidente ale cartii. Aceste teme sunt mult mai clar taiate, urmarite
shriner - membru al unei organizatii caritabile de tip masonic, inspirata dupa un ordin al nobililor arabi, care isi aveau legendele lor, de la care au preluat simbolurile - turbanul, semiluna. Aceste simboluri au fost folosite in scop publicitar, pentru strangerea de fonduri, si au fost transformate in obiecte de parada si circ. Ed mult mai deliberat, decat temele pe care le gasim la Kafka sau Tolstoi. intregul *Ulise,* asa cum ne vom da seama treptat, este un model deliberat de teme repetitive si sincronizari de evenimente obisnuite. Joyce scrie in trei stiluri principale:
1. Joyce cel original: direct, lucid si logic si destins. Aceasta este coloana vertebrala a capitolului 1 al primei parti si a capitolelor 1 si 3 din partea a doua. Parti lucide, logice si destinse gasim si in alte capitole.
2. .Incomplet, rapid, cu franturi de cuvinte redand asa-numitul flux al constiintei sau sa-l numim, mai bine, pasii pe pietrele constiintei. Exemple putem gasi in majoritatea capitolelor, desi de obicei sunt asociate numai cu personajele principale. O discutie a acestui procedeu poate porni de la cel mai faimos exemplu, monologul final al lui Molly, partea a treia, capitolul 3; dar s-ar putea comenta aici ca Joyce exagereaza latura verbala a gandirii. Omul nu gandeste intotdeauna in cuvinte, ci si in imagini, in timp ce fluxul constiintei presupune o curgere de cuvinte care poate fi notata: este dificil, totusi, sa credem ca Bloom vorbea incontinuu cu sine insusi.
3.Parodii ale unor numeroase forme neromanesti: titluri din ziare (partea a doua, capitolul 4), muzica (partea a doua, capitolul 8), drama mistica si cu arlechini (partea a doua, capitolul 12), intrebari si raspunsuri in stil catehistic (partea a treia, capitolul 2). De asemenea, parodii ale unor autori si stiluri literare: povestitorul burlesc din partea a doua, capitolul 9, tipul de autor dintr-o revista de femei din partea a doua, capitolul 10, o serie de autori tipici si perioade literare in partea a doua, capitolul 11, si jurnalism elegant in partea a treia, capitolul 1.
În orice moment, prin schimbarea stilurilor sale, sau in interiorul unei categorii date, Joyce poate intensifica starea prin introducerea unui curent muzical liric, cu aliteratii si procedee ritmate, in general pentru a reda emotii melancolice. Stilul poetic este deseori asociat cu Stephen. Avem un exemplu de stil poetic cand Bloom arunca plicul scrisorii de la Martha Clifford: "Intrand pe sub arcada podului de cale ferata scoase plicul, il rupse repede in fasii si le imprsstie apoi pe drum. Bucatelele de hartie se risipira tot mai departe, naruindu-se in aerul umed; fluturare alba si apoi totul naruindu-se incet". Sau cateva propozitii mai jos, sfarsitul viziunii unui imens torent de bere varsata "serpuind peste tot pe pamantul plat, suvoi lenes, tot mai dens, de lichid purtand cu sine flori latarete de spuma".
În orice moment, Joyce se poate intoarce la tot felul de trucuri verbale, de jocuri de cuvinte, transpuneri de cuvinte, ecouri verbale, ingemanari monstruoase de verbe, sau imitatii de sunete. in acestea, ca si in folosirea excesiva a aluziilor locale si a expresiilor straine, o obscuritate inutila poate aparea, prin detalii care nu sunt introduse cu suficienta claritate, ci numai sugerate pentru cunoscatori.
Partea intai, Capitolul 1
Timpul: in jurul orei 8 dimineata, 16 iunie 1904, o zi de joi.
Locul: in Golful Dublinului, Sandycore, turnul Martello - o constructie care mai exista inca, si care seamana cu un turn de sah strivit - unul din turnurile construite contra invaziei franceze din primul deceniu al secolului nouasprezece. William Pitt, omul de stat, Pitt cel tanar, a pus sa se construiasca aceste turnuri, spune Buck Mulligan, "pe vremea cand francezii bantuiau marile", (o frantura de cantec spune "Oh, francezii bantuie marile spune [continua in irlandeza] biata batrana," care este Irlanda) dar turnul Martello, continua Mulligan, este *omphalos* (omphalos = ombilic) printre turnuri, buricul, centrul corpului, punctul de plecare si centrul cartii; si la fel este asezat si oracolul delfic in Grecia antica. Stephen Dedalus, Buck Mulligan si englezul Haines locuiesc in acest omphalos.
Personaje: Stephen Dedalus, un tanar dublinez de douazeci si doi de ani, student, filozof si poet. El s-a intors de curand, la inceputul anului 1904, la Dublin de la Paris, unde a stat aproape un an. De trei luni este profesor (la Scoala Dingy), si era platit in ziua urmatoare mijlocului lunii, cu un salariu lunar de 3,12£ ceea ce inseamna in termeni contemporani mai putin de douazeci de dolari. Fusese rechemat de la Paris de o telegrama a tatalui sau "Mama e pe moarte, vino acasa, tata", si aflase ca murea de cancer. Cand ea ii ceruse sa ingenuncheze la rostirea rugaciunii pentru muribunzi el refuzase, un refuz care este cheia amaraciunii si a morbiditatii intunecate din intreaga carte. El isi plasase noua libertate spirituala mai presus de ultima dorinta a mamei sale, de ultima ei alinare. Stephen renuntase la biserica romano-catolica, in sanul careia fusese crescut, si trecuse la arta si filozofie intr-o incercare disperata de a gasi ceva care sa umple locul gol lasat de credinta in Dumnezeul crestinilor.
Celelalte doua personaje masculine care apar in acest prim capitol sunt Buck Mulligan ("Malachi Mulligan, doi dactili [Joc de cuminte. *Dactyl* are doua intelesuri, dactil si deget (n.t.)]... cu un inel elen") un student la medicina, si Haines, un englez, student la Oxford, care viziteaza Dublinul pentru a culege folclor. inchirierea turnului costa 12 lire pe an (saizeci de dolari de azi), si pana acum a platit Stephen, Buck Mulligan fiind parazitul vesel, uzurpatorul. El este intr-un fel parodia lui Stephen si umbra lui grotesca pentru ca, in timp ce Stephen este tipul omului serios, cu un suflet torturat, unul pentru care schimbarea sau pierderea credintei este o tragedie, Mulligan este vulgarul fericit, robust, blasfemiator, un fals pagan grec, cu o memorie minunata, un iubitor al peticelor purpurii. La inceputul capitolului el vine de pe scara tinand un bol de barbierit, cu oglinda si briciul asezate crucis, cantand in batjocura liturghia, ceremonia care comemoreaza in biserica catolica sacrificiul corpului si sangelui lui Isus Hristos prin paine si vin. "Ridica bolul intru inalt si intona :
-*Introibo ad altare Dei.*
Oprit locului, privi miop in jos pe scarile intortocheate, in *Întuneric*, si striga cu asprime :
-Haide sus, Kinch. Vino sus, iezuit infricosat".
Porecla cu care i se adreseaza Mulligan lui Stephen este Kinch, in dialect "lama de cutit". Prezenta lui, tot ce tine de el il oprima si il dezgusta pe Stephen, care ii marturiseste ce il nemultumeste.
"Stephen, deprimat de propria *lui voce*, spuse:
-Îti amintesti de prima zi cand am venit la tine acasa dupa moartea mamei?
Buck Mulligan se incrunta grabit si spuse:
-Ce ? Unde ? Nu pot sa-mi aduc aminte de toate. Eu tin minte numai ideile si senzatiile. De ce ? Ce s-a intamplat, pentru numele lui Dumnezeu ?
-Faceai ceaiul, spuse Stephen, si eu am iesit pe palier sa mai aduc apa calda. Mamica-ta si cineva care era in vizita la voi ieseau tocmai din salon. Ea te-a *Întrebat cine e la* tine.
-Da ? spuse Buck Mulligan. Si eu ce am zis ? Am uitat.
-Ai spus, raspunse Stephen, *A, e numai Dedalus caruia i-a murit dracului mama.*

O roseata care-l facea sa para mai tanar si mai simpatic se ridica in obrajii lui Buck Mulligan.
-Am spus asta ? intreba. Si ce ? Ce rau e in asta ?
Îsi scutura nervos stanjeneala.
-Si ce e moartea, intreba, a maica-ti sau a ta sau a mea ? Tu ai vazut-o doar pe maica-ta murind. Eu ii vad cum se curata in fiecare zi la Mater si Richmond si-i *mai si taie In bucati de* scot matele din ei in sala de disectie. E-un lucru scarbos, dracului, si nimic mai mult. Pur si simplu n-are nici o importanta. Tu n-ai vrut sa te asezi in genunchi si sa te rogi pentru maica-ta pe patul ei de moarte cand te-a rugat ea. De ce ? Pentru ca ai vana asta blestemata de iezuit in tine, numai ca la tine ti-a fost varata pe dos. Pentru mine totul e o ironie dracului. Nu-i mai functioneaza lobii cerebrali. Doctorului ii spune c-ar fi sir Peter Teazle si culege floricele de pe patura. ii faci pe plac pana se termina totul. Tu nu i-ai indeplinit ultima dorinta, la moarte, si acuma te bosumflii pe mine ca nu ma vaicaresc ca cine stie ce bocitor tocmit cu ora de la Lalouette. Absurd ! Presupun c-oi fi s; spus, chiar asa. N-am vrut sa-i aduc nici o jignire mamei tale.
Tot vorbind isi recapatase indrazneala. Stephen, aparandu-si ranile deschise pe care cuvintele acestea i le lasasera in inima, spuse foarte rece :
-Nu ma gandesc la jignirea adusa mamei.
-La ce atunci ? intreba Buck Mulligan.
-La jignirea pe care mi-ai adus-o mie.
Buck Muiiigan se invarti pe calcaie.
-O, ce om imposibil! exclama".
Buck Muiiigan nu numai ca paraziteaza omphalusul lui Stephen, el mai are si un prieten de-al lui cazat acolo, pe Haines, turistul literar englez. Nu este nimic rau de spus despre Haines dar, pentru Stephen, el este nu numai un reprezentant al detestatului uzurpator Anglia, ci si un prieten al uzurpatorului individual Buck, *ai* carui bocanci ii poarta Stephen si ai carui nadragi i se potrivesc ca turnati si care va lua in stapanire turnul.
Actiunea: Buck Muiiigan se barbiereste si imprumuta de la Stephen batista plina de muci verzi, pentru a-si sterge briciul. in timp ce Mulligan se barbiereste, Stephen protesteaza impotriva sederii lui Haines in turn. Haines a delirat in somn, ceva cu un vis despre impuscarea unei pantere negre si lui Stephen ii este frica de el. "Daca el mai sta, eu ma duc". Exista aluzii la mare, la Irlanda, din nou la mama lui Stephen, la cele 3,12£ cu care Stephen va fi platit de catre scoala. Apoi Haines, Mulligan si Stephen iau micul dejun intr-o scena cat se poate de apetisanta. O batrana laptareasa aduce laptele si avem un minunat schimb de replici. Toti trei pleaca sa se plimbe pe plaja. Mulligan merge imediat sa inoate. Haines va plonja dupa ce si-a tacut siesta, dar Stephen, care uraste apa la fel de mult pe cat o iubeste Bloom, nu face baie. Acum Stephen i-a lasat pe cei doi tovarasi ai sai si merge pana la scoala nu prea indepartata, la care preda.
Stilul: Capitolele 1 si 2 ale partii intai sunt compuse in ceea ce as numi un stil normal; adica in stilul povestirii normale, un Joyce lucid si logic. E adevarat ca ici si colo cursul prozei narative sste intrerupt brusc de tehnica monologului interior, care in alte capitole ale cartii impaienjeneste si rupe atat de mult dictia autorului; dar aici predomina stilul narativ. Un scurt exemplu de flux de constiinta apare in primele pagini in care Mulligan se pregateste sa se barbiereasca. "isi ridica piezis privirile si scoase un suierat prelung, grav, ca o chemare, apoi ramase o vreme concentrat in atentie extatica, si dintii albi regulati, ii straluceau ici-colo in puncte aurii. Chrysostomos. Doua suieraturi puternice, ascutite, ii raspunsera din calmul diminetii". Aici avem un procedeu tipic joycean care va fi repetat si mult dezvoltat pe parcursul cartii. Chrysostomos, "gura de aur" este desigur Ioan, patriarhul Constantinopolelui din secolul IV. Dar de ce ii apare numele ? Simplu: este fluxul gandirii lui Stephen, care intrerupe descrierea. Stephen il vede si il aude pe Buck fluierand catre Haines pentru a-l trezi - apoi face o pauza cu atentia concentrata - Stephen vede dintii de aur ai lui Buck stralucind in soare - aur, gura aurita, Mulligan oracolul, vorbitorul elocvent - si o scurta imagine a parintilor bisericii se strecoara in mintea lui Stephen, dupa care povestirea este imediat reluata - Haines raspunde fluieraturii. Buck declara ca acest raspuns este un miracol, si ii spune acum lui Dumnezeu sa stinga curentul.
Acesta este un fragment simplu, si mai exista astfel de exemple simple in acest capitol, dar in curand dam peste intreruperi mai enigmatice ale povestii, pentru a face loc fluxului gandirii lui Stephen. Stephen tocmai a produs unul din minunatele aforisme care il fascineaza atat de mult pe Mulligan. Aratand la mica oglinda de barbierit sparta a lui Buck, pe care o gasise in camera unei servitoare, Stephen spune amar: "- E un simbol al artei irlandeze. Oglinda ciobita a unei slujnice". Mulligan sugereaza ca Stephen ar trebui sa vanda aforismul "bivolului oxonian", Haines, pentru o guinee, si adauga ca el, Mulligan, impreuna cu Stephen, pe care il bate prietenos pe brat, ar trebui sa elenizeze Irlanda *cu* o gandire sclipitoare, cizelata. Acum apare fluxul gandirii lui Stephen: "Bratul lui Cranly. Bratul lui". O prima citire a lui *Ulise* cu greu ne va putea lamuri despre ce este vorba, dar la a doua citire vom sti cine este Cranly, pentru ca se face aluzie la el mai tarziu, un fals prieten din copilaria lui Stephen, care obisnuia sa-l ia pe Stephen la curse - "acolo unde m-a indemnat Cranly sa ne imbogatim repede, urmarindu-si favoritii... prin zbieretele bookmakerilor". Mulligan sugereaza o imbogatire rapida prin vanzarea vorbelor de duh: *"Frumosul Rebel,* (a paritate; zece contra unu, restul. Zorindu-ne pe langa jucatorii de zaruri si de risca, pe urmele copitelor, prin fata femeii cu fata ca o fleica, iubita unui macelar, care sugea insetata o felie de portocala". Dama este vara primara cu Marion Bloom, o prefigurare a acelei doamne carnale.
Gasim un alt exemplu bun *al fluxului* gandirii lui Stephen in acest prim capitol usor, cand Stephen, Mulligan si Haines termina micul dejun. Mulligan se intoarce spre Stephen si zice: "- Serios, Dedalus, sunt pe geanta. Alearga sa-ti iei naimirea de la scoala si adu-ne cativa bani. Astazi barzii trebuie sa bea si sa chefuiasca. Irlanda asteapta ca fiecare om sa-si faca datoria.
-Asta-mi aduce aminte, spuse Haines ridicandu-se, ca trebuie sa trec pe la biblioteca voastra nationala astazi.
-intai baia, spuse Buck Mulligan.
Se intoarse catre Stephen intrebandu-l cu naivitate.
-Azi e ziua cand iti faci baia lunara, Kinch ?
Pe urma ii spuse lui Haines:
-Bardul cel necurat, isi face un punct de onoare sa se spele o data pe luna.
-Toata Irlanda e spalata de Gulfstream, spuse Stephen lasand sa picure miere pe o felie de paine.
Haines vorbi din coltul unde-si innoda larg un batic pe dupa gulerul camasii de sport :
-Intentionez sa fac o culegere cu zicale de-ale voastre daca-mi dati voie.
Cu mine vorbeste. Ei se spala, fac baie in cada, se freaca. Remuscaturile duhului launtric. Constiinta. Si totusi mai e aici o pata.
-Aia cu oglinda crapata a unei slujnice, *ca* simbol al artei irlandeze e teribila".
Gandurile lui Stephen suna cam asa: el vorbeste cu mine - englezul. Englezii se imbaiaza si se perie pentru ca au o constiinta incarcata fata de tarile pe care le oprima, si isi aminteste de Lady Machbet si constiinta ei incarcata - totusi exista o pata de sange pe care nu pot sa o spele. *Agenbite of wit* este termenul englezului de rand pentru frantuzescul *remords de conscience,* mustrari de constiinta. (Este titlul unui

tratat religios din secolul paisprezece).
Tehnica acestui flux de constiinta are desigur avantajul conciziei si consta intr-o serie de mesaje concise, remarcate rapid de creier. Dar intr-adevar cere mai multa atentie si simpatie de la cititor decat o descriere obisnuita cum ar fi: Stephen isi dadu seama ca Heines vorbea cu el. Da, se gandi el, englezul se spala mult, incercand probabil sa inlature pata de pe constiinta pe care batranul Northgate o numea mustrare de constiinta, etc.
Gandurile interioare, ridicandu-se la suprafata si inspirate sa faca aceasta de impresii exterioare, duc la conexiuni de cuvinte, legaturi verbale. De exemplu, priviti la felul in care notiunea de mare duce la cele mai ascunse ganduri in sufletul torturat al lui Stephen. in timp ce se barbiereste, Mulligan arunca o privire golfului Dublinului si observa linistit: "Doamne... Nu e marea intocmai cum ii spune Algy [adica Algernon Swinburne, un poet englez postromantic minor] : o mama carunta si dulce ?" (Observati cuvantul *dulce).* Mama noastra, mare si blanda, imbunatateste el *caruntul* adaugand un t (grey = carunt, great = mare, mareata), "maica noastra cea puternica", cizeland o aliteratie frumoasa. Apoi se refera la mama lui Stephen, la pacatul sinistru al lui Stephen. Matusa mea crede ca ti-ai omorat mama, spune el - Dar ce muma draguta (adica a mea) esti tu, murmura el (priviti spiralele de aliteratie intinzand sens dupa sens; mareata mama, muma, murmur) (În engleza - mighty mother, mummer, murmur
). Si Stephen asculta la glasul bine hranit; si mama si marea amara murmurand dulce, puternic, se contopesc, si mai sunt si alte contopiri: "cercul golfului si al orizontului cuprindea o masa lichida, intunecata, verde". Marea se transpune interior in mintea lui Stephen intr-un "bol de portelan alb primindu-i fierea verde, groasa, pe care si-o zmulgea din ficatul putred in spasme zgomotoase, intretaiate de gemete". Mama dulce devine mama amara, remuscarea amara. Apoi Buck Mulligan isi ascute lama briciului de batista lui Stephen: "-Eh, saracul de tine, prapaditule, spuse cu o voce blanda. Trebuie sa-ti dau eu o camasa si niste carpe de nas". Aceasta leaga marea verde ca mucii, batista spurcata a lui Stephen si bila verde din bol; si bolul bilei si bolul de barbierit si bolul marii, lacrimi amare si mucus sarat, toate se contopesc pentru o secunda intr-o imagine. Aici il avem pe Joyce in ce are el mai bun.
Apropo, observati termenul *prapadit* (dogsbody = om amarat, cu viata de caine). Simbolul cainelui de pripas va fi asociat cu Stephen pe tot parcursul cartii, asa cum simbolul pisicii cu corp moale, pantera cu pernute la picioare, va fi asociata lui Bloom. Si asta ma duce la urmatoarea idee: cosmarul lui Haines cu pantera neagra ii prefigureaza intr-un fel lui Stephen imaginea lui Bloom, pe care nu l-a cunoscut inca, dar care va rataci in liniste in urma lui, o umbra moale de pisica neagra. Veti observa ca Stephen are un vis agitat in acea noapte - vazuse un oriental oferindu-i o femeie, in timp ce Bloom a avut si el un vis oriental cu Molly in haine turcesti, printre ornamentele unei piete de sclavi.
Partea intai, Capitolul 2
Timpul: Aceeasi zi, intre noua si zece. Fiind joi, pe jumatate sarbatoare, scoala se termina la zece si urmeaza imediat programul de hochei.
Actiunea: Stephen preda o lectie de liceu de istorie antica.
"-Tu, Cochrane, ce cetate a trimis sa-l cheme ?
-Tarentum, domnule profesor.
-Foarte bine. Si ?
-A fost o batalie, domnule profesor.
-Foarte bine. Unde ?
Fata goala de ganduri a baiatului intreba fereastra pustie".
Fluxul gandirii lui Stephen preia controlul". Fabulate de fiicele memoriei. Si totusi a fost intr-un fel, chiar daca nu asa cum o fabulase memoria. O expresie, atunci, a nerabdarii, bufnetul innabusit al aripilor excesului, ca in Blake. Aud cum spatiul intreg se naruie in ruina, geamuri sparte, ziduri prabusindu-se, si timpul doar o singura flacara livida, intru sfarsit. Ce ne mai ramane noua atunci ?"
Aparent, confortul uitarii:
"-Am uitat unde, domnule profesor. La 279 inainte de Cristos.
-Asculum, spuse Stephen, aruncand o privire pe nume si data in cartea insangerata"(cerneala rosie, sangeroasa carte de istorie).
Întamplarea face ca unul din elevi sa manance ceea ce numim o smochina. Tanarul cretin face un joc de cuvinte neinspirat: Pirus – ponton (in engleza Pyrrhus-pier). Stephen se lanseaza in una din epigramele sale tipice. Ce este un ponton ? Un pod dezamagit. Nu toti elevii inteleg.
Pe tot parcursul capitolului evenimentele de la scoala sunt intrerupte sau mai bine zis adnotate de fluxul gandirii lui Stephen. Se gandeste la Haines si Anglia, la biblioteca din Paris in care citise Aristotel 'la adapost de pacatele Parisului, noapte dupa noapte". "Sufletul e intr-un fel tot ceea ce exista, sufletul e forma formelor". Sufletul ca forma a formelor va fi tema principala **din** capitolul urmator. Stephen spune o ghicitoare:
Cocos a cantat
Cerul s-a inseninat
Clopotele inspre ceruri
Au batut de un'spce ori
A sosit vremea ca sufletul
Sarmanul, sa urce la cer usor.
La unsprezece in acea dimineata, urma sa fie ingropat Patrick Dignam, un prieten al tatalui sau, dar Stephen este obsedat si de amintirea mortii recente a mamei sale. Ea fusese inmormantata in acelasi cimitir. Tatal sau va fi zugravit la inmormantarea lui Dignam, gemand cand trece pe langa mormantul sotiei sale, dar Stephen nu se va duce la inmormantare. El raspunde la ghicitoarea sa: "E vulpea ingropandu-si bunica sub o tufa de vasc".
El continua morbid tema mamei sale si a vinovatiei: "Un suflet sarman pornit catre ceruri; si pe landa, sub stelele licaritoare, o vulpe, duhoare roscata de fiara pradalnica agatandu-i-se de blana, cu ochi nemilosi sticlindu-i, scormonea in tarana, se oprea sa asculte, scormonea iarasi tarana, asculta, scormonea mai departe". Sofistul Stephen poate dovedi orice, de exemplu ca bunicul lui Hamlet este stafia lui Shakespeare. De ce bunic si nu tata ? Datorita bunicii care inseamna pentru el mama in ghicitoarea cu vulpea. in capitolul urmator, Stephen, plimbandu-se pe plaja, vede un caine, ideea cainelui si ideea vulpii se intalnesc, si cainele scurma vulpeste nisipul, si asculta, si a ingropat ceva, pe bunica lui.
În timp ce baietii joaca hochei, Stephen vorbeste cu directorul scolii, domnul Deasy, si isi ia salariul. Studiati stilul frumos, detaliat, in care Joyce descrie aceasta tranzactie. "Îsi scoase din haina un portmoneu inchis cu o clapa de piele. il deschise cu zgomot si scoase din el doua bancnote, una din ele din doua jumatati lipite laolalta, si le depuse cu grija pe masa.
-Doua, spuse prinzand la loc portmoneul cu clapa si punandu-l in haina.

Si acum, casa de fier pentru moneda de aur. Stanjenita, mana lui Stephen aluneca peste scoicile adunate in mortarul rece al pietrei: scoici drept monede, cochilii si scoici baltate; si asta, invartejita ca un turban de emir, si asta inca, scoica Sfantului Iacob. Visteria unui pelerin de odinioara, comoara moarta, scoici gaunoase.
O lira de aur cazu, lucitoare si noua, pe moliciunea ingrosata a fetei de masa.
-Trei, spuse domnul Deasy, invartindu-si in mana pusculita micuta. Sunt lucruri bune, astea, la casa omului. Vezi. Aici e pentru piese de o lira. Asta e pentru shilingi, sase pence, jumatati de coroana. Si aici coroane. Vezi.
Scutura din ea doua coroane si doi silingi.
-Trei si doisprezece, spuse. E bine asa, cred.
-Va multumesc, domnule director, spuse Stephen strangand banii laolalta cu graba sfioasa si punandu-i pe toti in buzunarul pantalonilor.
-Nici o multumire, spuse domnul Deasy. l-ai castigat prin munca.
Mana lui Stephen, goala iarasi, se intoarse spre scoicile gaunoase. Simboluri ale frumusetii si puterii. O greutate in buzunar. Simboluri patate de lacomie si suferinta".
Veti observa cu un mic spasm de placere scoica sfantului Iacob, prototipul prajiturii lui Proust, al madlenei, *la coquille de Saint Jacques.* Aceste scoici erau folosite de africani ca bani.
Deasy ii cere sa ia o scrisoare de-a sa si sa o duca la tiparit in *Evening Telegraph.* Filistin si bagacios, nu prea diferit de M.Hoamis din *Doamna Bovary* de Flaubert, domnul Deasy se refera pompos in scrisoarea sa la o boala care afectase vitele locale. Deasy este plin de clisee politice vicioase, cu o fanfaronada filistina comuna pe tema minoritatilor. Anglia, spune el "e-n mainile evreilor... Cum te vad si ma vezi, negustorii astia ovrei si-au si inceput opera de distrugere". La care Stephen raspunde cu foarte mult bun simt ca un negustor e cineva care cumpara ieftin st vinde scump, fie el evreu sau nobil: un raspuns zdrobitor dat anti-semitismului burghez.
Partea intai, Capitolul 3
Timpul: Între zece si unsprezece dimineata.
Actiunea: Stephen merge spre oras pe plaja Sandymount. Îl vom percepe mai tarziu, mergand in continuare, pe drumul spre inmormantarea lui Dignam, cand Bloom, Cunningham, Power si Simon Dedalus, tatal lui Stephen, merg intr-o trasura spre cimitir; si apoi il vom intalni din nou la prima lui destinatie, sediul ziarului *The Telegraph.* În timp ce se plimba pe plaja, Stephen se gandeste la tot felul de lucruri: "Ineluctabila modalitate a vizibilului", prin *ineluctabil* intelegandu-se "care nu se poate depasi" si *modalitate* "forma opusa substantei"; cele doua batrane moase, pe care le vede; asemanarea dintre sacosa unui culegator de scoici si sacosa uneia dintre moase; mama sa; unchiul sau Richie; unele pasaje din scrisoarea lui Deasy; Egan, revolutionarul irlandez in exil; Paris; marea; moartea mamei sale Vede doi alti culegatori de scoici, doi tigani (joc de cuvinte *egyptians-egipteni, gypsies-tigani*
), un barbat si o femeie, si mintea sa ii ofera imediat exemple de limbaj de escroc, cuvinte de escroc, limbaj tiganesc.
Albe cazmalele, rosu ti-e botul
Si trupul tau iubaret mi-e
Întinde-te-aici cu mine cu totul
În stransoarea si pupatu' de intunecime.
Un om s-a inecat de curand. El fusese deja mentionat de barcagii cand Mulligan si Haines faceau baie si Stephen privea. Ne vom mai intalni cu acest personaj. "La cinci coti incolo in larg. La cinci coti in adancuri acum tatal tau alungit. Uite unu, zice. Gasit inecat. Apele cresc pe bancurile din apele Dublinului. impingand cu sine-nainte ramasite desprinse din ape, pesti impletiti laolalta, scoici prostesti. Starv rasarind alb de sare din apele dinlauntru, zvacnind pe valuri spre tarm, pas cu pas, catinel. Uite-L. Prinde-L degraba-n carlig. Chiar de-a lunecat in adanc sub podeaua de ape. L-am agatat. Usor acum.
Punga de gaze de starv muiate in spuma amara statuta. Cum tremurau pestisorii, bureti inmuiati in grasime, sagetand prin crapaturile prohabului lui incheiat. Dumnezeu se face om se face peste se face gasca cu pene se face munte de perne cu puf. Suflari moarte suflu eu viul pasesc peste tarana moarta. inghit ramasitele de urina ale tuturor mortilor. Tras acum degraba peste marginea barcii sufla spre cer duhoarea verdelui sau mormant, nara-i bolnava de lepra sforaie catre soare...
Batista mea. El a aruncat-o aici. Tin minte. N-am ridicat-o ?
Mana ii pipaia prin buzunare. Nu, n-am mai luat-o. Mai bine sa-mi cumpar alta.
Puse mucul uscat pe care si-l scoase din nara pe o margine de stanca, cu grija. in fond n-are decat sa se uite cine-o vrea.
În spate. Poate e cineva.
Îsi intoarse fata peste umar, privind indarat. inaintand prin vazduh varfurile inalte ale unui vas cu trei catarge, cu panze umflate pe vergele, revenind spre casa, in susul curentului, alunecand tacut, corabie tacuta".
În capitolul 7 al partii a doua vom afla ca este vorba de goeleta *Rosevean* din Bridgewater, incarcata cu caramizi. Ea il aduce pe Murphy, care se va intalni cu Bloom in adapostul trasurilor, ca doua vase care se intalnesc pe mare.
Partea a doua, Capitolul 1
Stil: Joyce logic si lucid.
Timp: Opt dimineata, sincronizat cu dimineata lui Stephen.
Locul: Strada Eccles pe care locuieste familia Bloom, in nord-vestul orasului; Strada Upper Dorset este in imediata apropiere. Personaje principale: Bloom; sotia sa; personaje intamplatoare: macelarul de porci Dlugacz, din Ungaria, ca si Bloom, si servitoarea familiei vecine, Woods, de la nr 8. Cine este Bloom ? Bloom este fiul unui evreu ungur Rudolph Virag (inseamna "floare" in ungureste), care si-a schimbat numele in Bloom, si al lui Ellen Higgins, descendenta dintr-o familie mixta irlandezo-ungara. Are treizeci si opt de ani, s-a nascut in Dublin, in 1866. A urmat o scoala condusa de doamna Ellis, apoi liceul cu profesorul Vance, isi terminase scoala in 1880. Din cauza nevralgiei si a singuratatii, dupa moartea sotiei sale, tatal lui Bloom se sinucisese in 1886. Bloom o intalnise pe Molly, fiica lui Brian Tweedy, cand acestia erau parteneri intr-un joc de societate in localul lui Mat Dillon. Se insurase cu ea pe 8 octombrie 1888, el de douazeci si doi de ani, ea de optsprezece. Fata lor, Milly, se nascuse pe 15 iunie 1889, fiul lor, Rudy, in 1894, murise la doar 11 zile. La inceput Bloom fusese agent la firma de papetarie Wisdom Hely, la un moment dat lucrase si la o firma de negustori de vite, muncind la piata de vite. Locuise pe strada Lombard intre 1888 si 1893, pe Raymond Terrace din 1893 pana in 1895, pe Ontario Terrace din 1895, si un timp, inainte de aceasta, la hotelul City Arms, si apoi pe strada Holes in 1897. in 1904 ei locuiesc pe strada Eccles nr. 7.
Casa lor este ingusta, cu doua ferestre in fata la fiecare din cele trei nivele ale sale. Casa nu mai exista, dar era goala in 1904, anul pe care Joyce l-a ales cincisprezece ani mai tarziu, dupa o corespondenta cu matusa sa Josephine, pentru inventata lui familie Bloom. Cand un domn Finneran a preluat casa in 1905, nu prea si-a imaginat (spune informatorul meu Patricia Hutchins, care a scris o carte incantatoare despre *Dublinul lui James Joyce* [1950]), domnul Finneran nu prea si-a imaginat stafiile literare care se presupune ca mai locuiau acolo.

Familia Bloom ocupa doua camere la parterul (vazut din fata, din strada Eccles; la etajul unu privind din spate) acestei case de inchiriat cu doua etaje (privind din fata), cu bucataria la subsol (sau la parter privind din spate). Salonul este camera din fata; dormitorul este pe partea cealalta si are o mica gradina, in spate. Este un apartament cu apa rece, fara baie, dar cu o toaleta la parter si o privata cam invechita in gradina din spate. Cele doua etaje de deasupra familiei Bloom sunt goale si de inchiriat - de fapt cei doi Bloom au pus un afis pe fereastra camerei din fata, de >a parter, pe care scrie "apartamente nemobilate".
Actiunea: Bloom, in bucataria de la subsol, pregateste masa de dimineata pentru sotia sa, vorbeste dragastos cu pisica. Ceainicul luat de pe foc este "posomorat si masiv, cu gatul iesindu-i in afara", El urca la parter si hotarand sa-si ia un rinichi de porc, ii spune lui Molly, prin usa dormitorului, ca se duce pana la colt. Un oftat slab, adormit, raspunse "Mm". O anumita hartie este pusa in siguranta in captuseala palariei sale, "Inscriptia patata de sudoare de pe panglica dinauntru a palariei ii vorbea muta: Plasto, categoria intai, ha". Este vorba de o carte postala cu un nume sonor pe ea, Henry Flower, cu care se va prezenta in capitolul urmator la substatia postala Westland Row, pentru a obtine o scrisoare de la Martha Clifford, Henry Flower este pseudonimul sub care poarta o corespondenta clandestina, inceputa cu un anunt matrimonial din *Ihsh Times.* El isi uitase cheia in pantalonii de zi cu zi, astazi poarta un costum negru pentru inmormantarea lui Dignam, care este programata la ora 11. Totusi nu a uitat sa transfere in buzunarul de la coapsa un cartof pe care il duce cu el, o mascota, un talisman, un leac de la biata sa mama. (il apara mai tarziu, in aceeasi zi, de un troleibuz care imprastie nisip). Fluxul constiintei sale curge lin peste diverse pietricele ale gandirii. "Scartaie dulapul. N-are rost s-o trezesc. Adineaori s-a intors in somn pe partea cealalta. Trase dupa el usa holului, foarte incet, mai mult, pana cand partea de jos trecu usurel peste prag, acoperindu-l moale. Pare incuiata. E bine asa, oricum pana ma intorc". El da coltul strazii Dorset, il saluta in trecere pe bacan, "frumoasa zi", intra in macelarie si o observa pe servitoarea vecinilor, care cumpara carnati la tejghea. Ar fi cazul ca el si Dlugacz, amandoi din Ungaria, ar trebui ei sa fie apropiati ca niste compatrioti ? Bloom amana din nou. Nu, alta data. Citeste reclama unei firme cu o plantatie in Palestina si gandurile lui ratacesc spre est, spre Orient. Norul sincronizator. "Un nor incepu sa acopere soarele cu totul, pe incetul, cu totul. Cenusiu. Departe". Aceasta este o sincronizare. Stephen vazuse acelasi nor inainte de masa de dimineata: "Un nor incepu sa acopere incet soarele, umbrind golful in verde mai adanc. il stia in spatele lui, un bol cu ape amare". Verdele este o amintire amara in mintea lui Stephen, cenusiul norului ii sugereaza lui Bloom o singuratate cenusie, un pamant pustiu din Orient, diferit de livezile voluptoase din reclama.
Se intoarce cu rinichii; intre timp a sosit posta, doua scrisori si o carte postala. "Se opri sa ie ridice. Doamnei Marion Bloom. Inima lui grabita incetini deodata. Scris energic. Doamna Marion". (Scrisoarea este scrisa energic si doamna Marion este o obraznica). De ce incetineste inima lui ? Ei bine, asa cum vom descoperi treptat, scrisoarea este de la Blazes Boylan, impresarul lui Marion. El va veni in jurul orei patru cu programul urmatorului turneu si Bloom are banuiala ca daca el, sotul, sta deoparte in acea dupa-amiaza, ora patru se va dovedi un moment critic: in acea dupa-amiaza, Boylan va deveni amantul lui Molly. Observati atitudinea fatalista a lui Bloom: "Un regret molatec, calm, ii aluneca pe sira spinarii, tot mai pronuntat. Are sa se intample, da. Sa-mpiedic asta N-are rost; nu ma pot misca de aici. Buze dulci usoare de fecioara. Si are sa se intample. Simtea ca o strangere de inima cuprinzandu-l. Inutil sa mai incerc acum. Buze sarutand, sarutand, sarutare. Buze pline lipicioase de femeie".
Cealalta scrisoare si cartea postala sunt de la Milly, fata lui Bloom, care este acum in Mullingar, Westmeath County centrul Irlandei. Scrisoarea este pentru el, cartea postala este pentru mama ei. ii multumeste pentru cadoul de ziua ei de pe 15 iunie, o cutie de ciocolata cu crema foarte draguta. Milly scrie: "Ma lansez acum in lumea fotografiei". Cand Mulligan inota dupa masa de dimineata un prieten tanar ii spusese ca a primit o carte postala din Bannon, Westmeath: "Zice c-a dat acolo peste o adevarata minune de fata. Una ca-n poze, zice". Scrisoarea lui Milly continua: "Are sa fie un concert in Greville Arms sambata. E-un student tanar care vine aici cateodata, seara, Bannon il cheama, verisorii lui sau asa ceva sunt tipi seriosi si el canta cantecul lui Boylan.. despre fetele alea frumoase de pe plaja". intr-un fel, pentru Bloom, Blazes Boylan, iubitul de la ora patru al lui Molly, este ceea ce este pentru Stephen, Buck Muiligan, uzurpatorul vesel. Toate piesele lui Joyce se potrivesc: Molly, Bannon, Muiligan, Boylan. Veti savura aceste minunate pagini artistice, dintre cele mai mari din intreaga literatura, in care Bloom ii aduce lui Molly masa. Ce frumos scrie omul asta !
"-De la cine era scrisoarea ? intreaba.
Scris energic. Marion.
-A, de la Boylan, spuse ea. Mi-aduce programul.
-Ce canti ?
-*La ci darem* cu J.C.Doyle, spuse ea, si *Vechiul cantec dulce al iubirii.*
Buzele ei pline suradeau sorbind ceaiul. Parfumul asta lasa un miros cam statut a doua zi. Cam ca apa de flori trezita.
-Ai vrea sa-ti deschid fereastra putin ?
Ea isi impinse in gura o felie de paine indoita, intreband:
-La ce ora-i inmormantarea ?
-La unsprezece, cred, ii raspunse. N-am vazut ziarul inca.
Urmand degetul ei care arata ceva ridica de pe pat un crac al pantalonasului ei cam murdar. Nu ? Atunci o jartiera cenusie incolacita pe dupa un ciorap: mototolit, cu talpa lucioasa.
-Nu: cartea aia.
Un alt ciorap. Fusta.
-Trebuie c-a cazut pe jos, spuse ea.
Pipai incolo si incoace. *Voglio e non vorrei.* Ma intreb daca ea-l pronunta cum trebuie: *voglio.* Nu-i in pat. Trebuie c-a alunecat. Se apleca si ridica cearceaful. Cartea, cazuta acolo, zacea deschisa langa umflatura cu desene portocalii a oalei de noapte.
-Da-ncoace, spuse ea. l-am pus un semn. E un cuvant aici de care am vrut sa te intreb ce-nseamna.
Sorbi o inghititura din ceasca pe care o tinea de toarta si, dupa ce-si sterse grijulie varful degetelor pe patura, incepu sa caute prin text cu acul de cap pana ajunse la cuvantul cautat.
-Ma tu-n-pe ce ? intreba el.
-Aici, spuse ea. Ce-nseamna asta ?
Se apleca sa citeasca pe sub unghia ei frumos lustruita.
-Metempsihoza ?
-Da. Cine-i asta si ce vrea ?
-Metempsihoza, spuse el, incruntandu-se. E un cuvant grec; din greceste. Asta inseamna transmigrarea sufletelor.
-Ei, pe dracu', spuse ea. Vorbeste lamurit; sa te-nteleaga omul.
El surase, privind dintr-o parte spre ochii ei ironici. Aceiasi ochi tineri. Prima noapte dupa spectacolul cu tablouri miscatoare. La Dolphin's

Barn. Frunzari filele patate. *Ruby: Mandria circului,* la te uita. O poza. Un Italian incruntat cu biciusca in mana. Asta de aici trebuie sa fie Ruby mandria intinsa pe jos goala. Cu cearceaful du-ne pe noi spre lumina. *Monstrul Maffei conteni in sfarsit si cu un ultim blestem isi impinse victima cat colo.* Astea toate-s acte de cruzime. Ca niste animale dopate. Trapezele, la circul Hengler. Nici nu mai puteam sa ma uit. Toata lumea tinandu-si rasuflarea. Voi frangeti-va gaturile ca noi o sa ne rupem coastele de atata ras. Familii intregi. De mici le-au deprins oasele, asa ca sa se metempsihozeze. Cum adica traim dupa moarte. Sufletul nostru. Ca sufletul omului, dupa ce moare. Sufletul lui Dignam...
-Ai terminat-o ? o intreba.
-Da, spuse ea. Nu e nimic porcos in ea. Adica ea l-a iubit tot pe primul toata vremea ?
-Eu n-am citit-o. Vrei alta ?
-Da. la una de Paul de Kock. Are nume frumos.
isi mai turna o ceasca de ceai, urmarind dintr-o parte cum curge lichidul.. Reincarnare: asta-i cuvantul.
-Unii oameni cred, spuse, ca mai continuam sa traim in alt trup si dupa moarte, ca am mai trait inainte. Asta se cheama reincarnare. Ca am mai trait inainte, pe pamant, acum mii de ani, sau pe vreo alta planeta. Ca, adica, am uitat totul. Unii spun ca-si mai aduc aminte vietile lor trecute.
Frisca se incolacea in spirale tremuratoare in ceaiul ei. Mai bine sa o fac sa-si aduca aminte de cuvantul asta: metempsihoza. Un exemplu mai degraba. Un exemplu.
Scalda nimfelor de deasupra patului. Oferita o data cu numarul de Pasti cu *Photo bits:* splendida capodopera artistica in culori reale, artistice. Ceaiul inainte de a-i turna laptele. Seamana putin c J ea cand isi lasa parul pe umeri: mai zvelta. Trei silingi si sase pence am dat pe rama. Ea zicea ca face frumos deasupra patului. Nimfe goale: Grecia: si, de exemplu, toti oamenii care au trait atunci.
Rasfoi cartea.
-Metempsihoza, spuse, este cum ii spuneau grecii vechi. Ei credeau ca te poti schimba intr-un animal, sau un copac, de pilda. Fapturile acelea pe care ei le numeau nimfe, de exemplu.
Lingurita cu care ea amesteca zaharul se opri. Privea cu ochii mari drept in fata ei, inhaland prin narile ei arcuite.
-Miroase a ars, spuse ea. Ai lasat ceva pe foc ?
-Rinichiul! striga el deodata".
La fel de artistic este si sfarsitul capitolului, in care Bloom merge la privata prin usa din spate, dinspre gradina. Palaria este legatura pentru meditatii. El aude mental clopotelul frizeriei Drago (Drago, este totusi pe strada Dawson, departe in sud) - si il vede mental pe Boylan, cu par des castaniu, iesind afara dupa ce s-a spalat si periat, imagine care ii sugereaza lui Bloom sa treaca pentru baie pe la baile din strada Taro, dar va merge totusi pe strada Leinster.
În frumoasa scena de la privata, Bloom citeste o poveste din ziar, *Lovitura de teatru a lui Matchman,* si ecouri ale acesteia vor vibra ici si colo in *Ulise.* „Are ceva dintr-un artist, batranul Bloom" - cum ar fi dansul orelor pe care si-l imagineaza din locul acela caldut. "Ceasuri de seara, fetele in voaluri cenusii. Pe urma ceasurile de noapte negre, cu pumnale si masti peste ochi. O idee poetica, trandafiriu, pe urma auriu, pe urma cenusiu, pe urma negru. Si e exact ca in viata. Ziua, pe urma noaptea.
Rupse jumatate din povestirea cu premiul si se sterse cu ea. Pe urma isi trase in sus pantalonii, isi prinse bretelele si se incheie. Trase de usa sleampata a privatei si iesi in semiintuneric la aer curat.
În lumina vie, usurat si limpezit la trup, isi examina cu grija pantalonii negri, mansetele, genunchii, umflaturile din dreptul genunchilor. La ce ora e inmormantarea ? Sa vad in ziar".
Ceasul anunta noua fara un sfert. Dignam va fi ingropat la unsprezece.
Partea a doua, Capitolul 2
Timpul: intre zece si unsprezece in dimineata zilei de 16 iunie.
Locul: Diverse strazi la sud de Liffey, raul care traverseaza Dublinul de la vest la est.
Personaje- Bloom, o cunostinta M'Coy care il opreste pe strada si ii cere sa-i noteze numele la inmormantarea lui Dignam, la care nu poate veni pentru ca "E un caz de inec la Sandycove dip care ar putea iesi ceva si atunci coronenjl si cu mine ar trebui sa mergem pana acolo daca se gaseste cadavrul".
Sotia lui M'Coy este cantareata, dar nu ia fel de buna ca Marion Bloom. Un alt personaj care vorbeste cu Bloom pe strada la sfarsitul capitolului este Lyons Cocosul, care introduce tema cursei de la Ascot.
Actiune si stil: Bloom este vazut mai intai pe cheiul sir John Rogerson, la sud de Liffey, pe care a ajuns mergand pe jos din strada Eccles, unde locuieste, la o mila nord vest de Liffey. Pe drum cumparase ziarul de dimineata Freeman. Fluxul constiintei este principalul mecanism al acestui capitol. Pe chei, in timp ce merge spre sud, spre posta, Bloom transfera cartea Postala din captuseala palariei in buzunarul vestei. Gandurile lui alearga de la vitrina Companiei de ceaiuri orientale la lumea miresmelor si a florilor. La posta este o scrisoare pentru el, de la necunoscuta Martha Clifford, pe care nu o va intalni niciodata. in timp ce Bloom vorbeste cu M'Coy pe strada, ochiul sau rataceste catre o femeie care este pe cale sa se urce in trasura. "Fii atent! Fii atent! Fulgurare de matase ampla bogata ciorapi de matase numai alb. Fii atent!" Gleznele erau mult mai rar vazute in 1904 decat astazi. Dar un tramvai greu hurducaie si se taraie intre ochiul observator al lui Bloom si doamna. "Am pierdut-o. La dracu' cu carnu' asta care face atata zgomot! Te face sa te simti exclus de la ceva de soi. Paradisul si peri. Totdeauna se intampla asa. Chiar in momentul cand. Fata aia din gangul de pe strada Eustace, luni parca, agatandu-si la loc jartiera. Prietenul ei care-i acoperea dezvaluirile. *Espirit de corps.* Ei, la ce sa mai casti gura acum ?"
Acum, plimbandu-se pe strada Cumberland, Bloom citeste scrisoarea Marthei. Vulgaritatea ei sentimentala ii afecteaza simturile, si gandurile ii zboara spre satisfactii usoare. Trece pe sub un pod de cale ferata. Imaginea butoaielor de bere, principalul export al Dublinului, este sugerata de zanganitul trenului de deasupra, la fel cum marea ii sugereaza lui Stephen, in timp ce se plimba pe plaja, un hamal de butoaie. "Cade in cupe de stanca, flop, slop, slap; cuprinsa in butoaie. Si istovita, vorbirea-i se curma. Aluneca inspumata, dezlantuita in larguri, cu balta de spuma plutind, florile largi desfoliind". Imaginea aceasta este destul de aproape de viziunea lui Bloom cu berea revarsata: "Un tren venind spre gara trecu huruind greoi deasupra capului sau, vagon dupa vagon. Butoaiele i se zdruncinau in cap; berea tulbure ii zvacnea, fermentand in maruntaie. Vranele rabufnira cedand si un torent urias, intunecat, tasni, revarsandu-se deodata, serpuind peste tot pe pamantul plat, suvoi lenes, tot mai dens, de lichid purtand cu sine flori latarete de spuma". Aceasta este inca o sincronizare. Trebuie sa observam ca acest capitol se va termina cu cuvantul floare in paragraful baii lui Bloom, care are ceva legaturi cu imaginea inecatului, creata de Stephen. Bloom presimte: "isi vedea trunchiul si madularele acoperite pretutindeni de riduri mici de apa, plutind, impins incetisor in sus, galbui ca lamaia; pantecul lui, mugur de carne; si isi vedea carliontii intunecati ai parului, tufa plutind, parul plutitor al suvoiului in jurul parintelui molatec al atator mii, plutind lanceda, o floare". Si capitolul se termina cu cuvantul *floare*.
Mergand mai departe pe strada Cumberland, dupa citirea scrisorii de la Martha, in trecere, Bloom intra pentru o clipa intr-o biserica catolica.

Gandurile lui curg mai departe. Cateva minute mai tarziu, in jur de zece si un sfert, trece pe Westland Row spre o farmacie, unde va comanda o lotiune de maini pentru sotia sa. Ulei dulce de migdale si tinctura de rasina, si apa cu aroma de flori de portocala. Cumpara o bucata de sapun si spune ca va trimite mai tarziu dupa lotiune, dar va uita de lotiune. Sapunul insa va fi un personaj destul de interesant pe parcursul povestirii.

Dati-mi voie sa urmaresc doua teme in acest capitol - sapunul si Cupa de aur Ascot. Sapunul este din colectia Barrington cu aroma de lamaie, costa patru pence si are un miros dulce de ceara si lamaie. Dupa baia lui Bloom, in drum spre inmormantare, in trasura cu cai, sapunul se afla in buzunarul de la spate. "M-am asezat pe ceva tare. Aha, sapunul din buzunarul de la spate. Mai bine sa-l scot de acolo. S-astept momentul". Acesta apare cand ajunge la cimitirul Prospect. Bloom se da jos. Abia in acel moment face transferul sapunului invelit in hartie, de la spate in buzunarul interior in care tine batista. La sediul ziarului, dupa inmormantare, isi scoate batista, si aici tema parfumului de lamaie se intrepatrunde cu scrisoarea Marthei si cu infidelitatea sotiei sale. Si mai tarziu, la inceputul dupa-amiezei, langa biblioteca si langa muzeul din strada Kildare, Bloom il zareste o clipa pe Blazes Boylan. De ce muzeul ? Ei bine, Bloom a hotarat sa cerceteze, din pura curiozitate, anumite detalii de anatomie la zeitele din marmura. "Palarie de paie in soare. Pantofi galbeni. Pantaloni cu manseta intoarsa. Este. Este.

Inima ii batea inabusit. La dreapta. Muzeul. Zeitele. Zvacni spre dreapta.

-Este ? Aproape sigur. Nu ma uit. Sunt cu vinul in nas. De ce am ? Prea mi s-a_suit la cap. Da, este. Mersul. Nu vad. Nu vad. Mergi inainte.

Îndreptandu-se spre poarta muzeului cu pasi lungi speriati isi ridica ochii. Frumoasa cladire. Sir Thomas Deane a proiectat-o. Nu vine dupa mine ?

Poate nu m-a vazut. Era cu lumina in ochi.

Inima ii flutura rabufnindu-i in suspine intretaiate. Repede. Statui reci: ce liniste-i aici. intr-o clipa sunt in siguranta.

Nu, nu m-a vazut. Doua trecute. Chiar la poarta.

O, inima !.

Cu ochii zvacnindu-i privea fix la curbele albicioase de piatra. Sir Thomas Deane era cu stil grec.

Sa caut ceva.

Grabita mana ii intra precipitat in buzunar scoase, citi desfacuta Agendath Netaim. Unde am ?

Ocupat sa caut.

Vari repede la loc Agendath.

Dupa-masa a spus ea.

Asta caut. Da, asta. incerca in toate buzunarele. Batis, *Freeman.* Unde I-am? A, da. Pantalonii. Portmoneul. Cartoful. Unde l-am ?

Repede. Mergi linistit. inca o clipa. Inima.

Mana lui cautand acel unde l-am gasit in buzunarul de la sold, lotiunea s-o iau, o hartie incalzita, lipindu-se. A, sapunu-i acolo ! Da. Poarta. Am scapat!"

Sapunul este mentionat ca fiind lipicios in buzunarul lui la ora 4, si apoi in ingrozitoarea comedie cosmar de la miezul noptii din casa de moravuri usoare, o bucata de sapun de lamaie nou, curat, apare raspandind lumina si parfum, o luna parfumata dintr-o reclama iese la viata stelara, si sapunul canta in timp ce luna urca pe culmile paradisului din reclama:

Ce pereche minunata suntem Bloom si cu mine;

El lumineaza pamantul, eu lustruiesc cerul bine.

Apoteoza temei sapunului este identificata aici ca *sapun ratacitor,* bucata este in sfarsit folosita acasa de Bloom, pentru a-si spala mainile soioase. "Asezand ceainicul pe jumatate plin pe carbunii acum arzand, de ce s-a intors la robinetul inca curgand ?

Sa-si spele mainile murdarite, cu o bucata partial consumata de sapun Barrington cu aroma de lamaie, de care mai adera inca hartia(cumparat cu treisprezece ore inainte la pretul de patru pence si inca neachitat) cu apa rece proaspata neschimbatoare mereu schimbatoare si sa se stearga, pe fata si pe maini, cu o carpa lunga, de olanda, cu bordura rosie petrecuta pe un sul de lemn rotitor".

La sfarsitul partii a doua, capitolul 2, la a doua citire veti descoperi inceputul unei teme care va strabate intreaga zi a cartii - cursa Cupa de aur Ascot, care va avea loc in acea dupa-amiaza, de 16 iunie 1904, ora 3, la Ascot Heath, Berkshire, Anglia. Rezultatele de la evenimentele Cupei de aur ajung la Dublin o ora mai tarziu, la ora patru. Aceasta cursa, cu acesti cai, a avut loc in asa-zisa realitate. O serie de locuitori ai Dublinului pariaza pe cei patru competitori. Caii sunt: Maximum al doilea, un cal francez si castigatorul din anul anterior; Zinfandel, un favorit dupa prestatia sa la cupa Coronation de la Epsom; Sceptre, care este preferatul redactorului sef sportiv Lenehan; si in final Svarluga (*Thfowaway*, numele calului, inseamna *bun de aruncat*), un outsider.

Sa observam acum evolutia temei pe parcursul cartii. Ea incepe, cum am spus, ia sfarsitul celui de-al doilea capitol ai lui Bloom: "Langa el, vocea lui Lyons Cocosul si o data cu ea si mana lui spusera:

-Hei, Bloom, ce vesti bune ne mai dai ? E de astazi ? la da-l incoace un moment.

Iar si-a ras mustata, ce dracu' ! Buza de sus ce lunga si rece parca. Sa para mai tanar. Si chiar c-arata ca dracu'. Si-i mai tanar ca mine.

Degetele galbui cu unghii negre ale lui Lyons Cocosul desfasurau sulul ziarului. Ar avea nevoie sa se mai si spele. Sa mai dea jos murdaria de pe el. Buna dimineata, nu folositi sapunul Pears ? Matreata pe umeri. Si ar trebui sa-si dea si cu briantina pe par.

-Vreau sa vad ce-i cu calul ala frantuzesc care e-n cursa astazi, spuse Lyons Cocosul. Unde Dumnezeu o fi ?

Fosnea paginile mototolite, impingandu-si barbia in gulerul inalt. Are gadiliciul frizerului. Cand ai gulerul prea strans iti cade parul. Mai bine-i las ziarul si scap de el.

-Poti sa-l pastrezi, spuse domnul Bloom.

-Ascot. Cupa de aur. Stai, murmura Lyons Cocosul. O clipa. Maximum al doilea.

-Eram tocmai sa-l arunc, spuse domnul Bloom.

Lyons Cocosul isi ridica brusc ochii si-i arunca o privire chiorasa nesigura.

-Ce spui ? zise vocea lui deodata atenta.

-Zic ca poti sa-l pastrezi, raspunse domnul Bloom. Eram cat pe-aci sa-l arunc in clipa asta. (*I was going te throw it away* inseamna *Ma pregateam sa-l azvarl* sau, citit altfel, *Voiam sa pariez pe Throwaway*)

Lyons Cocosul mai statu la indoiala o clipa, ochindu-l chioras; pe urma impinse foile desfacute inapoi in bratele domnului Bloom.

-Am sa risc, spuse. Uite, multumesc.

Si se grabi spre coltul lui Conway. Ca o coada de iepure cu frica lui Dumnezeu".

Pe langa frumusetea tehnicii fluxului constiintei din acest pasaj, ce ar mai trebui sa remarcam ? Doua lucruri: (1) ca Bloom nu este preocupat(si probabil nici nu are habar) de cursa deocamdata, si (2) ca Lyons Cocosul, o cunostinta intamplatoare, interpreteaza remarca lui ca o referire la

calul Svarluga. Lui Bloom nu numai ca ii este indiferenta cursa Cupa de aur Ascot, dar ramane senin, nestiutor ca remarca sa a fost interpretata ca o indicatie.
Acum sa privim evolutia temei. Editia cursei din *Freeman* apare la pranz, si Lenehan, redactorul sportiv, il alege pe Sceptre, indicatie pe care Bloom o prinde din zbor la sediul ziarului. La ora doua Bloom sta la o tejghea si ia o gustare cu un tovaras foarte insipid, Nosey Flynn, care discuta ziarul acela conventional. "Domnul Bloom, mestecand in picioare, isi cobori ochii pe suspinul celuilalt. Un idiot cu nasul mare. Sa-i spun de calul ala pe care Lenehan ? Dar stie si el. Mai bine lasa-l sa uite. Du-te si mai pierde niste bani. Cretinul si banii lui. Picatura aia iar ii iese din nas. Rece trebuie sa-i fie nasul cand saruta o femeie. Si totusi lor s-ar putea sa le placa. Barbile tepoase le plac, de pilda. Nasurile reci ale cainilor. Batrana doamna Riordan careia-i ghioraiau matele si cu terrierul ei Skye la hotelul City Arms. Molly care-l lua mereu in brate. O catelusul meu mic ham hamhamham !
Vinul patrunse si inmuie aluatul amestecat de paine mustar si o clipa inainte branza fermentata. Bunisor vin. Are gust mai bun pentru ca nu mi-e sete. Sigur, dupa baie ma simt asa. Doar o inghititura sau doua. Pe urma pe la ora sase pot. Sase, sase. Timpul va fi trecut atunci. Ea..."
Sosind in acelasi loc dupa ce Bloom a plecat, Lyons Cocosul ii indica lui Flynn ca are un pariu bun si ca se va arunca la cinci silingi, dar nu mentioneaza ca este vorba de Svarluga, spune doar ca Bloom i-a dat pontul. Cand redactorul sportiv Lenehan intra intr-un local de pariuri pentru a afla pretul de pornire al lui Sceptre, se intalneste cu Lyons si il sfatuieste sa nu parieze pe Svarluga. in minunatul capitol din barul Ormond, in jurul orei patru dupa-amiaza, Lenehan ii spune lui Blazes Boylan ca este sigur ca Sceptre va castiga detasat, si Boylan, care este in drum spre intalnirea cu Molly Bloom, recunoaste ca a pariat in contul unei prietene (Molly). Tema rezultatului va fi prezenta de acum tot timpul. in capitolul din barul Kiernan, redactorul sportiv Lenehan intra in bar si anunta intunecat ca Svarluga a cistigat "cu douazeci la unu. Un cal la care nu s-ar fi gandit nici dracu'... Desertaciune daca ai un nume, numele tau este *Sceptre"*. Acum sa vedem cum se rasfrange aceasta profetie asupra lui Bloom, care nu este interesat deocamdata de Cupa de aur. Bloom pleaca din barul Kiernan spre Judecatorie, cu o misiune caritabila (legata de asigurarea de viata a prietenului sau Pat Dignam) si Lenehan, la bar, comenteaza:
"-Stiu unde s-a dus, zice Lenehan, pocnind din degete.
-Cine ? Zic *eu.*
-Bloom, zice el, chestia cu judecatoria e un bluf. A mizat pe Zvarluga si s-a dus sa-si incaseze paraua.
-Prapaditul asta care nici nu stie pe ce lume traieste ? zice cetateanul, care nici in vis n-a pariat niciodata la curse.
-Acolo s-a dus, zice Lenehan. L-am intalnit pe Lyons Cocosul tocmai cand se ducea sa parieze pe martoaga aia, si l-am convins eu sa nu faca asa ceva si mi-a spus ca Bloom ii vanduse pontul. Pariez pe ce vreti ca a mers cu o suta de silingi la cinci. E singurul tip din Dublin care a mers pe caiul asta. Un ca> suspect la culme.
-El insusi e o martoaga suspecta la culme, zice Joe".
Persoana *Eu* din capitolul din barul Kienan este naratorul anonim, un or" beat si confuz, cu un aer de linsator. Trezit de delicatetea lui Bloom si de intelepciunea lui umana, el este acum - acest narator anonim - infuriat de suspiciunea ca un evreu a castigat o suta la cinci pariind pe calul negru Zvarluga. Naratorul anonim vede cu placere zarva care se isca atunci cand un scandalagiu(asa-zisul cetatean al capitolului) arunca in Bloom cu o cutie de biscuiti.
Rezultatele cursei apar mai tarziu in *Evening Telegraph* pe care Bloom il citeste la adapostul trasurii la sfarsitul zilei sale incarcate. Acolo sunt si un articol despre inmormantarea lui Dignam si scrisoarea lui Deasy - un ziar care relateaza evenimentele zilei. Si, in sfarsit, in penultimul capitol al cartii, in care Bloom soseste in sfarsit acasa, observam doua lucruri: (1) gaseste pe tablia mesei din bucatarie patru fragmente din cele doua bilete de pariu pe care Blazes Boylar», intr-o furie spectaculoasa le rupsese cand aflase ca Sceptre nu a castigat, si (2) Bloom observa, cu blandete si satisfactie,, ca nu a riscat, nu a fost dezamagit, si nu l-a indemnat pe Flynn sa-si investeasca banii in alegerea lui Leneham, Sceptre.
Dati-mi voie sa observ pe scurt, intre capitolele 2 si 3 ale partii a doua, personalitatea lui Bloom. Una din trasaturile sale principale este bunatatea cu animalele, bunatatea cu cei slabi. Desi la masa de dimineata a mancat cu savoare organele interne ale animalului, rinichiul de porc, si poate sa simta o foame acuta cand se gandeste la sangele dulce, gros, fierbinte, fumegand, in ciuda acestor gusturi de calitate inferioara, simte o compasiune puternica pentru animalele degradate de om, ranite de om. Putem observa la micul dejun atitudinea de bunatate fata de pisicuta sa neagra : "Domnul Bloom privea curios, cu blandete, silueta lucioasa, neagra. iti da impresia de curat-cum ii luceste spinarea moale, nasturasul alb de la radacina cozii, ochii verzi, fulguranti. Se apleca spre ea, cu mainile pe genunchi.
-Lapte pentru pisicuta, spuse.
-Mrkniao ! tipa pisica".
De asemenea, intelegerea pentru caini, de exemplu cand isi aminteste pe drumul spre cimitir, de Athos, cainele tatalui sau. "Saracul Athos ! Poarta-te bine cu Athos, Leopold, asta-i dorinta mea de pe urma". Si imaginea lui Athos in mintea lui Bloom este: "Un animal linistit. Cainii batranilor asa sunt de obicei". Spiritul lui Bloom dezvaluie o participare plina de empatie pentru animale care, in valori artistice si umane, concureaza cu intelegerea lui Stephen pentru caini, ca in scena de pe plaja Sandymount. La fel Bloom are o strangere de inima de mila si tandrete cand, dupa intalnirea cu M'Coy, trece pe langa caii istoviti, de la statia de trasura, la ora mesei. "Pe masura ce se apropia ii auzea strivind boabele lucioase de ovaz intre dintii lor bland mestecatori Ochii lor mari de tap il priveau trecand pe langa ei, prin mirosul dulceag, amestecat cu ovaz, al urinei de cal. Un Eldorado al lor. Saracii de ei, niste nenorociti ! La dracu' daca mai stiu ei ceva sau le mai pasa de ceva cu boturile alea lungi varate in traistele cu ovaz. Sunt prea satui de toate sa mai si vorbeasca. Dar, oricum, ei isi au asigurata hrana si tot ce le trebuie. Si mai sunt si castrati; uite colo o bucata de gutaperca uscata care le atarna intre solduri. S-ar putea sa fie mai fericiti asa chiar. Par niste animale bune, saracii de ei. Dar ce te mai enerveaza cand se apuca sa necheze". (Interesul ciudat al lui Joyce pentru vezica este impartasit de Bloom). in atitudinea lui de compasiune pentru animale, Bloom hraneste chiar si pescarusi, pe care eu personal ii consider pasari nesuferite, cu privire de alcoolic - si mai exista si alte semne de bunatate cu animalele pe parcursul cartii. Este interesant cum, in plimbarea dinaintea pranzului, priveste in trecere un stol de porumbei din fata Parlamentului Irlandez: "Se mai zbenguie si ei nitel dupa masa". Tonul sau corespunde exact in intonatie si metrica cu meditatiile lui Stephen de pe plaja, "Placerile simple ale celor sarmani" (o parabola ironica a poemului *Elegie scrisa in curtea unei biserici de tara*, de Thomas Gray, 1751). in timp ce un oaJpe, "mirosi o stanca si de sub laba din spate ridicata urina peste ea".
Partea a doua, Capitolul 3
Stil: Joyce logic si lucid, gandurile lui Bloom usor de urmarit.
Timpul: Imediat dupa ora 11.
Locul: Bloom a luat un tramvai, de la baile de pe strada Leinster, spre est, unde este casa lui Dignam, Serpentine Avenue, nr 9, la sud-est de Liffey, de unde porneste inmormantarea. in loc sa o ia direct spre vest, spre centrul Dublinului si apoi spre nord-vest spre cimitirul Prospect,

procesiunea merge pe un drum prin Irishtown, luand-o spre nord-est si apoi spre vest. Este un bun si vechi obicei ca Dignam sa fie dus mai intai prin Irishtown, pe Tritonville Road, spre nord pe Serpentine Avenue, si numai dupa ce a trecut prin Irishtown sa o ia la vest prin Ringsend Road si New Brunswick Street, apoi peste raul Liffey si, nord-vest, spre cimitirul Prospect.
Personaje: Vreo duzina de participanti la inmormantare, printre ei, pe bancheta din spate a trasurii cu patru locuri, Martin Cunninham, un om cumsecade, alaturi de Power, care vorbeste, fara sa-si dea seama, de sinucidere, in prezenta lui Bloom. in fata lor, Bloom si Simon Dedalus, tatal lui Stephen, un om extrem de spiritual, crud, iritabil si talentat.
Actiunea: Actiunea acestui capitol este foarte simpla si usor de citit. Prefer sa o discut din punct de vedere al temelor sale.
Tatal evreu-ungur al lui Bloom(a carui sinucidere este mentionata in acest capitol) s-a casatorit cu o fata irlandeza, Ellen Higgins, de origine crestin ungara din partea tatalui si protestanta din partea mamei. Asa se face ca Bloom a fost botezat ca protestant si a devenit mai tarziu catolic, pentru a se putea casatori cu Marion Tweedy, si ea de origine mixta irlandezo-ungara. Printre stramosii lui Bloom exista si un soldat australian blond. in ciuda acestor complicatii, Bloom se considera evreu, si anti-semitismul este umbra constanta care atarna deasupra sa pe parcursul cartii. Este tot timpul in pericol sa fie ranit sau insultat, chiar si de oameni altfel respectabili, si este privit ca un strain. Privind in ansamblu problema, cred ca in 1904, anul in care se petrece actiunea acestei zile, numarul evreilor care traiau in Irlanda era de patru mii, la o populatie de patru milioane si jumatate. Prejudecatile vicioase si conventionale anima majoritatea oamenilor pe care ii intalneste Bloom pe parcursul acestei zile periculoase. in trasura care ii duce la cimitir, Simon Dedalus il ridiculizeaza cu verva pe Reuben J. Dodd, un camatar evreu, al carui fiu fusese pe punctul de a se ineca. Bloom incearca sa spuna el primul povestea, pentru a putea avea un oarecare control asupra ei si pentru a evita insultele indirecte. Tema persecutiei rasiale il urmareste pe Bloom pe tot parcursul cartii. Chiar Stephen Dedalus il insulta grosolan cu un cantec, fa penultimul capitol, o parodie a unei balade din secolul saisprezece, despre tanarul Saint Hugh din Lincoln, care, in acea vreme, se credea ca a fost crucificat de evrei in secolul doisprezece.
Sincronizarea este mai degraba un procedeu decat o tema. Pe parcursul cartii oamenii continua sa se intalneasca - drumurile se intalnesc, apoi se despart si se intalnesc din nou. Trecand din Trittonville Road in Ringsend Road, cei patru barbati din trasura il depasesc pe Stephen Dedalus, fiul lui Simon, care merge din Sandycove spre sediul ziarului, pe aproape acelasi drum cu convoiul funerar. Apoi, mai departe, pe strada Brunswick, aproape de Liffey, tocmai pe cand Bloom mediteaza asupra vizitei lui Boylan din acea dupa-amiaza, Cunningham il vede pe Boylan pe strada, si Boylan primeste salutul tovarasilor de trasura ai lui Bloom.
Omul in macferlan cafeniu este totusi o tema. Printre personajele intamplatoare ale cartii, exista unul de un interes deosebit pentru cititorul joycean, caci nu mai este nevoie sa repet ca fiecare gen nou de scriitor dezvolta un nou gen de cititor. Fiecare geniu produce o legiune de tineri insomniaci. Acest personaj intamplator, atat de special, este asa-numitul Om in macferlan cafeniu, la care se face de unsprezece ori aluzie, intr-un fel sau altul, pe parcursul cartii, dar care nu este numit niciodata. Din cate cunosc eu. criticii nu i-au inteles identitatea. Hai sa vedem daca i-o putem stabili.
El este vazut pentru prima data la inmormantarea lui Paddy Dignam; nimeni nu stie cine este, aparitia sa este brusca si neasteptata. in aceasta zi lunga, domnul Bloom va continua sa revina la acest mic dar iritant mister - cine era Omul in macferlan cafeniu ? Asa apare el imbracat la inmormantare. Bloom se gandeste la mortul Dignam, in timp ce groparii pun sicriul pe marginea gropii si intind franghii in jurul lui pentru a-l cobori in groapa. "il ingropam... El nici nu stie cine e aici, si nici nu-i pasa". in acest moment, ochii lui Bloom ratacesc un minut asupra celor "care sunt aici" si se opresc asupra unei persoane pe care el nu o cunoaste. Fluxul constiintei ia o noua intorsatura. "Cine-o mai fi si slabanogul ala de acolo in macferlan ? Cine-o mai fi si asta, tare as vrea sa stiu ? Ca sa vezi, as da nu stiu ce ca sa stiu cine-i. intotdeauna apare cate unul pe care nici nu l-ai visat". Acest gand bolboroseste in continuare si acum il gasim pe Bloom numarand micul grup prezent de la inmormantare. "Domnul Bloom se oprise departe, in spate, cu palaria in mana, numarand capetele descoperite. Doisprezece. Eu sunt al treispezecelea. Nu, tipul in macferlan e al treisprezecelea. Numarul mortii. De unde dracu' o mai fi rasarit si asta ? În capela n-a fost, asta as putea sa jur. Prosteasca superstitia asta cu treisprezece'. Gandurile lui Bloom zboara apoi spre alte lucruri.
Deci cine e desiratul care pare sa fi rasarit deodata, exact in momentul in care sicriul lui Patrick Dignam este coborat in mormant″. Sa inceperi cercetarile. La sfarsitul ceremoniei. Joe Hynes, un reporter care noteaza numele de la inmormantare, il intreaba pe Bloom: " - Si ia spune, zicea Hynes, il stii pe tipul acela cu..." Dar in acest moment observa ca tipul disparuse, si propozitia ramane neterminata. Cuvantul pe care nu-l mai zice este desigur *macferlan.* Apoi Hynes continua "tipul care era acolo mai departe cu..." Din nou nu termina si priveste in jur. Bloom ofera sfarsitul propozitiei: "-Macferlan (macferlan - impermeabil). Da, i-am vazut... Unde-i acuma ?" Hynes intelege gresit: el crede ca numele omului este M'Ferlan [comparati aceasta cu tema calului Zvarluga (Throwaway)] si il noteaza". - M'Ferlan, spune Hynes, mazgalind in carnetel. Nu stiu cine-i asta. Asa-I cheama ?" Hynes se indeparteaza, privind in jur sa se asigure ca a notat pe toata lumea. "-Nu, incepu Dl Bloom, intorcandu-se si el si oprindu-se. Stai nitel, Hynes !
N-a auzit. Chiar. Unde-o fi disparut ? Nici un semn. Ei pe toti. L-a vazut cineva aici pe... Kapa i doi de I. Omul invizibil. Doamne Dumnezeule, unde-o fi intrat ?" Gandurile lui Bloom sunt intrerupte in acest punct, cand al saptelea gropar vine langa el sa ia o sapa.
În ultima sectiune a capitolului sapte din partea a doua, capitol dedicat sincronizarii dintre diversi oameni de pe strazile Dublinului, in jurul orei trei dupa-amiaza, gasim o alta aluzie la misteriosul personaj. Viceregele, guvernatorul Irlandei, in drum spre inaugurarea bazarului Mirus, unde se strang fonduri pentru spitalul Mercer (in acest bazar, mai tarziu, la caderea noptii, are loc un spectacol cu artificii in capitolul 10), viceregele trece cu suita sa pe langa un tanar orb, apoi "pe strada Lower Mount, un pieton intr-un macferlan cafeniu, mancand o bucata de paine uscata, trecu repede si scapand neatins prin calea viceregelui". Ce indicii noi avem aici ? Ei bine omul exista. Pana la urma, este un individ viu, este sarac, merge cu pasi usori, intr-un fel seamana cu Stephen Dedalus in atitudinea lui dispretuitoare si rece. Dar, bineinteles, nu este Stephen. Anglia viceregele, il lasa nevatamat Anglia nu-l poate agresa. Un om viu si in acelasi timp la fel de usor ca o stafie - cine ar putea fi el ?
Urmatoarea referire apare in capitolul 9 al partii a doua, capitolul in care bunul, blandul Bloom este asaltat in barul Kiernan de un „troglodit", cetateanul anonim, si groaznicul caine al bunicului lui Gerty. Bloom, cu o intonatie tandra si grava(care il ridica peste propriul lui nivel individual, prea fizic, din alte parti ale cartii), Bloom evreul vorbeste:
"- Si eu apartin unei rase, zice Bloom, care este urata si persecutata. Chiar si acuma. Chiar in momentul acesta. Chiar in clipa asta". Cetateanul ranjeste:
"- Vorbesti despre noul Ierusalim ? zice cetateanul.
- Vorbesc despre nedreptate, zice Bloom ...
- Dar n-are nici un rost Forta, ura, istoria, toate chestiile acestea. Asta nu-i viata pentru oameni. Insulta si ura asta. Si toata lumea stie ca viata adevarata este exact contrariul.
- Adica ce ? zice Alf.

-Iubire, zice Bloom". }ntamplarea face ca aceasta sa fie tema principala a filozofiei lui Tolstoi - viata omului este iubire divina. Iubirea este inteleasa de mintile simple din bar ca iubire sexuala. Dar printre diversele propozitii: "Politistul 14A o iubeste pe Mary Kelly. Gerty MacDowell il iubeste pe baiatul cu bicicleta.. Majestatea sa Regele o iubeste pe Majestatea sa Regina", etc, omul nostru misterios reapare pentru o clipa. "Barbatul cu macferlan cafeniu iubeste o doamna care a murit". Observam ca el este aici intr-un contrast vadit cu politistul sau chiar cu "batranul domn Verschoyle cu trompa lui acustica [care] o iubeste pe batranica doamna Verschoyle cu un ochi la faina si altul la slanina". Omului misterios i s-a dat aici un plus de poezie. Dar cine este el - el care apare in momente cruciale ale cartii - este el moartea, opresiunea, persecutia, viata, iubirea ?

În capitolul 10, la sfarsitul scenei masturbarii de pe plaja, in timpul focurilor de artificii de la bazar, Bloom isi aminteste in treacat de Omul in macferlan cafeniu pe care l-a vazut la inmormantare. in capitolul 11, putin inainte de inchidere, la ora unsprezece, intr-un bar aflat intre o maternitate si o casa rau-famata, omul misterios este vazut o clipa prin ceata bauturii.

'La dracu', cine-i tipul in macferlan ? Dusty Rhodes, ia gineste ce mai barci. Or ca ! Ce-are acolo ? Cap de bou. la te uita, un bovril. l-o fi foame. Ce stii tu. coate goale ! Prapaditu ala din Richmond ? Chiar. Credea ca i-a intrat plumbu-unde nu trebuie. O prostie prostitoare. Noi ii zicem Papa paine. Omul asta domnilor a fost odata un cetatean respectabil. Un barbat cu trupu-n zdrente s-a insurat cu-o fata-n trente. A intins si ea o undita. Uite si iubirea pierduta Macferlan calatorul prin canion-urlatorul".

Pasajul, ca intreg ultimul paragraf din acest capitol, este inutil de obscur, dar exista referinte clare la omul care mananca supa Bovril, la pantofii lui prafuiti si la iubirea pierduta.

Un om intr-un macferlan cafeniu apare in scena bordelului, capitolul 12, care este o exagerare grotesca a franturilor de ganduri din mintea lui Biocm: franturi de ganduri jucand pe o scena obscura intr-o comedie de cosms-Acest capitol nu ar trebui luat in serios, dupa cum nu trebuie sa luam in serios nici viziunea scurta a lui Bloom asupra Omului in macferlan cafeniu, care il denunta pe Bloom ca fiind fiul unei mame crestine: "sa nu credeti nici o vorba din ce spune. Omul acela este Leopold Macferlan, incendiatorul notoriu. Adevaratul sau nume e Higgins". Mama lui Bloom, care s-a maritat cu Rudolf Virag din Szombathely, Viena, Budapesta, fv ,ano, Londra si Dublin, se nascuse Ellen Higgins, a doua fiica a lui Julius Higgins (Nascut Karoly - un ungur) si Fanny Higgins, nascuta Hegarty. in acelasi cosmar, bunicul lui Bloom, Lipoti (Leopold) Virag este invelit in cateva haine peste care poarta ur> macferlan cafeniu, evident imprumutat de la omul misterios. Cand, dupa miezul noptii, Bloom cere cafea pentru Stephen in statia de trasura (partea a treia, capitolul 1) ia un ziar *Evening Telegraph* si citeste acolo articolul despre inmormantarea lui Patrick Dignam, scris de Joe Hynes: Sunt numiti participantii - aici apare o lista de nume care se sfarseste cu M'Ferlan. in fine, in capitolul 2 al acestei ultime parti, un capitol compus sub forma de intrebare -raspuns, gasim: "De ce enigma de sine insusi impusa a devenit in mod voluntar constient, fara sa o inteleaga...[in timp ce se dezbraca si isi strangea hainele] ?

Cine era M'Ferlan ?"

Este ultima data cand auzim despre Omul in macferlan cafeniu.

Stim cine este ? Eu cred ca da. Cheia apare in capitolul 4 al partii a doua, scena din biblioteca. Stephen discuta despre Shakespeare si afirma ca Shakespeare insusi este prezent in operele saie, ale lui Shakespeare. Shakespeare, spune el incordat: "El insusi si-a ascuns numele sau, nume frumos, Wiiliam, in piese, un figurant ici, un clovn dincolo, asa cum pictorul, in Italia, demult, isi punea chipul sau in vreun colt mai intunecat al panzei..." si aceasta este exact ce a facut Joyce - si-a zugravit chipul intr-un colt intunecat al panzei. Omul in macferlan cafeniu, care trece prin visul cartii, nu este altul decat autorul insusi. Bloom isi zareste creatorul!

Partea a doua, capitolul 4

Timpul: Amiaza

Locul: Sediile ziarelor *Freeman Journal* si *Evening Telegraph*, la Stalpii lui Nelson, centrul orasului, putin la nord de Liffey.

Personaje: Printre personaje il avem pe Bloom, care a venit sa se ocupe de publicarea unei reclame a lui Alexander Keyes: localuri de lux, un magazin de lichioruri sau un pub. (Mai tarziu, in capitolul 5, va merge la Biblioteca Nationala sa ia emblema cu cele doua chei incrucisate, in chip de Casa cheilor, numele parlamentului Manx - o aluzie la aducerea in Irlanda a unei conduceri autohtone. La acelasi sediu de ziar apare si Stephen, cu scrisoarea lui Deasy despre boala copitei-si-gurii, dar Joyce nu vrea sa-l lase pe Bloom sa se intalneasca cu Stephen. Totusi Bloom auzise de Steohen' la sediul ziarului pot fi mariti si alti cetateni, inclusiv tatal lui Stephen, intors de la cimitir cu Bloom. Dintre zians'i il avem \ =•■< Leneh'an, care spune o ghicitoare, "Ce opera e ca o femeie frigida ? Raspuns: Roza de Castilia.

Stilul: Sectiunile capitolului poarta nume comice, care sunt parodii ale titlurilor articolelor din ziar. Capitolul nu mi se pare bine echilibrat, si contributia lui Stephen nu este prea spirituala. Puteti sa-l parcurgeti cu un ochi mai superficial.

Partea a doua, Capitolul 5

Timpul: Dupa ora unu, inceputul dupa-amiezei.

Locul: Strazile de la sud de Stalpii lui Nelson.

Personaje: Bloom si cativa cunoscuti cu care se intalneste intamplator.

Actiunea: De la Stalpii lui Nelson, Bloom merge spre sud, de-a lungul raului. Un tip sumbru de la YMCA ii da un fluturas, "Profetul Ilie soseste", "in mana domnului Bloom". De ce aceasta constructie ciudata "in mana domnului Bloom" ? Pentru distribuitorul de fluturasi mana este doar o mana in care sa plaseze ceva: ca apartine lui Bloom este doar o intamplare. "Cateva cuvinte de la inima la inima.

Bloo... Eu ? Nu.

Sangele (Joc de cuvinte Bloom. blood=sange) mielului.

Pasii inceti il purtau spre chei, citind. Esti mantuit ? Toti sunt spalati in sangele mielului. Dumnezeu vrea jertfe de sange. Nastere, himeneu, martiriu, razboi, piatra fundamentala a unei cladiri, sacrificiul, rinichiul drept jertfa arsa pe foc, altare ale druizilor. Vine sfantul Ilie. Vine doctor Alexander Dowie restauratorul bisericii Sionului.

Soseste! Soseste!! Soseste!!!

Tuturor bun venit din inima",

Acum vom urmari soarta pamfletului (throwaway = afis, pami ei manifest, reclama). Pe drumul spre masa de pranz, Bloom va intalni cativa cunoscuti. Sora lui Stephen este in fata centrului de licitatii Dillon, si vinde niste vechituri. Ei sunt foarte saraci, familia fara mama a lui Stephen cu cele patru fete si Stephen, si tatal, un egoist batran, caruia nu pare sa-i pese. Bloom porneste pe podul O'Connell si vede pescarusi falfaind si rotindu-se. inca mai are in mana fluturasul primit de la YMCA, anuntand ca evanghelistul Dr. Dowie vine sa vorbeasca despre proorocul Ilie. Acum Bloom il mototoleste si il arunca de pe pod, sa vada daca pescarusii se vor repezi sa-l manance: "uite profetul Ilie cu treizeci si doua de picioare pe secunda, cum vine". (Bloom stiintific). Pescarusii il ignora.

Sa urmarim pe scurt, in trei capitole, tema profetului Ilie, soarta petecului de hartie A cazut in raul Liffey si va fi un instument pentru a marca trecerea timpului. Îsi incepe calatoria pe rau spre est spre mare, la aproximativ unu si jumatate. O ora mai tarziu, plutind usor pe

Liffey a navigat pana sub podul Loopline, doua blocuri mai la est de punctul de plecare: "Epava, un afis mototolit, Vine prorocul Ilie, luneca usor in jos pe Liffey, pe sub podul Loopline, tasnind " in vartejurile unde apa fierbea manioasa pe la picioarele podului pornind spre rasarit pe langa lanturi de ancora si carene, intre docul cel vechi al Vamii si cheiul George". Cateva minute mai tarziu, "la zidul nordic si cheiul sir John Rogerson, cu carcase de corabii si lanturi de ancora, plutind spre apus, plutea o ambarcatiune, un afis mototolit, leganand-se in siajul vasului. Vine profetul Ilie". Într-un sfarsit, la putin dupa ora trei, ajunge in Golful Dublin: Profetul Ilie, ambarcatiune plutitoare, afis putin mototolit, plutea spre rasarit pe langa chilele navelor si salupelor, intr-un arhipelag de dopuri, pe langa strada New Wapping pe langa bancul de la Benson si pe langa shoonerul cu trei catarge Roosevean venind de la Bridgewater cu o incarcatura cu caramizi". La aproximativ aceeasi ora, domnul Farrell, chiar inainte sa-l imbranceasca pe tanarul orb, se incrunta "la numele profetului Ilie afisat la Metropolitan Hali", unde va vorbi evanghelistul.

Într-o alta tema sincronizatoare, o procesiune de oameni cu pancarte-sandwich alb-cenusii pe ei, marsaluiesc incet spre Bloom in apropierea strazii Westmoreland. Bloom se gandeste la apropiata infidelitate a lui Molly si, in acelasi timp, la anunturi. A vazut un semn la o toaleta - *no bills* (no bills = scrierea de obscenitati interzisa) si un tip a schimbat *bills* cu *pills* (pills = pastile). Aceasta il face pe Bloom sa se gandeasca terorizat - si daca Boylan are gonoree ? Acesti oameni sandwich care fac publicitate pentru magazinul de papetarie Wisdom Hely vor mai aparea pe parcursul cartii. in mintea lui Bloom ei sunt asociati cu trecutul lui fericit, cand lucra la Hely, in primii sai ani de casnicie.

În acelasi capitol 5, Bloom, in drumul lui spre sud, spre masa de pranz, intalneste o fosta pasiune a sa, pe atunci Josephine Powell, acum doamna Denis Breen. Ea ii spune ca un glumet anonim r-a trimis sotului ei o carte postala cu un mesaj ofensator K.K: caca. Bloom schimba subiectul si o intreaba pe doamna Breen daca a mai vazut-o pe doamna Beaufoy. Ea il corecteaza - Purefoy, Mina Purefoy. Greseala lui Bloom se datoreaza amestecarii numelui Purefoy cu acela al lui Philip Beaufoy, numele pseudo-elegant al tipului care a scris articolul savuros *Lovitura de teatru a lui Matchman* din *Titbits*, pe care Bloom il luase la toaleta dupa micul dejun. in timp ce vorbeste cu doamna Breen, Bloom isi aminteste o parte a articolului. Afland ca Mina Purefoy se afla in maternitate si ca trece prin chinurile unei nasteri foarte dificile, milosul Bloom se gandeste sa se duca la spital, ceea ce si face opt ore mai tarziu, in capitolul 11, ca sa vada cum se mai simte. O intamplare duce la alta in aceasta carte mhunata. Si intalnirea cu Josephine Powell, acum doamna Breen, declanseaza in mintea lui Bloom o serie de retrospective, trecutul fericit cand o intalnise pe Molly si, acum, prezentul amar si neplacut. isi aminteste o noapte recenta cand el, Molly si Boylan se plimbau de-a lungul raului Tolka, de langa Dublin. Ea fredona. Probabil atunci s-au intalnit prima data degetele ei cu ale lui Boylan, si o intrebare fusese pusa si raspunsul fusese Da. Schimbarea lui Molly, schimbarea din iubirea lor, avusese loc cu zece ani in urma, in 1894, dupa nasterea baiatului lor si moartea lui, cateva zile mai tarziu. Se gandeste sa-i dea cadou lui Molly o perna cu ace de gamalie, poate de ziua ei, pe 8 septembrie. "Femeile nu vor sa ridice acele de pe jos. Zic ca taie *dra"*. Taierea lui *gostea* din dragostea vrea sa arate cum se petrece aceasta. Dar Bloom nu-i poate impiedica aventura cu Boylan. "N-are rost sa ma mai intorc. Trebuia sa se intample. Sa-mi spuna totul".

Bloom intra in restaurantul Burton, dar este galagie, aglomeratie, murdarie si hotaraste sa nu manance acolo. Dar foarte atent sa nu jigneasca pe nimeni, nici chiar pe imputitul de Burton, cumsecade, Bloom trece printr-o mica sporovaiala de curtoazie. El "isi ridica plin de indoiala doua degete la buze. Ochii sai spuneau.

-Nu-i aici. Nu-I vad".

O persoana inventata, un pretext pentru a parasi locul, un manierism al unui Bloom cu o inima foarte buna si foarte vulnerabila. Aceasta este o anticipare a scenei de la sfarsitul capitolului, cand se intalneste cu Boylan si simuleaza ca isi cauta ceva prin buzunar pentru a da impresia ca nu l-a vazut. Pana la urma se hotaraste sa ia o gustare la pub-ul Byrne din strada Duke - un sandwich cu branza gorgonzola si un pahar de vin de Burgundia - unde vorbeste cu Nosey Flynn si toti se gandesc la Cupa de aur. Savurand gura de vin rosu aprins, Bloom se gandeste la primul sarut pe care i l-a dat Molly si la feriga salbatica de pe Howth Hill, in nordul golfului Dublin, si la rododendronul si buzele si sanii ei.

Continua sa mearga, acum spre Muzeul de Arta si Biblioteca Nationala, unde vrea sa caute o reclama intr-un numar vechi din ziarul Kilkenny People. "Pe aleea Ducelui un terrier famelnic varsa o zeama urata de oase pe pietrele caldaramului si o lipai apoi cu zel reinnoit. Necumpatare. Restituire cu multumiri dupa ce s-a digerat pe deplin continutul... Domnul Bloom ocol'[1] prudent. Rumegatori. Felul al doilea". Cam in acelasi fel Stephen, bietul salahor, varsa teorii literare stralucite in scena de la librarie. Plimbandu-se pe strada, Bloom se gandeste la trecut si la prezent, si daca *teco* in aria din *Don Giovanni* inseamna "la noapte poate" (nu, se traduce "cu tine"). "As putea sa cumpar un jupon din acelea de matase pentru Molly, la culoare cu jartierele noi" (Jartierele noi ale lui Molly sunt violet, cum stim din fantezia orientala pe care a avut-o Bloom in acea dimineata, cand se ducea sa cumpere rinichi. Ed) Dar umbra lui Boylan, la ora patru, la numai peste doua ore de acum, apare din nou. "Astazi. Astazi. Sa nu ma gandesc". Pretinde ca nu-l vede pe Boylan trecand.

Spre sfarsitul capitolului, veti observa introducerea unui personaj minor, care va aparea in cateva capitole ca unul din numerosii agenti sincronizatori ai cartii. Adica personaje sau lucruri prin a caror schimbare este marcata trecerea timpului in acea zi. "Un tinerel orb se oprise batand cu bastonul sau subtire in bordura trotuarului. Nu se vede nici un tramvai. Vrea sa traverseze.

-Doriti sa traversati ? intreaba domnul Bloom.

Adolescentul orb nu raspunse. Fata lui impietrita se incrunta vag. isi misca nesigur capul.

-Sunteti pe strada Dawson, spuse domnul Bloom. Strada Molesworth este peste drum. Doriti sa treceti ? Nu e nimic pe strada acum.

Bastonul se misca tremurator spre stanga. Ochii domnului Bloom ii urmarira miscarea si intalnira din nou furgonul de la curatatoria chimica oprit in fata la Drago. Unde i-am mai vazut parul uns cu briantina chiar cand eram. Balega de cal. Vizitiul a intrat la John cel Lung. isi mai potoleste setea si el.

-E un camion acolo, spuse domnul Bloom, dar acum sta pe loc. Va trec eu peste drum. Doriti sa mergeti spre strada Molesworth ?

-Da, raspunse tanarul. Spre strada South Frederick. *[De fapt se duce pe strada Clare]*.

-Haideti, spuse domnul Bloom.

Îi atinse cotul slab; apoi apuca mana moale, vazatoare, s-o conduca mai inainte...

-Multumesc, domnule.

Stie ca sunt barbat in toata firea. Vocea.

-E bine acuma ? Prima la stanga.

Orbul lovi cu bastonul bordura trotuarului si isi vazu de drum, tragandu-si bastonul dupa sine, pipaind iarasi".

Bloom, dupa ce a traversat Liffey din nou, pe alt pod, pe la unu si jumatate, porneste spre sud, se intalneste cu doamna Breen si acum amandoi il vad pe nebunul domn Farrell trecand pe acolo. Dupa ce ia masa la pub-ul Byrne, Bloom merge mai departe, luand-o spre Biblioteca Nationala. Aici, in strada Dowson, ajuta pustiul orb sa traverseze si tanarul merge mai departe spre est, spre strada Clare. in timpul acesta,

Farrek care a luat-o prin strada Kildare si a ajuns in Merrion Square, s-a intors si goreste pe langa tanarul orb. "Pe cand trecea pe langa ferestrele dentale ale cabinetului domnului Bloom leganarea pardesiului sau matura brutal la o parte din inclinarea lui bastonul subtire pipaindu-si drumul, si el trecu grabit mai departe, inghiontind un trup lipsit de tendoane. Tanarul orb isi intoarse fata bolnavicioasa dupa silueta care se indeparta cu pasi mari.
-Blestemul lui Dumnezeu pe capul tau, spuse el acru, oricine ai fii! Esti mai orb decat mine, bastard de catea !"
Astfel nebunia si orbirea se intalnesc. La scurt timp dupa aceea, viceregele mergand spre bazar, "trecu pe langa un tanar orb in fata la Broadbent". Mai tarziu, tanarul orb isi va cauta drumul inapoi, spre vest, spre Ormond, unde a acordat pianul, dar si-a uitat diapazonul. in capitolul Ormond, in jur de ora patru, vom auzi tip-tap-ul apropiindu-se.
Partea a doua, capitolul 6
Timp: În jurul orei doua.
Loc: Biblioteca Nationala.
Personaje: Stephen i-a trimis lui Buck Mulligan o telegrama in care ii sugera ca „ar trebui sa paraseasca turnul pentru el", si in timpul acesta, la biblioteca, discuta despre Shakespeare cu diversi membrii ai grupului de scriitori si carturari *Irish Revival.* Îl avem pe Thomas Lyster (nume real), incoronat aici ca bibliotecar sobru, pentru ca poarta o palarie cu borduri largi ca sa-si ascunda capul mare si chel, il avem in umbra pe George Russel, cu porecla A.E., un tip inalt si un binecunoscut scriitor irlandez, intr-un postav taranesc si purtand barba, pe care Bloom l-a vazut in capitolul anterior. Mai sunt John Elinton, un puritan vesel si domnul Richard Best, care se implica in discutia despre un pat de mana a doua pe care Shakespeare l-a lasat vaduvei sale, Anne Hathaway (acest Best este zugravit ca fiind un om de litere oarecum superficial si conventional). Si indata apare, imbracat ca o primadona, rautaciosul Malachi Mulligan care tocmai a primit telegrama criptica a lui Stephen.
Actiune: Stephen tine un discurs despre Shakespeare si argumenteaza (1) ca stafia din Hamlet este de fapt Shakespeare insusi, (2) ca Hamlet trebuie identificat cu Hamnet, fiul mai mic al lui Shakespeare; si (3) ca Richard Shakespeare, fratele lui William, a avut o pasiune pentru Anne, sotia lui Shakespeare, ceea ce explica amaraciunea piesei. Cand este intrebat daca crede in teza sa, Stephen raspunde prompt: nu. Totul este trucat in aceasta carte (Într-un pasaj taiat, VN scria „Aceia care - or ci din curiozitate artistic; capitolul 12 din casa de moravuri usoare vor descoperi ca, in ace moment, Bloom se vedea in oglinda unui cuier cu un corn de caprior - si fata de incornorat este identificata, intr-o miscare tremuratoare cu fata lui Shakespeare - cele doua teme, tradarea suferita de Bloom si de Shakespeare se intalnesc in aceeasi oglinda Ed). Discutia din acest capitol este dintre acelea care sunt mai amuzante pentru. scriitorul care le-a scris, decat pentru cititorul care le citeste, si deci nu este nevoie sa-i examinam detaliile. Totusi, in acest capitol, la biblioteca, Stephen ia pentru prima data cunostinta de existenta lui Bloom.
Joyce a intrepatruns modelele Stephen si Bloom mult mai strans decat se crede in genere. Conexiunea incepe cu mult inainte ca Bloom sa treaca pe langa Steohen pe treptele bibliotecii. Ea incepe intr-un vis pe care nimeni nu l-a observat inca - este adevarat ca nu s-a scris prea mult despre adevaratul Joyce, Joyce artistul - nici un critic nu a observat ca, asa cum se intampla si in *Anna Karenina* a lui Tolstoi, exista in *Ulise* un vis dublu important. Adica acelasi vis avut de doi oameni in acelasi timp.
Într-una din paginile de inceput, Stephen i se plange lui Mulligan, care se barbiereste, ca Haines l-a trezit in timpul noptii pe cand delira despre vanarea unei pantere negre. Pantera neagra ne duce la Bloom, in negru, gratioasa pisica neagra. Asa se petrec lucrurile. Plimbandu-se pe plaja dupa ce a fost platit de Deasy, Stephen observa culegatorii de scoici si cainele lor, care tocmai s-a bucurat de placerile simple ale saracului, ridicandu-si piciorul langa o piatra. Într-o reminiscenta a ghicitorii pe care o spusese copiilor despre vulpe, fluxul constiintei lui Stephen este la inceput coplesit de vinovatie: "Labele din spate ii spulberara apoi nisipul; labele din fata scormoneau, sapau. A ingropat ceva acolo, pe bunica-sa. Scormoni in nisip, cautand, sapand, si se opri sa asculte vazduhul, spulbera apoi iarasi nisipul cu furia ghearelor, oprindu-se curand, un pardos, o pantera conceputa in adulteriu, vulturand mortii.
Dupa ce m-a trezit ala [Haines] azi-noapte, acelasi vis era sau nu ? Stai nitel. Holul deschis. Strada tarfelor. Tine minte. Harun al Rasid. Sunt pe aproape. Omul acela ma conducea, imi vorbea. Nu mi-a fost frica. Pepenele pe care il avea l-a tinut in fata mea. Suradea: miros de fruct cremos. Asta era regula, zicea. Intra. Vino. Au intins covorul rosu de gala. Ai sa vezi cine".
Acesta este un vis profetic. Dar sa remarcam aproape de sfarsitul partii a doua, capitolul 10 - un capitol in care Bloom este si el pe plaja. Bloom isi aminteste pe scurt si tulbure visul pe care l-a avut in aceeasi noapte. La inceput fluxul constiintei lui, prins de o reclama, zaboveste asupra unei vechi pasiuni, acum batrana si neatractiva doamna Breen, cu sotul ei care a fost pacalit si a plecat sa caute un avocat in legatura cu un mesaj ofensator anonim pe care il primise. "Pantalonasi de dama cenusii de flaneluta, trei silingi perechea, ocazie exceptionala. Uratica si iubita, iubita toata viata, asa se zice. Urata, nici o femeie nu crede ca e asa. Sa iubim, sa mintim, sa fim frumosi ca maine murim. Îl tot vad cand si cand umbland de colo pana colo tot cautand sa descopere cine si-a batut joc de el. K.K: caca. Asta e soarta. El, nu eu. Si cu cate o pravalie se intampla asa, am vazut. Pare s-o bantuie un blestem. Am visat azi-noapte ? Stai nitel. E ceva incurcat. Ea avea papuci rosii. Turcesti. Purta salvari".
Si apoi gandul lui rataceste in alta directie. În capitolul 11, capitolul de la maternitate, se face o noua aluzie, dar fara detalii suplimentare: "Bloom era acolo dintr-o langoare pe care o avusese si de acum era mai bine, visand el azi-noapte chip minunat cu cucoana lui madam Moli cu papucei rosii si salvar turcesc, care zice cine se pricepece ca insamna schimbare..."
Deci in noaptea de 15 iunie spre 16 iunie, Stephen Dedalus, in turnul sau de la Sandycore, si domnul Bloom, in patul nuptial din casa sa de pe strada Eccles viseaza acelasi vis. Care ar putea fi intentia lui Joyce, in aceste vise gemene ? Vrea sa arate ca in visul sau oriental, Stephen presimte un strain oferindu-i farmecele opulente ale sotiei sale, ale sotiei strainului intunecat. Acest strain intunecat este Bloom. Sa privim acum alt pasaj. in timpul plimbarii dinainte de masa de dimineata pentru cumpararea unui rinichi, Bloom invoca o viziune orientala foarte asemanatoare: "Undeva in orient: dimineata devreme: s-o pornesti in zori, sa-i faci inconjurul tot inaintea soarelui, ii furi asa o zi in mers. Dac-o tii asa vesnic n-ajungi niciodata sa imbatranesti nici macar cu o zi, teoretic. Mergi pe tarm, intr-o tara straina, ajungi la poarta unui oras, acolo santinela, si el soldat simplu, imbatranit, mustati mari ca ale batranului Tweedy, sprijinindu-se intr-un fel de lancie lunga. Te plimbi prin strazi umbrite. Chipuri cu turbane iti trec prin fata. Cavernele intunecoase ale pravaliilor de covoare, marele om, Turko teribilul, asezat cu picioarele incrucisate sub el fumand dintr-o narghilea. Tipetele vanzatorilor pe strazi. Sa bei apa cu miros de fenol, sa gusti serbet. Sa ratacesti asa ziua intreaga. Ai putea sa te intalnesti si cu vreo doi talhari. Foarte bine, te-ntalnesti cu ei. Se apropie apusul soarelui. Umbrele moscheilor printre coloane: imanul cu un sul rasucit. Un fior printre arbori, semnalul, vantul de seara. Eu trec mai departe. Cerul de aur tot mai palid. O mama pandind din pragul casei. isi striga acasa copiii, pe limba lor intunecoasa. Zid inalt: dincolo de corzile rasunand stins. Cerul de noapte, luna, liliachie, culoarea jartierelor noi ale lui Moliy. Coarde. Asculta. O fata canta la un instrument de-acela de-al lor, cum ii spune: dulcimer, tambal. Eu trec mai departe".
În jurul orei doua Bloom trece pe la Biblioteca Nationala si Stephen, iesind cu Mulligan, il vede pentru prima data in acea zi pe Bloom, pe

care il cunoaste vag. Acum este Stephen cel care il vede pe strainul din vis, Bloom. " Un barbat iesi trecand printre ei, inclinandu-se, salutand.
-Buna ziua iarasi, spuse Buck Mulligan
Portalul.
Aici am pandit pasarile pentru un augur. Aengus al pasarilor. Ele pleaca, vin. Asta noapte si eu am zburat usor. Am zburat. Oamenii se minunau. P= urma strada tarfelor. Si el intinzandu-mi un pepene cremos. Intra. Ai sa vezi (Într-un exemplar adnotat, VN a scris pe marginea acestui paragraf: "NB Stephen isi aminteste acest vis cand il vede pe Bloom inclinandu-se, salutand". Ed).
-Jidovul ratacitor, sopti Buck Mulligan cu o spaima bufona, l-ai vazut ochii?" si spune o gluma obscena. Cateva randuri mai jos: "Un spate negru mergea inaintea lor. Pas de pardos, in jos, iesind prin portile mari, pe langa grilajul cu tepi.
Ei il urmara".
Spatele intunecat al lui Bloom, mersul lui de leopard Legatura este completa.
Mai departe, in capitolul cosmarului, in bordel, gasim un ecou al visului geaman Bloom-Stephen. Indicatiile de scena sunt: *"[Bloom] priveste in sus. Dincolo de mirajul palmierilor de rendezvous sta in fata lui o femeie frumoasa in costum turcesc. Curbe opulente umplu pantalonii ei stracojii si jacheta este brodata cu aur. Un brau lat, galben, o poleieste. Un val alb, violet noaptea, ii acopera fata, lasand liberi numai ochii ei mari, negrii si parul negru ca pana corbului)".*
Bloom striga: "Molly !" Apoi mult mai tarziu in aceeasi scena Stephen spune uneia din fete: "Stati nitel. Eu am visat un pepene",, la care fata raspunde, "Mergi peste mari si iubeste o femeie straina". Pepenii la care visase Stephen, la inceput fructul cremos ce ii fusese oferit, sunt identificati pana la urma ca fiind curbele opulente din capitolul 2 de intrebare-raspuns din partea a treia: Bloom "a sarutat sferele cantalupate umflate afanate impalidate aromate ale crupei ei, pe fiecare emisfera durdulie pepenie, in a lor adancitura matura in aur obscura, cu o osculatie intunecata provocatoare mult prelungita a pepene inmiresmata".
Cele doua vise gemene ale lui Stephen si Bloom se dovedesc profetice, pentru ca in capitolul penultim al cartii intentia lui Bloom este sa faca exact ce dorea strainul din visul lui Stephen - adica Bloom doreste sa-i faca sa se intalneasca pe Stephen si Marion, sotia lui Bloom, pentru a-l inlatura pe Boylan, o tema care este subliniata in special in capitolul din statia trasurilor de la inceputul partii a treia.
Partea a doua, capitolul 7
Capitolul este compus din nouasprezece sectiuni.
Timp: Trei fara cinci.
Loc: Dublin.
Personaje: Cincizeci de personaje, incluzand toti prietenii nostri si diversele lor activitati, in acelasi interval de timp, in jurul orei 3, in dupa-amiaza zilei de 16 iunie.
Actiune: Aceste personaje traverseaza si isi retraverseaza traseele in cel mai incurcat contrapunct - o dezvoltare monstruoasa a temei contrapunctului folosita de Flaubert in scena spectacolului agricol din *Doamna Bovary*. Procedeul folosit aici de Joyce este sincronizarea. Începe cu parintele iezuit Conmee din biserica Saint Xavier, strada Upper Gardiner, un preot optimist si elegant, combinand dragut aceasta lume cu cealalta si se termina cu viceregele, guvernatorul Irlandei, care trece prin oras. Îl urmarim pe parintele Conmee binecuvantand un marinar cu un singur picior, vorbind cu preot dupa preot in timp ce se plimba, trecand pe langa asezamantul funerar O'Neill, pana la Newcomen Bridge, unde urca intr-un tramvai care il duce la statia Howth Road, in Malahide, in nord-estul Dublinului. Fusese o zi incantatoare, eleganta si optimista. Pe camp, un tanar imbujorat iese printr-o gaura din gardul viu si dupa el vine o tanara cu margarete salbatice in mana. Tanarul, un student la medicina, *care se* numeste Vincent Lynch, cum vom afla mai tarziu, isi scoate brusc sapca; tanara se apleaca brusc si apoi incet, cu grija desprinde de fusta ei usoara o crenguta subtire (clinging=femeie dependenta de un barbat, twig=ramura subtire) (minunat scriitor). Parintele Conmee ii binecuvinteaza grav pe amandoi.
În a doua sectiune incepe sincronizarea. Langa podul Newcomen, langa casa de pompe funebre O'Neill, asistentul antreprenorului Kelleher, care a organizat inmormantarea lui Dignam, isi inchide registrele si se coverseaza cu un politist, acelasi politist care l-a salutat in trecere pe parintele Conmee cu cateva minute mai devreme. in timpul acesta parintele Conmee a plecat spre pod si (sincronizare !) urca in tramvai pe podul Newcomen intre propozitiile care se refera la Kelleher. Vedeti tehnica ? Acum sunt trei. Kelleher produce un jet discret de suc de pai (produs din firul de pai pe care il mesteca in timp ce verifica cifrele din registru, cand a trecut, cu o clipa in urma, parintele Conmee), Kelleher arunca discret jetul din gura lui si in acelasi timp in alta parte a orasului (sectiunea 3) o mana alba generoasa (a lui Moily Bloom) de la o fereastra din strada Eccles, la trei mile nord-vest, arunca o moneda marinarului cu un singur picior, care ajunsese de acum in strada Eccles. Molly se imbraca pentru intalnirea cu Blazes Boylan. Si in acelasi timp J.J.O'Molly afla ca Ned Lambert a venit la depozit cu un oaspete, o vizita de care se vorbeste mai tarziu in capitolul 8.
Nu avem nici timp, nici spatiu sa intram in toate detaliile mecanismelor de sincronizare din cele nouasprezece sectiuni ale capitolului. Trebuie sa ne oprim numai asupra aspectelor principale. in sectiunea a patra Katy, Boody, s> Maggy Dedalus, surorile mai mici ale lui Stephen (are patru cu totul) se intorc cu mana goala de la casa de amanet, in timp ce parintele Conmee, mergand prin campurile Clongowes, isi simte mainile inmanusate gadilate de paie. Unde este pamfletul plutitor *Ilie soseste* ? Gasiti-I. Ce lacheu suna din ce clopot - barang ! Omul de la casa de licitatii Dillon.
În jur de 3:15, incepem sa-l urmarim pe Blazes Boylan, care si-a inceput calatoria SpreMolly, spre Molly Bloom, la care va ajunge intr-o sareta, in jur de patru fara un sfert. Dar suntem inca in jurul orei 3(va opri in drum la hotelul Ormond). De la Thornton's, un magazin de fructe, ii trimite lui Molly fructe cu tramvaiul. Vor ajunge la ea in zece minute. Oamenii sandwich ai lui Hely au ajuns deja in fata magazinului de fructe. Bloom este acum sub Merchant Arch, langa Metal Bridge, si se apleaca, cu spatele intunecat, cerceteaza cartile de pe taraba unui negustor. Sfarsitul sectiunii ne desluseste ca garoafa rosie pe care Boylan o va duce cu tulpina in dinti pe parcursul capitolului a fost luata din magazinul de fructe. În timp ce *cerseste garoafa* (carnation = carnatie, garoafa de gradina) el cere voie sa foloseasca telefonul, si, cum vom afla mai tarziu, o suna pe secretara sa.
Acum Stephen se plimba. in apropiere de Trinity College, se intalneste cu un fost profesor de italiana, Almidano Artifoni, si ei vorbesc cu verva in italiana. Artifoni il acuza pe Stephen ca isi sacrifica tineretea pentru idealurile lui. Un sacrificiu fara sange, spune Stephen zambind. A saptea sectiune este sincronizata cu a cincea. Secretara lui Boylan, Miss Dunn, a citit un roman si acum raspunde la telefonul pe care i-l da Boylan din magazinul de fructe. Ea ii spune lui Boylan ca l-a cautat redactorul sportiv si ca va fi in hotelul Ormond la patru. (ii vom intalni acolo in alt capitol). in aceasta sectiune au loc doua alte sincronizari. Un disc care trece printr-o fanta, si arata privitorilor numarul sase, trimite la masina de pariuri pe care Tom Rochford, bookmaker (bookmaker = oersoana care tine evidenta ramasagurilor la curse), o prezinta mai departe, in sectiunea a noua. Si urmarim cei cinci oameni sandwich cu palarii albe care au ajuns la capat, dincolo de Monypeny's Corner, fac stanga imprejur si se intorc.

În sectiunea opt Ned Lambert, impreuna cu Jack O'Molloy, ii prezinta depozitul lor unui oaspete, un preot protestant, reverendul Love, care fusese anterior consilierul cameral al Manastirii Saint Mary. in acest moment, fata cu studentul la medicina de pe campul pe care s-a plimbat parintele Conmee, culege crenguta de pe fusta ei. Aceasta este o sincronizare: in timp ce acestea se petrec aici, acelea se petrec acolo. Putin dupa ora trei (sectiunea a 9-a) Rochford, de la pariuri, ii arata lui Lenehan dispozitivul sau si discul rostogolindu-se prin fanta ajunge la un sase. in acelasi timp trece Richie Goulding, un functionar judecatoresc, unchiul lui Stephen, cu care Bloom va manca la hotelul Ormond in capitolul urmator. Lenehan il lasa pe Rochford cu M'Coy (care i-a cerut lui Bloom sa-l scuze ca nu poate sa participe la inmormantarea lui Dignam) si viziteaza un alt bookmaker. in drum spre hotelul Ormond, dupa ce s-au oprit la Lynam pentru a vedea care sunt sansele lui Sceptre, il zaresc pe domnul Bloom " - *Leopoldo sau Bloom a inflorit secara'*, remarca Lenehan sarcastic. Bloom priveste cartile de pe taraba negustorulu' ambulant. Mersul lui Lenehan spre hotelul Ormond este sincronizat cu Molly Bloom indepartand biletul prin care anunta camere nemobilate de inchiriat, si care cazuse din rama ferestrei, cand o deschisese sa-i arunce un penny marinarului cu un singur picior. Si pentru ca in acelasi timp Kelleher vorbea cu politistul, si parintele Conmee urca in troleibuz, intelegem cu un fior de placere artistica faptul ca sectiunile 2,3 si 9 au loc simultan, in locuri diferite.

Dupa ora trei, domnul Bloom inca mai priveste cartile de imprumutat. Pana la urma imprumuta pentru Molly *Dulceata pacatului*, un roman american, usor riscat intr-un stil demodat. "Citi unde-o deschisese cu degetul.

-Toate bancnotele pe care i le daruia sotul ei se cheltuiau in pravalii pe rochii minunate si pe cele mai costisitoare gateli. Pentru el! Pentru Raoul!

Da. Asta. Uite. Sa vedem.

-Gura ei se lipi de a lui intr-un sarut lasciv, voluptuos pe cand mainile lui ii cautau rotunjimile opulente alunecand pe sub rochia ei usoara de casa.

Da. O iau pe asta. Sa vedem sfarsitul.

-Ai intarziat, vorbi el cu glas ragusit, stins, aruncandu-i o privire banuitoare. Splendida femeie isi desfacu mantoul cu bordura de zibelina, dezgolindu-si umerii de regina si farmecele palpitande ale trupului. Un suras abia perceptibil ii juca pe buzele desavarsit conturate cand se intoarse calma spre el'.

Dilly Dedalus, cea de-a patra sora a lui Stephen, care a zabovit la casa de licitatii Dillon, de cand a vazut-o Bloom acolo la ora unu, asculta clopotelul care anunta vanzarile. Tatal ei, dur, egoist, inteligent, artistic, batranul Simon Dedalus trece pe acolo, si Dilly primeste de la el un siling si doi penny. Aceasta scena este sincronizata cu plecarea cavalcadei viceregelui de la Parkgate, Phoenix Park, suburbia vestica a Dublinului, spre centrul orasului, pe atunci la est de Sandymount, pentru a inaugura un bazar. El trece prin tot orasul de la vest la est.

Imediat dupa ora trei, Tom Kernan, negustor de ceai, se plimba multumit de comanda pe care tocmai a primit-o. El este un protestant pompos si rotofei, e domnul Kernan care a stat langa Bloom la inmormantarea lui Dignam. Kernan este unul din putinele personaje minore ale cartii caruia i se reda in detaliu fluxul constiintei, aici, in sectiunea a douasprezecea. in aceeasi sectiune, Simon Dedalus intalneste pe strada un preot, parintele Cowley, cu care se intretine adresandu-i-se cu numele mic. *Profetul Ilie* navigheaza in jos pe Liffey, dincolo de cheiul Sir John Rogerson, si cavalcada viceregelui trece de-a lungul cheiului Pembroke. Kernan pierde spectacolul.

Apoi, la cateva clipe dupa plecarea lui Bloom, Stephen se opreste si el la standul de carti din Bedford Row. Parintele Conmee merge acum prin catunul Donrycarney, citind rugaciunea de seara. Sora lui Stephen, Dilly, cu umerii ei inalti si rochia ponosita, se opreste langa el. Si-a cumparat un manual de franceza cu unul din cei doi penny pe care ii primise de la tatal sau. Abstractul Stephen, desi acut constient de saracia celor patru surori ale sale, pare sa uite ca el mai are inca aur in buzunar, ce ramasese din salariul lui de profesor de scoala. Va fi gata sa arunce banii aceia fara nici un motiv, la betie, in capitolul urmator. Sectiunea se termina cu durerea lui pentru Dilly, si repetitia uvantului *agenbite*, remuscari, pe care il mai auzisem de la el in primul capitol I partii intai.

În sectiunea 14 apare din nou salutul iui Simon Dedalus si al parintelui Cowley si ni se transcrie conversatia lor. Preotul are probleme cu camatarul Reuben J Dodd si cu proprietarul casei in care locuieste. Apoi apare Ben Dollard, un cantaret amator, care incearca sa-i fie de ajutor parintelui Cowley amanandu-l pe vechil. Domnul Cashel Boyle O'Connor Fitzmaurice Tisdall Farrell, domnul dement, bolborosind si cu un ochi de sticla, se repede pe strada Kildare. Acesta este omul care trecuse pe langa Bloom in timp ce vorbea cu doamna Breen. Reverendul Love, care vizitase depozitul manastire cu Lambert si O'Molloy, este mentionat ca fiind proprietarul casei unde locuieste parintele Cowley, si cel care pusese un anunt pentru inchirierea acesteia.

Apoi Cunningham si Power (pe care ii cunoastem de la inmormantare) discuta despre ajutorul banesc pe care-l vor da vaduvei lui Dignam, la care Bloom contribuise cu 5 silingi. Este mentionat parintele Conmee si intalnim pentru prima data doua chelnerite, domnisoarele Kennedy si Douce, care vor aparea mai tarziu in capitolul 8. Viceregele trece acum pe strada Parlamentului. in sectiunea 16, fratele patriotului irlandez Parnell joaca sah la o cafenea, unde Buck Muiligan il prezinta lui Haines, studentul la folclor de la Oxford. Cei doi discuta despre Stephen. Este sincronizat in aceasta sectiune marinarul cu un singur picior, bodoganindu-si cantecul si clatinandu-se in carjele lui pe strada Nelson. Iar pamfletul mototolit *Ilie* intalneste in golf vasul care se intoarce acasa, *Rosevean.*

Apoi in sectiunea 17 profesorul de italiana al lui Stephen se plimba, si la fel face si domnul nebun Farrell, cel cu nume lung. Vom intelege in curand ca cel mai important agent sincronizator din intregul capitol este tanarul orb, acordorul de piane orb, pe care Bloom il ajuta sa traverseze strada, spre est, in jurul orei doua. Dementul Farrell merge acum spre vest pe strada Clare, in timp ce tanarul orb merge spre est pe aceeasi strada si inca nu stie ca si-a uitat diapazonul la hotelul Ormond. Vis-a-vis de numarul 8, sediul unui dentist, domnul Bloom, la care s-a facut deja referire in descrierea inmormantarii, care nu e ruda cu Leopold, nebunul Farrell loveste din mers corpul moale, fragil al tanarului orb, care il injura.

Cea de-a optsprezecea sectiune este dedicata fiului raposatului Dignam, Patrick Jr., un baiat de vreo 12 ani, care merge spre vest pe strada Wjcklow, ducand niste pulpa de porc, dupa care fusese trimis. El hoinareste si priveste in vitrina unui magazin poza unor boxeuri care luptasera de curand, pe 21 Mai. in capitolul 9 vom gasi o parodie minunata a unei descrieri jurnalistice a meciului de box: stilistul sportiv continua sa-si varieze epitetele - este unul din cele mai distractive pasaje din aceasta carte amuzanta - mieluselul Dublinului, sergentul major, artileristul, soldatul, gladiatorul irlandez, dublinezul, mantaua rosie, strivitorul din Portobello. in strada Grafton, cea mai stralucitoare strada a Dublinului, domnisorul Dignam observa o floare rosie in gura unui ins imbracat foarte sic - bineinteles, Blazes Boylan. S-ar putea face o paralela intre gandul baiatului despre tatal sau mort si gandurile lui Stephen despre mama sa, din primul capitol.

În ultima sectiune, procesiunea viceregelui apare plina de viata. Este modalitate pentru a aduce in prim plan toate personajele pe care le-am urmarit in sectiunile precedente, plus alte cateva, care fie il saluta pe vicerege, fie ignora. isi fac aparitia Kernan, Richie, Goulding, chelneritele de la Ormor Simon Dedalus care il saluta servil pe vicerege cu palaria pana la pamai Gerty MacDowell, pe care o vom intalni in capitolul 10, pe stanci, reverend Hugh Love, Lenehan si M'Coy, Noian, Rochford, Flynn, veselul Mulligan gravul Haines, John Parnell, care nu-si ridica capul de la tabla de sah, Dil Dedalus cu manualul ei de franceza, domnul Menton cu ochii lui de sta

doamna Breen si sotul ei si oamenii sandwich. Blazes Boylan, cu palarie c paie si costum indigo, cu o cravata de un bleu ciel, garoafa rosie intre buze, i drum spre hotelul Ormond si apoi spre strada Eccles, aruncand ocheade doamnelor, si nebunul Cashel Boyle O'Connor Fitzmaurice Tisdall Farrell, car se zgaieste printr-un ochelar fioros, dincolo de trasuri, la cineva de la Consulatul Austro-Ungar. De asemenea Hornblower, portarul de la Trinit College pe care l-a intalnit Bloom in drum spre bai, Paddy Dignam Jr., de culegatori de scoici, si Almidano Artifoni. Procesiunea, in drum spre Lowe Mount Street, trece pe langa un acordor de piane orb, care inca mai merge spre est, dar el isi va aminti in curand de diapazonul uitat la ultimul client si se va intoarce spre vest, spre hotelul Ormond. Este pe lista si Omul in macferlar cafeniu, James Joyce, maestrul sincronizarii.
Bloom se intalneste de trei ori cu Boylan pe parcursul zilei (la unsprezece dimineata, la doua si patru dupa-amiaza) in trei imprejurari diferite, iar Boylan nu il vede pe Bloom niciodata. Prima Întalnire are loc in partea a doua, capitolul 3. Din trasura in care merg la inmormantare impreuna Cunningham, Power si Simon Dedalus, putin dupa ora unsprezece, chiar in momentul in care Bloom vede afisele umede, stralucitoare ale operei pe panourile teatrului Regal, il vede si pe Boylan iesind pe usa unui restaurant, Red Bank, un local cu specialitati din peste, si in timp ce ceilalti il saluta, Bloom isi priveste unghiile. Boylan vede inmormantarea, dar nu si trasura.
A doua intalnire are loc in partea a doua, capitolul 5, in timp ce Bloom intra in strada Kildare in drum spre Biblioteca Nationala, putin dupa ora doua, dupa ce il vede mergand spre strada Frederick pe pustiul orb, care "poate se duce la scoala de dans a lui Levenston" - unde, daca e asa, nu-si uitase diapazonul, pentru ca il mai vedem mergand spre est si in capitolul 7. Bloom il vede pe Boylan, "Palarie de paie in soare. Pantofi galbeni", si o coteste la dreapta, spre muzeul care este legat de cladirea bibliotecii.
A treia intalnire are loc in partea a doua, capitolul 8, in timp ce Bloom traverseaza cheiul Ormond (dupa ce trecuse podul Essex dinspre cheiul Wellington, de pe malul nordic pe malul sudic al raului Liffey) pentru a cumpara hartie de scris de la papetaria Daly. isi intoarce capul si il vede pe Boylan intr-o sareta sic mergand in aceeasi directie cu Bloom. Boylan intra in hotelul Ormond pentru o scurta intalnire cu Lenehan. Bloom se hotaraste sa intre in sufragerie cu Richie Goulding, pe care intamplator il intalneste la usa. il urmareste de acolo pe Boylan. Mai sunt cateva minute pana la patru, si Boylan paraseste barul Ormond si se indreapta spre strada Eccles.
Partea a doua, capitolul 8
Personajele din capitolul 8 sunt:
1. În salonul hotelului si la bar:
doua chelnerite - cu parul de culoarea bronzului, Lydia Douce, si, cu par auriu, Mina Kennedy;
noul angajat, un tanar impertinent care le aduce ceaiul;
Simon Dedalus, tatal lui Stephen;
redactorul de curse Lenehan, care soseste curand pentru a-l astepta pe Boylan;
Boylan insusi, in drum spre Molly;
grasul Ben Dollard si slabul parinte Cowley care i se alatura lui Simon Dedalus la pian;
Domnul Lidwell, un avocat care ii face curte lui Miss Douce;
Tom Kernan, pomposul negustor de ceai;
mai sunt si doi domni anonimi care beau bere la halba;
si, la sfarsitul capitolului, acordorul de piane orb care se intoarce dupa diapazon.
2. În sufrageria de alaturi se afla ospatarul Pat(chelul, surdul Pat), Bloom si Richie Goulding. Ei asculta cantecele din bar, si Bloom arunca ocheade chelneritelor.
Pe parcursul capitolului 8, trei oameni sunt perceputi apropiindu-se, inainte de a intra propriu-zis in hotelul Ormond: Bloom, Boylan si tanarul orb, intorcandu-se dupa diapazon. Bataia acestui tempo de apropiere pe trotuar -laitmovitul lui - este auzit in a doua parte a capitolului, si aceste batai pot fi simtite ici si colo, crescand ca numar in paginile urmatoare - toc, toc, toc - apoi patru batai repetandu-se. Diapazonul lui asezat pe pian este observat de Simon Dedalus. El este vazut apropiindu-se prin vitrina lui Daly si apoi "Tap. Un tanar intra intr-un coridor pustiu la Ormond". Bloom si Boylan sunt perceputi nu numai cand vin - dar si cand pleaca. Boylan, dupa ce vorbeste despre cai cu Lenehan, band incet un gin de porumb siropos, si o priveste pe sfioasa Miss Deuce imitand un ceas desteptator, lovindu-si jartiera de coapsa, pleaca nerabdator, cu tinta Molly, iar Lenehan pleaca cu el, ca sa-i spuna de Tom Rochford. in timp ce bautorii raman in bar, si cei care mananca, in restaurant, clinchetul, clinchetul sic, este perceput si de Bloom si de autor ca o rezonanta, si inaintarea saretei spre strada Eccles este marcata prin observatii de genul "Clinchet de sfidare cristalina" si "Clinchetul bantuie in jos pe chei. Blazes sta tolanit pe arcurile leganatoare", si "Pe Calea Burlacilor birja lejer leganandu-se clinchetea Blazes Boylan, burlac, in soare, in caldura, crupa lucioasa a iepei in trap, cu sfichiul biciului, pe cauciucuri leganatoare; tolanit pe bancheta incalzita. Boylan, cu nerabdare, arzatorindraznet", si "Pe langa bomboanele de ananas de la Graham Lemon, pe langa Elefant, firma Elvery birja trecea lejera". Deplasandu-se cu o viteza mai mica decat mintea Iu Bloom: "Clinchet pe langa monumentele lui Sir John Gray, Horatio cu-o-singura-toarta Nelson, reverendul parinte Theobald Matthew, leganandu se lejer cum s-a spus chiar putin inainte. in trap, in caldura, cald asezat *Cloche. Sonnez la. Cloche. Sonnez la.* Iapa urca mai incet dealul de la Rotunda, piata Rutland. Prea incet pentru Boylan, inflacaratul Boylan, nerabdatorul Boylan, tropaia iapa". Apoi "Clinchet in strada Dorset" si apropiindu-se "O birja, numarul 324, vizitiu Barton James, domiciliat in bulevardul Armoniei numarul unu, Donnybrook, in care sedea un client, un tanar domn, elegant imbracat intr-un costum albastru de serj, executat de George Robert Mesias, croitorie si lenjerie, cheiul Eden nr. 5, si purtand o palarie de paie foarte sic, cumparata de la John Plasto, strada Great Brunswick nr. 1, palarier. Ei, ce ? Aceasta-i clinchetul care aluneca clinchetind. Pe langa macelaria Dlugacz lucitoarele antene dinspre Agendath trecea la trap o iapa cu crupa frumoasa". Clinchetul se imprima si asupra fluxului constiintei lui Bloom, in hotel, in timp ce compune o scrisoare pentru Martha: "Birja ai tu?" Cuvantul care lipseste este desigur *corn,* pentru ca Bloom urmareste mental progresul lui Boylan. De fapt, imaginatia febrila a lui Bloom il vede pe Boylan ajungand si facand dragoste cu Molly mai devreme decat in realitate. in timp ce Bloom asculta muzica din bar si vorbaria lui Richie Goulding, gandurile lui se insiruie: "Si parul ei buclat involburat ondulat infoiat ne piepte ; at" -insemnand ca in mintea grabita a lui Bloom parul ei a fost deja despletit de iubitul ei. De fapt, in acest moment, Boylan de-abia a ajuns in strada Dorset. intr-un sfarsit, Boylan ajunge: "Birja lejera in trap lejer se opri. Cochetul pantof galben al cochetului Boylan cu ciorapii albastrii ca cerul cu ceasuri coborara usor pe pamant...
Cineva batea la o usa, cineva lovea cu o bataie, el a batut, toc, Paul de Kock, cu un toc sonor superb, cu un toc caracaracara coc. Toctoc".
in bar sunt cantate doua cantece. Mai intai Simon Dedalus canta minunat aria lui Lionel: "Totul e pierdut acum" din *Martha,* o opera frantuzeasca cu un libret italian, scrisa de un compozitor german, von Flotow, 1847. "Totul e pierdut acum" este un ecou dragut al sentimentelor lui Bloom pentru sotia lui. in restaurantul alaturat, Bloom scrie o scrisoare corespondentei sale Martha Clifford in aceiasi termeni sfiosi in care a scris si ea, incluzand un mic cec. Apoi Ben Dollard canta o balada, "Baiatul Croppy", care incepe cu:
Era la inceput, inceput de primavara

Pasarile ciripeau si cantau dulce
Schimband notele din copac in copac
Si cantecul lor era Irlanda libera.
(Croppy erau rebelii irlandezi din 1789, care isi tundeau parul in semn de simpatie cu revolutia franceza).
Bloom pleaca din hotelul Ormond inainte de terminarea cantecului, indreptandu-se spre cel mai apropiat oficiu postal si apoi spre un pub unde convenise sa se intalneasca cu Martin Cunningham si Jack Power. Stomacul lui incepe sa bolboroseasca. "Ce gazos e cidrul asta: dar si intaritor". Observa pe chei o prostituata pe care o cunoaste, cu o palarie neagra de marinar, si o evita. (in noaptea aceea, ea va arunca o privire scurta in statia trasurilor). Stomacul lui bolboroseste din nou. "Trebuie sa fie cidrul sau poate vinul de Burgundia" pe care-l bause la pranz. Bolboroselile sunt sincronizate cu conversatia de la barul pe care tocmai l-a parasit, pana cand conversatia patriotica interfera de-a dreptul cu stomacul lui Bloom. In timp ce Bloom vede o fotografie a patriotului irlandez Robert Emmet in vitrina lui Lionel Marks, barbatii din bar incep sa vorbeasca despre el si sa-i inchine un toast lui Emmet, chiar in momentul in care apare tanarul orb. Ei citeaza "Barbati adevarati ca voi barbati", dintr-un poem al lui John Kells Ingram *Amintirea celor morti* (1843). Frazele scrise cu italice care insotesc problemele interne ale lui Bloom reprezinta ultimele cuvinte ale lui Emmet, pe care Bloom le vede sub fotografie. "Bloommarinul Bloomunsurosul vazu ultimele cuvinte. incet. *Cand tara mea isi ia locul printre.*
Prrprr
Trebuie sa fie bur.
Pff. U. Rrpr.
Natiunile lumii. Nimeni in spate. Ea a trecut. *Atunci si numai atunci.* Tramvai. Kran,kran,kran. Buna ocaz. Krandlkrankran [sunetul troleibuzului] Sunt sigur ca e burgundul. Da. Unu, doi. *Fie ca epitaful meu sa fie.* Karaaaaa. *Scris. Eu sunt.*
Pprrpffrrppfff
gafa".
Joyce, cu tot geniul sau, are o inclinatie perversa spre dezgustator, si numai el poate fi atat de diabolic incat sa sfarseasca un capitol plin de muzica, patos patriotic si cantece de inima franta cu o bolboroseala de usurare, combinata cu ultimele cuvinte ale lui Emmet si cu murmurul de satisfactie, "Gata (În exemplarul adnotat, VN observa: "Expresia 'fie ca epitaful meu sa fie' seamana cu sfarsitul unui limerick in care vantul aleaga liber, si acest 'gata' de la sfarsitul capitolului are mai multe semnificatii". Ed)".
Partea a doua, capitolul 9
Naratorul anonim, un recuperator de datorii, dupa ce si-a pierdut timpul cu batranul Troy de la Fortele de Politie Metropolitane din Dublin, se intalneste cu un alt prieten, Joe Hynes, reporterul care a notat numele celor de la inmormantarea lui Dignam si intra amandoi in pub-ul Barney Kiernan. Acolo il gasim pe ticalosul capitolului, "cetateanul", cum i se spune. Cetateanul este cu fiorosul, raiosul caine Garryowen, care apartine socrului sau, batranul Giltrap. Giltrap este bunicul dupa mama al lui Gerty MacDowell, personajul feminin principal din capitolul urmator. De aici ar rezulta ca cetateanul este tatal lui Gerty MacDowell. in capitolul precedent un tramvai i-a obturat lui Gerty privelistea procesiunii viceregale, in timp ce ducea corespondenta pentru serviciul ei. (Lucra in industria plutei si a linoleumului). in capitolul urmator descoperim ca tatal ei, un betiv, nu poate lua parte la inmormantarea lui Dignam din cauza gutei.
Acest capitol are loc in jurul orei cinci si trebuie sa presupunem ca guta cetateanului MacDowell nu-l impiedica sa se tarasca pana la pub-ul favorit unde recuperatorul de datorii si reporterul i se alatura la bar si barmanul Terry O'Ryan le serveste trei pinte de bere. Apoi soseste un alt client, Alf Bergan, care-l descopera pe Bob Doran sforaind intr-un colt. Ei vorbesc despre mortul Dignam si Bergan le arata un obiect de anticariat, scrisoarea unui calau care candideaza pentru postul de Mare Serif al Dublinului. in acest moment Bloom intra in bar in cautarea lui Martin Cunningham. Apoi intra alte doua personaje, Jack O'Molly, pe care l-am intalnit la sediul ziarului si la depozitul lui Lambert, si apoi Ned Lambert. Li se alatura John Wyse Noian si Lenehan, redactorul sportiv, cu o privire jalnica, pentru ca a pierdut cu Sceptre. Bloom se duce la judecatorie, care este chiar dupa colt, sa vada daca nu cumva Cunningham este acolo si inainte de intoarcerea lui Bloom, Martin Cunningham isi face aparitia impreuna cu Jack Power. Bloom se intoarce la pub, si cei trei pornesc de acolo, din nord-vestul Dublinului, intr-o trasura, spre casa lui Dignam, in sud-estul indepartat, in golf. Vizita lor la vaduva lui Dignam, cu discutiile despre banii de asigurare ai lui Dignam, este omisa din fluxul constiintei lui Bloom.
Temele din acest capitol se dezvolta la bar, inainte de plecarea lui Bloom. Cele doua teme sunt cursa Cupa de aur Ascot si antisemitismul. O discutie plina de prejudecati despre patriotism, pe care Bloom incearca in zadar sa o conduca pe o cale mai umana si mai rationala, este dusa de cetatean spre scandal. Un fior de parodie, o travestire grotesca a obiceiurilor legendare strabate capitolul, culminand in momentul in care cetateanul arunca o cutie de biscuiti goala spre trasura in retragere.
Partea a doua, capitolul 10
Timpul: Între "altercatia cu un troglodit agresiv" de la barul Kiernan, din jurul orei 5, si prezentul din capitolul 10, exista o perioada care nu este descrisa, care cuprinde drumul cu trasura si vizita la vaduva lui Dignam din estul Dublinului, nu prea departe de Sandymount. Cand actiunea reincepe, in capitolul 10, suntem la asfintit, in jurul orei 8.
Loc: Plaja Sandymount, Golful Dublinului, sud-estul Dublinului, unde s-a plimbat Stephen de dimineata, in imediata apropiere a bisericii *Steaua Marii.*
Personaje: Trei fete care stau pe stanci: Cissy Caffrey, "N-ai fi gasit o fata cu inima mai curata pe toata fata pamantului, intotdeauna cu ochii ei de tigancusa razatori si limpezi si un cuvant plin de bucuria de a trai pe buzele ei mari rosii ca cireasa, pe scurt o fata s-o tot iubesti". Stilul este o parodie deliberata a revistelor pentru femei si a prozei englezesti comerciale. Edy Boardman este micuta si mioapa. A treia fata, eroina capitolului, este numita pe a treia pagina a sa - "insa cine era Gerty ?" Si aici ni se spune ca Gerty MacDowell, care statea langa tovarasele ei, dusa pe ganduri, era „cea mai frumoasa dintre fecioarele irlandeze din cele cu vino-ncoace pe care ai fi putut-o vedea", o parodie frumoasa a descrierilor rasuflate. Cissy Caffrey are cu ea pe cei doi fratiori, Tommy si Jacky, gemeni, "de abia implinisera patru anisori" si bineinteles carliontati. Edy Boardman este cu fratele ei mai mic, un bebelus intr-un carucior. Mai este de fata un personaj, care sta pe niste stanci pe cealalta parte, care este mentionat pe paginile a treia si a opta, dar nu este identificat decat mai tarziu ca fiind Leopold Bloom.
Actiune: Actiunea acestui capitol este greu de separat de stilul sau special. Ca raspuns la o intrebare simpla, ce se intampla in acest capitol, putem raspunde simplu: cei doi baietei se joaca, se cearta si se joaca din nou, bebelusul gangureste si urla, Cissy si Eden au grija de fratii lor, Gerty viseaza, canta in biserica translucida din apropiere, vine amurgul, incep artificiile la bazar (spre care se indrepta viceregele), si Cissy si Eden pornesc pe plaja sa vada spectacolul peste casele din departare. Dar Gerty nu le urmeaza imediat: daca ele puteau sa alerge ca niste cai, ea prefera sa stea si sa priveasca de unde era. Bloom statuse pe o stanca de pe partea cealalta, uitandu-se la Gerty, care cu toata sfiala ei de fata, intelegea ce se petrece in spatele acestor priviri, si care se aseaza pe spate intr-un spectacol nerusinat al jartierelor in timp ce

"o racheta tasni si exploda orbitoare si O ! Pe urma se sparse si lumanarea si era ca un suspin un O ! si cu totii strigara O ! O ! extaziati si din ea se revarsa un suvoi o ploaie de cosite de aur si se risipira si ah ! erau acum numai stele umede verzui ningand in aure. O, ce frumos ! O, ce molatec, dulce, incet". Gerty se ridica si se indeparteaza incet de-a lungul plajei. "Ea pasea cu o anume gratie linistita, care era numai a ei, dar cu grija si foarte incet pentru ca Gerty MacDowell...

Ghete prea stramte ? Nu. E schioapa ! O !

Domnul Bloom o privea cum se departa schiopatand. Sarmana fata !"

Stilul: Capitolul este compus din doua parti total diferite ca tehnica. in prima parte in care fetele sunt pe plaja, stand pe stanci, avem in descrierea lor si a indatoririlor lor o parodie necontenita a revistelor pentru femei si a prozei *novelette* cu toate cliseele si falsele elegante ale genului (VN a intercalat mai tarziu un comentariu, cu creionul: „Acestea se intamplau acum cincizeci de ani. in vremea noastra ar corespunde unor povesti cu secretare blonde si directori barbati foarte bine, in articolele de prost gust din *Saturday Evening"*. Ed). Apoi avem in partea a doua, in care preia controlul fluxul constiintei lui Bloom, in stilul lui familiar, abrupt, un amestec de impresii si amintiri care continua pana la sfarsitul capitolului.

Parodia este plina de minunate clisee amuzante, platitudini ale vietii gratioase si pseudo-poetice. "Seara de vara cuprindea treptat lumea in imbratisarea ei tainica... ultimele licariri ale zilei prea trecatoare mai adastau cu nostalgica iubire peste mare si pe plaja... dar nu in cele din urma peste...

Cele trei tinere fete, bune si dragi prietene, erau asezate pe stanci, bucurandu-se de frumusetea acestei scene vesperale si de aerul proaspat dar nu din cale-afara de racoros. De multe ori si adesea obisnuiau ele sa vina aici in coltul acesta favorit al lor, sa schimbe in liniste cateva vorbe inocente pe langa apele inspumate si sa tainuiasca despre cele apropiate inimilor curate ale fetelor". (Adjectivul plasat pentru eleganta inainte de substantiv este desigur o caracteristica a stilului de la *Casa Frumoasa).*

Chiar si constructia este simplista: "Caci Tommy si Jacky Caffrey erau gemeni, de abia implinisera patru anisori, si chiar gemeni foarte razgaiati si zgomotosi uneori, dar cu toate acestea niste copilasi scumpi, cu chipuri luminoase vesele si atata de dragalasi. isi faceau de lucru in nisip cu lopatelele si galetica, ridicand castele de nisip cum fac copiii, sau jucandu-se cu mingea lor mare colorata, fericiti cat era ziulica de lunga".

Bebelusul este bineinteles dolofan si "tanarul domnisor gangurea frumusel, incantat". Nu numai gangurea, dar o facea chiar frumusel - ce mestesugit si sfios suna. O serie de astfel de clisee deliberat elegante pot fi gasite pe fiecare din cele douazeci de pagini ale capitolului.

Cand spunem cliseu, stereotip, fraza pseudoeleganta rasuflata si asa mai departe, intelegem, printre altele, ca atunci cand a fost folosita pentru prima data in literatura, fraza era originala si avea un inteles viu. De fapt, s-a uzat pentru ca intelesul ei era la inceput viu si clar si atractiv, si de aceea fraza a fost folosita inca o data, si inca o data, pana a devenit un stereotip, un cliseu. Putem deci defini cliseele ca bucati de proza moarta si de poezie putrezita. Totusi parodia are intreruperile ei. Joyce nu face decat sa redea acestor lucruri moarte si putrede o parte din sursa vie, din prospetimea initiala. Ici si colo poezia este inca vie. Descrierea slujbei de la biserica, asa cum trece ea transparent prin constiinta lui Gerty, are o frumusete reala si un farmec patetic, luminos. La fel tandretea amurgului, si desigur descrierea artificiilor - pasajul culminant citat mai sus - este cu adevarat tandru si frumos: prospetimea poeziei mai este inca cu noi, inainte de a deveni un cliseu.

Dar Joyce reuseste sa faca ceva si mai subtil decat aceasta. Cand fluxul constiintei lui Gerty isi incepe curgerea, gandirea ei pune mare accent pe demnitatea fiintei si haine cu gust, pentru ca este o adepta a modelelor sugerate de revistele *Femeie frumoasa* si *llustratiunea pentru Doamne:* "O bluzita draguta albastru electric, pe care si-o vopsise singura vopselute de papusa (pentru ca scrisese si in *llustratiunea pentru Doamne* ca avea sa se poarte albastru electric) cu un decolteu elegant la despicatura si buzunar pentru batista (in care tinea totdeauna o bucatica de vata cu parfumul ei favorit pentru ca batista strica linia) si o fusta bleumarin trei-sferturi ajustata dupa pas care ii sublinia la perfectie silueta zvelta, gratioasa", etc. Dar cand intelegem o data cu Bloom ca biata fata este iremediabil schioapa, cliseele gandirii ei capata o nota patetica. Cu alte cuvinte, Joyce reuseste sa construiasca ceva real - patos, mila, compasiune - din formulele moarte pe care le parodiaza.

Joyce merge chiar mai departe. Pe masura ce parodia aluneca usor pe cursul ei dulce, autorul, cu strafulgerarea de veselie a unui demon, duce gandurile lui Gerty spre o serie de subiecte legate de probleme fiziologice la care bineinteles nu s-ar face aluzie in genul de istorioare cu care este cucerita constiinta lui Gerty: "Avea o silueta zvelta si plina de gratie, inclinand chiar mai degraba spre fragilitate - poate chiar cam prea slaba, dar perlele cu gelatina cu fier pe care le iuase acuma in urma ii facusera incomparabil mai bine decat pilulele Vaduvei Welch pentru dame si era mult mai bine si cu pierderile de sange pe care le avusese la un moment dat si cu oboseala".

Mai mult decat atat, cand observa un domn foarte necajit - "povestea unei suferinte de nevindecat ii era scrisa pe fata" - ii apare in minte o viziune romantica: "Aici era lucrul acela la care visase ea atat de adesea. El conta acum, bucuria ii lumina fata, pentru ca il dorea, pentru ca stia acum instinctiv ca el nu era ca ceilalti. Inima ei de femeie fecioara zvacni catre el, barbatul sotul de vis, pentru ca atunci deodata stiu ca el era. Daca el suferise, daca altii pacatuisera cu el mai mult decat ar fi pacatuit el, daca el insusi fusese pacatos, un om rau chiar, acum nu-i mai pasa. Chiar daca ar fi fost protestant sau metodist, ea l-ar fi putut converti usor daca el o iubea cu adevarat... Atunci poate ar fi cuprins-o iubitor in bratele lui, ca un barbat adevarat, strivindu-i trupul tanar de al lui, si ar fi iubit-o, fata care-i apartinea numai lui cu totul, ar fi iubit-o doar pe ea". Totusi, aceasta viziune romantica (din care avem mult mai mult) este continuata destul de simplu in mintea ei cu idei foarte realiste despre domni care nu sunt cuminti: "Mainile si fata i se agitau si o cuprinse un tremur. Se lasa pe spate mai mult sa priveasca in sus spre artificii si-si cuprinse genunchiul in maini ca sa nu cada pe spate cand se uita asa in sus si nu era nimeni s-o vada decat el si ea cand isi desfacu cu totul picioarele ei gratioase frumos facute, asa suple si moi si delicat rotunjite, si i se parea ca aude cum ii batea inima, respiratia lui inecandu-se, pentru ca ea stia ce trebuie despre pasiunea unor asemenea barbati, acestia cu sangele fierbinte, pentru ca Bertha Supple ii spusese odata in mare secret si o pusese sa jure ca n-are sa spuna niciodata despre domnul care statea cu chirie la ei bagat de comisia pentru regiunile suprapopulate care avea lipite poze taiate din ziare cu dansatoare cu fusta ridicata si cu picioarele pe sus si mai spunea ca el facea si ceva nu tocmai frumos care-ai putea sa-ti inchipui ce uneori in pat. Dar asta era cu totul altceva decat lucrul acela, pentru ca era mare deosebire, pentru ca aproape ca-l simtea cum ii duce fata spre a lui si cea dintai atingere grabita a buzelor lui frumoase. Pe langa aceasta se ierta cata vreme nu faceai celalalt lucru inainte de casatorie".

Despre fluxul constiintei lui Bloom nu este nevoie sa spunem mare lucru, intelegeti situatia psihologica - dragoste la distanta (bloomism). Recunoasteti contrastul stilistic intre redarea gandirii lui Bloom, a impresiilor, amintirilor, senzatiilor, si parodia vicioasa a unei feciorii literare din prima parte a capitolului. Gandurile sale de liliac vibreaza in zig-zag in amurg. Exista intotdeauna, bineinteles, gandul la Boylan si Molly; si exista si o prima mentiune a celui dintai admirator al lui Molly, in Gibraltar, locotenentul Mulvey, care a sarutat-o sub zidul maur, dincolo de gradini, cand avea cincisprezece ani. Observam de asemenea cu o strangere de inima compatimitoare ca Bloom a observat, totusi, baietii care vindeau ziare pe strada, langa Stalpul lui Nelson, in capitolul de la sediul ziarului, care il imitau in timp ce mergea. Definitia extraordinar de artistica pe care o da Bloom liliacului ("E ca un omulet infasurat intr-o mantie si cu manute numai atatica")

este absolut incantatoare si un gand la fel de incantator si artistic ii vine despre soare. "Te uiti in soare cum te-ai uita de exemplu la un vultur, pe urma te uiti la pantof si-l vezi ca o pata, o bila galbuie. Vrea sa-si puna amprenta pe orisice". Aici este la fel de bun ca Stephen. Are ceva dintr-un artist, batranul Bloom.
Capitolul se termina cu Bloom atipind cateva clipe, si ceasul de pe caminul din casa preotului din apropiere (slujba din biserica s-a terminat deja) proclamand cucu cucu cucu, situatia in care se afla Bloom (cuckold = incornorat). Ce straniu, observa el, ca ceasul i se oprise la patru jumate.
Partea a doua, capitolul 11
Timp: În jurul orei zece noaptea
Loc: Primul rand inseamna in irlandeza, "Hai sa mergem la sud [de Liffey] in strada Holles," si intr-acolo rataceste Bloom. in al doilea paragraf, zicala din Horhorn se refera la seful maternitatii din strada Holles, Sir Andrew Horne, o persoana reala. Si in paragraful urmator in "hopsasa baiat de baiat" auzim despre o sotie generica dand nastere unui bebelus generic. Bloom vine la spital sa o viziteze pe doamna Purefoy in chinurile facerii(copilul se naste pe parcursul capitolului), Bloom nu o poate vedea, dar ia niste bere si sardine de la popota medicala.
Personaje: Sora Callan cu care vorbeste Bloom; doctorul rezident Dixon, care il tratase candva pe Bloom de o intepatura de albina. Acum, pentru a pastra tonul epic grotesc al capitolului, albina este promovata intr-un dragon groaznic. Mai sunt si diversi alti studenti la medicina: Vincent Lynch, pe care noi si parintele Conmee l-am vazut in jurul orei trei cu o fata intr-un camp din suburbii, Madden, Crotthers, Punch Costello, si un Stephen foarte beat, toti stand la o masa, carora li se alatura Bioom. Putin mai tarziu, Buck Mulligan apare cu prietenul sau Alee Bannon, Bannon de la care venea cartea postala din primul capitol, care se simtea atras de Milly, fata lui Bloom, in Mullingar.
Actiune: Dixon paraseste grupul pentru a i se alatura domnului Purefoy. Restul stau si beau. "in adevar somptuoasa scena inchipuiau. Crotthers era acolo in coada mesei in zgomotoasele straie scotienesti, cu fata lucind de vanturile sarate de la Mull of Galloway. Tot acolo, in fata lui era Lynch, al carui chip incepuse sa arate stigmaturile desfranarii pretimpurii si ale intelepciunii premature. Alaturi de scotian era locul menit lui Costello, fantastul, in timp ce in coasta lui se asezase in tihna greoaie trupul indesat al lui Madden. Adevarat, jetul rezidentului sta gol in fata caminului, dar de fiecare parte a lui faptura lui Bannon in haine de explorator din pantaloni scurti de tesatura groasa si in ghete din piele de vaca argintarcate facea contrast apasat cu eleganta primavaratica si purtarile de orasean ale lui Malachi Roland St John Mulligan. in capul mesei era tanarul poet, care gasise un refugiu din ostenelile sale in pedagogie si cercetarile metafizice in atmosfera joviala a discutiei socratice, in timp ce in dreapta si in stanga sa isi gaseau loc volubilul prognosticator, proaspat intors de la hipodrom [Leneham], si acel ratacitor vigilent [Bloom], murdar de pulberea drumului si a luptei si patat de glodul unei dezonoare indelebile, dar din a carui inima neclintita si credincioasa nici o amagire sau primejdie, nici o amenintare sau degradare n-ar fi putut sterge vreodata icoana acelei frumuseti voluptuoase pe care penelul inspirat al lui Lafayette [fotograful care i-a facut o poza lui Molly] a iluminat-o pentru vremurile ce va sa vina".
S-a nascut copilul doamnei Purefoy. Stephen sugereaza sa mearga cu totii la barul Burke. Harababura de la bar este redata intr-un stil in care vad reflectat stilul grotesc, umflat, spart, cu jocuri de cuvinte al urmatorului si ultimului roman al autorului, *Veghea lui Finnegan* (1939), una din cele mai mari dezamagiri ale literaturii.
Stilul: Pentru a-l cita pe Richard M. Kain in *Calator fabulos* (1947), "Stilul din acest capitol este compus dintr-o serie de parodii ale prozei engleze de la anglo-saxoni pana la slang-ul modern... (VN adauga „si nu este un succes". Ed)
Indiferent care ar fi valoarea lor, iata cele mai importante parodii care au fost identificate: anglo-saxon, Mandeville, Malory, proza elisabetana, Browne, Bunyan, Pepys, Steme, romanul gotic, Charles Lamb, Coleridge, Macaulay, Dickens(una din cele mai reusite parodii), Newman, Ruskin, Carlyle, slang-ul modern, oratoriul evanghelic.
in timp ce tinerii studenti la medicina merg sa bea pe cheltuiala lui Stephen, proza cade in sunete sparte, ecouri, jumatati de cuvinte... o transpunere a stuporii intoxicatiei".
Partea a doua, capitolul 12
Nu stiu nici un critic care sa fi inteles corect acest capitol. Interpretarea psihanalitica, desigur, o inlatur complet si absolut, pentru ca nu apartine denominarii freudiene cu miturile ei imprumutate, umbre deteriorate si scari intunecate. Sa privesti acest capitol ca efect al intoxicarii sau lascivitatii este o imposibilitate din urmatoarele motive:
1. Bloom este perfect sobru si deocamdata impotent.
2. Bloom nu poate avea habar de o serie de evenimente, personaje si fapte care apar ca viziuni in acest capitol.
Eu propun sa privim acest capitol 12 ca pe o halucinatie a autorului, o distorsionare amuzanta a diverselor ei teme. Cartea insasi viseaza (În alta parte VN comenteaza acest pasaj: „Bernard Shaw, scriind despre *Ulise* intr-o scrisoare pentru editorul sau, Sylvia Beach, o definea ca pe o reverie - si o inregistrare veridica a unei etape dezgustatoare a civilizatiei". Ed) si are viziuni; acest capitol este mai degraba o exagerare, o evolutie de cosmar a personajelor, obiectelor, temelor.
Timpul: Între unsprezece si miezul noptii.
Locul: Viata de noapte incepe la intrarea pe strada Mabbot, in estul Dublinului, la nord de Liffey, langa docuri, la exact o mila de strada Eccles.
Stilul: Comedie de cosmar, cu o confirmare implicita a viziunilor dintr-o piesa a lui Flaubert, *Tentatia sfantului Augustin*, scrisa cu cincizeci de ani inainte.
Actiunea: Actiunea poate fi impartita in cinci scene.
Scena I: Personaje principale: Doi soldati englezi, Carr si Compton, care il vor ataca mai tarziu, in scena 5, pe Stephen. Avem un personaj care se plimba, si care este personificarea inocentei, Cissy Caffrey din capitolul 10, si mai sunt Stephen si prietenul sau, studentul la medicina Lynch. Cei doi soldati il sicaneaza pe Stephen inca din prima scena: "Faceti loc popii". "Ce stai, popa!" Stephen arata ca un preot, fiind in doliu dupa mama sa. (Si Stephen si Bloom sunt in negru). O alta prostituata seamana cu Edy Boardman. Gemenii Caffrey apar si ei: baietasi de pe strada, fantasme care seamana gemenilor, suindu-se pe lampile strazilor. Este interesant de remarcat ca aceste asocieri de ganduri nu apar in mintea lui Bloom, care Ie-a privit pe Cissy si Edy pe plaja si care lipseste din aceasta prima scena, iar Stephen, care este prezent, nu are de unde sa le stie pe Cissy si Edy. Singurul eveniment real din aceasta prima scena este faptul ca Stephen si Lynch se indreapta spre un bordel din Orasuldenoapte dupa ce ceilalti, printre care si Buck Mulligan, au disparut.
Scena II: Bloom apare pe scena, care reprezinta o strada oblica cu lampi atarnate; este ingrijorat de Stephen si il urmeaza. Scena debuteaza cu descrierea unei intamplari reale: gafaind dupa ce a alergat dupa Stephen, Bloom cumpara un picior de porc si o copita de oaie de la macelarul Othouse si putin lipseste sa fie lovit de un troleibuz. Apoi apar parintii lui morti - aceasta este halucinatia autorului si a lui Bloom. Cateva alte femei pe care Bloom le cunoaste, inclusiv Molly si doamna Breen si Gerty, isi fac si ele aparitia pe scena, ca si

sapunul de lamaie, pescarusi si alte personaje intamplatoare, inclusiv Beaufoy, autorul articolului din *Titbits.* Se fac si aluzii religioase. Ne vom aminti ca tatal lui Bloom era un evreu ungur care s-a convertit la protestantism, iar mama lui Bloom era irlandeza. Bloom, care s-a nascut protestant, a fost botezat catolic. intamplarea face ca el sa fie un francmason.
Scena III: Bloom ajunge la bordel. Zoe, o tarfa tanara intr-un slip de safir, il intalneste la usa pe strada Lower Tyrone, care nu mai exista astazi. Acum, in halucinatia autorului, Bloom, cel mai mare reformator al lumii(o aluzie la interesul lui Bloom pentru diverse imbunatatiri civice) este incoronat imparat de cetatenii Dublinului carora le explica planurile de regenerare sociala dar este apoi denuntat ca libertin diabolic si proclamat in final femeie. Dr. Dixon (rezidentul de la maternitate) ii citeste carnetul de sanatate: "Profesorul Bloom este un exemplu finit de nou barbat feminizat. Natura sa morala este simpla si iubitoare. Multi gasesc ca le este drag ca om, ca persoana. in mare este un tip destul de bizar, timid dar nu cu mintea slaba, in sens medical. A scris o scrisoare cu adevarat frumoasa, un adevarat poem, catre misionarul Societatii de protectie a preotilor reformati care clarifica totul. Este practic un abstinent total si pot afirma ca el doarme pe un pat de paie si mananca cea mai spartana mancare, mazare de bacanie uscata, rece. Poarta o haina de ascet iarna si vara, si se flageleaza in fiecare duminica. Am inteles ca a fost candva un om cu o purtare cat se poate de proasta la scoala de corectie Glencree. Un alt raport sustine ca a fost un copil nascut dupa moartea tatalui. Cer clementa in numele celui mai sacru cuvant pe care organele noastre vocale pot sa-l rosteasca. Este pe cale sa aiba un copil.
(Confuzie si compasiune generala. Femei lesina. Un american bogat face o cheta pe strada pentru Bloom)". Etc. La sfarsitul scenei, Bloom din realitatea cartii o urmeaza pe Zoe in bordel, in cautarea lui Stephen. Acum am aflat cum functioneaza capitolul. Unul sau altul din detaliile realitatii apare intr-o viata elaborata; o aluzie isi incepe o viata proprie. Astfel conversatia "reala" de ia usa bordelului dintre Zoe si Bloom este intrerupta pentru a interpola Ridicarea si Caderea lui Bloom in fata intrarii casei de toleranta.
Scena IV: În casa de toleranta Bloom ii intalneste pe Stephen si Lynch. Apar diverse viziuni. Autorul il invoca pe bunicul lui Bloom, Leopold Virag. Bella Cohen, o animatoare masiva cu un inceput de mustata, intr-o alta halucinatie a autorului, evoca pacatele trecute ale lui Bloom intr-un schimb amuzant de sexe, care este oribil de crud pentru impotentul Bloom. De asemenea nimfe de apa si cascade apar pe tema muzicala lichida, atat de draga lui Joyce. incepe o licarire de realitate. Bloom isi recapata talismanul, cartoful, de la Zoe. Stephen incearca sa-l stoarca de bani. (Observati ca nici Stephen nici Bloom nu sunt interesati de femeile din jurul lor). Bloom reuseste sa-si recapete banii si sa-i salveze pe-ai lui Stephen. O lira si sapte "Nu conteaza tot un drac", spune Stephen. Urmeaza noi haluciantii ale autorului -chiar si Boylan si Molly apar intr-o viziune. in viata reala a scenei Stephen imita foarte comic engleza vorbita la Paris. Apoi halucinatiile autorului incep sa-l hartuiasca pe Stephen. Apare in chip oribil mama lui Stephen.
"MAMA: *(cu surasul subtil al nebuniei mortii)* Am fost odinioara frumoasa May Goulding. Acum sunt moarta.
STEPHEN: *(incremenit de oroare)* Lemurule, cine esti tu ? Ce mai e si sarlatania asta sinistra ?
BUCK MULLIGAN: *(Scuturandu-si scufia cu clopote!)* Ce ironie ! Kinch si-a ucis trupul cainesc al catelei de maica-sa. Si ea a dat in primire. *(Lacrimi de unt topit cad din ochii lui peste chifla).* Maica noastra mare si dulce ! Epi oinopa ponton.
MAMA: *(Se apropie sufland blanda asupra lui suflul ei de cenusa umeda)* Toti trebuie sa trecem prin asta, Stephen. Mai multe femei sunt decat barbati pe lume. Si tu. Va veni timpul STEPHEN: *(inecandu-se de spaima, remuscare si oroare)* Ei spun ca eu te-am omorat, mama. El ti-a jignit memoria. Cancerul a facut-o, nu eu. Soarta.
MAMA: *(Un firisor verde de fiere alunecandu-i dintr-o parte din gura).* Tu mi-ai cantat cantecul acela. Taina amara a iubirii.
STEPHEN: *(Repede)* Spune-mi cuvantul, mama, daca il stii acum. Cuvantul cunoscut de toti oamenii.
MAMA: Cine te-a scapat in noaptea in care ai sarit in tren la Dalkey cu Paddy Lee ? Cui i-a fost mila de tine cand ai fost trist printre straini ? Rugaciunea este atotputernica. Rugaciunea pentru suflete in suferinta din *Manualul Ursulinelors]* indulgenta de patruzeci de zile. Pocaieste-te, Stephen.
STEPHEN: Varcolacul! Hiena !
MAMA: Ma rog pentru tine din lumea mea de dincolo. Am pus-o pe Dilly sa-ti faca fiertura de orez in fiecare seara dupa ce tu lucrai cu mintea. Ani si ani de zile eu te-am iubit, O fiu al meu, tu primul nascut, cand erai inca in pantecele meu".
Dupa alte cateva ca acestea, Stephen distruge lampa cu bastonul.
Scena V: Stephen si Bloom pleaca din casa de toleranta si sunt acum nu prea departe, pe strada Beaver. Stephen, inca beat, delireaza, si cei doi soldati englezi, Carr si Compton sunt convinsi ca Ie-a insultat regele, pe Eduard al Vll-lea, care apare si el in halucinatiile autorului). Unul din soldati, Carr, il ataca pe Stephen si il tranteste la pamant. Se strang privitori. Aceasta este realitatea. Tot in realitate, Kelleher, asistentul antrepenorului, care se intampla sa fie prin preajma, ii convinge pe gura-casca din jur ca Stephen a fost la un chef - baietii tot baieti. La sfarsitul scenei, Bloom se apleaca peste prabusitul Stephen, care geme "Cine ? Vampirul cu pantera neagra" si citeaza fragmente din Yeats, "Cine merge cu Fergus". Capitolul se incheie cu halucinatia in care lui Bloom ii apare fiul sau mort, Rudy, ca un copil frumos de unsprezece ani, indraznet, care priveste fara sa vada in ochii lui Bloom si saruta pagina cartii pe care o citeste de la dreapta la stanga.
Partea a treia, Capitolul 1
Timp: Dupa miezul noptii.
Loc: Tot pe langa Orasuldenoapte, in apropierea strazii Amiens, in nord-estul Dublinului, langa docuri si vama; apoi in statia de trasura, langa podul Butt; patronul se spune c-ar fi fost Piele-de-Capra Fitzharris, care a luat parte la asasinatul din Phoenix Park. Fitzharris era unul din asa-zisii Invincibili, care in 1882 i-au asasinat pe lordul Frederick Cavendish, secretar general, si pe Thomas H. Burke, sub-secretar, in Phoenix Park. Fitzharris era doar birjarul si nici macar nu suntem siguri ca era el.
Personaje: Bloom si Stephen, care au fost in sfarsit adusi sa se intalneasca singuri in singuratatea noptii. Printre personajele de noapte intamplatoare pe care le intalnim, cel mai viu este marinarul cu barba roscata Murphy, intors din calatorie pe corabia cu trei catarge Rosevan, pe care a intalnit-o *pamfletul Ilie* cand a fost inghitit, in cele din urma, de golf.
Stil: Cea mai mare parte a capitolului este iarasi o parodie, o imitatie a unui stil jurnalistic saltaret cu clisee masculine inlocuindu-le pe cele din revistele pentru femei din capitolul lui Gerty MacDowell, cu care si seamana dealtfel.
Actiune: Pe parcursul capitolului, Bloom incearca cu bunavointa sa fie prietenos cu Stephen, dar este privit de Stephen cu o indiferenta usor dispretuitoare. in acest capitol si in urmatorul, Joyce subliniaza cu grija si ilustreaza diferentele de caracter, educatie, gusturi etc, dintre Bloom si Stephen. Diferentele dintre ei sunt pe departe mai importante decat principala asemanare ca fiecare a respins religia parintilor sai (În exemplarul adnotat VN a plasat in capitolul urmator momentul in care Bloom termina examinarea celui de-al doilea dulap, care contine un plic cu adresa „Dragului meu fiu, Leopold", care ii evoca amintirea ultimelor cuvinte ale tatalui sau. Joyce intreaba: „De ce resimtea Bloom un simtamant de remuscare ?" si raspunde „Deoarece , cu o nerabdare nematura tratase cu lipsa de respect anumite credinte si practici religioase". Pe margine VN observa „Comparati cu Stephen". Pasajul continua:

„Cum ar fi ?
Interdictia de a manca carne si lapte la o aceeasi masa, congregarea hebdomadara a unor fosti compatrioti, fosti coreligionari distrati si lipsiti de coordonate in manifestarile lor, cu inclinatii practice si mercantile exagerate; circumciziunea copiilor de parte barbateasca; caracterul supranatural al scripturilor iudaice; caracterul inefabil al tetragramaronului; sanctitatea zilei de sabbath.
Cum ii apareau acum aceste credinte si practici religioase ?
Nu mai rationale decat i se parusera atunci, nu mai putin rationale decat ii apareau acum alte credinte si practici". Ed).
Totusi, aforismele metafizice ale lui Stephen nu sunt departe, in general, de aforismele pseudostiintifice ale lui Bloom. Amandoi au vazul si auzul fin, le place muzica, amandoi observa detalii ca gesturi, culori, sunete. in evenimentele acelei zile speciale, o cheie de usa joaca un rol curios de similar in vietile celor doi - si daca Bloom il are pe Boylan, Stephen il are pe Mulligan. Amandoi arboreaza fantome din trecuturile lor, retrospectiuni ale pierderii si tradarii. Si Bloom si Stephen sufera de singuratate; totusi, Stephen nu se simte singur pentru ca s-a rupt de credinta familiei sale sau pentru ca s-a revoltat impotriva platitudinilor, etc, si este singur nu ca o consecinta (cum este Bloom) a unei conditii sociale, ci pentru ca a fost creat de autor ca un geniu creator, si geniul este, obligatoriu, singur. Dar observati dusmanul lor istoric - nedreptatea la Bloom, o inchisoare metafizica pentru Stephen. Amandoi sunt ratacitori si exilati, si, in sfarsit, in amandoi curge sangele cantator al lui James Joyce, creatorul lor.
Printre diferente, ca s-o spunem foarte general, Bloom este omul de mijloc si Stephen cel cu educatie inalta. Bloom admira stiinta si arta aplicata; Stephen arta si stiinta pura. Bloom este un cititor infocat al rubricii Va vine sa credeti*;* Stephen este creatorul unor aforisme profund filozofice. Bloom este omul apei curgatoare; Stephen este stanca irizata. Exista si contraste emotionale. Bloom este materialistul cumsecade, timid, uman; Stephen este ascet, dur, stralucitor, cu un egoism amar, care prin respingerea lui Dumnezeu a respins si omenirea. Personalitatea lui Stephen este construita din contraste. El este respingator fizic, dar splendid din punct de vedere intelectual. Joyce ii subliniaza lasitatea fizica, murdaria, dintii urati, dezordinea si manierele dezgustatoare (intreaga scena cu batista murdara si mai tarziu, de pe plaja, cand nu are batista) poftele sale fizice si saracia umilitoare cu toate implicatiile degradante. Totusi impotriva tuturor acestora, sublima sa minte avantata, incantatoarea sa imaginatie creatoare, cadrul de referinta subtil si extraordinar de bogat, libertatea spiritului, integritatea, verticalitatea si veridicitatea mandriei sale, care cer curaj moral, independenta sa dusa pana la obstinatie. Daca in Bloom exista o urma de filistin, atunci in Stephen exista ceva de fanatic nemilos. La intrebarile lui Bloom, pline de grija si tandrete parinteasca, Stephen raspunde cu aforisme dure. Bloom spune in stilul de un jurnalism elegant al capitolului: "Nu vreau sa am aerul ca as pretinde sa te invat eu catusi de putin ce sa faci, dar de ce ai plecat de acasa de la tatal dumitale ?
-Ca sa-mi caut nenorocul, fu raspunsul lui Stephen". (Observati una din caracteristicile jurnalismului elegant - varietatea sinonimelor pentru a spus: a observat, a raspuns, a exclamat, a intors-o, a repetat, si-a permis sa-i arunce, etc).
Apoi intr-o conversatie dezlanata, Bloom, care este foarte neincrezator in cultura sa superficiala si care incearca sa fie cat se poate de dragut cu Stephen, sugereaza ca tara ta este locul in care poti trai bine daca muncesti, o abordare simpla, practica. "Pe mine sa nu contezi", raspunde Stephen. Munca in cel mai larg sens, se grabeste Bloom sa explice, lucrul in sens literar... poetii au exact acelasi drept sa traiasca prin creierul lor cum are taranul prin musculatura sa; amandoi traiesc in Irlanda". S-ar zice ca ma suspectezi, replica Stephen, cu un soi de jumatate de suras, ca eu as putea fi important pentru ca apartin Irlandei... insa eu suspectez ca Irlanda trebuie sa fie importanta pentru ca imi apartine mie". Bloom este dat inapoi si crede ca a fost prost inteles. Si Stephen spune destul de grosolan: "Tara nu ne-o putem schimba. Sa schimbam subiectul".
Dar personajul principal al acestui capitol este Molly, pe care o vom intalni in curand in ultimul capitol al cartii. Cu un gest asemanator cu cel al unui marinar batut de valuri care scoate o carte postala a peruanilor sau isi arata tatuajul de pe piept, cu aproape acelasi gest Bloom ii arata lui Stephen fotografia lui Molly: "Ocolind cu grija o carte din buzunarul sau, *Placerile...* care-i aducea aminte de altfel de cartea de la biblioteca din strada Capelei ... isi scoase portvizitul si trecandu-i in revista repede diferitele lucruri continute in el, in cele din urma...
-Fiindca veni vorba, ce crezi, spuse ganditor scotand o fotografie cam veche pe care o puse pe masa, crezi c-ar fi tipul spaniol ?
Stephen fiind astfel in mod evident interpelat, isi cobori privirile pe fotografia reprezentand o doamna planturoasa, cu farmecele trupesti bine scoase in evidenta, cum s-ar zice la vedere, asa cum se afla in plina inflorire a feminitatii, intr-o rochie de seara anume decoltata pentru asemenea imprejurari spre a expune la modul liberal pieptul, cu o viziune generoasa asupra sanilor, cu buzele pline intredeschise si dantura perfecta, stand in picioara cu multa si evidenta demnitate alaturi de un pian, pe pupitrul caruia se afla *in vechiul Madrid,* o balada, draguta in felul ei, care era pe atunci la moda. Ochii ei (ai doamnei), intunecati, mari, il priveau pe Stephen parand gata sa surada la ceva demn de toata admiratia, Lafayette de pe strada Westmoreland, cel mai de seama artist fotograf al Dublinului, fiind autorul acestei performante estetice.
-Doamna Bloom, sotia mea, *primadonna,* doamna Marion Tweedy indica Bloom. E facuta acum cativa ani. in '96 sau cam pe atunci. Exact cum era atunci".
Bloom descopera ca Stephen n-a mai mancat de miercuri. intr-o noapte, Bloom adusese acasa un caine (de rasa necunoscuta) cu un picior schiop, si acum se hotaraste sa-l aduca pe Stephen in strada Eccles. Desi Stephen este un tip rezervat - deloc un extravertit - Bloom il invita acasa la el pentru o ceasca de cacao. "Sotiei mele, informa el, intrand *in medias res,* i-ar face cea mai mare placere sa faca cunostinta cu dumneata, si ea fiind pasionata de muzica de orice fel". Ei merg impreuna spre casa lui Bloom - si asa ajungem la capitolul urmator.
Partea a treia, capitolul 2
"Banalitatea studiata a capitolului precedent este acum redusa la tonul complet impersonal al intrebarilor puse intr-o maniera stiintifica si raspunse intr-un mod la fel de rece". (Kain) intrebarile sunt asezate in model catehistic, frazele sunt mai mult pseudo-stiintifice decat stiintifice. Ni se da o mare entitate de material pentru informare si recapitulare, si ar fi probabil mai telept sa discutam acest capitol din punct de vedere al faptelor continute in ' Este un capitol foarte simplu.
Cat despre fapte, unele elaboreaza sau recapituleaza informatia deja •ntinuta in carte, dar unele sunt noi. De exemplu doua intrebari si raspunsuri despre Bloom si Stephen:
"Despre ce a deliberat acest duumvirat in cursul itinerariului lor ?
Despre muzica, literatura, Irlanda, Dublin, Paris, prietenie, femei, prostitutie, regimul alimentar, influenta felinarelor cu gaz sau a lampii cu arc si lampilor cu incandescenta asupra cresterii copacilor paraheliotropici adiacenti, despre cosurile de gunoi speciale expuse de corporatia municipala, despre biserica romano-catolica, despre celibatul ecleziastic, natiunea irlandeza, sistemul de educatie iezuit, cariera, studiul medicinei, despre ziua precedenta, despre influenta nociva a ajunului de sarbatoare, despre lesinul lui Stephen.
A descoperit Bloom factori comuni de similaritate intre reactiile lor, ispectiv asemanatoare si neasemanatoare, fata de experienta vietii ?
Ambii erau sensibili fata de impresiile artistice, cu o preferinta fata de cele in domeniul muzicii, fata de cele din domeniul plastic si pictural... Amandoi, influentati de o pregatire domestica timpurie si de o tenacitate mostenita a rezistentei eterodoxe, si-au exprimat

neincrederea in multe doctrine religioase, nationale, sociale si etice. Ambii au admis influenta alternativ stimulatoare si obnubilatoare a magnetismului heterosexual".
Interesul brusc (pentru cititor) al lui Bloom pentru datoriile cetatenesti, demonstrat in conversatia sa cu Stephen de la statia de trasura este prezentat printr-un stil intrebare-raspuns care se intoarce la discutii avute cu diversi oameni incepand din 1884 si pana in 1893.
"Ce reflectii in legatura cu aceasta secventa neregulata de date 1884, I885, 1886, 1888, 1892, 1893, 1904, a facut Bloom inainte de a ajunge la destinatia lor ?
A reflectat ca extinderea progresiva a campului dezvoltarii individuale si a experientei era insotita la modul regresiv de o restrangere a domeniului invers al relatiilor interindividuale".
La sosirea pe strada Eccles, numarul 7, Bloom isi da seama ca si-a uitat cheia in ceilalti pantaloni. Sare gardul si ajunge la bucataria de la subsol prin camara, apoi:
"Ce serie disjuncta de imagini a perceput in acest timp Stephen ?
Sprijinindu-se de grilajul curtii, a perceput prin geamurile transparente ale bucatariei un barbat care regla o flacara cu gaz cu o lumina echivalenta cu 14 lumanari, un barbat aprinzand o lumanare, un barbat scotandu-si pe rand fiecare din cele doua ghete, un barbat parasind bucataria, tinand o lumanare cu puterea unei lumanari.
A reaparut barbatul acesta in alta parte ?
Dupa o trecere de timp de patru minute, licarirea lumanarii sale a devenit discernibila prin luminatorul de sticla semitransparent, semicircular deasupra usii de la intrare. Usa de la intrare s-a urnit treptat in balamale. in spatiul deschis al cadrului usii barbatul a reaparut fara palarie, cu lumanarea in mana.
A dat Stephen ascultare semnului lui ?
Da, intrand binisor, a ajutat la inchiderea usii si la punerea lantului de siguranta, si a urmat binisor prin hol, spatele si picioarele atente ale barbatului si lumanarea aprinsa, pe langa deschiderea luminata a unei usi la stanga [Molly lasase lumina aprinsa in dormitor], si cu grija in jos pe scara in spirala de peste cinci trepte, intra in bucataria locuintei lui Bloom".
Bloom pregateste cacaoa pentru Stephen si pentru sine, si avem diverse referinte la pasiunea sa pentru accesorii, ghicitori, mecanisme ingenioase, jocuri de cuvinte, ca in anagramele la care i-a supus numele, poezia acronima pe care o trimisese lui Molly in 1888, sau cantecul topic pe care incepuse sa-l compuna, dar nu-l terminase, pentru una din scenele din pantonima de Craciun a Teatrului de Comedie, *Sinbad Marinarul.* Ni se da relatia dintre varstele celor doi: in 1904 Bloom are treizeci si opt de ani, Stephen douazeci si doi. Urmatoarele pagini sunt referiri la conversatiile si amintirile lor. Aflam despre obarsiile lor si chiar cateva amanunte patetice ale botezurilor lor.
Pe parcursul capitolului cei doi sunt acut constienti de diferentele rasiale si religioase, si Joyce subliniaza putin prea mult constiinta acestor diferente. Sunt citate fragmente de versuri din limba ebraica veche si din irlandeza veche de catre gazda pentru oaspete si de catre oaspete pentru gazda.
"Cunostintele stapanite de ambii in fiecare din aceste limbi, cea moarta si cea reinviata, erau teoretice sau practice ?
Teoretice, fiind limitate la anumite reguli gramaticale de accidenta si sintaxa si excluzand practic vocabularul".
Urmatoarea intrebare este "Ce puncte de interferenta exista intre aceste limbi si intre popoarele care le vorbesc ?" Raspunsul ne dezvaluie o legatura naturala intre evreu si irlandez prin aceea ca sunt natiuni asuprite. Dupa un discurs pseudo-invatat despre genurile celor doua literaturi, Joyce incheie cu raspunsul, "proscrierea costumelor lor nationale in legile penale si in legile vestimentare evreiesti: restaurarea Canaanului lui David din Sion si posibilitatea autonomiei sau devolutiei politice a Irlandei". Cu alte cuvinte, miscarea pentru o patrie evreiasca este aceeasi ca aceea a Irlandei pentru independenta.
Dar intervine religia, marea diferenta. Ca raspuns la doua versuri de lamentari pe care Bloom le citeaza in ebraica, si la parafrazarea restului, Stephen, cu cruzimea sa detasata obisnuita, recita dintr-o mica balada medievala despre fata unui evreu, imbracata in verde, care il duce pe baietelul crestin Saint Hugh la crucificare, si incepe sa discute apoi aceasta dintr-un punct de vedere metafizic, destul de absurd. Bloom se simte jignit si trist, dar in acelasi timp isi urmeaza in continuare viziunea curioasa asupra lui Stephen (vazu acolo intr-o forma masculina tanara, iute, predestinarea viitorului") invatand-o pe Molly pronuntia italiana si poate casatorindu-se cu fata lui Bloom, blonda Milly. Bloom ii sugereaza lui Stephen sa-si petreaca noaptea in sufragerie:
Ce propunere i-a facut Bloom, diambulul [care se plimba ziua], tatal lui Milly, somnambula [care merge in somn] lui Stephen, noctambulul [care merge noaptea]?
Sa petreaca odihnindu-se ceasurile intervenind intre ziua de joi propriu-zisa) si cea de vineri (normala) intr-un cubiculum alcatuit pentru folosinta temporara in incaperea situata imediat deasupra bucatariei si imediat adiacenta apartamentului de dormit al gazdei sale si al sotiei sale.
Ce avantaje diferite ar fi rezultat sau ar fi putut rezulta dintr-o prelungire a unor asemenea aranjamente temporare ?
Pentru oaspete: securitatea unui domiciliu si izolarea necesara studiului.
Pentru gazda: reintinerirea inteligentei, satisfactii prin procura. Pentru sotia gazdei: dezintegrarea unor obsesii, castigarea unei pronuntii corecte in limba italiana.
De ce aceste mai multe contingente provizorii intre un oaspete si sotia gazdei sale n-ar fi exclus sau n-ar fi fost excluse in mod necesar de eventualitatea permanenta a unei uniuni conciliatorii intre un discipol de studii si fiica unui evreu ?
Pentru ca drumul spre fiica trecea prin mama, drumul spre mama prin fiica".
Aici avem o aluzie la gandul obscur al lui Bloom ca Stephen ar fi un iubit mai bun pentru Molly decat Boylan. "Dezintegrarea obsesiei" este probabil racirea lui Molly pentru Boylan, si urmatorul raspuns, desi poate fi citit suficient de inocent, poate sa contina si un inteles ascuns.
Oferta este refuzata, dar Stephen este aparent de acord sa o mediteze la italiana pe sotia lui Bloom, desi propunerea si acceptul sunt redate intr-un mod curios problematic. Si acum Stephen se pregateste sa plece.
"Pentru ce creatura a fost poarta de iesire o poarta de intrare ?
Pentru o pisica.
Ce spectacol i-a confruntat cand ei, intai gazda, apoi oaspetele, au iesit tacuti, de doua ori intunecosi, din obscuritate printr-un gang din spatele casei in penumbra gradinii ?
Copacul ceresc al stelelor incarcat cu roade umede noptatec albastrii".
Amandoi barbatii vad pentru o clipa cerul in acelasi fel.
Dupa ce se despart nu vom descoperi niciodata cum si unde isi va petrece restul noptii Stephen ratacitorul. Este deja aproape doua noaptea, dar el nu va merge spre casa tatalui sau, nici nu se va intoarce la turnul de caramida a carui cheie i-o abandonase lui Mulligan. Bloom este pe

jumatate inclinat sa ramana afara si sa astepte lumina zilei, dar se mai gandeste o data si se intoarce in casa, unde avem o descriere a sufrageriei si, mai tarziu, un minunat catalog al cartilor sale, care reflecta clar si cultura sa superficiala, si mintea sa agera. El isi face bugetul cheltuielilor si veniturilor pentru ziua de 16 iunie 1904, articol cu articol, rezultand 2.19.3 lire. Fiecare intrare fusese descrisa in timpul plimbarilor din acea zi. Dupa faimoasa descriere a celor doua dulapuri pe care le examineaza, avem o recapitulare a oboselilor zilei:
"Ce cauze, consecutive, prepercepute vag inainte de a se ridica, de oboseala acumulata, a recapitulat in tacere Bloom inainte de a se ridica in picioare ?
Pregatirea micului dejun (sacrificiu cu ardere de tot): congestie intestinala si defecatie premeditata (sfanta sfintelor): baia (ritul iui loan); funeraliile (ritul lui Samuel): reclama lui Alexander Keyes (Urim si Thummin): un dejun nesubstantial (ritul lui Melhisedec): vizita la muzeu si la biblioteca nationala (loc sacru): cautarea unei carti pe aleea Bedford, galeriile negustorilor, cheiul Weilington (Simchath Torah): muzica ascultata la hotelul Ormond (Shira Shirim): altercatia cu un troglodit agresiv la stabilimentul lui Bernard Kiernan (holocaust): o perioada nedeterminata in timp implicand un drum cu trasura, o vizita la o firma de pompe funebre, o ceremonie de ramas bun (pustie): excitatia erotica provocata de exhibitionismul feminin (ritul lui Onan): chinurile prelungite ale nasterii in cazul doamnei Mina Purefoy (sacrificiu cu dar ridicat): vizita la casa de toleranta a doamnei Bella Cohen, strada Tyrene Lower nr. 82 si disputa ulterioara cu incaierarea fortuita pe strada Castorului (Armageddon): preumblarea nocturna spre si de la taverna birjarilor, Podul Butt (expierea)".
Bloom trece din sufragerie in dormitor, care este descris frumos si cu imbracamintea lui Molly imprastiata in jur si ca mobila. Camera este luminata: Molly este atipita. Bloom se intinde in pat.
"Ce au intalnit membrele sale treptat intinzandu-se ?
Un asternut curat de panza, mirosuri suplimentare, prezenta unui trup femeiesc, al ei, intiparitura unui trup barbatesc, nu al lui, unele firimituri, cateva bucatele marunte de carne conservata, reincalzita, pe care Ie-a dat la o parte".
Intrarea sa in patul dublu o trezeste pe Molly:
"Ce a urmat acestei actiuni tacute ?
O invocatie somnolenta, o identificatie mai putin somnolenta; o excitatie incipienta, o interogatie catehetica".
La intrebarea, implicata, ce ai facut toata ziua ? raspunsul lui Bloom ocupa un spatiu extrem de mic, in comparatie cu meditatia lui Molly din capitolul urmator. El omite sa mentioneze trei lucruri: (1) corespondenta clandestina dintre Martha Clifford si Henry Flower; (2) altercatia de la barul lui Kiernan; si (3) raspunsul sau onanist la exhibitionismul lui Gerty. El spune trei minciuni:(1) ca a fost la Teatrul de Comedie; (2) ca a luat cina la hotelul Wynn, si (3) ca motivul pentru care l-a adus pe Stephen acasa a fost ca Stephen suferise o contuzie temporara in urma unei miscari gresit calculate, in timpul gimnasticii de dupa-amiaza. Asa cum transpare mai tarziu din monologul mental al lui Mlolly, Bloom spune si trei lucruri autentice: (1) despre inmormantare; (2) despre intalnirea cu doamna Breen (fosta prietena a lui Molly, Josie Powell); si (3) despre dorinta lui de a-l convinge pe Stephen sa ii dea lectii de italiana.
Capitolul se termina cu adormirea treptata a lui Bloom.
"in ce postura ?
Ascultatoarea [Molly]: intinsa semilateral, pe stanga, cu mana stanga sub cap, piciorul drept extins intr-o linie dreapta si sprijinit pe piciorul stang, flexionat, in atitudinea Geei-Tellus, satisfacuta, culcata, ingreunata de samanta. Povestitorul: intins semilateral, pe stanga, cu picioarele drept si stang indoite, cu aratatorul si degetul mare al mainii drepte sprijinit de radacina nasului, in atitudinea reprezentata pe un instantaneu fotografic executat de Percy Apjohn, omul copil ostenit, copilul-om in pantec.
Pantec ? Ostenit ?
El se odihneste. A calatorit.
Cu?
Sindbad Strabatatorul de mari, Tinbad Temnicerul si Jinbad Juvaergiul, si Binbad Balenierul si Ninbad Naierul si Finbad Fierarul si Binbad Bubosul, si Pinbad Parosul si Hinbad Haituitul si Rinbad Ragusitul si Chinbad Chelarul si Vinbad Pietrarul si Linbad lerbivorul si Xinbad Spintecatorul.
Cand ?
Îndreptandu-se spre un pat intunecat unde era un rotund patrat in jurul caruia Sinbad Strabatatorul de mari si oul pasarii roc si al pasarii auk in noaptea patului a tuturor aukilor dintre roci crivatul lumii lui intunecat raului Sinbad Luminos nascatorul de ziua in pat.
Unde ?"
Nu se intrevede nici un raspuns. Dar ar putea fi - Nicaieri: a adormit.
Partea a treia, capitolul 3
Este in jur de ora doua dimineata, sau putin mai tarziu. Bloom a adormit in pozitia unui fetus, dar Molly mai ramane treaza inca patruzeci de pagini. Stilul este un lung flux al constiintei, curgand printr-o minte livida, vulgara, febrila, mintea unei femei mai degraba isterice, cu idei comune, cu o senzualitate mai mult sau mai putin morbida, cu o amprenta bogata de muzica in ea si cu o capacitate destul de anormala de a-si revedea intreaga viata intr-un flux verbal interior neintrerupt. O persoana a carei gandire face tumbe cu asemenea impuls si consistenta nu este o persoana normala. Cititorii care vor sa rupa curgerea acestui capitol trebuie sa ia un creion ascutit pentru a separa propozitiile, asa cum este ilustrat in acest citat cu care incepe capitolul: "Da/pentru ca n-a mai facut niciodata pana acum asta/ sa ceara sa-i aduc micul dejun la pat cu doua oua/de cand cu hotelul City Arms cand se prefacea c-ar fi bolnav la pat si cu vocea sfarsita si tot facand pe delicatul si printul/ ca sa para mai interesant in fata babataiei aleia de tata madam Riordan pe care zicea c-a imbrobodit-o si ea nu ne-a lasat nici o para chioara/ toti banii pe liturghii pentru ea si pentru sufletelul ei/ cea mai mare harpagoana care s-a pomenit/ se dadea de-a dreptul de ceasul mortii sa lepede patru pence pentru spiritul denaturat/ si-mi descria toate bolile de care suferea numai gura de ea cu politica si cutremurele de pamant si sfarsitul lumii da'macar sa mai traim si noi nitel pana atunci/ si fereasca Dumnezeu sa fie toate femeile ca ea/ pornita ca o cata impotriva costumelor de baie si a decolteurilor/ sigur ca da cine i-ar fi cerut ei vreodata sa poarte asa ceva/ mi-nchipui ca era asa mironosita pentru ca nici un barbat nu s-ar fi uitat la ea/ ma rog lui Dumnezeu sa n-ajung vreodata ca ea/ de mirare ca nu ne punea si pe noi sa umblam cu valul pe fata/ dar oricum e sigur ca era o femeie culta si tot ii dadea zor cu domnul Riordan in sus domnul Riordan in jos/ mi-nchipui ca lui i-a parut mai bine c-a scapat de ea/ si cainele ei mereu sa-mi miroasa mantoul de blana si tot sa-mi intre pe sub fuste mai ales atunci cand/ da' ce-mi place mie la el ca e politicos cu doamnele mai in varsta asa si chiar si cu chelnerii si cu cersetorii nu se tine mandru pe nimic/ numai ca nu totdeauna", etc. Cititorii sunt pe nedrept impresionati de procedeul fluxului constiintei. Vreau sa va transmit urmatoarele opinii. in primul rand, procedeul nu este nici mai "realist" nici mai "stiintific" decat altele. De fapt, daca ar fi fost descrise, in loc sa fie transpuse, mai multe din gandurile lui Molly, expresia lor ar fi parut mai "realista", mai naturala. Ideea ar fi ca fluxul constiintei este o conventie stilistica pentru ca evident noi nu gandim continuu, in cuvinte - noi gandim si in imagini; dar trecerea de la cuvinte la imagini poate fi inregistrata prin cuvinte directe numai daca descrierea este eliminata, cum este cazul aici. inca ceva: unele din gandurile noastre vin

si trec, altele raman; ele se opresc, amorfe si indolente, si ia ceva timp pana cand gandurile si ganduletele se strecoara printre gandurile in forma de stanci. Dezavantajul simularii unei inregistrari a gandului este neclaritatea elementului timp si o prea mare baza pusa pe tipografie.
Aceste pagini joyceane au avut o influenta coplesitoare. in aceasta ciorba tipografica s-au nascut multi poeti minori: culegatorul de litere al marelui James Joyce este nasul minusculului domn Cummings. Nu trebuie sa vedem in fluxul constiintei, asa cum este redat de Joyce, un eveniment natural. El este o realitate numai in masura in care reflecta gandirea lui Joyce, spiritul cartii. Aceasta carte este o lume noua, inventata de Joyce. in aceasta lume oamenii gandesc prin cuvinte, propozitii. Asocierile lor mintale sunt dictate mai ales de nevoile structurale ale cartii, de scopurile si planurile artistice ale autorului. Ar mai trebui sa adaug si ca, daca semnele de punctuatie ar putea fi inserate in text de catre editor, reveriile lui Molly nu ar deveni mai putin amuzante sau mai putin muzicale.
Exista un lucru pe care Bloom i l-a spus lui Molly chiar inainte de a se culca, un lucru care nu este mentionat in raportul dat in pat din capitolul precedent, un lucru care a impresionat-o mult pe Molly. inainte de a se culca, Bloom i-a cerut cu raceala sa-i aduca a doua zi micul dejun la pat - cu cateva oua. Acum ca a trecut criza tradarii lui Molly, Bloom, sugerez eu, decide ca in virtutea faptului ca stie despre aceasta, si suporta tacit situatia, si ii permite sotiei sale sa continue lunea urmatoare aceasta aventura mizerabila cu Boylan, el, Bloom, a obtinut in acest fel supremati, o anumita putere asupra lui Molly - si deci nu mai trebuie sa-si bata capul cu micul ei dejun. Sa i-l aduca ea pe al lui la pat.
Monologul lui Molly incepe cu surpriza iritata pe care i-o da o astfel de cerere. Ea se intoarce la acest gand de cateva ori in timpul monologului. De exemplu "pe urma incepe sa ne dea noua comanda oua si ceai, sunca Findon si paine prajita cu unt mi-nchipui ca-l vedeam cum iar sta cocotat in pat ca regele si-si da cu coada linguritei in sus si-n jos prin oua de unde-o mai fi invatat si asta". (Veti observa ca Bloom are o inclinatie spre tot felul de mecanisme mici, speciale, trucuri metodice. Din monologul lui Molly aflam ca incercase sa o mulga in ceaiul lui cand era insarcinata, si desigur pozitia lui in somn si alte mici obiceiuri, cum ar fi inghenunchiatul in fata oalei de noapte, sunt toate ale sale). Molly nu poate sa treaca peste cererea micului dejun si ouale devin oua proaspat ouate - "pe urma ceai si paine prajita pentru dumnealui, unsa cu unt pe amandoua partile si ouale proaspat ouate mi-nchipui ca eu n-am sa mai insemn nimic" - si bolboroseste din nou in mintea ei mai tarziu, "si se-asteapta sa ma tarasc prin bucatarie sa-i prepar luminatiei sale micul dejun in timp ce domnia sa sta-n pat infofolit bine ca o mumie, nu-i asa chiar m-ai mai vazut pana acuma cum dau fuga chiar c-as vrea sa ma vad si eu asa da-le numai putina atentie si te trateaza imediat ca pe o otreapa..." Dar cumva ideea se pierde si Molly isi zice "mi-ar place acuma o para mare zemoasa sa ti se topeasca in gura ca atunci cand mi-era pofta cand pe urma am sa-i fac ouale si ceaiul in ceasca aia mare cu mustati pe care i-a dat-o ea ca sa-i faca gura mai mare mi-nchipui i-ar place si crema mea aia buna..", si se hotaraste sa fie foarte dulce cu el si sa-l faca sa-i dea un cec de cateva lire.
in timpul monologului, gandurile lui Molly strabat trasee intre imagini ale diversilor cunoscuti, barbati si femei, dar vom observa imediat un lucru, si anume cantitatea de meditatie retrospectiva pe care o dedica noului ei amant Boylan este mult inferioara calitatii si cantitatii gandurilor pe care le dedica sotului ei sau altor oameni. Avem aici o femeie care a avut o experienta fizica bruta mai mult sau mai putin satisfacatoare cu cateva ore in urma, dar gandurile ei sunt ocupate de amintiri plicticoase care se intorc constant la sotul ei. Ea nu il iubeste pe Boylan: daca iubeste pe cineva, acesta este Bloom.
Sa observam pe scurt aceste pagini dense. Molly apreciaza respectul pe care il are Bloom pentru femeile in varsta si politetea lui pentru ospatari si cersetori. Ea stie de fotografia obscena a unui toreador si a unei femei facuta sa arate ca o calugarita spaniola, pe care o tine Bloom in sertarul lui; si banuieste ca a scris o scrisoare de dragoste. Ea mediteaza asupra slabiciunii lui si nu crede unele din lucrurile pe care i Ie-a spus despre ziua lui. isi aminteste in detaliu idila incipienta pe care Bloom o avusese cu o servitoare de-a lor: "cum a fost putoarea aia de Mary pe care am avut-o cand stateam pe Ontario Terrace care-si tot captusea cu nu stiu ce fundul ala fals al ei ca sa-l excite destul ca simt pe el mirosul ala de femeie boita o data sau de doua ori am banuit eu ceva ca l-am pus sa vina mai pe langa mine atunci cand am gasit firul ala de par lung pe haina lui fara sa mai spun de data aia cand am intrat in bucatarie si se prefacea ca bea apa o femeie nu le-ajunge sigur ca a fost numai vina lui Ie-a stricat pe servitoare si pe urma sa mai si propuna ca ea sa stea cu noi la masa de Craciun ma rog o nu multumesc nu-n casa mea..." Pentru o clipa gandul ei se intoarce spre Boylan, cand i-a strans mana prima data, combinatia pe care o facea el cu fragmente din cuvintele cantecelor, asa cum faceau destul de des si gandurile ei, dar apoi se intoarce la Bloom. ii capteaza atentia detalii ale unui act sexual reusit si isi aminteste un preot cu infatisare virila. Ea pare sa compare unicitatea stilului lui Bloom, stilul delicat al unui non-evreu invocat (pregatind tema lui Stephen) si hainele mirosind a tamaie ale preotului - pare sa compare toate acestea cu vulgaritatea stilului lui Boylan: "ma intreb lui i-o fi placut cu mine un lucru care mie nu mi-a placut a fost cand mi-a dat cu palma peste dos la plecare asa familiar de tot in hol cu toate ca am ras eu nu sunt cal sau magar". Ea tanjeste, biata fata, dupa tandrete delicata. Lichiorul tare pe care Boylan I-a gustat la barul Ormond isi emite parfumul in respiratia lui si ea se intreaba ce putea fi: "mi-ar place si mie sa gust odata din bauturile alea scumpe groase verzi si galbene pe care le beau tipii aia cu jobene" si se aminteste acum si de carnea din oala, ramasitele pe care Bloom Ie-a gasit in pat: "de-abea se mai tinea sa n-adoarma dupa ultima data cand am avut Porto si carnea din cutie era buna la gust, cam sarata". Aflam ca tunetul de la ora zece pe care-l auzim impreuna cu Bloom in capitolul de la spital o trezise pe Molly dupa primul somn frumos de dupa plecarea lui Boylan, o sincronizare joyceana. Ea isi aminteste diverse detalii fiziologice din partida de sex cu Boylan.
Gandurile ei zboara spre Josephine Powell, acum doamna Breen, pe care o intalnise Bloom in timpul zilei, asa cum ii povestise. Ea este geloasa pe ceea ce crede ca a fost interesul lui Bloom pentru Josie - inainte de casatoria lor - despre care isi imagineaza ca ar continua. Apoi si-l aminteste pe Bloom inainte de casatoria lor si de conversatia lui, care era la un nivel cultural mai inalt ca al ei. Si ea invoca cererea in casatorie, dar amintirile ei despre Bloom din acele vremuri sunt amestecate cu satisfactia geloasa pentru casatoria nefericita a lui Josie si sotul ei ticnit, care ar putea foarte bine sa se duca la culcare cu bocancii plini de noroi. Este amintit un caz de crima, o femeie otravindu-si sotul, si iar ne intoarcem la inceputul romantei ei cu Bloom, si la un cantaret care a sarutat-o, si la felul cum arata Bloom in acele vremuri, palaria maro si fularul lui tiganesc-stralucitor. Si apoi, in legatura cu una din partidele de amor de la inceputul relatiei cu Bloom, este mentionat pentru prima data Gardner, un fost iubit al ei, despre care nu stia Bloom. Auzim amintiri din casatoria lor si cei opt maci pe care i-a trimis Bloom pentru ca era nascuta pe 8 septembrie 1870, si casatoria avusese loc pe 8 octombrie 1888, cand ea avea optsprezece ani, un asternut dragut de opturi. Din nou Gardner este evocat ca fiind mai bun la pat decat Bloom, si gandurile ei aluneca spre urmatorul rendezvous cu Boylan de luni, la ora patru. Se fac aluzii la lucruri pe care le cunoastem, ca vinul de Porto si piersicile pe care i Ie-a trimis Boylan, fetele Dedalus venind de la scoala, si marinarul cu un singur picior cantandu-si cantecul, caruia ea ii aruncase un penny.
Se gandeste la turneul de concerte planificat si gandul la calatoria cu trenul ii aminteste de un incident amuzant: "cand mergeam la concertul Mallow la Maryborough cand [Bloom] a comandat supa fierbinte pentru noi amandoi si pe urma a fluierat ca pleaca trenul si uite-l c-o porneste pe peron cu supa plescaind in farfurie si mancand cu lingura din ea n-ai fi crezut atata nesimtire si chelnerul dupa el de ne-a dat in spectacol si tot tapajul si invalmaseala si locomotiva gata sa porneasca dar el n-a vrut sa plateasca pana n-a terminat aia doi domni din

compartimentul de clasa a treia ziceau ca avea cu totul si cu totul dreptate si chiar si avea e asa de incapatanat uneori cand ii intra ceva in cap noroc c-a reusit sa deschida usa de la compartiment cu briceagul altfel ne-ar fi dus mai departe pana la Cork mi-nchipui c-au facut asta sa se razbune pe el. O cum imi place sa ma legan in tren sau intr-o masina cu perne frumoase moi ma intreb are sa ia [Boylan] bilete la clasa intaia pentru mine s-ar putea sa vrea sa o facem in tren daca-i da un bacsis bun conductorului..." Gardner - locotenentul Stanley Gardner - care a murit de febra enterica (intestinala) in Africa de Sud cu cativa ani in urma, si ultimul lor sarut, sunt amintite incantator: "era barbat frumos in uniforma si tocmai bine de inalt mai mult ca mine sunt sigura ca era si curajos mi-a spus ca eram frumoasa in seara cand ne-am sarutat de despartire la stavilarul canalului frumoasa mea irlandeza era palid de tot la fata de emotie ca pleaca". Ne intoarcem la Boylan si la cateva detalii dezgustatoare ale unora sau altora dintre ardori, si furia lui Boylan "dar parca intrase de-a dreptul dracu' in el cand s-a intors cu editia de seara si-si rupea biletele si injura cat il tinea gura ca pierduse 20 de lire zicea c-a pierdut cu calul ala cotat outsider care a castigat si jumatate ii pariase pentru mine din cauza tuioului lui Lenehan, si-l facea acum albie de porci". isi aminteste cum Lenehan "isi luase unele libertati cu mine dupa dineul de la Glencree la intoarcere pe drumul ala lung peste munte dupa ce lordul primar se uitase la mine cu privirile alea murdare", un episod pe care Lenehan i l-a povestit lui M'Coy cu veselie. Sunt invocate articole de lenjerie si vizita Printului de Wales la Gibraltar, unde isi petrecuse copilaria si tineretea: "era in Gibraltar in anul cind m-am nascut eu pariez c-a gasit si pe acolo crini unde-a sadit pomul de comemorare a mai sadit el si altceva la vremea lui ar fi putut sa ma sadeasca si pe mine dac-ar fi ajuns nitel mai devreme si n-as mai fi aici unde sunt acuma". Intervin chestiunile banesti: Bloom "ar trebui sa lase dracului *Freeman-ul* asta cu nenorocitii astia de citiva shillingi pe care ii stoarce de aici si sa se angajeze intr-un birou sau ceva unde ar primi o leafa regulata sau o banca unde l-ar pune pe un tron sa numere bani toata ziua bineinteles ca prefera sa se invarteasca ca nu mai poti sa te misti de el nici intr-o parte ce program ai azi". Detaliile anatomice si fiziologice abunda si avem chiar o licarire de *metempsihoza,* cuvantul despre care l-a intrebat pe Bloom cand ii adusese micul dejun in acea dimineata si ea citea: "si cuvantul ala sa te-ntalnesti cu ceva care parca are un furtun si el a si inceput cu niste cuvinte lungi si incalcite despre incarnare nu e in stare si el sa explice ceva simplu sa-l inteleaga omul si pe urma se duce si-mi arde tigaia pe fund cu rinichii lui". inca ceva fiziologie si anatomie si un tren suiera in noapte. inapoi la Gibraltar si o prietena Hester Stanhope (al carei tata a curtat-o putin pe Molly) si apoi fotografia lui Mulvey, prima ei dragoste. Sunt mentionate un roman de Wilkie Collins, *Piatra lunii* (1868) si romanul *Moli Flanders* (1722) de Defoe.

Apoi despre semne, mesaje, scrisori, si ajungem astfel la scrisoarea de dragoste a Locotenentului Mulvey, care a fost prima scrisoare primita vreodata de ea, in Gibraltar: "imi venea sa-l agat cand am vazut ca ma urmareste pe Caile Real in vitrina magazinului pe urma m-a atins el cand a trecut pe langa mine n-as fi visat niciodata ca are sa-mi scrie sa-mi dea intalnire am tinut-o toata ziua in corsajul rochiei o citeam prin toate colturile si oriunde cand a plecat tata la exercitii sa vad dupa scris sau dupa cum erau puse marcile si cantam tin minte am sa-mi iau un trandafir alb si as fi vrut sa dau inainte prostul ala de ceas sa vie mai repede timpul el a fost primul barbat care m-a sarutat sub zidul maurilor iubitul meu atat de tanar nici nu-mi trecuse pana atunci prin cap ce insemna sa te saruti pana cand si-a bagat limba in gura mea gura lui era dulce frageda si mi-am ridicat piciorul de cateva ori pe el ca sa invat cum ce i-am spus ca eram logodita asa ca sa rad cu fiul unui nobil spaniol care-l chema Don Miguel de la Flora si el a crezut ca am sa ma marit cu el in trei ani". Flora seamana cu Bloom, pe care bineinteles ca nu-l intalnise inca atunci, dar "multe lucruri serioase le spui asa in gluma orice floare infloreste (blooms = infloreste)". Avem o amintire foarte detaliata a primului rendezvous cu Mulvey dar ea intampina dificultati cand vrea sa-si aminteasca numele mic, "Molly iubita mea imi spunea cum il chema pe numele mic Jack Joe Harry Mulvey era da asa cred locotenent". Asocierile gandului ei ratacitor ajung la o palarie ascutita, pe care si-o luase ca sa se distreze si apoi la un episcop batran tinand un discurs despre menirea mai inalta a femeilor "despre fetele care merg acuma cu bicicleta si umbla cu chipiuri pe cap si pantalonii bufanti de-l rusineaza si pe Dumnezeu (bloomers God = in rusineaza pe Dumnezeu) sa-i dea Dumnezeu mai multa minte si mie mai multi bani bloomerosi cred ca le zice asa de la numele lui nici n-as fi visat ca asta are sa fie numele meu Bloom... arati ca o blumicica infloritoare imi spunea Josie dupa ce m-am maritat cu el". Si inapoi in Gibraltar, cu arbustii de piper si plopi albi si Mulvey si Gardner.

Un alt tren suiera. Sunt invocati Bloom si Boyian, Boyian si Bloom, turneul de concerte, si din nou inapoi in Gibraltar. Ea crede ca este deja trecut de ora patru dimineata, dar nu este decat putin dupa ora doua cand se uita la ceas mai tarziu. Este mentionata pisica si apoi pestele - lui Molly ii place pestele. Este rememorat un picnic cu sotul ei si ea isi aminteste de fata ei Milly si de cele doua palme bune date peste ureche pentru ca fusese obraznica. il vede pe Bloom aducandu-l in bucatarie pe Stephen Dedalus si in curand isi da seama ca i-a pornit ciclul menstrual. Se da jos din patul care scartaie. Repetarea cuvantului *usor* de vreo sase ori se refera la frica ei ca articolul pe care se aseaza ar putea sa se sparga sub ea - si nu ar fi deloc cazul. Bloom, aflam, sta in genunchi in loc sa stea pe ea. Un ultim "usor" si ea se urca din nou in pat. Mai multe ganduri despre Bloom si despre inmormantarea lui Dignam la care a asistat. Acestea duc prin Simon Dedalus la vocea frumoasa cu care vorbeste Stephen Dedalus, care, i-a spus Bloom, vazuse fotografia ei. Rudy ar fi avut unsprezece ani astazi. Ea incearca sa si-l imagineze pe Stephen pe care-l vazuse cand era copil. Se gandeste la poezie - asa cum intelege ea poezia - si isi imagineaza un amor cu tanarul Stephen. Vulgaritatea lui Boyian este evocata pentru contrast, si ardorile lor recente sunt reamintite. Sotul ei sta culcat in pat cu picioarele unde ar fi trebuit sa-i stea capul. Asa ii place lui: "Ho misca-ti hoitul asta mare de-aici pentru numele lui Dumnezeu", se gandeste Molly. Stephen cel fara mama revine in gandurile ei: "Ce nostim ar fi sa zicem c-ar sta aici cu noi de ce nu e camera de sus goala si patul lui Milly din camera din spate ar putea sa scrie si sa invete la masa aici pentru cata mazgaleala are el [Bloom] nevoie si daca-i place sa citeasca in pat dimineata ca mine daca el tot pregateste micul dejun pentru o persoana poate foarte bine s-o faca pentru doua doar nu-si inchipuie c-o sa iau chiriasi la intamplare de pe strada sa-i fac lui placere daca a inchiriat o casa ca un han ca asta mi-ar place sa am si eu o discutie lunga cu o fiinta inteligenta educata mi-as cumpara niste papuci frumosi rosii cum vindeau turcii aia cu fes [visul geaman al lui Bloom si Stephen] sau galbeni si un capot de dimineata frumos semitransparent de care am atata nevoie".

Micul dejun al lui Bloom pe care i-l va pregati dimineata urmatoare continua sa-i umple gandurile, amestecat cu alte lucruri familiare - Bloom si lucrurile pe care nu le stie, Stephen (sexualitatea vulgara a lui Boylan este acum concediata) si Mulvey, si Gibraltar - in ultima litanie de afirmatii pe care romantica Molly o face inainte de a atipi: "un sfert dupa ce ora groaznica mi-nchipui ca acuma in China tocmai se scoala isi pieptana cozile pentru ziua care urmeaza curand-curand se apuca si calugaritele sa sune angelusul ele n-au pe nimeni sa li se-ntoarca acasa noaptea sa le strice somnul decat vreun preot doi pentru slujba de noapte desteptatorul de alaturi la primul cantat auzi-l cum suna de-si zbuciuma tot ceasul sa vad daca pot sa atipesc 12 3 4 5...sa mai cobor lampa asta si sa mai incerc o data ca sa pot sa ma scol devreme am sa ma duc la Lambe acolo langa Findlaters sa-i pun sa ne trimita niste flori sa mai pun prin casa pentru cazul ca-l aduce maine astazi vreau sa spun nu, nu, vinerea e zi nefasta intai trebuie sa mai fac putina curatenie pe aici s-a pus praful gros parca prin somn apoi putem sa facem muzica sa fumam pot sa-l acompaniez intai sa curat clapele pianului cu lapte ce sa-mi pun eu sa-mi pun un trandafir alb... o floare frumoasa sa pun la mijloc pe masa asta o gasesc mai ieftina ia stai unde le-am vazut nu demult imi plac asa mult florile ce n-as da sa le avem in toata casa sa inotam prin ele Doamne Dumnezeule nimic nu-i mai frumos ca natura muntii salbatici pe urma marea si valurile rostogolindu-se pe urma asa frumos la tara cu campurile de secara si grau si tot felul de lucruri si toate turmele bogate care misuna pe

acolo ti-ar unge inima sa vezi rauri si lacuri si flori de tot felul de forme si mirosuri si culori.
Rasarind chiar si de prin santuri primeroze si violete naturale asta pentru ei e ca si cum ai zice ca nu exista Dumnezeu nu mai pot eu de toata invatatura lor ... la fel de bine ar putea sa incerce sa opreasca soarele sa mai rasara maine soarele pentru tine straluceste mi-a spus el [Bloom] in ziua cand eram intinsi printre rododendroni pe landa de la Howth cu costumul lui de tweed verde si palaria de paie in ziua cand l-am convins sa ma ceara da intai i-am dat bucatica de prajitura cu susan pe care o aveam eu in gura si era un an bisect ca acuma da... zicea el eu eram ca o floare de munte da cu totii suntem niste flori trupul femeii da asta a fost singurul lucru adevarat pe care l-a spus el in toata viata lui si soarele pentru tine straluceste astazi da de asta mi-a placut el pentru ca am vazut ca el intelegea sau simtea ce inseamna sa fii femeie si am stiut ca am sa pot todeauna sa-l joc cum vreau si i-am dat toata placerea pe care m-am priceput sa i-o dau l-am condus eu pana m-a rugat sa spun da si eu n-am vrut sa raspund la inceput ma uitam numai departe peste mare si cer ma gandeam la atat de multe lucruri pe care nu le stia el Mulvey si domnul Stanhope si Hester si tata si batranul capitan Groves... si santinela din fata casei guvernatorului cu chestia aia jur imprejurul castii lui albe saracul de el pe jumatate cocandu-se acolo si fetele spanioloaice care radeau sub salurile lor si pieptenii lor inalti... si magarusii saracii alunecand pe jumatate adormiti si tipii aia pe care nici nu-i distingeai bine in mantiile lor diformi in umbra treptelor si rotile mari de la carutele cu boi si castelul vechi de mii de ani da si maurii aia asa frumosi numai in alb si cu turbane ca niste regi care te invitau sa iei loc in pravalioarele lor mititele si Ronda cu ferestrele vechi de la posadas ochi furiosi fereastra ascunsa sub grilaj si iubitul ei sa sarute bara de fier si vinariile deschise pe furis si castanietele si noaptea cand am scapat corabia la Algeciras garda de noapte cu pasul incet cu lampa lui si O torentul acela ingrozitor adanc si repede O si marea, marea purpurie uneori ca focul si amurgurile incarcate de splendoare si smochinii in gradinile Alamedei da si toate stradutele alea sucite si casele roze si albastre si galbene si gradinile de trandafiri si iasomia si muscatele si cactusii si Gibraltarul ca o fata unde eu eram Floarea de munte da cand mi-am pus trandafirul in par cum faceau fetele din Andaluzia sau sa-mi pun unul rosu da si cum m-a sarutat el [Mulvey] sub zidul maur si m-am gandit bine la fel de bine el ca altul si atunci i-am cerut din ochi sa ma intrebe iar da si atunci el m-a intrebat daca vreau da sa spun da floarea mea de munte si intai mi-am petrecut bratele dupa umerii lui da si l-am tras in jos spre mine sa-mi simta sanii numai parfum da si-i batea inima nebuneste si da i-am spus da vreau. Da".
Da: in dimineata urmatoare Bloom isi va primi micul dejun in pat.
Arta literaturii si bunul simt
Cand si cand, in iuresul evenimentelor, atunci cand curgerea timpului se transforma intr-un curent noroios, iar istoria ne inunda pivnitele, oamenii onesti incep sa analizeze relatia dintre scriitor si comunitatea nationala sau universala, si chiar scriitorii insisi incep sa-si puna intrebari in privinta obligatiilor lor. Vorbesc de un tip abstract de scriitor. Aceia pe care ni-i putem imagina concret, mai ales cei mai in varsta, sunt prea mandri de inzestrarea lor, sau prea impacati cu mediocritatea, pentru a le mai pasa de obligatii. Ei vad foarte clar, pe termen mediu, ce le promite soarta - un coltisor de marmura sau o nisa de plastic. Dar sa urmarim un scriitor care se zbuciuma si-si face griji. Va iesi el din cochilia lui pentru a privi cerul ? Ce se poate spune despre capacitatea sa de conducere ? Ar trebui el, oare, sa fie o persoana comunicativa?
Sunt multe de spus despre contopirea, din cand in cand, cu multimea, si trebuie sa fie destul de nesabuit, sau cu vederi inguste, autorul care ar renunta la comorile de observatii, de umor si de mila ce pot fi dobandite profesional, printr-o legatura mai stransa cu ceilalti oameni. De asemenea, pentru acei autori confuzi, care cauta orbeste ceea ce socotesc ei a fi teme morbide, ar fi un leac bun sa se lase din nou fermecati de dulcea normalitate a micilor lor orase, sau sa converseze in dialog apostrofic cu oamenii sanatosi ai locului, daca acestia exista. in mare, voi recomanda, nu ca pe o inchisoare a scriitorului, ci mai mult ca pe o adresa fixa, mult uzitatul turn de fildes, bineinteles, daca are telefon si lift, pentru cazul ca scriitorul ar vrea sa dea o fuga sa-si cumpere ziarul de seara, sau i-ar veni un prieten sus, la un joc de sah, acesta din urma fiind cumva asortat cu forma si materialul casei sale. Este vorba, prin urmare, de un loc racoros, cu o larga vedere circulara, cu multe carti si accesorii folositoare. Dar mai inainte de a-si construi turn de fildes, insul in cauza ar trebui sa-si bata capul sa ucida cativa elefanti. Pentru cei care doresc sa vada cum se face asta, intentionez sa var in tolba un specimen frumos, care se intampla sa fie o incredibila incrucisare intre elefant si cal. Numele lui este - bunul simt.
În toamna anului 1811, pe cand lucra cuminte la litera C a dictionarului sau, Noah Webster a definit bunul simt *(commonsense)* "un bun si temeinic simt comun... independent de prejudecatile emotionale sau de rafinamentele intelectuale... bunul simt popular *(horse sense)"*. Aceasta este o imagine mai degraba flatanta a creaturii, pentru ca biografia bunului simt se prezinta mizerabil. Bunul simt a zdrobit sub talpile sale multe genii blajine, care s-au lasat incantate de raza de luna prea timpurie a unui adevar inca necopt. Bunul simt a improscat mizerie cu picioarele dinapoi peste cele mai seducatoare picturi stranii, deoarece bine intentionatei sale copite un copac albastru i se parea o nebunie; bunul simt a imboldit natiuni amenintatoare si puternice, sa-si nimiceasca vecinii cinstiti si fragili, in momentul in care un gol istoric le-a oferit sansa pe care ar fi fost ridicol sa n-o foloseasca. Bunul simt este imoral din temelie, pentru ca morala naturala a omenirii este la fel de irationala ca si riturile magice pe care ea le-a creat in negura imemoriala a timpurilor. Bunul simt, in cel mai rau sens, este simtul trivializat, astfel ca totul sa fie depreciat la simpla lui atingere. Bunul simt este un patrat, pe cand toate viziunile si valorile esentiale ale vietii sunt frumos rotunjite, asa cum rotund este universul si rotunzi ochii copiilor, la primul lor spectacol de circ.
Ar fi instructiv sa ne gandim ca nu exista nimeni in aceasta incapere, sau in oricare alta parte de lume, care sa nu poata fi, intr-un bine ales moment din spatiu-timpul istoric, condamnat la moarte, acolo si atunci, aici si acum, de o majoritate de bun simt, cuprinsa de o dreapta manie. Culoarea crezului cuiva, culoarea cravatelor, a ochilor, a gandurilor, a manierelor, a vorbirii sale va trezi cu siguranta, undeva in timp sau in spatiu, protestele fatale ale gloatei care uraste tocmai acea nuanta. Si cu cat este omul mai stralucit, mai neobisnuit, cu atat este mai primejduit. *Stranger* (strain) va rima intotdeauna cu *danger* (priimejdie). Blajinul profet, vrajitorul din pestera lui, artistul indignat, micul scolar nonconformist, cu totii impartasesc aceeasi sacra amenintare. Si daca asa stau lucrurile, sa-i binecuvantam pe toti, sa binecuvantam fantezia, pentru ca in evolutia naturala a lucrurilor, maimuta nu s-ar fi transformat niciodata in om, daca in familie nu ar fi aparut un nonconformist. Orice om a carui minte este indeajuns de mandra pentru a nu se supune realitatii, poarta in secret, in partea din spate a creierului sau, o bomba, iar eu propun in gluma sa luam cu grija aceasta bomba personala si s-o lasam sa cada peste orasul model al bunului simt. in lumina stralucitoare a exploziei rezultate, vor aparea multe lucruri stranii; printr-o scurta vraja, simturile noastre mai rafinate vor indeparta pe vulgarul dominator care striveste gatul lui Sinbad, in inclestarea luptei corp la corp dintre eu-l adoptat si cel interior. Amestec triumfator metaforele, pentru ca exact aceasta este menirea lor, atunci cand urmaresc cursul tainicelor lor legaturi - ceea ce, din punctul de vedere al unui scriitor, este primul rezultat palpabil in sfidarea bunului simt. Al doilea rezultat este ca increderea irationala in bunatatea oamenilor(careia i se opun atat de solemn acele personaje
frauduloase, burlesti, numite Fapte) devine ceva mai mult decat o baza instabila pentru filozofiile idealiste. Ea devine un adevar solid si irizat. Aceasta inseamna ca bunatatea devine o parte centrala si tangibila a lumii cuiva, lume care, la prima vedere, cu greu ar putea fi pusa alaturi de aceea a jurnalistilor si a altor straluciti pesimisti, care iti vor spune, ca, in termeni moderati, este ilogic sa aplauzi suprematia

binelui, intr-o vreme in care statul politienesc sau comunismul incearca sa transforme pamantul in cinci milioane de mile patrate de teroare, sarma ghimpata si prostie. Si ar putea sa mai adauge ca una este sa pui in lumina universul cuiva din cel mai tihnit cotlon al unei tari libere si bine hranite si cu totul altceva sa incerci si sa ramai intreg la minte, printre cladiri care se prabusesc in noaptea plina de urlete si de vaiete. Dar in interiorul acestei lumi speciale, neclintit ilogice, careia eu ii fac reclama ca unui adapost al spiritului, zeii razboiului nu sunt reali, nu pentru ca, in mod conventional, ei se afla departe, in spatiul fizic, de realitatea unei lampi de citit si de taria unei penite, ci pentru ca eu nu-mi pot imagina(si asta spune multe) ce fel de imprejurari i-ar putea face sa loveasca intr-o lume atragatoare si incantatoare, care dainuie linistita. in timp ce imi pot imagina foarte simplu cum prietenii mei, visatorii, dintre care mii si mii cutreiera pamantul, raman la aceste standarde irationale si divine in toiul celor mai intunecate si orbitoare ceasuri de amenintare fizica, de durere, pulbere si moarte.

Ce inseamna anume aceste standarde irationale ? Ele inseamna suprematia detaliului asupra generalului, a partii care este mai vie decat intregul, a lucrului marunt pe care omul il observa si il saluta cu o prietenoasa plecaciune a spiritului, in timp ce multimea care-l inconjoara este purtata de un impuls comun spre o tinta comuna. imi scot palaria in fata eroului care se napusteste intr-o casa in flacari si-l salveaza pe copilul vecinului; dar ii strang mana daca a riscat sa risipeasca cinci minute pretioase, pentru a gasi si a salva, impreuna cu copilul, jucaria lui favorita. imi amintesc un desen animat in care un cos de soba cadea de pe acoperisul unei cladiri inalte si, in cadere, observa ca un indicator avea un cuvant scris gresit si se intreba, prabusindu-se, de ce nimeni nu s-a gandit sa-l corecteze. intr-un fel, toti ne sfaramam in drum spre moarte de la etajul inalt al nasterii spre lespezile mormantului si ne minunam, cu nemuritoarea Alice din Tara Minunilor, de modelul zidului pe langa care trecem. Aceasta capacitate de a ne minuna in fata nimicurilor -indiferent cat de aproape este pieirea -, aceste aparteuri ale spiritului, aceste note din josul paginii in cartea vietii sunt cele mai inalte forme de constiinta si, in aceasta stare de spirit copilaresc speculativa, atat de diferita de bunul simt si de logica lui, putem constata ca lumea e buna.

in aceasta divin absurda lume a mintii, simbolurile matematice nu prospera. Interactiunea lor, oricat de lin ar lucra, indiferent cat de supuse urmeaza rasucirile viselor noastre si cuantumul asociatiilor noastre mentale, nu poate exprima niciodata cu adevarat ceva ce este complet strain naturii sale, daca socotim ca principala placere a mintii creatoare este favorizarea unui detaliu aparent incompatibil in dauna unei generalizari aparent dominante Cand bunul simt este izgonit, cu tot cu mania lui pentru calcul, numerele incf ieaza sa ne mai incomodeze mintea. Statisticile isi pun poalele in cap si o sterg jignite. Doi si cu doi nu mai fac patru, pentru ca nu mai este nevoie sa faca patru. Daca ar fi facut asa in lumea artificiala, logica, pe care am parasit-o, ar fi fost doar o problema de obisnuinta: doi si cu doi faceau pataj in acelasi fel in care oaspetii invitati la cina era de asteptat sa fie in numar par Dar eu invit numerele mele la un picnic buimac- si atunci, nimanui nu-i mai pasa daca doi si cu doi fac cinci sau cinci fara o fractiune. intr-o anumita etapa a dezvoltarii sale,, omul a inventat aritmetica pentru scopul pur practic de a obtine o anumita ordine umana intr-o lume pe care o stia guvernata de zei, pe care nu-i putea impiedica sa faca prapad printre sumele lui, oricand aveau ei chef. El a acceptat indeterminismul invariabil pe care-l provocau zeii, cand si cand, i-a spus magie, si a inceput sa numere calm pieile pe care le obtinuse prin troc, tragand cu creta linii pe peretele pesterii. Zeii puteau sa se amestece in treburile lui, dar omul acum avea cel putin problemele rezolvate, rezultat al unui sistem pe care-l inventase cu scopul de a-l urma.

Apoi, dupa ce s-au scurs mii de secole, si zeii s-au retras din joc, traindu-si pensia lor mai mult sau mai putin adecvata, calculele umane au devenit din ce in ce mai acrobatice, matematica si-a depasit conditia sa initiala si a devenit, cum fusese, o parte naturala a lumii in care era doar aplicata. in loc sa existe numere bazate pe anumite fenomene carora, din intamplare, li se potriveau, pentru ca si noi ne potriveam in modelul pe care il invatam, intreaga lume s-a transformat treptat, a devenit bazata pe numere, si nimeni nu pare sa fi fost surprins de simplul fapt ca reteaua exterioara a devenit scheletul interior. Într-adevar, sapand putin mai adanc undeva pe langa centura Americii de Sud, un geolog norocos ar putea descoperi intr-o buna zi, cand sapa lui se loveste de metal, cercul ecuatorului, asemeni unei chingi de butoi. Exista o specie de fluture pe ale carui aripi din spate, o pata mare imita o picatura de lichid cu o perfectiune atat de tulburatoare, incat linia care traverseaza aripa este usor deplasata exact in punctele unde trece dincolo - sau, mai bine zis, pe sub pata: aceasta parte a liniei pare deplasata prin refractie, asa cum era daca o picatura reala, globulara, ar fi fost acolo si ne-am uita prin ea la modelul aripii. În lumina metamorfozei ciudate suferite de stiinta exacta de la obiectiv la subiectiv, ce ne poate impiedica sa presupunem ca intr-o zi a cazut o picatura reala si a fost retinuta filogenetic ca pata ? Dar probabil cea mai nostima consecinta a credintei noastre in fiinta organica a matematicii a fost demonstrata acum cativa ani, cand un astronom intreprinzator si ingenios s-a gandit sa capteze atentia locuitorilor de pe Marte, daca acesta exista, cu niste linii de lumina de cateva mile lungime, pentru o simpla demonstratie geometrica, ideea fiind ca ei sa perceapa ca noi stiam cand vor apare triunghiurile, in timp ce ei nu stiau. Martienii vor ajunge astfel la concluzia ca ar fi posibila stabilirea unei legaturi cu acei, vai, atat de inteligenti pamanteni.

În acest moment, bunul simt se furiseaza inapoi si spune, cu o soapta ragusita, ca, indiferent daca ne place sau nu, o planeta plus alta planeta fac doua planete, si o suta de dolari este mai mult decat cincizeci. Daca ii raspund ca aceasta alta planeta s-ar putea dovedi dublul celei pe care o cunoastem, sau ca un lucru numit inflatie, se stie, poate face peste noapte, ca o suta sa valoreze mai putin decat zece, bunul simt ma va acuza ca substitui concretul abstractului. Dar acesta este iarasi un fenomen esential in genul de lume pe care va invit sa o cercetati.

Am spus ca aceasta lume este buna - si "bunatatea" este ceva concret in mod irational. Din punctul de vedere al bunului simt, "bunatatea", sa spunem, a unei mancari este la fel de abstracta ca si "rautatea", amandoua fiind calitati care nu pot fi percepute de o judecata sanatoasa ca obiecte tangibile si complete. Dar cand executam acea trecere mentala necesara, ca si cum am invata sa inotam, ne dam seama ca "bunatatea" este ceva rotund si cremos, si imbujorat frumos, ceva intr-un sort curat cu brate calde, goale, care ne-a ingrijit si ne-a mangaiat, intr-un cuvant ceva la fel de real ca painea si fructele la care fac aluzie reclamele; si cele mai bune reclame sunt compuse de oameni sireti care stiu cum sa detoneze rachetele imaginatiei individuale, cunoastere care este bunul simt al comertului folosind instrumentele perceptiei irationale pentru scopurile sale perfect rationale.

Acum, "rautatea" este mai ciudata in lumea interioara; ea scapa intelegerii noastre; "rautatea" este mai degraba lipsa unui lucru decat o prezenta nociva; si fiind astfel abstracta si lipsita de corp, nu ocupa un spatiu real in lumea noastra interioara. Criminalii sunt de obicei oameni fara imaginatie, pentru ca dezvoltarea ei chiar pana la stadiul sarac al bunului simt i-ar fi impiedicat sa faca rau, prezentand ochiului lor mental o gravura in lemn reprezentand catuse; si imaginatia creatoare la randul ei ar fi dus la cautarea unei evadari in fictiune si ar fi facut ca personajele cartilor sa faca mai desavarsit ceea ce ei insisi au facut de mantuiala in viata reala. Lipsindu-le imaginatia reala, se multumesc cu acele banalitati prostesti, ca aceea de a se vedea conducand glorios prin Los Angeles in acea masina mare furata, cu acea fata blonda furata care a ajutat la macelarirea proprietarului masinii. Este adevarat ca si acestea ar putea deveni arta daca penita scriitorului innoada firele necesare, dar crima este insusi triumful banalitatii, si cu cat are mai mult succes, cu atat pare mai idioata. Nu am putut niciodata sa admit ca meseria unui scriitor este sa imbunatateasca morala tarii sale, si sa arate spre idealuri inalte de la inaltimea ametitoare a unei cutii de sapun, si sa admnistreze primul ajutor scriind repede carti de mana a doua. Amvonul scriitorului este periculos

de aproape de romanta siropoasa, si ceea ce criticii numesc un roman puternic este in general o aglomerare precara de platitudini sau un castel de nisip pe o plaja populata, si putine lucruri sunt mai triste decat momentul cand santurile sale cu apa se dizolva, cand turistii au plecat si valurile musonului rece au ciugulit din nisipurile solitare.

Exista totusi o imbunatatire destul de involuntara pe care un scriitor real o aduce lumii din jurul sau. Lucruri pe care bunul simt le-ar respinge, cum ar fi fleacurile fara sens si exagerarile grotesti intr-o directie irelevanta, sunt folosite de mintea creatoare astfel incat sa faca inechitatea absurda. Transformarea raufacatorului intr-un bufon nu este un scop in sine la scriitorul autentic: crima este o farsa compatimitoare indiferent daca sublinierea acestui lucru ajuta sau nu comunitatea; de obicei o face, dar aceasta nu este datoria sau scopul direct al autorului. Licarirea din ochiul autorului in timp ce observa cum se rasfrange imbecil buza inferioara a criminalului, sau in timp ce priveste degetul aratator butucanos al unui tiran profesionist explorand o nara profitabila in singuratatea domitorului sau somptuos, licarirea este ceea ce pedepseste omul acesta mai sigur decat pistolul unui conspirator mergand in varful picioarelor. Si invers, nimic nu urasc dictatorii mai mult decat licarirea de neatacat, etern evaziva, etern provocatoare. Unul din motivele principale pentru care foarte elegantul poet rus Gumilev a fost executat de banditii lui Lenin cu treizeci si ceva de ani in urma a fost ca in timpul ordaliei, in biroul intunecat al procurorilor, in camera de tortura, pe coridoarele batute de vant care duceau la camion, in camionul care l-a dus la locul de executie, si chiar in acel loc, plin de pasii sovaitori ai butucanosului si mohoratului pluton de executie, poetul inca mai zambea.

Viata omeneasca este orice in afara de o instalare a unui suflet de serie si faptul ca secretul individual al cuiva nu este pierdut in procesul de disolutie pamanteasca, devine mai mult decat o conjunctura optimista, si chiar mai mult decat o problema de credinta religioasa, cand ne gandim ca numai regulile bunului simt inlatura imortalitatea. Un scriitor creativ, creativ in sensul pe care incerc sa-l transmit, nu poate sa nu simta ca in respingerea lumii materiale evidente, in trecerea de partea irationalului, a ilogicului, a inexplicabilului, si a ceea ce este fundamental bun, el face ceva asemanator cu ce *[lipsesc doua pagini]* sub cerurile intunecate ale unei Venus cenusii.

În acest punct bunul simt ma va intrerupe pentru a remarca faptul ca o si mai puternica intensificare a acestor fantezii ar putea duce la o nebunie rigida. Dar aceasta se aplica numai cand exagerarea morbida a unor asemenea fantezii nu este legata de munca deliberata si rece a artistului creator. Un nebun evita sa se priveasca in oglinda pentru ca fata pe care o vede nu este a lui; personalitatea sa este decapitata; a artistului este marita. Nebunia nu este decat o bucata de bun simt bolnava, in timp ce geniul este cea mai mare sanatate a spiritului - iar criminologul Lombroso, atunci cand a incercat sa le gaseasca afinitatile, a ajuns intr-o mare incurcatura nesezizand diferentele anatomice dintre obsesie si inspiratie, dintre un liliac si o pasare, o ramura moarta si o insecta in forma de ramura. Lunaticii sunt lunatici tocmai pentru ca au dezmembrat constiincios si neglijent o lume familiara, dar nu au puterea -sau au pierdut puterea - de a crea una noua la fel de armonioasa ca lumea cea veche. Pe de alta parte, artistul deconecteaza ce vrea si, in timp ce face aceasta, ceva din el este constient de rezultatul final. Cand isi examineaza capodopera terminata, el percepe ca, indiferent ce cerebratie inconstienta a fost implicata in plonjonul artistic, acest rezultat final este rezultatul unui plan bine definit care a fost continut in socul initial, asa cum viitoarea dezvoltare a unei fiinte vii se spune ca este continuta in genele celulei sale embrionare.

Trecerea de la stadiul disociativ la cel asociativ este marcata astfel printr-un fel de fior spiritual care in engleza este redat de un termen foarte vag: inspiratie. Un trecator fluiera o melodie in exact acelasi moment in care observi reflexia unei ramuri intr-o baltoaca care la randul ei, si simultan, duce cu gandul la o combinatie de frunze umede verzi si pasari galagioase intr-o gradina veche, si vechiul prieten, de mult mort, paseste deodata din trecut, zambind si inchizandu-si umbrela picuranda. intreaga scena dureaza o secunda radianta si miscarea impresiilor si imaginilor este atat de rapida ca nu poti verifica legile exacte care controleaza recunoasterea, formarea si fuziunea - de ce aceasta balta nu este orice balta, de ce acest sunet nu este altul - si cum anume s-au corelat toate aceste parti; este ca un puzzle de traforaj care se construieste instantaneu in creierul tau, creierul nefiind in stare sa observe cand si de ce se potrivesc piesele, si simti o senzatie cutremuratoare de magie salbatica, sau un fel de inviere interioara, ca si cum un om mort este readus ia viata de un medicament scanteietor care a fost preparat rapid in prezenta ta Acest sentiment sta la baza a ceea ce se numeste inspiratie - o stare de fapt pe care bunul simt trebuie sa o condamne. Pentru ca bunul simt va observa ca viata pe pamant, de la gasca cu gat alb la gasca domestica s: de la cel mai umil vierme la cea mai frumoasa femeie, a aparut din mal carbonaceu coloidal activat de fermenti in timp ce pamantul, complice, se racea. Sangele ce curge in venele noastre ar putea fi foarte bine Marea Siluriana, si cu totii suntem gata sa acceptam evolutia cel putin ca pe o formula modala. Soarecii profesorului Pavlov care sareau la sunetul unui clopotel si soarecii rotativi ai lui Dr. Griffith ar putea produce placere mintilor practice, si amoebele artificiale ale lui Rhumbler ar putea fi niste animale de companie foarte adorabile. Dar repet, una este sa incerci sa gasesti legaturile si pasii vietii, si cu totul altceva sa incerci sa intelegi ce sunt cu adevarat viata si fenomenul inspiratiei.

În exemplul pe care l-am ales - melodie, frunze, ploaie - avem o forma de fior relativ simpla. Multi oameni care nu sunt neaparat scriitori sunt familiari cu astfel de experiente; altora pur si simplu nu le pasa de ele. in exemplul meu, memoria a jucat un rol esential, desi inconstient, si totul a depins de fuziunea perfecta dintre trecut si prezent. Inspiratia geniului adauga un al treilea ingredient: este trecutul si prezentul *si* viitorul (cartea ta) care se unesc intr-o strafulgerare brusca; astfel este perceput intreg ciclul timpului, ceea ce este un alt mod de a spune ca timpul a incetat sa mai existe. Este o combinatie de senzatie, de a avea tot universul intrand in tine si tu dizolvandu-te in universul din jurul tau. Este zidul inchisorii eu-lui macinandu-se cu non-eul repezindu-se din afara sa salveze prizonierul - care deja danseaza pe camp deschis.

Limba rusa, care este altfel destul de saraca in termeni abstracti ofera definitii pentru doua tipuri de inspiratie, *vostorg* si *vdokhnovenie,* care pot fi parafrazate ca "a fi dus in culmea fericirii" si "a recaptura". Diferenta dintre ele este mai mult climatica, prima fiind fierbine si scurta, a doua rece si prelunga.

Felul la care am facut aluzie pana acum este flacara pura, *vostrog,* extazul initial, care nu are nici un scop constient dar care este foarte important in legarea rupturii de lumea veche cu crearea uneia noi. La momentul potrivit, cand scriitorul incepe compunerea propriu-zisa a cartii, el se va baza pe cel de-al doilea tip de inspiratie, mai seren si mai stabil, *vdokhnovenie,* tovarasul de incredere care va ajuta la recapturarea si reconstructia lumii.

Forta si originalitatea implicate in primul spasm al inspiratiei sunt direct proportionale cu valoarea cartii pe care o va scrie autorul. La capatul de jos al scarii, un fir foarte slab va fi simtit de un scriitor slab observand, sa zicem, legatura interioara dintre cosul unei fabrici de caramida, o tufa pricajita de liliac din gradina, si un copil cu fata palida; dar combinatia este atat de simpla, simbolul cu trei foi atat de evident, podul dintre imagini atat de bine-umblat de pasii pelerinilor literari si are o caruta de idei standard, si lumea este dedusa atat de asemanator cu cea obisnuita, ca opera de fictiune pe care o pune in miscare va fi cu siguranta de o valoare modesta. Pe de alta parte nu vreau sa sugerez ca impulsul initial pentru o scriere de mare valoare este intotdeauna produsul a ceva vazut sau auzit sau mirosit sau gustat sau atins in timpul plimbarilor acelor creatori diafani, care predica "arta pentru artisti". Desi nu e niciodata de dispretuit arta de a naste

inlauntrul fiintei modele instant armonioase din fire complet nepotrivite, si desi, asa cum este cazul lui Marcel Proust, adevarata idee a unui roman poate rasari din astfel de senzatii cum ar fii topirea biscuitului pe limba sau neregularitatea pavajului de sub picior, ar fi o pripeala sa deducem ca toate romanele trebuie sa aiba la baza un gen de experienta fizica glorificata. Impulsul initial poate sa dezvaluie tot atatea aspecte pe cat exista temperamente si talente; ar putea fi seria acumulata a catorva socuri practic inconstiente sau ar putea fi combinatia inspirata a mai multor idei abstracte fara un fond fizic clar. Dar, intr-un fel sau altul, procesul poate fi inca redus la cea mai naturala forma de fior creator - o imagine vie, brusca, cladita dintr-o strafulgerare sau din unitati diferite care sunt percepute deodata intr-o explozie stelara a spiritului.

Cand scriitorul se apuca de munca de reconstructie, experienta creativa ii spune ce sa evite in anumite momente de orbire care pun stapanire din cand in cand chiar si pe cei mai mari, cand incearca sa se catare pe picioarele biroului sau spiridusii grasuni si urati ai conventionalului sau ordonatele ind-uri asa zisa "umplere a golurilor" viclenii dracusori care, zice-se, ar vrea doar "sa umple spatiile goale". Impetuoasa *vostrog* si-a indeplinit sarcina, si recea *vdokhnovenie* isi pune ochelarii. Paginile sunt inca goale, dar exista un sentiment miraculos, ca si cum cuvintele sunt deja acolo, scrise cu cerneala invizibila si cerand vehement sa devina vizibile. Ai putea, daca vrei, sa dezvolti orice parte a tabloului, pentru ca ideea secventei nu exista cu adevarat din punct de vedere al autorului. Secventa apare numai deoarece cuvintele trebuie scrise unul dupa altul pe pagini consecutive, tot asa cum mintea cititorului trebuie sa aiba timp sa treaca prin carte, macar prima data cand o citeste. Timpul si secventa nu pot exista in mintea autorului pentru ca nu exista un element timp si un element spatiu care sa controleze viziunea initiala. Daca mintea ar fi construita cu linii optionale, si daca o carte ar putea fi citita in acelasi fel in care o pictura este receptata de ochi, adica fara inconvenientul de a trebui sa parcurgi un text de la stanga la dreapta si fara absurditatea inceputurilor si sfarsiturilor, acesta ar fi modul ideal de apreciere a unui roman, si astfel l-a vazut autorul in momentul conceptiei sale.

Asadar, acum este gata de scris. Este gata echipat. Rezervorul stiloului sau este plin, casa este linistita, tutunul si chibriturile sunt alaturi, noaptea abia a inceput... si il vom lasa in aceasta situatie placuta si ne vom strecura cu grija afara, si vom inchide usa, si vom pleca hotarat din casa, si in timp ce mergem, monstrul crunt al bunului simt urca greoi treptele sa se tanguie ca aceasta carte nu este pentru publicul larg, cartea aceasta niciodata nu se va... Si chiar atunci, chiar inainte de a tranti cuvantul v-i-n-d-e, falsul bun simt trebuie omorat.

L'envoy

Unora dintre dumneavoastra li se va parea ca, in conditiile mondiale foarte stresante de astazi, studiul literaturii si mai ales studiul structurii si al stilului sunt mai degraba o pierdere de timp. Sugerez ca pentru un anumit tip de temperament - si noi toti avem temperamente diferite - studiul stilului poate parea o risipa de energie oricand si oriunde. Oricum, am impresia ca in fiecare minte, fie ea inclinata spre artistic sau spre practic, exista intotdeauna o celula receptoare pentru lucrurile care transcend cumplitele necazuri ale vietii de zi cu zi.

Romanele pe care le-am studiat nu va vor invata nimic care sa poata fi aplicat in problemele vietii. Ele nu o sa fie de nici un folos intr-un birou comercial sau in tabara militara, sau in bucatarie, sau la gradinita. De fapt, cunostintele pe care am incercat sa vi le impartasesc reprezinta un lux pur. Nu va vor ajuta sa intelegeti economia sociala a Frantei sau secretele inimii unei femei sau ale unui tanar. Dar v-ar putea ajuta, daca mi-ati urmat indrumarile, sa simtiti satisfactia pura pe care o da o opera de arta inspirata si precisa; si acest sentiment al satisfactiei, la randul lui, confera un confort mental mai autentic, genul de confort pe care-l simte cineva atunci cand descopera ca, in pofida gafelor si orbecaielilor, adevarata textura a vietii ramane o problema de inspiratie si precizie.

in acest curs am incercat sa descopar mecanismul unor minunate jucarii: capodoperele literare. Am incercat sa fac din voi buni cititori, care citesc carti nu cu scopul infantil de a se identifica cu personajele, si nici cu scopul adolescentin de a invata sa traiasca, si nu cu scopul academic de a se complace in generalizari. Am incercat sa va invat sa cititi carti de dragul formei, viziunii si artei lor. Am incercat sa va invat sa simtiti un fior de satisfactie artistica, sa impartasiti nu numai emotiile oamenilor din carte ci si emotiile autorului - bucuriile si dificultatile creatiei. Nu am vorbit despre carti la modul general; am mers pana in miezul uneia sau alteia dintre capodopere, pana in inima vie a subiectului.

Acum cursul se apropie de sfarsit. Lucrul cu acest grup a fost o asociere deosebit de placuta intre fantana vocii mele si o gradina de urechi - unele deschise, altele inchise, multe foarte receptive, cateva numai ornamentale, dar toate umane si divine. Unii dintre voi vor continua sa citeasca carti importante, altii vor inceta sa mai citeasca asemenea carti dupa absolvire; iar daca cineva crede ca nu-si poate dezvolta capacitatea de a simti placere cand ii citeste pe marii artisti, atunci nu ar trebui sa-i citeasca deloc. La urma urmei, exista si alti fiori, in alte domenii: fiorul stiintei pure este cel putin la fel de placut ca fiorul artei pure. Ceea ce conteaza este simtirea acestui fior, in orice ramura a gandirii sau emotiei. Suntem in pericol de a pierde ce e mai bun in viata daca nu stim cum sa ne infioram, daca nu invatam sa ne inaltam putin mai sus decat de obicei, pentru a gusta din cel mai rar si mai copt fruct al artei pe care l-a oferit gandirea umana.

Anexa

În cele ce urmeaza avem cateva din intrebarile de examen ale lui Nabokov despre *Casa umbrelor* si *Doamna Bovary:*

CASA UMBELOR

1. De ce a simtit Dickens nevoia sa-i dea lui Esther trei pretendenti (Guppy, Jarndyce si Woodcourt) ?
2. Daca ar fi sa faceti o comparatie intre Lady Dediock si Skimpole, care dintre
ei este mai bine realizat de autor ?
3. Comentati structura si stilul din Casa umbrelor.
4. Descrieti casa lui John Jarndyce (Deformari ? Pasari descrise ?)
5. Comentati vizita la Bell Yard (copiii lui Necket; si domnul Gridley).
6. Dati cel putin patru exemple din „tema copiilor" asa cum se dezvolta ea in Casa umbrelor.
7. Este reprezentativa personalitatea lui Skimpole pentru „tema copiilor" ?
8. Cel fel de loc era Casa umbrelor - dati cel putin patru exemple descriptive.
9. Unde se gasea Casa umbrelor ?
10. Dati cel putin patru exemple de imagistica a lui Dickens (comparatii, epitete vii si altele)
11. Cum se face legatura intre "tema pasarilor" si Krook ?
12. Cum se face legatura dintre "tema cetii" si Krook ?
13. De ce stil ne aminteste Dickens cand este elocvent ?
14. Relatati povestea frumusetii Esterei, asa cum apare ea in cursul romanului.
15. Alcatuiti schema structurala a *Casei umbrelor* plecand de la principalele linii tematice si de interconexiune.
16. Ce fel de emotii asteapta Dickens de la cititor in *Casa umbrelor* (minore sau majore, usoare sau extreme) ?
17. Un aspect al abordarii lui Dickens este individualizarea personajelor prin vorbire si ticuri verbale: alegeti trei personaje din *Casa*

umbrelor si descrieti limbajul lor.
18. Latura sociala („clasa nobiliara" si „clasa muncitoare" etc) este cea mai slaba departajare din *Casa umbrelor*. Cine este fratele domnului George?
Ce rol joaca el ? Ar fi cazul ca un bun cititor sa sara peste aceste pagini, chiar daca sunt slabe ?
19. Casa umbrelor a lui John Jarndyce:*dati cateva detalii specifice.
20. Comentati stilul lui Dickens si pe cel al lui Alan Woodcourt.
21 .Urmariti-l pe domnul Guppy pe parcursul romanului *Casa umbrelor.*
DOAMNA BOVARY
1. Ce versiune da Homais otravirii Emmei - descrieti acest episod.
2. Descrieti pe scurt modul in care foloseste Flaubert metoda contrapunctului in episodul targului de tara
3. Analizati procedeele folosite de Flaubert in capitolul dedicat festivalului agricol (gruparea personajelor, intrepatrunderea temelor).
4. Raspundeti la urmatoarele intrebari: -Cine a scris *Genie du Christianisme* ? -Cum a vazut-o Leon pe Emma prima data ? -Cum a vazut-o Rodolphe prima data ? -Cum i-a trimis Boulanger ultima sa scrisoare ? -Cine era Felicie Lempereur ?
5. Exista numeroase linii tematice in *Doamna Bovary:* "calul", "preotul de gips", "vocea", "cei trei doctori". Descrieti pe scurt aceste trei teme.
6. Dati cateva detalii despre tema contrapunctului in urmatoarele ipostaze:
a)Leul de aur, b)Festivalul agricol, c)Opera, d)Catedrala.
7. Comentati felul in care foloseste Flaubert cuvantul "si".
8. Ce personaj din *Doamna Bovaryse* comporta exact la fel ca un personaj din *Casa umbrelor,* in imprejurari similare ? Cheia tematica este „devotamentul".
9. Exista o atmosfera dickensoniana in descrierea pe care o face Falubert prunciei si copilariei lui Berthe ? (Detaliati)
l0.Trasaturile lui Fanny Price si ale Estherei sunt lasate intentionat neclare. Nu este si cazul Emmei-. Descrieti ochii, parul, mainile si pielea ei.
11. a)Emma este mai degraba puternica sau superficiala ?
b)"Romantic", dar nu „artistic" ?
c)Ar fi preferai Emma un peisaj populat cu ruine si vaci unuia care nu contine nici o aluzie la oameni ?
d)Lacurile montane ii placeau mai mult cu sau fara o luntre singuratica ?
12. Ce citise Emma ? Enumerati cel putin trei carti si autorii lor.
13. Toate traducerile *Doamnei Bovary* sunt pline de erori grosolane; ati corectat o parte din ele. Descrieti ochii Emmei, mainile, umbrela de soare, coafura, rochia si pantofii.
14. Urmariti aparitia vagabondului orb in *Doamna Bovary*.
15. Ce il face pe Homais sa para ridicol si repingator ?
16. Descrieti structura capitolului festivalului agricol
17. Dupa ce ideal tanjeste Emma ? Dupa ce ideal tanjeste Homais ? Dupa ce ideal tanjeste Leon ?
18. Desi structura romanului *Casa umbrelor este o* mare imbunatatire fata de opera precedenta a lui Dickens, totusi el a trebuit sa se supuna exigentelor serializarii. Cand a scris *Doamna Bovary* Flaubert a ignorat tot ce nu tinea de arta sa. Numiti cateva elemente structurale din *Doamna Bovary.*
Fisa de dictionar
NABOKOV, Viadimir (23 apr. 1899, Sankt Petersburg, Rusia - 1977), prozator, poet, dramaturg, eseist si traducator. Copilaria lui Nabokov a fost paradiziaca. A crescut intr-o familie aristocrata, cu un blazon care pornea de la Nabok Murza, un print tatar din secolul XIV Tata era profesor de criminologie, mama citea romane - senzationale ! - in trei limbi, ii placeau sapunurile fine si nu trecea niciodata pragul bucatariei. Conacul si mosia ceau in grija servitorilor - erau cel putin cincizeci. in afara de acestia, un convoi intreg de guvernante si tutori se ocupau de educatia copilului, care se distingea mai ales printr-o pasiune nestavilita pentru lepidoptere. Avea sa studieze totusi limbile, la Cambridge, cu rezultate excelente dar fara prea mult entuziasm - n-a intrat vreodata intr-o biblioteca. Locuieste apoi in Germania timp de optsprezece ani; isi scrie aici romanele rusesti si da lectii de sah, tenis si limba rusa. Nazismul il alunga in Franta in 1937, apoi in S.U.A., in 1940. Preda aici rusa si literatura comparata la diverse universitati. O bursa la Harvard ii da posibilitatea sa se dedice un an intreg vechii lui pasiuni: fluturii. Succesul imens al *Lolitei*, in 1959, ii permite sa se retraga la Montreaux, Elvetia, iar moartea il gaseste acolo, la Palace Hotel - n-a avut niciodata o casa.
Pana la publicarea *Lolitei* putini auzisera de Nabokov. Romane cum ar fi *King, Queen, Knave / Rege, dama, valet, The Defense / Apararea* sau *The Eye / Ochiul* - sarade - erau de altfel deliberat dedicate unei elite intelectuale. Structuri temporale circulare, jocuri de cuvinte polisemantice si multilingvistice. acrostihuri, imagini *en abhyme* si *a rebours* voiau sa demonstreze ca arta adevarata este „fantastic de amagitoare si complexa". „Nu-mi propun scopuri sociale ori mesaje orale: nu pun in circulatie idei generale. imi place pur si simplu sa compun ghicitori cu solutii elegante". Scriitorul bun, continua el, trebuie sa fie „in primul rand un vrajitor", iar vraja nu consta in naratiunea propriu-zisa cat in savoarea detaliului si a cuvantului. *Laughter in the Dark / Rasete in intuneric* nu face de altminteri nici un secret din ceea ce se va intampla. in primul paragraf ni se spune, in termeni parabolici, ca „odata ca niciodata" traia in Berlin un om pe nume Albinus. Era bogat, respectabil si fericit, dar intr-o zi si-a parasit sotia pentru o amanta tanara. Iubea si nu era iubit, iar viata-i s-a sfarsit in tragedie. „Cine era el" si, prin recul, „cine sunt eu" si „ce este real" sunt intrebari cheie. in *Despair / Disperare,* Hermann Karlovich, un fabricant de ciocolata schizofren nu-i interesat decat de bunastarea lui burgheza, sotia lui natanga si afacerile lui paguboase. intr-o calatorie la Praga intalneste un vagabond care, crede el, ii seamana. Planuieste cu sotia sa-l atraga la Berlin si sa-l omoare dupa ce-l va fi asigurat. Asa si face, dar intre cei doi nu este nici o asemanare, asa ca actele false gasite asupra decedatului nu insala pe nimeni. Faptasul fuge la Paris unde-si scrie povestea flageland la tot pasul lumea perversa care nu-i apreciaza „arta amagitoare". Cand soseste politia isi imagineaza ca-i actor intr-un film care tocmai se turneaza. Data din josul manuscrisului ne avertizeaza ca suntem in 1 aprilie. Nebunia se intalneste aici cu poezia - in loc sa fie simple oglinzi care sa se suprapuna naturii, ele sunt prisme care refracta realitatea in curcubee de sentimente si fantasme. Ideea revine in *Lolita.* Refuzata de patru edituri americane, cartea e tiparita in 1955 de o editura pariziana specializata in pornografie. Contrabanda o face extrem de populara in America, unde apare in 1958, dupa migaloase precautiuni menite sa o apere de eventuale acuzatii. N-a avut loc, totusi, nici un proces, dar recenziile i-au stabilit reputatia de carte „murdara". Puritanii n-au putut trece usor peste „singura relatie tabu", aceea intre un adult si o copila. intr-adevar, in aceasta rezida sensul naratiunii. Humbert Humbert, un european elevat, cu o pasiune secreta pentru nimfete, e gazduit de Charlotte, o vaduva cu o fiica de doisprezece ani - Lolita. Fetita e atat de adorabila incat el se casatoreste cu maica-sa pentru a-i ramane in preajma. Cand Charlotte moare, cei doi pornesc intr-o

excursie de-a lungul Americii si la primul motel fetita il seduce pe tomnaticul savant. Scena se va repeta intocmai, la fiecare popas. Apoi Lolita dispare si intr-un tarziu Humbert Humbert, inca neconsolat, primeste o scrisoare din care afla ca ea e maritata, asteapta un copil si are nevoie de bani. Hotarat sa-si omoare rivalul si sa o recastige, el descopera cu stupoare ca nimfeta de odinioara e acum o gospodina obosita si ofilita. O determina totusi sa-i marturiseasca cine a facut-o sa-l paraseasca, il cauta pe vinovat si-l impusca intr-o scena grotesca. Dupa ce-i arestat isi scrie memoriile si ajunge la concluzia ca „singura nemurire" pe care o impartaseste cu Lolita este „refugiul in arta". Dragostea carnala a fost de fapt o prima etapa, absolut necesara, in drumul spre arta. O strabat de aceea toti eroii lui Nabokov, in forme mai mult sau mai putin diferite - uneori chiar dezgustatoare, ca in incestul dintre Van si sora lui din *Ada, orArdor: A Family Chronicle / Ada, sau Pasiunea: O cronica de familie.* Pe langa o mare toleranta morala, acest roman, ca de altfel marea majoritate a cartilor lui Nabokov, solicita din partea cititorului si vaste cunostinte de limbi straine (franceza, germana, rusa, olandeza), de literatura europeana (Tolstoi, Flaubert, Chateaubriand, Marvell, Baudelaire si Byron apar obsesiv, alte cateva sute sunt amintiti aluziv), istoria artei, literatura stiintifico-fantastica, filosofie, lepidopterologie etc.

OPERA - R O M A N E : *Mary,* 1926; *King, Queen, Knave,* 1928; *The Defense,* 1930; *The Eye,* 1930; *The Exploit,* 1932; *Laughterin the Dark,* 1933; *Despair,* 1936; *Invitation to a Beheading,* 1938; *The Real Life of Sebastian Knight,* 1941; *Bend Sinister,* 1947; *The Gift,* 1952; *Lolita,* 1955; *Pnin,* 1957; *Pale Fire,* 1962; *Ada, orArdor: A Family Chronicle,* 1969; *Transparent Things,* 1972; *Lookat the Harlequins,* 1974; N U V E L E: *The Return of Chorb,* 1930; *Nine Stories,* 1947; *Spring in Fialta,* 1956; *Nabokov's Dozen,* 1958; *Nabokov's Quartet,* 1966; *Nabokov's Congeries,* 1968; *A Russian Beautyand Other Stories,* 1973; *Tyrants Destroyed,* 1975; *Details of a Sunset,* 1976; D R AMA: 77ie Wa/fz *Invention,* 1966; 7/ie Evenf, 1938; P O E Z I E : *Poems,* 1916; (7Wo Patos), 1918; *The Empyrean Path,* 1923; T/?e *Cluster,* 1923; 7920 - 7957 *(Poems),* 1952; *Poems,* 1959; Poems and *Problems,* 1971; Sf/'/cn/, 1979; V A R I A : Gogo/, 1944; *Conclusive Evidence: A Memoir,* 1951; Sfronfir *Opinions,* 1973; *Lectures on Literature,* 1980; *Lectures on Ulysses,* 1980.

REFERINTE CRITICE - Page Stegner, Escape *into Aesthetics: The Art of Nabokov,* 1966; Andrew Field, *Nabokov: His Life in Art,* 1967; Donald E. Morton, *Nabokov,* 1974; Alfred Appel, Jr., *Nabokov's Dark Cinema,* 1974; „Secolul XX" (numar special Nabokov), 228-230 (1-3); Manfred Putz, *Fabula identitatii,* 1995.

TRADUCERI - *Lolita,* trad. H. Popescu, Universal Dalsi, 1994; *Vorbeste, Memorie,* trad. S. Aronescu, Universal Dalsi, 1994; *Clipa de curaj sau Drumul spre Zoohanda,* trad. Emil lordache, Panteon, 1996; *Invitatie la esafod,* trad. Inna Cristea, Universal Dalsi, 1997; *Masenka,* trad. Adriana Liciu, Universal Dalsi, 1997; *Invitatie la esafod,* trad. L. Cotorcea, Polirom 2003; *Glorie,* trad. E. lordache, Polirom 2003; *Lolita,* trad. H. Popescu, Polirom 2003; *Apararea Lujin,* trad. Adriana Liciu, Humanitas 2004.

SORIN PÂRVU